

पुस्तक	किंमत	पुस्तक	किंमत	पुस्तक	किंमत
३८ नवपद ग्रंथद्वय	४-०-०	१८ पद्विनाशशान	०-१०-०	१ विनाशकाल	१-०-०
३९ पदवर्णसंज्ञा	१-०-०	२० गृहिसागर	०-३-०	२ विनाशकाल (१) भा. २	१-१२-०
४० परिष्कारभाषा	०-१०-०	२१ गोडगडप्रश्न सटीक	१-०-०	३ अमलपदवर्णसंज्ञा	३-०-०
४१ पदवस्तु मटीक	३-०-०	२२ कथाश्रवण	१-४-०	४ अमलपदवर्णसंज्ञा	३-०-०
४२ पदव्याख्या आठ भाग	४-०-०	२३ प्रश्नसमर्थन	०-८-०	५ अमलपदवर्णसंज्ञा	४-०-०
४३ " दश व्याख्यादि	४-०-०	२४ साधुपाठसमर्थन (संक्षिप्त)	०-८-०	६ अमलपदवर्णसंज्ञा	४-०-०
४४ प्रवचनसारोद्धार भाग-२	४-०-०	२५ सिद्धयकभाषासमर्थन	१-०-०	७ पदव्याख्यासटीक भाग-१	१-४-०
४५ प्रत्ययान-सारस्वतविवरण	४-०-०	२६ श्रीनमस्कारभाषासंस्कृत	०-५-०	८ " " भाग-२	१-०-०
निशेषवर्णनी-दानपदत्रिशिखा	१-४-०	२७ श्रीभोगिक्यरित्र (संस्कृतपद्य)	०-५-०	९ अमलपदवर्णसंज्ञा सटीक	१-४-०
प्रश्नवर्णसंक्षेप	१-०-०	२८ श्रीवर्णयत्रि (आहत)	०-१०-०	१० अमलपदवर्णसंज्ञा भाग १-२	१-४-०
गुह्यतसिद्धिभाष्याद्वय	०-८-०	२९ पञ्चप्रकाश	०-५-०	११ प्रवचनपदीया भाग १-२	१-०-०
श्री भगवतीस्य सटीक भा. १-२	१-०-०	३० स्थापनाप्रकाश	०-८-०	१२ उपदेशभाषा (पुष्पभाषा) सटीक	१-४-०
मध्यमसिद्धिभाष्याद्वय	०-८-०	३१ स्थापनाप्रकाश	०-५-०	१३ प्रवचनपदीयाधिका	१-४-०
युक्तिप्रयोग	१-१२-०	३२ श्रीपदवर्णसंज्ञावार्थ	०-८-०	१४ उपदेशादिसिद्धि	१-४-०
वसितवस्तु	०-१०-०	३३ पदव्याख्यासंक्षेप	१-०-०	१५ प्रश्नपदीया	१-४-०
वस्तुवर्णसाध	०-५-०	३४ अंगभाषादि विषयानुक्रम	४-०-०	१६ अमलपदवर्णसंज्ञा	१-४-०
विशेषवस्तुसंग्रहानुक्रम	०-५-०	३५ न्यायतत्त्वसंज्ञा	३-०-०	१७ अमलपदवर्णसंज्ञा	१-४-०
सवामो, दोहो, वस्तुसंग्रहानुक्रम	०-८-०	३६ तत्त्वतरेणित्वा	०-८-०	१८ अमलपदवर्णसंज्ञा	१-४-०
शुद्धिभाषितसंज्ञा	०-८-०	३७ तत्त्वार्थकृतनिर्णय	०-१०-०		
आह्वयिषि सिद्धि	१-१२-०				

पुस्तकालय, गोपीपुरा—सुरत.

श्रीसूत्रकृताङ्गचूर्णिः।

मंगलचर्चा

ॐ नमः सिद्धेभ्यः। णमो अरिहंताणं णमो सिद्धाणं णमो आयरियाणं णमो उवज्झायाणं णमो लोए सव्वसाहूणं, मंगलादीणि सत्थाणि मंगलमज्झाणि मंगलअवसाणाणि, मंगलपरिगहिआ सिस्सा अवग्गहेहावायघारणासमत्था सत्थाण पारगा भवति, ताणि य सत्थाणि लोगे विरायंति वित्थारं च गच्छंति, तत्थादिमंगलेण, सिस्सा आरंभप्पमिंति णिव्विसाया सत्थं पडिवज्जिऊणं अविग्घेण सत्थस्स पारं गच्छंति, मज्झमंगलेण तदेव सत्थं परिजितं भवति, अवसाणमंगलेण सिस्सपसिस्ससंताणे पडिवाएन्ति, आह-आचार्या! मंगलकरणाच्छात्रं न मङ्गलमापद्यते, अथवेह मङ्गलात्मकस्यापि शास्त्रस्यान्यन्मङ्गलमुच्यते अतस्तस्याप्यन्यत् तस्यान्यन्मङ्गलमादेयमित्यतोऽनवस्था, न चेदनवस्था प्रतिपद्यते ततो यथा मङ्गलमपि शास्त्रं अन्यमङ्गलशून्यत्वात् न मङ्गलं तथा मङ्गलमपि अन्यमङ्गलशून्यत्वादमङ्गलमिति मङ्गलाभावः, उच्यते, यस्य शास्त्रादर्थान्तरभूतं मङ्गलं तं प्रत्येषा कल्पना भवेत्, इह त्वस्माकं

शास्त्रमेव मङ्गलं? यन्मङ्गलमुपादीयते किमत्रामङ्गलं? का वाऽनवस्थेति?, नायमसत्पक्षः, किन्तु यस्यापि शास्त्रादर्थान्तरभूतं तस्यापि नामंगलप्रसंगो न वाऽनवस्था, कुतः?, स्वपरानुग्रहकारित्वान्मङ्गलस्य प्रदीपवत् लवणादिवद्वा, आह-मङ्गलत्रयान्तरालद्वयं न मङ्गलमापद्यतेऽर्थापत्तिः, यदिवेह सर्वमेव शास्त्रं मङ्गलमिति प्रतिपद्यते मङ्गलत्रयग्रहणमनर्थकं?, उच्यते, समस्तमेव शास्त्रं त्रिधा विभज्यते, कुतोऽन्तरालद्वयपरिकल्पनं यदमङ्गलं भवेत्?, कथं पुनः सर्वमेव शास्त्रं मङ्गलमिति चेत्?, उच्यते, निर्जरार्थत्वात् तपोवत्, आह-यदि स्वयमेव शास्त्रं मङ्गलमित्यतः किमिह मङ्गलग्रहणं क्रियते?, उच्यते, ननूक्तं नैवेह शास्त्रादर्थान्तरभूतं मङ्गलमुपादीयते, किन्तु मङ्गलमिदं शास्त्रमिति केवलमुच्चार्यते, आह-तदुच्चारणं किंफलं?, यदि मङ्गलमिति न संबध्यते किं तद्?. मङ्गलं भवति, शिष्यमतिमङ्गलपरिग्रहार्थं तदभिधानं, इह शिष्यः कथं शास्त्रं मङ्गलमित्येव मंगलबुद्ध्या परिगृहीयादिति, यस्मादिह मङ्गलमपि मङ्गलबुद्ध्या परिगृह्यमाणं मङ्गलं भवति, साधुवत्, आह-ततः सर्वमेवेदं मङ्गलमित्येतावदस्तु नार्थो मङ्गलत्रयबुद्धिग्रहेण, उच्यते, ननु तत्रापि कारणमुक्तं-यथैव हि शास्त्रं मङ्गलमपि सत् न मङ्गलबुद्धिपरिग्रहमन्तरेण मङ्गलं भवति साधुवत्, तथा मङ्गलत्रयकारणमपि अविघ्नपारगमनादि न मङ्गलत्रयबुद्ध्या विना सिध्यतीत्यतस्तदभिधानमिति, मर्गेगत्यर्थस्य अलप्रत्ययान्तस्य मङ्गलमिति रूपं भवति, मंग्यतेऽनेन हितमिति मङ्गलं, मंग्यते साध्यत इत्यावत्, अथवा मंगो-धर्मः, 'ला आदाने' मङ्गं लातीति मङ्गलं, धर्मोपादाने हेतुरित्यर्थः, अथवा निपातनादिश्रुतिप्रत्ययोपादान्मङ्गलं, इष्टार्थाश्च प्रकृतयः-मकिमण्डने, मन ज्ञाने, मदी हर्षे, यदि मोदस्वमगतिषु, मह पूजायामित्येवमादीनामलप्रत्ययान्तानां मङ्गलमेव निपात्यते, मंग्यते अनेन मन्यते वाऽनेनेति मङ्गलमित्यादि लक्षणशास्त्रीयानुवृत्त्या योजनीयमिति, अथवा मंगलयति भवादिति मङ्गलं, संमारादपनयतीत्यर्थः, अथवा

शास्त्रस्य मा गलो भूदिति मङ्गलं, गलो वा भूदिति मङ्गलं, नाद्य इत्यर्थः, सम्यग्दर्शनादिमार्ग-
लयनाद्वा मङ्गलमित्यादि नैरुक्ता भाषत इति । तं च नामादि चतुर्विधमपि जहा आवससए तथा परूवेयवं जाव जाणगमरीर-
भविष्यशरीरवइरित्तं दन्वमंगलं दध्यक्षतसुवर्णसिद्धार्थकादि, भावमंगलं तहेव, अथवा भावमंगलं निज्जुत्तिकारेणं चेव वुत्तं
'तित्थगरे य जिणवरे सुत्तकरे गणधरे व णमिऊणं । सुत्तकडस्स भगवतो निज्जुत्तिं कित्तइस्सामि ॥ १ ॥
इह तीर्थकरणात्तीर्थकरा वक्ष्यन्ते, तत्र तू पुवनतरणयोरित्यस्य तीर्थमिति, तं च नामादि चतुर्विधं, तत्थ दव्वतित्थं मागहादि,
अहवा सरिआदीणं जो अवगासो समो णिरपायो य, तिज्जति जं तेण, तहिं वा तरिज्जइत्ति तित्थं, एवं दव्वतित्थे पसिद्धे तरिता
तरणं तरियव्वं च पसिद्धाणि चेव, तत्थ तारओ पुरिसो तरणं बाहोडुवादि तरियव्वं णदी समुदो वा, तं च देहादितरितव्वतारणतो
दाहोवसमणत्तो तण्हाछेदणओ वज्झमलपवाहणतो अणेगंतियं फलतो य, स्वयं च द्रव्यात्मकत्वात् द्रव्यतीर्थमुच्यते, अपिच-
दाहोवसमं तण्हाए छेदणं मलपवाहणं चेव । तिसु अत्थेसु णियत्तं तम्हा तं दव्वतो तित्थं ॥ १ ॥ भावतित्थं चाउव्वणो संघो,
जओ सुत्ते भणियं ?—“तित्थं भंते ! तित्थं तित्थकरे तित्थं ?, गोतमा ! अरहा ताव णियमा तित्थकरे, तित्थं पुण चाउव्वणा-
इण्णो संघो, तम्मि य पसिद्धे तरिता तरणं तरियव्वं च पसिद्धाणि चेव, तत्थ तरिता साधू तरणं सम्मदंसणणाचरित्ताणि,
तरितव्वं भवसमुदो, जतो णाणादिभावतो मिच्छत्तऽण्णाणऽविरतिभवभावेहिंतो तारएति तेण भावतित्थंति, अथवा कोहलोभकम्म-
मयदाहतण्हाछेदकम्ममलादवणयणमेगन्तिअमच्चंतियं च तेण कज्जतिचि अतो भावतित्थं, अपिच—कोहमि उ णिगगहिते अतु-
लोवममो भवे मणूसाणं । लोभम्मि उ णिगगहिते तण्हावोच्छेदणं होति ॥ १ ॥ अट्टविहो कम्मरओ बहुएहिं भवेहिं संचितो

जम्हा । तवसंजमेण वोच्छिज्जति तम्हा तं भावतो तित्थं ॥ २ ॥ अथवा-दंसणणाणचरित्ते(हिं)णिउत्तं जिणवरेहिं सन्वेहिं । तिहि अत्थेहिं णिउत्तं तम्हा तं भावतो तित्थं ॥ ३ ॥ तं भावतित्थं जेहिं कयं ते तित्थकरे, तित्थग्रहणेन अतीताणागतवट्ठमाणा सव्व-तित्थकरा गहिया, 'जिणे'त्ति दव्वजिणा भावजिणा य, दव्वजिणा जेण जं दव्वं जियं, यथा जितमनेनौषधमिति, संग्रामे वा शत्रुजयात् द्रव्यजिना भवन्ति, भावजिणा जेहिं कोहमाणमायालोभा जिता, जिणग्रहणेण उवसामगव्वगसजोगिजिणा तिणिणिवि गहिता, तदणंतरं सुत्तं-सुत्तकयं ते गणधरा एक्कारसवि, अविग्रहणेण सेसगणधरवंसोवि, स्रयकडस्सत्ति उवरिं भणिणहिंति, अत्थ-जसधम्मलच्छीपयत्तविभवाण छण्हमेत्तिसिं 'भग्ग' इति सण्णा, सो जस्स अत्थि सो भण्णति भगवं, अतो स्रयकडस्स भगवतो, 'णिज्जुत्ति'ति निश्चयेन वा आधिक्येन साड्ढादितो वा युक्ता नियुक्ताः-सम्यगवस्थिताः श्रुताभिधेयविशेषा जीवादयः, तथाहि-स्रवे त एव निर्युक्ताः यत्पुनरनयोपनिद्धास्तेनेयं निर्युक्तानां युक्तिः निर्युक्तयुक्तिः, युक्तशब्दलोपान्निर्युक्तिः, आह-यदि स्रत्र एव निर्युक्ताः सम्यगवस्थानात् सुखवोधा एव ते अर्थाः, किमिह तेड्ढा निर्युक्ताः?, उच्यते, निर्युक्ता अपि सन्तः स्रत्रेड्ढाः निर्युक्त्या पुनरव्याख्यानात् न सर्वेष्ववबुध्यन्ते अतो णिज्जुत्तिं किञ्चिदस्सामि । अथवा भावमंगलं णंदी, सावि णामादि चतुर्विधा, दव्वे संखवारसगतूरसंधातो, भावणंदी पंचविधं णाणं, 'णादंसणिस्स णाण'मितिकारुणं दंसणमवि तदन्तर्गतं चेत्त, दंसण-पुव्वगं च चरित्तमवि गहितं; णंदि वण्णेऊणं सुतणाणेण अहिगारो, उक्तं च—एत्थं पुण अधिकारो सुतणाणेणं जओ सुतेणं तु । सेसाणमप्पणोडविय अणुओग पदीवदिट्ठतो ॥ १ ॥ जतो य सुतणाणस्स उदेसो समुदेसो अणुणा अणुयोगो य पव्व-त्तति, तत्थवि उदेससमुदेसअणुणाओ गताओ, इह तु अणुयोगेण अहियारो, सो चतुर्विधो, तंजहा-चरणकरणाणुयोगो

धम्माणु० गणिताणु० दब्बाणुयोगो, तत्थ कालियसुयं चरणकरणाणुयोगो, इसिभासिओत्तरज्झयणाणि धम्माणुयोगो, सूरपणत्तादि गणितानुयोगो, दिट्ठिवातो दब्बाणुजोगोत्ति, अथवा दुविधो अनुयोगो—पुहुत्ताणुयोगो अपुहुत्ताणुयोगो य, जत्थ एते चत्तारि अनुयोगा पिहप्पिहं वक्खाणिज्जति पुहुत्ताणुयोगो, अपुहुत्ताणुजोगो पुण जं एक्केकं सुतं एतेहिं चउहिंवि अनुयोगेहिं सत्तहिं णयसेतेहिं वक्खाणिज्जति, केचिरं पुणकालं अपुहुत्तं आसि?, उच्यते, 'जावन्ति अज्जवइरा अपुहुत्तं कालियाणुयोगस्स । तेणारेण पुहुत्तं कालियसुयदिट्ठिवाए य ॥ १ ॥ केण पुण पुहुत्तं कयं?, उच्यते—'देविन्दवन्दिदेहिं महाणुभागेहिं रक्खियजेहिं । जुग-मासज्ज विभत्तो अनुयोगो तो कओ चतुधा ॥ १ ॥ अज्जरक्खितउट्ठणपारियाणियं परिक्रवेऊण पूसमित्तियं विंशं च विसेसे-ऊणं जहा य पुहुत्तीकया तहा भाणिऊण इह चरणाणुयोगेण अधिकारो, सो पुण इमेहिं दारेहिं अणुगंतव्वो, तंजहा—'णिक्खेवे १-गट्ठ २ णिरुत्त ३ विधी ४ पवत्ती ५ य केण वा ६ कम्म ७। तहार ८ भेद ९ लक्खण १० तदरिहपरिसा ११ य सुत्तत्थो १२ ॥ १ ॥ तत्थ णिक्खेवो—णासो णामादि, एगट्ठियाणि सक्कपुरंदरवत्, ताणि पुण सुत्तेगट्ठियाणि अत्थेगट्ठियाणि य, णिब्बियसुत्तं णिरुत्तं णिज्वयणं वा णिरुत्तं, तं पुण सुत्तणिरुत्तं अत्थनिरुत्तं च, विधी—काए विधीए सुणेयव्वं?, पवत्ती—कथं अनुयोगो पवत्तति?, केवंधेण आचार्येण अत्थो वत्तव्वो?, एताणि दाराणि जहा आयारे कप्पे वा परूवेयव्वाणि जात्र एवंविधेण आयारिण कम्म अत्थो वत्तव्वोत्ति?, उच्यते, सव्वस्सेव सुतणणस्स, वित्थरेण पुण सुत्तकडस्स, जेणेत्थ परसमयदिट्ठिओ परूविज्जति, कम्मत्ति वत्तव्वे जति सुयकडस्स अनुयोगो, सुत्तकडं णं किं अंगं अंगां सुयक्खधो सुत्तक्खंवा अज्झयणं अज्झयणां उद्देसो उद्देसा?, उच्यते—सूयगडं णं अंगं णो अंगां णो सुयक्खंधो सुयक्खंवा णो अज्झयणं अज्झयणा उद्देसो उद्देसा,

तम्हा सुतं णिक्खिविस्सामि कडं णिक्खिविस्सामि सुतं णिक्खिविस्सामि खंधं णिक्खिविस्सामि अज्झयणं णिक्खिविस्सामि
उद्देसं णिक्खिविस्सामि, 'सुत्तकडं अंगाणं विलियं तस्स य इमाणि णामाणि । सुत्तकडं सूतकडं सूयकडं चेव
गोपणाइं ॥२॥' सुअप्पुसस्स वारसंगाणि मूलत्थाणीयाणि, सेससुतक्खंधा उवंगाणि कलाच्यंगुष्ठादिवत्, तेसि वारसण्हं अंगाणं
एतं वितियं अंगं, णामाणि एगद्धियाणि इंद्रशक्रपुरन्दरवत्, तंजहा-सुत्तकडंति वा सूयकडंति वा, णामं पुण दुविधं-
गोणं इयरं च, गुणेभ्यो जायं गौणं, जथा तवतीति तवणो जलतीति जलणो एवमादि, तत्थेताणि एगद्धियणामाणि गोणाति,
तत्थ सुत्तकडं 'पूङ् प्राणिप्रमवे' सो पसवो दुविधो-दब्बे भावे य, द्रव्यप्रमवो स्त्रीगर्भप्रसववत्, भावप्रसवो गणधरेभ्य इदं
प्रसूतं, अथवा 'अत्थं भासति अरहा' ततः सूत्रं प्रसवति, 'सुत्तकड'ति यथा गृहं वास्तुसूत्रवत् तदनुसारेण कुडुं क्रियते
कडुं वा सुत्तानुसारेण करवत्तिज्जति, भावसूत्रेण तु सूत्राणुसारेण निर्वाणपथं गम्यते । सूतकडं णामादि चतुर्विधं, वहरित्ता दब्ब-
सूयणा जहा लोयसूयगा णलगवसूयगा लोहसूयगादि वा दब्बसूयगा, भावे इमं चेव, खयोवसमिए भावे समयपरसमयसूय-
णामेचं, अहवा सुतं णामादि चतुर्विधं, दब्बसुत्ते इमाणि 'जइ अद्धा गाथा'॥३॥ दब्बं तु बौडगादी भावे सुत्तमह सूयगं
णाणं । दब्बसुतं अंडजं बौडजं कीडजं वागजं बालजं ॥ से किं तं अंडजं ?, हंसगव्वादि, बौडजं कप्पासादी, कीडजं कोसियादि,
वागजं सणअयसिमाती, बालजं उट्टियादि, भावे इमं चेव भवति, सूयगं णाम णाणं, णाणं णाणेण चेव सूइज्जइ, अथवा इमेण
णाणेणं णाणाणि य अण्णाणाणि य सूइज्जति, तं पुण जथा 'बुद्धिज्जति तिउट्टिज्जइ' तं सूत्रं चतुर्विधं- 'सण्णासंगहवित्तेजाति-
णिबंधे य कट्यादि ॥४॥' तत्थ मण्णासुत्तं तिविधं-सममए परसमए उभवेत्ति, सममए ताव विगती, पढमि(मालि)या, जे छेदे

सागारियं ण से सेवे, सव्वामगंधं परिणाय गिरामगंधो परिव्वए, एवमादीणि, परममए यथा पुद्गलो संस्कारो क्षेत्रज्ञः सत्ता, उभये जं स ममए परममए य संभवति । सङ्कहसूत्रमपि यथा द्रव्यमित्याकारिते सर्वद्रव्याणि सङ्गृहीतानि, तद्यथा जीवाजीवद्रव्याणीति, जीवति संसारत्था असंसारत्था य सव्वे संगहिता, अजीवति सव्वे धम्मत्थिकायादयो, वित्तिजातिगिवद्धं सुत्तं जात्र वृत्तवद्धं सिलोगादिवद्धं वा, तं चउव्विद्धं, तंजहा-गद्धं पद्धं कद्धं मेयं, गद्धं चूर्णिग्रन्थः ब्रह्मचर्यादि, पद्धं गाथासोलसगादि, कथनीयं कथ्यं जहा उत्तरज्झयणाणि इसिभासिताणि पायाणि य, मेयं णाम सरसंचारेण जथा काविलिज्जे 'अध्रुवे असासयंमि संसारंमि दुक्खपउराए' एवं सुयं गतं भवति । इदाणि वितियं पयं कडेत्ति, तत्थ गाथा 'करणं च कारगो य कडं च' ५ गाथा ॥ तत्र 'कडं' इत्याकारिते कर्त्ता करणं कार्यमित्येतन्नितयमपि गृह्यते, तत्थ कारगो कडं च अळंतु, करणं तात्र भणामि, तं करणं णामादि छव्विहं, णामकरणं जस्स करणमिति णामं, अथवा णामस्स णामतो वा जं करणं भणति, उव्वणाकरणं क णणासादि अक्खणि-क्खेवो, जो वा जस्स करणस्स आकारविसोसोत्ति, दव्वस्स दव्वेण वा दव्वम्मि वा जं करणं तं दव्वकरणंति, तं दुविहं-आगमओ य णोआगमओ य, आगमओ जाणए अणुवउत्ते, णोआगमओ जाणगसरीरमवियमरीग्वतित्तिं दुविधं-सण्णाकरणं नोसण्णाकरणं, तत्थ सण्णाकरणं अणेगविधं, जंमि जंमि दव्वे करणसण्णा भवति तं सण्णाकरणं, तंजहा-कडकरणं अद्धाकरणं पेलुकरणादि, सण्णाणाममेव तव मती होजा तं ण भवति, जम्हा णामं जं वत्थुणोऽभिधानंति, जं वा तदत्थविगळे णामं कीरति यथा भृतकस्स इन्द्र इति णामं, दव्वलक्खणं तु द्रवते द्रूयते वा द्रव्यं, द्रवति-स्वपर्यायान् प्राप्नोति धरति चेत्यर्थः, द्रूयते-गम्यते तैस्तैः पर्या-यविशेषैः, अथवा गच्छति तौस्तान् पर्यायविशेषानिति द्रव्यं, पेलुकरणादीति पुन ण तदत्थविह्वणं, ण सदमेत्तंति भणितं होति,

आह-जइ ण तदत्थविहीणं तो किं दब्बकरणं?, जतो तेण दब्बं कीरति, सण्णाकरणंति य करणं रूढीतो, आह-जति तदत्थविरहितं ण भवति तो किं दब्बकरणं भवति?, भावकरणमेव भवतु?, उच्यते, जतो तेण दब्बं कीरति, जहा पेह्णीओ णाणियाओ?, ताओ कीरंति एवमादि, सण्णकरणंति य रूढीतो । इदाणि णोसण्णाकरणं, तत्थ णिज्जुत्तिगाथा 'दब्बे पओगवीसस पयोगसा मूलउत्तरे चेव । उत्तरकरणं वंजण अत्थे उ उवक्खरो सव्वो ॥ ५ ॥ णोसण्णादब्बकरणं दुविधं-पयोगकरणं विस्साकरणं च, पयोगकरणं दुविहं-जीवपओगकरणं अजीवपयोगकरणं च, होति पयोगो जीववावारो, तेण जं विणिम्माणं सजीवमजीवं वा पयोगकरणं तयं च दुहा, तत्थ जीवपयोगकरणं दुविधं-मूलपयोगकरणं च, मूलेकरणं मूलकरणं, आद्यमित्यर्थः, उत्तरओ करणं उत्तरकरणं, संस्करणादित्यर्थः, अथवा उत्तरकरणस्स अत्थो णिज्जुत्तिगाथाचतुत्थपदेण भण्णति, अत्थो उ उवक्खरो सव्वो, उवकारीत्यर्थः, येन वा कृतेन तन्मूलकरणं अभिव्यज्यते-उवकारसमर्थं भवतीत्यर्थः, यथा हस्स इति, कलाचिअङ्गुष्ठतलोपतलसमुदयः, तस्य उक्खेवणादि उत्तरकरणं, अथवा संडासयं करेति मुट्ठि वा, अथवा शरीर एव गब्भता मूलकरणं, उत्तरकारणं तु चंक्रमणादि, अथवा मूलकरणं शरीराणि पंच, गाथा ॥६॥ उरालियादीणि पंच शरीराणि मूलकरणं, उत्तरकरणं जं णिप्फणाओ णिप्फज्जति, तं च एतेसिं चेव ओरालियवेउन्विवाहारयाणं तिण्हं उत्तरकरणं, सेसाणं णत्थि, ओरालियादीणं तिण्हं मूलकरणं, अट्ठंगाणि अंगोवंगाणि उत्तरकरणं, ताणि य तंजहा-सीसं उरो य उदरं पट्ठी बाहा य दो य उरुओ । एते अट्ठंगा खलु सेसाणि भवे उवंगाणि ॥ १ ॥ होति उवंगा अंगुलिकण्णाणासापवड्डुणं चेव । णह्केसदंतमसू अंगोवंगेवमादीणि ॥ २ ॥ अथवा उरालियस्सेवेगस्स इमं उत्तरकरणं-दंतराणो कण्णवद्वणं णह्केसराणो खंधं वायामादीहिं पीणितं

करोति, एवं ओरालियस्स, वेउन्वियउत्तरकरणं उत्तरवेउन्वियरूवं विउव्वेति, आधारए णत्थि एताणि, इमं वा आहारगस्स-
गमणादीणि, अथवा पंचेन्द्रियाणि-सोइदियाईणि मूलकरणं, सोइदियं कलंबुगापुप्फसंठितं, एयं मूलकरणं उत्तरकरणं तु कण्णावेह-
वालाईकरणादि, अथवा यदुपहतस्योपकरणस्य तदुपकारित्वात् य उपक्रमः क्रियते विसेण ओसधेण वा, एवं सेमाणंपि, यावन्तीन्द्रि-
याणि सन्ताणि शोभानिमित्तं अर्थोपलब्धिनिमित्तं वा उत्तरगुणतो वा उत्तरगुणतो निवर्त्तयति, शोभा वर्णस्कन्धादि, अर्थोपलब्धिस्तु बाधिर्यतिमिर-
प्रसुहयादीनां उपक्रमतः पुनः स्वस्थकरणं, अथवा दंविन्द्रियाणि परिणामियाणि विसेण अगदेण वर्णउपयोगघाताय भवंति, अथवा
विममेव विधिणा उपजुज्जमाणं रसायणीभवति, औपधग्रामाश्च ये शरीरोपकारिणः पथ्यभोजनक्रियाविशेषाः सर्व एव वाऽऽहारः,
अथवा स्वरभेदवर्णभेदकरणानि । इदानीं एतेसिं चेत्त पंचण्हं सरीरणं तिविधं करणं भवति, तंजहा-संघायणाकरणं परिमाडणा-
करणं संघायपरिसाडणाकरणं, तेयाकम्माणं संघातणवज्जं दुविधं करणं, एताणि तिण्णिवि करणाणि कालतो मग्गिज्जति, तत्थोरालि-
यसंघातकरणं एगसमयियं, जं पढमसमयोत्तवण्णगस्म, जहा तेह्णे उग्गाहिमओ छ्हो तप्पदमताए आदियति, सेससमएसु सिण्हं
णिण्हइवि मुंचइवि, एवं जीवोवि उववज्जतो पढमे समए एगंतसो गेण्हति ओरालियमरीपाउग्गाणि दव्वाणि, ण पुण किंचिवि
विमुयति, परिसाडणावि समओ चेत्त, सो मरणकालसमए एगंतसो चेत्त मुंचति, मज्झिमे काले किंचि गेण्हति किंचि मुंचति,
सो जहण्णेणं खुड्डागं भवगगहणं तिममयूणं, उक्कोसेणं तिण्णि पलिओवमाणि समयूणाणि, किह पुण खुड्डागभवगगहणं तिसमयूणं
भवति ?, उच्यते, 'दो विग्गहंमि ममया समयो संघातणाए तेहूणं । खुड्डागभवगगहणं सब्वजहण्णो ठिती कालो ॥१॥ उक्कोसो
समयूणो जो सो संघातणासमयहीणो । किह ण दुममयविहीणो साडणसमयेऽवणीतंमि ॥ २ ॥ भण्णति भवचरिमंमिवि समए

संघायसाडणा चेव । परभवपदमे साडणमतो तदूणो ण कालोत्ति ॥ ३ ॥ जइ परपदमे साडो णिविग्गहतो य तंमि संघातो ।
 णणु सव्वसाडसंघातणाओ समए विरुद्धाओ ॥ ४ ॥?, उच्यते, जग्गहा विगच्छमाणं विगतं उपपज्जमाणमुपपणं । तो परभववादि-
 समए मोक्खादाणाण ण विरोधो ॥ ५ ॥ भुत्तिसमए णेहभवो इहदेहविमोक्खतो जहास्तीते । जइ ण परभवोऽवि तहिं तो सो
 को होउ संसारी ? ॥ ६ ॥ णणु जह विग्गहकाले देहाभावेऽवि परभवग्गहणं । तह देहाभावम्मि वि होज्जेहभवोऽवि को दोसो ? ॥ ७ ॥
 जं चिय विग्गहकाले देहाभावेऽवि तो परभवो सो । भुत्तिसमए उ ण देहो ण विग्गहो जइ स को भोतु ? ॥ ८ ॥ इदाणि अंतरं-
 संघातंतरकालो जहणओ खुहुयं तिसमयूणं । दो विग्गहम्मि समया ततिओ संघायणासमयो ॥ १ ॥ तेहूणं खुहुभवं धरितु
 परभवमविग्गहेणेव । गंतूण पढमसमए संघाययओ स विण्णेयो ॥ २ ॥ उक्कोसो तेत्तीसं समय्याहियपुव्वकोडिअहियाइं । सो
 सागरोवमाइं अविग्गहेणेव संघातं ॥ ३ ॥ काऊण पुव्वकोडि धरितं सुरजेट्टमायुगं तत्तो । भोत्तूण इह ततीए समए संघातयंतस्स
 ॥ ४ ॥ इदाणि वेउव्वियस्स-वेउव्वियसंघायो समओ सो पुण विउव्वणादीए । ओरालियाणमथवा देवादीणादिगहणंमि ॥ १ ॥
 उक्कोसो समयदुगं जो समय विउच्चित्तं मतो वितिए । समए सुरेसु वच्चति निविग्गहतो य तं तस्स ॥ २ ॥ उभयं जहण समयो सो
 पुण दुसमयविउच्चियमतस्स । परमतराइं संघातसमयहीणाइं तेत्तीसं ॥ ३ ॥ वेउच्चियपरिसाडणकालोऽवि समय एव । इदाणि अंतरं,
 वेउच्चियसरीरसंघातंतरं जहणेणं एगसमयं, सो पढमसमयविउच्चियमयस्स विग्गहेण ततियए समए वेउच्चिएसु देवेसु संघातैतस्स
 भवति, अथवा ततियसमयवेउच्चियमतस्स अविग्गहेणं देवेसु संघातपरिसाडणंतरं जहणेणं समय एव, सो पुण चिरविउच्चितस्स
 देवेसु अविग्गहेणं संघातैतस्स भवति, साडस्स अंतरं जहणेणं अंतोमुहुत्तं, तिण्हवि एतेसि अंतरं उक्कोसेणं अणंतकालं वणस्सतिकालो ।

इदाणि आहारगस्स-आहारे संघातो परिसाडणा य समयं समं होति । उभयं जहणमुक्कोसय च अंतोमुहुत्तस्स ॥ १ ॥ बंधण-
साडुभयाणं जहणमंतोमुहुत्तमंतरण । उक्कोसेण अवहुं पोगलपरियट्ठ देव्वणं ॥ २ ॥ तेयाकम्माणं पुण संताणाणादितो ण संघातो ।
भव्वण होज्ज साडो सेलेसीचरिमसमयंमि ॥ ३ ॥ इदाणि जीवउत्तरप्पयोगरुणं, तत्थ गाथा 'संघातणा य परिसाडणा य
मीसे तहेव पडिसेहो । पडसंभवसगडधूणाउडुतिरिच्छाणु(इ)करणं तु ॥ १ ॥ तत्थ संघायणकरणं जहा पडो तंतुसंघा-
तेण णिव्वित्तिज्जति, परिसाडणाकरणं जहा संखणं परिसाडणाए णिव्वित्तिज्जति, संघातपरिसाडणाकरणं जहा सगडं संघातणाए
पडिसाडणाए य णिव्वित्तिज्जति, णेव संघातो णेव परिसाडो जथा धूणा उड्ढा तिरिच्छा वा कीरति, जीवउत्तरकरणं गतं । जीवपयोग-
करणं सम्मत्तं ॥ इदाणिमजीवप्पयोगकरणं जं जं णिजीवाणं कीरति जीवप्पयोगतो तं तं । वण्णाति रूवकम्मादि वावि तमजीवकरणंति
॥ १ ॥ वण्णकरणादि जहा वत्थाणं कुसुंभरागादि कज्जति, रूवकम्माति वत्ति कट्टकम्मादिरूवा कज्जति, अजीवप्पयोगकरणं गतं,
पयोगकरणं परिसमाप्तं ॥ इदाणि विस्ससाकरणं-विस्ससेति कोऽर्थः?, वित्ति विपर्यये अन्यथाभाव इत्यर्थः, अथवा सु गतौ, विविधा
गतिर्विश्रसा, एत्थ णिज्जुत्तिगाथा 'स्वंधेसु अ दुपदेसादिएसु अब्भेसु विज्जुमाईसु । णिप्फावगाणि दव्वग्गि तं
जाणसु वीससाकरणं' ॥ ॥ तं विस्ससाकरणं दुविधं-सादीयं अणादीयं च, अणादीयं जधा धम्ममाधम्मागासाणं अण्णोणस-
माहाणंति, णणु करणमणादीयं च विरुद्धं, भण्णती ण दोसोऽयं, अण्णोणसमाधाणं जमित्थं करणं, ण णिव्वत्ती, अथवा परपच्चा-
दुपचारमात्रं करणं यथा गृहमाकाशीकृतं, उत्पन्नमाकाशं विनष्टं गृहं, गृहे उत्पन्ने विनष्टमाकाशं । इदाणि सादीयं विस्ससाकरणं, तं
दुविधं-चक्खुफासियं अचक्खुफासियं च, जं चक्खुमा दीसति तं चक्खुफासियं, तं अब्भा अब्भरुक्खा एवमादि, चक्खुसा जं ण दीसंति

तं अचक्षुफासियं जहा दुपदेसियाणं परमाणुपोग्गलाणं एवमादीणं जं संघातेणं भेदेन वा करणं उप्पज्जति तं ण दीसति छउमत्थेणंति तेण अचक्षुफासियं, वादरपरिणतस्स अणंतपदेसियस्स चक्षुफासियं भवति, तेसिं दसविधो परिणामो, तंजहा-बंधणगतिसंठाणे भेदे गंधरसत्रणफासे य । अगुरुअलहुपरिणामे दममेऽविय सहपरीणामे ॥ १ ॥ बंधणपरिणामे दुविधे पणत्ते-णिद्धबंधणपरिणामे य लुक्खबंधणपरिणामे य, 'निद्धस्स निद्धेण दुआहिएणं, लुक्खस्स लुक्खेण दुआहिएणं । निद्धस्स लुक्खेण उवेति बंधो, जहणवज्जो विसमो समो वा ॥ १ ॥ समणिद्धताएँ बंधो ण होति समलुक्खिताएवि ण होइ । वेमायणिद्धलुक्खत्तणेण बंधो तु खंधाणं ॥ २ ॥ गतिपरिणामो तिविद्दो उक्कोसजहणमज्झिमो चेव । लोगंता लोगंतं गमणं एगेण समयेणं ॥ ३ ॥ तहय पदेसि पदेमा जहणसमएण होति संकंती । अजहणमणुक्कोसो तेण परं खेत्तकाले य ॥ ४ ॥ एमेव य गंधाणं गतिपरिणामो जहणमुक्कोसो । कालो जहणतुल्लो उक्कोसेणं असंखेज्जो ॥ ५ ॥ समयादी संखेज्जो कालो उक्कोसएण उ असंखो । परमाणू खंधाण य ठितीय एवं परीणामो ॥ ६ ॥ परिमंडले य वट्टे तंसे चउरंस आयते चेव । संठाणे परिणामो सहणित्थत्थेण छब्भमेया ॥ ७ ॥ पयरघणा सन्वेसिं सेढी सूदी य आयत विसेसो । सन्वे ते दुविहा (जुम्मओज) पदेसुक्कमगजहणा ॥ ८ ॥ माणु परिमंडलस्स उ सन्वेसि जहणमोयजुम्मगमा । उक्कोस जहणं पुण पदेस उग्गाहणकमेणं ॥ ९ ॥ णंतपदेसुक्कोसं तह यमसंखप्पदेसमोणाहं । वीमा चत्तालीया परिमंडलि दो जहणगया ॥ १० ॥ पंचग बारसगं खलु सत्त य बत्तीसगं च वट्टमि । तिय छक्कग पणतीसा चत्तारि य होइ नंसंमि ॥ ११ ॥ णव चेव तहा चउरो सत्तावीसा य अट्ट चउरंसे । तिगदुगपणरस छक्कं पणयाला वा चरिमयस्स ॥ १२ ॥ एसो संठाणगमो पएसओगहणापडिदिट्ठो । दुग्गमादीसंयोगो हवति अणित्थत्थसंठाणं

॥ १३ ॥ भेदस्स तु परिणामो संघातविहूयेण दब्बाणं । संघातेणं बंधो होइ वियोगेण भेदोत्ति ॥ १४ ॥ भेदेण सुहुमखंधो संघातेणं च बादरो खंधो । सुहुमपरिणाममीसकमेण भेदेण परमाणू ॥ १५ ॥ अह वायरो उ खंधो चक्खुदेसे य णंतगप-
देसो । संघातभेदमीसग पडसंखयसगडमाधम्मा ॥ १६ ॥ खंडगपयरगचुणियअणुतडिओक्कारियाए तह चेव । भेदपरिणामो पंचह णायव्वो सव्वखंधाणं ॥ १७ ॥ खंडेहिं खंडभेदं पयरसभेदं जहडभपडलस्स । चुण्णं चुण्णियभेदं अणुतडितं वंसकलं तं ॥ १८ ॥
बुंदसि समारोहे भेदे उक्केरियाए उक्केरं । वीसस्सपयोगमीसग संघातवियोग विविधंगमो ॥ १९ ॥ जति कालगमेगगुणं सुक्किलयंपि य हवेज्ज बहुगुणं । परिणामिज्जति कालं सुक्केण गुणाहियगुणेणं ॥ २० ॥ जति सुक्किलमेगगुणं कालगदव्वं तु बहुगुणं जति य ।
परिणामिज्जति सुक्कं कालेण गुणाहियगुणेणं ॥ २१ ॥ जति सुक्कं एगगुणं कालयदव्वंपि एगगुणमेव । कावोयं परिणामो तुछ-
गुणत्तेण संभवति ॥ २२ ॥ एवं पंचवि वण्णा संजोएणं तु वण्णपरिणामो । एगत्तीसं भंगा सव्वेडवि य वण्णपरिणामे ॥ २३ ॥
एमेव य परिणामो गंधाण रमाण तह य फासाणं । संठाणां य भणिओ संजोएण बहुविहविकप्पो ॥ २४ ॥ अगुरूलहुपरिणामो परमाणूओ अरब्भ जाव असंखेज्जपदेसिया खंधा सुहुमपरिणयावि खंधा अगुरूलहुगा चेव । तत वितते घणञ्जुसिरे भासाए मंदघोर-
मिस्सा य । भेदस्सवि परिणामा एवमणेगा मुणेयव्वा ॥ २५ ॥ छाया य आतवे या उज्जोतो तह य अंधगारो य । एसोडवि पोग्गलाणं परिणामो फंदणा जा य ॥ २६ ॥ सीया णादिपगांसा छाया णाडिच्चिया बहुविकप्पा । उण्हो पुणप्पगासो णायव्वो आयव्वो णामं ॥ २७ ॥ णवि सीतो णवि उण्हो समो पगामो य होति उज्जोओ । कालमइलं तमंपिय वियाण तं अंधयारंति ॥ २८ ॥
दव्वस्म चलणफंदणा उ सा पुण गतित्ति णिदिट्ठा । वीमसपयोगमीसग अत्तपरेणं उभयतोडवि ॥ २९ ॥ अभ्रेन्द्रधन्वादीनां च

परिणामकरणं, दन्वकरणं गतं । इदानीं खेत्तकरणं—‘ण विणा आगासेणं’ गाथा । १। यत्किंचिदिति उत्क्षेपणापक्षेपणादि घटादिकरणादि वा न क्षेत्रमंतरेण क्रियते, क्षेत्रं—आकाशं, तस्मिन् करणं नस्ति, तद्वा विवर्जणपरिघावर्णं उच्छुकरणं, सालिकरणं जहा वा साधूहि अच्छमाणेहिं खेत्तीकृतो गामो णगरं वा, जमि वा खेत्ते करणं कीरति भणिज्जति वा, कालकरणंति ‘कालो जो जाव- तिचो’ गाथा । १०। जावता कालेणं क्रियते, यस्मिन् वा काले क्रियते, एवं ओहेण, णामओ पुण इमे इक्कारस करणे (१०-११-१२) ‘बवं च बालवं चैव, कोलवं श्रीविलोयणं । गराहवणिगं विट्ठी, सुद्धपडिबए णिसादीया । पक्खतिधयो दुगुणिआ जोण्हादौ सोधये ण पुण काले । सत्तहिण देवसियं तं चिय रूवाहियं रत्ति ॥१॥’ सुचराष्टदिवैकरणपूर्णदिवाकृतिरामदिवादभूतदिवा’ एसु विट्ठी, सुद्धी पडिबयरत्ति दिवसस्स य पंचमट्टमी रत्ति । दिवसस्स बारिसी पोणिमाए रत्ति बवं होंति ॥१॥ बहुलचउत्थीए दिवा बहुलस्स य सचमी हवति रत्ति । एक्कारसिं च बहुले दिवा बवं होति करणं तु ॥ २ ॥ सउणि चतुप्पय णागं कित्थुगं च चतुरो धुवा करणा । किण्हचउदसिरत्ति सउणी सेसं तियं कमसो ॥ ३ ॥ कालकरणं गतं । इदानीं भावकरणं—भावस्स भावे वा करणं, तत्थ निज्जुत्तिगाथा—भावे पयोगवीसस्स पयोगसा मूल उत्तरं चैव । उत्तरकमसुतजोवणवणणादी भोयणादीसु ॥१॥ भावकरणं दुविधं—पयोगसा वीससा य, पयोगकरणं दुविधं—मूलपयोगकरणं उत्तरपयोगकरणं पंच शरीराणि, ताणि पुण उद- इयभावाणिफण्णाणि, का तहिं भावणा?, उदइयो हि भावो दुविधो—जीवोदइओ अजीवोदइओ पंचण्हं सरीराणं अणतरेणोदितो जीवः स तथाभूत इति जीवोदयभावो, अथ पुण जीवोदयोदितानि शरीरारंभकाणि द्रव्यणि तथा समुदितानि तत्थ शरीरे भवन्तीत्यर्थः, अजीवोदयिको भावः, यथा च तत्र द्रव्यकरणोपदिष्टं दन्वैदियाइं विसओसधादीहिं तथेहापि तेषु

परिणमत्सु भावोऽभिसंबध्यते, तानि हि द्रव्यैर्द्रियाणि विसर्गपथादिद्रव्यविशेषैः परिणम्यमानानि औदयिकमेव भावं परिणमंति, तेसु सरीरेषु इंदिएसु वा किं मूलकरणं ?, उच्यते, सरीरपञ्चमी मूलकरणं, सेसं तु मूलकरणस्सेव उत्तरकरणं भवति, जहा उत्तर-
कमसुतजोवणवण्णादी भोयणादीसु, गम्भवक्कतिएसु ओरालिएसु ताव जोणीजम्मणणिवत्तस्स कल्पकौमारयौवनमध्यमस्थावरा-
दिवयाणि क्रमशः प्रजायंते, निषेकादिक्रमो वा यथा भवति, तथा वृक्षेवपि अंकुरपत्रकंदनालगम्भतुषश्चूकणपाकक्रमाः क्रमशो
निष्पद्यंते, सुतेति कलाधिगमो व्याकरणादिभाषापाठवं वा सौख्यं वा यतो भवति, तिर्यग्योनिजातीनामपि शुक्रादीनां भवति,
उक्तं च—“तेण परं सिक्खवापुव्वगं वा उत्तरगुणलद्धि वा पडुच्च भासाविसेसो भवति”, ‘जोव्वणे’चि पुनर्नेवं यौवनं भवति औषधा-
दिभिः, कस्यचित् वर्णकरणं च भोजनादिभिः क्रियते, यथा स्नेहं पिबतो वर्णप्रसादो भवति, आदिग्रहणात् अभ्यङ्गोद्वर्तनादिभिर्वा
वर्णविशेषो भवति ?, वेडव्वयं रूवं विउव्वतिचि, वुत्तं पयोगभावकरणं । इदाणि विस्ससाभावकरणं तत्थ गाथा-
‘वण्णादिगा य वण्णादिगेसु’ गाथा ॥ १५ ॥ वर्णादिगो णाम वण्णगंधरसफासा, द्वितीयवण्णादिग्रहणं वर्णादिगेसु दव्वेसु
यथा परमाणुद्रव्यस्य कृष्णादिभिर्वर्णविशेषैः परिणामतः यः परिणामविश्रसाभावः, गंधरसफरिसेसुवि, विश्रसामेलो णाम पंचण्हं
वा वण्णाणं संयोगविसेसेणं उप्पज्जति जहा अब्माणं अब्भरुक्खणं संज्झाणं गंधव्वणगराईणं एक्कं समयं उक्कोसेणं जच्चिरं कालं,
अथिरा उत्पत्त्यनंतरविनाशिनः, कालान्तरावस्थायिनश्च संध्यारागादयः, ये तु परमाण्वादेषु स्थिराः ते असंख्येयमपि कालं भवंति,
तथा च छायां प्राप्य छायात्वेन परिणमंति पुद्गलाः, ते विश्रसापरिणामादेव, एवमुष्णमपि, तथैव विश्रसापरिणामादेवाप्रायो-
गिकमपि स्थिरं भूत्वा दधिमस्तुक्किलायनिष्ठनवनीतद्युतत्वेन परिणमंति, भणिनं भावकरणं, एत्थ भावकरणेण अहियारो, तत्थ

णिज्जुत्तिगाथा—‘मूलकरणं पुण सुते तिविधे जोगे सुभासुभे ज्ञाणे । ससमयसुत्तेण पगयं अज्झवसाणेण य सुभेणं ॥ १६ ॥’ सुत्ते मूलकरणं दुविधं—लोइयसुतकरणं लोउत्तरियसुतकरणं च, तत्थ लोए ताव जो जस्स सत्थस्स कत्ता यथा सुलसा याज्ञवल्क्यश्च तंतुग्रीवश्च, अस्माकमपि गणधरैर्हृद्बन्धं, तत्कर्तरेण योगेन कृतं?, उच्यते—त्रिविधेनापि, मनसा तावदुपयुक्तः, वाचा भाषते, कायेन प्रगृहीताञ्जलिः तीर्थकराभिमुख उत्कुटुकः, भंगिकश्रुतोपयुक्तस्य वा त्रिविध उपयोगो भवति, एवमीयासमितस्यापि त्रियोगैककाले भवति, मनसा तावत्पथ्युपयुक्तो वाचा किञ्चित् पृष्टो व्याकरोति कायेन गच्छत्येव, एवं त्रिविधमपि तस्य भवति । ‘सुभासुभे ज्ञाणे’ति, जं सम्मादिट्ठी करोति, एत्थवि सुतकरणे ससमयसुत्तेण पगतं, णो परसमयेण, सुभेण अज्झवसायेणं, सुभेण गणधरेहि कृतं, एवं ताव गणधराणं मूलकरणं, तस्सिसाणं तु उत्तरकरणं, अथवा तेस्सिमवि मूलकरणं घडेति, यदुत अपूर्वमेव पठंति, वक्तारोऽपि च भवंति ‘अनेन साधुना आचारः कृत’ इति, यत्तु विस्मृतं पुनः संस्क्रियते तदुत्तरकरणमस्य, उक्तं करणं । इदानीं कारकः, ज्ञानदर्शनसंयुक्ता गणधरा एव कारकाः, तदेव च क्रियमाणं सूत्रं ‘कज्जमाणे कडे’त्तिकारुणं कडं भवति, तं पुण गणधरेहि किं उक्कोसकालट्ठितीएहि कम्ममेहि वड्डमाणेहि कृतं? जहणणमणुक्कोसट्ठितीएहि?, एत्थ गाथा—‘ट्ठित्तिअणुभागे बंधण णिकाय णिधत्तदीहहस्से य । संकमउदीरणाए उदए वेदे उवसमे य ॥ १७ ॥’ इति। अजहणमणुक्कोसट्ठितीएहि कम्ममेहि कयं, तेहि पुण किं तिवाणुभावेसु मंदाणुभावेसु ‘बंधणे’त्ति किं बंधंतेहि कृतं णिज्जरंतेहि कृतं?, तदावरणिज्जाइं पड्डु णो बंधंतेहि कृतं, णो णिधत्तंतेहि, णो णिकायंतेहि, णो दिग्धीकरंतेहि० हस्सीकरंतेहि, उत्तरपगडीसंकमं करंतेहि वि अकरंतेहि वि कृतं, तदावरणिज्जाइं कम्ममाइं उदीरंतेहि वि अणुदीरंतेहि वि कयं,

‘उदए’त्ति केसिंचि उदए वट्टतेहि केसिंचि अणुदए वट्टतेहि पुरिसवेदे वट्टतेहि कतं, ‘उवसमे’ति केसिंचि उवसमो केसिंचि अणुवसमे, अथवा उवसमेत्ति खओवसमिए भावे वट्टतेहि कतं, कत्तरि एव तस्योपदिश्यते, कथं पुण तेहि कतं?, ‘सोऊण जिणवरमत्तं’ गाथा (१८) तवणियमणारुक्खं आरूढो केवली अमितणाणी। तो सुअइ णाणवुट्ठिं भवियजणविबोधणट्ठाए ॥१॥ तं बुद्धिमएण पडेण गणधरा गेण्हउं गिरवसेसं। तित्थंकरभासिताइं गंथंति ततो पवयणट्ठा ॥२॥ एयं गणधरसलद्धिएहिं कृतं, सेसाणं मूलगणधरवज्जाणं पुव्वकतं अधिजंतेहिं तदावरणिजाणं कम्माणं खयोवसमं काऊण कतंति, एवं गणधरेहिं कृते को गुणः?, उच्यते-वेतुं च सुहं सुहगुणधारणा दातु पुच्छिउं चेव। एतेण कारणेण जीतंति कतं गणधरेहिं ॥१॥ अज्झवसाणेणं कतंति-पसत्थेहिं अज्झवसाणेहिं कतं, ण पूयासक्कारविचिहेतुं वा, उक्तं हि-“पंचहिं तु ठाणेहिं सुत्तं अधिजेजा, तंजहाणाणट्ठाए०, वइजोगेण पभासति ० गाथा ॥१॥ यद्धगवान् भाषते स वाग्योग एव, न श्रुतं, श्रुतस्य क्षायोपशमिकत्वादित्युक्तं, वाग्योगस्तु नामप्रत्ययत्वादौदयिको, विज्ञानमप्यस्य क्षायिकत्वात् केवलं, शब्दस्तु पुद्गलात्मकत्वात् द्रव्यश्रुतमात्रं, अतो न भावश्रुतमिति, अतो वइजोगेण अरहता अत्थो पगरिसेहिं भासितो पभासिओ, केसिं?, ‘अणेगजोगकरणा (गंधरा) ण साधूणं’ ते य के?, गणधरा, कथं पुण ते अणेगजोगकरणा?, उच्यते-जतो अणेगविधलद्विसंषण्णा, तंजहा-कोट्टबुद्धी वीयबुद्धी पयाणुसारी खीरसप्पिमधुआसवाओ, वइजोगेण कतं तित्थंति तित्थगरेहिं वइजोगेण पभासिते हि गणधरेहिं वइजोगेण चेव सुत्तीकतं, तं पुण गहितं ‘जीवस्स साभावियगुणेहिं’ति पागतभासाए, स समावगुणः, वेकूतस्तु संस्कृतभाषा, आगंतु इत्यर्थः, तं च पुण एवं ‘अक्खवरमत्तिगुणसंघानणाए’ गाथा ॥२०॥ अश्वरगुणो णाम एकैकमणंतपर्यायं अश्वरं, अक्षराभिलापो वा अश्वरगुणो, असौ ह्य-

भिलाप्योऽर्थः, न शक्यते अक्षरमंतरेण प्रकाशयितुं प्रदीवमंतरेणैव तमसि घट इत्यतोऽभिलाप्य एवाक्षरगुणः, 'मति'चि मतिगण-
विशुद्धयाए सन्वेवि समा, अक्षरसमा अक्षरसंघातणाए लद्धिओवि सन्वे समा, अथवा जहा जहा अक्षराणि मतिविशुद्धताए संघांति
तहा तहा णिज्जरा भवति, 'तदुभययोगेण'ति वाइएण माणसेण य जोगेणंति कुतं सूत्रकृतं सूत्रं-सूत्रकृतं सूचनाद्वा सूत्रं, 'सुत्तेण
सूहत्तत्ति य' गाथा ॥ २१ ॥ सूहता प्रोता इत्यर्थः, उपलब्धव्या दा, ते सुत्तपदेण अत्थपदा सूहता, सूत्राणुसारेण ज्ञायंत इति नासूत्रोऽर्थो
विद्यते, तेन पुनर्युज्यमाना योजिताः, अयुज्जमानास्तु अपार्थक्यनिर्णयकादयः न योजिताः 'तो बहुविधपगारा लुत्त'चि गंधं
पधं कथं गेयं चउन्विहेण जातिबंधेण पयुत्ता, अथवा प्रतिज्ञादिपंचात्रयविशेषेण प्रयुक्ता, ते पुण ससमयलुत्ता अणादीया, सम्प्र-
तिकालं तावत्प्रतीत्य संख्येयानि पदानि, कथं पुण ते अणंता गमा अणंता पज्जवा?, अतीताणागतं कालं पडुच्च अणंता गमा अणंता
पज्जवा, पणवगं वा पडुच्च अणंता गमा अणंता पज्जवा, जेण चोदसपुव्वी चोदसपुव्विस्स छट्ठाणपडिओ, गम्यते अनेनार्थो इति
गमकः, गणधरा पुणो सन्वे अक्खरलद्धितो मतिलद्धिओ य तुल्ला यथा तुल्यवर्त्तिस्नेहाः पदीपाः प्रकाशेन तुल्या आदित्या वा तथाऽक्ष-
रमतिलाभाभ्यां तुल्याः, अथवा यथा आदित्यः स्वभावतः प्रकाशयति एवं गणधरा अपि गणनिवर्त्तकस्य कर्मणः उदयाद्वगधारितं
कुर्वति, एत्थ पुण इमाओवि गाथाओ भाणितव्वाओ 'कताकृतं केण कतं केसु य दन्वेसु कीरति वावि । काहे व कारओ वा गयतो
करणं कतिविधं वा ॥ १ ॥' कथं?, एताणि सत्त पयाइं, तत्थ सुत्तकडं किं कतं कज्जति अकयं कज्जति?, जं भणियं-किं
उप्पणं कज्जति अणुप्पणं कज्जति?, एत्थ णएहि मग्गणं-केइ उप्पणं इच्छंति, केइ अणुप्पणंति, ते य जोगमादी सत्त मूलणया,
तत्थादिजोगमस्स अणुप्पणं कीरति, णो उप्पणं कीरति, कम्हा?, जहा पंचत्थिकाया णिच्चा एवं सूतकडंपि ण कयादि णासी

ण कदाइ ण भवइ ण कयाइ ण भविस्सति भूयं च भवइ य भविस्सति य धुवे णिति ए अक्खए अव्वए अवाट्ठिए णिच्च ण एस भावो केणइ उप्पायितोत्तिकद्दु, जयावि भरघेरवतेसु वोच्छिज्जति तथावि महाविदेहे बासे अवोच्छिण्णामेव, सेसाणं णेगमाणं चउण्ह य संगहादीणं णयाणं उप्पणं कीरति, जेण पण्णरससुवि कम्भूमीसु पुरिसं पडुच्च उप्पज्जति, जति उप्पणं तिविधेण सामिचेणं उप्पणं-समुट्ठाणसासित्तेण वायणसा० लद्धीसा०, एत्थ को णयो कं समुप्पत्तिं इच्छति?, तत्थ जे पढमज्जा णेगमसंग-हववहारा ते तिविधंपि उप्पत्तिं इच्छंति, समुट्ठाणं जहा तित्थकरस्स सएणं उट्ठाणेणं, वायणाए वायणायरियस्स णिस्साए जहा भगवता गौतमस्वामी वाइतो, लद्धीए जहा भवियस्स किंचि निमित्तं दट्ठूणं जातिस्मरणादिगं तदावरणिजाणं कम्माणं खयोवस-मेणं उप्पज्जति, उज्जुसुतो समुट्ठाणं णेच्छति, किं कारणं?, भगवं चेव उट्ठाणं स एव वायणायरिओ गौतमप्पभित्तीणं, तेण दुविधं वायणासासित्तं लद्धिसामित्तं, तिण्णि सट्ठया लद्धिमिच्छंति, जेण उट्ठाणे वायणायरिए य विज्जमाणेऽवि अभवियस्स ण उप्पज्ज-ति, अभावात्, कत्तातंति गतं ॥ केण कयंति य, ववहारातो जिणेंदेण गणधरेहिं च, तस्सामिणा तु णिच्छयणतस्स, सतो जातो णडणं । 'केसु दब्बेसु कीरति'त्ति णेगमस्स मणुणोसु दब्बेसु कीरति, जहा 'मणुणं भोयण भोच्चा, मणुणं सयणासणं । मणुणंसि अगारंसि, मणुणं ज्झायते मुणी ॥ १ ॥ णेगंतेण मणुणं हवइ हु परिणामकारणं दब्बं । वमिचाराओ सेसा विति ततो सव्वदब्बेसु ॥ २ ॥ ण सव्वपज्जवेसु, जेण 'सुत्ते ण सव्वपज्जवा' इति वचनात्, केसु दब्बेसुत्ती गतं । काहे य कारओ भवति, उट्ठिडिच्चिय णेगमणयस्स कत्ताऽणधिज्जमाणोऽवि । जं कारणमुहेसो तंमि य कज्जोवतारोत्ति ॥ १ ॥ संगहववहाराणं पच्चासण्णतरकारण-त्तणतो । उट्ठिडंमि तदत्थं गुरुययमूले समासीणो ॥ २ ॥ उज्जुसुतस्स पढंतो अपुब्बसुतपज्जवे ममए २ अकममाणो उवजुत्तस्स वा

णो सुतं भवति, समत्ते अज्झयणे सुयं भवति, तिण्हं सट्ठणयाणं अपुण्वे सुतपज्जवे समये समये अक्कममाणस्स णियमा सम्मदिट्ठिस्स उवयुत्तस्स णो सुयं भवति, समत्ते कारओ सुतं भवति, एत्थ 'अंगेसु ताव युत्तो कच्चा सट्ठकिरियोवयुत्तोवि । सट्ठादीणमण्णो परिणामो जेण सुतमतिओ ॥ १ ॥ कच्चा णयतोऽभिहितो अथवा णयतोत्ति णीतियो णेया । सामाइयहेतुपयोज्जारओ सो णयो य इमो ॥ २ ॥ आलोयणाइ विणये खेचदिसा अभिग्गहे य काले य । रिक्खगुण संपयावि य अभिवाहारे य अट्टमयो ॥ ३ ॥ नयतीति नैयायिकः-गमयति एभिः प्रकारैः, एवंगुणसंपण्णा य जो सुताइं देति सो णायकारी णायवादी य भवति, आलोयणा व सुतोवसंपया य दायव्वा पडिच्छेणं, सिस्सेणावि जति मूलगुणउत्तरगुणा वा विराधिता ताहे उद्देसावित्तेण णिस्सखेण होतव्वं । आलोयणसुट्ठस्सवि देज्ज विणीयस्स णाविणीयस्स । ण हि दिज्जति आभरणं पलियत्तियकण्हत्थस्स ॥ १ ॥ सो विणीतो केरिसो ?, 'अणुरत्तो भन्निगतो असुइ अणुअत्तओ विसेसणू । उज्जुमइ अपरित्तो इच्छित्तमत्थं लभति साधू ॥ १ ॥ विणीयस्सवि य कयमंगलस्स तयविग्घवारगमणाय । देज्जा सुकतोवयोगो दन्वादिसु सुपसत्थेसु ॥ २ ॥ तत्थ दन्वे सालिबीधियोगोधुमज्जादिधण्णसमीपे, ण तु तिलचणगादिसमीपे, खेत्तं पसत्थमपसत्थं वा, उच्छुवणे सालिवणे पउमसरे कुसुमिए व वणसंडे । गंभीरसाणुणाए पदाहिणजले जिणघरे वा ॥ १ ॥ दिज्ज ण उ भग्गडामित्तसुप्पाणसुप्पाणामणुणगेहेसु । छारंगारकयारामेज्झादीदन्वदुट्ठेसु ॥ २ ॥ अथवा अत्थि काणिवि खेत्ताणि जेसु सज्झायो चेव ण कीरति जहा वैदेसे पणत्ती, सिधुविसए य ण पट्ठिजति, मप्पाणादिसु वा, एवं जो जहिं । इदाणिं तिणिण दिसाओ अभिगिज्झ उदिसियव्वं- 'पुन्वाभिमुहो उत्तरमुहो व देज्जाइवा पडिच्छेज्जा । जाए जिणादयो वा दिसाए जिणचेइआइ वा ॥ १ ॥ कालेत्ति इमं अंगं कालेण पट्ठिजति, रातिदिणाणं पढमचरिमासु, अहवा उदिसंता-चाउदसिं

पणरसि वज्जेज्जा अट्ठमीं च णवमीं च छट्ठिं च । चउत्थि वारसिं च दोण्हं पि पक्खणं ॥१॥ पसत्थेसु वा रिक्खेसु 'मयसिरमहा-
पुस्सो तिणिण य पुब्बाइ मूलमस्सेसा । हत्थो चित्ता य तहा दस विद्धिकराइं णाणस्स ॥१॥ जस्स वा जं अणुकूलं, अथवा 'संज्ञा-
गयं रविगतं विडुरं सगगं विलंविं च । राहुहतं गहमिणं च वज्जए सत्त णक्खत्ते ॥१॥ संज्ञागतंमि कलहो होति कुभत्तं विलं-
विणक्खत्ते । विडुरे परविजयो आइच्चगते अणिब्बाणी ॥१॥ जं सगगंसि कीरइ णक्खत्ते तत्थ दुग्गहो होइ । राहुहयंमि य मरणं
गहमिणं लोहिउग्गालो ॥२॥ पणत्ती दिट्ठिवाओ य दिवहुखेत्तेसु उदिसंति । गुणसंपया णाम पुव्विं विणेयो जह विणीतो
इमे य से गुणा जह अत्थि तो उदिससति-पियधम्मो ददधम्मो संविग्गो वज्जमीरु असहो य । खंतो दंतो सुत्तो थिरव्वतजित्तिदिओ
उज्जू ॥१॥ असहो तुलासमाणो समितो तह साधुसंगधर्यो य । गुणसंपदोववेदो जोगो सेसो अजोगो तु ॥२॥ णेयोऽभिक्खाहारोऽभि-
वाहरणमहमस्स साधुस्स । इदमुदिससामि सुत्तथोभयतो कालिअसुतंमि ॥३॥ दव्वगुणपज्जवेहि य भूतावायंमि गुरुसमादिट्ठ ।
पेढुदिट्ठमिणं मे इच्छामऽणुसामणं सिस्से ॥४॥ माहुणो पसत्थो वा अभिवाहरति, 'करणं तव्वावारो गुरुसीसाणं चतुर्विधं तं च ।
उदेसो वायणया तहा समुदेसणमणुणा ॥१॥ कत्थ लब्धतित्ति जहा णमो क्कारो, णाणावरणिज्जस्स दुविथाणि फड्डुगाणि सवधा-
तीणि देसवातीणि य, तत्थ सव्ववातीहिं उग्घातितेहिं देसघातिहिं उदिण्णेहिं उग्घातितेहिं अणुदिण्णेहिं उवसामिहिं विज्झविज्झ-
माणस्स लब्धति, कथं लब्धतित्ति गयं, भणित सुतगडंति णामं अंगस्स, तस्स पुण सूयक्खंधा अज्झयणाइं
हवंति तेवीसं । तेत्तीसं उदेसा आयारातो दुगुणमेयं ॥१॥२॥३॥ गाथा सोलसगंमी जेसं अज्झयणाणं ते इमे गाथासोल-
सगा, महन्ति अज्झयणाणि २ अहंवा महंति च ताणि अज्झयणाणि २, तत्थ पढमो सुतखंधो गाथासोलसगा इह ताव भणंति तत्तिक्काऊणं

तेण गाथा णिक्खेत्तन्वा सोलस णिक्खित्तन्वा सुत्तं णिक्खित्तन्वं खंधो णिक्खित्तन्वं 'णिक्खेवो गाथाए' ॥ २३ ॥ गाथा
णामादि चतुर्विधा, णामठवणाओ गयाओ, दब्बे जाणगसरीरभियसरीरवइरित्ता पत्तयपोत्थयलिहिता, भावगाथा दुविधा-
आगमतो णोआगमतो य, आगमतो जाणए उच्चुत्ते, णोआगमतो एयं चेव, सोलसयं णामाइ छविधं, णामठवणाओ तह चेव,
वइरित्तं सोलस मच्चित्तअचित्तभीसगाणि दब्बाणि, खेत्तसोलसयं सोलस आगामपदेसा, कालसोलसयं सोलस समया, सोलस-
समयठितियं वा दब्बं, भावसोलसयं इमाणि चेव मोलस अज्झयणाणि खयोवसमिए भावे, सुत्ते खंधे य चउक्को णिक्खेवो पूर्ववत्,
जाव भावखंधो एतेसिं चेव सोलसण्ह अज्झयणाणं समुदयसमितिसमागमेणं गाथासोलसयसुत्तखंधोत्ति लब्भति, गाथासोलस-
याणं इमे अत्थाहिकारा भवंति, ससमयपरममयपरूवणा य० गाथा ॥ २३ ॥ पहमज्झयणे ससमयपरममयपरूवणाए अधिगारो १,
वितियज्झयणाधियारो पुण ते ससमयगुणे परसमयदोसे य णाऊणं ससमए संबुज्झयन्वं २, तत्तिगज्झयणाहिगारो संबुद्धो संतो
जत्थ उवसग्गेणं चालिज्जइ ३, चउत्थज्झयणाओ इत्थिदोसविवज्जणा, तेऽवि अणुलोम उवसग्गा चेव उवसग्गभीरुणो थीवसस्स(२५)
पडिलोमगा वा ४, पंचमअज्झयणाहियारो जो उवसग्गभीरू इत्थीवसमोगओ बहूयं पावं अज्जिऊण णएसु उववज्जति ५, छट्ठस्स
एवं जाणिऊणं महप्पा महावीरो उवसग्गाणि जिणित्ति इत्थीपसंगदोसा य दोसे जाणित्तु इत्थिगाओ वज्जेत्ता णिन्वाणं गतो भगवान्
अतो आयरिओऽवि एवं चेव चेव सीसस्स उवदिसन्तो हक्खाति जहा सममए जइअवं उवसग्गा य णिज्जित्तवा इत्थिगाणि उ
वज्जेतवाओ एवं सीलं वंभं च भवति ६, परिचत्तणिसीलकुसील० गाथा ॥ २६ ॥ सत्तमए णिस्सीला गिहत्था दुस्सीला अणउत्थिया
सममएवि पामत्थादयो कुशीला वज्जेत्ता सयं च शीलवता भवितवं ८, अट्ठमस्स सयं सीलवता णाऊण वीरियदुगं पंडितवीरिए

पयतित्वं । सेसाणं पुण इमो अहियारो-धम्मो समाहिमग्गो० गाथा ॥ २७ ॥ चित्तियावि आयाणिय संकलिया गाथा ॥ २८ ॥
एवं वीरियपंडितअभिगमणट्ठाए धम्मो कहिज्झइ, पंडियवीरियट्ठितो व धम्मं कथेति ९, दसमस्स समाधिं च सो उवदिसति १०,
णाणादिसंजुत्तो से मग्गो उवदिस्सइ सो वा परेसिं उवदिमति एक्कारसमस्स ११, चारसमस्स एवं मग्गपडिवण्णो गामायगं (मगयं)
वा उवस्सए वा भिक्खायरियगयं वा दूइजमाणे वा परउत्थिगा परउत्थिगभावित्तावि गिही विवदेज्जे तेसिं पडिसेधणट्ठा समोसरण-
उज्जयणे तिण्हवि तिसट्ठाणं पासंडियमतानं अमब्भावकुदिट्ठीओ पडिसेधिज्जे १२ तेरसमस्स जे पडिसेधेत्ता अहवा मग्गो परि-
कहिज्जति मन्वेवि ते धम्मं समाधिमग्गं वा ण याणंति १३, चोइसमस्स समाधिमग्गट्ठितस्सवि सीसगुणदोसा परिकहिज्जंति
सीसगुणसंपण्णेण य गुरुकुलवासो वसितव्वो १४, पण्णरसमस्स आयाणिज्जे आत्माथिकेन आयतचरित्तेण भवियव्वं सुत्तत्थो य
पायेण संकलियाण वड्ढो १५, एतेसिं पण्णरसण्हवि अज्झयणाणं गाथाए पिंडकवयणेणं अत्थोऽभिवज्जति दरिसिज्जति विभाव्यत
इत्यर्थः, गाथासोलसगाणं पिंडत्थो वणिणतो समासेणं । एत्तो एक्केकं पुण अज्झयणं किच्चयिस्सामि ॥ १ ॥ तत्थ यहमज्झयणं
समयेपेत्ति, तस्स इमे अणुओगदारा भवंति, तंजहा-उवक्कमो णिकखेवो अणुगमो णयो, उपक्रम्यते अनेनेत्युपक्रमः, क्रम पादविक्षेपे
उप सामीप्ये सत्थमामीवीवरणं, सत्थस्स णासदेयाणयणमिति भणितं होति, तथा-निक्षिप्यतेऽनेनेति निक्षेपः, क्षिप भ्रेरणे इति,
नियतो निश्चितो क्षेपो निक्षेपो न्यामः स्थापनेतियावत्, अनुगम्यतेऽनेनेत्यनुगमः, अनुगतो वा सूत्रस्य गमो अनुगमः, अनुरूपार्थ-
गमनं वा अनुगमः, सूत्रानुसारणमित्यर्थः, णीब् आपणे, तस्य नय इति भवति, सूत्रप्रापणे व्यापारोपायानयतीति नयः, नीयते वा
अनेनेति नयः, वस्तुनः पर्यायानां संभवतोऽभिगमनमित्यर्थः, एतेसिं च उवक्कमादिदाराणं एसेव क्रमो, यतो नाणुपक्रान्तं अम-

मीपीभूतं सन्निक्षिप्यते, न च नामादिभिरनिक्षिप्तं अर्थतोऽनुगम्यते, न च नयमतविक्रलो अनुगम इति, जतो सत्यं सम्बन्धात्मकेन उपक्रमेण स्थापनासमीपमानीयते नामादिन्यस्तनिक्षेपमर्थतोऽनुगम्यते नानानयैः अतोऽयमेवानुयोगद्वारक्रम इति, सो उवक्कमो छविहोऽवि-णामोवक्कमो ठवणा०द्व०खेत्त०काल०भाद्यणू उवक्कमो, छविहोवि जहा आचस्सए तथा परूवेयव्वो, अहवा उवक्कमो छविधो-आणुपुव्वी णामं पमाणं वत्तव्वया अत्थाधियारो समोतारो, एतेऽवि जहा अणुयोगद्वारे तथा भासितव्वा जाव समोतारो सम्मत्तो । एवं समयज्झयणं अणुपुव्वदिहं दारेहिं जत्थ जत्थ समोतरति तत्थ तत्थ समोतारेयवं, आणुपुव्वीए उक्किचणाणुपुव्वीए गणणाणुपुव्वीए य समोतरति, सा तिविहा-पुव्वाणुपुव्वी पच्छाणुपुव्वी अणाणुपुव्वी, समयज्झयणं पुव्वाणुपुव्वीए पढमं, पच्छाणुपुव्वीए सोलसमं, अणाणुपुव्वीए एताए चेव एगादियाए एगुत्तरिआए सोलस(ग)च्छगताए सेट्टिए अणमण्णम्मसो दुरूव्वणो, एत्थ पत्थारविहिक्करणं इमं-एकाद्या गच्छपर्यन्ताः, परस्परसमाहताः । राशयत्ताद्धि विज्ञेयं, विकल्पगणिते फलम् ॥१॥ गणितेऽत्यविभक्त तु, लब्धं शेषैर्विभाजयेत् । आदावंते च तत् स्थाप्यं, विकल्पगणिते क्रमात् ॥२॥ णामे छविधणामे समोतरति, तत्थ छविधो भावो वणिज्जति, तत्थवि खयोवसमिए भावे समोतरति, जतो सबमेव सुयं खयोवसमिए भावे वट्टति । पमाणं चउविधं-द्वप्पमाणं खेत्तप्पमाणं कालप्पमाणं भावप्पमाणं च, प्रमीयतेऽनेनेति ग्रमाणं, तत्थ समयो भावात्मकत्वात् भावप्रमाणोचरं, तं भावप्पमाणं तिविधं-गुणप्पमाणं नयप्पमाणं संखप्पमाणं, गुणप्पमाणं द्विविधं-जीवगुणप्पमाणं अजीवगुणप्पमाणं च, तत्थ जीवाणत्तणओ समयस्स जीवगुणप्पमाणे समोतारो, जीवगुणप्पमाणं तिविधं-णाणगुणप्पमाणं दंसणगुणप्पमाणं चरित्त(गुणप्पमाणं च), तत्र वोधात्मकत्वात् समयस्स णाणगुणप्पमाणे समोतारो, णाणप्पमाणं चतुर्विधं-पच्चक्खं अणुमाणं उवम्मं आगमो, तत्थ समयस्स पायं परोवदेत्तणतो आगमप्पमाणे समोतरति, आगमो

दुविधो-लोडो लो गुत्तरो य, लो गुत्तरिए समोतरति, सोऽवि तिविधो-सुत्ते अत्थे तदुभयेत्ति, तिसुवि समोतरति, अथवा आगमो तिविधो-
अत्तागमो अणंतरागमो परंपरागमो य, तत्थ समयस्स अत्थतो तित्थकरस्स अत्तागमो गणधराणं अणंतरागमे गणधरसिस्साणं परंपरा-
गमो, सुत्त(त्थ)ओ गणधराणं अत्तागमो गणहरसीसाणं अणंतरागमो, तेण परं सुत्तत्थभयोवि णो अत्तागमो णो अणंतरागमो, परंपरा-
गमो, गुणप्पमाणं गतं । इदाणिं णयप्पमाणं-तत्थ मूढणइयं सुतं कालियं तु ण णया समोतरंति इहं । आसज्ज तु सोयारं णए णयवि-
सारतो बूया ॥१॥ इदाणिं णयप्पमाणे ण समोसरति, पुरा पुण जाव चउण्ह अणुयोगाण अपुहुत्तं आसि ताव सुत्ते णया अविता रिजंता,
इयाणिं पुहुत्ताणुयोगे णावतारिज्जंति । इदंणिं संखप्पमाणं, तं अट्ठविहं, तंजहा-णामट्ठवणसंखा दव्वेत्तकालसंखा परिमाणपज्जवभावे
संखा चेव, तत्थ परिमाणसंखाए समोतरति, परिमाणसंखा य दुविधा-कालियसुतपरिमाणसंखा य दिट्ठिवायसुतपरिमाणसंखा य,
कालिय० संखाए समोतरति, कालियसुतपरिमाणसंखा दुविधा-अंगपविट्ठं अंगवाहिरं च, अंगपविट्ठं समोतरति, पज्जवसंखाए अणंता
पज्जवा, जतो भणितं-सव्वागासपदेसग्गं, सव्वागासपदेसेहिं अणंतगुणितं पज्जवगं अक्खरं लब्भति, संखेज्जा अक्खरा संखेज्जा
संधाता संखेज्जा पदा संखेज्जा सिलोगा संखेज्जाओ गाथाओ संखेज्जा वेढा संखेज्जा अणुयोगदारा । इदाणिं वत्तव्वया, सा तिविधा-
सममयवत्तव्वया परसमयवत्तव्वया सममयपरसमयवत्तव्वया, तत्थ सममयवत्तव्वयाए समोतरति, परसमए उभयं वा सम्मदिट्ठिस्स
सममयो, जाणतो सव्वज्झयणाईं सममयवत्तव्वणियताईं, मिच्छत्तसमूहमयं सम्मत्तं जं च तदुवकारंमि वट्ठइ परसिद्धं तो तो तस्स
तओ ससिद्धं तो । अत्थाहिकारो दुविधो-अज्झयणत्थाधिकारो य उदेसात्थाधिकारो य, तत्थ अज्झयणत्थाहिगारो सममयपरसमयप-
रूवणाए, उदेसात्थाहिकारो इमो-पढममुद्देशे ताव इमे छ अत्थाहिकारा भवंति, तंजहा-महपंचभूता एकप्पयतज्जीवतंस्सरीरी य तह

य अकारगवादी आतच्छ्रुतो अफलवादी ॥१(३०)॥ वितियए चत्तारि अत्थाहिकारा, तंजहा-वितिए णियतीवायो अण्णाणी तह य णाणवादी य । कम्मं चयं ण गच्छति चतुर्विधं भिक्खुममयंमि ॥२(३१)॥ तइए आहाकम्मं कडवादी जह य ते पवादी तु । किञ्चुवमा य चउत्थे परप्पवादी य विरतेसु ॥२(३२)॥ ततिएऽत्थ अत्थाहिकारो आहाकम्मं परवादिका य, चउत्थे एगो चैव अधिगारो किञ्चुवमा परप्पवादीगणं । एवं समोत्तरेण जत्थ जत्थ समोत्तरति तत्थ तत्थावतारितं, उवक्कमो गतो । इदाणि णिकखेवो, सो तिविहो-ओघणिप्फणो णामणि० सुत्तालावयणिप्फणोत्ति, ओहो णाम जं सामणं सुत्तस्स णामं, तं चउव्विधं-अज्झयणं अज्झीणं आयो ज्झवणा, अज्झयणं णामादि चतुर्विधं, दव्वंज्झयणं पत्तयपोत्थयलिहितं, भावज्झयणं इदमेव समयंति, अज्झीणं णामादिचतुर्विधं, दव्वज्झीणं सब्वागाससेढी, भावज्झीणं इदमेव समयज्झयणं, ण खीज्जति दिज्जंतं अणोसिं, तत्थ गाथा-जह दीवा दीवसतं पदिप्पदी सो 'य दिप्पती दीपो । दीपसमा आयरिया दीप्पति परं च दीवेति ॥१॥ इदाणि आयो, सो नामादि चउव्विहो, दव्वाओ सचि-त्तादि, सचित्ते दुपयादि ३ भिस्से स एव साभरणणं दुपदादीणं, अचित्ते हिरणादि ४, भावाओ इदमेव समयज्झयणं । इदाणि ज्झवणा, णामादि चतुर्विधा-दव्वज्झवणा पल्हत्थियाए पोत्ती ज्झविज्जति घोडओ विवजाए एवमादि, भावज्झवणा दुविधा-पस-त्थभावज्झवणा य अपसत्थभावज्झवणा य, पसत्थभावज्झवणा य णाणस्स ज्झवणा ३, अपसत्थभावज्झवणा कोहस्स ४, चउसुवि एतेसु समयज्झयणं भावे समोत्तरति । इदाणि एतेसिं चउण्हवि णिरुत्तेण विहिणा वक्खाणं भण्णति-तत्थ णिरुत्तगाथाओ-जेण सुहज्झप्पयणं अज्झप्पाणयणमधिअणयणं वा । बोहस्स संजमस्स व मोक्खस्स व तो तमज्झयणं ॥१॥ जेण सुहज्झप्पं जणेति अतो अज्झप्पजणणं, पगारणकारलोवाओ अज्झयणंति, अथवा बोहादीणं अधिकेण णज्झयणं, अयनं गमनमित्यर्थः, अज्झीणं दिज्जंतं

अवोच्छिन्तययो अलोगो वा । आयो गणादीणं श्रवणा पावाण खवणत्ति ॥१॥ गतो ओहणिप्फणो णिकखेवो । अह णामणिप्फणो समयोत्ति, सो बारसविधो-णामं ठवणादविण्णं खेत्ते काले कुत्तिथसंगारे । कुलगणसंकरसमए गंडी तह भावसमए य ॥२९॥ णामं ठवणाओ तहव वतिरित्तो ददसमओ जो जस्स सचित्तस्स अचित्तस्स वा मभावो, तंजहा-सचित्तस्सोवयोगो सेसाणं गतिठित्ति-अवगाहगहणाणि. अथ अच्चित्तेण दब्बाणं सब्भावो भवंति वण्णगंधरसफासेहिं, वण्णतो कालतो भमरो गीलं उप्पलं रत्तो कंबल-सारो पीतिया हरिदा सुक्खिलो ससी सुगंधं चंदणादि दुग्गंधो लहसुणादी कटुआ सुंठि तिच्चो णिबो कसायि वतूरं कविट्ठं अम्बं अम्बयं महुरो गुलो कक्खडो पासाणो स एव गुरु लहुगं उल्लगपत्तं सीतं हिमं उण्हो अग्गी णिद्धं घतं लुक्खा छारिया एवमादि, अहवा जो जस्स दब्बस्सोवयोगकालो सो तस्स समयो, तंजहा-खीरस्स ताव उण्हमणुण्हं तमसीतं वा, एवमणोसिपि पुप्फफलादीणं विभा-सियव्वं, अथवा-वर्षासु लवणममृतं शरदि जलं गोपयथ हेमन्ते । शिशिरे चामलकरसो घृतं वसंते गुडो वसंतस्यान्ते ॥१॥ खेत्त-समयो आगासस्स धम्मो-एगेणडवि से पुण्णो दोहिवि पुण्णे सतंपि माइज्जा । अहवा जो जेसिं गामाईणं खेत्ताणं ससभावो, जहा गामे गामधम्मो नगरे नगरधम्म इति, देवकुरादीणं वा खेत्तणंपि जो सब्भावो, अहवा जहा परिपक्कस्स सालिखेत्तस्स लुणितव्वस-मये, अहवा उडूलोगअधोलोगतिरियलोगस्स वा जो सब्भावो, कालसमयो जो जस्स कालस्स सब्भावो ओसप्पिणी अवसप्पिणी, उस्सप्पिणी उस्सप्पति तथा सुभाणुभावा मुदिता एगंता सुभा एवं छन्विहो कालो वण्णेत्तव्वो, जहा जवुद्धीवपणत्तीए । पासं-डसमयो जो जस्स पासंडस्स सब्भावो धम्मतेत्यर्थः, तंजहा-केइ आरंभेण धम्मं ववसिता केसिंचि पाणा न धम्मो, केसिंचि अ-भिपेचनोपवासगुरुकुलवासादिभिः, संगारसमयो हि यस्य येन यस्मिन् काले विधिर्दत्तः, मिगारः-समयो जहा पुव्वकअसंगारेण

सिद्धत्थसारथिणा बलदेवो संबोधितो, पुट्टिलाए तेयलिपुत्तो, पभावतीए उदायणो, एवमादि, कुलसमयो जो जस्स कुलस्स धम्मो, आचार इत्यर्थः, तद्यथा-शकानं आव पितृशुद्धिः खंडशुद्धिः आभीराणां अमातृमंथनी शुद्धिः, गणसमयो जो जस्स गणस्स समयो, तंजहा-मल्लगणस्स जो मल्लो अणाहो मरति स सेममल्लैः संस्कार्यते, पतितं चैनमुद्धरति, गण्डिसमयो जहा भिक्खुणं गोसे पज्जा-गंडी मज्झणहे भावणगंडी अवरणहे धम्मकथागंडी सज्झाए समितिगंडी, भावसमयो इमं चेव अज्झयणं खयोवसमिए भावे, एतेण चेव एत्थ अहिगारो, सेसाणि मतिविकोवणत्थं परूवितानि । णामणिप्फणो निक्खेवो गतो । इदाणि सुत्तालावगणिप्फणो णिक्खेवो, सो पत्तलक्खणोवि ण णिक्खिप्पति, कम्हा ? लाघवत्थं, जम्हा अत्थि इतो ततीयं अणुयोगदारं अणुगमोत्ति, तहिं वा णिक्खिच्चं इह णिखिच्चं भवति, तम्हा तहिं चेव णिक्खिविस्सामीति । आह-यदि प्राप्तावसरोऽप्यसौ न संन्यस्यते किमिहोच्यत इति, उच्यते-निक्षेपमात्रसामान्यादसौ केवलमिहोपदिश्यते, न तु न्यस्यते, गुरुता मा भूदित्युक्तो निक्षेपः ॥ इदाणि ततियमणुयोग-दारं अणुगमोत्ति, सो दुविधो-सुत्ताणुगमो निज्जुत्तिअणुगमो, णिज्जुत्तिअणुगमो तिविहो-णिक्खेवणिज्जुत्तिअणुगमो उवुग्घात्तणि-ज्जुत्तिअणुगमो सुत्तफासियणिज्जुत्तिअणुगमो, तत्थ णिक्खेवणिज्जुत्तीअणुगमो अणुगतो जं एयं हेट्ठा णिक्खेववक्खणं भणितं, इदाणि उवघातणिज्जुत्तिअणुगमो, उवघातो णाम प्रभवः प्रसूतिः निर्गम इत्यर्थः, अब्भच्छन्ने यथा चंदो, न राजति नभस्तले । उपोद्घातं विना शास्त्रं, तथा न भ्राजति विधौ ॥१॥ यथा हि दृष्टसर्वांगो, संवीतवदनो नरः। अभिभ्यक्तिं न यात्येवं, शास्त्रमुद्घा-तवर्जितं ॥२॥ सो य उवघातो इमेहिं छवीसाए दारेहिं अणुगंतवो, तंजहा-उद्देसे णिद्देसे य णिगमे खेत्तकाल पुरिसे य । कारण-पच्चय लक्खण णये समोत्तराणाणुमतो ॥१॥ किं कतिविधं कस्स कहिं केसु कथं केचिं हवति कालं । कति संतरमविरहियं भवाग-

रिस फासण गिरुत्ती ॥२॥ एताणि जहा सामाइयणिज्जुत्तीए भाणियंवाणि, उवग्घायणिज्जुत्ती गत्ता । संपति सुत्तफासिय-
णिज्जुत्ती-जं सुत्तस्स वक्खाणं तीसे अवसरो, सा पुण पत्तावि ण भण्णते इधत्ति, किं?, जेणासति सुत्ते कस्स तई?, तंजहा-कमप्पत्ते
सुत्ताणुगमे वोच्छति होहिति, तीसे य तदावसरो अत्थाणमिदं तीसे, जइ भो सो कीस भण्णइ एधइ?, इव सा भण्णति णिज्जुत्तिमे-
त्तसामण्णतो, णवरं अतो एतेण संबंघेण, इदाणि निज्जुत्ति अणुगमाणंतरं सुत्ताणुगमं भणामि, सुत्तस्स अणुगमे सुत्ताणुमरणमित्यर्थः,
किमिह हीणाधिकविपज्जत्थादीदोसदुट्ठस्स आहु णिदोसस्स य वक्खाणं आरब्धमिति?, णिदोसस्स, ण सदोसस्स, जतो सुत्ताणुगमे
सुत्तमुच्चारयव, सुत्तेऽणुगते सुद्धे णिच्छिते तह कतो पदब्धेदो सुत्तालावणासणिक्खिते फासो तु, एवं सुत्ताणुगमो सुत्तालावय-
कयो य णिक्खेवो । सुत्तफासिय निज्जुत्ती णया य वच्चंति समगं तु ॥१॥ तत्थ सुत्ताणुगमे सुत्तं उच्चरियवं अहीणक्खरं अणच्च-
क्खरं अवाइद्धक्खरं अक्खलितं अमिलियं अविच्चामिलितं पडिपुणं पडिपुणघोसं कंठोद्विप्पमुक्कं तो तत्थ णज्जिहहि ससम-
यपदं वा बंधपदं वा मोक्खपदं वा ससमयपदं वा ते, तंमि उच्चारिते समाणे केसिंचि भगवंताणं केइ अत्था-
धिकारा अधिकता, भवंति, केइ अणधिगता, तो तेसिं अणभिगताणं अत्थाणं अभिगमणट्ठाए पएण पयं वन्नइस्सामि, तत्थ संहिता
य पदं चेव, पयत्थो पदविग्गहो । चालणा पच्चवत्थाणं, छविधं विद्धि लक्खणं ॥ १ ॥ तत्थ संहिता सुत्तं इमं-‘बुड्झिज्ज ति उ-
ट्ठिज्जा, बंधणं परिजाणिया । किमाहु बंधणं धीरे?, किं वा जाणं तिउट्ठति? ॥१॥ बुड्झिज्जेति कुत्र बुध्धेत? धम्मं
बुध्धेत इति, बुड्झितं वा बुड्झेज्जा तिकालगाहणं बुद्धो तमेवार्थं पुनः पुनर्बुध्धेत, बुद्धमानो वा बुद्धेत, किं पुनः तए
बुड्झेज्ज वा उवलभेज्ज वा भिंदेज्ज वा एवमन्येऽपि ज्ञानार्थो धातवो वक्तव्याः, तद्यथा जहेज्ज वा आगमेज्ज वा, समयोति अयि-

यास्यो प्रस्तुतः, स च त्रिविधः, तद्यथा—स्वः परः तदुभयश्च, समय स्वभावे इतिकृत्वा तेषां स्वभावं बुद्ध्येत, के तु सम्यक्-
प्रतिपन्नाः ? के मिथ्याप्रतिपन्ना इत्येवं सर्वाध्ययनाधिकारं बुद्ध्येत, अथवा बंधं बन्धहेतुं वा बुद्ध्येत, अत्राह—अविशिष्टमेवापदिष्टं
बुद्ध्येत इति, नेत्यपदिष्टं इति एवं नाम बुद्ध्येत बंधं बंधहेतु वा ?, उच्यते, नन्वपदिष्टमत्रैव द्वितीयपादेन ‘बंधणं परिजाणिया’ इति,
तेनानुक्तमपि ज्ञायते यथा बंधं बंधहेतूश्च बुद्ध्येत, तत्र बन्धहेतुः प्रमादः संपरायिकस्य कर्मणः रागद्वेषमोहा वा पाणातिवात-
माइगाणि वा मिच्छादंसणसहपज्जवसाणाणि आरंभपरिगमहा वा एवं बंधहेतु बुद्ध्येत्वा, एत एव विवरीता मोक्खहेतवो भवन्ति,
तेवि बुज्झियद्वा भवन्ति, उक्तो बन्धहेतुः, बन्धस्तु प्रकृतिस्थित्यनुभावप्रदेशो वक्तव्यः, तिउट्टिज्जत्ति त्रोटोत्त, सा दुविधा-दध्वत्रोटोत्त
य भावतोटोत्त य, दन्वे देशे सवे य, देसे एगंतंतुणा एगगुणेण वा छिण्णेण दोरो त्रोटो बुज्झति सवेणवि त्रोटो चेव भण्णति, भाव-
तोटोत्त भावेणैव भावे त्रोटोत्त, गाणदंसणचरित्तानि अत्रोटोत्त तेहिं चेव करणभूतेहिं अण्णाणअविरत्तीमिच्छादरिसणाणि त्रोटि-
तव्वानि, जधुदिट्ठे वा पमातादिवंधहेतू त्रोटोत्त, बंधं च अट्टकम्मणियलाणि त्रोटोत्त, उच्यते—बंधणं परिजाणिया, बंधस्तद्धेतवश्चोक्ताः,
ताणि जाणणपरिणाए णाळण पच्चक्खाणपरिणाए तिउट्टिज्ज, एतदंधानुलोम्यात् सूत्रं गतं, इयस्सा हि बुज्झेज्जति वा परिजाणेज्जति वा
एकट्टमितिकांतुं तेन सुद्धः सन् बंधनं परिज्ञाय त्रोटोत्त, अथवा बुज्झेज्जति जाणणापरिणा गहिता, बंधणं परिजाणेज्जति पच्चक्खा-
णपरिणा, किमाहु बंधणं धीरो, किमिति परिप्रश्ने, आहुरिति एकान्तपरोक्षे, भगवति सिद्धिं गते जंबूस्वामी अजसुधम्मं पुच्छति,
किमाहु बंधणं धीरे, तत्थ बंधो अट्टप्पगारं कम्मं, चउव्विहो बंधहेतू, अत्राह—इह सूत्रे नोक्ता बंधहेतवो न चानुक्तमुक्तं स्यात् एवमुक्त-
मपि अनुक्तमस्तु, उच्यते, बंधने उक्ते बंधो बंधहेतुश्च अपदिष्टो भवति, धीरो इति बुद्ध्यादीन् गुणान् दधाती धीरः, पुनराह—किं वा

जाणं तिउट्टति?, उच्यते, आघातः इहैव व्याकरणे तमेव बंधं बंधहेतू य जाणणापरिणाए णातुं पच्चक्खवाणपरिणाए पडिसेहेतुं पच्छा तिउट्टतिचि तिउट्टति-बंधणाइं तोडेइ, सो वा बंधणेहिं भिन्नो नुटति, अहवा पुव्वेण उदेसो पच्छेद्वेण पुच्छा वितियसिलोणेण वागरणं, तेन कारणे कार्यवदुपचारं कृत्वा बंधनमपदिश्यते-चित्तमन्तमचित्तं वा सिलोगो ॥२॥ उक्तं हि आरंभपरिगहो बंधहेतू, येऽपि च रागादयः तेषां नारंभपरिगहा च अंतरेण भवतीति तेन तावेव वागराहियं सन्तिवतिकृत्वा सूत्रेणैवोपनिबद्धो, तत्रापि परिगह-निमित्तं आरंभाः क्रियते इतिकृत्वा स एव गरीयस्त्वात् पूर्वमपदिश्यते, पंचहं वा पाणातिपातादिआसवाणं परिगहो गुरुत्तरोत्ति-काउं तेण पुबं परिगहो नुच्चति, तत्थ चित्तमंतं तिविधं-दुपयं, चउप्पदं अपदं, अचित्तमंतं हिरणंसुवण्णादि, वा विभाषायां, भिन्नं चेति, परिगिज्झ किस्सामवि किस्सामवीति कृशं-तनुः तुच्छमित्यनर्थान्तरं तृणतुषमात्रमपि, अथवा कसायमपीति इच्छामात्रं, प्रार्थना कषायतः, असत्यपि विभवे कषायतः परिगृह्यमानानि वस्त्रपात्राणि परिगहो भवति, तमेव नो सयं परिगिण्हइ नो अण्णेण परिगिण्हावेति परिगृह्यंतं चति सुत्तेण चैव भणियं अणं नाणुजाणति, सूचनानामात्रं सूत्रं इतिकृत्वा स्वयंकरणकारवणानि अणुमतीए गिहिताइं, णवगो वा वेदो, एव दुक्खा ण मुच्चति, एवं सो णवएण भेदेण परिगहो वट्टमाणो दुक्खाओ न मुच्चति, तत्र दुक्खं कम्म तद्विपाकश्च, एवं बुज्जेज्ज-सपरिगहस्स णियमा पाणाइवायादयो भवंति, तेण पुव्वं परिगहो भणिओ, मेथुणं परिगहो चैव पडति, समज्जिणणणसे य परिगहदोसा भाणियव्वा, उक्तं हि-“परिग्रहेष्वप्राप्तनष्टेषु कांक्षामोहौ प्राप्तेषु च रक्षणं उपभोगे चावृत्तिः”। इदानी-मारंभो, सो य परिगहमेव, तत्थ सिलोगो-सयं तिवातए पाणे(३)सयमिति स्वतः अनिवायए नेति, आयुर्बलशरीरप्राणेभ्यो त्रिभ्यः पातयतीति त्रिपातयति, त्रिभ्यो वा मनोवाक्काययोगेभ्यः पातयति, करणभूतैर्वा मनोवाक्काययोगैः पातयतीति त्रिपातयति, अति-

पातयतीति वा वक्तव्यं, अकारलोपं कृत्वाऽपदिश्यते तिपातयति, अदुवा अण्णेहिं घातये अदुवा अन्यैर्घातयति तथा राजादयः, हणंतं वा अणुजाणति जहा उद्दिष्टभोयिणो पासंडा, अस्मिंस्त्रितये कश्चित् स्वयं त्रिविधेऽपि करणे वर्त्तते कश्चिद् द्विविधे कश्चिदेकविधे, सर्वथापि वर्त्तमानो वेरं बडुति अप्पणो विरज्जते येन तद्धरे सुणगवथितिपरं वदमाणे महासंगमे हवेज्जा, किमंग पुण, पुरिसवथे गोणादिवथे वा, एत्थोदाहरणं बारत्तएणं महुविंदुमि पसंगो, अथवा वेरमिति अट्टपगारं कम्मं, उक्तं हि-? पावे वेरे वज्जत्ति, ता वेरं प्राणा-
तिपाताद्वैरारं भैर्वद्वयन्ति मृषावादादत्तादाने अपि आरंभाय गीत एव, एवं बुज्जेज्जा । तत्किमर्थमारभते प्रतिगृह्णाती वा?, उच्यते-जंस्सि-
कुलेसु उप्पन्नो सिलोगो (४) परिगहविशेषमेवाभिधीयते जंस्सि कुले समुप्पन्ने, यस्मिन्निति अनिर्दिष्टे कुलइति मातापितृपक्षे जेहिं
वा संवसे णरे भज्जासुसरसहवासमिच्छति एहि ममाई लुप्पए बालो ममाती मम ममैते बांधवा इति ममीकारदोसेण ये लुप्पति
उवत्तेति, उदूडं धम्माओत्ति, द्वाभ्यामाकलितो बालः, अणमण्णेहि मुच्छित्तेति तेसु पुव्वसंथुतेसु वा, एत्थ च उभंगो-सो तेसु मुच्छितो
ण ते तत्थ मुच्छिता, णासो तेसु ४, सुत्राभिहितस्तु अणमण्णेहिं मुच्छित्तेति सोऽत्र तेसु तेऽवि तंमि, चतुर्थः शून्यः, एवं बुज्जेज्ज, किंचान्यत्-न केवलं स्वजनमूच्छिता लुप्पन्ते, अन्यत्रापि मूच्छिता लुप्पन्ते, तंजहा-वित्तं सोदरिया चेव सिलोगो (५) अथवा जं बुत्तं
अणमण्णेहिं मुच्छित्तेति एषा मूर्च्छा न त्राणाय भवतीत्यपदिश्यते वित्तं-सोदरिया चेव, वित्तं त्रिविधं सचित्तादी, सचित्तं त्रिविधं
दुपयादि, अचित्तं हिरण्णादि, मीसं त्रिविधं तदेव दुपयादी वक्तव्यं, सोदरिया णाम भाता भगिणी णालवद्धा वा समाणोदरिका
सहोदरिका मनुष्यजातयो गृह्यन्ते, तेऽत्रापि न त्रा०, अपरे च अत्रातारः संतो कथं त्रोटयंति, इहापि ताव भवेज्जा तयोः परिग्रहश्च न
त्राणाय, किमंग पुण ग्रेत्येति, पालकवादच्छेदोदाहरणं वक्तव्यं, किंच-यन्निमित्तमसौ परिग्रहः परिगृह्यते तदप्यसंजतानां संघात-

जीवितं चेव समस्तं घाति संधाति मरणाय धावति, जीवितकाममोगापि हि अग्निचोरादि विनाशाय वधेति, एवं जीवितं काम-
भोगाश्चानित्यात्मकं जानीहि, मूर्च्छतामस्य कर्मणि बध्यते, तेभ्यः स्वयं तिउद्देज्ज, ताणिवि तोडेज्ज, अथवा न केवलं मनसा
कर्माणि त्रोडेज्जा, इतरथापि हि कर्माणि चेव त्रोडिज्जंति, पठ्यते च संखाय जीवितं चेव कम्मणाओ तिउट्ठति' संखाएचि ज्ञात्वा
जाणसंखाए णच्चा अणिच्चं जीवितंति, तेण कम्माइं कम्महेऊ य त्रोडेज्ज, एते गंधे विउक्कम्म० सिलोगो ॥६॥ तत्रारंभग्रहणेन तिणि
आसवा पाणातिवातादयो गहिता, परिग्रहग्रहणेण मेहुणपरिग्रहा गहिता भवंति, अथवा समयः प्रस्तुतः, ते सामयिकाः एते
गंधे विउक्कम्म एते इति ये प्रागुद्दिष्टाः चित्तमंतअचित्तमंत अथवा वित्तं सौदरिया आरंभपरिग्रहो वा, ग्रथ्यते येन स ग्रन्थः
ग्रन्थमात्रं वा ग्रन्थः तं ग्रन्थं ग्रन्थहेतूश्च विविधमुत्क्रान्ता विउक्कंता, अथवा विविधैः प्रकारै उक्कामंति विउक्कमिता, पुणरवि तेसु
चेव वट्ठंति, यथा शाक्यादयो, एगेति नास्मच्छमणाः, शाक्यादयो परिव्राजकादयः, अयाणंता वियोसिया अयाणंता विरति-
अविरतिदोसं य, विविधं उसिता बद्धा इत्यर्थः, वीभत्सं वा उत्सुता विउस्सिता, कामाः शब्दादयः, मनोरपत्यानि मानवाः, अथवा
एभत्सा (वीभत्सा) चित्तादीन् ग्रन्थानतिक्रम्य अस्मन्मतका अपि एके, न सर्वे, समणा लिंगत्था माहणा-समणोवासगा, तत्पुरुषो
वा समासः, श्रमणा एव माहणा श्रमणमाहणाः, नैश्चयिकनयं प्रतीत्य ते हि अणयाणका एव, वे ये ज्ञानोपदेशे न तिष्ठंति पासत्था-
दयो तेऽवि परतित्थिया इव अपारगा, किमंग पुण कामभोगपविचा गृहस्था अप्सत्थिच्छा, कामेसु-इच्छाकामेसु मयणकामेसु वा
सत्ता, वुत्ता ओहतो मसमयपरिक्खा । इदाणिं विभागेण परतित्थियाण तिणि तिसट्ठाणि पावादियसयाणि परिक्खिज्जंति, तत्थ पुब्ब-
मेव पंचमहद्भूतत्रादिणो भवंति, उद्देमत्थाधिकारे य भणिंतं-महपंचभूत एकप्पया अ तज्जीवतस्सरीरा य, तत्थ पंचमहाभूतियाण

समयं परूवेति भगवं-संति पंच महद्भूता सिलोगो(७)संतीति विद्यते पंच महद्गहनं तन्मात्रज्ञापनार्थः, भूतानि-पृथिव्यापस्तेजो वायुराकाशमिति, 'इहे'ति इह मनुष्यलोके, एगेसिं, ण सव्वेसिं, जे पंचमहद्भूतवाइया तेसिं, एवं आहिता-आख्याता, तत्र यो ह्यस्मिन् शरीरे कठीनभावो सो पुढवी यावत्किंचि द्रवत्तं आउभूतं उप्पिणस्वभावो कायाग्निश्च तेउभूतो चलस्वभावोच्छ्वासनिःश्वासश्च वातभूतं वादनादिश्च स्थिरस्वभावमाकाशं। एते पंचमहद्भूता सिलोगो(८)एते इति ये उद्दिष्टाः, तेभ्यः एक आत्मा भवति, पिष्टकिण्वोदनिमित्तयोः सुराया मदश्च, अथवा तेभ्यो एगोत्ति सिस्सामंत्रणं एवमारव्याति भो ! ति, कोऽयं लोकः ? , चेतनमचेतनद्रव्यं सर्वं भौतिकं, अथैतेसिं संयोगो अथेत्यव्ययं निपातः, तेषामिति तेषां भूतमयानां प्राणिनां विगतः संयोगो २ विणासो(दे)हिंत्ति देहिणं, विनासो नाम पंचस्वेव गमनं, पृथिवी पृथिवीमेव गच्छति, एवं शेषाणामपि गच्छति, उक्तं हि-“जह मज्जंगेसु मओ वीसुमदिद्धोऽवि समुदये होउं। कालंतरे विणस्समिति तह भूतगणंमि चेतणं॥१॥अस्योत्तरं-पत्तेयमभावातो ण रेणु तेहं व समुदए चेता। मज्जंगेसु तु मदो वीसुपि ण सव्वसो णत्थि॥१॥अभिधाणिवितण्हयादी पत्तेयं पिहु जहा मदंगेसु। तह जइ भूतेसु भवे ता तेसि समुदये होजा॥२॥जइ वा सव्वभावे वीसुं तो किं तदंगणियमोऽयं ?। तस्समुदयणियमो वा ? अणोसुवि ते हविजाहि ॥३॥तस्स गोमयादिषु भूतानां पत्तेयं चेतणो अत्थि, समुदयदरिमणाओ, जह मज्जंगेसु मयोत्ति हेऊ णासिद्धोऽयं, स्यान्मतिः-साधूक्तं यथा पृथगपि मद्याङ्गेषु मदसामर्थ्यमस्ति, एतदेव हि व्यस्तभूतचेतनायामुदाहरणं-इह व्यस्तैवपि भूतेसु चैतन्यमस्ति तत्समुदये दर्शनात् मदवत्, यथा मद्याङ्गेषु मदः पृथगसत्त्वान्नास्ति स्पष्टः, तत्समुदये तु व्यक्तमेति, तथा पृथग्भूतैवणीयसी चेतना भवतीति, उच्यते, यथाऽऽस्य त्वं भूतसमुदयगुणाभिप्रायतो चेतनायाः तत्समुदये दर्शनादित्यसमसिद्धिः, न हि भूतसमुदयस्येयं चेतना, यदि भूतसमुदयस्येयं भवेत् व्यस्तभूतचैतन्यमपि प्रतिपद्येमहि,

आह—ननु प्रत्यक्षविरुद्धमिदं, यत्समुदयोपलभ्यचेतनानुमानमस्ति, भवत एव हि प्रत्यक्षमिदं भूतचैतन्यं, प्रति ज्ञानं मनोभावात्, भूतविशिष्टमात्रे पुद्गलानामेव तदात्मकानामविग्रतिपत्तेः, आह—न भूतसमुदयस्य चैतन्यमिति, किमनुमानमुच्यते?—भूतैर्द्रियातिरिक्तः संचेतयिता तदुपलब्धार्थानुस्मरणात्, यो हि यैरुपलब्धनार्थानेकोऽनुस्मरति स तेभ्योऽन्यो दृष्टः, यथा गवाक्षैरुपलब्धनार्थाननुस्मरन् तेभ्यो देवदत्तः, यश्च यतो नान्यो नासावेकोऽनेकोपलब्धनार्थानामनुस्मर्त्ता यथा ततो विज्ञानं, इतश्चेन्द्रियातिरिक्तो विज्ञाता तदुपलब्धार्थानुस्मरणात्, यो हि यदुपलब्धनार्थानामनुस्मर्त्ता स तेभ्योऽन्यो दृष्टः, यथा गवाक्षोपलब्धनार्थानामिवाक्षो-परमेऽपि देवदत्तः, अनुस्मरति चायमात्मा अंधवधिरादिकाले पंचेन्द्रियोपलब्धनार्थान्, ततः स तेभ्योऽर्थान्तरमिति, व्यतिरेकः पूर्ववत्, इतश्चेन्द्रियातिरिक्तो विज्ञाता, तद्व्यापारेऽप्यनुपलंभतो, यो हि यद्व्यापारेऽपि यदुपलब्धनार्थानोपलभते स तेभ्योऽतिरिक्त एव दृष्टः, यथोपविष्टगवाक्षोऽपि न दर्शनानुपयुक्तस्तेभ्यो देवदत्तः, इमं पुन निज्जुत्तीए उत्तरं भणति—पंचपदं संयोगे अणगुणाणं च वेद्यणादिगुणो । पंचिदियठाणाणं अणमुणिञं मुणति अणो॥ ३॥ असंख्या ईश्वरकारणिका वेदिका वैशेषिका अनभिगृहीता मिथ्यादृष्टयश्च गृहस्थाः सर्वेऽपि भौतिकं शरीरं वर्णयंति, तेषां पुनर्भूतव्यतिरिक्त आत्मा नास्ति तत् जुत्ता पंचमहद्भूतिया, अयमन्यो मिथ्यादर्शनविकल्पः, ये तत्र केचिदेकात्मकं जगदिच्छंति, तत्र केषांचिद्विष्णुः कर्त्ता केषांचिन्महेश्वरः, स हि तत् कृत्वा जगत् पुनः संक्षिपति, ते पुर्यनदा परैश्चोद्यंते कथमेकात्मकं विलक्षणं च जगदिति?, इति चोदिता श्रवने—जह्या यं पुढची भूत्ते(थूमे)सिलोगो॥ ९॥ यथेति येन प्रकारेण पृथिव्येव स्तूपो तत्पुरुषसमासः स एक एव स्तूपो नानात्वेन दृश्यते, तद्यथा—निम्नोन्नतसरित्समुद्रोद-शर्करासितागुहादरिप्रभृतिभिर्विशेषैर्विशिष्टोऽपि पृथिवीत्वेन व्यतिरिक्तो दृश्यते, अथवा एको मूर्तिपदश्चकारोपितः शिवकस्तूपच्छन्न-

अस्तलघटादिभिर्विशेषैरुत्पद्यते, तथा चोक्तं—एक एव हि भूतात्मा, भूते भूते व्यवस्थितः । एकधा बहुधा चैव, दृश्यते जलचन्द्रवत् ॥ १ ॥ एवं भो ! कस्मिणे लोए० कसिणगहणं न हानीश्वरात्मकं किंचिदस्ति, विष्णूरिति विद्वान् विष्णुर्वा, नानार्थान्तरत्वेनेव मनुष्यजाविष्णुमिपिपीलिकावृक्षगुल्मलतावितानवीरुथादिभिर्विशेषैर्दृश्यते । एवमेवेति जंपंति सिलोगो ॥ १० ॥ एवम्-अनेन प्रकारेण योऽयमुक्तः 'एगो'ति एक एव पुरुषः, एकं प्रभापंते, मंदा नाम मंदबुद्धयः आरंभे नियतं आश्रिता आरंभनिश्रिताः, तेषामुत्तरं-यदि विष्णुमयं सर्व्वं तदा एगो किञ्चा सयं पावं यदीश्वरः कर्त्ता येन यदेकस्य सुखं दुःखं वा तत्सर्व्वेषामस्तु, एकात्मकत्वे हि सति एकः कृत्वा स्वयं पापं कथमस्य नु वेदको वेदयते ?, नान्ये वेदयंत इति, यस्माच्च य एव पापं करोति स एव वेदयति, नान्यः, तत एकात्मकत्वं न भवति, तेन निबं णियच्छति य एव कर्त्ता स एव त्रिः प्रकारं कायिकादि कर्म णियच्छति, वेदयतीत्यर्थः, अथवा त्रिभिस्तापयतीति त्रिप्रं (तापं) किंच तत् ?, कर्म, किंचान्यत्—एकात्मकत्वे हि सति पितृपुत्रारिमित्रता न घटते, अथवा एकत्वे हि खलवात्मनः न सुखादयः संवटंते सर्वगतत्वात्, इह यत्सर्व्वगतं न तत् सुखादिगुणं यथाकाशं, एवं न बध्यते सर्वगतत्वात्, इह यत्सर्व्वगतं न तद्वध्यते यथाकाशं, यच्च बध्यते न तत्सर्व्वगतं यथा देवदत्तः, एवं न मुच्यते न कर्त्ता न भोक्ता न संसारीत्यादि, नैकात्मकत्वे सुखी बहुतरोपघातीवा, इह यो बहुतरोपघातो नासौ सुखी यथा सर्व्वरोगावृत्तो अंगुल्येकदेशरोगः, यश्च सुखी नासौ बहुतरोपघातो यथेष्टविकल्पविषयसंपदुपेतो देवदत्तः, न चासौ मुक्तो बहुतरोपनिबन्धनात्, इह यो बहुतरोपनिबन्धनः नासौ मुक्त इति व्यपदिश्यते, न च मुक्तत्वसुखमश्रुते यथा सर्वाङ्गकीलितो विमुक्ताङ्गुल्येकदेशः पुमान्, यश्च मुक्तो नासौ बहुतरोपनिबन्धनो, न च स्वल्पनिबन्धनो यथा कीलितः पुमान्, त्वक्पयन्त-

मात्रशरीरव्यापी जीवः तत्रैव तद्वृणोपलंभात्, इह यस्य यत्र गुणोपलंभः स तन्मात्रो दृष्टः, यश्च यत्रासन् न तस्य तत्र गुणोपलब्धिः यथाऽप्येवमसि, उक्ता एकात्मवादिकाः। इदानीं तज्जीवतस्सरीरवादी, ते भणन्ति-पत्तये कसिणे आया० सिलोगो॥१॥ पत्तये नाम पृथक् पृथक् एकैकं शरीरं प्रति एक एवात्मा भवति, न हि सर्व एकात्मकं, कसिणो णाम शरीरमात्रं, नतु शरीराद् व्यतिरिच्यते, बाला नाम मंदबुद्धयः पंडिता जे एतं दरिसणं पवण्णा तेषां प्रत्येकम् एकैक आत्मा तेषां तु 'संति पच्चा ण ते संति' संतीति संत्यात्मानः, केवलं तु सरीरं आत्मा भूत्वेह ग्रेत्य न ते यांति, ग्रेत्य नाम परमेशो, कथं?, न हि सत्ता उचवातिका विद्यते, यतश्चैवं तेण "णत्थि पुण्णे व पावे वा० सिलोगो"॥१२॥ न हि किंचि तपोदानशीलैः अपि आचर्यमाणैः पुण्यं बध्यते, हिंसाद्यैर्वा पापं, णत्थि लोके इतो परंति न वास्त्यन्यो लोकः यत्र पुण्यपापे उक्तरूपे स्यातां, कस्मात्? -सरीरस्स विणा-सेणं विणासो होति देहिणो, स्यादेतत्-यदि पुण्यपापे न भवतः तेनायमीश्वरः अनीश्वरो वा न विद्यते, नन्वेकस्मादेव पाषाणात् रुद्रादिप्रतिमा क्रियते पादप्रक्षालनशिला च, न चानयोः पुण्यपापे भूः, एवं स्वभावादेव ईश्वरो भवत्यनीश्वरो वा, उक्तं च-"कंटकस्य च तीक्ष्णत्वं, मयूरस्य च चित्रता। पर्णानां नीलता स्वच्छा, स्वभावेन भवंति हि॥१॥ तेषामुत्तरं-विद्यमानकर्तृकमिदं शरीरं आदिमत्प्र-तिनियताकारत्वात्, इह यदादिमत् प्रतिनियताकारं च तद्विद्यमानकर्तृकं दृष्टं यथा घटः, यच्च न विद्यमानकर्तृकं न हि तदादिमत् प्रतिनियताकारं च यथाकाशं, यत्कर्तृकं चेदं शरीरं स जीवः, तस्मादन्य इति, आदिमद्विशेषणं जंबूद्वीपादिलोकस्थितिनिषेधार्थं, विद्यमानाधिष्ठातृकानींद्रियाणि करणत्वात्, इह यद्यत् करणं तद्विद्यमाणाधिष्ठातृकं दृष्टं यथा दंडादयः कुलालाधिष्ठिताः, यच्चाविद्य-मानाधिष्ठातृकं न तत्करणं यथाऽऽकाशं, यश्चैवमधिष्ठाता स जीवस्तेभ्योऽर्थान्तरमिति, विद्यमानादातृकमिदं इंद्रियविषयकदम्भकं

आदानादेयभावात्, इह यत्रादानादेयभावस्तत्र विद्यमानादावृक्तत्वं दृष्टं यथा संदंशायः पिण्डयोरयस्कारादावृकता, यच्चाविद्यमाना-
दावृक्तं न तत्रादानादेयभावः, यथाऽऽकाशे, यश्च विषयाणामिन्द्रियैरादाता स तेभ्योऽर्थान्तरमात्मेति, विद्यमानस्वामिकमिदं शरीरं
इन्द्रियादिभोग्यत्वात्, इह यद्भोग्यं तद्विद्यमानभोक्तृकं दृष्टं यथाऽऽहारवस्त्रादि, यच्चाविद्यमानभोक्तृकं न तद्भोग्यं यथा खरविषाणं,
यश्चैषां शरीरादीनां भोक्ता स तेभ्योऽर्थान्तरमात्मेति, विद्यमानस्वामिकमिदं इन्द्रियादि संघातत्वात्, यत्संघातात्मकं तत् विद्य-
मानस्वामिकं दृष्टं यथा गृहं, यच्चाविद्यमानस्वामिकं तदसंघातात्मकं यथा खरविषाणं, यश्चैषां शरीरादीनां स्वामी स तेभ्योऽर्थो-
न्तरमात्मेति, यथाऽयं कर्ता अधिष्ठाता दाता भोक्ताऽर्थी चोक्तः शरीरादन्यो जीवः तथा चैवोदाहृतं, स्यात्-कुलालादीनां मूर्तिमन्त्व-
संघातानित्यत्वादिदर्शनादात्मनामपि तद्धर्मता सा तैर्विरुद्धा प्रायः, तच्च न, संसारिणः खल्वदोषात्, संसार्यवस्थायामेवायं साध्यते,
न मुक्तावस्थायां, अयं चानादिकर्मसंतानोऽपि निबंधनत्वात् द्रव्यपर्यायार्थिकनयामिप्रायाच्च तद्धर्मापीत्यदोषः, किंच—योऽयं
जातिस्मरः सः अविनष्टः, इहार्थतः तदनुभूतानुस्मरणात्, योऽन्यदेशकालानुभूतमर्थमनुस्मरति सोऽविनष्टो दृष्टः यथा बाल्यका-
लेऽनुभूतानां यज्ञदसः, अथ मन्यसे—जन्मान्तरविनष्टोऽयनुस्मरति विज्ञानसंतानावस्थानात्, उच्यते, एवमपि भवान्तरस्सद्भावः,
सर्वशरीरेभ्यश्चाविज्ञातसंतानार्थान्तरता सिद्धा, अविच्छिन्नविज्ञानसंतानात्मकश्चेत्यात्मेति शरीरादर्थान्तरमेव सिद्धं। तथा च—विष्णाणं-
तरपुवं बालणाणमिह गाणभावाओ । जह बालणाणपुवं जुवणाणं तंच देहहियं ॥१॥ पढमो थणाभिलासो पुवं आहारऽभिलसमा-
णस्स । जह संपदाभिलासो स पुव्वकालाऽणुभूतीतो ॥२॥ सो य भिण्णो सो य देहहितो, उक्ता हि तज्जीवतच्छारीरवादी । इदाणि
अकारकवादिणो भण्णंति—तेषामयं पक्षः, कुवं च कारवं चेव० सिलो गो ॥३॥ करोतीति कर्त्ता, स'स्वतंत्रः कर्त्ते'तिकृत्वा न विद्यते,

कार्यं चेवचित् न चैतमन्यः कारयति विष्णुरीश्वरो वा, सत्त्वं कुत्वं ण विज्जति चि सत्त्वं सर्वथा सर्वत्र सर्वकालं चेति, अथवा यदपि च किञ्चित्करोति तथापि सर्वकर्त्ता न भवतीति कृत्वा अकर्त्ता एव भवति, एवं अकारओ अप्पा, एवम्-अनेन प्रकारेण योऽयमुक्तः, एगे णाम सांख्यादयः, जे ते तु वादिणो एवं० सिलोगो॥१४॥ जे तेति णिदेसो तु विसेसणे अकर्त्तृवादिनो लोब्यत्वात् सम्यक्त्व-लोगो ज्ञानसंयमलोको वा, अथवा योऽभिप्रेतलोकः परोऽन्यो वा स तेषां नास्ति, तेन पुनरनभिप्रेतलोकमेव तमातो ते तमं जन्ति तम इति मिथ्यादर्शनं अज्ञानं वा तस्मात् तमसः तम एव यांति, तमो हि द्वेधा-द्रव्ये भावे च, द्रव्ये नरकः तमस्कायः कृष्णराजयश्च, भावे मिथ्यादर्शनं एकेन्द्रिया वा, भंदा उक्ताः, आरंभे द्रव्ये भावे च, द्रव्ये षट्कायवयवः भावे हिंसादिपरिणामात् अशुभसंकल्पा, अथवा मोहेण पाउडा मोहो-अज्ञानं तेन प्रावृताः-समाच्छन्नाः, उक्ताः अकारकवादिनः। इदाणि आयच्छट्ठाफलवादी ॥१५॥ न संति- विद्यंत इति तन्मात्रग्रहणं महद्भूताः इति पृथिव्यादयः, इधचि इह कुपाखंडिलोके, एगेसिंति, ण सव्वेसिं, आहिता-व्याख्याताः, ते तु अत्तच्छट्ठा पुण एगे आहु-पंचमहद्भूतियं मरीरं मरीरी छट्ठो, म च आत्मा लोकश्च शाश्वतः, लोको नाम प्रधानः, सम्यक्त्वं चेति दुहत्तो तेण विणस्संति० सिलोगो ॥१६॥ दुहत्तो णाम उभयतो, आत्मा प्रधानं चाक्षुषमचाक्षुषं वा ऐहिकामुष्मिको वा लोकः दुहिं तेण विणस्संति चि 'स एवं आत्मा न जायते न म्रियते कदाचित्, नायं भूत्वा भविता न भूयः, अभिज्ज्ञो नित्यः शाश्वतोऽयं पुराणो, न हन्यते हन्यमाने शरीरे, 'नैनं छिन्दन्ति शस्त्राणि, नैनं दहति पावकः। न चैनं क्लेदयन्त्यापो, न शोषयति मारुतः ॥१॥ अच्छेद्धोऽयमभेद्धोऽयमविकार्योऽयमुच्यते। नित्यः सततगः स्थाणुरचलोऽयं सनातनः॥२॥ न चोत्पद्यते असदिति असत्कार्य-परिग्रहः, मृत्पिण्डे हि विद्यते घटः, सव्वेवि मव्वथा भावाः, सव्वे महतादयो विकाराः, नियतिर्नाम प्रधानं, तामागताः, सा कथं फलवती

भवतीति, यत्करोति न तस्य लभते फलं आत्मा, न फलवति प्रकृतिः, न फलतीत्यर्थः। पंच खंधे चंदतेगे० सिलोगो ॥१७॥ तद्
खंधा इमे—रूपं वेदना विज्ञानं संज्ञा संस्काराः, रूपणतो रूपं, वेयतीति वेदना, विजानातीति विज्ञानं, संजानातीति संज्ञा, शुभाशुभं कर्म
संस्कुर्वन्तीति संस्काराः, ते पुण खणजोइणो क्षणमात्रं युज्जंत इति परस्परतः, न चैतेभ्य आत्माऽन्तर्गतो भिन्नो वा विद्यते संवेद्यस्मरणा-
प्रसंगादित्यादि, तेषामुत्तरं-अण्णो अणण्णो पेवाहु, केचिदन्यं शरीरादिच्छति केचिदन्यं, शक्यास्तु केचिन्न वाच्यं, तथा स्कन्ध-
मातृका हेतुमात्रमात्मानमिच्छन्ति वीजांकुस्वत्, अहेतुकं शून्यवादिताः हेतुप्रत्ययसामग्रीपृथग्भावेष्वसंभवात्, तेन तेनाभिलष्यो हि
भावः, सर्वे स्वभावतः लोके यावत्संज्ञासामग्र्यमेव दृश्यते यस्मात्तस्मात् संति भावाः—भावाः संति, नास्ति सामग्री, एवं जगदपि
केचिद्धेतुमत् केचिद्धेतुमदिति, अथवा हेतुमदिति विष्णुरीश्वरो वा सो उत्पादहेतुरिति, अहेतुमन्नाम येषां स्वभावत एव उत्पद्यते, तथा
लोकायतिकानां—“कः कंटकानां प्रकरोति तैक्ष्ण्यं० । अन्ये ब्रुवते—पुहवी आऊ वाऊ य० सिलोगो ॥१८॥ केचिद् ब्रुवते-चत्तारि
धातुणो रूपं, एतेसि उत्तरं णिज्जुत्तीए पंचमहद्भूतवादिणो आरब्भ कथं अफलवतिचि। आगारमावसंतो० सिलोगो॥१९॥ यथास्वं
एतानि दर्शनानि प्रपन्नाः, ते पुनरगारत्वे वा वसंति अरण्ये वा तापसादयः, पव्वगा नाम वणरत्तादगसोयरियादयो ते सव्वेवि
एतं दरिसणमावण्णा सव्वदुक्खा विमुच्चंति, तव्वण्णियाणं उवासगावि सिज्झंति आरोप्पगावि अणागमणधम्मिणो य देवा, ततो
चैव णिव्वंति, सांख्यानामपि गृहस्थाः अपवर्गमानुवृत्ति, एयं दरिसणमिति एयं सक्कदरिसणं वा जाणि य मोक्खवादिदरिसणाणि
बुत्ताइं ताइं पवण्णो सव्वदुक्खाण मुच्चइत्ति बुत्तं, तच्च ण भवति, कथं ते दशकुशलत्मके कम्मपक्षे स्थिता न निव्वंति, यमनिय-
मात्मके वा सांख्यादयः, तेषामर्थत एवोत्तरं अनेनेव श्लोकेन-आगारमावसंता तु, आरणा वावि पव्वगा । एयं दरिसणमावण्णा,

सर्वदुःखाण मुंचति ॥१॥ किं चान्यत्-तेणावि संधिं नच्चाणं० सिलोगो॥२०॥ तेणत्ति उपासकानामाख्याज्ञानेन त्रिपिटकज्ञानेन ते धर्मविदूरविद्वांसो भवंति, जायंते इति जनाः, ये ते तु वादिगो एवं ये यथाऽऽदिष्टाः एते च यान् बक्ष्यामः, सर्वे न ते ओह-तराऽऽहिता, ओहो द्रव्ये भावे च, द्रव्योपः समुद्रः, भावौघस्तु अष्टप्रकारं कर्म यतः संसारो भवति, न ते तस्य उत्पादका वा आहिता—आख्याताः, संसारे चैव संसरन् मोहमुपचिनोति, तस्याप्यपारकः, ततो गर्भजन्मदुःखमाराणि संसारचक्रवालंमि० सिलोगो ॥२६॥ एवमस्मिन् संसारचक्रवाले भ्रमन्तश्चक्रवद् भ्रममाणा उवावयं णियच्छंता उवाहं-उत्कृष्टानि अत्रयाहं-नीचानि मज्झि याणि दुक्खाहं ताहं अहिगच्छंति, अहवा उवावच्चमनेकप्रकारं, संसारश्चानेकप्रकारः, तं नियच्छंता गन्धमेसंतणंतसो गन्धो-तिरिक्खजोणियमणुस्सेसु गन्धाओ जम्मं एए मार्गजणा तं गन्धं एसंति अणंतसोत्ति-अणंतखुत्तो, अथवा उवावयमिति नाना-प्रकारं कम्मं तं णियच्छंता ते दुपया गर्भजन्ममरणानि दुःखान्यनुभवन्ति, तानि तु न एकशः, अनंतशः, अनादीयं अनवदगं दीह-मद्धं चाउरन्तसंसारकंतरं अणुपरियदंति, इति परिसमाप्तौ, वेमिच्चि भगवंतादेशाद् ब्रवीमि, न स्वेच्छया इति। समयस्स पढम्मो उदेसो सम्मत्तो ॥

वितियउदेसयाभिसंबंधो स एव सूक्तकडुत्तकडुअवियोगेऽनुवर्त्तते स एव च समयपरूवणाधियारो वट्टए, ते परसमया यथा स्वं स्वं पक्षं संक्षेपतः प्ररूप्य प्रत्युत्सृष्टाः तदासृतापायाश्च उक्ताः, जहा गन्धमेसंतणंतसोत्ति, णाणाविधाभिग्गहमिच्छादिद्वीसु वणिज्जमाणेसु अयमवि अभिग्गहितमिच्छादिद्विविकल्पो वणिज्जजति, तस्स इमे चत्तारि अत्थाधिकारा, तंजहा-वितिए णियतिवात् अत्थाधियारो १ अण्णाणवादी २ णाणवादी ३ भिक्खुसमयाधियारो जेसि चउन्विधं कम्मं चयं ण गच्छति ४ त्ति, एतेहि चउहिं

संसिया गन्धमेसंतणंतसोत्ति तदादीणि य दुक्खाणि पावंति, इत्यतस्तं नाश्रयीत, तत्थ ताव णियतीवादसमयपरुवणत्थमिदमपदि-
 श्यते । आघायं पुण एगेसिं० सिलोगो ॥२८॥ आघातं णाम आख्यातं, पुनर्विशेषणे, किं विसेसेति ?, पूर्वसमयेभ्यो विशेषयति
 नियतिवादमपि, इहेति अस्मिँल्लोके समयधिकारे वा एकेषां, न सर्वेषां, उपपन्नास्तासु गतिसु 'पृथक्' इति पृथक् पृथक् न त्वेकात्म-
 कत्वं जीवोत्ति वा एगडं, वेदयंता णाणाविधेसु ठाणेषु पृथक् णाणाविधाणि सुहदुक्खाणि अनुभवन्ति, ते च तेभ्यो नानाविधेभ्यो
 दुःखस्थानेभ्यश्च लुप्यंते अनुभवन्त इत्यर्थः, येन च ते दुक्खेन लुप्यंते तत्रेयं । ण तं सयंकडं दुक्खं० सिलोगो ॥२९॥ येन नियतिः
 करोति तेण तावण तं सयंकडं दुक्खं, न पुरुषकारकृतमित्यर्थः, यत् स्वयंकृतं न भवति इत्यतो ण अण्णकडं च णं, अन्येन
 कृतं अण्णकडं, च पूरणे, अन्यनामापुरुषस्तदुभयकृतमपि न भवति, न वाऽकृतं तत्कथं ?, उच्यते—सुहं वा यदिवा दुहं
 अनुग्रहोपघातलक्षणे सुखदुक्खे सेद्वसिद्धिः—निर्वाणमित्यर्थः, इतश्च जीवाश्रया सर्वे नियतीकृताः, न वीर्यं पुरुषकारोऽस्ति सर्व्वमहे-
 नुतः प्रवर्तत इति, एषा णियतिवादिदिट्ठी, अकंमिकाणं च कालवादीणं च दिट्ठी ण सयंकडं ण अण्णेहिं० सिलोगो ॥३०॥ णिय
 तीसभावमेत्तमेवेदं संगयं तथा तेसिं संगतियं णाम सहगतं संयुक्तमित्यर्थः, अथवाऽस्यात्मनः नित्यं संगताणि इति, संगतेरिदं
 संगतियं भवति, संगतेर्वा हितं संगतिकं भवति, तथा तेसिंति जेण जहा भवितव्वं ण तं भवति अण्णहा, इहेति इह लोके नियतिवाद-
 दर्शने वा, एगेसिं, ण सन्वेसिं, आहितमाख्यातं, न तु नियतिवादिणो, एवमेताइं जंपता० सिलोगो ॥३१॥ एवमवधारणे, कानि ?,
 एतानि कुदर्शनानि तानि सदहंता, नियइवायं अकम्मदि आकम्मिका अहवा परुवेह निययवादर्शनं वा पंडिवादिणो बालास्तेषां
 पंडितवादिणो अपंडिताः पंडितप्रतिज्ञाः, ते हि णियताणियतं संनं जे जहा कडा कम्मा ते तथा चैव णियमेण वेदिजंतिचि एवं

नियतं, तंजहा गिरुवकमायू देवणेरतियत्ति, अणियतं सोवकमायुंति, एतं णियताणियतं संतं सद्धतं अयाणमाणा अबुद्धि० अबुद्धिकाः मंदमेधस इत्यर्थः, ते अमेधस एवमेतं अयाणंता, एवमेगे तु पासत्था० सिलोगो ॥३२॥ एवमवधारणे, न जाणंता अजाणंता विप्रगज्झिता ते नैव स्वयं विकल्पितमिथ्यादर्शनाभिनिवेशे आसज्ज तां वा सकम्ममिस्तब्धीभूता लज्जनीयेनापि न लज्जंते इत्यर्थः एवं पुब्बुट्टिता एवं नाम यद्यप्यभिगृह्य तानि नानाविधानि बालतपांसि स्वे स्वे दर्शने यथोक्तमुपास्थिता गुर्वीदिविनययुक्ताः सर्वप्रकारेण यथोक्तज्ञानान्मतितो विसीदंति तथाप्यात्मानं न संसाराद्विमोचयंति, उक्तंच-मिथ्यादृष्टिरवृत्तस्थः०, स्वात्-कथं ते न संसारपासा भवंति?, मिथ्यादर्शनेनोपहतत्वात्, दृष्टान्तः, जविणो मिगा जहा० सिलोगो ॥३॥ जव एषां विद्यत इति जविनः, के च रपासगा भवंति?, मिथ्यादर्शनेनोपहतत्वात्, दृष्टान्तः, जविणो मिगा जहा० सिलोगो ॥३॥ जव एषां विद्यत इति जविनः, के च ते?-मृगा परिगृह्यन्ते, संतग्रहणा गिरुपहतशरीरावस्थाः अक्षीणपराक्रमाः, परितन्यत इति परितानः वागुरेत्यर्थः, तज्जिता वारिता, ग्रहता इत्यर्थः, न शक्यमेतत् परितानं-निस्सुतुं, सा च एगतो वागुराः एकतो हस्त्यश्चपदातिवती यथा हि भयतो से नश्यंति एकतः पाशकूटोपगा यथा विभागशः नित्यत्रस्ताः, तत्र ते मृगाः स्वजाल्यादिभिः परिब्रुह्यमाना मरणभयोद्विग्ना अशंकिता इति संकंति, स्यात्-किं शङ्कनीयं किं नेति, उच्यते-परिताणियाणि संकंता० सिलोगो ॥३४॥ सर्वतः परितनितानि यानि वा तानि पुनः वज्जपोतरज्जुमयानि, तान्यशङ्कनीयाः परिशङ्किताः, त एवं वराकाः अणाणभयसंविग्ना अज्ञानभयत्ता, तत एवं न जानते-यथैषा वागुरा दुर्लभा न अधः शक्यतेति कर्तुं, ते ततस्ते ज्ञानाभावेन संविग्ना तर्हि तर्हि संपल्लिन्ति अणुकुडिलेहिं अणपासेहिं, अथवा एकतः पाशहस्ताः व्याधाः एगतो वागुरा तन्मध्ये संप्रलीयंतो भ्रमन्तो इत्यर्थः, यावद्गद्दा मारिता वा, स तेषामज्ञानदोषः, ते पुन अथ तं पवेज्ज वेज्जं बंधेज्ज पदपासतो, पदं पासयतीति पदपाशः-कूडः उपको वा, पठ्यते च-मुच्चेज्ज पदपासाओ, बंधघात-

भारणानि, तं च मंदे ण पेहती(ति)स भावमन्दः न प्रेक्षति तं स एवं वराकः, अप्पाऽहित पण्णाणो० सिलोगो॥३६॥ विसमं णाम
कूटैः पाशोपयैः आकीर्णं तं द्वारं तं विसमं समं वा तेण गतः उपागतः से बद्धे पयपासेहिं 'से'त्ति स मृगः वध्यते स वध्यः पदं
पाशयतीति पदपाशः स च कूटः उपगो वा, तत्थेति तेहिं पासादिएहि बद्धे, घंतः घातकः घातक एवांतपंतः यातनामेव स करोतीति
घंतः नियतमधिकं वा घंतं गच्छति नियच्छति । एवं तु समणा एगे० सिलोगो॥३७॥ एवमवधारणे तुर्विशेषणे निर्ग्रन्थत्वातिरिक्ता
एके न सर्वे, के च ते?, नियतिवादिनः, जे य अण्णे णाणाविधदिट्ठिणो, मिच्छादिट्ठिच्चि विपरीतग्राहिणाः अणारियंति णाणदंसणचरित्त-
अणारिया ते असंक्रणिज्जाइ संकंता, णाणदंसणचरित्ताइ असंक्रणिज्जाइ ताइ अन्ये जीवबहुत्वादिभिः पदैर्नानि शक्यते अहिंसा निष्पा-
दयितुमिति संकंति-ण सदहंति, संकिताइ कुदंसणाइ ताइ असंक्रिणो सदहंति पत्तियंति, स्यात्किं शंकनीयं किं नेति? उच्यते-धम्म-
पणवणा जा तु० सिलोगो॥३८॥ यावान् कश्चिन् ज्ञेयधर्मः समयेन प्रज्ञाप्यते सा धर्मप्रज्ञापना, अहवा दुविधो धम्मो-सुतधम्मो
चरित्तधम्मो य, दसविधो च समणधम्मो आगारमणगारिओ धम्मो, स जेण पणविज्झइ स धम्मपणवणा एती, सेसं कंठयं, वज्झत्ति
दुक्खं कज्जति, अहवा ण सदहंति, अहवा किमेवं ण वत्ति वा संकंति, पृथिव्यादिजीवत्वं शंकितं, मूढा अज्ञानेन-दर्शनमोहेन आरं-
भाय ण संकंति, दब्बारंभे भावारंभे य वदंति कुपासंडिणो, तमेव आरंभं बहु मनंति, अवियत्ता णाम अव्यक्ताः, णारंभादिसु दोसेसु
विसेसितबुद्धयः, अक्रोविता अविपश्चित इत्यर्थः, मिच्छतकडदोसेण सम्भृतं णिरंगं पदयं ण संकंति-ण वुज्झंति, स्याइ बुद्धिः-
यथा मृगाः पाशबद्धाः प्रचुरतुणोदकात् वनवाससुखा च्यवंते एवं मिथ्यादृष्टयः, कुतः च्यवन्ते?, उच्यते-सच्चप्पगं विउक्कस्स०
सिलोगो॥३९॥ सर्वत्रात्मा यस्य स भवति सर्वात्मकः, अथवा जे भावकसायदोसा तेऽवि सन्वे लोमे संभवंतीति सच्चप्पगं, उक्तं च-

सिलोगो ॥४३॥ एवमवधारणे, निश्चयार्थो नाम यथा भावोऽवस्थितः तह आत्मादिपदार्थान् दर्शयंतोऽप्यन्येषां अचित्रकलाभिज्ञा इव न सद्भावात्तावदिति, तदेवोदाहरणं मिलक्खुव्व अबो धिए, अबोधिरज्ञानमित्यर्थः, स एवं तेषां-अण्णाणि याण वीमंसा० सिलोगो ॥४४॥ संशयः संदेहो वितर्कः ओह वीमंसेत्यनर्थान्तरं, तेषां हि असर्वज्ञत्वादसौ वीमंसा प्रत्यक्षेष्वपि, न चेत् पृथिव्यादिषु संदिह्यते किं पुनरात्मादिषु अप्रत्यक्षेषु ?, तदेवं सा वीमंसा, इह निश्चयज्ञानेन नियच्छति-न युज्यते न घटत इत्यर्थः, स एवं संदिग्धमतिस्तावदात्मानमपि न शक्नोति प्रत्यययितुं, कुतस्तर्हि परं ?, संसारतो वा समुद्धर्तुं ?, एवं ते मिच्छादिद्विणो तदुपदिष्टं वा मिच्छादंसणं पडिवज्जति, उदाहरणं-वणे मूढो जहा जंतू० सिलोगो ॥४५॥ जहा कोइ महति वणे दिसामूढेण भण्णति -आतः! कतरस्यां दिशि पाटलिपुत्रमिति, तेनापदीश्यते-अहं तत्र नयामीति, ततो सो तेण सह पडित्तो, तौ हि मूढानुगामिनौ दुहतो वि अकोविता, दुहतो णाम तावेव द्वौ, अथवा उभयावि ण याणंति-कुतो गम्यते आगम्यते वा ? किं वा गतमवशिष्टं वा ?, अकोविया णाम अयाणगा, तिब्बं सोयं णियच्छंति, तीत्रे नाम अत्यर्थं पर्वतास्सरित्कंदरावृक्षगुल्मलतादिना गहनं, स्रवंति तेनेति श्रोतं भयद्वारमित्यर्थः, नियत्तमनियत्तं वा गच्छंति नियच्छंति, अथवा खंधावारेण महासत्त्ववाहेण कोइ अग्निमदेसओ गहितो, सो य दिसामूढताए अण्णतो णेइ, तत्थ ते मज्झिमपच्छिमा ते जाणंति, अग्निमगा ण जाणंति पंथमिति, तेऽवि मूढा सुगाया, दुहतो दिसामूढदिट्ठतो । इदाणि अधदिट्ठतो भण्णति-अंधे अंधं पहं पेत्ति० सिलोगो ॥४६॥ जहा कोइ अंधो अद्धानट्टाणे च कंचि अंधं मत्तं वा समेत्य ब्रमीति-अहं ते अभिरूपितं गामं गगरं वा पेमिच्चि तेण सह पडित्तो गच्छति दूरमद्धानंति, नासौ जाणाति, यत्र वस्तव्यं यातव्यं वा इत्यत्र तस्य तदपरिमाणमेव अध्वानमित्यतो दूराध्वानं, अहवा जओ अंधं जंतो स एवं पथेणं पत्थितो वि क्षणान्तरं पादस्पर्शेन गत्वा उत्पथमापद्यते यत्र विनाशं

प्राप्नुते प्रपातकंटादिश्वापदादिभ्यः, अथवा यदृच्छया पंथानमेवानुपतति, अथवा अचलएहिं बहुगे हि दिङ्ढतो-बुग्गाहेतूण अब्ब-
लया पव्वयं परीयंचावेळण अग्गिहं पच्छिहयस्स लाउं मुत्तो, तेऽवि इच्छितव्वं वयं भूमिं वच्चाभोत्ति तत्थेव भमंति, स सतं चेव
आवजे उप्वं, जंतूघुणाक्षरवत्, एते दिङ्ढता दव्वदिसामूढेण बुत्ता अणिययवुत्ती, तस्समन्नतारः-एवमेगे णियायट्ठो० सिलोगो ॥४७॥
एवमवधारणे, एगे ण सव्वे, भावदिसामूढा भववायसाः, नियतो नाम मोक्षः, नियतो नित्य इत्यर्थः, वयमेव धर्म्माराधकाः नान्ये,
ते एवंप्रतिज्ञा अपि धम्ममावज्जेऽपिः संभावने, मूलपाठस्तु अधम्ममावज्जे, अदुत्ता णाम सरणार्थमेव, अप्येवं अधर्म्ममापद्यंते,
यथा शाक्या आरंभप्रवृत्ताः धर्म्मोत्थिता अधर्म्ममेव आपद्यंते, येऽपि च कष्टतपःप्रवृत्ताः आजीविकादयः तेऽपि धर्म्मं अधर्म्ममा-
नुबन्धनं प्राप्य पुनरपि गोशालवत्संसारार्थेव भवंति, ण ते सव्वुज्जुगं वए, सव्वुज्जुगो णाम संजमो सर्वतो ऋजुः अकुटिलः निरु-
पधः न कस्यांचिदवस्थायां अकल्पानुज्ञानमलिनो भवतीति, पुनरपि विशेषोपलंभात् स एवार्थः उपसंहियते-एवमेगे वितक्काहिं०
सिलोगो ॥४८॥ उक्तो हि सिलोगो, उक्तं हि-“पुव्वभणितं तु जं भण्णती तत्थ कारणं अत्थि । पडिसेहमणुणाकरणहेउविसेसोवलंभो वा
॥१॥ अथवा द्वौ दृष्टान्तावुक्तौ, उपसंहारावपि द्वावेव, एवमवधारणे, एते इति ये उक्ताः, परं तत्र तीर्थकरा वितर्का मीमांसेत्यनर्थान्तरं,
एवं स्यादिति, ते तु नान्यं पर्थुपासितवन्तः, अन्ये नाम ये छद्मस्थलोक्तादुत्तीर्णाः सर्वज्ञाः सर्वदर्शिनाः तानुपास्य अप्पणो य वितक्काहिं
चशब्दादन्यमतेश्च, यथा व्यासः-अमुकेन ऋषिणा एवमुक्तमिति, हासमानयंति, यथा कणादोऽपि महेश्वरं किंचिद् आराध्य तत्प्रसाद-
पूतमनाः वैशेषिकमकरोत्, एतैरात्मवितर्कैः परोपदेदौश्च यथास्वं अयमसिन्मार्गः ऋजुः, अरिजुना शेषाः प्रदुष्टमतयो दुर्म्मतयः ।
एवं तक्काए साधेत्ता० सिलोगो ॥ ४९ ॥ एवमवधारणे स्वमतिवितर्काभिः, साधयंतो योजयन्तः कल्पयन्त इत्यर्थः, धर्म्मो

नाम यथा द्रव्यपर्यायवस्तुभावावस्थानं, विपरीतोऽधर्म इति, अथवा कारणे कार्यवदुपचारं कृत्वापदिश्यते—संसारदुःखकारणमधर्मः, तत्र कोविदा धर्माधर्मकोविदा असंबुद्धा इत्यर्थः, दुःखं गेति दुःखं—संसारो तं नातिवर्त्तते न उत्तरतीत्यर्थः, अथवा कारणे कार्यवदुपचारं कृत्वापदिश्यते संसारदुःखकारणमधर्मः, दिङ्मतो सङ्गिपञ्जरं, यथा शुक्कोकिलामदनशलाका द्रव्यपञ्जरं नातिवर्त्तते, एवमिमे परतिस्थिया दुःखविमोक्खकारणं भावपञ्जरं नातिवर्त्तते, त्रोटयंति त्रोटयंति अतिवर्त्तन्ते वा, त एव परतंत्राः—सयं सयं पसंसना० सिलोगो ॥५०॥ खं खं नामात्मीयं २ प्रशंसंतः स्तुवंतः ख्यापयन्तः इदमेवैकं सत्यमिति, नान्यं, न तानि गर्हन्ति, परेषां वचनानि प्रकटीकुर्वन्ति, एवं ते परस्परविरुद्धदर्शनाः कुसमयतीर्थकराः सुमुखोऽपि न संसारपञ्जरमतिवर्त्तते, येऽप्यन्ये ततोऽश्रितास्तेऽपि, यथा जे उ तत्थ विउस्संति, विसेषेण उस्संति-इदमेवैकं तत्त्वमिति विशेषेण उद्घोषयंति गन्वेण उस्संतीति, ते संसारतो विउस्संति । अपण्णाणिया वादी परिसमत्ता ॥ इदाणीं यत्कम्मं चतुर्विधं चयं ण गच्छतित्ति णिज्जुत्तीए बुत्तं शाक्यानां तत्प्ररूपणार्थमपदिश्यते अथावरं परिक्खाय० सिलोगो ॥५१॥ अथेत्ययं निपातः पूर्वप्रकृतापेक्षस्तेभ्यः समयेभ्यः प्रकृतेभ्यः अथ इदमपरं पूर्वमाख्यातं उक्त्वायं, त एवं ब्रवते-गंगावालुकासप्ता हि बुद्धाः, तैः पूर्वमेवेदमाख्यातं, अथवा पुराख्यातमिति पूर्वेषु मिथ्यादर्शनप्रकृतेष्वख्यातं, अथवा प्रख्यातं क्रिया कर्मेत्यनर्थान्तरं, कर्मत्रादिदर्शनमित्यर्थः, धिगतं बीभत्सं वा दर्शनमशोभनमित्यर्थः, कम्मचिन्ता णाम यथा येन यस्य येषु च हेतुषु प्रवर्त्तमानस्य कर्म बध्यते ततो कर्मचिन्तातः प्रनष्टः, अथवा अतिकर्माभीरुत्वात्तैः कर्माश्रवाः केचिदिदं अवन्धत्वायापदिष्टास्तत्तेषां कुदर्शनं दुःखबंधविवर्द्धनं कर्मसमूहवर्द्धनमित्यर्थः, तेषां हि अविज्ञानोपचितं इर्यापथं स्वमांतिकं च कर्म चयं न यातीत्यतस्ते कर्मचिन्तापण्डा, स्यात्-कथं पुनरुपचीयते?, उच्यते, यदि सत्त्वश्च भवति सत्त्वसंज्ञा च संचित्य जीवितत्

व्यपरोषणं प्राणातिपातः, अत्र भङ्गाश्चत्वारः जीवो जीवसण्णा य, प्रथमे भङ्गे बन्धः, त्रिष्वबन्धः, अथवा सत्त्वश्च भवति १ सत्त्वसंज्ञा वा २ संचित्य संचित्य ३ जीविताद् व्यपरोषणं ४, चतुसु पदेसु सोलस भंगा, पदमे बंधो सेसेसु अबंधो, अथवा जाणं काएणाऽणाऽडिट्ठिं० सिलो गो ॥ ५२ ॥ जानानः सत्त्वं यदि कायेण णाउट्ठति, काउट्ठणं नाम जिघांसिका उत्थाणं हत्थपदादिव्यापारो, स एवमणाउट्ठमाणो जइवि हिंसति तहावि अबंधगो, अबुहो जं च हिंसति चि माता प्रसुप्ता पुत्रं मारयति, स्तनेन मुखमावृत्यान्यतरेण वा गात्रेण, अथवा स एव अबुहो बालको यदा पिपीलिकादीन् सत्त्वान् घातयति, मातापितरौ किंचिदवचनं ब्रवीति, न चास्य कर्मोपचयो भवति, यद्यपि च कश्चिद्भवति स तद्यथाऽस्माकमीर्यापथं तथा पुट्टो वेदेति, परं पुट्टो णाम स्पृष्टमात्र एव तं कर्म वेदति, मुंचतीत्यर्थः, अव्यक्तं नाम सूक्ष्मं तंतुबंधनवत् शीघ्रमेव छिद्यते, सह अवध्येन सावधं, अथवा जानंति चि षडभिज्ञस्य बुद्धस्य हिंसतोऽपि यत् बध्यते, काएण ण आउट्ठति चि स्वमान्ते घातयन्नपि सत्त्वं न कायेन आउट्ठति, न समारभते इत्यर्थः, अबुहो नाम अल्पबुद्धीन्द्रियो बालः, सो हिंसादिकर्मसु वर्तमानोऽपि अबंधक एव, अथवा अबुद्धो बालः अज्ञश्च पथि वर्तते, न च पथ्युपयुक्तः, असावपि अबुध्यमानो यानि सत्त्वानि व्यापादयति, नानयोः पापोचयो भवति, पुट्टो वेदेति परं, एतानि च उरो वर्जयित्वा योऽन्यः स स्पृष्टः कर्मणा भवति, बध्येत इत्यर्थः, तं गियमा वेदयति, चतुर्भ्यो बन्धहेतुभ्यः परत इत्यर्थः, तच्चान्यक्तं सावधं, अमूर्त्तमित्यर्थः, अथवा व्यक्तं तेषां त्रिकोटीशुद्धं मांसमपि भक्ष्यं अन्यथा त्वभक्ष्यमित्यतो व्यक्तं स्यात्, कथं पापं बध्यते १, उच्यते-संतिमे तयो आदाणा० सिलो गो ॥ ५३ ॥ संतीति विद्यते, आदानं प्रसूतिराश्रयो वा यैः क्रियते पापं कर्म, तं च अभिकम्माय पेसाया, अभिसुखं क्रम्य अभिक्रम्य भयं घातयत्वेत्यर्थः, प्रेक्ष्यनाम अन्यः कारयित्वा, हतं हन्यमानं वा मनसाऽनुजानंति । एते तु ततो आदाना० सिलो गो ॥ ५४ ॥

पुव्वद्धं कंठयं, एवं भावणासुद्धीए, भावयंति तां भाव्यते वाऽनयेति भावना, शुद्धिर्नाम नात्र विचिकित्साष्टुत्पादयति, किंच-एवं तस्य भावनाशुद्धात्मनः त्रिकोटीशुद्धभोजिनः यद्यपि कश्चित् पुच्छं पिता समारम्भ० सिलोगो ॥५५॥ अपि पदार्थसंभवने हि, उक्तं हि-प्राणिनः प्रियतराः पुत्राः, तेन पुत्रमपि तावत्समारभ्य, समारंभो नाम विक्रीयायामाब्धत्वात्, मांसेन वा द्रव्येण वा, किमंगं णरपुत्रं शूकरं वा छगलं वा ?, आहारार्थं कुर्याद्भक्तं भिक्खुणं, असंजतो णाम भिक्खुव्यतिरिक्तः, स पुनरुपासकोऽन्यो वा, तं च भिक्षुः त्रिको-टिशुद्धं भुञ्जानो यो मेधावी कम्मुणा णोवल्लिप्पति, तत्रोदाहरणं-उपासिकायाः भिक्षुः पाहुणओ गतो, ताए लावगो मारेऊण उवक्ख-डित्ता तंस्स दिण्णो, घरसामिपुच्छा अहो णिविखणि(क्वि)त्ति, ताहे तेण भिक्खुणा कृतकश्च कृतः, मा, कप्परेण हस्ताभ्यां गृहीत्वा स्वेदय इमेऽंगारानिति, त्वमेव दहसे, नाहं, एवं मत्कृते घातक एव वध्यते, नाहं, एषामुत्तरं-मणसा जे पउस्संत्ति० सिलोगो ॥५६॥ पूर्वं हि सत्त्वेषु निर्घृणतोत्पद्यते पश्चादपदिश्यते-यः परः जीववहं करोति न तत्र दोषोऽस्तीति, ते हि पुण्यकामकाः मातुरपि स्तनं छित्त्वा तेभ्यो ददति, अप्रदुष्टा अपि मनसा दुष्टाः एव मन्तव्याः, य उद्देशककृतं भुञ्जते, एवं ते संघभक्तादिषु, मत्स्यायितेषु च मूर्छितानां ग्रामादिव्यापारेषु च नित्याभिनिविष्टानां कुशलचित्तं न विद्यते, अशोभनं चित्तं व्याकुलं वा, तदचित्तमेव यथा अशीलवति, लोकेऽपि दृष्टं व्याकुलचित्तानं भवति अविचित्तं, एवं तेषां सावद्ययोगेषु वर्त्तमानानां अणवज्ज-अनयं(हं)तेसिं न, न हंत्यतीत्यनहं नास्तीत्यर्थः, का तर्हि भावना ?, न तेषामनवद्ययोगोऽस्ति, नित्यमेव हि ते असंबुद्धचारिणो बंधहेतुषु वर्त्तते, असंबुद्धत्वात्, ते हि तत्प्रदोषनि-ह्वयमात्सर्यादिष्वश्रवद्दारेषु यथास्वं वर्त्तमानाः तदनुरूपमेव च यथापरिणामं कर्म बंधंति, दब्धसंबुद्धा पावसियालचौरादयः, भाव-संबुद्धा साधवः, संघृतचारिणो नाम संघृतः संयमोपक्रमः, तच्चरणशीलः संघृतचारी । इच्छेताहि दिट्ठीहिं० सिलोगो ॥५७॥ इति

उपप्रदर्शने, एतादृति इहाध्याये या अपदिष्टा नियतिकाद्याः, सातागारवो नाम शरीरसुखं तत्र निःसृताः, अज्ज्ञोववण्णा इत्यर्थः, हियंति मण्णमाणो-एवमस्माकं हितं भविष्यतीति सुखानि एव-अहितमेव सेवते, अथवा अस्मिन्नर्थेऽयं दृष्टान्तः-जहा आसाविणि णावं० सिलोगो ॥५८॥ आश्रवतीत्याश्रवणिी अकतकेट्टा पुण्णकोट्टा वा, जात्यन्धग्रहणं नासौ नावो मुखं पृष्ठं वा जानाति, यो वा अवच्छेदप्रादेरुपकरणस्य यथोपयोगः, स एवमिच्छन्नपि पारं समुद्रपारं वा, अंतरा विषीदति, सद्य च एव द्रियते, निमज्जते वा, सोहणिच्छिंणुं ण सक्केइ वडिजउं तेषु, किमंग पुण सयच्छिंदं, एस दिःतो, उवसंहारो एसो-एवं तु समणा एगे० सिलोगो ॥५९॥ एवम्-अनेन प्रकारेण, तुर्विशेषणे, अस्मान् मुत्तवा मिच्छादिट्टी अणारिया णाम चरित्ताणारिया अणारियाणि वा कम्मणि कुर्वंति ते संसारपारमिच्छंति संसारे च अणुपरियदंति, अत्रि णाम सो जातिअंधो देवतापभावेण वा अण्णेण वा केइ उत्तारिज्जेज्ज, ण य मिच्छादिट्टी संसारादुत्तरंति । वितिओ उदेसिओ सम्मत्तो १-२॥ समयाधिकारोऽनुवर्त्तत एव, तत्र प्रथमे द्वितीये च कुट्टिदोषा अभिहिताः, तृतीये तेषामेवाचारदोषा अभिधीयंते, अथ द्वितीयावसाने सूत्रं-‘पुत्तं पिता समारब्भ आहारदुमसंजते’ आचारदोष उक्तः, इहापि स एवाचारदोषोऽभिधीयते, दृष्टिदोषाश्च तेषामेव तेरासिगवत्तं च भणिहिच्चि, इत्यतोऽपदिश्यते-जं किंचि उ पूतीकडं० सिलोगो ॥६०॥ यदिति अणिहिट्टिस्स णिदेसो, किंचिदिति यदाहारिमं उवधिजातं वा, पूतिग्रहणादायाकम्मर्मापि गृहीतं, आया कर्मिकं एव हि पूतिं, यदपि च तदवयवोऽपि, न वर्त्तते कथं तर्हि आयाकम्मं?, तद्वहणाच्च सर्वा अविशोधिकोऽपि गृहीता ‘एगग्रहणे गहणंतिकाउं तज्जाति-याण सव्वेसिं’ तिणिण विसोहिकोटीवि गहिता, श्रद्धा अस्यास्तीति श्राद्धी, आगच्छंतीत्यागंतुकाः, तैः श्राद्धैरागंतुकाननुप्रेक्ष्य-प्रतीत्य उवक्खडियं, अथवा सड्डिच्चि जे एगवो वसंति ते उदिश्य कृतं, तत् पूर्वपश्चिमानां आगंतुकोऽपि यदि सहस्संतरकडं भुंजे,

दुपक्खं णाम पक्खौ द्वौ सेवते, तद्यथा-गृहित्वं प्रव्रज्यां च, अमहंतणओवि जो असुद्धं भुंजति सोवि दुपक्खं सेवति, कथं?, दव्वओ लिंगं भावओ असंजतो, एवं ते प्रव्रजिता अपि भूत्वा आधाकम्मदिभोजने गृहस्था एव संपद्यते । तस्मैव अविजाणंतो० सिलोगो ॥६१॥ तमिति णिदेशे, यथोद्दिष्टमेव तदर्थं, एवमनेन प्रकारेण मूलगुणे उत्तरगुणे तदुपधातं च अयाणंता, अविशुद्धभोगदोसेण जहा 'आहाकम्मणं भंते ! भुंजमाणे किं पकरेति किं चिणाति०, विसमा णाम बंधमोक्खा कम्मबंधोवि विसमो, एक्केकं कंमणेग-प्यगारं अणेगेहिं च पगारेहिं वज्झते अतो विसमंति, अकोविका असंबुद्धा इत्यर्थः, ते अयाणगा प्रत्युत्पन्नगृद्धाः अनागतदोषदा-शीनात् आधाकम्मदिमिदोपैः कर्मबद्धा संसारे दुःखमानुवंति, मच्छा वेसालिया चैव विशालः समुद्रः विशाले भवाः वैशालिकाः-बृहत्प्रमाणाः अथवा विशालकाः वैशालिकाः, पठ्यते च 'मच्छे वेयालि ए चैव' वैताली कूलमिष्यते, लोके सिद्धमेव तदभिधानं, यथा पूर्वा वैताली दक्षिणाऽपरो वरेति सामुद्रकूलोद्भवो, स वैशालिको वैतालीकूलो वा मत्स्यः सामुद्रकैर्वा विप्रहारैर्मत्स्यैश्चान्यैर्वृहद्भिर्वा ध्यते स कथंचि देवतातो निरुपसर्गान्निष्कंटात्समुद्रवेत्या निमुष्टकायः यतो, रूढ इव पुमान् परप्रयोगेन अनुद्यमानः सुदूरम-पहृताः उदगरस्स अभिआगमेत्ति उदगस्य अभ्यागमो नाम समुद्रान्निस्सरणं, केचित्तु पुनः प्रवेशः, स एवं शरीरसुखाय अज्ञानात्, सूत्रापायात् । उदगरस्सप्पभावेन० सिलोगो ॥ ६२ ॥ अप्पभावो नाम उदगस्स अल्पभावः, प्रत्यावृत्ते उदगे शुष्का एव बालुका संवृत्ताः पंक्ती वा, अथवा अप्पस्वभावः अप्पभाव, स्तोका इत्यर्थः, स च महाकायत्वात् न तत्र शक्नोति, न परिवर्त्तमानो वा नदीमुखे लग्न्यते, एवं अप्पकाओ विधातयती घनघातेन वा, घातं करोतीति घंतः, अकम्मं च कम्मकर्त्तेति कृत्वाऽपदिश्यते-स्वयमेव असौ घातारं एति प्राप्नोतीत्यर्थः, अथवा घंतो णाम मच्चू तं मच्चुमेति, कैः?, उच्यते-हंकेहि यं कंकेहि यं० सिलोगो ॥६२॥ पच्छद्धं, एते चान्ये

आमिषाग्निः शृगालिषक्षिमनुष्यमार्जारादयः कर्षन्ति तत्रैव यदृच्छयावि, केचित्पुनः वीचीमाश्राद्य वर्द्धमाने चोदके समुद्रमेव विशन्ति, दुहिन्ति तैस्तीक्ष्णतुण्डैः पिशिताग्निभिरस्यमानास्तीव्रं दुःखमनुभवन्तो अह(इ)दुहसहा मरन्ति, एस दिहन्तो, एवं तु समणा एगे० सिलोगो ॥६३॥ एवमनेन प्रकारेण वर्त्तमानमेव जिह्वासुखमिच्छन्ति, अण्डात्स्थिया पासत्थादयो वा एगे, समुद्रमुत्तरितुं, अवि-सुद्धाणि आहारादीणि गवेसन्तो जहा मच्छा एगमविधं मरणं पवन्ति एवमणेगाणि जाइतव्वमरितव्वाणि पावन्ति, एवं पासत्थादयोवि जोएयव्वा, इण्णमणं तु अण्णमणं० सिलोगो ॥६४॥ इदमिति जं भणिहामि जहा लोको उप्पज्जति विणस्सति य, इहेति इहलोगे, एगेसिं, ण मव्वेसिं, अथवा एगे णाम न ज्ञानमहा, एतं कहं?, देवउत्ते अयं लोगे० सिलोगो ॥६५॥ केइ भणन्ति-देवेहि अयं लोगो कओ, उप्पइत्ति वीजवत् वपितः आदिसर्गे पश्चादङ्कुरवत् निसर्पमानः क्रमशो विस्तरं गतः, देवगुत्तो देवैः पालित इत्यर्थः; देवपुत्तो वा देवैर्जनित इत्यर्थः; एवं बंभउत्तेवि तिणिण विकप्पा भाणितव्वा, बंभउत्तः बंभपुत्त इति वा । इस्सरेण कते लोगे० सिलोगो ॥६६॥ ईश ऐश्वर्ये, ईश्वरः प्रभुः, स महेश्वरोऽन्यो वाऽभिप्रेतः; तथा प्रधानादन्य इच्छन्ति, प्रधानमव्यक्त इत्यर्थः; जीवाश्चाजीवाश्च जीवाजीवास्तैः जीवाजीवैः संयुक्तः, सुखं च दुक्खं च सुखदुक्खे स एकीभावेन अन्वितः सुखदुःखसमन्वितः, अनुगत इत्यर्थः; तथाऽन्ये इच्छन्ति संयंभुणा कते लोगे० सिलोगो ॥६७॥ स्वयं भवतीति स्वयंभूः; स तु विष्णुरीश्वरो वा ब्रह्मा वा इति, बुचन्ति, इतिचि-इतिरिति उपप्रदर्शनार्थः; उक्तं कथितमित्यर्थः; महक्खविनाम स एव ब्रह्मा अथवा व्यासादयो महर्षयः; यो वा यस्याभिप्रेतः स तं ब्रवीति महर्षिमिति, एवं यो यस्याभिप्रेतः स स तं तं लोककर्तारमिति । केचित्पुनस्त्रयणामपि साधारणं कर्तृकत्वमिच्छन्ति, तद्यथा-‘एका मूर्तिस्त्रिधा जाता, ब्रह्मा विष्णु०, कारणिका ब्रुवते-विष्णुः स्वर्लोकादेशेनावतीर्य इमान् लोकानसृजत्, स एव मारयतीतिकृत्वा

मारोऽपदिश्यते, ततस्तेन मारेण मारेण संसृता माया, एके ब्रुवते-यदा विष्णुणा सृष्टा लोका तदा अजगमरणत्वात् तैः सर्वा एवेयं मही निरंतरमाकीर्णा, पश्चादसावतीवरां क्रान्ता मही प्रजापतिः (म्) उपस्थिता, नागाज्जुनीयास्तु पठंति-अनिविष्टिय जीवाणं मही वणयते पशुं' ततो से मायांसज्जुत्कारलोगस्स भीत्वा ततस्तेन परिभीय खंयं मद्या विज्ञप्तेन मा भूहोकाः सर्व एव प्रलयं यास्यंतीति भूमेरभावात्, तां च भयविह्वलांगीं अणुकंपता व्याधिपुरस्सरो मृत्युः सृष्टः, ततस्ते धर्मभूयिष्ठाः प्रकृत्याः जीवयुक्ताः मनुष्याः सर्व एव देवेषूपपद्यंते स्म, ततः स्वर्गोऽपि अतिगुरुतरो क्रान्तः प्रजापतिमुपतस्थौ, ततस्तेन मारेण संस्तुता माया, मारो णाम मृत्युः, संस्तवो नाम सांगत्यं, उक्तं हि-मातृपुण्वसंभवः, मृत्युसहगता इत्यर्थः, ततस्तेन मायाबहुला मनुष्याः केचिदेके मृत्युधर्ममनुभूय नरकादिषु यथा क्रमंते-उपपद्यंते स्म, उक्तं च-'जानतः सर्वशास्त्राणि, छिन्दतः सर्वसंशयान् । न ते ह्यपकरिष्यंति, गच्छ स्वर्गं न ते भयं ॥१॥' येन वा मारेण संस्तुता माया वितिया तेण लोए असासते । अत्र-माहणा समणा एगे० सिलोगो ॥६८॥ माहणा धियारा, समणा सांख्यादयः, एगे, ण सव्वे, अंडात् कृतं ब्रह्मा किलाण्डमसृजत्, ततो भिद्यमानात् शकुनवह्लोकाः प्रादुर्भूताः, एवमेते सर्वेऽपि लोकोत्पत्तादवादिनः खं खं पक्षं प्रशंसंतो ब्रुवते-असौ तत्तमकासी य, अयाणंता मुसं वदे, असाविति असावेकः योऽसदभिप्रेतः विष्णुरीश्वरो वा, तत्त्वं नाम असावेत्त, नान्यो, लोकमकर्षीत्, शेपास्तु लोकोत्पत्तादमजाणंतो मुसं वदे, अथवा वयं ब्रूमः-ते वराका लोकस्वभावं अयाणंता मुसं वदे, कथं?, जं ते वदंति देवा मणुस्सा तिरिक्खा णारगा सुहिता दुक्खिता राजा युवराजादि सुट्ठाणि वा विग्गहाणि वा सुभिक्षवाणि वा दुभिक्षवाणि वा सव्वमेतत् विष्णुकृतं, ये वाऽन्ये ते सर्व अयाणंता मुसं वदे, किंच-जं ते-सएण परियाएण, लोयं ब्रूया कडे सिलोगो ॥६९॥ विधिः-स्वपर्यायो नाम आत्माभिप्रायः अप्पणिज्जो गमकः, य एवं स्वेन

पर्यायेन ब्रुवते लोगस्स कदविधी, विधिविधानं प्रकार इत्यर्थः, तेषामुत्तरं-तत्तं ते णवि जाणंति, तस्य भावस्तत्त्वं लोकमद्भाव इत्यर्थः, यथा उत्पद्यते पलीयते च स्वकर्मभिः तत्त्वं न जाणंतीति, उक्तं हि-अणंता जीवघणा उपपज्जिता णिलिज्जंति, एवं परितावि इत्यर्थः, कर्मभिरुत्पद्यमानः प्रलीयमानश्च, संततीः प्राप्य नायं नासीत् कदाचिदपि, नित्यः दव्वद्वयाए सासओ, पज्जवद्वयाए असासओ, अथवा सब्ब एवायं उत्तरसिलोगो, तेषां कडवादीनां विप्रसृतानि निशम्य सएण परियाएण बूया लोककडे विहिंति अप्पणियाएणं परियाओ णाम वीतरागागमवक्तव्यता, बूया लोए कडे वा णवित्ति, ते उ सब्बे कुवादिणो, तत्तं ते णवि जाणंति-णायं णासि कयाइवि, तत्त्वं यथा भगवद्भिरुपदिष्टं, किमुपदिष्टं, 'किमिदं भत्ते ! लोकेत्ति पबुत्ति ?', पंच अत्थि काया, तत्थ दव्वओ णं लोणे ण कयाइ णासि जाव णिच्चे' एवं ३ भावओ जे जहा भावा-पज्जवा उपपज्जंति विणस्संति च ते पडुच्च अणिच्चो, पठ्यते च-लोकं बूया कडेति च, चशब्दादकडेत्ति वा, नित्य इत्यर्थः, भावं पडुच्च कडे, किं चान्यत्-ते ह्यसर्वज्ञा नैवं दुक्खं जाणंति ण च दुक्खुप्पायं नैव तंनिरोधं, कथं तर्हि लोकोत्पादं ज्ञास्यंति ?, कथं-अमनुणसमुत्पायं० सिलोगो ॥७०॥ अमणुणो णाम असंजमो, न हि कस्यवि संजमत्वं परिणामिन्यात्मनि क्रियमाणमिष्टं इत्यतः असौ दुष्टासीविषयत् सर्वस्यैवावमन्यः असंजमः, तेषां च यत्पूर्वं नासीत् पश्चाद् ज्ञानं तत्सर्वं दुष्खं, जपि किंचि सुखसोणंतं तंपि दुक्खमेव, चंक्रमितं दुक्खं पवडुत्ति आसितं संयं दुक्खं दुधावि वातगतत्तंपि दुक्खं एवमादीणि, पुब्बं णासी पश्चाज्जायंत इति दुक्खानि, तानि चेत्तरकृतानि नास्माभिरिति, त एवं तस्य दुःखस्य समुत्पादमयाणंता किह्व गार्हिति तं वराका, तर्हि भावना-तद्विधैरात्मा, नैव पूर्वं कृतं, पश्चाद् द्वैतं, ततः तेष्वापि एकं, तद्यथा नाम कृष्यादीनि कर्माणि स्वयं कृत्वा तत्फलमुपभुजाना ब्रुवते यदस्मत्सु किंचित् कर्म विपच्यते तत्सर्वमीश्वरकृतमिति, एवं तस्स दुक्खस्स समुत्पादमयाणंता कह-

मणिपुणा संसारगता यासवं ज्ञास्यंति ? , संसारदुःखणीस्मरणोद्वायं च कंहं नाहिन्ति संवरं, भणिया कडवादिणो, तेरासिइया इदाणि, तेवि कडवादिणो चैत्र, तेरासिया णाम जेसिं ताइं एकवीससुत्ताइं तेरासियासुत्तरिवाडीए, ते भणंति-सुद्धे अपावए आया० सिलोगो ॥७१॥ तेषां हि यथोक्तधर्मविशेषेण घटमानोऽयमात्मा इह सुद्धाचारो भूत्वा मोक्खो, अप्पा एको भवति, अकम्मो इत्यर्थः, 'इहे'ति इह लोके मिथ्यादर्शनसमूहे वा स-मोक्षप्राप्तोऽपि भूत्वा कीलवणप्पदोसेण रजसा अवतरति, तस्य हि स्वशासनं पूज्य-मानं दृष्ट्वा अन्यशासनान्यपूज्यमानानि च क्रीडा भवति, मानसः प्रमोद इत्यर्थः, अपूज्यमाने वा प्रदोषः, ततोऽपि सूक्ष्मे रागे द्वेषे वाऽनुगतान्तरात्मा शनैः शनैः निर्मलपट इव उपभुञ्जमानः कृष्णाणि कर्माणि पयुज्य स गौरवात्तेन रजसाऽवतार्यते, ततः पुनरपि इह संबुडो (इह संबुडे सुणी जाया) भवित्ताणं सुद्धे सिद्धीए चिद्धति इहेति इह आगत्य मानुषे च यः प्राप्य प्रव्रज्यामभ्युपेत्य संबुतात्मा भूत्वा, जानको नाम जानक एव आत्मा, न तस्य तज्ज्ञानं प्रतिपवति, यतश्चैतत् शासनं ज्वलति, तत एवं प्रज्वालय किंचित्कालं संसारे च स्थित्वा प्रेत्य पुनरपापको भवति, मुक्त इत्यर्थः, एवं पुनरनन्तेनानन्तेन कालेन स्वशासनं पूज्यमानं वा अपूज्यमानं वा दृष्ट्वा तत्थ से अवरज्झति-अवराधो णाम रागं दोसं वा, ततः सापराधत्वात् चोरवत् रागद्वेषोत्थैः कर्मभिर्बध्यते, ततः कर्म-गुरुत्वात् पुनरवतार्यते, तेनैव क्रमेण शासनं प्रज्वालय निर्वाति च, उक्तं च-दग्धेधनः पुनरुपैति भवं प्रमथ्य, निर्वाणमप्यनवधा-रितभीरुनिष्ठम् । मुक्तः स्वयं कृतभवश्च परार्थशूरस्वच्छासनप्रतिहेतुश्चिह मोहराज्यं ॥१॥ यतश्चैवं-एतानुबोधि मेधावी० सिलोगो ॥७२॥ एवं त्रैराशिकमते चान्ये प्रागुक्ताः कुवादिनः तैश्च गच्छति स्वच्छंदबुद्धिविकल्पैः पूर्वापराधिष्ठितः मती, न तु चिंत्य, ज्ञात्वे-त्यर्थः, नैते निर्वाणायेति, द्रव्यब्रह्मचैरं 'न तं वसे' वसेत्ति ण तं रोएज्जा आयरेज्जा वा, ण वा तेहिं समं वसेज्जा, संसरिंण वा कुर्यात्

ते होहिंति, मा भूत् सेहमिति, बुग्गाहेज्जा उक्तं हि- “शंका कांक्षा जुगुप्सा च०” सन्वेवि एते पुहो पावादिया सन्वे अबखातारो सयं, पुहो णाम पृथक्, यथामति विकल्पशो वा स्वं स्वमिति स्वं स्वं सिद्धान्तं प्रशंसति परसिद्धान्तं च निन्दति सए सए उवट्ठाणे० सिलोगो ॥७३॥ स्वे स्वे आत्मीये उपतिष्ठंति तस्मिन्निति उपस्थानं, सिद्धिरिति निर्व्राणं, एवमवधारणे, नान्यथेति नान्येन प्रकारेण, मुच्यन्ते सर्वा, अन्येषां तु स्वाख्यातं चरणधर्मावशेषादिहैवाष्टगुणैस्वर्यप्राप्तो भवति, तद्यथा-अणिमानं लघिमानमित्यादि, अहवा अबोधि होति च वसति, अबोहिनाम अबोधिज्ञानः, वशवर्त्तो नाम वशे तस्येन्द्रियाणि वर्त्तते नासाविन्द्रियवशकः, सव्वकामसमपियो णाम सर्वे कामाः समर्पिताः तस्य यथेच्छातः उपनमंते इत्यर्थः, तस्य सर्वकामा अपिप्ताः, सर्वकामानां वा समर्पितः॥ ‘सिद्धा य ते अरोगा य०’ सिलोगो ॥७४॥ ते हि रिद्धिमंतः शरीरिणोऽपि भूत्वा सिद्धा एव भवंति, निरोगाश्च, नीरोगा णाम वातादिरोगै- रागतुकैश्च न पीड्यन्ते, ततः स्वेच्छातः शरीराणि हित्वा निर्वाति, एवं ‘सिद्धिमेव पुरो काउं सएहिं गट्ठिता णरा’-सिद्धिं पुरस्कृत्यैते सिद्धा एव वयं, अनेन वाऽऽचारेण सिद्धिं यास्यामः पूजापुरस्कारकारणात्, हिंसादिषु गट्ठिता णाम मूर्च्छिताः, संसक्तमावात्, तत एवं ‘सिद्धाः’ सिद्धत्वादिनः ये चान्ये आश्रवगट्ठिता वादिनः ते “असंबुद्धा० सिलोगो” ॥७५॥ अणादीयं भमिहिंति पुणो पुणो, एतत्कंठ्यं, ‘कप्पकालुववज्जंति ठाणा असुरकिव्विसा’ कल्पपरिमाणः कालः कप्पकालः कप्प एव वा कालः तिष्ठत्यस्मिन्निति स्थानं, आसुरेषूपपद्यन्ते किल्बिषिकेषु च, ततो उव्वट्ठा अणंतं कालं हिंइति संसारे । इचेते कुसमये बुज्जेज्ज तिउट्ठेज्ज ॥ तत्तिओ उट्ठेसो सम्मत्तो १-३॥ उट्ठेसाऽभिसंबंधो ‘किञ्चुवमा य चउत्थे’ णिज्जुत्तीए उत्तं, किचेहिं-कृत्यैरुपमीयंते इत्यतः कृत्युपमाः, सूत्रस्य सूत्रेण सह संबंधने मोक्षार्थमुपस्थितः आत्मनोऽपि ताव-सरणं नो भवति जेण कप्पकालुववज्जंता, किमंग पुनरन्येषां?,

इत्यवोऽपदिश्यते 'एते जिता भो सरणं' सिलोगो ॥ ७६ ॥ 'एते' इति य उद्दिष्टाः, श्रयंति तमिति शरणं, 'भो' ! इति शिष्यामंत्रणं, जिता नाम विषयकषायैस्ते जिता, न भवंति शरणाय, दुर्बला इत्यर्थः, अथवा एते भो असरणं, परीषहजितत्वात्, अत्तणो य परेसि च, स्यात्-कथं अशरणाय भवंति ?, उच्यते, येन 'बाला पंडियमाणिणो,' अथवा पयणपयावणादिआरंभविहारधण-धणगोमहिससयणासणादिपरिच्छंदा, पाणाविधेहिं दुक्खेहिं अभिभूता आत्मनः सरणं मण्णंते ते कथं अण्णेसिं सरणं भविस्संति ?, ते असरणे सरणवुद्धिया बाला पंडितमाणिणो, संजमो य भावसरणं, अत्तणो य ताव परेसिं च तं प्रति जिता, जहिता पुब्बं संयोगं, के ते ?, कुतित्था लिंगत्था य, पुब्बसंयोगो णाम स्वजनधन इत्यादि, तं च हित्वा 'सिता किच्चोवगा' सिता बद्धा इत्यर्थः, सितानां कृत्यानि सितकृत्यानि, तद्यथा-पचनपाचनारंभपरीग्रहादीनि, उपगा नाम योग्याः, अथवा 'सितकृत्योपगा' इति सिता-गृहस्थाः नित्यमेवारंभोपजीवित्वात् असुभाध्यवसिताः पापोपगा भवंति, ततश्च नरकोपका इति, एत्थ दिट्ठतो सुइवादिबोद्धेण, अंतरदीवे एकस्स भिण्णवाहणियस्स पुब्बपविट्ठस्स उच्छुखाइयस्स समुद्रकूलावस्करस्थाने सुकं सण्णं गुलमट्टियंतिकाऊण भक्षयति, इतरदर्शनं, सब्भावे कथिते णत्थि किंचि सुइत्ति सणिहं चेव हव्वमागते, यतश्चैवं तेण 'तं च भिक्खू परिण्णाय' सिलोगो ॥ ७७ ॥ 'तदि'ति तेषां आरंभादि सितकृत्योपगतत्वं चशब्दात्कुदर्शनग्रहणं अन्यच्च छउमत्थं चउपज्जवं जाणणापरिण्णाए परि-जाणिया (पच्चक्खाणपरिण्णाए) पच्चक्खातुं तदाचारस्य विज्जं नाम विद्वान् संस्कृतापभ्रंशः न मूर्च्छां तेषु कुर्यात्, यथा एतेवि णिव्वाणाय, अथवा यत्तेपां परैः क्रियते ण तत्थ सुच्छए, अमूर्च्छमान एव च 'अणुक्कसाए अणुवलीणे' अणुक्कसायो नाम तणु-कसाओ, यथाऽणुत्वात्परमाणु नोपलभ्यते एवमस्यापि यद्यप्यधीणाः कषायाः तथाप्यणुत्वाभोपलभ्यंते, निगृहीत्वाभोदीर्यत इत्यर्थः,

पठ्यते चान्यथा सद्भिः अनुकोसे अनुवलीणे, तत्राणुकोसो णाम न जात्यादिभिर्मदस्थानैरुत्कर्षं गच्छति, अपलीयते स्म अप-
लीनः, यो हि जात्यादिरहितः पूर्वमासीत् स नापलीयेत, न गूहयेदात्मानमित्यर्थः, तत आत्मोत्कर्षत्वापलीनत्वे वर्जयित्वा
मज्जिमेण मुणि जावए, ण-नोत्कण्ठयेत् लज्जेत इत्यर्थः, अथवा रागद्वेषौ हित्वा तयोर्मध्येन मुनिर्यापयेत्, अरुक्तदुष्ट इत्यर्थः,
अथवा मध्यमिति 'सपरिगगहा य सारंभा य०' सिलोगो ॥ ७८ ॥ परिग्रहारंभावुक्तौ प्रथमोद्देशके, 'इहे'ति इहलोकके, एके
न सर्वे, आहितं-आख्यातं, यदेषामारंभपरिग्रहौ व्याख्यातौ निर्वर्णाय अतन्त्रं, साधवस्तद्विपरीतास्तन्मध्ये अपरिग्रहे अणारंभे
ज्ञानवान् ज्ञानी भिक्षुः पूर्वोक्तः समंताद् व्रजेत् परिव्रजेत्, स्यादेतत्-अनारंभापरिग्रहवतो अपरिचयस्य च भिक्षोः कथं शरीर-
यापनाप्रक्रिया स्यादिति ?, नैवाशरीरो धम्मो भवति, ततः उच्यते-'कडेसु घासमेसेज्जा०' सिलोगो ॥ ७९ ॥ अथवा जावएत्ति
बुत्तं, सा चेयं यापना-कडेसु घासमेसेज्जा, तैरेवारंभपरिग्रहवद्भिः पचमानैकैः अर्थाय कृतेषु प्रासुकीकृतेष्वित्यर्थः, ग्रस्यत इति
ग्रासः, तेषु कृतवत्सु स भिक्षुयचित, यदुक्तमेषणीयं चरेत्, चर गतिभक्षणयोः, भुंजीतेत्यर्थः, एवमाहारउचधिसेज्जाओवि, तदपि
भुंजानाः अगिद्धे विप्पमुक्के य, अगिद्धो अरुक्त इत्यर्थः, बायालीसदोसविप्पमुक्कं, एसणं चरेदिति गवेसणा गहणेसणा य गहिताओ,
अगिद्धेति घासेसणा, विप्पमुक्केत्ति न तेष्वामाहारादिषु ममीकारः कर्तव्यः, यत्र वा इष्टो आहारो लभ्यते तत्रापि कुले ग्रामे वा न
संगः कार्य इत्यतो विप्पमुक्तो य, 'उम्माणं परिवज्जिए'त्ति सपक्खपरपक्खउम्माणपेच्छियं च खेतं वज्जेतन्वं' मा भूत्-एवं दोषाः
स्युरिति, उवहिसेज्जाहिवि जीइज्जा आदिगहणा, किञ्चुवमाहिकारो गतो, समयाधिकारोऽनुवर्त्तत एव, लोकस्य च-पाखण्ड-
लोकस्य च तदधिकारेऽनुवर्त्तमाने इदमपदिश्यते लोगावायं णिसामेज्जा०' सिलोगो ॥ ८० ॥ लोका नाम पापंढा गृहिणश्च, लोकस्य

लोकयोर्वा वादः लोकवादस्तान् ‘अनपत्यस्य लोका न संति, गावान्ता नरकाः, तथा गोभिर्हितस्य गोघ्नस्य नास्ति लोकः, तथा जेसिं सुणया जक्खा, विष्पा देवा, पितामहा काया, न लोगदुन्विण्डो दुक्खमोक्खा विवोधिंतुं, तथा पुरुषः पुरुष एव, स्त्री स्त्रीत्येव, तथा पापंडलोकस्यापि पृथक् तयोरिव प्रवृत्ताः, केषांचित्सर्वगतः अस्ति नास्ति चात्मा, तथा केचित्सु-
खेन धर्ममिच्छंति, केचिदुःखेन, केचित् तानेन, केचिदाभ्युदयिका धर्मपराः नैव मोक्षमिच्छंति, ‘इहे’ति इहलोकं आहितं-
आख्यातं, पठ्यते च ‘लोकावादं णिसामेत्ता’ णिसामेत्ता-जाणिच्चा य ण सदहेज्ज, लोकस्वभावो नाम अज्ञानित्वाद्यद्विकिचिद्भाषिता,
उक्तं च-“एवं स्वभावः खलु एष लोकः, न स्वार्थहानिः पुरुषेण कार्या ।” अथ कस्मान्न श्रद्धया परसमया इति ? यस्मात्ते ‘विप-
रीयपणसंभूया’ त्रयाणामपि ज्ञानानां विपरीतया प्रज्ञया संभूताः, उक्तं हि-‘मतिश्रुतविभंगा विपर्ययश्च’ (तच्चा० अ० १ सू०)
विपरीतप्रज्ञा संजाता येषां ते विपरीतपणसंभूताः, अन्योऽन्यस्य बुद्धं अणुगच्छंतीति अणोणबुद्धताणुगा, तत्कथं ? व्यासोऽपि
हि इतिहास्यमानो यत् अन्यस्य वचः प्रमाणीकरोति, तद्यथा-अमुकेन क्कणिणा एवं दृष्टमन्येनैवमिति नान्योऽन्यस्य वचनमति-
वर्त्तते, प्रायेण हि वार्त्तानुवार्त्तिको लोकः, तथा चोक्तं-“गतानुगतको लोकः, ” अस्यामेव लोकचिन्तायां केचित्पाषंडा तच्छ्रावका-
श्चैवं प्रतिपन्नाः-‘अणंते णियते लोए०’ सिलोगो ॥८१॥ अनन्तो नाम नास्ति परिमाणमस्य क्षेत्रतः कालतोऽपीति, णितिये नित्य
इत्यर्थः, ननु के ? सांख्याः, तेषां सर्वगतः क्षेत्रज्ञः, कूटस्थग्रहणं यथा वैशेषिकाणां, प्रतिपन्नाः परमाणवः, शाश्वतत्वेऽपि सति
णवि सासएत्ति, न तेषां कश्चिद्भावो विनस्यत्युत्पद्यते वा, अन्ये तु ब्रुवते ‘अणंते च णितिए लोए’ यथा पौराणिकानां सप्त द्वीपाः
सप्त समुद्राः क्षेत्रलोकपरिमाणं, कालतस्तु नित्यः, केषांचिदन्तवान्नित्यश्च, एवमवधारणे, वीरो जांवकः, अधिकम्-अन्येभ्यः, सर्वे-

भ्योऽन्यतीर्थकरेभ्यो वा पश्यत्याधिपश्यति, किंचान्यत्—‘अमितं जाणति वीरे’ ॥८२॥ न मितं अमितं, का तर्हि भावना?—
केषांचित्सर्वज्ञवादिनां अनंतं ज्ञानं सर्वत्राप्रतिहतमिति, अथवा लोकमेव अमितं जाणति, अमितो नाम अपरिमाणो लोकः, तच्च
सर्वज्ञो वीरः तथैव जानाति, अन्ये पुनः सव्यत्य सपरिमाणं इति, वीरोत्ति, ‘सर्वत्रे’ति तिर्यगूर्ध्वमधश्चेति क्षेत्रतः, कालतः केषां-
चिद् दिव्यं वर्षसहस्रं केषांचिदन्यथा, इति उपप्रदर्शनार्थः वीर उक्तः, अधिकं पश्यतीति, एवं यस्य परिमाणमिष्टं स तेनार्थाभिप्रेतेन
परिमाणेन, नानन्तलोकमिच्छन्ति, तत्र ये ब्रुवते ‘अणंते णिति ए लोए’ त एवं ब्रुवते—यो हि यथा भावः स तथैवात्यन्तमविकल्पो
भवति, तद्यथा—यस्त्रसस्त्रस एव स्थावरः स्थावर एव सर्व्वकालं, न त्रसत्वं जहाति न स्थावरत्वं जहाति, एवं देवा देवा एव, मनुष्येषु
स्त्रीपुंनपुंसका इति, अथवा यदुक्तं ‘लोकावादं णिसामेज्ज’ ते च लोकवादा उक्ताः, अथवा स्त्री स्त्री एव, एवं त्रसस्त्रस एव, स्थावरः
स्थावर एव, भट्टारगो भणति—मिच्छा एयं, जो जहा सो तहेव, अव्वत्तं भण्णति, अयं तु स्वभावो—‘जे केइवि तसा पाणा’सिलोगो
॥८३॥ ‘जे’त्ति अणिहिंहे णिदेसे, केचिदिति न सर्व्वे, त्रसा न स्थावराः, तत्र त्रसतीति त्रसाः तिष्ठतीति स्थावराः, ‘परियाए अत्थि
से जायं’ पर्यायो नाम पर्यायः प्रकार इत्यर्थः, अथ कोऽर्थः, अस्यसौ काश्चित् प्रकारः येन ते त्रसा भवन्ति स्थावरा वा, तत्र तावत्
त्रसनिर्व्वर्त्तकानि कर्म्मण्युपचित्य त्रसा भवंति, एवं स्थावरा अपि, नागाज्जुनीयास्तु पठन्ति—त्रसनामउदयेण त्रसं न तु
स्थावरोदयनामेन, उक्तं च—‘अणिच्चमावासमुविंति जंतवो, परलो० सोच्च समेच्च इंतयं’ तथा चोक्तं ‘ठाणी विविधा ठाणा०’ अन्य-
चोक्तं ‘अशाश्वतानि स्थानानि’, यो हि यथाकर्म्म स तथा भवतीति, तद्यथा—नारगो तिर्यग्मनुष्यो देवो वा, तथा स्त्री पुं नपुं-
सकं वा, न तु जातिमनुष्योऽस्ति जातिस्त्री वेत्यादि, यतश्चैवं तेनायसन्यः पर्यायो भवतीति वाक्यशेषः, येन ते त्रसा भवन्तीति

स्थावरा वा, किं चान्यत्—इहैव तावदासो भूत्वा राजा भवति राजा भूत्वा द्रमकः, तथा बालकौमारयौवनमध्यमस्थाविर्याण्यन्योपमर्देन ग्रामोति, गतिस्थाननयनासनस्वप्नोधादयोऽन्येऽपि विशेषा वक्तव्या इति, किंचान्यत्—प्रत्यक्षेण परोक्षं साध्यते, तच्चास्मी सत्त्वा 'उरालं जगतो जोगं' सिलोगो ॥ ८४ ॥ ओरालं प्रागुलं स्थूलं जगतो योगो, तद्यथा—गर्भबालकौमारयौवनमध्यमस्थाविर्याण्योरालाणि प्रागुलानि जुञ्जति विजुञ्जति, तथा च तस्मिन्नेव वयसि कश्चिदासो भूत्वा राजा भवति, ईश्वरश्च भूत्वा निर्द्धनो भवति, 'अस सुवि' विपरीततामेवैति विपर्यासः, विपर्यासेन प्रलीयन्ते, अन्यथाभावगमणेनेत्यर्थः, चशब्दान्न सर्वथा प्रलीयन्ते, द्रव्यतो हि अवस्थिता एव, अनेन प्रत्यक्षदृष्टेन सामान्येनानुमानेनैव साध्यन्ते, यथेह जातिस्मरणाद्वा बहवो विशेषा दृश्यन्ते एवं भवान्तरगतस्य अप्रत्यक्षाः, गतिकार्येन्द्रियलिङ्गत्रसत्थावरराजयुवराजईश्वरादिदासभृतकद्रमकादयश्चोत्तमाद्याः विपर्यासाः, भवान्तरेष्वपि प्रत्येतव्याः, एते तु प्रत्यक्षपरोक्षाः ताँस्तान् पर्यायविशेषान् परिणमन्तः 'सत्त्वे अङ्कतदुक्त्वा य' सर्वे इत्यपरिशेषाः कान्तः प्रिय इत्यर्थः न कान्तमकान्तं दुक्त्वं अनिष्टं अकामं अप्रियं जाव अमणामं दुक्त्वं, अनुक्लमपि चैतत् ज्ञायते, तथा सत्त्वे इष्टा सुभा कंता सुभा जाव मणामा सुभा 'अत' इति अस्मात्कारणात् अहिंसागाः, एवं ज्ञात्वा सर्वसत्त्वान्यस्य साधोरहिंसनीयानि, किं कारणं?, तदुच्यते—'एवं खु गाणिणो सारं' सिलोगो ॥ ८५ ॥ 'एतदि'ति यदुक्तमुच्यते वा सारं विद्धीति वाक्यशेषः, यत्किं?, उच्यते, जे ण हिंसति किंचणं, किंचिदिति त्रसं स्थावरं वा, अहिंसा हि ज्ञानगतस्य फलं, तथा चाह—'योऽधीत्य शास्त्रमखिलं' एवं खु गाणिणो सारं जं ण भासे अलियपयं, एवं अदत्तं, मेहुणं, परिगहं च, जं च रागादि अज्झत्थदोसे विवज्जेति तदप्युच्यते एवं खु गाणिणो सारं, स्यात्किं कारणं सत्त्वा न हिंसनीया?, उच्यते—'अहिंसा समयं चेव' अहिंसासमयो नाम

तुल्यता, यथा मम दुःखमप्रियं एवं सब्वसत्त्वानां, एतां अहिंसां समतामात्मनः सर्वजीवैः एतावन्तं वियाणिया न हिंसति कंचन-
मिति वर्त्तते, एतावांश्च ज्ञानविषयः यदुत सर्वत्र समया भाव्येति, तथा मृषाऽदत्तादानादिष्वपि आश्रवेषु यथासंभवमायोज्यमिति,
उक्ता मूलगुणाः, उत्तरगुणसिद्धये व्यपदिश्यते 'बुसिए य विगतगेही आयाणं' सिलोगो ॥ ८६ ॥ 'बुसिते' ति स्थितः, कस्मिन् ?
धर्मे, विगता गृद्धिरिति अलुद्धः, 'आदिरन्त्येन सहिति' ति अक्रुद्धः अमानः अमायावी, पठ्यते अकमायी, सदाधिगतबोधी,
कपायाः क्रोधाद्याः, गृद्धिलोभः, एगगहणे गहणमिति 'आदिरन्त्येन सहितेति' वा गृद्धिग्रहणात्सर्वे आक्रुष्टाः, 'आदाणं सारक्ख-
ए' ति आत्मानं सारक्खति असंजमाओ, आदीयत इत्यादानं-ज्ञानादि, तं सारक्खति मोक्खहेतुं, किं ? - 'चरियासणसेज्जासु
भत्तपाणे य अन्तसो' सारक्खति इति वर्त्तते, चरियच्चि इरियासमिति गहिता, चरियाए पडिवक्खो आसणसयणे, एत्थ आदाणं
सारक्खति, अथवा चरियागहणेण समिईओ गहिताओ, आसणसयणगहणेण कायगुत्ती, एक्कगहणेणं गहणंतिकाऊण मणवड-
गुत्तीओवि गहिताओ, भत्तपाणगहणेण एसणासमिई, एवं आदाणपरिड्ढावणीयाई सड्ढयाओ, 'अन्तस' इति जाव जीवितान्तः ।
'एतेहिं तिहिं ठाणेहिं' सिलोगो ॥ ८७ ॥ 'एतानी' ति यान्युक्तानि इरिया एगं ठाणं आसणसयणंति विड्यं भत्तपाणेति तईयं,
अहवा एतेसु चेव इरियाइगेसु मणोवयणकाएणं, अहवा इरियं मोत्तूण सेसेसु उग्गमउप्पायणेसणासु संजमेज्ज सया मुणी, सदा-
सर्वकालं । इयाणि एतेसु संजमंतो इमानन्यानध्यात्मदोषान् परिहरेत्, तद्यथा- 'उक्कोसं जलणं णूमं' सिलोगो ॥ ८८ ॥ उक्क-
स्यतेऽनेनेति उक्कोसो-मानः, ज्वलत्यनेनेति ज्वलनः-क्रोधः, नूमं णाम अप्रकाशं माया, अज्झत्थो णाम अभिप्रेतः, स च लोभः,
स एवं परसमयाः, न सद्भाव इति मत्वा सम्यग्दृष्टिज्ञानवान् यथोक्तेषु मूलोत्तरगुणेषु यतमानः 'समिते तु सदा साधू' सिलोगो

॥ ८८ ॥ समिते तु तेषामेवोत्तरगुणामां पूर्वोक्तानां परिसमाननं क्रियते सदा-नित्यं, तुर्विषेणो, साधयतीति साधुः, पंचासंवराः प्राणातिपाताद्याः तत्संवृतत्वान्न पापमादत्ते इति, स एवं संवृतत्वात् सितेहिं असिते भिक्खू, सिता बद्धा इत्यर्थः, गृहिकुपाषंडादिभिर्गृहकलत्रमित्रादिभिः संगैः सिताः तेषु सितेष्वसितः, अवद्ध इत्यर्थः, तैर्याच्यमानः तानाश्रितो वा अणसितः, एवं कथं?, उक्तं हि 'जणमज्जेवि वसंतो एगंतो' आड् मर्यादाभिविध्योः परि समंतात् आदिमध्यावसानेषु यावन्न मुच्यसे ताव आमोक्त्वाए परिवर्ज्जासित्ति वेमि शिष्योपदेशो । गतः सूत्राणुगमो, इदाणि गया- 'णायम्मि गिणिहअन्वे' गाथा ॥ 'सन्वेसिंणि गयाणं' गाथा ॥ इति श्री सूत्रकृतांगे समयारुखं प्रथमाध्ययनं समाप्तं ॥

अज्झयणाभिसंबंधो समययगुणे णाळण परसमयदोसे य ससमए जयमाणो कम्मं विदालेज्जासित्ति वेयालियज्झयणमागतं, तस्सुवकमादि चत्तारि अणुयोगद्वारा, अज्झयणत्थाधिकारो कम्मं वियालियन्वति, उद्देसत्थाधिकारो पुण "पढमे संबोधि अणि- चयाय" गाथा ॥ ४० ॥ पढमे उद्देसए हिताहिता संवुज्झतन्वं अणिच्चताय 'डहरे बुडु य पासधा' एवमादि, वितिए उद्देसए 'माणवज्जणता' माणो वज्जेयन्वो, 'जे यावि अणायए सिदा' एवमादि, "उद्देसम्मि तत्तिए" गाथा ॥ ४१ ॥ तत्तिए मिच्छत्तादिचि- तस्स कम्मस्स अवचयो 'संवुडकम्मस्स भिक्खुणो' एवमादि, णामणिप्फणो णिक्खेवे वेयालियंति तत्थ गाथा ॥ वेयालियंमि वेयालगो य वेयालयं वियालणियं । तिणिणवि चउक्कगाइं वियालगो एत्थ पुण जीवो ॥ ४२ ॥ तत्थ वेताल्लो णामादि चतुर्विधो, णामठवणाओ तहेव, दन्ववेयालगो जो हि जं दन्वं वेयालियंति रथक्कादिः, भावे णोआगमतो भाववियालगो साधुः, जीवो कम्मं विदालयति कम्मं वा जीवं, विदालणं पि णामादि चतुर्विधं, तत्थ गाथा "दवं च परसुमादी" गाथा ॥ ४३ ॥ विदा-

लणमिति करणभूतं, तत्र द्रव्ये परश्चादि, ज्ञानाद्यात्मकेन भावेन भाव एव मिथ्यात्वादिरूपो विदार्यते, भावे विदारणं णाणदंसण-
चरिचाणि, विदालणियंयि नामादि चतुर्विधं, णामठवणाओ तदेव, दब्बविदालणियं दारुणं, भावे अट्टविहं कम्मं विदारिज्जति,
वेयालियस्स गाथाए णिरुत्तं भणति-“वेयालियं इहं देसियंति वेयालियं नतो होति ।” एतदेव करणभूतं वेयालियकमध्ययनं,
किं विदारयति ?, तदेव कम्म, आह-यधेवं सर्वाणि कम्मविदालणानि, विशेषो वा वक्तव्यः, उच्यते, अयं विशेषो-“वेयालियं इहं वित्त-
मत्थि तेणेव य णिवद्धं” ॥ ३८ ॥ वेतालियं नाम वृत्तजाति तया वा बद्धत्वात् वैतालियं । अस्योपोद्घातः “कम्मं तु सासतमिणं कथितं
अट्टावयम्मि उसमेण । अट्टाणउतिसुताणं सोऊण य तेऽवि पव्वइया ॥ ३९ ॥” भरेहेण भरहवासं णिज्जिऊण अट्टाणऊतीवि भायरो
भणिता-ममं ओलग्गघ रज्जाणि वा सुयधत्ति, अट्टावए भगवन् उसभसामी पुच्छितो, एवं भरहो भणति, किमेत्थ अम्हेहिं करणी-
यंति ?, ततो भगवता तेसिं अंगारदाहगदिट्ठंतं भणिऊण इदमध्ययनं कथितं, यद्यपि चेदमध्ययनं शास्त्रतं तथापि तेन भगवता
पुत्राः संबोधिताः इतिकृत्वा स एव विशेषस्तीर्थकरैरप्यस्य उपोद्घातेऽनुवर्तते स्म इति । एवं उवग्गधातणिज्जुत्तीए ‘उद्देसे निद्देसे य
णिग्गमे’त्ति अक्स्वाणगं समोतारेयव्वं, स भगवान् तान् तत्संसारविमुमुक्षुराह-भो ! ‘संबुज्झह किण्ण बुज्झह’ बुत्तं, (८९)
सम्यक् संगतं समस्तं वा बुध्यत संबुज्झह, स्यात् कहिं बुध्यते ?, धर्मे, किमिति परिप्रश्ने, स्यात्किं कारणं बुध्यते?, संबोधी खलु
पेच्च दुल्लभा, संबोधिस्त्रिविधा-णाणदंसणचरिचाणि, खलु विशेषणे, चारित्रसंबोधिरधित्रियते मनुष्यत्वे, न शेषगतिश्चिन्ति, अथवा
बुज्झह, किं रजेहिं विसएहिं कलचेहिं वा करेस्सह ?, प्रसुप्तस्य संबोधिर्भवतीत्यतः सुप्ता एव वक्तव्याः, एत्थ णिज्जुत्तीगाथा-दब्बे
णिद्दावेए दरिसणणाणतवसंजप्ता भावो । अधिकारो पुण भणितो णाणे तह दंसणचरिच्चा ॥ ४२ ॥ सुत्तो दुविहो-दब्बसुत्तो

भावसुतो य, तत्थ दव्वसुतो दुविहो-उवचारसुतो णिद्वासुतो नाम निद्रावेदोदयाविष्टः स्वपिती, पञ्चानामपि विषयाणां तत्कालमावन्नो, भावसुप्तस्तु ज्ञानादिविरहितः अज्ञानी मिथ्यादृष्टिर्चारित्री च, जो दव्वसुतो सो भावओऽवि भतिओ, एवं जागरिओवि, द्रव्यजागरिता भावसुप्तेन चाधिकारः। स्यात् कथं संबोधि दुल्लभा ? उच्यते, 'माणस्स देसकुलकाला' गाथा ॥ इतश्च संबोद्धव्यं धर्मे यस्मात् 'णो हूवणमंति रातिओ णो सुलभं पुणरावि जीवियं,' नह्यतिक्रान्तरात्रयः पुनरुपनमंते, कथं ? न हि बालरात्रयो यौवनरात्रयो वाऽतिक्रम्य पुनरुपनमंते, का तर्हि भावना ? न वृद्धो भूत्वा पुनरुत्तानशायी क्षीराहारो बालको भवति, नवा शिल्पककलाग्रहणसमर्थः कुमारको रक्तगंडमंशु भवति, नवाभिनवश्मश्रुभूषिताधरोष्ठकपोलः कामभोगोलवणमना युवा भवति, अत्रोदाहरणं लौकिकं, नन्दः किल मृत्युदूतैराकृष्ट आह-कोटीमहं दद्यां यद्येकाहं जीवेत्, तथापि न लब्धवान्, इत्यतः णो सुलभं पुणरावि जीवितं, जहण्णेणं अंतोमुहुत्ताऊहि उक्कोसेणं पुव्वकोडीआयुगेहि अहियारे ऊहिए एत्थंतरे कस्सइ उपक्कमो होज्ज, तं पुण जिण्णं ण सकति पुणो वड्डावेतुं, सदोपक्कमोऽनियतो, तद्यथा "डहरा वुड्डा य पाससा गब्भत्था य चयंती माणवा" (९०) मनोरपत्यानि मानवाः, मानवग्रहणेन मनुष्याणां कथ्यते, अथवा सर्व एव मानवाः अपदिश्यंते, 'सेणे जह वड्डयं हरे' 'यथे'ति येन प्रकारेण, वड्डगा नाम तिचिरजातित ईपदधिकप्रमाणा उक्ता वार्तकाः, एवमवधारणायां, आयुषः क्षयः आयुःक्षयः, स तु उपक्कमादन्यथा वा 'तुट्टइ'त्ति ब्रुव्यते जीवः शरीरात् वा शरीरं जीवात् अथ मनुष्यजीविताब्रुव्यति स्वजनादिभिर्वा, योऽपि नाम कश्चित्स्वजनप्रमत्तो न बुध्यते यथा मातापितरौ मे वृद्धौ, ताभ्यां मृताभ्यां धर्मं करिष्यामीति, एतदप्यकारणं, कथं ? तर्हि उच्यते-'माताहि पियाहि लुप्प' वृत्तं (९१) मातृभ्य इति सर्वमातृग्रामो

गृह्यते, पितृभ्य इति पितृग्रामः, लुप्यत इति छिद्यते तेषु जीवात्, स्वयं कदाचित् पूज्यतरं प्रियते, न च सैव माताऽन्यत्रापि भवति पिता वा, अथैकेन्द्रियादिषु प्रक्षिप्तः नैव मातापितृसंबंधं लभते, न वा सुगतिः प्रेत्य सुलभा भवति, सुगतिर्नाम सुकुलं, प्रेत्य योनिस्थितिरिव, नागाज्जुनीयास्तु पठति 'माता पितरो य भायरो विलमेजसु केण पञ्चए' नारकदेवैकेन्द्रियासंज्ञिषु च, यतश्चैवं तेण एताणि भयाणि वेद्दिया एतानि यान्युक्तानि-णो हूवणमंति राइओ, पेक्खया-देहिया पस्सिया, आरंभो नाम असंयमः अनुत्तमपि ज्ञायते, परिग्रहाच्च, कथं?, आरंभपूर्वको परीग्रहः, स च निरारंभस्य न भवती ततः आरंभग्रहणं, स्यादारंभादनिवृत्तस्य को दोषः?, उच्यते, 'जम्मिणं जगति पुडो जगा' वृत्तं ॥ ९२ ॥ 'यदि'ति यस्मात्कारणात् अस्मिन् जगति, पुडो नाम पृथक्, कर्म्ममेहिंति यथाकर्म्मभिः लुप्यंति नरकादिषु विविधैर्दुःखैर्लुप्यते, सर्वसुखस्थानेभ्यश्च्यवंते, किंच-'सयमेव कडे मि(व)गाहतु' ण इसरादिकतं एव, येन यथा कर्म्म कृतं असंबंधिदोषात् अष्टप्रकारं आत्मनि अवगाहति, आत्मा कर्म्मसु वा, अकारलोपं कृत्वा तमेव अवगाहति 'णो तेण सुच्चेज अपुट्टवं' नासौ तेण-कर्म्मणा मुच्यतेऽस्पृष्टमस्यास्तीति, आह हि 'पावाणं च भो! कडाणं कम्मणं' किंच-न केवलमिहानित्यता भवति, अन्यत्रापि एषा भवत्येव, तथा 'देवा गंधर्वरक्खसा असुरा' वृत्तं (९३) अथवा मा भूत्कश्चिद्देवसुखेषु संगं करिष्यतीत्यतस्तदनित्यताज्ञापनार्थं अपदिश्यते 'देवा गंधर्वरक्खसा' देवगहणात् वाणमंतरभेदो, असुराणां प्रतिपक्षः, सुरा वैमानिकाः, भूमिगता असुरा एव, अथवा भूमिगता भूमिजीवा एव, अथवा भूमिगताः सरिसृपा गृह्यन्ते, इहापि च 'राया णर सेट्ठि माहणा' राजानः-चक्रवर्त्याद्याः नरा-पृथग्जनाः सेट्ठिणो-णेगमाद्या, अधिपास्तु अधिकं पांतीत्यधिपाः, ते तु मंत्रिमहामंत्रिगणक-दौवारिकादयः, माहनग्रहणात् जातिभेदः, त एते सर्व एव स्वस्थानेभ्यश्च्यवंते, दुःखिता नाम, नवा स्यात्कस्यचिन्मरणमिष्टं, उक्तं

च 'भरणमिति महद्भयं' तदपि च कालवशेन किं?, येऽपि कामनिमिचेनोद्यमंते तान् प्रत्युपदेशः, 'कामेहि य संयवेहि य' वृत्तं (९४) एतथ इच्छाकामा अप्पमत्थिच्छाकामा मयणकामा य, अविशिष्टा वा शब्दादयः संस्तुता वर्चन्ते, अथवा संस्तुता इति पूर्वापरसंस्तवो गृह्यते, स एवं तेभ्यः कामेभ्यः संस्तवेभ्यश्च 'कम्ममसहि'त्ति कम्मभिः सह तुल्यतीति, कोऽर्थः?, न ते कामाः संस्तुताश्चैनं गच्छंतमनुयास्यंति, 'कालेने'ति सोपक्रमेणान्यतरेण वा, जायंत इति जन्तवः, 'ताले जह बंधणच्चुतो' ताले जातं तालं, तालं हि गुरुत्वाद् दूरपाताच्च शीघ्रं पततीत्यतस्तद्ग्रहणं, तालस्यापि द्विधा पातः—उपक्रमात् कालेन च, एवं आउक्खएवि तुट्ठति जीवोऽपि सोपक्रमेणान्यथा वा, किंच-न केवलं कामेषु संस्तुतेषु च सत्त्वा गृहिणस्तावत् पठंति, अन्येऽपि हि तथैव, तंजहा—'जे यावि भवे चट्ठस्सुता धम्मिय माहण भिक्खुए' ॥८५॥ बहुस्सुया धर्मे नियुक्तो धार्मिकः, बृहन्मना ब्राह्मणः, भिक्खु-णसीलो भिक्खू, सुचिरिति यथावत्स्वधर्मव्यवस्थितः, परिव्राजको वा, 'अभिनूम्पकरेहि मुच्छिया' नूम् नाम कर्म माया वा, अभि-मुखं नूमीकुर्वन्तीति अभिनूम्करा—विषयास्तेषु मूर्च्छिता—गृद्धा, लोभो गृहीतः, एगग्गहणे गहणंति सेसकसायावि गहिता, कथं तं नेच्छंति?, पथंति पत्थिज्जंति च अणोहिं तेहि आहारादिसु कामेसु सत्त्वाः, इह च परत्र च तीव्रमेव तदुपचितैः कर्मभिः कृत्य-न्ते कामजनितैरित्यर्थः, स्यात्-कथं ते कर्मभिरेव कृत्यन्ते न निर्वान्त?, उच्यते, 'अथ पास विवेगमुट्ठिते' वृत्तं ॥ ९६ ॥ 'अथे'ति प्रकृतिअपेक्षं, अथवा कर्मविवागो यत्र, किं न पश्यसि विवेगमुट्ठिते?, विवेगो नाम स्वजनगृहादिभ्यः प्रव्रज्यास्थान-मन्यतरं, अथवा कर्मविवागो यत्र स्थिताः कर्मनिर्वाणायेत्यर्थः, विविधं तीर्णां वितीर्णां अवितीर्णां न कामभोगाभाव-तीर्णां, 'इह' अस्मिँल्लोके, अथवा इहेति पूरणार्थः, धृतं णाम येण कर्म्मणि विधूयन्ते, वैराग्य इत्यर्थः, चारित्रमपि, केचिद्भ्रणंति—

वयं स्वतः विरता, विरताः अपापकर्मणिः, अथवा अपि संभावने, तीर्णा अपि गृहादिसंग्रहं केवलं भाष्यते, न तु कुर्वन्ति, स एवं भाषमाणः पाखंडी पाखंडगणो वा, अणेगेसु च एकादेशो भवत्येव 'णाहिसि आरं कतो परं' ज्ञास्यति आरं-गृहस्थत्वं परं-प्रव्रज्या, किमुक्तं भवति-न त्वं जानीषे, कैः-किर्मभिः गृही भवति प्रव्रजितो वा, अजानन् कथं कुशलानि वेत्स्यसि?, अथवा आरमित्ययं लोकः परस्तु परलोकः, अयं सौत्रोऽर्थः-आरः-संसारः परो-मोक्षः, तदिति आरं पारं वा न ज्ञास्यति, कुतः?-कुमा-र्गश्रयात्, अथवा 'ण णाहिसि' चि न जानिष्यसि मोक्षमात्मानं परं वा, तत्रात्मा आरं परं पर एव, अथवा णाहिसि गिही ण पव्व-इओ, आरो पव्वइओ, आरो गृही परः प्रव्रजितः, वेहासं नाम अंतरालं, न गृहित्वे नापि श्रामण्ये, अंतराले वर्त्तते, ते हि आहारादिषु सक्ता इह परत्र च तीव्रमेव तदुपचितैः कर्मभिः कृत्यन्ते, कामजनितैरित्यर्थः, आह-एते तावद्वितीर्णत्वात् मा भवन्निर्वाणाय, अथ ये इमे उद्दंडिकाः चूर्णिकादयश्च एतं कथं न तन्निर्वाणाय?, उच्यते, "जइवि णिणिणे किसे चरे" वृत्तं ॥९७॥ यदित्य-भ्युपगमे णिणिणो नाम नग्नः, कृशस्तपोभिनिष्ठसत्त्वाद् आतापनादिभिः, मासो संख्यातप्रतिभाग इति कृत्वा मासस्य अंते सकृ-दुक्तं इति मासान्तशः 'चउत्थछट्टमदसमदुवालसमेहिं' स एवं निष्ठसरीरोवि 'जे इह मायादि मिज्जति' अणिदिट्ठणिहेसा माया आदियेषां कपायाणां, आदीयत इत्यादिः, माइ माने, कथं?, मीयते, पूर्यत इत्यर्थः, मायादीनां कपायाणां योजनं, अथवा मीयत इति-यथा धान्यस्य कुडो मीयते एवं मायादिभिः कपायैः स मीयते, पूर्यत इत्यर्थः, स एवं कपायाणामाकंठं मितः मर-णमितो 'आगंता गब्भादणंतसो' आगमिष्यतीति आगंता, गर्भः आदिर्यस्य संसारक्रमस्य भवति स गर्भादिः, तद्यथा-गर्भप्रसवबाल्यकौमार्यौवनमध्यमस्थार्यमरणनरकदुःखान्त इति, उत्तीर्णस्य च नरकात् स एव ध्रुवः, पुनः स एव क्रम इति,

यतश्चैवं मिथ्यादर्शनोपहतं तपोपि न दुर्गतिनिवारकमित्यतो महर्शितमार्गमास्थाय “पुरुसोरम पाचकामुणा” वृत्तं ॥ ९८ ॥
पुरि शयनात् पुरुषः, हे पुरुष ! पुरुषा वा उपेत्य उवरम-उपरम पावानि-प्राणातिपातादीनि मिच्छादंसणसंछंताणि अङ्कारस ठाणाणि,
स्यात् कामभोगजीवितनिमित्तं नोपरमसि इत्यतोऽपदिश्यते ‘पलियंतं मणुयाण जीवितं’ परि-समंतात् आदियति जीवितस्य परं
वर्षशतं, अथवा प्रलीयं-कर्म यावदायुर्निर्वृत्तिं तत्परिक्षयान्तं, अथवा यस्यान्तोऽस्ति तत्प्राप्तमेव वेदितव्यमिति, आह हि दूर-
स्थमपि भावित्वात् आगतमेव, तथा उदधीन्यपि दिव्युषितो, जे पुण असंजमजीवितेण कलत्रादीपंकावसन्ना ‘इह’ मनुष्यलोके
शब्दादिविषयेषु ‘सृच्छिता’ अध्युपपन्ना ‘मोहं जंति नरा असंबुडा’ मोहो नाम कर्म तं जंति, मोहतश्च गर्भजन्ममरणादिः
स एव संसारक्रमः, असंबुडा हिंसादिएहिं इंदिएहिं वा, यतश्चैवं तेन ‘जयतं विहराहि जोगवं’ वृत्तं ॥ ९९ ॥ जययं नाम
गामे एगराईयं नगरे पंचराइयं यत्नतः, योगो नाम संयम एव, योगो यस्यास्तीति स भवति योगवान्, जोगा वा जस्स वसे
वड्ढति स भवति योगवान्, पाणादीया, अथवा योगवानिति समितिगुप्तिषु नित्योपयुक्तः, स्वाधीनयोग इत्यर्थः, यो हि अन्यत्
करोति अन्यत्र चोपयुक्तः स हि तत्प्रवृत्तयोगं प्रति अयोगवानेव भवति, लोकेऽपि च वक्तारो भवंति-विमना अहं, तेन मया
नोपलक्षितमित्यतः स्वाधीनयोग एव योगवान्, स्यात्-किमर्थं नित्योपयोगः?, उच्यते, ‘अणुपाणा पंथा दुरुत्तरा’ अणवः प्राणा
येषु ते इमे भवंति अणुपाणा-सूक्ष्माः, यदुक्तं भवति तानविराधयद्धिः, दुःखेन उचीर्यन्त इति दुरुत्तराः, अतः अणुपत्थि पाणा
अणुपत्थि वीयहरितादि, ‘अणुसासणमेव परक्कमे’ अनुशास्यतेऽनेनेत्यनुशासनं-सूत्रं तद्यथा सूत्रोपदेशेनानुशास्यते यच्चाचार्यै-
स्तदन्तरा अननुशासनमेव पराक्रमेः-भृशं क्रमेः, स्यात्केनेदमनुशासनं?, उच्यते, ‘वीरेहिं सम्मं पवेदितं’ नित्यमात्मनि-गुरु-

पुरुषेषु च बहुवचनं, तेन वीरं हि, सम्मं पवेदितं, अथवा सर्वं एवाहन्तो वीरास्तै प्रवेदितं, स्यादेतत्, के वीरा इति ?, उच्यते, 'वीरा विरता हु पावका' वृत् ॥ १०० ॥ यो विरतः स वीरः, कुतो ?, पापात्, अथवा विराजमानाः विदालयंतीति वा वीराः—सम्यगुत्थिताः संजमसमुद्घाणेणं, स्यात्किं पापकं यतस्ते विरताः ?, उच्यते, 'क्रोधकातरियादीपीसणा' कातरिया णाम माया, क्रोधगहणात्मानोऽपि गृहीतः, कातरियाग्रहणाद्धोमः, पीषणा णाम क्रोधकातरिकादयः कषायाः किं पीषयंति ? ज्ञानदर्शनचारित्राणि, अथवा त एव वीराः पीषणा, पीसणा दब्बे भावे य, दब्बे कुंकुमादि पसत्थदब्बपीसणा, वप्पादि अप्सत्थपीसणा, भावे पसत्थभावपीसणा य अप्सत्थभावपीसणा य, अप्सत्थभावपीसणेहिं अहिकारो, त एवं पीसणा 'पाणे ण हणंति सत्त्वसो' सत्त्वसो नाम सत्त्वप्पकारेण योगत्रिककरणत्रिकेण, पापं नाम कर्म, येन च हिंसादिकर्मणा तत्पापं बध्यते तस्मिन् कारणे कार्योपचारं कृत्वाऽपदीश्यते 'पापाओ विरताभिणिब्बुडा' अभिमुखं णिब्बुडा अभिप्रसन्नाः, यथोष्णमुदकं सीतं भूतं णिब्बुडमित्यपदिश्यते एवं, अथवा कषायोपशमाच्छीतीभूता अभिनिब्बुडा बुञ्चति, स्यात् तस्याभिनिर्वृत्तात्मनः साधोः परीषहोपमर्गाः प्रादुर्भवेयुः, ततस्तेन इदमालंबनं कृत्वा अहियासेतव्वं 'णवि ता अहमेव लुप्पप' वृत्ते ॥ १०१ ॥ नाहमेक एव शीतोष्णदंशमशकादिभिः परीषहोपसमर्गैर्लुप्पेत्ति, अत्रेऽवि असंयता पुत्रदारभरणादिभिः क्लेशैर्लुप्यन्ते, तथा च चौरपारदारिकादयः पराधीना लुप्यन्ते, अनपराधिनोऽपि कर्षकादयः करभरविष्टयादिभिरुपक्लेशैर्लुप्यन्ते, 'एवं सहिते' एवम्—अनेन प्रकारेण, सहिते णाणादीहिं, आत्मनो वा हितः सहितः, अधिकं पृथग्जनान् पश्यति अधिपश्यति, अनिहो नाम परीषहोपसमर्गैर्न निहन्यते, तत्रसंजमेसु वा संतपरक्कमं ण णिहेत्ति, 'से' इति णिहेशे स एव भिक्षुः, कथंचित्परीषहोपसमर्गैः स्पृश्यते ततः सो पुट्टोऽधिया-

सए, अकारलोपो द्रव्यः, स एवं परीषहसहिष्णुः “धुणिया कुलियं च लेखवं” वृत्तं ॥१०२॥ धुणिया गाम धुणेजा कम्मं, कथं?, जहा करणकुडुं उभयोपासे लित्तं चिरेण कालेण जुण्णलेवं, सततं लिप्यते व जोगं वा लेईमं, उपमाने वति, ‘कसए’ति कृशं कुर्यात्, दिह्यत इति देहः यथा कुडुं लकुटादिभिः प्रहारैः लेपापगमात् कृशीभवति एवं साधुरनशनादिभिः तपोविशेषैः कृशं देहं कुण्ति, देहे च सम्यक्तपोभिरेवं कृश्यमाणे कर्मदेहोऽप्यपकृश्यते एव, द्रव्यकर्षणा कुडुं शरीरे वा, भावकर्षणा रागद्वेषौ कर्षयति, त एवं अनशनादितपोयुक्ताः रागद्वेषापकृष्टाः ‘अविहिंसामेव पञ्चए’ न विहिंसा २ अतस्तामविहिंसां पञ्चए, कथमहिंसकः स्यादिति, ‘अनुधम्मो’ अनु पश्चाद्भावे यथाऽन्यैस्तीर्थकैस्तथा वर्द्धमानेनापि मुनिना प्रवेदितं, अनुधम्मः—सूक्ष्मो वा धम्मः, पुष्पत्रत् वृत्तं, अप्ससत्थभावधुण्णं, तंमि विधुए कम्मरयो विधुत एव भवति, स्यात्-कथं धूयते?, ‘सउणी उ जह पंसुगुं छिता’ वृत्तं ॥ १०३ ॥ सउणि—काउल्ली, धूलीए वा लेड्डितुं तद्रजः पक्षातो धुव्वति—ध्वंसयति सितं—वद्धं, रंजयतीति रजः, एषो हंष्टान्तः ‘एवं दविओवधाणवं’ दविओ रागदोसरहितो, द्रव्यमात्रमेव, उव० उपदधातीति उपधानं तदस्यास्तीत्युपधानवान्, कम्मं क्षपति, ‘तवस्सि माहणो’ समणेत्ति वा माहणेत्ति वा, अथ तं कश्चित् “उट्ठितमणगारमेसणं” वृत्तं ॥१०४॥ उट्ठितो गाम धर्मं प्रव्रज्यायां, नास्यागारं विद्यते अनगारः, अनगारत्वमेषति, अथवा मोक्षमेव एषति, समणां ठाणे ठितं चरित्ते गणा-इसु वा, तपःस्थितं तपस्सियं, वारसविहे तवे, तमेवं धम्मो दृढप्रतिज्ञं “डहरा बुड्ढा य पत्थए” डहरिच्चि पुत्तननुआदयः, तेसु विसेसतो पेहो भवति, कालुणियं कारंतेसु वड्डुमाइपितिमातुलपितृव्यादयः ‘पत्थए’त्ति उप्पन्वातुं इच्छति, ते आजम्मएण ठिता तण्हाए छुहाए य अत्रि सुस्से ण तं लभेज्जण, अत्रि मरेज्ज णवि उप्पन्वावेतुं संकति, जनानामधर्मव्यवस्थितचञ्जनवत्स तान् पश्यति,

न तु खजनवत्, “जइ कालुणियाइ से कए” वृत्तं ॥१०५॥ कालुणिया नाम ‘गाह ! पिय ! कंत ! सामिय ! उइ सण निप्प-
णत्त भुवणंमि । सब्बं सुण्णं पणइणि पुत्ता ते पितु विधोगेवेल्लपा ॥१॥’ सण्णा गामो गोढी गणो व तं जत्थ होसि सण्णिहितो ।
दिप्पति सिरीए सुपुरिस ! किं पुण नियगं घरदारं ? ॥ २ ॥ पुत्रकारणाइ एकमवि ताव कुलंतुवर्द्धनं पितृपिंडं धनगोप्पारं च
जनयस्व पुत्रं, ततो यास्यसि, एवं कलुणाणि रुदंता ‘दवियं’ति दवियो-रागदोषरहिओ, भिक्खणशीलो भिक्खु, सम्यगुत्थितं
समुद्धितं संजमुट्टाणेण समुद्धितं ‘णो लब्भति णं’ति ण सक्कति ‘सण्णवेत्तए’ति आणेत्तुं ‘जइ णं कामेहि भा(ला)विया’ वृत्तं ॥१०६॥
‘यदीत्यभ्युपगमे, कामा-सहादि घणाइ वा ‘लाविय’ति निमंतणा, जइ कामेहिं घणेण वा बहुप्पगारं उवणिमंतेज्ज बंधित्ता वा
घर ओणेज्ज ‘तं जीवित्तणावकंस्विणं’ तमिति-तं साधु जीवितं-असंजमजीवितं नावकांक्षति नावकांक्षिणं ‘णो लब्भंति ण सण्ण-
वित्तए’ नोकारः प्रतिषेधे लब्भतित्ति ण ते लभंते सण्णवेत्तए, किंच-‘सेहंति अ णं ममाइणो’ वृत्तं ॥१०७॥ असंजमं ममा-
यंतिच्चि ममायिनः ते मातिपितिस्त्रिपतिभायागे ‘सेहंते’ति रेहावेन्ति, कथं सेहावेति ?-‘पोसाहि ण पासओ तुम’ तुमं अतीव
पासओ जं अतीव पस्ससि, भोगनिरिक्खितो भवान्, जतो एक एवात्मा पायमीरु पासएत्ति प्रवचनवयणेणं, कहं अम्हेहिं दुक्खि-
ताणि ण पासतित्ति, यदि त्वं एवं दीर्घदर्शी परलोगं पि जहाहि उत्तमंति, इमो तावत्विमो लोगो जट्ठो, अम्हेहिं य तुज्ज निमि-
त्तेण अद्वितीए किलिस्सममाणेहिं अम्ह य बुद्धत्तेण सुस्सुसाए अकीरमाणीए पुत्तदारं य अमरिज्जमाणे य परलोगो वि ते ण भवि-
स्संति, उक्तं च-‘या गतिः क्लेशदग्धानां, गृहेषु गृहमेधिनाम् । पुत्रदारं भरंतानां, तां गतिं ब्रज पुत्रक ! ॥ १ ॥’ उत्तमो नाम
तत्र एव मातापितृसुश्रूषया उत्तमो लोको भविष्यति, अन्यथा त्वधमः, एवं तैरुपसर्गैः क्रियमाणैः किंचिदेवं धर्मकातरः ‘अण्णे

अपणेहिं मुच्छिता' वृत्तं ॥ १०८ ॥ अन्योऽन्येषु मूर्च्छिताः, तद्यथा-कश्चिद्भार्यायां कश्चित्पुत्रे कश्चिन्मातरि पितरि वा 'मोहं जंति णग असंबुडा' मुखते येन स मोहः-कर्म अज्ञानं वा तत्कृतो वा नानायोगनिगहनः संसारः, अथवा स्वजनस्नेहमोहिताः कृत्याकृत्ये न जानंति, न संबुताः असंबुताः-इन्द्रियनोइन्द्रियतः संवरहिता 'विसमं विसमेहि गहिआ' विसमो णम असंजमो तमसंजमं असंयतैरेव ग्राहिता, 'ते पावेहि पुणो व गब्भिता' पापानि-छेदनमेदनविशसनमारणादीनि प्राणिचधादीनि वा तेषु पापेषु वर्तमाना पुनरपि गब्भीभूया उन्मार्गमाचरंतो न लज्जते, पुराणशमशानचित्तकमांसखादनपिशाचहस्तावसारणं, अहं संमारस्स ण वीभेमि, कुतस्तहिं?, तव यतश्चैवं 'दविण्ण व समिक्ख पंडिते' वृत्तं ॥ १०९ ॥ दविक उक्तः एवम्-अनेन प्रकारेण योऽयमुक्तः सम्यक् ईक्ष्य समीक्ष्य पापं-हिंसादि, अन्यथा पाठस्तु 'तम्हा दविइक्ख पंडिते' तस्मादेवं ज्ञात्वा विरताणं अवि-रताणं च गुणदोसे पावाओ विरता अट्टारसट्टाणाओ सयणाओ व विरतो भवाहि, 'अभिणिब्बुडो' असंजमउण्हाओ सीतीभूतो 'पणता वीरा महाविधि' भृशं नताः प्रणताः प्रणंतार इत्यर्थः, कतरं?, जो हेट्टा संबोहणमगो भणितो, वीराः उक्ताः, वीही नाम मार्गो चक्रवीथिवत् महती वीही महावीही, अथवा भाववीही एव महावीही, तत्र द्रव्यवीधी नगरगामादिपंथाः भाववीधी तु सिद्धिपंथाः 'जेआउअं' शिवं, पाठविशेषस्तु 'प्रणता वीधीमेतमणुत्तरं,' एतदिति भाववीधीं जं भणिहामि अणुत्तरं-असरिसं अणुत्तरं वा ठाणणादि, 'सेहनं मिद्धि', पद्यत इति पंथाः, शिवं निरोगं, धुवं वा धुवो सासओ स एवं प्रणतः 'वेया-ल्लियमग्गमागतो' वृत्तं ॥ ११० ॥ वैतालिकमुक्तं, अथवा विदालयतीति वैतालिकः-भगवानेव-वैतालिकस्य मार्गः वैतालिकमार्गः तं आगतः, प्राप्त इत्यर्थः, 'मणसा वयसा काएण संबुडे'ति गुत्तो 'चिच्चा वित्तं च णातयो' चिच्चा णाम त्यक्त्वा वित्तं बाह्यमभिन्तरं

च, ब्राह्मं गोमहिष्यादि अम्भितरं हिरण्यसुवर्णादि, अथवा अभ्यन्तरं विद्याबुद्धिकौशल्यदि, शेषं बाह्यं, 'णातय'ति पुन्वावरसं-
स्तुता, आरंभस्तु पचनछेदनादि प्राणातिपातो वा चशब्दात् शेषा अवयवा अपि, चिच्चा अपि वर्तते, संबुडे इदि एहिं, चरोदिति अनु-
मतार्थे, अथवा परिव्वद्भासित्तिवेमि ॥ वेयालि ए पढमो उद्देसओ सम्मतो २-१॥

उद्देसस्थाहिगारो माणो वज्जेतव्वो, तत्थ गाथा-तवसंजममाणेसुवि जइ माणो वज्जिओ महेसीहिं । अत्तसमुक्कसणट्ठा
किं पुण हीलामणु अण्णेसिं ? ॥४३॥ महातवस्सिणा-संजमे अतीव अप्पमत्तेणं अतीव बहुस्सुतेण जइ ताव माणो वज्जिओ तेन तप-
स्सित्वे अप्रमत्तत्वे बहुश्रुत्त्वे वा गव्वं न याति, किमंग पुण नातिकृत्तनतपोयुक्तेन प्रमादवता अल्पश्रुतेन वा गव्वो कायव्वो ? परो वा
हीलेनव्वो ?, किंचान्यत्-जइ ताव णिज्जरमतो पडिसिद्धो अट्टमाणमहणेहिं । अवसेस मयट्ठाणा परिहरियत्ता पयत्तेणं
॥४४॥ भणिओ य उद्देमत्थाहियारो, सुत्ताभिसंबंधो पुण उक्तं प्रथमस्यान्ते-चिच्चा वित्तं च णातयो. एवं वित्तं स्वजनारंभं विहाय
तपसि स्थितत्वात् 'तयसं व जहाड से रं'धुत्तं ॥११॥ तया णाम कंचुओ, स्वमित्यात्मीयां, उपमाने वति उरगवत्, 'स' इति
स पूर्वविचक्षिनः साधुः, रज्यत इति रजः, तत्केन जहाति ?-अकषायत्वेनेति वाक्यशेषः, अकषायस्य हि सर्पस्त्वग्निश्च हीयति रजः,
'इति संखाय' सुणी ण मज्जाप्' इति-उपप्रदर्शने 'एवं संखाए'ति एवं परिगणेत्या, एवं ज्ञात्वेत्यर्थः, 'ण मज्जाए'ति न मदं
कुर्यात्, तत्केन मज्जते ? 'गोयण्यगरेण जे विप्' गोत्रं नाम जातिः कुलं च गृह्यते, अन्यतरग्रहणात् क्षत्रियः ब्राह्मणः इत्यादि,
अथवा अन्यतरग्रहणात् शेषाण्यपि मदस्थानानि गृहीतानि भवन्ति, इस्विणी णाम स्विमणा णिदणा हीलणा, अन्ये ब्रुवते रिक्ता, अथवा
गोतण्णतरेण माहणे-साधू, अहिंसगो सुन्दरो अण्णे असोभणा, स्यात् य एषा मदानां एकंन नैकैर्वा मदस्थानैर्मत्तः परं परिभवति

तस्य को दोषः ? उच्यते—‘जो परिभवति परं जनं’ वृत्तं ॥ ११२ ॥ परो नाम आत्मव्यतिरिक्तः सपक्षः परपक्षो वा, अथवा परः—अस्वजनः, परिभवो नाम जात्यादिश्रेष्ठत्वं हीनजातिरिति, एवं कुलादिषु, नान्यत्रापि, सो अणादीए यपज्जंते अणवदण्णे ‘संसारं परिश्रद्धति चिरं’ सर्वतो वर्तते परिवर्तते, ‘चिर’ मिति अणंतकालं, विसेसेण कुत्थिता तासु जातिसु एगिंदियवहेदियादिसु, यतश्चैवं तेन ‘अदु इंखिणिया तु पाविया’ अदु इति यदुत्तकारणात् इंखिणिका प्रागुक्ता पातयतीति पातिका, वानरपिटिका इह सुघरीदृष्टान्तः, परलोके कोकिलकथ परिभट्टउ सट्टुसुणओ जाओ, इति उपग्रदर्शनार्थं, ‘एवं संखाए’ एवं परिगणय सुणी ‘ण मज्जे’ मदं न कुर्यात्, ‘जे यावि अणातए सिया’ वृत्तं ॥ ११३ ॥ जेत्ति अणिद्धिण्णिहेसे नान्यो नाय-कोऽस्यास्तीत्यनायकः—चक्रवर्त्ति बलदेवो महामंडलिओ वा, वासुदेवो ण पव्वयति, निदानकृतत्वात्, तेन नाधिकारः, पेसणपेसणो णाम तेसिं चैव चक्रिमादीणं जो पट्टिगावाहणो प्रव्रजितः स्यात्, असावपि तं चक्रवर्त्तिं प्रव्रजितः पूर्वं दासदासं वारसावत्तेण वंदणेण वंदति, वंदणमाणोऽपि वा ‘इदं मोणपदसुवट्टिए’ति इदमिति आरुहतं मुनेः पदं मौनं पञ्जतेऽनेनेति पदं—मोक्षं गम्यत इत्यर्थः, उपेत्य स्थितः उचट्टितो, न तेन पूर्वस्वामिना लज्जा कर्त्तव्या जहाड्हं पुव्वदासदासं वंदाविज्जामि, इतरेणापि न गर्व, अहं सामिगसामिणा पूज्जामि, ‘समत्तं’ति अरागद्वेषवानित्यर्थः, ‘सदा’ सर्वकालं चरेदित्यनुमतार्थः, स्यात्—कथं ताभ्यां लज्जामदौ न कर्त्तव्याविति ? उच्यते, ‘समगणणयरम्मि संयमे’ वृत्तं ॥ ११४ ॥ ते हि संयं तत्त्वं प्रति समा चैव, अथवाऽयमपि छेदोपस्थानीयं, एवं परिहारविशुद्धिकादिषु शेषेष्वपि, अरिस्स मिंवृत्तं, तौ हि संयमत्वं प्रति समावेव, अथ समेत्ति एकस्मिन्नेव तौ संयमस्यानें वर्त्तयेतां, अणयरेवत्ति विममे’वा छट्ठाणपडितस्स, तेसु सम्यक्त्वादिव्वसंजम इतिकृत्वा अन्यतरे अधिके वर्त्तमानः

पूज्यः, संयतत्वादेव, अथवा जे यावि भवे अणायगे, जेविय पेसगस्स पेसएत्ति, एगिगो माणेऽहं उक्तः, इह तु 'समअण्णतरंमि वा सुते समेऽवि सुएणमिमं परिचिततरंतिकाउं स माणो ण कायव्वो, लहुं वा मे अधीतंति, अण्णयरं तु एगो गणी एगो वायगो, पूर्वगतं वाचितं येन स वाचकः, न च वाचकेन मानः कार्यः, संशुद्धो स एव, संयमः शुद्धः यत्रासौ वर्तते, अथवा स एवं लज्जा-मददोसादिहिं संशुद्धो 'समणे'ति सम्यक् मणे समणे वा समणो, परि समंता सव्वातियारसुद्धो सव्वओ वा परि वए परिव्वए, स्यात्किंयच्चिरं कालं?, उच्यते 'जा आवकथा समाहिते' यावदस्य कथा प्रवर्तते देवदत्तो वा, दन्विओ णाम रोग-होसरहिओ, स्यान्मृतस्यापि कथा प्रवर्तते तत उच्यते 'कालमकासि पंडिते' यावत्कालं न करोति तावन्मानादिदोषरहितेन भवितव्यं, स्यात्किल किमालंबनं कृत्वेति यतितव्यं?, उच्यते 'दूरं अणुपस्सिया' वृत्तं ॥ ११५ ॥ दूरं नाम दीर्घं अनुपश्यति तं धम्म-मणागतं, तथा धर्मः स्वभाव इत्यर्थः, वर्तमानो धर्मो हि कालानादित्वाद् दूरः, स तु अविरतत्वान्मानादिमदमत्तस्य दुस्स्वभूयिष्ठोऽतिक्रान्तः, किं च इमेण खलु जीवेण अतीतद्वा ए उच्चणीयमज्झिमासु गतिसु असति उच्चगोते असति णीयगोते होत्था, तथा च अतीतकाले प्राप्तानि सर्वदुःखान्यनेकशः, एवमनागतधर्ममपि, अथवा दूरमणुपस्मिअत्ति दहं पस्सिय, अथवा मोक्षं दूरं पस्सिय दुर्लभवोधितां पस्सिय जात्यादिमदमत्तस्य च दूरतः श्रेयः एवमणुपस्सिय इत्येवमादि अतीतानागतान् धर्मान् अनुपस्सिता 'अट्ठे फस्सेहि माहणे' फरुसा नाम स्नेहविद्युक्तैः वाचिकाः कायिकाश्चोपसर्गां क्रियन्ते, तत्र वाचिकाः आक्रोशहीलनाद्याः कायि-कास्तु वधबंधनताडनाङ्गनच्छेदनमाराणांवाः, अथवा प्रतिलोमा फरुसा, तैरुदीर्णैः 'अवि य हण्णू' अपि हन्यमानाः अविहण्णू यथा स्वन्धकशिहयाः, न तु खन्दकः, 'समयंसि रीयति'ति यथा समयेऽतिदिष्टं तथा रीयते प्रसन्न इत्यर्थः, पठ्यते च 'अविहण्णू

समयाधियास्सए'अस्यार्थःअविहणू-अविहन्यमानःसम्यक्अहियासए,अथवाअविहणूइतिहन्यमानो नहन्यात्किंचित्,अथवा
धर्ममस्योपदिशेत् स कीटकधर्मकथिक उच्यते, 'पण्णसमत्ते सया जए' वृत्तं ॥११६॥ प्रच्छंति तमिति प्रश्नः यावत्प्रश्नान्
परः पृच्छेत् तं व्याकर्तुं समर्थः, पठ्यते च-'पण्हसमत्ते सदा जए' समाप्तप्रश्न इत्यर्थः, सदाजएत्ति ज्ञानवान् अप्रमत्तश्च, अय-
तस्य हि क्षीरं परिचिकित्सिकस्येव न वचः प्रमाणं भवति, उक्तं हि-"अडितो ण ठवेति परं" समिता णास सम्मं धम्मं उदाहि-
रेज्ज, जहा पुण्णस्स कथयति तथा तुच्छस्स कथयति, 'सुहुमे हु सया अलूसए' सुहुमो नाम स हि सुहुमेणवि अतिचारेण लूसि-
ज्जति, कथयतो वा सूक्ष्मेणापि आत्मोत्कर्षेण परहीलया वा लूसिज्जति, पूयागारवसकारहेउं वा कथयतो लूसेति, अहवा सुहुमेति
सूक्ष्मबुद्धिः कथयेत्, अलूसकस्तु स एवसनांसी, न च मार्गविराधना करोति, अपरियच्छंते य परे ण कुप्पेज्जा, णेव कथणलद्धी-
संपण्णताए भाणी माहणो होज्जा, अथवा कथयंतो ण परं कोवये-अन्यतरं कथायं गमयेत्, स एवं 'बहुजणमणंमि संबुडे'
बुत्ते ॥११७॥ बहुजनं नामयतीति बहुजननामने, अहवा नम्यते-स्तूयत इत्यर्थः, स धम्म एव, सर्व्वलोको हि धम्ममेव प्रणतः, न
हि काश्चित्परमाधारिभिकोऽपि ब्रवीति-अधम्मं करेमि, तत्रोदाहरणं-सेणिओ राया, तस्स अत्थाणीए धम्मंजिज्ञासायां के धम्मिया
इति, ततो परिसंदंहिं भण्णति-दुल्लभा धम्मिया, पायं अधम्मिओ लोओ, अभयो भण्णति-लोगस्स भावपाएण एस पइण्णा जहा
वयं धम्मिया इति, परिसाए अमदहंतीए अभओ भण्णति-परिक्खामो, ततो रायाणुत्ताए सितासिताणि दुवे भवणाणि कारवेति,
पउरजणवया भणिया-जे तुमं धम्मिया ते धवलं गिहं पविसंतु, अधम्मिया असियमिति, ततो ते मव्वे पउरजणा धवलगुहम-
णुपविट्ठा, अधिगारिगेहिं पुच्छिता-किं भवंतो धम्मं करेहिंति?, तत्थेगो भण्णति-अथं करिस्सगो, तत्थ मे अणेगेहिं गउणमहस्सेहिं

धणं उवजीविज्जति, अण्णो भणति—अहं वणिज्जो, कलोपजीवि बंभणो मे णिच्चगं भुंजति, अण्णो भणति—अहं कुटुंबभरणपविचो किलेसभागी, किं बहुणा ? सोयरियादयोऽपि कुलधम्मोऽनुवर्तित्वाद्यमपि धम्मिया, एवं धवलणिहमणुपविट्ठा, उक्तं च—“सोत-सुतघोररणमुहं” अथ तत्थ दुवे मावगा सकुत्तमद्यपाननिवृत्तिरुक्तभङ्गा असितभवणमणुपविट्ठा पुच्छता भणन्ति—सुमाहुणो सुमावगा य धम्मिया जे सया अपमत्ता, अग्गे पुण पमादिणो स्वकृतमद्यपाननिवृत्तिरुक्तभङ्गा ण धवलणिहारुहा, अतो असित-भवणमणुपविट्ठा इत्येवं बहुजननमितो धम्मं इति, तस्मिन् बहुजननमिते संवृतात्मा भवेदिति वाक्यशेषः, अन्ये त्वाहुः—बहुजन-नमनो—लोभः, सर्वो हि लोकस्तस्मिन् प्रणतः, असंयतास्तावत् सर्वे शब्दादिविषयप्रणताः, प्रमत्तसंयता अपि तेनैव केचित्प्रणताः, नीतकथायास्त्वप्रणताः, जे य जयणा अपमत्ता इति तेऽपि न प्रणताः, उक्तं च—‘कोयस्स उदयणिरोधा वा उदयपत्तस्स वा कोहस्स विहलीकरणं’ एवं योगेन्द्रियाणामपि वक्तव्यं, संयतो नाम विरतः निवृत्त इत्यर्थः, ‘सव्वहेसु सदा अणिस्मिते’ति सव्वेसु इन्द्रियस्थेषु यावतो वा असंयमार्थाः अथवा ऐहिकामुष्मिकेषु अणिस्मितो नाम नाकांक्षति ‘हरदे च तुमे अणाइलो’ हरदेत्ति, महासमुद्रः, स हि तत्कादिभिः महामत्स्यैः स्फुरद्भिर्गपि नाकुलजलो भवति, न क्षुब्धजल इत्यर्थः, पद्ममहापद्मादयो वा इहाः स्वच्छ-प्रसन्नगंभीरजलाः गंभीरत्वाद्नाकुलाः, एवमसावपि पूर्वापरज्ञेयपरिशुद्धस्वच्छज्ञानवान् प्रसन्नवाङ्मनाः न च परप्रवादिभिः शक्यते विशोभयितु इत्यनाकुलः, क्रोधादीहि वा अणाइलो, अथवा अणाइल इति निरुद्धाश्रवः अनातुरो—न ग्लायति धम्मं कथयन्, ‘धम्मं प्रादुरकासव’त्ति प्रादुः प्रकाशनेन स भगवान् आर्यसुधम्मः अण्णतरो वा गणधरो इदं इवानाकुलः धम्मं प्रादुरकार्षीत्, एवमन्येऽपि स्थविराः प्रादुरकार्षीन् प्रादुर्बुक्वन्ति करिष्यन्ति च, कस्यपश्चायं काश्यपः, स एवं लक्षणं धम्मं कथयति, तं च वा

‘बहवो पाणा पुढो सिया०’ वृत्तं ॥ ११८ ॥ अथवोपदेश एवायं, बहवो प्राणा पुढो सिता, बहव इत्यनन्ताः, पृथक् पृथक् सिता पुढोसिता, तंजहा-पुढविकाइयत्ताए०, तेषां तु प्रत्येकानन्तानामप्येको धर्मः समान एव, सुखप्रियत्वं ‘समियं उवेहाए’ति समिता णाम समता, प्रत्येकाश्रयेऽपि सति अभीष्टसुखता दुःखोद्वेगता च समानमेतत्, अथवा समिया इति समं उवेहिताः जे मोणपदं उवड्डिए, मुनेरिदं मौनं, विरमणं विरतिः तेषामतिपातादीनां अकासिच्चि करिण्यसि, पापाङ्गीनः पंडितः, का भावना?, यथा तवैते इयानिष्टे सुखदुःखे एवं पाणाणमवि इत्येवं मत्वा विरतिं तेषामकासि पंडिते, स एव विरतात्मा ‘धम्मस्स य पारए सुणी०’ वृत्तं ॥ ११९ ॥ धम्मो दुविहो-सुतधम्मो चरित्तधम्मो य, तयोः पारं गच्छतीति पारगः, श्रुतज्ञानपारंगतः चोद्दसपुन्वी, पारं वा कांक्षति, एवं पारं गतः कांक्षति वा अकषायः, तस्य च चारित्रमधिकृत्यापदिश्यते, आरंभो नाम जीवकायसमारंभस्तस्यांते व्यवस्थितो, नारभत इत्यर्थः, जे य पुण आरंभपरिग्गहे वडुंति ममायंति वा ते तं परिग्गहं णडुविणडुं ‘सोयंति य णं ममायणो’ अलभ्यमाणमपि यथेष्टपरिग्गहं सोयंति णं ममाइणो, उक्तं हि-“परिग्गहेव्वप्राप्तनेष्टेपु काङ्क्षाशोकौ, प्राप्तेषु च रक्षणसुपभोगे वाऽ-वृत्तिः” णो लभति णियं परिग्गहंति अग्गिसामणत्ताए चोरसामणत्ताए णितथो ण भवति, अयमपरकल्पः तमिव, धम्मस्स य पारए सुणी, आरंभस्स य अन्तिअड्डितं सोयंति य णं ममाइणो अम्हे सुहिता, तुम्हं संतविभवोऽवि अतिदुक्करं तवचरणं करेसि, जेणं ममायंते तेणं ममायणो-मातापुत्रादयो णो लभंति परिग्गहंति, स तेषां नित्यं वशकः आसीदिति नित्यं परिग्रहः परः, ततस्तत्प्रत्ययि-कं णो लभति णितियं परिग्गहं, अमुमेवार्थं नागाज्जुनीया विकल्पयंति-सोऊण तयं उवड्डितं केधि निही विग्घेण उड्डिता। धम्मंमि इहं अणुत्तरे, तं पि जिणेज्ज इमेण पंडिते ‘इह लोग दुहावहं विदा परलोणे य दुहं दुहावहं’ ॥ १२० ॥ कृपिभृत-

चोरादीनां इहलोके एव दुहावहं धणं, उक्तं हि—अममा जनयति कांक्षितां, निहिता मानसचोरजं भयम् । विट्ति जना हि०” पर-
लोकेऽपि च दुहं असाद्वनोपार्जनदुःखात् सुमहत्तरं दुःखं समावहंतीत्यतो दुहादुहावहा, अथवा दुहादुहा वा पुनरनन्ते संसारे पर्य-
टन्तः शरीरादिदुःखं समावहति ‘विद्वंसणधम्ममेव या’ अग्गिचौराद्युपद्रवैः कालपरिणामतश्च विद्वंसणधम्ममेव या इत्येवं
विद्वान् मत्वा को नाम आगारमावसे?, किंचान्यत्-पव्वइतेणवि न मत्कारवंदणमंसणाउ बहु मागितव्वा, उक्तं च तत्थ—‘महता
पल्लिगोह जाणिया०’ वृत्तं ॥१२१॥ परिगोहो णाम परिष्वंगः, दब्बे परिगोहो पंको भावे अभिलाषो बाह्याभ्यन्तरवस्तुषु, परस्प-
रतः साधूनां जावि वंदणमंसणा सावि ताव परिगोहो भवति, किमंग पुण सदादिविसयासेवणं?, अथवा प्रव्रजितस्यापि पूजा-
सत्कारः क्रियते, किमंग पुण रायादिविभवांससा?, ‘सुहुमे सल्ले दुरुद्धरे’ सूचनीयं सूक्ष्मं, कथं?, शक्यमाक्रोशताडनादि तिति-
क्षितुं, दुःस्वतरं तु वन्द्यमानं पूज्यमानं वा विषयैर्वा विलोभ्यमाने निःसंगतां भावयितुं, इत्येवं सूक्ष्मं भावशयं दुःखमुद्धतुं हृदया-
दिति वाक्यशेषः, इत्येवं मत्वा विद्वान् ‘पयहेज संथवं’ सम्यक् स्वतः सतो वा स्वतः संथवो, नागाज्जुनीयास्तु पठंति-पल्लिमंथ
महं विजाणिघा जाविय वंदणपूयणा मह। सुहुमं सल्लं दुरुद्धरं तं पि जिणे एण पंडिए’ एगे चरे ठाण आसणे०’ वृत्तं
॥१२२॥ द्रव्ये एगल्लविहारवान् भावे रागद्वेषरहितो वीतरागः, ठाणं—काउस्सगो आसणं—पीढफलंगं भूमिपरिगहो वा सयणंति
पुव्वणो, एगो रागद्वेषदोमरहितो, सव्वत्थ पवादणिवादसमविसमेसु ठाणणिसीयणमयणेषु एगभावेण भवितव्वं, णाणादिसमाहितो,
चरेदित्यणुमतार्थे, भिक्खू ‘उवहाणवीरिए’ उपधानवीर्यवानिति तपोवीर्यवान्, ‘वड्गुत्ते’ चि वयगुत्तिगहिता ‘अज्झप्पसंबुडे’ ति
मणोगुत्ती गहिता, पूर्वर्द्धेन तु कायगुप्तिः । इदंणि जो सो एगल्लविहारी तं दुच्चघरे य णिकारेण भणति—‘णो पीहे ण याव-

वंगुणे' वृत्तं ॥ १२३ ॥ पिहितं णाम ढक्कियं, अवगुत्तदुवारिए सुण्णवरे वा भिन्नघरे वा, शून्यां हितं शून्यं, शून्यं वा यत्राऽन्यो न भवति, पुट्टो ण उदाहरे वयिं, चत्तारि भासाओ सोत्तूण उदाहरति वयिं, अवस्सं संबुज्झितुकामस्स वा एगनायं एगवागरणं वा जात्र चत्तारि, णिसीयणट्ठणे मोत्तूण सेसं वसधिं 'ण संमुच्छति' चि ण पमज्जति, 'णो संथडे तणे' चि ण वा तणाइं संथरेति, किमंग पुण किञ्चिं पोत्ति वा ?, स एवं सरीरोवस्सयादिसु अप्रतिवद्धः अणियतवासित्वात् 'जत्थऽत्थमिते अणाइले' वृत्तं ॥ १२४ ॥ जत्थ से अत्थमिति स्रो जले थले वा तत्थ वसति, अणाइलो णाम परीपहोपसंगैः नकैः समुद्रवत् नाकुलीक्रियते, समन्विसमाइं ठाणसयणासणाइं मुणीऽधियासए, न रागद्वेषौ गच्छेत्, तत्थ से अच्छमाणस्स 'चरगा अहवावि भेरवा' चरंतीति चरका-पिपीलिकामत्कुणघृतपायिकादयः भेरवा-पिशाचश्चापदादयः सरीसृपा-अहिमृषिकादयः सन्वे अहियासएत्ति, एवमन्येऽपि 'तिरि-या मणुसा य दिव्विया' वृत्तं ॥ १२५ ॥ तिरिया चतुर्विधा उवसग्गा तिविहाधि सेविya नामासेवित्वा अणुभूय 'लोसादी-यंपि ण हारिसे' लूयत इति लोमा लोमहरिसो दुधा भवति-प्रतिलोमैर्भयात् अनुलोमैः प्रहर्षेण हासतः, आदिग्रहणात् दृष्टिमुख-प्रमादो दैन्यं वा, 'सुन्नागारगते महामुणी' स तैर्भैरैरप्युपसंगैरुदीर्णैश्छिद्यमानो मार्यमाणो वा 'णो ताव मिकं व जीविनं' वृत्तं ॥ १२६ ॥ अनुलोमैर्वा उदीर्णैः असंजमजीवितं ण वा पूयासक्कारं पत्थेज्ज, तेनैवं जीवितमनाकांक्षता पूजापत्कारो च, भया-नकैश्चाऽऽवसथे वसता 'अब्भत्थमुवति भेरवा' अभ्यस्ता नाम आसेविता असकृद् असकृत्सहमानेन जाता उदिता आसेविता अभ्यस्ता इत्यतः उपेयान्ति भयानकाः, पत्थत्ते च- 'अप्पुत्थं उवेंति भेरवा' अल्पा न बहवः पिशाचश्चापदव्यालादयः जीविता-न्तयिका उवेंति, शीतोष्णदंशमशकादयस्तु उदीर्णा अपि शक्याऽधिपोदुमिति, अभ्यस्तत्त्वान्निराजितवारणस्येव भैरवा एव भवंति,

तस्यैवं 'उवनीनतरस्स ताङ्गो' वृत्तं ॥ १२७ ॥ भिक्षोः धर्ममुपनीतः परीपहजयं वा, अयं चोपनीतः २ अयमनयोरुपनी-
ततरः ज्ञानदर्शनचारित्र्येषु यस्यात्मा उपनीततरः स भवत्युपनीततरः, त्रायतीति त्राता, स च त्रिविधः—आत्म० पर० उभयत्राता—जिन-
कल्पिकार्हदृच्छवासिनः 'भयमानस्म विविचमासनं' इत्थीपसुपुण्डगविरहितं विविचं आसनग्रहणादुपाश्रयोऽपि गृहीतः 'सामाह्य-
माहु तस्म तं' समभात्रः मामाहयं आहुः तस्म तं समभाषं सामाहयं तस्सेवगुणजातियस्स सामायिकं, कतरं?, चारित्तसामाहयं,
आहु—उक्तवानिति तित्थकरो अज्जसुहम्मो वा तिस्साण कथेति, तस्य चारित्रधर्मः, किं करोति?, यः आत्मानं भये न दर्शयति,
न क्षुभ्यत इत्यर्थः, किंचान्यत्—'उसिगोदकतत्तभोयणो' वृत्तं ॥ १२८ ॥ उमिणग्रहणात् फासुगोदगं सोवीरगउण्होदगादीणि
गहितानि, तसगहणात् स्वाभाविकस्यातपोदकादेः प्रतिपेक्षार्थः, धर्मेण यस्यार्थः स भवति धम्मडो, ही लजायां, असंयमं प्रति हीर्य-
स्यास्ति स हीमान् तस्य हीमतः, स हि लोके शीतोदकं पिवन् लज्जते, हीयत इत्यर्थः, तस्येवमप्रमत्तस्य आमतः संमग्निं असाधु
'रायिहि' राजादिभिस्तस्यासाध्वी, कथं?, रिद्धि दृष्ट्वा तं मा भून्मूच्छीं कुर्यात्, मूच्छेतश्च असमाधी भवति 'तथागतस्स-
वि'ति वैराग्यगतस्यापि, अथवा यथाऽन्ये, यथा जिनादयो गता वीतरागं तथा सोऽवि अप्रमादं प्रति गतः, इदानीं प्रमत्ता उच्यन्ते—
'अधिकरणकरस्स भिक्खुणो' वृत्तं ॥ १२९ ॥ अधिकरणं करोतीति अधिकरणकरः, 'प्रसह्ये'ति आक्रम्य परपरिभवात् संबंध
स्नेहसंततिं दारयति ततः दारुणं, 'अट्टे परिहायंतं ध्रुवं' अर्थो नामा मोक्षार्थः तत्कारणादीनि च ज्ञानादीनि परिहायंति, "जं अज्जियं
ममीखल्लएहि तवणियमयं भमइएहि। मा हु तयं छेडुहि य बहुतरयं सागपचेहि ॥ १ ॥ एतेण कारणेण अधिकरणं करेज्ज संजते
स्वपथपरपक्षाभ्यामिति वाक्यशेषः, तस्यैव अधिकरणमकुत्राणस्य 'सीनोदगपरिदुगुच्छिणो' वृत्तं ॥ १३० ॥ सीतोदगं णाम अवि-

गतजीवं अफासुगं प्रती, प्रतिदुगुंति णाम ण पिबति, यो हि यन्न सेवति स तत् जुगुप्सत्येव, जहा धीयारा गोमांसमद्यलसुन-
पलं दुगुंति, न केवलं धीयारा गोमांसं दुगुंति, तदाशिनोऽपि जुगुप्सन्ति, अप्पडिणो णाम अप्रतिज्ञः, नास्य प्रतिज्ञा भवति यथा
मम अनेन तपसा इत्थं णाम भविष्यतीति, तं जहा-णो इहलोगट्टताए तवं करोति० जहा धम्मिवयं भदन्ता, आलयाहारउवधिपू-
याणिमिच्चं वा अप्रतिज्ञः, लवं-कर्म येन तत्कर्म भवति ततः आश्रयात् स्तोकादप्यवसकति, तस्यैवंविधस्य 'सामायिकमाहु
तस्स' जं तदेवास्य सामायिकं-चरित्रसामायिकं, यत्किं?, न करोति, जं निहिमत्ते असणं ण भवति, मा भूत् पच्छाकम्मदोसो,
भविस्सति णट्टे हिते वीसरिते, स एव सीतोदगवधः स्यादिति । किं च 'ण य संखतमाहु जीवितं' वृत्तं ॥ १३१ ॥ णहि छिन्न-
तंतुवत् इहं जीवितं पुनः शक्यते संस्कृतं, 'तथे'ति तेन प्रकारेण, बालजणो णाम असंयतजनः, प्रगल्भीभवति प्राणातिपातादिषु
प्रवर्त्तमानो दृष्टो भवतीत्यर्थः, स एव बालः पापेषु कर्मसु प्रगल्भीभवन् तैरेव बाले पावेहि मज्जति हिंसादीहि, तज्जणिण्य वा
कर्मणा मानभंडमिव मीयते पूर्यत इत्यर्थः, मार्यते वा संसारे, 'इति संखाय सुणी ण मज्जति' इति संस्कार्यते, एवं परि-
गणय्य ण मज्जतिच्चि-न मदं कुर्यात्-न कुप्येत, मानाधिकार एव अस्मिन्नुद्देशके वर्ण्यते, तेण इति संखाए सुणी ण मज्जति, क्रोधो
माने(मदो)ऽपि गृहीतो, लोभस्तु 'छंदेण पळेति मायया' वृत्तं ॥ १३२ ॥ छंदो णाम लोभः इच्छा प्रार्थना, तेण छंदेण प्रलीयते यं
प्रजाः तासु तासु गतिषु भृशं लीयते-गच्छति, पथ्यत च 'छण्णेण पळेति मायया' छंदेणेति लंभेणोवहिणा कूटतुलकूटमाना-
दिभिः तथा हिंसादिषु कर्मसु प्रवर्त्तते दंभेणव, पलायितुमिच्छति कर्मवन्धात्, यथा मारंतोऽवि य देवस्सुवर्णिं छुमति, महर्षि-
प्रणीतोऽयं मार्गः, तथा चिच्चं न दूषयितव्यं इति, पापडिनोऽपि शाक्यादयः छणेण पलायितुमिच्छन्ति कर्मवन्धात्, तद्यथा-संघ-

संतगा ग्रामाः, दासीदासहिरण्यादि च ते उपासगसंता वा, भागवता ब्रुवते-सर्वं देवो करंति, यथा छण्णेण तथा लोभादिभिरपि 'बहुमाये'ति उत्कंचणादि, पाण्डिनोऽपि मायाबहुला कुकुडेहिं लोअं उवचरंति, उक्तं हि-कुकुडसाध्यो लोको नाकुक्कुटतः प्रवर्तते किंचित् । तस्मात् लोकस्यार्थे पितरं (अत्रि) सकुकुटं कुर्यात् ॥१॥' चित्तप्रामाण्यं वर्णयन्ति, मोहो नामाज्ञानं तेन प्रावृता छादिता इत्यर्थः, शासनाश्रितास्तु 'वियडेण पळेति माहणे' भावेनेति वाक्यशेषः, तेनाकुडिलेनावि अत्रिकुत्थितेनाजिम्हेन, कुतः पलीयते ?, संसारात्, न केवलमात्मा शुद्ध्या पलीयते, बाह्येनापि पलीयते, तद्यथा-'सीउण्हं वयसाऽधियासए' सीते अप्रावृतः उण्णे आतापयति, अथवा सीता अनुलोमाः उण्णाः प्रतिलोमाः, वयसेति वाचा, यथा वयसा तथा मनसावि, एवं सेसिंदियदभोवि, किंच-जं बहुपसणं तं गेण्हाहि चिहुंते, 'कुजए अपराजिए जहा०' वृत्तं ॥१३३॥ कुञ्चितो जयः कुजयः द्यूतेण थोवं विटप्पति, यद्यपि अपराजितो अक्खेहि देवताप्रसादेन वा अक्खहितत्वेण वा अपराजितो तथापि कुत्थित एव जयः, अक्खापासगादिषु क्रीडाव्यवहाराः, अक्षैर्दिव्यति दिव्यं, दिव्यं चास्यास्तीति दिव्यवान्-क्रीडावान्, जह सो दिव्वं च कडमेव गहाय, णो कलि णो व्रेतं णो चेव दावरं, उवसंहारः 'एवं लोगंसि ताइणो०' वृत्तं ॥ १३४ ॥ एवम्-अनेन प्रकारेण अस्मिँल्लोके पाण्डलोगे वा 'ताइणो'त्ति आत्मपरोभवत्रायिणो-जिनतीर्थकरस्थविराः 'बुद्धते' उक्तः 'अयं'ति इमो जइधम्मो सुतचरित्तधम्मा य 'अनुत्तरे' बहुफले, अतुल्ये इत्यर्थः, 'तं गेण्हं हेतंति उत्तमं' तमिति तं धम्मं गेण्हाहि इहलोए परलोए य हितं, इहलोए आमोमहिल-द्धीओ परलोए सिद्धी देवलोगसुकुलपच्चायादि, 'ते' इति तस्य ग्रहे, कस्य निर्देशः ?, उत्तमः-प्रधानः, धम्म इति वर्त्तते, कडमिव द्यूतकरवत् सेसा तिणि आता, पासत्था अणत्तिथया गिहित्था य, अवहाय-छुट्त्ता, को भवति ?, उच्यते, पंडितो भवति, किं

च-एषा हि शब्दादीनां त्वगरीपह एव गरीयान् अत एवोच्यते 'उत्तरमणुयाण आहिता' वृत् ॥ १३५ ॥ उत्तरा णाम शेष-
विषयेभ्यः ग्रामधर्मा एव गरीयांसः, यथा मयाऽनुश्रुतं स्थविरेभ्यस्तैः पूर्वं श्रुतं पश्चात्तेभ्यो मया श्रुतं, उक्तं हि- 'सुखस्यातिरसः
स्वर्गः, स्वर्गस्यातिरसः स्त्रियः। गवामतिरसः क्षीरं, क्षीरस्यातिरसो घृतं ॥ १ ॥ सर्व्व एव वा विषयग्रामधर्मः, अथवा उत्तराः-
शब्दादयो ग्रामधर्मा मनुष्याणां चक्रवर्तिवद्वंशसुदेवमंडलिकानां तेषु उत्तरेषु वि 'जंस्त्रि विरता समुद्रिता' जासु इत्थिगासु
सम्यक् उद्धिता समुत्थिताः, 'कासवस्स अनुधम्मचरिणो' काश्यपो-वर्द्धमानस्वामी काश्यपचीर्णानुचरणशीलाः कासवस्स
अणुधम्मचारिणो, अथवा ऋपम एव काश्यपः तेन चीर्णमनुचरंति यथोद्दिष्टं 'जे एत चरंति आहितं' वृत् ॥ १३६ ॥ जे इति
अणुद्दिष्टणिदेसे, जे अणुधम्मचरित्तं कुर्वन्ति, आहितं-आख्यातं, केण?, 'णाएण महता' ज्ञातकुलीयेन महता इति, ज्ञातृत्वेऽपि
सति राजसूनुना केवलज्ञानवता च, महौत्थासौ ऋषिश्च महर्षिः, अथवा मोक्षेस्त्रिणा, ते उद्धिता, उत्थिता नाम मोक्षाय, सम्यगुत्थिताः
समुत्थिताः, न जमाल्लिवत्, शाक्यादयोऽपि हि मोक्षार्थमभ्युत्थिताः, 'अन्योऽन्यं च सीदंतं सारंति धम्मंत' इति धम्मं सीदंतं,
अथवा धम्मियाए पडिचोयणाए, अथवा धम्मं सालितं स्खलंतं वा धम्मियाए पडिचोयणाए धम्मिएणं, पडोआरेणं, धम्मं सम्य-
गवस्थितश्च भूत्वा 'मा पेह पुरापणामप्' वृत् ॥ १३७ ॥ अमानोनाः प्रतिपेवे, मा प्रेक्षस्व, पुरा नाम पूर्व्वकालि ए पुञ्जरतपुञ्ज-
कीलितादि, प्रणामयंतीति प्रणामकाः दुर्गतिं संसारं वा प्रति धम्मं स्थितं, संक्षेपार्थस्तु पुञ्जकीलितं ण सुमरेज्जा, धम्मं वा प्रति
प्रणामयेदात्मानं, उवधिं दब्बे हिरण्णादि भावोवधिं अट्ठविधं कम्मं, अभिमुखं कंखेज्जासिच्चि अभिंक्खे उवधिं धुणिच्चए, मानाधिका-
रेऽनुवर्त्तमाने 'जे दूवणत्तेहि णो णत्ता' जे इति अणिद्दिष्टणिदेसे दुष्टं प्रणताः दूपनताः शाक्यादयः, ते हि मोक्षाय प्रवृत्ता अपि

विषयेषु प्रणता रसादिषु, नेति प्रतिषेधे, आरंभपरिग्रहेषु ये न नता ते जानन्ति समाहितं, त एव ज्ञानवन्तः ये सम्यङ्मार्गाश्रिताः, न तु अज्ञानिनो, न वा समाधिं जाणन्ति, समाधिर्नाम रागद्वेषपरित्यागः, स एवं समाधिमार्गावस्थित, 'णो काधिँ होज्जा संजते' वृत्तं ॥१३८॥ कथयतीति कथकाः अक्खणगाणि गोयरग्गगतो उवस्सयगतो वा अप्रतिमानानि कथयति कथिकः, पासणीओ णाम गिहीणं व्यवहारेषु पणियगादिसु वा प्राश्निको, न भवति, अयाया तत्थ जो जिह्वति तस्स अप्पियं भवति, संपसारको नाम संप्रसारकः, तद्यथा इमं वरिसं किं देवो वासिस्सति णवत्ति, किं भंडं अग्घिहति वान वा ?, उभयथापि दोषः, अधिकरणसंभवात्, अग्घिहति णवत्ति, 'नच्चा धम्मं अणुत्तरं' एवंविधेन न भाव्यं, कतकिरिओ णाम कृतं परैः कम्मं पुट्ठो अपुट्ठो वा भणति शोभनमशोभनं वा एवं कर्तव्यमासीत् नवेति वा, मामको णाम ममीकारं करोति देशे गामे कुले वा एगपुरिसे वा, किंच-अयं चान्यः कम्मविदाल्लोपायः, तद्यथा-'छण्णं च पस्सं स णो करे' वृत्तं ॥१३९॥ द्रव्यच्छन्नं निधानादि भावच्छन्नं-माया, भृशं पसंसा-प्रार्थना लोभः उक्कोसो-मानः प्रकाशः-क्रोधः, स हि अन्तर्गतोऽपि नेत्रवक्त्रादिभिर्विकारैरुपलक्ष्यते, उक्तं हि-"कुद्धस्स खरा दिट्ठी" य एवं कषायनिग्रहोद्यताः तेसिं सुविवेकः गृहदारादिभ्यो विवेको बाह्योऽभ्यन्तरस्तु कषायविवेकः, आहितं-आख्यातं, सुविवेगोत्ति वा सुणिक्खंतं वा सुपव्वज्जत्ति वा एगडं, भृशं नता ग्रणताः, कुत्र नता ?, धर्मे वा 'सुज्झोसितं' ति जुषो प्रीतिसेवनयोः, धूयतेऽने नेति धृतं-ज्ञानादि संयमो वा येषां सुज्झोसितं-स्वभ्यस्तं तेसिं सुविवेगमाहिते । स एवं विदाल्लनामार्गमाश्रितः 'अणिहे स-हिते सुस्संखुडे' वृत्तं ॥ १४० ॥ अनिहो नाम अनिहतः परीपहैस्तपःकर्मसु वा नात्मानं विधयति, ज्ञानादिषु सम्यगाहितः णाणादीहि ३ आत्मनि वा हितः स्वहितः, अथवा यस्मिन्नुतः स समाहितो, धर्मेण यसारथः स भवति धम्मद्वी तवोवधाणवीरीय-

संयुक्तः तवे नारसविधे, स एवं गुणजुचो 'विहरेज समाहितेदि' अनियतवासित्वं गृह्यते, समाहितो, निगृहीतेन्द्रियत्वं च, उक्तं हि—“सदेसु य भक्ष्यपावणसु, सोतन्विसयं उवगतेसु । तुडेण व रुडेण व समणेण सया ण होयव्वं ॥१॥” एवं सेसिन्दियविस-
एसुवि, स्यात्-किमर्थं एवंविधः प्रयत्नः क्रियते अतिदुःस्वथ ? उच्यते, 'आतहितं दुक्खेण लब्धते' तजहा—'माणुस्सखेत्त जाती' गाथा ॥ स्यात्-कथं अनादिमति संसारे अयमात्मा न पूर्वमेवानेन पथा प्रयात इति ?, उच्यते 'णहि णूण पुरा अणुस्सुतं' वृत्तं ॥१४१॥ नेति प्रतिषेधे, हि पादपूरणे, नूनमनुमाने, पुरा इति क्रमात् अतिक्रान्तकालग्रहणं, अनुगतं श्रुतं अनुश्रुतं, किंच तत् ?, उच्यते, वक्ष्यते हि—मुणिणा सामाह्यं पदं, अथवा मुणेत्तावि अवितहं णो अधिद्धितं, अवितहं णाम यथावत्, अधिद्धितं णाम करणे, तदिदं मुनिना सामाह्यं पदं आख्यातं इत्यर्थः, समता सामाह्यं, तच्च अनेकप्रकारं, कतरेण मुनिना तदाख्यातं ?, 'णातए-
ण जगसञ्चदंस्सिणा' जगे सञ्चं पस्सति जगसञ्चदंसी, 'एवं माता(मत्ता)महन्तरं' वृत्तं ॥१४२॥ एवमधारणे, महन्तरं मत्वा-
ज्ञात्वा, तत् कस्य कयोः केषां वा ?, उच्यते, सुत्तस्स य अयुत्तस्स य, विरतीए अविरतीए, मोक्खसुहस्स संसारसुहस्स य सञ्छा-
सनयस्य मिथ्यादर्शनानां च, अथवा इमं धम्मं महत्तरं मत्वा कुप्रवचनेभ्यः, सहिता नाम ज्ञानादिभिः, वहवो जना इति अणंता-
तीतकाले सिद्धाः संपदं च, 'गुरुणो छंदाणुवत्तगा' गुरवः-तीर्थकरादयः छंदः-अभिप्रायः विस्ता भूत्वा विषयकपाथेभ्यः तीर्णा भवौघं
तरंति च, द्रव्यौघः समुद्रः भावौघस्तु संसारः, आहितमाख्यातं कथितमित्येकोऽर्थः इति त्रैतालीये द्वितीयोद्देशकः २-२ ॥

स्यणाधिकारे प्रस्तुते विदारणाधिकारोऽनुवर्त्तते, उक्तं हि—'उद्देसंगमि ततिए अण्णाणचियस्स अवचयो होहि । स च सुहसा-
तस्स ण भवति, परीपहसहिणोर्भवति, स कथं ?, उच्यते 'संयुद्धकम्मस्स भिक्खुणो' वृत्तं ॥१४३॥ संवृतानि यस्य प्राणव-

धादीनि कर्माणि स भवति संबुद्धकम्मा, इन्द्रियाणि वा यस्य संवृतानि स भवति संबृत्तः, निरुद्धानीत्यर्थः, यस्य वा यत्नवतः चक्रमणादीनि कर्माणि संबृत्तानि, अथवा मिथ्यादर्शनाविरतिप्रमादकपाययोगा यस्य संबृता भवन्ति स संबृत्तकर्मा, भिक्खवणसीलो भिक्खू, जमिति अणिहिट्ठस्स णिहेस्से, दुक्खमिति कम्मं, पुट्टं णाम वद्धपुट्टणिघत्तणिक्काइतं, अबोधिए णाम अण्णाणेण धम्मं अबुद्धमाणेणं, यावन्न ताव सुबुध्यते स्म तं संजमतो विवज्जति, तं पंचणालिविहाडिततडागदृष्टान्तेन, निरुद्धेसु च नालिकाशुखेषु वातातापेनापि शुष्यते, ओसिच्चमाणं च सिग्घतरं सुक्खति, एवं संयमेण निरुद्धाश्रवस्य पूर्वोपचितं कर्म क्षीयते, आह-तपः अभ्यन्तरं, एवं उक्तः, दशप्रकारेन्द्रियादिसंलीणता उक्ताः इन्द्रियपडिसंलीणता जोगपडिसंलीणता कसायपडिसंलीणता, संबृतात्मकस्तु अनशनावमौदर्यादितपोयुक्तस्य उत्तिसन्ध्यमानमिबोदकं क्षिप्रं कर्मापचीयते, सेलेसिं पडिवण्णो उक्कोसो संबुडो, मणुस्ससंतियं 'मरणं हेच्च वयन्ति पंडिता' मोक्खं, अथवा म्रियते येन तन्मरणं, तच्च कर्म संसारो वा, तं हित्वा व्रजन्ति मोक्षं तेनैव भव-ग्गहणेण व्रजन्ति तान् प्रतीत्यादिश्यते-'जे विण्णवणाहिं झूसिता' वृत्तं ॥१४४॥ विज्ञापयन्ति रतिकामा विज्ञाप्यन्ते वा मोहान्तुरैर्विज्ञापनाः-स्त्रियः, जुषी प्रीतिसेवनयोः, अजुषिता नाम अनाद्रियमाणा इत्यर्थः, विज्ञापनासु हि पंचापि विषयाः स्वाधीना शब्दादयः, उक्तं हि-'पुप्फफलाणं च रसं सुराएँ मंसस्स महिलियाणं च । जाणन्ता जे विरता ते दुक्करकारए वंदे ॥ १ ॥' संस्पृष्टा वा ताभिः, कौमारब्रह्मचारिणः ते 'संतिण्णेहि संमं वियाहिता' सम्यक्कीर्णाः संबृतात्मानो भूत्वा संसारौघं तीर्णाः मोक्षं जिगमिषवोऽपि हि अतीर्णा अपि तीर्णा इव प्रत्यवसेयाः, विविधं आहिता वियाहिता 'तम्हा उडुंति पासध' तम्हादिति तस्मात्कारणात् यस्माद्विज्ञापनासु अजुषिता संतिण्णा हि संमं वियाहिता, तीर्णमवन्धकत्वं च प्रति समाः, ऊर्द्धमिति मोक्षः तत्सुखं वा, ते

दृष्ट्वा कामभोगा द्रष्टव्या, एकार्बुदपरिश्रावणवत् व्रणालेपनवद्वा, पठ्यते च—‘उडुं तिरियं अथे तथा’ उडुं दिव्वा कामा अथे भवणवासिणं तिरियं तिरिक्खमणुस्सजोणिवाणमंतरा, ते तिविथेवि य दृष्ट्वा कामाणि रोगवत् अधिकं अत्यर्थं वा, यथा रोगा दुक्खावहा एवं कामा अपि, अट्टविधक्कम्मरोगापत्तेः, सो भवति एवं, सेसावि आसवदाराणि जोएयव्वाणि, एयं संबुडत्तणं विरहं च कहं तरेज्ज ? दिहुंतो ‘अग्गं वणिएहि आणियं’ वृत्तं ॥१४५॥ यदुत्तमं किंचित्तदगं, तत्रथा वर्णतः प्रकाशतः प्रभावत-
श्चेत्यादि, तच्च रत्नादि, तत्तु द्रव्यं वणिग्भिरानीतं राजानो धारयंति तत्प्रतिमा वा, तत्तु वस्त्रमाभरणादि वा, तथैव चाश्वो हस्ती स्त्री पुरुषो वा, यो वा यस्मिन् क्षेत्रे प्रधानं द्रव्यं धारयति, शब्दादिविषयोपगतः परिभुंक्त इत्यर्थः, राजस्थानीया जीवाः, जेहिं मिच्छत्तादि दोसे खचित्ता खयोवसममाणिता वा वारसविधा वा कसाया ते परमाणि महव्वतरयणाणि राईभोयणवेरमणछट्टाणि राजान इवाग्राणि रत्नानि वणिग्भिरानीतानि धारयंतीति अग्रं प्राधान्यं, पूर्व्वदिग्निवासिनामाचार्यणामयमर्थः, अपरदिग्निवासि-
नस्त्वेवं कथयंति—ते जे विण्णवणाहिं अजोसिता संतिण्णेहि समं विहायिता तेन सर्व्व एवायं लोकः महाव्रतानि प्रतिपद्यते, उच्यते, ‘अग्गं वणिथेहि आहितं’, अग्गाणि—वराणि रयणाति वणिग्भिरानीतानि धारयंति शतसाहस्राण्यनर्घ्याणि वा राजान एव धारयंति, तत्तुल्या तत्प्रतिमा वा, कियन्तो लोकेऽस्ति वणिजः कायिका वा, एवं परमाणि महव्वयाणि रत्नभूतान्यतिदुर्द्धराणि तेषामल्पा एवोपदेशरो धारयितारश्च, जे इह सायाणुगा णरा’ वृत्तं ॥१४६॥ जे इति अणिदिहुस्स णिदेसे सायं अणुगच्छंतीति साया-
णुगा—इहलोगपरलोगनिरवेक्खा, एवं इड्डिरससायागारेवसु ‘अज्जोववण्णा’ अधिकं उपपण्णाः अज्जोववण्णा तस्मिन्नेव सोत्तिदि-
यादिए इच्छामदणकामेसु वा मुच्चिता—गिद्धा गहिता अज्जोववण्णा, ‘किमणेण समं पगब्भिता’ ते हि अइयारेसु पसज्जमाणा यदा

परैश्चोद्यते तदा ब्रुवते—किमनेन स्वल्पेण दोषेण भविष्यति?, वितथं वा दुष्पडिलेहितदुःभासितअणउत्तगमणादि, एवं शोवे शोवं पावमायंरंता पदे पदे विसीदमाणा सुबहून्यपि पापान्याचरति, उक्तं च—‘करोत्यादौ तावत्सवृणहृदयः किञ्चिदशुभं’ दिङ्ढतो जहा एगस्स सुद्धे वत्थे पंको लग्गो, सो चिंतेति—किमेत्थं करिस्सतिचि, तत्थेवाज्झवसितं, एवं वितियं मसिखेलसिंघाणगसिणेहादीहि सन्नं मइलीभूतं, अथवा मणिकोड्डिमे चेडरूवेण सण्णा वोसिरिता, सा तत्थेव घट्ठा, एवं खेलसिंघाणादीणि विक्ताणि, किं करिस्सतिचि तत्थेव तत्थेव घट्ठाणि जाव तं मणिकोड्डिमं सन्नं लेक्खादीहि—इलेप्पादिभिः मलिनिभूतं दुग्गंधिगं च जातं, भद्दगमहि-सोचि एत्थ दिङ्ढतो भाणितव्वो, आच्चंलक्खो राया दिङ्ढतो य, एवं पदे पदे विसीदंतो किमणेण दुब्भासितेण वा स्तोक्त्वा-दस्य चरित्तपडस्स मलिणीभविस्सति जाव सन्नो चरित्तपडो मइलितो, अचिरेण कालेण चरित्तमणिकोड्डिमं वा ‘णवि जाणंति समाहिमाहितं’ ते हि णिच्छयणयतो अण्णाणिणो चेव लब्धंति, पदे पदे विसीदत्तणा जया साधम्मिएहिं परेहिं वा चोइता भवंति तदा ‘वाहेण जहा व विच्छत्ते’ वृत्तं ॥ १४७ ॥ वाहो णाम लुद्धगो तेण सरेण तालितो मृगोऽन्यो वा स तेण ताव परद्धो यावत् श्रान्तश्चत्थारिवि पादे विन्यस्य व्यवस्थितः ततो मरणं चाप्तः, अयं तु सौत्रो दृष्टान्तः, वाहेण जहा वच्छते, वाहतीति वाहः—शाकटिकोऽन्यो वा ‘ग्रथे’ति येन प्रकारेण तेन वाहेन विषमतीर्थश्रान्तो वा अवहन् प्रतोदेन विविधं क्षतः, अबलो नाम क्षीणबलः, भरोद्धहनं श्रान्तो वा, गच्छतीति गौः, भृशं चोदितः, चोद्यमानोऽपि न शक्नोत्युद्धोद्धं, जेण तस्य तर्हि अप्पथामता ‘तस्ये’ति तस्य गोः तस्मिन्निति पांगुनिकरे विषमे वा, अप्पथामया णाम जेण अवहंतो तात्तगप्पहारे सहति, जइ थामवं होन्तो तो ण तुत्तगप्प-हारे सहंतो, सव्वत्थाप्यचयंतो खलु से तीक्ष्णैः प्रतोदाग्रैः तुद्यमानो अवसीदति, अथवा से ‘अन्तए’ अन्त्यायामप्यवस्थायां अन्तशः

‘णातिचाए’ ण सकेति, अवसो विसीदति, एवं सोवि संयमादिनिरुद्धमः ‘एवं कामेसणा चिदू’ वृत्तं ॥ १४८ ॥ एवमवधारणे, उक्ता ‘कामैषणा’ कामकाममार्गणा, विदुरिति विद्वान्, कामविपाकं विदन्निह परत्र च कामपिशाचपीड्यमानश्चिन्तयति ‘अज्ज सुए पय-
हामि संधवं’ संधवो नाम पुष्पावरसंबंधो तं संधवं अद्य श्वः परश्वो वा ग्रहास्यामि, स हि तं संधवं उत्तिससुक्षुरपि मुमुक्षुरपि कुटुम्ब-
भरणादिदुःखैरेव हि विवक्षतो गौरिव न शक्नोति उत्सृष्टुं, अथवोपदेश एवायं—‘एवं कामेसणं विदू’ वृत्तं, एवमनेन प्रकारेण का-
म्यन्त इति कामाः, एषणा मार्गणैव, विदुरिति विद्वान्, नाविद्वान्, कुटुम्बभरणे दुस्त्यजान् मत्वा तत्र वा शक्नोति गौरिवावहनं
तुद्यते कृषिपशुपाल्यादिषु च कर्मसु वर्तमानो बाध्यते, एवं बहुपायान् कामान् मत्वा अज्ज वा सुते वा संधवं श्रुत्वा च संधवं
‘कामी कामे ण कामए’ कमणीयाः काम्यंते वा कामाः इन्मेसुवि जहा पण्डुमधुरुत्तरमधुराइ भाया संयोगविष्ययोगा, णिमं-
तिज्जमाणो वा जहा—कणाए य धणेण य णिमंतियो जोव्वणंमि गहवतिणा । णेच्छति विणीतविणयो तं वहरिसिं णमंसामि ॥ १ ॥
अलङ्घे—असंते पत्थेति उवज्जिणिता भुंजीहामि ‘कण्डूइ’ति कचिन्त ग्रामे वा पुरे वा, अथवा हीणोत्तममध्यमे उपदेशः क्रियते तेषु
तेषु पमत्तस्स ‘मा पच्छ असाधुता भवे’ वृत्तं ॥ १४९ ॥ मा सेति इयं असाधुता, लप्स्यते नाम हिंसादिकर्मप्रवृत्तिः मरणकाले
तप्स्यते, परत्र वा, उक्तं हि—“जहा सागडिओ जाणं, सम्मं हेच्चा महापहं । विसमं मग्गमोतिण्णे, अक्खे भग्गंमि सोयते ॥ १ ॥
सोयए चेव वहुं, अपत्थं आमकं भोच्चा, राया रजं तु हारए ।” एवं ज्ञात्वा ‘अच्चेही अणुसास अप्पणं’ अतीव अतीहि—अत्यन्तं क्रम
इत्यर्थः, कुतः?—प्रमादात्, आत्मानमेवात्मना अनुशास्ति, किंच ‘अधियं च असाधु सोयती’ जघा असाधुता तहा तहाऽधिगं सोयति,
इहापि ताव चोराती असाधूणि कम्मणि काउं गहिता सोयंति, किमु परत्र?, सूतंति च शरीरादिभिर्दुःखैर्वाध्यमानाः, शोचन्

मानसस्तापः, निस्तनं तु वाचिकं किंचि, कायिकं च, सर्वतस्तप्यते परितस्तप्यते बहिरंतश्च, कायवाङ्मनोभिर्वा बहति—अपरिमाणं पंकोसण्णनागवत्, किं च 'इह जीवितमेव पस्सधा' वृत्तं ॥ ९५० ॥ 'इहे'ति इह मानुष्ये जीवति येन तत् जीवितं, एवमवधारणे, तरुणगो णाम असंपूर्णवया वा अन्यो वा कश्चित्, पठ्यते च दुर्बलं वा, वाससयं परमायुः ततो 'तिउट्ठति' छिद्यते प्रत्यपायबहुलात्, वक्ष्यति हि—गन्धमयमितिज्जित्ति गन्धमया, 'इत्तरवासं च बुज्झथा' इत्तरमिति—अल्पकालमित्यर्थः, तं बुध्यत—अवगच्छत, एवमल्पेऽप्यायुषि बज्झपाये वा, तथापि नाम गृद्धा नरा कामेसु चिप्पित आक्रान्ता, न पुनरुत्तिष्ठति तदुल्लंघनाय, किं च 'जे इह आरंभणिस्सिता' वृत्तं ॥ ९५१ ॥ जे इति अणिद्धिट्ठिण्हेसे, इहेति इह मनुष्यलोके, पापंडिनोऽपी भूत्वा शाक्यादयः आरंभे हिंसादि तण्णिस्सिता परदंडप्रवृत्ता आत्मानमपि दंडयंति, अथवा ण तेसिं इमो लोगो न परलोगो, तेनात्मानं दण्डयंति, 'एगंतल्लसगा' एगन्तहिंसगा इत्यर्थः, येऽपि स्वयं न घातयन्ति तेऽपि उद्दिश्यकृतभोजित्वाद्धनमनुमन्यन्ते, एवंविधा 'गंता ते पावलोगयं' गंतारो नाम गमिष्यन्ति, पापानि पापो वा लोगः नरकः, 'चिरकालं'ति बहूणि पलिओवगसागरोवमाणि, आसुरिका दब्बे भावे य, आसुरियाणि न तत्थ सुरो विद्यते, अथवा एगिंदियाणं णत्थि जाव तेइदिया असुरा वा भवंति, दिसन्ति दिश्यत इति दिग् दिग्गहणादष्टादशप्रकारा भावदिक्, एवं गिहिणो विव इत्थं आरंभणिस्सिता आतदंडा एगंतल्लसगा ते, न खंतिया, 'ण य संखयमाहु जीवितं' वृत्तं ॥ ९५२ ॥ असंस्करणीयं असंस्कृतं, उक्तं हि—'दंडकलितं करेन्ता वच्चंति हु राइणो य दिवसा य । आहुं संवेहेन्ता गता य ण पुणो णियत्तिन्ति ॥ १ ॥ तहवि य णाम बालजणो हिंसादिषु पापकर्मसु प्रवर्तमानः प्रगल्भी भवति धृष्टीभवतीत्यर्थः, यदापि च पापकर्मणिचाचरन् परेणोच्यते—किं परलोगस्स ण बीभेसि ?, ततो भणति—'पच्चुप्पणेण का-

रितं, को ददुं परलोगमागते ?' प्रत्युत्पन्नेनैव सौख्येन कार्यं, को हि दृष्ट्वा स्वर्गं मोक्षं वा तत्सुखं वा परलोकादायातः ? , कथं वा साक्षाददृश्यमानः परलोकोऽस्तीत्यध्यवसेयः, उच्यते—'अदक्षखुच दक्षखु आहितं' वृत्तं ॥ १५३ ॥ न पश्यतीति अदक्षखु अदक्षखुणा तुल्यं अदक्षखुवत्, दक्षखु णाम द्रष्टा, दक्षखुणा व्याहृतं दक्षुवाहितं श्रद्धस्व, हे अदक्षखुदंसणो !, योऽपि कार्याकार्यानि भिन्नो सोऽपि अंश एव, न दक्षखुदर्शनी, 'हन्दि हि खु निरुद्धदंसणे' हंतीति संप्रेषणे, हि पादपूरणे, दृश्यते येन तद्दर्शनं, निरुद्धं दर्शनं यस्य स भवति निरुद्धदर्शनः, तत्केन ? , मोहनीयेन कर्मणा निरुद्धं, मिच्छादिद्वी, एवं चारित्रनिरोधेन चरित्ते अचरित्ते वा भावना, निरुद्धं तव ज्ञानं-सन्निकृष्टं, केन ज्ञास्यसि परलोकं ? , अथवा निरुद्धमिति ज्ञानं तं, न चक्षुदर्शनं, तत्कथं परलोकं द्रक्ष्यतीति, आत्मादीनि वाऽचाक्षुषाणि, 'दुक्खी मोहो पुणो पुणो' वृत्तं ॥ १५४ ॥ दुःखमस्यास्तीति दुःखी तैस्तैर्दुःखैः पीड्यमानः पुनः मोहमुपार्जयति, मुञ्चति जेण मोहिज्जति वा स मोहः कर्ममत्यर्थः, संसारमनुपरीति, यतश्चैवं ततो 'निर्विदेज्ज सिलोगपूयणं' सिलोगो नाम श्लाघा यशःकामता, पूजा आहारादिभिः, दोणिवि णिव्विन्देज्ज-गरहेज्ज, सकारपुरस्कारो न प्रार्थयेदयमर्थः, 'एवं सहित्ते धिपासिया' एवमनेन प्रक्षारेण, सहितो णाम ज्ञानादिभिः, अधियं पस्सिया आयतुले पाणेहि भविज्जसिति, यदात्मनो नेच्छसि तत्परेषामिति, योऽपि तावत् 'गारंपिअ आवसे णरे' वृत्तं ॥ १५५ ॥ आगारत्वं, अपिशब्दार्थः सम्भावने, किमुतानगारत्वं, आवसतीत्यावसे, अनुपूर्वं नाम पूर्वं श्रवणं ततो ज्ञानविज्ञाने संयमासंयमश्च, इह तु संयमासंयमो अधिकृतः दुबालसविधं सावगधम्मं फासितो 'समया सवत्थ सुवत्ते' समभावः समता तां समतां सवत्थ भावसमता, कडसामाएहि सवत्थ समतां भावयति, तदनु चाकृतसामायिकः, शोभनव्रतः सुव्रतः, 'देवाणं गच्छे सलोगतां' समानलोगत सलोगतं,

विविक्तवर्गभवेदेवाणं सलोगतं, किं पुण जो महव्वयाइं फासेति ? यतश्चैवं श्रावका अपि देवलोकं गच्छन्ति जिनेन्द्रवचनानु-
शास्ताः, तेण 'सोच्चा भगवानुशासनं' वृत्तं ॥ १५६ ॥ अनुशास्यते येन तदनुशासनं श्रुतज्ञानमित्यर्थः, अथवा अनुशासनस्य-
श्रावकधर्मस्य फले 'संचे तत्थ करे उवक्कमं' सत्ये-अवितथे सद्भवो वा हितं सत्यं सत्यवचनं नानृतं संयमो वा, तत्र कुर्या-
दुपक्रमं, उपक्रमो नाम यथोपदेशः, अथवा सत्यमिति सत्यं, तत्थ करेज्ज उवक्कमंति, न वितथं, 'संव्वत्थ विणीतमच्छरे'
सर्वत्रेति सर्वाथेषु येन विनीतो मत्सरः स भवति विनीतमत्सरः, मत्थरो नामाभिमानगुरस्सरो रोपः, स चतुद्धां भवति, तंजहा-
खेत्तं पडुच्च वत्थुं पडुच्च उवाधिं पडुच्च सरीरं पडुच्च, एतेसु सव्वेसु उपपत्तिकारणेषु विनीतमत्सरेण भवितव्यं, तत्थ जातिलाभतपो-
विज्ञानादिसंपन्ने च परे न मत्सरः कार्यः यथाऽयमेभिगुणैर्युक्तोऽहं नेति, तद्गुणसमाने च, दव्वुंछं उक्खल्लखलादि भावुंछं अज्ञा-
तचर्या, विशुद्धं नाम उग्गममादीहि कल्पितं 'आहरे' आदद्यात्, एवं 'संव्वं णच्चा अहिट्टए धम्मं' वृत्तं ॥ १५७ ॥ सर्वं ज्ञेयं
यावत् शक्तिर्विद्यते तावदध्ययं, ज्ञात्वा च अकृत्यं न कर्त्तव्यं, कृत्यमाचरितव्यमिति, उक्तं हि- "ज्ञानागमस्य हि फलं" अधि-
ट्टए धम्मं, णाणादीणि वा, धम्मेण जस्स अत्थो स भवति धम्मट्ठी, तपोपधानवीर्यवान्, 'गुत्ते जुत्ते सदाजते'ति त्रिगुप्तः, जुत्तो
णाम णाणादीहिं तवसंजमेसु वा सदा-नित्यकालं जतेत यत्नवात् स्यात्, कुत्र यतेत ? तदिदमात्मपरे, आत्मनि परे च आत-
परे, णो अत्ताणं अतिवातेज्ज णो परं अतिवातेज्जि, आत्मनः परं आत्मेसु वा परं, किं तं ? आयतार्थिकत्वं, अत्थो णाम णा-
णादि, आयतो णाम दृढग्राहः, आयतविहारकमित्यर्थः, 'वित्तं पसवो य गातयो' वृत्तं ॥ १५८ ॥ वित्तं-हिरण्णादि पसवो-
गोमहिंसाजाविगादि गातयो-मातापितासंबन्धिणो, बालजणो सरणंति मण्णती, एतान् बालजनः शरणं मन्यते, एते हि मां दुःखा-

त्यरित्रास्यंति इह परत्र च, तं च न भवति, कथं ?, इह तावत्-सयणस्सवि मज्झगतो रोगाभिहो किलिस्सए एगो । सयणोवि य से रोगं ण विरिंचित्ति णेव णासेति ॥१॥ सव्वण्यहेतुसिद्धं अप्पाणं जाण णिच्छएणेकं' यथा ते मम न त्राणाय तथाऽहमपि न तेषां त्राणाय शरणं च, इत्थं न भवति शरणं, यतः 'अब्भभागमियंसि वा दुहे' वृत्तं ॥ १५९ ॥ अभिमुखं आगामिकं अभ्यागमिगं-व्याधिविकारः, स तु धातुक्षोभादांगंतुको वा, उपक्रमाज्जातमित्युपक्रमिकं, अनानुपूर्व्या इत्यर्थः, निरुपक्रमायुः करणं, भवंतो नाम भवान्ते मरणमेव, का भावना ?, तद्धि यद्दालमरणं न भवति, जराकामाद्युपक्रमतो वा फलप्रपातवत्, तस्यैवंविधमृतस्य 'एगस्स गती च आगती' एकस्येति पशुज्ञातिहीनस्य, एवं विदुः मत्वा न तां वित्तपशुनातिं च शरणं मन्यते, 'सब्बे सयक-म्मकप्पिया' वृत्तं ॥ १६० ॥ सर्वे इत्यपरिशेषाः, स्वैः कर्मभिः कल्पिताः प्रविभक्तविशेषा इत्यर्थः, तद्यथा-पृथिविकायिकत्वेन०, कृती च्छेदने, न विकृतं अच्छिन्नमित्यर्थः, अवियत्तेन वा अधिगच्छतेनेत्यर्थः, 'दुहिणे'त्ति दुःखिनः प्राणिनो जीवा 'हिंडंति भयाकुला सदा' भयैः आकुला भयाकुला, भयानि सप्त, भयानि वा दुःखं, तेणाकुलाः, सदा नाम तपश्चरणे निरुद्यमाः शठीभूता वा, पापक-र्मभिः ओतप्रोता इत्यर्थः, 'वाहिजरामरणेहि भिहुता' नारकतिर्यग्मनुष्येषु व्याधिः जरा तिर्यङ्मनुष्येषु मरणं चतसृष्वपि गतिषु, 'इणमो खणं वियाणिया' वृत्तं ॥ १६१ ॥ 'इणमो'त्ति इदं क्षीयत इति क्षणः, स तु सम्मत्तसामादयादिचतुर्विधस्यापि, एकैकः स चतुर्विधो खणो भवति, तंजहा-खेत्तखणो कम्मखणो रिक्खखणो, एते चत्तारिवि जहा लोगविजए पढमे उद्देसए 'खणं जाणाहि पंडिए'त्ति सुत्ते भणिता तथा भणितव्वा, विविधं जाणिया विजाणिया, 'णो सुलभं बोधी य आहितं' बोधी णाणाति तिविधो आहितमारव्यातं, उक्तं च- "लद्धेल्लियं व बोधिं अकरेतोऽणागयं च पत्थंतो । अण्णं दाइं बोधिं लब्भिसि कयरेण मोल्लेणं ? ॥१॥"

विराहितसामणस्स हि दुल्लभा बोधी भवति, अवहुं पोगलपरियदुं उक्कोसेणं हिडति, 'एवं सहितेहि पस्सिया' एवं मत्वेति वाक्यशेषः, गाणातीसहितो अधिया(वा)सए परीसहे, पळते च 'एवं सहिते अधिया(वा)सए' अधिया वासए अधिवासए, यदुक्तमेवमेतत्, क एवमाह- 'आह जिणे इणमेव सेसगा' रिसभसामी भगवं अट्ठावए पुत्तसंबोहणत्थं एवमाह इदमेव, जे वाऽजिताद्याः शेषका जिनाः ते प्राहुः, किमतिक्रान्ता अनागताश्चैवं जिनाः कथितवन्तः कथयिष्यंति च १, ओमित्युच्यते 'अभर्विस्सु पुरापि भिक्खवो' वृत्तं ॥ १६२ ॥ अभविष्यन्नतिक्रान्ताः भिक्षव इति आमन्त्रणं, 'आएसावि भविंस्सु सुवत्ता' आदेशा इति आगमेस्सा 'एताइं गुणाइं आहिते' एते ये उक्ता इहाध्ययने अग्रमादादिगुणा सिद्धिगमणसफला काश्यपो उसभस्वामी वद्धमाणस्वामी वा अरुगतो अनुकूलो वा अनुलोमो वा धर्मः अनुधम्मः काश्यपस्यानुचरणशीलाः, द्विधा समासः क्रियते-कासवो जं अणुधम्मं चरति जो वा कासवस्स अणुधम्मं चरंति ते च गुणा उक्ताः, पुणरपि चोच्यन्ते- 'तिविधेणवि पाण मा हणा' वृत्तं ॥ १६२ ॥ त्रिविधेन योगत्रयकरणत्रयेण, प्राणाः आयुःबलेन्द्रियाः प्राणाः ते मा हण आत्मनोऽहितं, अणिदाणो ण दिव्वमाणस्स- एसु कामभोगेषु आसंसापयोगं करेति, इन्द्रियोहन्द्रि एसु संबुडो, 'एवं सिद्धा अणंतगा' एतं मगं अणुपालिचा अतीतकाले अणंता सिद्धा, संपतं संखेज्जा सिज्जंति, अणागते अणंता सिज्जिस्संति, अवरे नाम ये चर्चमाना आगमिष्याश्चेति, 'एवं से उ- आहु अणुत्तरणाणी अणुत्तरदंसी ॥ १६४ ॥ एवमवधारणे 'स' इति सो उसभसामी अट्ठाणउत्तीए सुताणं 'आह' कथितवान्, अणुत्तरणाणी अणुत्तरदंसी अणुत्तरणाणंदमणधरो, एतेण एकत्वं गाणंदमणाणं ख्यापितं भवति, 'अरहा णायपुत्ते' पूजादीन- र्हीतीत्यर्हन् नास्य रहस्यं विद्यते वा अरहा ज्ञातस्य पुत्रः, णातकुलपद्यते सिद्धत्थखचित्तियसुते भगंवान्- ऐश्वर्यादियुक्तः, 'वैसाली-

ए'त्ति गुणा अस्य विशाला इति वैशालीयः, विशालं शासनं वा इक्ष्वाकुवंशे भवो वैशालीयः, 'विशालं जननी यस्य, विशालं कुलमेव वा । विशालं [प्र]वचनं चास्य, तेन वैशालिको जिनः ॥१॥ 'वियाहितो' व्याख्यातः, इति-एवं जंबूस्वामिनः वृद्धभगवानार्यसुधर्मा कथयति-एवं से उदाहु जात्र वियाहितो, 'इतिः' परिसमाप्तौ, अथवा एवमर्थः, एवं इति वेभि, सुधम्मसामिस्स वयणमिदं, भगवता सर्वविदा उचदिदं अहमवि वेभि, नयाः पूर्ववत् ॥ इति वैतालीयाख्यं द्वितीयमध्ययनं समाप्तं ॥

इदानीं उवसग्गपरिणत्ति अज्झयणं, तस्सवि चत्तारि अणुयोगदारा परूवेयव्वा, अधियारो दुविधो-अज्झयणत्थाहियारो उदेसत्थाधियारो य, अज्झयणत्थाधियारो सन्वे उवसग्गा जाणित्ता सम्मं अधियासेतव्वा, उदेसत्थाधियारो 'पढमंमि य पडिलोमा' गाथा ॥ ४९ ॥ पढमे उदेसए पडिलोमा जहा पुट्टे दंसमसएहिं तणफासमचइहा आयपरतदुभयसमत्था उवसग्गा भण्णंति, वितिए तु मायादि अणुलोमा उवसग्गा अण्णे य रायमादी पाएण अणुलोमे उवसग्गे उप्पायंति, ततिए उदेसए अज्झत्थविसेसोवदंसणं भण्णिहिति, के जाणंति विउवातं? इत्थीओ उदयाओ वा, परवादी वयणं संबुद्धा समकप्पाओ अण्णमण्णेहि मुच्छिता परसमयिका परतित्थियभाविता य उवसग्गा उप्पाएन्ति, 'हेउसरिसेहिं' गाथा ॥५०॥ चउत्थुदेसए हेतुसरिसा अहेतू भण्णिहिति, जहा मंथवई णाम सीलखलितकुत्तित्थिया एवं परूविन्ति हेत्वाभासादि, अहेतवो भूत्वा हेतुमित्रात्मानमाभासयंति हेत्वाभासस्स 'समयपडितेहिं' ससमयजोगेहिं, जो तेसिं समया जुज्जमाणया णिउणा भणिता, अथ आयरिओ मसमयपडितेहिं णिउणेहिं दिट्ठतेहिं तेसिं सीलखलियताणं अण्णउत्थियाणं पण्णवणं करेति चउत्थे, एवं दुविधोऽवि अत्थाहियारो भणितो । इदाणिं णामणिप्फणो णिक्खेवो. तत्थ गाथा 'उवसग्गंमि य छट्ठं' गाथा ॥ ४५॥ णामठवणाओ तहेव, वइरित्तो दव्वोवसग्गो दुविधो-चेतनदव्वोवसग्गो य

अचेतनद्वौवसगगो चेतनदन्विगं जं तिरस्त्रमणुआ णियगसरीरावयवेण आहणंति, अचेतणदन्विगं तं चेव लउडादीहि, अथवा अभिधातो तडिमादि उवरिं पडति, अथवा उवसगगो दुविधो-आगंतुगो पीलाकरो य, आगंतुगो चउप्पदलउडादीहि, वातियपेत्ति-यादि, खेत्तोवसगगो 'जं खेत्तं बहु ओघभवं' गाथा ॥४६॥ ओघो बहुगं उप्पणं बहूपसगगो, जहा बहुउवसगगो लाढाविसयो, जहिं भट्टारगो पविट्ठो आसि छउमत्थकाले सुणगादीहि तत्थ णिद्धम्मा खवेंति, ओहभयं भवति जहा भरहवासे, कालोवसगगो एंगंतदूसमा, सीतकाले वा सीतपरीसहो वा णिदाघउसिसिणकाले उणपरीसहो वा, एवमादि कालोवसगगो भवति, भावोवसगगो कम्मोदयो, सो पुण दुविधो-ओहतो उवक्कमतो वा, ओहतो जहा णाणावरणं दंसणमोहणीयं असुभणामं णियागोचं अन्तरायिकं कम्मोदयितं, उवक्कमियं जं वेदणिजं कम्मं उदिज्जति । 'दंडकस्ससत्थरज्जू' गाथा 'उवक्कमि ए संजमविग्घकारए०' गाथा ॥४७॥ जे संजमा उवक्कामेन्ति उवसगगा तेहिं अहिगारो, जेण वा दन्वेहि वा तं कम्मं उदीरिज्जति, जेण संजमाओ उवक्कमाविज्जति तेणवि अधियारो, ते चउन्विधा-दिन्वा तिरिक्खजोणिया माणुस्सा आयसंवेतणिया, दिन्वा चउन्विधा-हासा पदोसा वीमंसा पुढोवेमाता, मणुस्सावि चउन्विधा-हासा पदोसा वीमंसा कुसीलपडिसेवणता, तिरिया चउन्विधा-भया पदोसा आहारा अवचलेण-सारक्खणता, आयसंवेतनीया चउन्विधा-घट्टणता लेमणता धंभणता पवडणता, अथवा वातिता पेत्तिया संभिया सन्निवाइया, एवं 'एक्केको चउन्विहो०' गाथा ॥४८॥ अट्टविहो कहं होति ?, एक्केको अणुलोमो पडिलोमो य, अथवा सन्वेडवि सोलसविधा उवसगगा, चचारि चउक्कगा सोलस भवंति, एवं उवसगगा जाणितन्वा जाणणापरिणाए, पच्चक्खणपरिणाए अधिआसेतन्वा, परिहरंतेण तहा तहा घडितन्वं परक्कमियन्वं जहा परीसहा णिज्जेज्जति । गतो णामणिप्फणो । सुत्ताणुगमे सुत्तमुच्चारेयन्वं, 'सूर

मण्णाति अप्पाणं०'सिलोगो ॥१६५॥ काश्चित्संग्रामे उपस्थितो स्वाभिप्रायेण स्वरमित्यात्मानं मन्यमानो वाग्भिर्विस्फूर्जन्नुपति-
ष्ठति जाव जेयं ण परस्सति, जियति जिनाति वा, गर्जते कलभस्तावद्, घनमाश्रित्य निर्भयः। गुहान्तरविनिष्क्रान्तं, यावत्सिंहं
न पश्यति ॥१॥ तावद्भजः प्रश्रुतदानगंडः, करोत्यकालांबुदगजितानि। यावन्न सिंहस्य गुहास्थलीषु, लाङ्गूलविस्फोटव शृणोति
॥२॥ णिदरिसणं 'जुज्झंतं दहं धनुयस्य स भवति दहधन्वा तं 'सिसुपालो व महारथं' सधारथो-केसवो शिशुपालेन तुल्यं
शिशुपालवत्, स किल माद्रीसुतः चतुर्भुजो जातः, भीतया पश्चात् तथा नैमत्ती पृष्टः-किमिदं रूवं?, तेनापदिश्यते-महाद्भुतमे-
तत्, यं दृष्ट्वाऽस्य एतौ द्वौ भुजौ स्वाभाविकौ भविष्यतः ततोऽस्य मृत्युरिति, ततः सा माद्री दारकजन्मवद्धर्पकानामागतानां तं
दारकं दर्शयति स्म, यथाहं च पादेष्वपातयत्, वासुदेवस्य चागतस्य तमालोक्य तौ भुजौ नष्टौ, पश्चाच्चस्य मात्रा वासुदेवोऽभयं
याचितः, तेनापदिश्यते-अपराधशतमस्य क्षमयिष्यामि, ततोऽसौ प्रवृद्धं वासुदेवं समक्षं परोक्षं वा गोपालवत्सपालादिभिराक्रोशै-
राकुलवान्, आज्ञाप्रतिषेधादीर्थापराधान् कृतवान्, ततोऽपराधशते पूर्णे क्वचिदेव अभिमुखमापतंतं आक्रोशंतं मत्पथोऽसर्पस्व इति,
नाहमपथा गच्छामि, अल्पेनैवायासेन चक्रशुक्लं सुदर्शनं चक्रधारातिपातेन शिरश्छिन्नं कृतवानिति परोक्षो दृष्टान्तः, अयं तु ग्रन्थः
'पयाता सूरारणसीसे०' वृत्तं ॥ १६६ ॥ भृशं याताः प्रयाताः, शयति शय्यते वा शूरः, महत् उकिट्टिसीहणातबोलकलक-
लसहेणं प्रयाताः, रणसीसं नाम अगानीकं, समस्तं ग्रस्यते ग्रस्यन्ते वा तस्मिन्निति संग्रामः, उपस्थितो नाम अन्योऽन्यबलेषु संग्रा-
मायोपस्थितेषु, माता पुत्रं ण याणाति, अमातापुत्री यदा संग्रामो भवति, का भावना?, तस्यामवस्थायां माता पुत्रं मुक्तं उत्तान-
शयं क्षीरहारमजंगमं भयोद्भ्रान्तलोचना अच्चादण्णा ण याणाति-नापेक्षते, न त्राणायोद्यमते, हस्तात्कटीतो वा अस्यमानं भ्रष्टं वा

वा न जानीते 'जेतेन परिविच्छिते' जयतीति जेता अतस्तेन जेता, तेन जयएण, परि सव्वतो भावे समंता चाणादिभिरायु-
धैस्तैः कृतः परिविच्छिते, सव्वतो छिण्णमित्यर्थः, 'एवं सेहेवि अप्पुट्टे' सिलोगो ॥१६७॥ अपुट्टो णाम अपुट्टधम्मो, अपुट्टो
वा परीपहैः, अदृष्टधर्मा इत्यर्थः, भिक्खुणं चरिया भिक्खुचरिया, कोविदो विपश्चित् न कोविदो अकोविदो, न तावत्परिपहो-
पसगैः विक्रोविदः, सो पव्वयंतो चित्तेइ भणति य-किं पव्वज्जाए दुक्करं काउंति?, किं णिच्छियस्स दुक्करं?, णणु सीहवग्घेहिंवि
समं जुज्जिज्जति, संगामे य पविसिज्जति, अग्गिपडणं च कीरइ, एवं अदिट्ठपरीसहो सूरं मण्णति अप्पाणं तपःशूरं, जहा दव्व-
संगामे कुंतासिवाणगहणेसु, युद्धे उवड्ढिते केइ परवल्सदं सोऊण चेव णस्संति, केइ प्रवृत्ते प्रहताः अग्रहता वा, केइ मारिज्जंति,
एवं भावसंग्रामेऽपि सूर मण्णति अप्पाणं जाव ल्हं ण सेवएत्ति, रूक्षः-मंजम एव, रूक्षत्वात् तत्र कम्मणि न शिल्लयंति, रूक्ष-
पटे रजोवत्, तत्र केचित् दड्ढेव साधून् जह्छादीहिं लिप्पज्जान् केचिदद्वद्धते लोचे केचित्परिसमासे केशान् उत्तखण्डुं गतास्त एव
यांति, उक्ता ओघउपसर्गाः । इदाणि विभागशः उपदिश्यन्ते, तत्थोवसग्गा परीसहा य एगं चेव काउं उवदिस्संति 'जदा हेमं-
तमासम्मि' सिलोगो ॥ १६८ ॥ यत्रातीव शीतं भवति वर्षवर्द्धलादयो वा तीव्रवाता भवंति, वातग्रहणात् सीधवग्घविरालोपा-
ख्यानं, यथा पोसे वा माहे वा 'तत्थ मंदा विसीदंति' तस्मिन् काले तत्र मंदा उक्ताः, विविधं सीदंति विसीदंति, अहो इमा
सुदुक्करा पव्वजा, बहवो परीसहोवसग्गा विसधितव्वा, ते एवं चित्तेता सीयाभिभूया 'रट्ठहीणा च खत्तिया' जहा परबलेण उच्छा-
दिते रट्ठे हितसारे य परबलक्कंने त्रिलुप्यमाने वा, खत्तिओ णाम राया, सो जहा सोयति, एवं सेहोऽपि णिरग्गिगे रणे गुत्ताव-
गुत्तावसधीसु मीताभिहुतो विचिंतेति-किमेवंविधाए पव्वज्जाए गहियाए?, भणिंतो सीतपरीसहो, एव एवोपसर्गः, तत्पुरुषोऽयं

समाप्तः । तदिदाणीं उष्णपरीसहोऽपदिस्सति 'पुट्टो गिम्हाभितावेणं' सिलोगो ॥ १६९ ॥ अभिमुखं तापयतीति अभितापः, अशोभनमनाः विमनाः कर्णपूर्वासितोदगं कंधराघरादि वा चिंतितो, अथवा तपं प्रति विगतं मनोऽस्य स भवति विगतमनाः, पातु-
मिच्छा पिपासा, सुदृढु पिवासितो 'मच्छा अप्पोदए जहा' तदल्पत्वादतीव तप्यन्ते बहिरुदकतापेन अंतश्च मनस्तापेन तप्य-
मानाः यथा सीदन्ति एवमसावपि जलमलखेदक्लिन्नगात्रो बहिरुणाभितप्तः शीतलान् जलाश्रयाद्यान् धारागृहाणि चन्दनादी-
श्लोष्णप्रतीकारान् अनुसरन् भृशं अनुशोचते व्याकुलचेता भवति, बुत्तो उष्णपरीसहो । इदाणिं जातणापरीसहो - 'सदा दत्तेसणा
दुक्खं' सिलोगो ॥ १७० ॥ सदेति सन्वकालमविश्रामेन दत्तग्रहणात् जातितं दत्तं च, जाइयदत्तमप्येसणीयं च, दुक्खं खुधाति-
साभिभूतेहिं तं परिहरितुं, दुक्खं च पडिसेहिज्जति अणेसणिजं, साम्प्रतसुखाभिलाषी पडुप्पणभारिओ जीवो दितगा य रूस्संति
'जायणा दुप्पणोलिया' दुःखं प्रणुद्यते जायणा बलदेववत्, वत्तारो य भवंति - कम्मत्ता दुब्भगा चेव० कृषीपशुपाल्यादिभिः
कर्मन्तरैरार्त्ता अभिभूता इत्यर्थः, स्त्रीमित्रज्ञातिस्त्रामिनां दुब्भगा इति, आहुः पृथक् पृथक् जनो विस्तरा वा जनाः पृथग्जनाः,
'एत्ते सद्दे अचाअंता' सिलोगो ॥ १७१ ॥ शब्दयते अनेनेति शब्दः, अचाएंता णाम अशक्नुवन्तः सोढुं, कोदीर्यन्ते ?, उच्यते,
'गामेसु नगरेसु वा' वा खेडविकल्पे कब्बडादीसुवि, 'तत्थ मंदा विसीदंति संगामंमि व भीरुणो' भीरुवो हि संग्रामे
प्राप्ते मरणभयाद्विपीदंति, ऊरू खंभाइजंति, खिन्नचित्ता भवंति, 'अप्पेगे खुज्झि(ब्भते)भिवखू'सिलोगो ॥ १७२ ॥ अपि एके,
न सन्वे, खुज्झितो णाम क्षुधितः पिपासुर्वा, तं क्षुत्तृष्णाप्रतियोगार्थमदत्तं 'सुणी दंसती'ति सुणी लृष्यतीति लृपकः भक्षक
इत्यर्थः, 'तत्थ मंदा विसीदंति' संयमोद्यमं प्रति सीदंति, दिट्ठो 'तेऊपुट्टा व पाणिणो' तेजोनाम अग्निस्तेन दवाग्निना

अन्यतमेन वा तेजसा शशमृषकमार्जारकोलवृकक्षुपकलतावितानवृक्षादयो दह्यमानाः संकुचंति, प्राणिनोऽपि दह्यमाना विसीदंति । 'अप्येगे पडिभासंति' सिलोगो ॥१७३॥ समन्ताद्भायन्ते परिभायन्ते, पध्यतेऽनेनेति पंथाः पन्थानं प्रति योऽन्यः पन्थाः स प्रतिपन्थाः प्रतिपन्था वा तेन गच्छतीति प्रातिपथिकः तं, गामानुगमं रीयंतं केह पाडिपंथगाः पडिभासंति, अथवा यो यस्य विलोमकः स तस्य प्रातिपथिको भवति, ते, न तु सर्वे एव, कुतीर्या-सन्मार्गविलोपकाः, कथं ? अणुसोयपट्टिए बहुजणंमि, साधवो हि प्रतिश्रोतसा मोक्षमभि प्रास्थिताः, कुतीर्यास्त्वनुश्रोतसा, किं भायंते- 'पडियारगया एते' करणं कृतिर्वाकारः कारं प्रति योऽन्यः कारः प्रतिकारस्तं गताः पडियारगताः, पडियाहं कम्माहं वेदंति, एते हि अण्णाए जातीए पंथा उच्छृढा तेण णिइणा हिंडति, ण य दत्ताहं दाणाहं तेन न लभंति, लद्धेऽपि य ण गेणंति, ण चोदगाणि दत्ताणि तेण ताणि ण पिवंति, 'जे एते एव जीविणो'त्ति जे एतेवं जीवणसीला, तंजहा कंजिगउसिणोदगादीहिं अन्ताहारेण जीवंति, पठ्यते च- 'तद्दारवेयणिज्जे ते' जेहि चेव दारेहिं कितं तेहिं चेव वेदिज्जतिचि तद्दारवेदणिज्जं, जहा अदत्तदाणा तेण ण लभंति, सेसं तहेव । 'अप्येगे वडं जुंजन्ति' ॥ १७४ ॥ अप्येके, न सर्वे, वाचं जुजंति वाचमुदीरयन्तीत्यर्थः, अहो एते 'चरगा पिंडोलगा' पिंडेसु दीयमानेसु उल्लेति पिंडोलगा, अधमजातयः ब्राह्मणा उत्तमाः क्षत्रियाः वैशा मध्यमाः शूद्रा अधमाः, ब्राह्मणस्य किल भिक्षा इष्टा क्षत्रिये कृषी, अवशेषास्तु अवलगन्ति-क्लेशं कुर्वन्ति तेन तत् पिंडोलगाः, मुण्डेत्यशिष्टाः, खेदमलमत्कुणादिभिः खाद्यमाना अङ्गुलीनखशुक्तिशलाकादीनां कण्डुइतमगैः विणङ्गुं 'उवजलंति' उवचितजल्ला मलसकटाच्छादिताङ्गत्वात्, उजायंति वा, पठ्यते च-उजाओ मृगो, नष्ट इत्यर्थः, उजातमृगसमाः 'असमाहितं'ति अशोभना विवृताङ्गत्वात् अथवा असमाहिता-दुःखिता 'एवं विप्पडिवण्णेगे' ॥ १७५ ॥

सिलोगो, एवमनेनप्रकारेण न सम्यक् प्रतिपन्नाः विप्रतिपन्ना एगे मिथ्यादृष्टयः, स्वयमजानकाः न च ज्ञानवतां शृण्वन्ति, अज्ञानं हि तमो, ते ततो अण्णाणतमातो तमन्तरं वा याइ, उक्कोसकट्टितीयं मोहणिजं कम्मं बंधति, एवं णाणावरणिजं दंसणावरणिजं, एगि-
दियाइयाइसु वा एगंततमासु जोणीसु उववज्जंति, णिच्चंधकारेसु वा णरएसु, बुद्धीए मंदा मोहो-अण्णाणं पाउता-छण्णा, अथवा मतिमंदा इत्थिगाओ य, मंदविणाओ स्त्रीमोहेण, उक्ताः शब्दाः। इदाणिं फासा 'पुट्टो य दंसमसएहिं' सिलोगो ॥१७६॥ सिंधु-
तामलित्तिगादिसु विसएसु अतीव दंसगा भवंति, अप्रावृतास्तैः भृशं बाध्यमानाः शीतेन च अत्थरणपाउरणट्टताए तणाइं सेवमाणा तेहिं विज्जंति, अचाइया अधियासितुमिति वाक्यशेषः, इदं च दुःखमधिसह्यते यदि नाम परः लोकः स्यात्, स च 'न मे दिट्ठे परे लोए, किं परं मरणं सिया' न हि मयाऽन्येन वा साक्षात्परलोको दृष्टः यन्निमित्तं क्लेशः सह्यते, क्लेशान् सहमानस्य हि परं मरणं सिया, तदप्यनिष्टं, मरणमिहेच्छेत् यद्यसौ परलोकः स्यादिति, संदिग्धे तु परलोके किं दुःखेन तपसा कृतेनेत्ययमदर्श-
नपरीपहोपसर्गः, किंच 'संतत्ता केसलोएणं' सिलोगो ॥१७८॥ समस्तं तप्ताः छिश्यन्त एभिराकृष्टा इति क्लेशः, दुःखभीरवो हि क्वचित् केसलोयपराजिता विप्पडिवज्जंति तेषां स एवोपमर्गः, 'बंभचेरं' इत्थिपरीसहो तेण पराइता-उवसग्गिता अनुवस-
ग्गिता वा 'तत्थ मंदा विसीदंति मच्छा पविट्ठा व केयणे' केयणं णाम कडवल्लसंठितं, मच्छा पाणिए पडिणियत्ते उत्तारि-
ज्जंति इत्यर्थः, खुड्डमादी, तत्थ ते पविट्ठा वरागा सोयंति विसीदंति-परिघोलंति जया व पाणियं णिघुलितं 'आयदंडसमायारा' सिलोगो ॥१७८॥ आत्मानं दंडयितुं शीलं येषां ते भवंति आत्मदंडसमाचाराः, मिच्छत्तसंठिता भावणा जेसिं ते भवंति मिच्छा-
संठितभावणा, ते तु कथमात्मानं दंडयंति?, उच्यते, ते साधून् दृष्ट्वा हर्षात्प्रदोषाद्वाऽपि पिड्वेति जहा सो पुरोहिनपुत्रः, केयिति

ण सव्वे, लूयति अक्कोसंति पिड्ढेति य अनाया दसणादीहिं । 'अप्पेगे पलियंनंमि' सिलोगो ॥१७९॥ वा अपि एके, न सव्वे, 'पडि-
यंनं' समंतादंतं परियन्तं, कस्य ? देशस्य, तस्मिन् २ देशपर्यन्ते केचिद्भाषंते-चारिकोऽयं चारयतीति चारकः, येषां परस्परवि-
रोधः ते चारिकमित्येनं संबदंते, चोर वा, तं 'सुबयंमि' संगतं-शोभनं व्रतं. संकिता वा गिस्संकिता वा भूत्वा बंधन्ति भिक्षुयं
बालाः, जहा गोसालो बद्धो आसीत्, 'कसायवसणेहि य'त्ति तत्पुण्यः ममामः द्वन्द्वो वाऽयं, समावत एव केचित्साधून्
दृष्ट्वा कमाइअंति, वसणं केसिंचि भवति, कपडिगा पासंडिया वा होंति, णच्चवेति वा, तेष्वेव पर्यन्तेषु मध्यदेशेषु वा कंचि रिय-
मानं कश्चिद्बालो 'तत्थ दंडेण संवीते' सिलोगो ॥१८०॥ दंडो णाम खीलो दंडप्पहारो वा, मुट्ठी मुट्ठीरेव, फलं-चवेडाप्रहारः
संवीतः-संप्रहत इत्यर्थः, 'णातीणं सरत्ती बालो' जइ णाम णातयो केयि एत्थ होत्था भातिमिन्नादयो णाहमेवविधां आव्रतिं
पावेंतो 'इत्थी वा कुद्धगामिणी' जथा सा अचंकारितभट्टा, कुद्धा गच्छतीति कुद्धगामिणी जहा सा 'एते भो फरुसा
फासा' सिलोगो ॥१८१॥ फरुसा नाम स्नेहवियुक्तहृदीरिता, दुक्खं अधियासिजंति दुरधियासगा अप्पसत्तेहिं, ते अणधियासे-
माणा हत्थी वा सरसंवीतः शरप्रहारैरित्यर्थः, यथा रौद्रसङ्ग्रामे हस्तिनः शरसंवीता नश्यन्ति, एवं भावसंग्रामादपि परीसहपरायिता
ह्नीवा, 'वराका' नाम परीषंहं वराकाः पुनरपि गृहं गच्छंति गमिष्यंति च, पठ्यते च 'तिव्वसहगा गता गिहं'ति वेमि, तीव्रं
शब्दः तीव्रशब्द तीव्रैर्वा शब्दः तीव्रशब्दः, तीव्रैः परीषहैः प्रतिहता ॥ इति तृतीयस्योपसर्गाध्ययनस्य उद्देशः प्रथमः ॥३-१॥

म एव उपमर्गाधियारो अनुवत्तत एव, 'अथेमे सुहुमा संग' सिलोगो ॥१८२॥ 'अथे'त्यानन्तर्ये पडिलोपोवसगा
गता, इदाणि अनुलोमा. उक्तं हि-पढमम्मि य पडिलोमा णाती अनुलोमगा वितीयंमि । सुहुमा णाम निउणा, न प्राणव्यपरो-

पणवत् स्थूरमूर्त्तयः, उपायेन धर्माध्यावयन्ति, उक्तं हि-शक्यं जीवितवित्तकैरप्युपसर्गैरुदीर्णैः माध्यस्थ्यं भावयितुं, अनुलोमा पुण
पूजासकारादयः भिक्खूणं दुरुत्तरा भवन्ति, वक्ष्यति हि 'पातालवदुरुत्तरा' सज्जते यत्र स सङ्गः, संगोत्ति वा विगोत्ति वा वक्खो-
डित्ति वा एगट्ठा, अल्पसत्त्वानां दुस्तरा, नतु सत्त्वतां, 'जत्थ मंदा विस्सीदन्ति' मंदा उक्ता, विस्सेण सीयन्ति च, चएत्ता णाम
असक्किता जवइत्तएत्ति वा लाट्ठित्तएत्ति वा एगट्ठा, 'अप्पेगे णातयो दिस्स'सिलोगो ॥१८३॥ अपिः पदार्थसंभावेन, एके, न
सर्वे, ज्ञातयो-मातापित्रादि पव्वयन्तं पुव्वपव्वइत्तं वा दट्ठूण रुयन्ति, किध ? कवणकरूणाणि, 'नाधपियंक्तसामियं' परिवारिया
दव्वतो भावतो य, वयं वृद्धा कर्मासहिष्णवः तदिदानीं पोसाहिणे, आवाल्यात् पुट्टो मदादिभिः, 'पिता ते धेरओ तात !'सिलोगो
॥१८४॥ तात ! इत्यामन्त्रणं, उक्तं हि-"पिता ते स्थविरो तात !, वयं च गतयौवनाः । न च तत्कर्म जानामि, यज्जानात्यपरो जनः
॥१॥" त्वां हि मुक्त्वा(गतः)अस्यां दशायां कोऽन्यः पोषयिष्यति ?, तं तु सद्भावतो ब्रूते कौतुकाद्वा, अन्येष्वपि पुत्रेषु विद्यमानेषु
ब्रवीति-पोसणे तात ! पुट्टो सि, कस्स णाम तुमं अम्हे अणाहाइं परिचयसि, किंच-कश्चिद् जनैः सुहृद्भिर्वा निष्काममेवमुपदि-
श्यते-'पिता ते धेरतो तात !' धेरगो दंडधरितगहत्थो अत्यन्तदशां प्राप्तः, युक्तं त्वयि जीवमाने मल्लिपिंडमंडतो ?, कथं च
तव धर्मः स्यात् अस्मिन्विलवमाने ?, स्वप्ता नाम ते भगिनी, सा य खुड्डल्लिया भद्रं, बृहत्तमा कन्या वा, कोऽस्या निर्वहणं करिष्यति ?,
एवमादीनि कार्यसहस्राणि संताणि असंताणि वा उदीरन्ति, 'भायरो त सगा तात !' श्रण्वंतीति श्रवा-आणाउववायवयणणिहेसे
य चिड्ढन्ति, समानोदराः सोदराः, सोदराग्रहणात् अन्येऽपि ताव एकपित्रादयो छड्डिजन्ति सुहं, न तु सोदराः । 'मातरं पितरं'
सिलोगो ॥ १८५ ॥ मातापितरौ हि सुश्रूणार्हवैताविदानीं पुष्णाहि, एवं लोको भविष्यतीत्ययं पराथ, अस्मिंस्तावदशः कीर्त्तिश्च

भयति मङ्गलं च, उक्तं हि—‘गुरवो यत्र पूज्यन्ते, यत्र धान्यं सुसंभृतम् । अदन्तकलहो यत्र, तत्र शक्र ! वसाम्यहम् ॥ १॥’ पर-
लोकश्च भवति गुरुश्रूषया, एते हि पदीवत्थिया समणगा भवन्ति जे मायापितरं सुसुस्सन्ति, तेण तेषिं गुरुपडिणियाणं कतो लोगो
धम्मो वा भविस्सति ? ॥ किं चान्यत्—‘उत्तरा मुहुरुल्लावा’सिलोगो ॥ १८६॥ उत्तरा नाम प्रतिवर्षमुत्तरोत्तरजातकाः समघटच्छि-
क्काः, पळ्यते ‘इतरा मधुरोल्लावा’ इतरा णाम खुडुल्लागा अव्यक्तमहुरोल्लावकाः ‘पुत्ता ते तात ! खुडुगा’ तात इत्यामंत्रणं,
खुडुगन्ति अप्राप्तवयसः अकर्मयोग्या वा ‘भारिया ते णवा तात !’ भरणीया भार्या, नवा नाम नववधूः अप्रसूता गर्भिणी वा,
मा सा अण्णं जणं गमेज्ज, उब्भामए वा करेज्ज, जीवन्तए तुमंमि अण्णं पतिं गेण्हेज्जा, ततो तुज्झ अदीतीया भविस्समति, अम्हवि
य जणे छायावातो अवण्णओ जणे भविस्सतीति, किंच-जो जहा पुव्वमासी तस्म हि म एव उव्वमग्गो पायो भवति, येनान्यथा
ब्रवीति, तद्यथा—यः कृष्यादिकर्मपरजितः तं दृष्ट्वा ब्रुवते ‘एहि ताव घरं जामो’ सिलोगो ॥ १८७॥ जाणामो जहा तुमं अति-
कम्मा भीतो पव्वइतो, इदाणिं वयं कम्मसमत्था, कम्मसहायगा य कम्मसमत्था, कम्मसहायकत्वं प्रति भवतः,
तदिदानीं कुमारः प्रति भण्णइ—ण चंप गोणिवि, हत्थेण मा छिवा, णित्तेण वा उक्खिवाहिति, दूरगतं च णं ददूण भणति—आसणं
वा गृहमागच्छ, ‘वितियंमि तात ! पासामो जामो ताव सयं गिहं’ वितियंमि तात ! पासामो स्वे गृहे तिष्ठन्तमिति वाक्य-
शेषः, वितियंमि तात्र पेच्छामु सव्वाइ णियल्लागाइं । ‘गंतुं तात पुणो गच्छे’ सिलोगो ॥ १८८॥ गत्वा स्वजनपक्षं दृष्ट्वा पुन-
रागमिष्यसि, न हि त्वं तेनाश्रमणो भविष्यसि, यस्त्वं स्वजनमवलोकयित्वा पुनरायास्यसि ‘अकामं ते परक्कमं’ को नाम अ-
णिच्छिओ ‘परक्कमंतं’ति परिजायंतं अथवा यदा त्वं परं प्राप्य निष्णातो भविष्यसि भुक्तभोगत्वात् तदा अकामकं पराक्रमंतं

‘को तं वारेतुमरिहति’ धरेतुं कं वा ? । पन्वइयगं भणति—‘जं किंचि अणगं तात ! तं पि सच्चं समीकतं’ उत्तारियंति वा विमोक्खितं वा एगद्धं, हिरणं ववहाराओ, जो वा णियगो खीणभंडमुल्लो पन्वइओ तं भणंति—हिरणं ते कताकतं दासामो, आदिग्रहणात् सुवणं वा भंडमुल्लं वा दासामो जेणेव ववहरिस्ससि, व्यवहारार्थं व्यवहाराय, अपि पदार्थादिषु तच्च ते दासामो, अन्यच्च यद्वक्ष्यसि, ‘इच्चं वं णं सुसिक्खंतं’ सिलोगो ॥१८९॥ साधुक्रियां सुदुदु सिक्खंतं पाठान्तरं सुसेहिंति वा—उस्सिक्खवैतीत्यर्थः, ‘कालुणतो उवड्ढितं’ति कलुणाणि कंदंता य रुयंता य णिरिक्खंता य तं उवसगेंति, समुद्धिता उप्पव्वावेतुं, स च तेहिं णाणाविधेहिं ‘विचट्ठो णातिसंगेहिं, ततो गारं पहावत्ती’ गारं नाम अगारत्वं, भृशं वा धावति पधावति । किंचान्यत् ‘वणे जानं जहा रुक्खं’ सिलोगो ॥१९०॥ कंठ्यं, एवं परिचिट्ठं(वेढं)ति द्रव्यतो भावतश्च परिवेढणं असमाधीएत्ति, तं तं भणति करेति य येनास्यासमाधिर्भवति, अथवा अमाधुताते द्रव्यतो भावतश्च स तैः करुणादिभिः ‘विचट्ठे णातिसंगेहिं हत्थी वावि णवग्गहो ॥१८२॥ कंचित्कालं कासारोच्छुखंडादिभिरनुवृत्त्य पश्चात् आहारप्रहारैर्वाध्यते, तेऽप्येनं पुनर्जातमिव मन्यमानाः तस्याभिनवानीतस्य पिडृतो परिसपंपति, को दट्टान्तः ? ‘सूतिगोन्व अदूरतो’ यथा तद्दिनस्रुतिकागुर्ध्वित्सकस्य पीतक्षीरस्य इतश्चेतश्च परिधावतो ईषदुन्नतवालधिः सन्नतग्रीवा रंभायमाणा पृष्ठतोऽनुमपति, स्थितं चैनं उल्लिखति, अदूरतोऽस्यावस्थिता स्निग्धदृष्ट्या निरीक्षते, एवं बंधवा अप्यस्य उदकसमीपं चान्यत्र वा गच्छंतं मा णासिस्सिहत्ति पिडृतो परिसपंपते, चेड्ढुवं वदे, मग्गतो देन्ति शयनमासीनं चैनं स्नेहमिवोद्गिरत्या दृष्ट्या अदूरतो निरीक्षमाणा अवतिट्ठते । ‘एते संगं मणुस्साणं’ सिलोगो ॥१९३॥ एते इति ये उद्दिष्टाः, सज्जते येन स संगः, मनुष्याधिकार एव वर्चते तेन मनुष्यग्रहणं, पाताला नाम बलयापुखाद्याः, सामयिकोऽयं

दृष्टान्तः, उभयाविरुद्धस्तु पातालः समुद्र इत्यपदिश्यते, न तारिमा अतारिमा न शक्यते बाहूभ्यां तर्तुमिति, 'कीवा' कातरा जल्य 'विसण्णेसी विसणं एसतीति विसण्णेसी 'णातिसंगेहि मुच्छिता' विसण्णा वा आसंति, विसण्णेसिं णातिसंगेहि मुच्छिता, अथवा कीवा जत्थावकीसंति, अपकृष्यन्ते मोक्षगुणातो धम्मातो वा, किंमिच्चं णातिसंगेहि मुच्छिता ?, 'तं च भिक्खू परिणाय सवे संगं महासवा' सिलोगो ॥१९४॥ तदिति यदेतदुक्तं अथवा तमुपसर्गणं दुविधाए परिणाय, सवे इत्यपरिशेषः, संगं एव महाति कर्माण्याश्रवतीति । 'अहिमे संति आचट्ठा' सिलोगो ॥ १९५ ॥ अहो दैन्यविस्मयामंत्रणेषु, अथवा इमे संति आवट्ठा, अथेत्यानन्तर्ये, इमे वक्ष्यमाणाः, संतीति विद्यन्ते, द्रव्यावर्त्ता नदीपूरो, भावावर्त्ता यैः प्रकारैरावर्त्तन्ते संयममीरवः, कासवेण पवेइता-प्रदर्शिता इत्यर्थः, 'बुद्धा जत्थावसप्पन्ति' बुद्धा दुविधा-दब्बे भावे य, दब्बे णिदाबुद्धा भावे णाणातिबुद्धा, अवसर्पन्ति नाम अवगच्छन्ति, 'सीदंति अबुधा जहिं' ॥ किंच यः कश्चित्संयतः कस्सति रण्णो पुत्तो वा अरायवं-सिओवि कोऽवि रूवसंपणो विज्जामंतकलागुसंपणो वा, तंजहा- 'रायाणो रायमच्चा य' सिलोगो ॥ १९६ ॥ रायाणो चक्क-वट्टिमादी, तत्थ बंभदत्तेण चित्तो निमंतिओ, रायमच्चा-इस्सरतलवरमाडंविगादि माहणा-भट्टा खत्तिया नाम गणपालगा गणभुत्तीए वा भ्रष्टराज्या, जे वा अरायाणो अरायवंसिया निमंतयंति भोगेहिं 'भिक्खुयं साधुजीविणं' ति साधुविहीए फासु-एण पडोआरेण जीवतिच्चि साधुजीवी, अथवा साध्विति प्रशंसायां, शोभनेन जीवनेन जीवतीति, संयमजीवितेनेत्यर्थः, के च ते भोगा ?, इमे, 'हत्थस्सरहजाणेहिं' सिलोगो ॥ १९७ ॥ हत्थिअस्सरहादीणि पसिद्धाणि, जाणाणि सीदासन्दमाणिगादीणि, तं पुण जले थले य, जले णावादि, थले सीतासंदमाणिगादी, विहारगमणा इति-उज्जाणियागमणाई, चशब्दादन्यैश्च श्रोत्रादिभिः

इन्द्रियभैविष्यैर्यथेष्टतः ‘भुंजाहिमाहं भोगाहं’ इमानीति विद्यमानानि प्रत्यक्षाणि वा महारिसिति, एवमपि असावस्माभिरन्यैर्वा पूजनीयश्च, किंचान्यत्-तमेवं णिमंतयति ‘वत्थगंधमलंकारं’ सिलोगो ॥ ११८ ॥ वत्थाणि-अयिणगादीणि गंधा-कुष्ठादयः अलंकारा-हारादयः, स्त्रियः अहं ते धूतं भगिणीं वा देमि, अणं वा जं इच्छसि, सयणाहं अत्थुतपच्चुत्थुताणि, चशब्दात् लोही-लोहकडाहकुच्छुगादीणि सन्वो घोरोक्खरो, सहीणे जारिसो चेव मम परिच्छतो तारिसं चेव दलयामि, तेनोपचितो भुंजाहि-माहं भोगाहं मया विधीयमानानि, आउसो ! पूजयामि ते, साम्प्रतमेभिर्वत्थादिभिः पूजयामि, पूजयीष्यामश्च त्वं, सर्वसत्त्वशयिता भविष्यसि, किं चान्यत्-न च तवास्माभिरभ्यर्थ्यमानस्य कृततपःप्रणाशो भविष्यति, कथं ? ‘जो तुमे णियमो चिण्णो’ सिलोगो ॥ ११९ ॥ इंदियणोइंदिण्हिं चीर्णो-कृतः भिक्खुभावंमि उत्तमो, भिक्खुभावो णाम पव्वजा. उत्तमो असरिसो, अगारमावसं-तस्स सन्वसो चिट्ठी, तथा संविज्जेते वा, न विनश्यतीत्यर्थः, लोकसिद्धमेव ससुक्कयस्स विपुलत्ता । किंचान्यत्-‘चिरं दूइज्जमा-णस्स’ सिलोगो ॥ २०० ॥ चिरं तुमे धम्मो कतो, दूइज्जता य णाणापगारा देसा दिट्ठा, तनोवणाणि तित्थाणि य, ‘दोप इदानीं कुतस्त्व ?’ किं त्वया चौरत्वं कृतं पारिदारिकत्वं वा ? अथवा दोसो पावं अधम्मं इत्यर्थः स कुतस्त्व ? क्षयितस्त्वया, कृतं सुम-हत्तपः, ण य ते उप्पव्वयंतस्स वयणिजं भविस्सति, किं भवं चोरो परदारिगो वा ? ननु तीर्थयात्रा अपि कृत्वा पुनरपि गृहमा-गम्यते, एवमादिभिः हस्त्यश्वरथवत्त्वादिभिः निमग्नैश्च ते अणियह्णगा वा ‘इच्चेव णं णिमंतंति णोयारेण व सूयरं’ णीयारो णाम कुंडगादिया, स तेण णीयारेण ट्ठितो घरे सूयरगो अडविं ण वच्चति मारिज्जति य एवं सोऽवि असारेहि णिमंतितो तां भोतुं मरणणरगादियाहं दुक्खाहं पावेंति । ‘चोदिना भिक्खुचरियाए’ सिलोगो ॥ २०१ ॥ चोदिता नाम वेधिता तज्जिया वाधिता

इत्यर्थः, चरणं चर्या-चक्रवालसामायारी, जवहत्तएत्ति वा लाढेत्ति एत्ति वा एगहं, 'तत्थ मंदा विसीदंति उज्जाणंसि व दुब्बला' केइ आयसमुत्थेहि केइ परमसमुत्थेहि केइ उभयसमुत्थेहि, ऊद्धं यानं उधानं, तच्च नदी तीर्थस्थलं गिरिपम्भारो वा, तत्थ पुंगवावि य आरुभंता सातिज्जंति, किमंग पुण दुब्बला दुप्पदा चतुप्पदा वा १, एवं केऽपि पव्वयंता चेव भावदुब्बला सीयंति, किं च- 'अच्चयंता य लूहेणं' सिलोगो ॥२०२॥ अचंता-अशक्नुवन्तः, लूहं दन्वे य भावे य, दन्वे आहारादि, भावलूहं संयम एव, तवोवधाणेण तज्जिता अवहत्थिता, तत्थ मंदा विसीदंति, पंके जीर्णगौः जरद्भवत् 'एयं णिमंतणं लद्धुं' सिलोगो ॥२०३॥ एतं णिमंतणंति जं हेट्ठा भणियं, लद्धुं-प्राप्तुं मुच्छिता विसएसु, गिद्धा इत्थिगासु, अज्झोववणा कामेसु, कामा-इच्छामदणकामाः, चोइजंता णाम णिम्भत्थिजंता परिस्सहेहिं, णिमंतिजमाणा वा, गिहगयत्ति वेमि, पुनर्गृहं गत्वा पुनर्गृहस्थाभूत्वा इत्यर्थः, णिज्जुनीए बुत्तो दुविधा उवसग्गा ओहे ओवक्कमे य, अज्झत्थविसीयणा य, स च बालपव्वइतो तरुणीभूतश्चिन्तयति-चिरकालं प्रव्रज्या दुष्करा कर्तुमित्यतो विसीदंति, दृष्टान्तः 'जह्वा संगामकालंमि' सिलोगो ॥२०४॥ येन प्रकारेण यथा, सङ्ग्रामकालो नाम समभि-चारितं युद्धं, तत्थ कोइ वच्चतो भीरु पच्छतो उवेहति 'वलंयं गहणं णूमं' वलयं णाम एक्कदुवारा गड्ढा, परिक्खो वा वलयसं-द्रित्तो वलयं भण्णति, गृह्यते यत्तद्गहनं-दृक्षगहनं लतागुल्मवितानादि च, नूमं नामाप्रकाशं, जत्थ णूमेति अप्पाणं गड्ढाए दरिए वा, 'को जाणेति पराजये'त्ति देवायत्तो हि पराजयो, 'मुहुत्ताणं मुहुत्तस्स' सिलोगो ॥२०५॥ मीयतेऽनेनेति सुहृत्तः, बहूनां हि सुहृत्तानां एकः सुहृत्तो भवति यत्र विजयो भवति पराजयो भवति वा, जयश्चेत् इत्यतः शोभनं, पराजयश्चेदित्यतो वरं पराजयतो अवमर्षिण्यामः, अवसर्पितो इति मीरु उवेहती, एस दिट्ठतो, 'एवं तु सम्मणा एगे' सिलोगो ॥२०६॥

एवमनेन प्रकारेण 'तु' पूरणे, एगे, ण सव्वे, संजमे तैस्तैः प्रकारैः अवलं ज्ञात्वा अप्पगं 'अणागयं भयं दिस्स' अणागतं णाम अप्पत्तं, मा णाम एवं होज्जत्ति, ततः 'अवक्कपंतिमं सुतं' अव च रक्षणादि, अवक्कल्पयंति अधीयंत इत्यर्थः, 'इमानी'ति अर्थोपा-
र्जनमर्थानि गणियणिमित्तजोइमवायसदसत्थाणि, 'को जाणन्ति वियोवायं' सिलोगो ॥२०७॥ विउवातो णाम व्युपातः, सो
उण इत्थीपरीसहातो भवति, ण्हाणपियणादिणिमित्तं उदगाओ वा, वा विकप्पे, जो वा जस्स पलिओवमादि, परिसहजिता अमुक्केण
लिंगेण कौटलवेंटलादीहिं कजेहिं अबुज्झाणेण चोदिजंता य वक्खामो, चोदिजंता-पुच्छिजंता, प्रायशः कुण्टलट्टीओ लोगो समणे
पुच्छति, तत्थ चरेस्सामो, विज्जामंते य पउजिस्सामो 'णो ण अत्थि पक्कपियं'ति ण किंचि अम्हेहिं पुव्वोवज्जितं धणं पेइयं
वा, एवं णच्चा पावसुतपसंगं करेति, 'इच्चें पडिलेहंति' ॥२०८॥ इति एवं इच्चें, पडिलेहंति णाम समीक्षते-संग्रहारेति, भाव-
ग्राहणं भावणूमाहं पडिलेहंति, 'वित्तिगिंछासमाचरण'ति, किं संजमणुणे सक्केस्सामो ण सक्केस्सामोत्ति, उक्तं हि-“लुक्खम-
णुण्हमणियंतं कालाइकंतभोयणं विरसं ।” दिट्ठतो पंधाणं व अकोवितो, जहा देसितो विगलपथे चित्तो अच्छति-किमयं पंधो
इच्छितं भूमिं जाति १, एगत्तोवि ण णिव्वहति, अकोविआ अयाणगा, उक्ताः अप्पसत्था, इदाणिं पसत्था-‘जे तु संगामक्का-
लंभि’ सिलोगो ॥२०९॥ जेत्ति अणिदिट्ठाणिदेसे, तु विसेमणे, ज्ञाता णाम प्रत्यभिज्ञाता नामतः कुलतः शौर्यतः शिक्षातः, तद्यथा-
चक्रवर्त्तिबलदेवा वासुदेवमाण्डलीकादयः, प्राकृताश्च वीरपट्टगेहिं वद्धगेहिं सणद्धवद्धवम्मियक्कयउप्पीलियसरासणपट्टिया गहिया-
उधपथरणा समूसियधयग्गा सूरा एवं चक्रवर्त्त्यादीनां पुरतो गच्छंति, सुरपुरंगमा न ते बलयादीणि पडिलेहन्ति, ते तु संपहारंति
“तरितव्वा च पडिणिया मरियव्व वा समरे गमत्थएणं । असरिसज्जणउच्छावया ण हु महितव्वा कुले पसूएणं ॥१॥ परबलं जेतव्वं

मरियव्वं वा, ण उ पिट्ठतो पेहंति, अपत्ते जुद्धे जुद्धमाणे वा, किं परं मरणं भवेत् ? मरणादप्यनिष्टमं अश्लाघ्यत्वं, मरणादपि विशिष्यते भग्नप्रतिज्ञजीवितं, उक्तः प्रशस्तदृष्टान्तः, तदुपसंहारः प्रशस्त एव । 'एवं समुट्ठितं भिक्खुं' सिलोगो ॥ २१० ॥ सम्यग् उत्थितं समुत्थितं द्वन्वसमुत्थाणेण भावसमुत्थाणेण य, आगारबंधणं छित्त्वा अज्झत्थो, अवसीतयाणं 'आरंभं तिरियं कट्ठु' ति दब्बे भावे वाऽऽरंभः, तिरियं णामादि, तिरिच्छं बोलेति, अनुलोमेहिं दुक्खमतिक्राम्यंते नदीश्रोतोवत् परीसहोपसर्गा, णिउणो णेव्वणारज्जकंखी, अत्तत्ताए-आत्माहिताय सर्वतो संवजेत्, सिद्धिगमनोद्यतेन मनसा, अथवा आतो-मोक्षो संजमो वा अस्सार्थः, आतत्थाए, अथवा आपत्तयात्मा आपत्तया आत्मात्मैव आत्मा यस्य स भवति अप्पात्मा इट्ठो, वीतराग इव ब्रजेदित्यर्थः, अज्झत्थ-विसीदणत्ति गतं । इदानीं परवादव्ययणं, तं अत्तद्वाए परिव्ययं 'तमेगे पडिभासंति' सिलोगो ॥ २११ ॥ तमिति तं अत्तद्वायाए संबुडं रीयमाणं, एगे ण मन्वे, समंता भासंति परिभासंति, आजीवप्रायाः अन्यतीर्थिका, सुत्तं अणागतोभासियं च काऊण वोडिगा, 'साधुजीवणं' ति णाम् साधुवृत्तिः अपापजीवनमित्यर्थः, जे ते एवं भासंति 'अंतए ते समाहिते' अंतए नामानाभ्यन्तरतः-दूरतस्ते समाधिः, णाणादिमोक्खो परसमाधी, अत्यन्ते असमाधौ वर्तन्ते, असमाहिए अकारलोपं कृत्वा, संसारे इत्यर्थः, किं प्रभाषन्ते ? 'संबद्धसमकप्पाओ' सिलोगो ॥ २१२ ॥ समस्तं बद्धाः संबद्धा-पुत्रदारादिभिर्ग्रन्थैर्गृहस्थाः, संबद्धैः सम-कल्पाः तुल्याः इत्यर्थः, जहा गिहत्था माता मे पिता मेति एवमादिभिः संगैर्बद्धा, अणमणमसमुत्थिता णाम माता पुत्ते मुच्चिता पुत्तोवि मातरि एवं भवंतोऽपि शिष्याचार्यादिभिः परस्परसंबद्धाः, अन्यच्चैदं कुर्वता 'पिंडवानं गिलाणस्स, जं सारेध दलाध य' पिंडस्य पातः पिंडपातः भिक्षं, एवं पिंडावायं गिलाणस्स आपेत्ता दद्दुं, यच्च परपरतः सारेध वारेध पडिचोदेध सेज्जातो

उद्वेहन्ति, जं च गिलाणस्स आयरियबुडुमामाएसु आहारउवधिवसधिमदिएहि य उवग्गहं करेह 'एवं तुब्भे सरागत्था अण्ण-
मण्णमणुवसा' सिलोगो ॥ २१३ ॥ रागत्थिता सरागत्था सदोसमोहा, अन्योऽन्यस्य अनुगता वशं अणुव्वसा 'भट्टसप्प-
धसब्भावा' शोभनः पंथा सत्पन्थाः ज्ञानादि, सतो वा भावः सद्भावः, सत्पथसब्भावो नाम यथार्थोपलभः, 'संसारस्स अपा-
रगा' पारं गच्छंतीति पारगा न पारगा अपारगाः! एवं भासमाणेसु 'अह ते पडिभासेज्जा' ॥ २१४ ॥ अथेत्यानन्तर्ये तान्
प्रतिभाषते 'भिकखू मोक्खविसारदो' विसारदो नाम सिद्धान्तविनायकः, स किं पडिभासति?, एवं तुज्जेऽवभासंता दुवक्खं
चेव सेवधा, दुपक्खो णाम संपराइयं कम्मं भण्णति गृहस्थत्वं च, किंच 'तुब्भे भुंजह वाएसु' सिलोगो ॥ २१५ ॥ तुब्भे जेहिं
भिकखाभायणेहिं भिकखं गेण्हथ तेहि आसंगं करेह, आजीविका परातकेसु कंमपादेसु भुंजति, आधारेवकरणसज्झायज्झाणेसु य
मुच्छं करेह, गिलाणस्स पिंडवातपडियाए गंतुमसमत्थस्स भत्तमंतेहिं कुलणेण वा अण्णतरेण वा मचेहिं अभिहडं भुंजेह, एवं
तुब्भेहिं पादपरिभोगेहिं बंधोऽणुणाओ भवति, अन्तरा य कायवधो, सो य तुब्भ निमित्तं आणतो भत्तिमंतोऽवि कम्मबंधेण
लिप्पति, पाणिपायंयि ण कायव्वं जति पादे दोसो, स च किं तुब्भ देंतो णट्टसप्पधसब्भाव उदाहु सप्पधि वडुति?, अविण्णाणा
य मिगसरिसा तुब्भे जेण असंकिताइं संकथ संकितट्ठाणइं ण संकथत्ति, 'तं च वीओदगं भोत्त'त्ति कन्दमूलानि ताव सयं भुंजह,
सीतोदगं पिबध, एवं पुढवितेउवाउवधे वडुह, जं च छक्कायवधेण निप्फणं उद्देसियं तं भुंजह, तुब्भे चेव गिहत्थसरिसा, पावतरा
वा गिहत्थेहिं, येन ते गृहस्था अनभिगृहीतमिथ्यादृष्टयोऽपि भवंति, न तु भवंतः, जेण अभिगृहीतमिच्छदिट्ठिणो साधुपरिवायं च
करेह, दव्वं खित्तं कालं सामत्थं च पुणो वियाणित्ता कीतकड्छेज्जादिसुवि दोसा भाणितव्वा, ते एवं असंजतेहिंतोऽवि पावतरा

कता समाणा महता अपत्तिः 'लित्ता तिब्वाभितावेणं सिलोगो ॥२१६॥ तिब्वाभितावो णाम तीव्रोऽमर्षः दंसणमोहणिज्ज-
कम्मोदणं कोधमाणकसायोदण य लित्ता, उज्झिता णाम शून्या, एतदेव व्याचष्टे-अण्णा, णाणंदंसणचरित्तेहिं असमाहिता,
तैरेव विहीणा, 'णाइंकंडुइयं साधु'त्ति जहा कंडुइयं साधुत्ति तं अरुक्कस्स अवरज्झति पच्चुयपीडाहेतुत्वात्, एवं साधुहीलणावि
अपसत्था, अथवा 'लित्ता तिब्वाभितावेणं'ति तेण मिच्छादंसणावलेवेण लित्ता गुणेहिं शून्या बुद्ध्यादीहिं असमाहिता आतुरीभूता
भणंति-जुत्तं णाम तुब्भेहिं अम्हे गिहत्थसरिसा काउं पापतरा वा, तेन त उच्यन्ते 'णातिकंडुइतं साधु' साधु णाम सुदुटु, अरुअं
हि रुज्झमाणं खज्जइ, तं जति ण सुदुटु कंडुइज्जइ ततो णातिकंडुइणो माधु अवरुज्झति अरुगस्स अरुइअगतस्स वा, अर्थात् प्राप्तं
अतिकंडुइयंति भृशमपराध्यते, नातिरूढव्रणस्य, एवं यद्यहं त्वया णातिनिष्ठुरं उक्तो भविष्यति ततोऽहमपि नातिनिष्ठुरमेवापदि-
श्यात्, त्वया वाऽहं यत्किंचनप्रलापिनाऽसंबंधसमकल्पो व्यपदिष्टः, न चाहं तैर्गुणैर्युक्तो, भवन्तस्तु कन्दमूलोदकभोजिनः उदि-
श्यकृतभोजिनश्च सच्छासनप्रत्यनीकाश्च तेन न कथं गृहस्थैः पापतरा इत्येवं 'तत्तेण अणुसट्ठा ते' सिलोगो ॥ २१७ ॥ तच्च
तथ्यं सद्भूतं नानृतमित्यर्थः, अणुसट्ठा णाम अणुसासिता, ते इति आजीविकाः बोडियादयो ये चोद्दिश्यभोजिनः पाखण्डा, 'अप-
डिण्णेणं'ति विसयकसायणियत्तेण जाणएण एवं वुत्ता भणंति-'ण य एस णितिए मग्गे' णितिओ णाम नित्यः अव्याहतः
एषः 'असमीक्ष्य वति किती' कृतिर्नाम कुशलमतिः गौर्वापर्यसम्बन्धसम्भावार्थोपलम्भस्तु सर्वज्ञानात् युक्तः, अथवोपदेश
एवायं, तत्तेण अणुसट्ठाए अपडिण्णेण जाणएत्ति, कमणुसट्ठाए?, ण एस णितिए मग्गे, न एव भगवतां नीतिको मार्गो, नीतिको नाम
नित्यः, एष हि असमीक्ष्य भवद्भिरेव वाचा चटकरसा(भ्रा)वा वा कृतिः-कृतः। किंचान्यत् 'एरिसा जा वई एस'सिलोगो ॥२१८॥

एरिसा णाम येयमुक्ता तुब्भे संबद्धसमकृष्णा वयं नेति, एषा निर्वाहिका, कथं?, 'अग्निवेल्लुव करिसिता' वेल्लो हि मूले स्थिरः अग्ने कर्षितः, एवमियं वाक् भवतां संकल्पस्थूला-निश्चयकृता न हि भवति, न संबद्धकल्पा, तथा चोक्तं, कंदमूलादि, उद्दिश्य-भोजित्वाच्च, यतश्चैवं तेन नैष भवतां वाङ्निश्चयः सुन्दरः, अथवा एरिसा जा वई एसा अग्ने वेल्लुव करिसिति जहा धम्ममी, कडिल्ले वंसो मूलच्छिण्णो न शक्यते अन्योऽन्यासंबंधत्वात् न शक्यतेऽधस्तात् उपरिष्ठाद्वा कर्षितुं, अथासौ वंसो न णिव्विहति, एवं भवतामपि इयं वाक् न निर्वाहिका, तत्र अनिर्वाहिका गिहिणो अभिहिताः, 'शेषं भवंतो हि सम्प्रतिपन्ना निर्मुक्तत्वासंसारान्तं करिष्यामः', तन्न निर्वहति, कथं?, यद्धवतां ग्लायतामग्लायतां गृहस्थः कन्दादीनां मात्रेणानयित्वा ददाति, तत्किल भोक्तुं श्रेयः, न तु यद्धिक्षुणाऽऽनीतमिति, एषा हि वाङ् भवतां न निर्वाहिका, कथं गृहस्था ईर्याति शोधयंति, आगच्छतो चास्य कश्चिद् व्यापादः स्यात्, कश्चानुक्त एवं ब्रूयात् यथा 'गृहीणं अभिहंसेयं, भुंजितुं ण तु भिक्खुणो' किं च-'धम्मपणवणा एसा' सिलोगो ॥ २१९ ॥ धम्मस्स पणवणा एसा साहिया, इदानीं धम्मपणवणा गिहत्थाणीयं सेयं ण पव्वइताणीतमिति 'सारंभाण विसो-धिया' सारंभा णाम गिहत्था तेषां पापविशोधिका, न हि भवद्भ्यो ददतो विशुद्ध्यन्ते, न तु प्रव्रजिताः दाणधम्मेण संयुज्यंते, यस्मादानयंति ते गृहीभूत्वा यतयः पापेन संबद्ध्यन्ते, 'ण तु एताहिं दिट्ठीहिं' नेति प्रतिपेधे, दृष्टिर्नाम ग्रहो, ण भवद्भिरैता-भिर्दृष्टिभिः पूर्वप्रकल्पितमासीत्, प्रकल्पितं प्रदर्शितमित्यर्थः, का दृष्टयः?, यादृशं किल गृहस्थानां तादृशमसाकमपि अन्योऽन्यं किल सारयित्वा स्थेयं, न चानुक्तं पतामनुभवन्तोऽपि ग्लानकृत्यं गृहस्थैः कारयन्ति, अत्र तावदावयोः साम्यं, येन भवन्तो गृहस्थैः कारयन्ति प्रागुक्तं ग्लानस्य तत्कार्यं, मा भूत् संबंधसाम्यकल्पा, न स्युरिति अभिविष्यत्, इदानीं स एव ग्लानो गृहस्थैः कारयन्

तत्कृतमनुजानन्तः भवंतश्च तत्कारिणः तद्वेषिणश्च एतां दृष्टिं भावयन्तः कथं सम्बन्धसमकल्पा न स्युरिति, किं चातः?, एवं 'सद्वाहि अणुजुत्तीहि' सिलोगो ॥२२०॥ योजनं युक्तिः अनुयुजत इति अनुयुक्तिः अनुयुक्ता वा युक्तिः २ सर्वैः हेतुयुक्तिभिः तर्कयुक्तिभिर्वा, अत एव अचयंता अशक्नुवन्तः 'जवित्तए'त्ति णिजडुमित्यनर्थान्तरं, कथं ण चएति?, यथा कश्चिद्वलीवद् भग्नं वा उवमए, स च तं विचिक्रीषुः परेणोच्यते-उत्थाप्यतां तावदयं गौः, ततो यदि शक्यति तत एव ग्रहीष्यामि, स जनो नैष शक्यतीति ब्रवीति-यदि ते रोचते एवमयं गृह्यतां, नन्वेवोऽव्यंगशरीरो निरुपहतवपुर्न दृश्यते?, एवं सामयिक आह परूको वा, समय इति परैरुच्यते, येन परीक्षामहे ततो ब्रूते किमत्र परीक्षया?, प्रत्यक्ष एवायं दृश्यते बहुजनपरिगृहीतः, ईश्वरस्वामिनं प्रतिपन्नाः, यदि नैवं तत्त्वं स्यात् नैवात्र बहुजनोऽतिप्रसजते, लोकिका अपि ब्रुवते-'आज्ञासिद्धानि चत्तारि' न हन्तव्यानि हेतुभिः। भारतं मानवा धर्म्माः, सांगो वेदश्चिकित्सतं ॥१॥ एषामुत्तरः-एरंडकट्टरासी जहेह गोसीसचंदणपलस्स । मोह्णेण होज सरिसे कत्तिय-मेत्तो गणिजंतो? ॥१॥ तहवि णिगरतिरेगो सो रासी जह ण चंदणसरित्थो । तह णिविण्णणमहाजणोऽवि सोज्जे विसंवदति ॥२॥ एक्को सवक्खुगो जह अंधलयाणं सएहिं बहुएहिं । होति पहे गहिया वा बहुगावि ण ते अपेच्छंता ॥३॥ एवं बहुगावि मूढा ण पमाणं जे गतिं न याणंति । संसारगमणगुविलं णिउणस्स य बंधमोक्खस्स ॥४॥" 'ततो चादं णिराकिच्चा' ततः इति ततः कारणात्, वादो णाम छलजातिनिगहस्थानवर्जितः, निराकिच्चा णाम पृष्टतः, वादं निराकृत्वा, ते इति ते आजीविकाद्याः सामयिकाः मस्कराश्च विविधाः प्रगब्भिता धृष्टीभूता इत्यर्थः, 'रागदोसाभिभूतप्पा' सिलोगो ॥२२१॥ रज्यते येन आत्मपक्षे स रागः परपक्षे द्वेषः, अभिभूताः पराजिता इत्यर्थः, रागद्वेषाभ्यामभिभूतो येषामात्मा ते, मरुगा दोसाभिभूतप्पा, 'मिच्छत्तेण अभि-

हुया' अभिभूया इत्यर्थः, त एवं उक्ताः रोषानललोहिताक्षाः भृशममर्षोद्गमप्रस्पंदिताधरोष्ठाः जिता अवदातैर्हेतुभिर्निग्रन्थपुत्रैः परा-
जिताः 'अक्कोसे सरणं जंति' प्रायेण दुर्बलस्य रोषो उत्तरं भवति आक्रोशश्च, रुदितोत्तरा हि स्त्रियः बालकाश्च, क्षांत्युत्तराः साधवो,
दृष्टान्तः 'टंकणा इव पञ्चतं' टंकणा णाम म्लेच्छजातयः पार्वतेयाः, ते हि पर्वतमाश्रित्य सुमहन्तमवि हतियत्नं वा अस्सबलं वा
आगलन्ति, पराजितास्तु शीघ्रं पर्वतमाश्रयंति, कुतीर्याः पराजिताः आक्रोशयंति यष्टिमुष्टिभिश्चोत्तिष्ठन्ति, न ते प्रत्याक्रोष्टव्याः इद-
मालंघनं कृत्वा-“अक्कोसहणमारणधम्मम्भंसाण बालसुलभाणं । लाभं मण्णति धीरो जधुत्तराणं अलाभंमि ॥१॥” बहुगुणप्पकप्पाइ०
सिलोगो ॥२२॥ गुणा पकप्पिज्जंति जेहिं ताइ गुणप्पकप्पाइं, गुणप्पकप्पो णाम येनात्मपक्षः प्रसाध्यते, परपक्षश्चोभासीयते, अथवा
सर्वपरीक्षकाविरुद्धो दृष्टान्तोऽबाध्यो हेतुर्वा, उक्तं हि-“लौकिकपरीक्षकाणां यस्मिन्नर्थे बुद्धिसाम्यं स दृष्टान्तः, हेतुप्रतिज्ञादयः,
आत्मसमाहितो वत्तए, आत्मसमाधिर्नाम दब्बं खिचं कालं समत्थं चऽप्पणो विद्याणिता इति, अथवा के अयं पुरुषे कं च गतेत्ति,
एवं तथा यथाऽऽत्मनो समाधिर्भवति, उक्तं हि-“पडिपक्खो णायब्बो०” अथवा आत्मसमाधिर्नाम यथा परतो घातो न भवति
बाधा वा, किंच-‘जेणऽप्पणे ण विरुद्धेज्ज’ येन चोक्तेन अणस्स उवघातो ण भवति, तथा प्रतिज्ञादयो वक्तव्याः यथा च सिद्धा-
न्तविरुद्धा न भवंति, कथं विरुध्यते?, यो ब्रूयान् त एव हि कृतोद्दिश्यभोजित्वाद् गृहितुल्याः, साधवस्तु मूलोत्तरगुणोद्यताः
शरीरे चानपेक्षाः, ततश्चातिप्रसक्तस्य लक्षणस्य निवृत्तये त्वपदिश्यते 'इमं च धम्मममायाय' सिलोगो ॥२३॥ अथवा तैः पर-
तत्रैरपदिष्टं-ध्यानकृत्यं हि न कर्तव्यं, मा भूत् संवद्धसमकल्पः, तदेनमपदिश्यते 'इमं च धम्म०' न यथा भवतां निरनुकंपो
धर्मः, अस्माकं हि इमं च धम्ममादाए कासवेण पवेइयं, अथवा ये ते उक्ता उपसर्गा एते हि अग्लायता सोढव्याः, ग्लायतो हि

द्रव्यपरीपहा भवति, न ग्लायमानस्य न कर्त्तव्यं, कथं-‘इमं’ इदं च धम्ममादाय इति यद्वक्ष्यामः। तं धर्ममादाय-गृहीत्वा ‘कास-
वेण पवेदिदं’ कासग्रहणात्तीर्णकरणैवेदं प्रवेदितं, न तु व्यधिरैः, किंचान्यत् ‘कुर्यात् भिक्खु गिलाणस्स’ ग्लायते रोगेणा-
न्यतरेण वा प्रथमद्वितीयादिपरीषहादिना, अगिलाणेण-अनाहिंतेन अव्यथितेन राजाभियोगवत् ‘समाधिए’त्ति आत्मनः समा-
धिहेतोः कर्त्तव्यं, ग्लानस्य वा अथवा समाधीए कायव्यं, ण मणोदुक्केण, किंच-न केवलं उवसग्गा एव अहियासेयव्वा ज्ञात्वा
सोढव्याः ‘संखाय पेसलं धम्मं’ सिलोगो ॥२२४॥ संखा अट्टविधा, तंजहा-णामसंखा ठवणसंखा दव्वसंखा उवम्मसंखा परि-
णामसंखा गणणासंखा जाणणासंखा भावसंखा, तत्थ जाणणासंखाए अधियारो, संख्याय-ज्ञात्वा, पेसलं दव्वे भावे य, दव्वे जं
दव्वं पीत्तिमुत्पादेति आहारादि, भावपेसलस्तु सर्ववचनीयदोषापेतो भव्यानां धम्म एव, सो धम्मो दुविधो-सुतधम्मो चरित्त-
धम्मो य, कस्य तौ प्रीतिमुत्पादयेयातां?, दृष्टिमानिति दृष्टिमतः, सम्यग्दृष्टिः परिनिर्वृत्तः सीतीभूत इत्यर्थः, उवसग्गे अधिया-
सेयव्वे उपसर्गा ये उक्ताः ये च वक्ष्यमाणाः तान् सर्वाभिधियासयन् सहन्नित्यर्थः, आमोक्षाय परिसमाप्तेः समन्ता ‘वयेज्जासि’
परिवयेज्जासि, मोक्षो द्विविधः-भवमोक्षो सव्वकम्ममोक्खो य, उभयहेतोरपि आमोक्षाय परिव्रजेदिति ब्रवीमि। उपसर्गपरि-
ज्ञायां तृतीयोद्देशकः ४-३ ॥

बुत्तं निज्जुत्तीए हेतुसरिसेहिं अहेउएहिं, हेत्वाभासैरित्यर्थः, कथमहेतवो हेतुसदृशाः?, वक्ष्यति हि सुहेण सुहमज्जेमो० वणि-
ज्जवत्, तथा च ‘जहा गंडं पिलागं वा’ एवं सीलक्खलिया अणउत्थिया तब्भावुक्काश्च ‘आहंसु’रिति ॥२२५॥ आहुः, के ते?—
महापुरिसाः पहाणा पुरिसा, राजानो भूत्वा वनवासं गत्वा पच्छा निव्वणं गताः, ‘पुंविं तत्ततवोधणा’ पुव्वमित्यतीते काले

क्वचिन्नेतायां द्वापरे च, तप एव धनं तपोधनं यैः त इमे तत्तत्तवोधणा, पंचाग्रितापादि लोइयाणं ते ते महापुरिसा, आस्माकं तु यदा सामन्नं प्रतिपन्नाः तदा महापुरिसा, 'भोच्चा सीतोदकं सिद्धा' सीतोदगं णाम अपरिणतं, तेण सोयं आयरंता पहाणपाणहत्थादीणि अभिक्खणं सोएता तथाऽन्तर्जले वसंतः सिद्धिं प्राप्ताः सिद्धाः, एवं परंपरश्रुतिं श्रुत्वा अस्नानादिपरीषहजिताः 'तत्थ मंदे विसीदंति' तत्रेति तस्मिन्नस्नातकत्रते फालुगोदयपाणे वत्ति, तत्थिमे 'अभुंजिया णमी वेदेही एमाउत्ते य भुंजिया । बाहुए उदयं भोच्चा तहा नारायणे रिसी ॥२२५॥ आसिले देविले चैव, दीवायणमहारिसी । पारासरा दगं भोच्चा, बीताणि हरिताणि य ॥२२६॥ 'एते पुर्वि महापुरिसा' ॥२२७॥ प्रधानाः पुरिसाः महापुरिसाः आहिता-आख्याता, 'इह संमत'त्ति इहापि ते इसि भासितेसु पट्टिजंति, णमी ताव णमिपव्वजाए सेसा सन्वे अण्णे इसि भासितेसु, असिले देविले चैवत्ति बंधाणुलोमेण गतं, इतरथा हि देवल आसिल इति वक्तव्यं, एतेसिं पचेयबुद्धाणं वणवासे चैव वसंताणं बीयाणि हरिताणि य भुंजंताणं ज्ञानान्युत्पन्नानि, यथा भरतस्य आदंसगिहे णाणमुप्पणं, तं तु तस्स भावलिंगं पडिवणस्स खीणचउकम्मस्स गिहवासे उप्पणमिति, ते तु कुत्तिथा ण जाणंति कस्मिन् वर्त्तमानस्य ज्ञानमुत्पाद्यते कतरेण वा संघतणेण भिज्झति?, अजानानास्तु ब्रुवते० ते नमी आद्या महर्षयः भोच्चा सीतोदगं सिद्धाः, भोच्चेति भुंजाना एव, सीतोदगं कन्दमूलाणि वा, जोइं च समारंभता, 'जहमे-तमणुस्सुतं'ति भारहपुराणादिसु एवं एताहि कुसुतीउवसगेहिं उवसगिज्जमाणे, ण केवलं मरीरा एव उवसग्गा, माणसा अपि उपसर्गा विद्यंते, यां श्रुतिं श्रुत्वा मनसा विनिपातमापद्यंते, कथं?, उच्यते 'तत्थ मंदा विसीदंति' ॥ २२८ ॥ तस्मिन्निति कुश्रुतिउपसर्गोदये मंदा-अबुद्धयः विसीतंति-फालुएसणिजे छक्काएसु अपरिहरितव्वेसु, दिट्ठतो 'वाहच्छिण्णा व गहभा'

भारेणेत्यर्थः, स्वधेन पृष्ठेन वा, एवं ते परसामयिका कर्मगुरुणा लुक्खमणुहमणियतं एरिसेण ल्हूहेण अजवेत्ता अस्नानादि ताव संजमगुणे य गुरुए अचइत्ता वोढुं त्वरितमोक्षाध्वगानां साधूनां लघुभूतानां पीढाभ्यां परिसर्प्यतीति पीढसप्पी, संभ्रमंति तस्मिन्नि संप्रमः, जनस्यान्यस्य त्वरितमगिगभयात् णस्सितुकामो किल पीढसप्पी दूरातोऽञ्चितोऽपि जणं वा वचंतं पिढुतोऽणुवयति, एवं तेऽवि किल संसारभीरवो मोक्षप्रस्थिताः सीतोदगादिसंगात् संसार एव पडंति । इदानीं शाक्याः परामुश्यन्ते—इहमेगे तु मणणंते सातं सातेण विज्जती ॥२३०॥ सायं णाम सुखं श्रोतादि तं सातं सातेणेव लभ्यते, सुखं सुखेन लभ्यत इत्यर्थः, वयं सुखेन मोक्षसुखं गच्छामः, दृष्टांतो वणिजः, तुब्भे पुण परमदुक्खितत्वात् 'जितत्थ आयरियं मग्गं' जिता नाम दुःख-प्रव्रज्यां कुर्वाणा अपि न मोक्षं गच्छत, वयं सुखेनैव मोक्खसुखं गच्छामः इत्यतो भवंतो जिता, तेनास्मदीयार्यमार्गेण 'परमं'ति समाधिति मनःसमाधिः परमा, असमाधीए शारीरादिना दुःखेनेत्यर्थः । 'मा एतं अवमणणंतो' सिलो गो ॥२२९॥ अमाणोणा प्रतिपेधे, अथ तदुद्धप्रणीतं सुखात्मकं मार्गमवमन्यमानाः आत्मानमात्मना वंचयंते इत्यर्थः, 'दूरं दूरेण सुखातो, लुंप्पह छिन्दध, दिढंतो 'एतस्स अमोक्खाए अयहारीव जूरथ' त एवं वदंतः प्रत्यंगिरादोपमापद्यंते, कथं ?, 'इहमेगे तु मणणंता सातं साते ण विज्जते,' इहेति इह निर्ग्रथशासने, सातं साते न विद्यते, का भावना ?—नहि सुखं सुखेन लभ्यते, यदि चेवमेवं तेनेह राजादि-नामपि सुखिनां परत्र सुखिना भाव्यं, नारकाणां तु दुःखितानां पुनर्नरकैव भाव्यं, तेन साया सोक्खसंसेगे न, 'जिता नाम शिर-स्तुण्डमुण्डनमपि कृत्वा सम्यग्मार्गमास्थाय मोक्षं गच्छंति, परमं च समाधि ता मोक्खसमाधि, इह वा जाऽसंगसमाधि, इत्तं हि- "नैवास्ति राजराजस्य तत्सुखं नैव देवराजस्य । यत्सुखमिहैव साधोलोक्कव्यापाररहितस्य ॥१॥" 'मा एयं अवमणणंता' अमानोनाः

प्रतिषेधे, 'एतन्ति' एतं आरुहंतं मग्नं अवमण्णंता आत्मानमात्मना बहूं परिभविजह-लुंपह बहूं, को दृष्टान्तः?, 'एयस्स अमो-
कखाए अयहारिब जूरथ' कथं?, जेण तुब्भे वा 'पाणातिवादे वहुता' सिलोगो ॥२३२॥ स्यात्-कथं प्राणातिपाते वर्त्ता-
महे?, येन पचनानि पाचनानि चानुज्ञातानि, उक्तं हि-पचंति दीक्षिता यत्र, पाचयंत्यथवा परैः औद्देशिकं च भुञ्जति, न स धर्मः सना-
तनः ॥१॥" सुसावादेवि असंजता संजतंति अप्पाणं भणध, अदत्तादाणे च जेसिं जीवाणं सरीराइं आहारंति तेहिं अदत्ताइं आएह,
धेत्तनां वत्सवृद्धै निशुंजितुं मेथुनेऽपि प्रेक्ष्यगोपशुवर्गाणां, परिगहेऽपि धनधान्यग्रामादिपरिग्रहः, एवं कोधमाण जाव मिच्छादंस-
णसल्ले इति, एवं ताव शाक्याः अन्ये च तद्विधाः कुतीर्याः, 'एवमेगे तु पासत्था' सिलोगो ॥२३३॥ एवमवधारणे 'एते' इति
शाक्याः अन्ये च तद्विधाः, पार्श्वे तिष्ठन्तीति पार्श्वस्थाः, केषां?—अहिंसादीनां गुणानां पाणादीण च सम्महंसणस्स वा, किं?—
पण्वेति विसयणिग्घाते सुहेण सुहं, अथवा इमं पण्वेति दगसोयरियादयो, सुखलिम्भो अजितेन्द्रिया 'इत्थीवसगता बाला
जिणसासणपरम्मुहा' किं पण्वेति-विसयणिग्घातणे तु कजमाणे णत्थि अधम्मो अप्पणो परस्स वा सुखमुत्पादयतः, अप्पेवं
धर्मो भवति, नत्वधर्मः, को दृष्टान्तः?, 'जधा गंडं पिलागं वा' सिलोगो ॥२३४॥ जहा कोई अप्पणो परस्स वा गंडं पिलागं
णिप्पिलेत्ता पुब्बं पूयं सोणितं वा णिस्सावेत्ति किं अधम्मो?, एवं जो कोई इत्थिचरीरे शुक्रविषयनिर्घातं कुर्यात् तत्र को दोषः स्यात्?,
'एवं विण्णवणीत्थीसु' एवमनेन प्रकारेण विज्ञापना नाम परिभोगः, एकाधिकानि आसेवना, दोषः तत्र कुतः स्यात्?, किंच
'जहा मन्धातइए णाम' सिलोगो ॥२३५॥ मंधातइ णाम मेसो, सो जहा उदगं अकलुसेन्तो य जणुएहिं णिसीदितुं गोप्प-
एवि जलं अणदुआल्लेतोवि पियति, एवमरागो चित्तं अकलुसेन्तो जइ इत्थि विण्णवेति को तत्थ दोसो?, उक्तं च—'प्राप्तानामु-

पभोगः शब्दस्पर्शरूपरसगन्धानाम्” किंच ‘जहा विहंगमा पिंगा’ सिलोगो ॥२३६॥ विहायसा गच्छंतीति विहंगमा, पिंगा पक्खिणी, आगासेण चरंती, उदगे अनिलीयमाना अविस्वोभयंती तं जलं चंचूए पिबति एवं विण्णवणित्थीसु, एवमरज्जमाणो यदि संप्राप्तान् भोगान् भुंजीत अत्र को दोषः?, उत्तरदाणं-णणु तेसिं आसेवणा चेव संगकरणं, मेघुणभावं आसेवामिति, ‘जह गाम मंडलगणेण सीसं छेत्तूण कस्सई पुरिसो। अच्छेज्ज पराहुत्तो किं गाम तत्तो ण वेप्पेज्ज? ॥१॥ अथवा विसगंहसं कोई वेत्तूण गाम उण्हिक्को। अण्णेण अदीसंतो किं नाम ततो णवि मरेज्जा? ॥२॥ जह वावि सिरिधरातो कोई रयणाणि गाम वेत्तूण। अच्छेज्ज पराहुत्तो किं गाम ततो ण वेप्पेज्ज? ॥३॥’ एवं तु समणा एगे’ सिलोगो ॥२३७॥ एवमनेन प्रकारेण, तु विसेसणे, नासदीया, परे, एकेति परेषामपि न सर्वे, एके, मिथ्यादृष्टयः अनार्या मिच्छादिद्वीअणारिया, अथवा मिथ्यादृष्टिर्वेऽपि कर्ममिरनार्याः, अज्ज्ञोववणा कामेहिं, दुविहेहिवि कामेहिं, दिट्ठतो ‘पूअणा इव तण्णए’ पूयणा गाम उरणीया, तस्या अतीव तण्णेण छावके स्नेहः, ततो जिज्ञासुभिः कतरस्यां २ जातौ प्रियतराणि स्तन्यकानि?, सर्वजनानां छावकानि अनुदके कूपे प्रक्षिप्तानि, ताश्च सर्वाः पशुजातयः कूपतटे स्थित्वा सच्छावकानां शब्दं श्रुत्वा रंभायमाणास्तिष्ठन्ति, नात्मानं कूपे भुञ्चति, तत्रैकया पूतनया आत्मा मुक्तः, त एवं पूतना इव तरुणे(णए)मुच्छिता निद्धा कामेसु ‘अणागतमपासंता’ सिलोगो ॥२३८॥ अनागतकाले किंपाकफलाहारवत् विषयदोषानपश्यन्तः ‘पन्चुप्पणविसयगवेसणा’ णाणाविहेहिं उवाएहिं विसयसुहं उप्पायंता ‘ते पेच्छा अनुसोयंति’ ते इति अणउत्थिया परलोकं प्राप्ता अनुशोचंते देवदुर्गतौ यत्र वाऽन्यत्रोपपद्यंते, दृष्टान्तः ‘स्त्रीणे आंजमि जोषणे’ यथातिक्रान्तवयसः क्षीर्णोद्विग्नशरीरबुद्धिबलपराक्रमाः नानाविधैः क्रीडाविशेषैः तरुणान्, वयमप्येवं क्रीडितवन्तः, तीव्रमनुशोचयन्ति,

एवं तेऽपि परलोकं प्राप्यानुशोचन्ति, इह च मरणकाले, न अस्माभिजितेन्द्रियत्वं भावितं वैराग्यं वा, उक्तं हि—‘इतं मृष्टिभिराकाशं, तुषाणां कुट्टनं कृतम् । यन्मया प्राप्य मामुख्यं, सदर्थे नादरः कृतः ॥१॥ उक्तं बहु चरित्रं च, स्वार्थश्च न प्रहावितः । ते चैवमन्वशोचन्त, यथा के?, उच्यते, ‘जेहिं काले परिक्लृप्तं’ सिलोगो ॥ २३९ ॥ जे इतिणा अणिद्धिदुणिदेसे, कालो नाम तारुण्यं मध्यमं वयः, यो वा यस्य कालो ध्यानस्याध्ययनस्य तपसो वा, तेषामेकेषां सुकृतं नाम श्रमण्यं, त एव च श्रमणाः त एव मोक्षाकांक्षिणस्त एव साधवो साधर्मिका वा ‘ते धीरा बंधणुस्सुक्का’ त एव धीराः त एव बंधविमुक्ता, बंधनं कलत्रादि कर्म वा, ये किं कुर्वन्ति?, ‘जे णावकंखंति जीवितं’ पुण्वतरपुण्वकीलितादि असंजमजीवितं न वांछंति । ‘जहा णदी वेयरणी’ सिलोगो ॥ २४० ॥ ‘यथे’ति येन प्रकारेण वेगेन तस्यां तरंतीति वेतरणी नाम परोक्षाः अवादिपुः सा हि तीक्ष्णश्रोतस्त्वात् विपमतटत्वाच्च दुःखमुत्तीर्यते इति दुस्तरा, सर्वलोकप्रतीत एवासौ, पाखण्डिनां च केषांचित्, ‘इहे’ति इह प्रवचने, वक्ष्यमाणमपि च ‘जह तं णदी वेतरणी’ दुत्तरा एवं लोकांसि नारीओवि दुत्तराओ, एवमनेन प्रकारेण सर्वोपसर्गेभ्योऽनुलोमेभ्यः प्रतिलोमेभ्यश्च दुस्तरतार नार्यः, ता हि नानाविधैर्हविभावत्रिलोमैरुत्तितीर्षूनभिभवन्ति, वेतरण्यामिव तत्रैव तत्रैव निमज्जापयंति, ता हि दुक्खं द्रव्यभावनतः परिह्रियंते, ‘अमतीमय’ति न मतिमान् अमतिमान् तेनामतिमता, ‘जेहिं ते णारिसंजोगा’ सिलोगो ॥ २४१ ॥ जे इत्यनिर्दिष्टनिर्देशः, त्रिविधा नार्यः, नारीभिः संयोगा नारीसंयोगाः मैथुनसंसर्गा इत्यर्थः, ‘पूयणा पिट्टनो कत’ति पूयणा नाम वस्त्रान्नपानादिभिः स्नानाङ्गरागादिभिश्च शरीरपूजनात्, उक्तं हि—‘णो सायांसोक्खपडिबद्धे भवेज्जा’, अथवा त एव नारीयोगाः पूतना पातयंति धम्ममात् पातयंति वा चारित्रमिति पूतनाः, पूतीकुर्वन्वित्यर्थः, पुष्टतो कृता नाम उज्जिता, ‘सवमेवं णिराक्किचा’ सर्वमिति येऽन्ये उपसर्गाः

श्रुतिपासासीतोष्णादयः निरा० नाम पृष्ठे कृत्वा, अथवाऽनुलोमाः प्रतिलोमाश्च, सोभणाए समाहिण उत्रसग्गेहिं खोहिज्जति, किं च 'एते ओहं तरिस्संति' सिलोगो ॥२४२॥ एते नाम जेहिं एते इत्थिपरीसहादयः उपसर्गा जिताः, द्रव्यौघः समुद्रः भावौ-
घस्तु संसारः, तरिस्संति ते, नान्ये, न वा भावेन, दृष्टान्ते 'समुदं ववहारिणो' समुदतुल्यं समुद्रचक्रं, व्यक्तरंतीति व्यवहारिणो-
वणिजः पौतैस्तरंति, 'जत्थ पाणा विसग्गेसी' यस्मिन्-यत्र एते पापण्डाः गृहस्थस्वभावं गताः विषयजिता विपण्णा आसंते
गृहिणश्च, इह परत्र च 'किंचंती सह कम्मणा' कृत्यन्ते निपद्यंत इत्यर्थः, 'नं च भिक्खू परिणाय' सिलोगो ॥२४३॥
दुविहाए परिणाय परिज्ञाय जाणणापरिणाय उत्रसग्गपरीसहे जाणिता पच्चक्खाणपरिणाय उट्ठितो ते अहियासेमाणु 'सुव्वते
सम्मि ते चरे' समितिग्रहणात् उत्तरगुणा गृहीताः, मूलगुणा पुन इमे 'मुसावादं विवज्जेज्ज' कस्मान्मृपावादः पूर्वमुपदिष्टः? न
प्राणातिपात इति, उच्यते, सत्यव्रतवतो हि व्रतानि भवंति, नासत्यवतो, अनृतिको हि प्रतिज्ञालोपमपि कुर्यात्, प्रतिज्ञालोपे च सति
किं व्रताणामवशिष्टं? तं मुसावादं विसेसेण वज्जए विवज्जए, अदिण्णादि च वोसिरे, अदिण्णमादि यस्याश्रवणस्य मोऽयं अदिण्णा-
द्याश्रवणः तं अदिन्नादि विवज्जए, तंजहा-पाणादिवादादि जाव परिग्रहं, प्राणातिपातप्रसिद्धये त्वपदिश्यते 'उड्डु अहे तिरियं
वा' सिलोगो ॥२४४॥ ऊर्ध्वमधस्तिर्यगिति क्षेत्रप्राणातिपातो गृहीतः, जे केई तसथावरा इति द्रव्यप्राणातिपातः 'सर्वत्रे'ति प्राणा-
तिपातभावश्च सर्वावस्थासु 'विज्जं' विद्वान् सर्वत्र विरतिं विद्वान् कुर्यात् इति वाक्यशेषः, विगति एव हि 'संति णिव्वाणमाहितं'
विरतीउ वा विरतस्स वा संति णिव्वाणमाहितं, शान्तिरेव निर्वाणमाख्यातं संति णेव्वाणमाहितं, अहवा संतिति वा णिव्वाणंति
वा मोक्खोत्ति वा कम्मखयोत्ति वा एगद्धा, तेनापदिश्यते संति णिव्वाणमाहितं, उक्ता उपसर्गाः, ते च सर्व एव सोहव्याः, आत्म-

संचेतनीयोपसर्गापवादस्तु नोऽशरीरो धर्मो भवतीतिकृत्वा 'इमं च धम्ममायाय, कासवेण पवेदितं। कुज्जा भिक्खु गिलाणस्स, अगिलाए समाहिए ॥२४५॥ संखाय पेसलं धम्मं, दिट्ठिमं परिणिब्बुडे। उवसग्गे गिराकिच्चा, आमोक्खाए परिद्वएज्जासि ॥२४६॥ त्तिवेमि उपसर्गाध्ययनं समासं ३॥ (ग्रन्थाग्रं ३०००)

इदानीं इत्थिपरिणत्ति अज्झयणं, उवक्कमादि चत्तारि अणुयोगदारे परूवेऊणं अत्थाधियारो, सो दुविधो-अज्झयणत्थाधियारो उद्देसत्थाधियारो य, अज्झयणत्थाहियारो जाणणापरिणाए तिविधाउवि इत्थिगाउ जाणियव्वत्ति, पच्चक्खाणपरिणाए ताओ परिहरितव्वाओ, उद्देसत्थाधियारे इमा गाहा 'पढमे संथवसंलावाइएहि' गाहा (५६) पढमे उद्देसए यथा-येन प्रकारेण संवाससंथवेण संबद्धवसधिमादीहि य दोसेहिं गमणागमणमादि पुच्छाहि य उच्छात्रसंलावभिण्णकथाहि य इत्थीहिं सद्धि सीलक्खलणं भवति, पढमुद्देसे विलंवणा उ लभति चोदिज्जंते, वितिए उद्देसए खलितो समणधम्ममाउ विलंवणा पाविज्जंति लिंगत्थओ होन्तो, स वा लिंगओ अपं वा लिंगं वा सपक्खपसपक्खातो य हीलणं पावति। णामणिप्फणो णिक्खेवे इत्थि परिणा य दुपदं णाम, तत्थित्थीए 'दव्वाभिलावच्चिधे' गाथा ॥५४॥ जाणगसरीरं भवियसरीरं, वतिरित्ता दुर्वधा-मूलगुणनिव्वत्तणाणिव्वत्तिया य उत्तरगुणनिव्वत्तणानिवित्तिया य, मूलगुणे इत्थिसरीरं जंढं जीवेणं, उत्तरगुणे कट्ठकम्मादिसु, अथवा दन्वित्थी तिविधा-एगभविया चद्दाऊ अभिमुहणामगोत्ता, अभिलावत्थी जहा साला माला वेला सिद्धी इत्यादि, वेदि(विधि)त्थी अवगतवेतं इत्थिशरीरं, तं पुण छउमत्थस्स केवलस्स वा, वेदित्थी इत्थिवेदं वेयमाणी, भावित्थी आगमतो णो आगमतो य, आगमतो इत्थिवेदजाणओ तदुवउत्तो, (णो आगमतो) इत्थिवेदणामगोताइं कम्माइं वेयमाणो जीवो, इत्थि भणिया। इदानीं परिणा, सा जहा

सन्धपरिणगाए, जहा संजताणं इत्थिपरिणगा तथा संजतीणं पुरिसपडिण्णा, इत्थीपडिपक्खो पुरिसो, तेण तस्सवि णिक्खेवो भाणि-
तव्वो 'णामं ठवणा दविए' गाथा ॥५५॥ णामे जहा घडो पडो कलसो, ठवणापुरिसो कट्टकम्मादिकता जिणपडिमा वासुदेव-
पडिमा एवमादि, दव्वे जाणगसरीरादि जहा इत्थी तथा भणियव्वं, खेत्ते जो जत्थ खेत्ते पुरिसो, जहा सोरडो सावगो मागधो
वा एवमादि, यस्य वा यत् क्षेत्रं ग्राप्य पुंस्त्वं भवति, अन्यत्र न भवति, कालपुरुषोऽपि यावंतं कालं पुरुषो भवति, जहा "पुरि-
से णं भदंते ! पुरिसोत्ति कालओ केवइ चिरं होंति ? , जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं सागरोवमसयपुहुत्तं" यो वा यस्मिन् काले
पुरुषो भवति(जहा कोइ एगंमि पक्खे पुरिसो) एगंमि पक्खे णपुंसगो, प्रजन्यते अनेनेति प्रजननं तद्यस्यास्ति, केवलमस्ति न पुंस्त्वं
स प्रजननपुरुषः, कम्मपुरुसो नाम यो हि अतिपौरुषाणि कर्माणि करोति यथा वासुदेवः स कर्मपुरुषः, भोगपुरिसो चक्कवड्डी,
गुणपुरिसो णाम यस्य पुरुषगुणा विद्यन्ते इमे, तद्यथा-व्यायामो विक्रमो वीर्यं, सत्त्वं च पौरुषा गुणाः। कान्तित्वं च सुदुत्वं वि(च)विध-
क(व)त्वं च योषितां ॥१॥ भावपुरिसो आगमतो णो आगमतो य, आगमतो पुरिसो पुरिसजाणगो तदुवउत्तो, णो आगमतो पुरिसणाम-
गोताइं कम्माइं वेदयंतो, दस एते पुरिसणिक्खेवा इति । 'पढमे संथव' गाथा ॥ जेऽभिहिता पढमे संथवसंलावादिगेहिं पुव्वुत्तं ।
'सूरा मो मण्णंता' गाथा ॥५७॥ सूरा मो मण्णंता इत्थिहिं अपडिविरतिचि वाक्यशेषः, कैतवं नाम माया कैतवयुक्ताः कैतविकाः,
उवधी नाम अन्येषां वशीकरणं, अधिका कृतिः निक्कृतिः नियद्वी तत्प्रयोगात् गहिता तु अभयपज्जोतकूआधारा(कूलवाला)दिणो
[सूरो पज्जोतो केतवयारो तवस्सी] एवमादिणो जीवा इत्थिदोसेण इह परभवे य णाणाविधाइं दुक्खाइं पावंति हत्थपायछेदादीणि,
'तम्हा ण उ वीसंभो गंतव्वो णिक्खमेव इत्थीणं । पढमुद्देसे भणिता जे दोसा ते गणंतेणं ॥५८॥ सुसमत्थाविऽसम-

तथा कीरंति अप्ससत्तिग्या पुरिसा । धर्मं प्रत्यसमर्थो, अपसत्तिग्या नाम परीसहभीरुणो, 'दिस्संति सूरवादी णारीवसगा ण ते सूरा ॥५९॥ रणसूरवादिणोऽवि णारीवसगा दीसंति जहा ते पज्जोदादयो, को पुण सूरो?, उच्यते-धम्मंमि जो दढमई सो सूरो सत्तिओ य वीरो य । ण ह्नु धम्मि णिरुच्छाहो पुरिसो सूरो सुबलिओवि ॥६०॥ जो धम्मंमि दढो सूरो सत्तिगो य, ण उ जो धम्मणिरुत्थाहो धर्मं प्रति सूरो भवति, यद्यपि बलवानसौ सरिरेण तथाप्यसौ दुर्बल एव, एते चेव य दोसा पुरिसपमादेऽवि इत्थिगाणंपि । तम्हा उ अप्पमादो विरगगमगंमि तासिंपि ॥६१॥ पुरिसोत्तरिओ धम्मोत्तिकाउं तेण इत्थीपरिणा वुत्ता, इत्थीणवि एसा चेव विवरीता पुरिसपरिणा, गयो णामणिप्फणो । सुत्ताणुगमे सुत्तमुच्चरियव्वं अखलितादि जाव पंचधा वित्तिलक्षण-मिति, सुत्तस्स सुत्तेण संबंधो- 'आमोक्खाय परिव्वएज्जासि' चि पडिलोमे उवसगो अधियासेन्तो 'इमे' इत्यन्ये अनुलोमाः, उपोद्घात एव तस्योपदिश्यते-पूर्वं प्रव्रजति पश्चादुपसर्गान् सहतीतोऽपदिश्यते 'ये मातरं च पितरं च' वृत्तं ॥२४७॥ 'ये' इति अणिद्धि-णिद्देशो चशब्दोऽधिकवचनादिषु, आतरं भगिनीत्यादि, विविधं प्रधाय विप्रधाय वृणमिव पटांतलग्नं, पूर्वसंयोगो गृहसंयोगः, अथवा जातः सन् यैः पश्चात्सह संयुज्जते स संयोगः, स तु भार्याश्च पुत्रदुहित्रादि, अथवा सर्व एव पूर्वापरसहसंबंधः पूर्वसंयोगो भवति, अथवा द्रव्यभावतः पूर्वसंयोगो, द्रव्ये स्वजनसंस्थवो नोस्वजनसंस्तवश्च, स्वजने पूर्वापरसंस्तवः, नोस्वजनसंस्तवस्त्रिविधः-सचित्तादि, सचित्ते दुपदचतुष्पदापदं, द्विपदे दासीदासभृत्यमित्रवर्गादि, चतुष्पदे हस्तिअश्वगोमहिष्यादि, अपदे आरामोद्यानपुष्पपालादि, अचित्ते हिरण्णादि मिश्रे साधारणालंकारप्रहरणहस्त्यश्वादि, भावे मिच्छताविरतिअण्णाणा 'एगे सहिते चरिस्सामि' एगो णाम राग-दोसरहितो, सहितो णाणादीहि, आत्मनो वा हितः स्वाहितः, चरति-गच्छति वर्तयतेचि एक्कोऽर्थः, विविक्तान्येपतीति विवित्तेसी

मार्गयतीत्यर्थः विविक्तानां साधूनां मार्गमेषतीति विविक्तैषी, आरतमेहुणो नाम उपरतमैशुनः, कतर आरतः ? 'विविक्तेसी' विविक्तं द्रव्ये शून्याकारं स्त्रीपशुवर्जितं भावे तत्संक्लृपवर्जनता, अथवा कर्मविवितो मोक्खो तमेवमेषतीति विविक्तमेसी, 'सुहुमेणं तं परक्कम्मं' वृत्तं ॥२४८॥ सुहुमेनेति-निपुणेन, उच्यते येनेति वाक्यशेषः, 'परक्कम्म'ति पराक्रम्य अभ्यासमेत्य वंदणपूर्वकेन सुक्ष्मेनोपायेन 'छन्नपदेने'ति अन्यापदेशेन, पुचकिडगा य णतुयभातीकिडगा य पीतकिडगा य । एते जोव्वणकीडगा पच्छन्नपती महिलियाणं ॥१॥ अथवा 'छन्नपदेने'ति छन्नतरैरभिधानैराकारैश्चमं अभिमर्पति, तद्यथा 'काले प्रसुप्तस्य जनार्दनस्य, मेहांधकारासु च सर्वरीषु । मिथ्या न भाषामि विशालनेत्रे !, ते प्रत्यया ये प्रथमाक्षरेषु ॥१॥ जाणंति ता उवायं च, उपायो नाम विविक्तविश्रंभरसो हि कामः, स तु एको आत्मद्वितीयो वा, गच्छगतस्य किं करिष्यति ?, तस्यैव देशकालं छक्कं(न्नं)च 'जहल्लिस्संति'ति येन प्रकारेण लिश्यन्ते संबध्यंत इत्यर्थः, एके, न सर्वे, अन्ये हि स्त्रीजनालिङ्गिताः अपि न ताभिः संबध्यन्ते, पवनबलसमीरिता वह्निज्वाला इव चैनां मन्यन्ते, ते तूपाया इमे—यथा यथा ह्यग्निः सन्निकृष्टो भवति तथा तथा दहति, इत्येवं मत्वा 'पासे भिस्सं गिस्सीयंति' वृत्तं ॥२४९॥ भृशं नाम अत्यर्थं, प्रकर्षेण उरुणा ऊरूं अक्कमिया, दूरगता हि नातिस्नेहमुत्पादयन्ति विश्रंभदा, तेण अद्धासणे गिस्सीदंति, सन्निकृष्टा वा परिभुंजमाणा पुसा पुष्यन्तेऽनेनेति पोषकं तन्निमित्तं वा कामिभिर्विद्वान्नपानादिभिः पुष्यत इति पोषकं-पोसं, वत्थं णाम गिवसणं, तमभीक्ष्णं अभीक्ष्णमायासवद्भ्रमपि शिथिलीकृत्वा परिहिति, गिन्विट्ठा उड्डित्ताड य आसन्नगताड य होइऊण 'कायं अधिविदंसेन्ति' जंघा दुन्निवि हूद्धक्खणे वा जणणेण डिता वा संती गिवेयंति गुह्यमिति प्रकाश्य पुनर्बालमवेति, बाहु उद्धट्ठु नाम उत्सृज्य कक्षां परामृशति, एवमादीनि अन्यान्यपि भ्रुकटाक्षविक्षेपादीनांकारान् करोति,

किं च-‘सयणासणेहि जोगे’ वृत्तं ॥५०॥ तमेकाकिनं व्याकुलसखायं वा मत्वा सयणे निमंतेति, सयणं णाम उवस्सयो, सीतं इदाणिं, साहु अंतो, अतीवगिम्हे वा मत्वा सयणे निमंतेति, धूलिं वा कतवरं वा उवसग्गाउ णीणेंति, अणतरं वा संसज्जनवरिसी-
यणाति उवसग्गपरक्कमं करेति, ‘आसणेणं’ति पीढएण वा कट्टमएण वा आसंदएण निमंतेति, ‘योग्य’मिति यस्मिन् काले हितं निवावं प्रवातं वा स्यात्, किमासां भिक्षुणा प्रयोजनं ? नन्वासामन्ये कामतंत्रविदः तत्प्रयोजनिनश्च गृहस्था विद्यन्ते, उच्यते हि कुयोषितो विधवा विप्रवसितधवाः, तासां हि विरूपोऽपि तावद्वयोस्थोऽतिक्राम्यो भवति, दुर्मुखोऽप्यद्यार्थिकोऽपि एकान्तरुचिरपि, किमु यः सरलः सुरुपो विचक्षणः, उक्तं हि-“माधुर्यं प्रमदाजने च ललितं०” ता हि सन्निरुद्धाः सधवा विधवा वा, आसन्न-
गतो हि निरुद्धाभिः कुब्जोऽन्धोऽपि च काम्यते, किमु यो स कोविदः, उक्तं हि-“अं वा निमं वा अभ्यासगुणेण आरुभति वल्लीं ।” दूरस्थं चैनं मत्वा ब्रूयात्-अम्हे हि ण सक्केमो सकम्मा दिणओ वंदितुं णमंसितुं वा, इमाणि अम्ह सयणाणि वा, अथवा योग्यग्रहणात् उच्चारपासवणचंक्रमणत्थाणज्झाणओयणभूमीओ वेप्पंति, सा जइ कदाइ सड्डी भवेज्जा जाणइ जाइं साधुजोगाइं ‘इत्थी एगता णिमंतेंति’ एकस्मिन् काले एकदा, यदा यदा स एकाकी भवति व्याकुलसखायो वा, अथवा वरिसारत्तादिसु जत्थ सय-
णासणोवयोगो भवति, सयणमिति संथारगो वेप्पति, उवस्सओवि, ‘एताणि चेव से जाणे पासा उ विरूवरूवाइं’ एतानीति यान्युपदिष्टानि शयनासननिमन्त्रणानि स भिक्षुः पासयंतीति पासा त एव हि पासा दुच्छेद्याः, न केवलं हावभावभ्रूविभ्रमेंगितादयः, न हि शक्यमुल्लंघयितुं, न तु ये दानमानसत्काराः शक्यन्ते छेतुं, उक्तं हि-“जं इच्छसि घेतुं जे पुंवि ते आमिसेण णिणहाहि । आमिसपासणिवद्धो काही कजं अकजंपि ॥१॥” ‘विविधरूवाइं’ तां पुण पासाणि विरूवरूवाणि, संवधनउपगूहनआलिगना-

दीणि, जहा ताणि परिहरणीयाणि तथा तंभयादेव सयणासणमिंतणादीणि परिहरितव्याणि, ताणि पुण कंहं परिहरितव्याणि ?
उच्यते 'णो तासि चक्खु संघेज्जा' मिलोगो ॥२५१॥ चक्षुसंधणं णाम दिट्ठि ए दिट्ठिसमागमो, अकुट्टउ विकट्टओवि य तासु
णिच्चं भवेज्जा, कार्येऽपि सति अस्निग्धया दृष्ट्या अस्थिरया अवज्ञया चैता ईषन्निरीक्षते, 'साहस'मिति परदारगमनं, नह्यसाह-
सिकस्तत्करोति, संग्रामावतरणवत्, तत्र हि सद्यो मरणमपि, स्यात् हस्तादिछेदबंधघातो वा, स्वदारमपि तावद्दीक्षितस्य साहसं,
किमु परदारगमनं ? अथवा साहसं-मरणं, प्राणान्तिकेऽपि न कुर्यात्, अथवा यदसौ स्त्री चापल्यात् साहसं कुर्यात्तदस्या न सम-
नुजानीयात्, उक्तं हि-“पुरुषे विद्यते सत्त्व”मिति, 'न सल्लिख्यं विहरेज्जा नेति प्रतिषेधे, 'सल्लिख्यं'ति ताहिं सह, गामाणु-
गामं ण विहरेज्ज, जत्थ वा ताओ ठाणे अच्छंति तत्थ ण चिट्ठितव्वं, कयाइ पुव्विं ठितस्स झत्ति एज्जा ततो णिगंगंतव्वं, क्षणमात्र-
मपि न संवस्याः, 'एवमप्पा रखितु सेउ'त्ति आत्मेति सरीरमात्मा च, स इह परे च लोके अतिरक्षितो भवति, ये इह मैथुना-
नाचारदोषास्तस्य न भविष्यंतीत्यतो निरीक्षितो भवति, पुनरिदानीं पाशाः 'आमंतिय ओसविं वा' धृत्तं ॥२५२॥ काचित्
सन्निकृष्टगृहवासीनी सेज्जायरी प्रातिवेशिकी वा अहनि विरहाद्यलंभात् ब्रूयाद्-अहं निश्यागमिष्यामि, नास्ति मेऽहनि क्षणो विरहो
वा, तद् अस्या न समनुजानीयात्, धर्मं श्रोतुमित्प्रयोगेन वा, यदि चेत् मम भर्तुः शंक्से तत् एनमहं आमन्य नाम पुच्छिउं
तत्प्रयोजना वसितं स्थापयित्वा, अथवा ब्रूयात्-असावहनि कुष्यादि कर्मपरिश्रान्तः भुक्तः सन् निपन्नमात्र एव मृतवच्छेते, भद्रक
एवासौ, न मम रुस्सिहितिति, जइवि मं परपुरिसेण सह गच्छमाणं पेच्छति तहावि नवि रूसेज्जा, अथवा संकेतेत, ननु ते भर्ता न
विरूष्येत ? सा ब्रवीति-आमंतिय ओसवियाणं, आमंतिय ओसविया च तमहमागता, तुब्भे वीसत्था होह, विविक्तविश्रंभरसो हि

कामः, यच्च पृच्छसि किमागताऽसि अकाले इति ? तं धर्मं श्रोतुं, ब्रूयाद्वा ममाऽऽणत्तियं देह यन्मया कर्त्तव्यमिति, शुश्रूषापादशौ-
चप्रक्षणादि, यद्वा किञ्चिदसद्गृहेऽस्ति तत्सर्वमहं च भवत्संतकं 'आयसा' नाम आत्मसा, अप्पणवि णिमंतेति तुब्भं चयं इमं
शरीरगं, अहं ते चलणोवधानकारिया, एवं भिन्नकहादीहिं सम्बन्धः, सम्बन्धनालिङ्गनउपगूहनकंठवलंबणादीणि वा कुर्वती निवा-
रिता ब्रूयात्—'कुत्र वा ममान्यत्रोवयोगो, 'एतानि चेव से जाणि सद्दाणि' एतानीति यान्युद्दिष्टानि 'से' इति स मिह्नुः, शब्दा नाम
ये शब्दादिविषयाः कथिता, न केवलं गीतातो शब्दा वर्जा, आत्मनिमन्त्रणादयो हि सुदुस्तराः शब्दाः, अथवा यानि सीत्कारा-
दीनि सद्दाणि कर्जति तान्येवैतानि विद्धि निमन्त्रणादीणि शब्दानि, पठति च—'सद्दाणि विरूवरूवानि' तासु हि पंचलक्खणा विसया
संति विभासियब्बा, विविधं विसिद्धं वा रूवं, विरूवाणि रूवाणि जेसिं ताणिमाणि विरूवरूवाणि—'णाह पिय कंत सामिय दइत्त
वसुल होलगोल ! गुणलेहि । जेणं जियामि तुब्भं पभवसि तं मे सरीरस्स ॥१॥ इमानि चान्यानि शब्दानि 'मणवंधणेहिणे' वृत्तं
॥२५३॥ मनसो बंधनानि मनोबंधनानि, तानि तु गतयश्च निरन्तरा रूवमंदा यस्मिन् करुणमाकारतो वाक्यतश्च, विनीतवत् वन्दन-
पूजनं पादादिसंवाधानं 'उपक्ता' अल्लिहत्ता 'अदु मंजुलाहं भासंति' मणसि लीयते मनोऽनुकूलं वा मंजुलं, मदनीयं वा मंजुलं,
मितमधुररिहितजंपुल्लहं ईसी कडक्खहसितेहिं । सविक्कारेहि विरागं हितयं पिहितं मयच्छीए ॥ १ ॥ भेदकरी कथा भिण्णकहा,
तंजहा—तुमंसि किं वत्तवीवाहो पव्वइतो ण वत्ति, वृत्तवीवाह इति चेत् कथं सा जीवति त्वया विनैवंविधरूपेनेति, कुमार इति चेत्,
अनपत्यस्य लोकान संति, किं ते तरुणगस्स पव्वज्जाए ? दारिका वरिज्जसु, मया वा सह भुंज भोए, स्यात्कथं वैराग्यं वा ? काम-
भोगपरंपराज्ञः, भुक्तभोगः कुमारगो वा तत्प्रयोजनात्यन्तपरोक्षः आनम्यते, कथं ? 'सीहं जहा च कुणिमेणं' वृत्तं ॥२५४॥

येन प्रकारेण यथा सहस्रिकोऽपि स्कन्धावारः सिंहेनैकेन भजते, क्वचिच्च पन्थाः सिंहेन दुर्गाश्रयेण निःसंचरः कृतः, स च तद्र-
हणोपायविद्धिः पुरुषैः ह्यगलकं मारयित्वा तद्गोचरे निक्षिप्य पाशं च दद्यात्, तेन कुणिमकेन बध्यते, एकचारी नाम एक एवासौ
चरति, न तस्य सहायकृत्यमस्ति, उक्तं हि—‘न सिंहद्वन्दं भुवि दृष्टपूर्वं’ एवेत्थिया बंधंति’ भावबंधेन, द्रव्यसंबुत्तो हि समुद्र-
कूर्मो, पिहिता आश्रवा यस्य भावतः, स तु संबुत्तः भावैकचरः, द्रव्यतो भाज्याः, पाशाः कूटादयः, भावपाशास्त्वमे—गतिविभ्रमे-
गिताकारहास्यादयः, यैर्भावो पाश्यते, संबुत्तोऽपि तावद्बध्यते, किञ्च योऽल्पवृत्तिरिति, ‘अहं तत्थ पुणो न समंति’ सिलोगो॥२५५॥
तस्मिन्निति तत्र, मूर्च्छित इति वाक्यशेषः, असंजमनतं पुनरनेकरूपार्थैर्नमयन्ति यद्यदिच्छति तत्कारयन्ति, यथा रथकारः नेमिकाष्ठं
तक्षन् क्रमशो, यदि स एवं नतः ‘बद्धे स्मि ए व पासेण’ यथाऽसौ मृगः पाशेन बद्धः मुमुक्षुः स्पन्दमानोऽपि न मुच्यते एवम-
सावपि विषयदानैर्बद्धः कुकुदुम्बकुतत्तीहि व्याप्रियमाणोऽपि पुनर्विजिहीर्षुरपि न शक्नोत्यवसर्पितुं क्रव्यगृह इव सिंहः, भावगाढ्यं
कुकुदुम्बव्यापारैः कृष्यादिभिः व्याप्तः, कर्ममर्च्छिताः ‘अहं समुत्तप्यती पच्छा’ वृत्तं ॥ २५६ ॥ यथा कश्चिज्जनो जानन्
अजानन् वा विषमिश्रं पायसं भुक्त्वा तत्परिणामे वेदनोदये भृशमनुशोचते, ‘एवं विवागमणिस्सा’ एवमिति योऽयमुक्तः विवागो
दारभरणादिपरिक्लेशः, विवेग इति चेत् भवति विवेच्यते येन भवः कर्म वा स विवेगः—संयमः एवं विवेगमातात, स्त्रीभिः संगमो
न कार्यः, काष्ठकर्मादिस्त्रीभिरपि तावत्संवासो न कल्पते, किञ्च सचेतनाभिः १, दक्षिणो नाम रागदोसरहितो, एगतो वासः संवासः
तदासणे वा संवसतो संश्रवसंलावादि, दोसा असुभभावदर्शनं भिन्नकथा वा स्यात्, उक्तं हि—‘तदिन्द्रियालोचनसक्तद्रव्याः ०’ तम्हा
उ चज्जए इत्थी’ वृत्तं ॥२५७॥ तस्मात्कारणात् इत्थी तिविधा, कथं वज्जए ? ‘विसलित्तं कण्ठजं णच्चा’ विषेण दिग्धो विप-

दिग्धः आगंतुना सहजेन वा, अविषदग्धोऽपि तावत् परिह्रियते, किं पुनः सविष इति, स तु मरणभयात् परिह्रियते, स्त्रियस्तु संय-
ममरणभयात्, किंच-‘ओये कुलाणि वसवन्ति’ ओयो णाम रागदोसरहितो, वसे वर्त्तत इति वशवर्त्तीति, पूर्वाध्युषित्वात् यदु-
च्यते तत्कुर्वन्ति ददति वा, स्त्रियो वा येषां वशे वर्तन्ते, किं पुनः खैरस्त्रीजनेषु, वश्येन्द्रियो वा यः स वशवर्ती, गुरूणां वा वशे
वर्त्तते इति वशवर्ती, आवाति नाम आख्याति गत्वा २ धर्मं निष्केवलानां स्त्रीणां असहितानां पुंसां, असावपि तावन्न निर्ग्रन्थो
भवति, किमु यस्ता भिन्नकथं कथयति ?, यदा पुनर्बद्धा सहागता पुरुषमिश्रा वा वृन्देन वा गच्छेयुः तदा स्त्रीनिन्दां विषयजु-
गुप्सां अन्यतरं वा वैराग्यकथं कथयति, कदाचिद् ब्रूयात्-यदिवा गृहमागंतुं न कथयसि तो भिक्खवपाणगादिकारणेण एज्जह, दृष्टि-
विश्रामनामपि तावन्त्वां दृष्ट्वा करिष्यामः, अपश्यंत्या हि मे त्वां शून्यमेव हृदयं भवति, एवमुक्त्वा वा ‘जे एवं इच्छं अणुगिद्धा’
वृत्तं ॥ २५८ ॥ जे इति अणिदिट्ठणिदेसो, एतदिति यदुक्तं गिहिणिसेजे, जे वा एवंविधाणि इच्छति गवेसंतेत्यर्थः, अणुप्रयायंते,
एतदपि तावद्भवतु यदि रहो नास्ति समागमो वा, ‘अण्णयरा उ ते कुसीलाणं’ पासत्थादीणं कुत्तिसत्तसीला कुशीला पासत्था-
दयः पंच षव वा, पंचत्ति स पासत्थउमण्णकुसीलसंसत्तअहंदा, णवत्ति एते य पंच इमे य चचारि-काथिकः मामकः प्राश्निकः
संप्रासारिकः, स्त्रीसमागमाद्वा को दोषः?, उच्यते, ‘सुतवस्सिएवि भिक्खू’ अथवा अन्यतरो वा भवति कुशीलानां सुदु तप-
स्सिनः सुतपस्सिनः योऽपि ताव तपोनिष्ठप्रविग्रहः स्यात् मासोपवासी वा द्विमासोपवासी वा अथवा श्रुतमाश्रितः सुतमहिज्जंतो
गणी वायगो वा, नो प्रतिषेधः, विहारो नाम नक्तं दिवा वा शून्यागारादि पइरिक्कजणे वा खगुहे ‘सहणं’ ति देसीभासा सहेत्यर्थः,
एवं ज्ञात्वा स्त्रीसंबद्धा वसधी वर्जा, कूटचारो दृष्टान्तः, कतरा स्त्रियो वर्जा ?, उच्यते, असंकनीया अपि तावद्वर्जाः, किमु शङ्क-

नीयाः, तद्यथा—‘अवि धूअराहिं सुण्हाहिं’ सिलोगो ॥ २५९ ॥ अवि विसेसणे धूयोरो पुत्तिया ताहिं, पुत्तवहुणो सुण्हा, जइ नाम सुण्हा, धीयत इति धाती, दासीग्रहणं व्यापारक्लेशोवतप्ताः दास्योऽपि वड्याः, किमुत स्वतन्त्रा स्वरसुखोवेता, ‘महल्लीहि वा कुमारीहिं’ महल्ली वयोऽतिक्रान्ताः वृद्धाः, कुमारी हि अप्राप्तवयसा भद्रकन्यकाः, संधवो उल्लावसमुल्लावहास्यकन्दर्पकीडादि, मातृभिर्भगिणीभिश्च, नरस्यासंभवो भवेत् । बलवानिन्द्रियग्रामः, पण्डितोऽप्यत्र मुह्यति ॥ १ ॥ स्यात्किमत्र ? , ‘अउ जातीणं च सुहीणं च’ वृत्तं ॥ २६० ॥ अदुरिति अथवा जातीणं वा जातयो णाम कुलधरे वसंतीए पितृभ्रात्रादयः, अथवा स्त्री येषां दीयते त एव तस्याः सगोत्रा भवन्ति ज्ञातकाश्च, सुहिणो णाम जे सन्नायका मित्राः, तेषामप्रियं भवति, यद्यपि प्रतिषेधयंति ‘एकदा’ कदाचित्, उभ्रामिकेयं उक्ता वा ब्रूयात्—एष पुत्रमस्तको यथा, नैतत्सत्यं, सा च तस्मिन्नर एवातिमूर्च्छिता ब्रूयात्—मा मे पुनरेवं वक्ष्यसि, गिद्वत्ति पासत्ति वा मुन्छिएत्ति वा एगट्ठा, ब्रूयादिति वाक्यशेषः, ब्रूयात् अहो इमीसे वयं रक्खपोसणे करेमो, इमो पुण सेसमणुओ मणुस्सकजं करेइ, भणिज वा—हे खमण ! इमीसे रक्खणपोसणं करेहि, त्वमेवास्या मनुष्यः इति, एस तुमे सद्धि दिवसं उल्लाविंती अच्छइ, अयमपरः कल्पः—हे खमण ! रक्खणपोसणे मणुस्सो भवति, न कहाहिं, किंच—अन्येनाप्युदरे कृते दंडायाः सोऽपदिश्यते—तत्त्वमेवास्या रक्खणपोषणं कुरु, मनुष्योऽसि, राउले च ते कड्डामो, अथवा भणेज—हे साधु ! एसा अम्ह-च्चिया गिद्धा सत्ता तुमंसि अम्हे णो आढाति णो परिजाणति, नरकस्त्वं, एनां रक्षणेन पोषणस्त्वमेणां, पोषणेन मनुष्यस्त्वमस्याः, किंच—‘समणंपि दट्ठुदासीणं’ वृत्तं ॥ २६१ ॥ कदाचिदसौ तस्मिन् रूपवति साधौ गुद्धा स्वरसौष्ठवोपेते वा गुद्धा तच्चित्ता तम्मणा अच्छेज, अभिक्खणं वा अभिक्खणं तम्मि तेण दीसेज पडिचोदिजंति वा अच्छीयमाणी, तथैवाह—सयणं दट्ठुदासीणं,

तमपि तथैव तच्चित्तं तम्ममणं स्वाध्यायध्यानप्रत्युपेक्षणदिसंयमकरणोदासीणं तिष्ठन्तं दृष्ट्वा जानानाश्च यथैषोऽस्याः निमित्तेन संयम-
करणोदासीणो चिह्नति, तत्थवि ताव एगे कुप्यति, भणति वा-किमेवं अज्ज लक्खसि ?; अन्यथा च पठ्यते 'समणंपि दट्ठु-
दासीणिं उदासीणी गाम जेयामप्यसौ भार्या न भवति, बान्धवीया' अपि पदार्थादिषु तां च पोषितुं, किमु यस्यासौ भार्या
बान्धवी वा तामगणयंती, अथवा 'उदासीन'मिति उदासीनमपि भावात् श्रमणं दृष्ट्वा स्त्रीसहगतं एके कुप्यते, किमु सविकारप्रा-
यमिति, 'अहु भोग्येणेहिं णत्थेहिं' न्यस्तानि-उपनीतानि उपेत्य नीतानीत्यर्थः, न गृहिणो, तस्स हत्थाओ-वा, सो य धणग-
समणगो गिहिणीसेज्जवाही वा भिक्खाए आगतो, अथवा न्यस्तमिति तद्गतमनसं दट्ठुं कूरो दत्तो न तावद् व्यञ्जनं, स वाऽऽगतः
स तत्रातिसंभ्रमेणातुरीभूता सावातकस्यान्यस्य वा दातव्यं तं न ग्रयच्छति, अन्यस्मिंश्च दातव्ये कर्त्तव्ये वा अन्यत्प्रयच्छति करोति
वा, निदर्शनं जहा-रुहिं चि गामे पदोसे णट्टे णट्टेण तालिते मदले काइ वधू ससुरादीए परिवेशंती भायणेसु दिण्णेषु कूरमानेति,
ताए य तण्डुला इतिकारुण राइआउ अवस्सीयाउ, ततो णाए कूरोत्तिकाउं ससुरस्स उक्किणाउ, सो य आणक्खेतुं तुसिणीओ,
महत्थिया संचिह्नति, पतिणा से अस्सादेतुं पिड्डिता, एवं तंपि साधुणिमिच्चं संभंतं दट्टूण गृहिषु आत्मसु वा नादतां तस्याः भोत-
काद्या इत्थीदोसंकिणो भवंति, इत्थीदोसो गाम व्यभिचारिणी, स्यादेवंविधाः अपि दोषाः कस्यचित् दृष्टा अभूवन् भवन्ति
वा ?, ओमित्युच्यते, 'कुब्बंति संथवं नाहिं' वृत्तं ॥२६२॥ संथवो गाम गमणागमदाणसंप्रयोगप्रेषणादिपरिचयः, 'ताभि-'
रिति ताभिः स्त्रीभिः, पव्वभट्टा गाम णाणदंमणचरित्तजोगेहिं, जओ एते दोसा 'तम्महा समणा उ जहाहि' तस्मात् कारणात्
श्रमण इत्यामन्त्रणं अथवा श्रमणस्त्वं किं तत्रैवंविधैर्व्यापारः ?, एते गार्हस्थानामेव युज्जते, तुर्विशेषणे, जहाहि, पठ्यते च 'तम्महा

समणा ण समिन्ति आतहिओ' न इति प्रतिषेधे, समिति समन्तात्, न समग्रमित्यर्थः, अथवा ण समेन्ति—ण समुपा-
गच्छति, आत्मने हितं आत्महितं आत्मनि वा हितं आत्महितं, तासिपि अविरतियाणं तं हितं इह परलोके य, सण्णिसेजा णाम
निहिसेजा संथवसंकाथाओ य, स्यात् प्रवज्यामुपेत्यापि एवं कुर्यात् ?, ओमित्युच्यते, 'बह्वे गिहाणि अवहट्ठु' वृत्तं ॥२६३॥
प्रभृताः अपहत्यापहृत्य उत्सृज्येत्यर्थः, दंवल्लिणेण समणावि 'मिस्सी भावपणहया' मिश्रीभावो नाम द्रव्यलिङ्गमिति, न तु भावः,
अथवा पव्वजाए गिहवासेऽपि पणहता णाम गौरिव प्रस्रुता एवमेपां, कर्मभयाद्वा मिश्रीभावः, प्रियतन्वे कतरः पक्षः ?, विसय-
सायामोक्त्वपडिंधेणं भणति—लिङ्गछेयणमेव, अवधाणं चिरं, पण्होमिच्चावि कंखामोहणिज्जकम्मदोसेण कयाइ अथेसत्तमीओ अ
बंधेज्ज इति, अण्णे पुण अट्टुदुहट्ठुसट्ठा असमाधिगता त एवं पंडितत्तणेण धुवमग्गमेव भासिंसु, धुवमग्गो णाम संजमो वेरग्गमग्गो
वा, तंजहा—बहुमोहेनि णं पुब्बं विहरित्ता अह पच्छा संवुडे कालं करेजा आराधए भवति, तं तेसिं वायावीरियमेव, केवलं ढक्क-
रिपुत्तणं, न तु करणवीरियं, उक्तं हि—'जो जत्थ होति भग्गो ओवासं' गाथा, वायावीरियं णाम जो भणति ण य करेति भिल्ल-
मज्झुनवत्, अथवेदं वायावीरियं 'सुद्धं रवति परिस्साए' वृत्तं ॥२६४॥ सुद्धमिति वेरग्गं, अथवा सुद्धमिति शुद्धमात्मानं, ततः
प्रजामत्तमारहेतोः परिषदि रीति—सापत्त इत्यर्थः, 'अथ रहस्संमि दुक्कडं करेति' चि एवमुत्तवो रहस्संमि दुक्कडं करेइत्ति, दुक्कडं
णाम पावं, अथवा दुक्कसं तल्लिङ्गस्थैः क्रियत इति दुक्कडं, किंच 'जाणंति य णं तथावेत्ता' म हि जाणीते—न मां कश्चित्
जानानि, अथ चैनं तथावेदा जाणंति, तथा वेदयंतीति तथावेदाः, कामनचविद इत्यर्थः, ते हि कामयमानं आकारविकारजनंति,
उक्तं हि—'अस्समिनां कामविपांडुगणि, जन्नुनि मात्राणि च कामुकाणां।' नखदग्धनच्छेदनैर्वा मृच्यन्ते यथैतेऽकृत्यकारिणः, यथा-

ऽथ उच्चारद्युत्सृजन् दृश्यमानोऽपि परैर्मन्यते न मां काश्चित्पश्यति एवमसावपि रागद्वेषान्धो जानीते न मां काश्चित्पश्यति, ज्ञायते च परीव्रजन्, जलभृतवत्, अथवा यो यथावस्थितो भावतः तं तथावेदाः—प्रत्यक्षज्ञानिनः, ते हि आवीकम्पं रहोकम्पं सत्त्वं जाणंति, ये पुनस्ते तद्विधाः ते ब्रुवते—अहो इमो माइल्लो महासढो जो णम इच्छति अम्हेवि पत्तियावेत्तुं, ‘णवि लोणं लोणिज्जति ण य तोपि-ज्जइ घयं च तेहं वा । किह सक्का वंचेतुं अत्ता अणुहूयकल्लाणी ? ॥१॥ ‘सयदुक्करं अचदत्ते’ वृत्तं ॥२६५॥ एवं तावदसौ स्वयं दुक्कडकारिणं आत्मानं न वदति यथाऽहं दुक्कडकारीति, जोऽवि य गूढायारं प्रवचनवात्सल्यात् तद्वितमिच्छन्वा चोदयति तत्थवि णिणहवति, आकुट्टो नाम चोदितः आघ्रातः अभिशस्तो वा, कत्थ इलाघायां, भृशं कत्थयति इलाघत्यात्मानमित्यर्थः, अहं नाम अमुगकुलपक्षतो अमुगो वा होंतओ एवं करेस्सामि ? येन मया कनकलता इव वातेरिता मदनविसविकंपमाना भार्या परित्यक्ता सोऽहं पुनरेवं करिष्यामि ?, “यदि संभाव्यपापोऽहमपापेनापि किं मया ? । निर्विपस्यापि सर्पस्य, भृशमुद्विजते जनः ॥ १ ॥” अपापे ब्रूयाद्वा—को ब्रवीति ? यथाऽहमेवंकारीति, स भावेन च ह्येवंकारी, उक्तं हि—“स्नेनानुमानेन परं मनुष्याः ०” राउले वा णं कड्डामि, ‘वेदाणुवीयी कामास्सि’ वेदः वेद इव वेदः तस्यानुवीचिः—अनुलोमगमनं मैथुनगमनमित्यर्थः, तस्यानुलोमं मा कार्योः प्रतिलोमं कुरु, एवं चोदितो माणुकडताए सम्मच्चिद्धोऽवि च किलामिज्जति, ग्लै हर्षक्षये, दैन्यमायातीत्यर्थः, किमेप मामेवं चोदयतीत्यर्थः, ‘उस्सिनावि इत्थिपोसेहि’ वृत्तं ॥२६६॥ उस्सिता नाम वसिता, पोपयतीति पोपाः—भगं स्त्रियो वा पुण्णंतीति पोपकाः—भुक्तभोगिनः, इत्थिवेदो हि पुंफुमअग्गिसमाणो अविदसो, नाग्गिस्तप्यति काष्ठानां, नापगानां महोदधिः । नांतकुत्सर्वभूतानां, न पुंसां वामलोचनाः ॥१॥ स्त्रियो वा येन वेद्यन्ते स स्त्रीवेदो भवति, वैशिकतन्त्रेऽप्युक्तं “एता हंसंति च रुदंति च अर्थहेतोः, विश्वा-

सयंति च नरं न च विश्वसंति। स्त्रियः कृतार्थाः पुरुषं निरर्थकं, निष्पीलितालक्तकवत् त्यजंति ॥१॥” तथा अण्णे भणंति-पुरतो अण्णं पासे (अण्णं पिट्ठे) णिवज्जमाणीओ । अण्णं च तास हिअए जं च खमं तं करेति महिलाओ ॥१॥” प्रज्ञया समन्विताः लोकलोकोत्तरशास्त्रविदः उत्पन्न्यादिबुद्धियुक्ता, एके, न सर्वे, णारीण वसं उवणमिति, दृष्टान्तो वैशिकपाठकः, एगो किल जुआणो वेसिय-अहिज्जणमिमिच्चं गिहातो णिग्गतो, पाडलिपुत्तं गच्छंती अन्तरा एगंमि गामे एगाए इत्थीए भण्णति-सुकुमालसरीरो तुमं कत्थ वच्चसि ?, तेण भण्णति-वेसियसत्थं सिखगो वच्चांमि, ताए भण्णइ-अधिज्जितुं मज्जेण एजाधि, सो तं अधिज्जितं तीए समीव-मागतो, सा य संभमेण उड्ढितां, तत्प्रयोजनार्थीनि चाकाराणि दर्शयति, अब्भंगुव्वलणहाणाणि उव्वरगे काउं जहिट्ठपाणभोयणं भुंजावेन्ती ते आगारे करेति, तेण मं इच्छतिचिकाउं हत्थे गहिता, तीए धाहा कतो, जणो पुच्छितो, गताउलो, गलंतिउदगं तस्सुवरि पक्खिविरुण भण्णति-एस गले लग्गएणं मरणं ण गतो, पच्छा जणे गते भण्णति-किं ते अधीतं ?, को इत्थीणं भावं जाणितुं सम-त्थोत्ति विसज्जितो गतो, ‘अदु हत्थपादछेज्जाइं’ वृत्तं ॥ २६७ ॥ अथेत्यानन्तर्ये परदारप्रसक्ता हि नरा नार्यश्च अपि तच्छेदं ‘अदुवा वद्धमंस’ति पृष्टी वद्धाणिवत्कृत्यन्ते मांसानि चोत्कृत्य काकिणीमांसानि खाधिजंति, ‘अउ तेयसाभित्तवणाइं’ तेजः-अग्निः तेनाभितप्यन्ते, तच्छेत्तुं वासीए सत्थएण वा खारेण उस्सिच्चंति कलकलेण व ‘अउ कण्णच्छेज्ज’ वृत्तं ॥ २६८ ॥ कण्णा छिज्जंति णासाउ छिज्जंति कंठे छिज्जंतिचि गलच्छेदः, तित्तिक्खंति पुरुषो वा ता वा स्त्रियः सहत इत्यर्थः, एवं विलविज्जंतोवि, ‘इति एत्थ पावसंतत्ता’ अस्मिन् पापे संतसाः, पापं मैथुनं परदारं वा, ‘ण य वेत्ति पुणो ण करिस्सामो’ का तर्हि भावना ?-अपि मरणमप्युपगच्छंति न च ततः पापाद्विनिवर्त्तते, अपरः कल्पः-यदाऽसौ स्त्री केनचि उक्ता भवति त्वमेवं अकार्षीरिति पश्चा-

दमौ ब्रवीति—अउ हत्थपादछेजाइं इमे मे पादे छिदाहि, जीवितस्यापि, मा च मे तं वयणं ब्रूहि, पट्टिवद्वाणि व मे उक्कंताहि, कागणिमंसाणि च मे खावेहि, मा य मे असन्भवं भणाहि, अउतेयसा ता तिचणहि कडगिणा च मे डहाहि उम्मुण वा मे डंमेहि, कुंभियाएण से पयाहि, तच्छेऊण वा मे गाताइं खारेण सिंचाहि, कण्णं णासं कंठं वा मे छिदाहि, मा एतं वितियं भणाहि एत्तोवि मे वियंगणाओ वेदणाओ वा खलियतरं अब्भाइक्खणं, तृतीयो विकल्पः—अभिज्ञता वाऽसौ ब्रूयात्—हस्तौ वा मे पादौ वा मे छिदाहि पृष्ठोवद्वाणि वा मे उत्कृत काकीणिमांसाणि वा मे खावय वा, अउतेयसामितवणाइं, तेयसा वा मां तुणैरावेष्ठ्य अभि- तावय, शस्त्रेणान्यतरेण वा मे गात्राणि तक्षित्वा खारेण सिंच अउ कणौ छेद कर्णाष्टौ वा नामां वा छिन्द कण्णं वा छिन्द इति, ‘एत्थ पाचस्सत्ता’ पापं तदेव परदारगमनं तत्राऽऽसक्ताः, स्त्रियः, ण य वेन्ति पुणो न काहंति, अतीव हि ममासौ मनोऽनु- कूलः, तस्य वाऽहं, नाहं तेण विना क्षत्रमात्रमपि जीवितुमुत्सहे, तं पुण मे वसयंस्सि जं जाणसि तं करेहि, एमेव पुरुषा अपि काम- संतप्ताः निवार्यमाणा ब्रूयते ‘सुयमेवमेगेमि’ वृत्तं ॥२६९॥ श्रूयतं स्म श्रुतं, श्रुतमिति विज्ञानं, लोकश्रुतिष्वपि तत् श्रूयते यथा स्त्रियश्चलन्वभावा दुर्भगाः संचया अदीर्घप्रेक्षिण्या लहुसिकाः गर्विताः, एवं लोके आख्यायिकासु आख्यानकेषु च श्रूयते, इन्थि- च्चेदो नाम वैजिकं, तत्रायुपदिटं—‘दुर्निज्ञेयो हि भावः प्रमदाना’मिति, “दुर्गात्वं हृदयं यथैव वटनं यद्वर्षणान्तर्गतं, भावः पर्यत- मार्गदुर्गवियमः स्त्रीणां न विज्ञायते । चित्तं पुष्करपत्रतोयचपलं नैकत्र संतिष्ठते, नार्यो नाम विपाङ्कुरैरिव लतादोषैः समं वद्धिताः ॥१॥” अपि च—“सुदृढवि जियागु सुदृढवि पियासु सुदृढवि पलद्वपयगसु । अडईगु महिलासु य कीसंभो भे ण कायव्वो ॥ १ ॥ हप्पमुवउ अगुलिं ता पुरिगो सन्वंमि जीवलोअमि । कामेन्तएण लोए जेण ण पत्तं तु वेमणसं ॥२॥ अह एताणं पगतिया सव्वसरा

करेति वेमणस्साहं । तस्स ण करेज्ज मंतुअ जस्स अलं चेव कामेणं ॥३॥ एवंपि ता वदित्ताणं यदा तु प्रस्थिता निवारिया भवति मैवं कार्पीः तदा न तु भूयः करिष्यामीति 'एवंपि ता वदित्ताणं अह पुण कम्मुणा अवकरेति' अपकृतं नाम यथा प्रतिपन्नं प्रतिज्ञातं वा न कुर्वन्ति, तागां हि अयमेव स्वभावः, 'अण्णं मणेण चिन्तेति' वृत्तं ॥२७०॥ कथं ? क्षणरागत्वात्, तद्यथा- 'आचार्या मर्कटा चालाः, स्त्रियो राजकुलानि च । मूर्खा भंडाश्च निवा(विप्रा)श्च, विज्ञेयाः क्षिप्रराणिः ॥१॥' यतश्चैवं तम्हा णो सदहेयव्वं, यदि नाम हावभावादीनाकारान् कुर्यात्, वायाए वा पत्तियावेज्ज, एवमादि तासां विज्ञाप्यं श्रद्धेयं, दत्तो वैशिकः किल एकया गणिकया तैस्तेः प्रकारैर्निमन्त्रीयमाणोऽपि नेएवान् तदाऽसावुक्तवती-त्वत्कृतेऽग्निं प्रविशामीति, तदाऽसौ यद्यत्तयोच्यते तत्र तत्रोत्तरमाह-एतदप्यस्ति वैशिके, तदाऽसौ पूर्वं सुरंगामुखे काष्ठसमूहं कृत्वा तं प्रज्वाल्य तत्रानुप्रवेश्य सुरंगया स्वगृहमागता, दत्तकोऽपि च एतदप्यस्ति वैशिके, एवं विलपन्नपि धूतैर्वार्तिकैश्चित्कायां प्रक्षिप्त एव, तम्हा तु णो सदहियव्वं 'जुवती समणं ब्रूया' वृत्तं ॥२७१॥ चित्राणि अन्यतरवर्णोज्ज्वलानि अनेकवर्णानि वा, सा हि वस्त्राद्यङ्कारविभूषिता श्रमणसमोपमागत्य 'विरता चरिस्सऽहं ल्हूहं' णिविण्णाऽहं समणा घरवासेणं, भर्ता मे न प्रशक्तः, तस्य चाहमनिष्टा, स च ममेति, तेन विरता भूत्वा चरिष्याम्यहं ल्हूहं, ल्हो नाम संयमः, तं धम्मं तावदाचक्षस्वेति, भयात्रायतीति भयंताः, एवं संभाषमाणा ग्रीतिविश्रंभावुत्पादयति, 'अहु सावििया 'पवादेण' वृत्तं ॥२७२॥ श्राविकासु विश्रंभ उत्पद्यन्ते, नीषिधिकयाऽनुप्रविश्य वंदित्वा विश्रामणालक्ष्येण संवाधनादि कूलवारकवत्, काइ तु लिंगत्थिगा सिद्धपुत्ती वा भणति-अधं साधस्मिणी तुब्भंति, स एवसासन्नवर्त्तीनिभिः झिल्लयते ॥ २७३ ॥ दृष्टान्तो जतुकुम्भः, जतुमयः कुम्भः जतुकुम्भः, जतुलिच्चो वा ज्योतिषः समीपे उपज्जोति गलतीति वाक्यशेषः, एवं संवासेण विदुरपि सीदति, किं

पुनरविद्वानिति १, उक्तं हि-तज्ज्ञानं तच्च विज्ञानं, स(तत्)तपः स च निश्चयः। सर्वमेकपदे नष्टं, सर्वथा किमपि स्त्रियः॥१॥” एवं तावदासन्नेभ्यः प्रतिवेशकस्त्रीभ्यो दोषः, एकतस्तु संवासे शीघ्रमेव विनाशः, जहा जतुकुम्भो जोतिं उपगूढः अग्रावाहितः अग्नि-मध्यमितो वा समंततो भस्त्राभिः प्रज्वलितेनासु अतितप्तो नाशमुपयाति, ‘एवित्थिगगहिं अणगरा’ आत्मपरोभयदोषैः आसु-चारित्रतो विनश्यति, किंच-‘कुर्वन्ति पावकम्मं’ ॥ २७४ ॥ पापमिति मैथुनं परदारं वा, एगपुरिसे ण, संघसमितीए वा आहं-स्थुरिति आख्यान्ति-णाहं करेमि पावंति, एषा हि मम दुहिता भगिणी नत्ता वा, अंके सेत इति अंकशायिनी, पूर्वाभ्यासादेवैषा ममांके शेते निवार्यमाणा पर्यकेन, ‘बालस्स मंदयं वितियं’ वृत्तं ॥ २७५ ॥ द्वाभ्यामाकलितो बालो, मंदो दब्बे य भावे य, दब्बे शरीरेण उपचयावचए, भावमंदो मंदबुद्धी अल्पबुद्धिरित्यर्थः, मंदता नाम बालतैव, कोऽर्थः?—तस्य बालस्य वितिया बालता यदसौ कृत्वाऽवजानाति-नाहमेवं कारीति, ण वा एवं जाणामि, दुगुणं करेति से पावं, मैथुणं पावं, वितियं पुणो पूयासकारणिमित्तं, अविद्य अबलमिति सकारणिमित्तं, मा मे परोपरा भविस्सति, विसण्णो-असंजमो तमेसति विसण्णोसी ‘संलोकणिज्जमणगारं’ वृत्तं ॥ २७६ ॥ संलोकणिज्जो णाम द्रष्टव्यो दर्शनीयो वा, तत्थ कोइ मुच्छिता आतगतं णाम अप्पाणएणं णिमंतेति, अथवा आत्म-गतः तस्या अशुभो भावः, संबंधामि ताव णं, ततो काहति वयणं-आहंसुत्ति आहु ‘वत्थं च ताति पातं वा’ त्रायतीति ताती अण्णं वा पाणं वा यच्चान्यदिच्छसि तत्तदहं सदैव दास्यामि इत्येवं संबद्धो ण तरिति उच्चरितुं, भगवान् भणति-‘णीयारमेव बुज्जेज्ज’ वृत्तं ॥ २७७ ॥ निकरणं निकार्यते वा निकरः, यदुक्तं भवति-निकीर्यते गोस्वि चारी, जहा वा सूकरस्स धण्णकुडगं कूडादि णिगि-रिज्जति, पुट्ठो य वहिज्जति, गलो वा मत्तस्य यथा क्रियते एवमसावपि मनुष्यसूकरकः वस्त्रादिनिकरणेन णिमंतिज्जति पच्छा संय-

मजीवियाओ ववरोइज्जति, वक्ष्यमाणान्यपि च नानाविधानि अकृत्यानि कारयंति, यतश्चैवं तेण संसारबद्धं संसारपासं च भावनिक-
रमेतत् बुद्ध्वा दूरतः तद्रासं णगरं वा जत्थ णिमंतिज्जति तं परिहरंतो 'णो इच्छेज्जा अगारमागंतु' इति अगारत्वं अथवा आगा-
रमावत्तं आगारमेवावर्त्तः आगारमावर्त्तः कारणे कार्यवद् उपचारात् संसारावर्त्तः, यः पुनरत्र संबध्यते, संबधो विसयदामेहिं, महि-
समयूरादीणं वधादीनि दामकानि वा, नरसूकराणं तु विसयदामगाणि, दाम्यन्ते एभिरिति दामकानि, बन्धनानीत्यर्थः, तैः बद्धः,
'मोहमावज्जति पुणो मंदो' मोहः-संसारस्तमेवागच्छतीति, अथवाऽनुकम्पया मन्दः स वराको मन्दो विषयपराजितः प्राप्यापि
प्रव्रज्यां पुनरपि मोहमागच्छतीति चतुर्थे इति प्रथम उद्देशः ॥

स एवाधिकारोऽनुवर्त्तते, प्रथमोद्देशकोक्तैराकारैराकृष्टा इहैव स्वलितधर्माणो णाणाविधाइं खलीकरणाइं पाविज्जंति, वक्ष्यमाणमपि
सुहिरीमणावि ते संता, संबधो हि द्विगिधः, तद्यथा-अनन्तरसूत्रसम्बन्धः परंपरसूत्रसम्बन्धश्च, णीयारमन्तं बुज्जेज्जा, बुद्धः ओयाभूतो
भविज्जासित्ति, ओजो-विषमः यदा बद्धस्तु भोगकामी पुणो विरज्जेज्ज, परंपरसूत्रसम्बन्धस्तु संलोकणिज्जमणगारं कदाचिन्निमन्त्रयति,
तत्र यः ओजः स सदा न रज्जेज्जा, अनोज इतरस्तु कदाचित् रज्जेज्ज, द्रव्यभावसम्बन्धस्य तु इहैव वाहनताडणादयो विलंबनाप्रकारा
भवन्ति, तादृसस्य वा बन्धनादयो दोषाः कर्मबन्धाच्च नरकादिविपाकः, एवं विपाकं मत्वा 'ओए सदा ण रज्जेज्ज' वृत्तं ॥२७८॥
द्रव्योजो हि असहायत्वात् परमाणुः, भावोजो रागदोसरहितो, स एवमोजः रागदोसरहितः पूर्वापरसंस्तवं जहाय ण तेसु अण्णत्थ
वा पुणो रज्जेज्ज, भोगकामी पुणो विरज्जेज्ज-गिज्जेज्जा, अथवा यद्यपि भोगकामी स्यात् तथापि पुणो विरज्जेज्ज, मा भूत् अत्य-
न्तरागवान् स्यात्, ते य 'भोगे सण्णाण सुणेह' भोगा न किंलैषां ते निश्चयेन, गृहिणामपि भोगा विलंबना, किमु लिंगिनां ?,

ते य सुणेह, एगे न सव्वे, एगे किल जहा भुंजते, केइ आउक्कायरियसायासोक्खपडिबंधेणं लिंगगच्छत्तणं करंति, ण तु मोहदो-
सेणं । ‘अथ तं तु भेदमावण्णं’ वृत्तं ॥२७९॥ अथेत्यानन्तर्ये, तु विशेषणे, भावभेदं-चरित्रभेदमावण्णं, ण तु जीवितभेदं शरीर-
भेदं लिंगभेदं वा, सुच्छियं कामेसु दव्वभिक्षुं, कामेसु अतिग्रहं-कामेसु अनिवत्तमाणं पलिभिन्दिद्याण-पडि-
सारेऊण मए तुज्झ अप्पा दिण्णो सर्वस्वं जनश्चावमानितः, ण इमो लोगो जातो ण परलोगो, तुमपि णवरं खीलगघातो, मज्जाय
जातिं वा ण सारेति, अप्पयं ताव अप्पएण जाणाहि, कस्स अणस्स मए मोत्तूण तु कज्जं कतं?, छुत्तसिरेण जह्मइलितंगेणं दुग्गं-
धेणं पिंडोलएणं कक्षावक्षोवस्तिस्थानगूकावसथेन, स एवं पडिभिण्णो तीसे चलणेसु पडति, ताहे सा पडंतं मा मे अल्लियसुत्ति
वामपादेणं सुद्वाणे पणहति, अणोयिधणोऽवि ताव तस्मिन्कालेहन्यते, किं पुण उयिधणो?, उक्तं च-“व्याभिन्नकेसरवृहच्छि-
रसश्च सिंहा, नागाश्च दानमद्राजिकृशैः कपोलैः । मेधाविनश्च पुरुषाः समरे च शूराः, स्त्रीसन्निधौ कचन कापुरुषा भवंति ॥१॥
कयाइ सा आगारी भणेज्ज पुव्वभज्जा व से अण्णा वा कायि ‘जइ केसियाए मए भिक्खू’ वृत्तं ॥ २८० ॥ केशाः अस्याः
सन्तीति केशिका, जइ मए केसइत्तीए हे भिक्खू ! णो विहरेज्ज ‘सहणं’ति सह मया, कोऽर्थो? -जइ मए सत्तालिआए लज्जसि ततो
‘केसेवि अहं लुंचिस्सं’ तत्थ त्वं मए सह विहरेज्जासिच्चि, मा पुणो इमं छेडुण्ण अणत्थ विहरेज्जासिच्चि, एवमसौ ताव एव वद्धो
तदनुरक्तः तीसे णिहेसे चिट्ठति, ततोऽसौ ‘अथ णं से होति उवलद्धे’ वृत्तं ॥२८१॥ उवलद्धो नाम यथैषो मामनुरक्तो णिच्छु-
ब्धंतोऽवि ण णस्सइत्ति ‘ततो णं देसेति तहारूवेहिं’ तहारूवाइं णाम जाइं लिंगत्थाणुरूवाइं, न तु कृष्यादिकर्मणि गृहस्था-
नुरूपाणि, अलाउच्छेदं णाम पिप्पलगादि, जेण भिक्खाभायणस्स मुखं छिज्जति, जेण वा णिमोइज्जवाहिरा वा तया अवणि-

उज्जति, वग्गुफलाणि चि वग्गु णाम वाचा तस्याः फलाणि वग्गुफलाणि, धर्मकथाफलानीत्यर्थः, तुमं दिवसं लोगस्स बोहेण गलएण धम्मं कहेसि, जेसि च कहेसि ते ण तरसि मग्गिऊणं ?, अथवा जोइसकोटलवागरणफलाणि वा 'दारुगाणि अण्णपाणा या' वृत्तं ॥ २८२ ॥ दारुगाणि आणय, आनीत्य विक्रीणीहि, अण्णपाणाय पढममालिया वा उवक्खडिज्जइत्ति, दोच्चगं वा परिता- विज्जिहति सीतलीभूतं, तेहिं 'पज्जोतो वा भविस्समति रातो' भृशमुद्योतः, दीवतेल्लेपि णत्थ तेहिं उज्जोए सुहं अञ्छिहामो, वियावेहामो वा, पाताणि य मे रयावेहि, का मम अणिअल्लियाए इहं पाताणि ते, तेण तुमं चेव आलत्तगं आपोहि, अथवा पाया- इति भायणाहं, लेवो छादगो, एवं कस्सइ णेमि सयं छाणतरंगेहिं लिपावेहि ठाणं, एहि अतो मे पडिं उम्माहे, पुरिल्लं कायं अहं सकेमि उवहेतुं, पिडुं पुण ण तरामि, 'वत्थाणि य मे पडिलेहे' वृत्तं ॥ २८३ ॥ इमाणि वत्थाणि पेच्छ सुत्तदरिइयं गयाणि णिग्गियाहं जाया, अहवा किण्ण पस्ससि मइलीभूताणि तेण धोवेमि रयगस्स वा णं णेहि य, अहवा वत्थाणि मे पेहाहिच्चि जओ लभेज्ज, अहवा एयाहं वत्थाहं वेटियाए पडिलेहेहि, मा से उगारियाहं खजेज्ज, तहा रूवग्गवातएण वा भणेज्ज-मम वत्थाणि पडि- लेहेहि, अण्णपाणं वा मे आहएहि, णाहं सकेमि हिडिउं, 'गंधं च रयोहरणं च' गंधाणि ताव कोट्टादीणि आहोहिच्चुणाणि जेण गाय्याहं सुलकुंडेत्ता, पख्यते च 'गंधं च रयोहरणं वा' ग्रन्थ इति ग्रन्थः संवाडी रयहरणं सुन्दरं मे आपोहि, कासवग्गं-ण्हावि- यमाणयाहि, ण तरामि लोयं कारवेत्तए, 'अउ अंजणिं अलंकारं' वृत्तं ॥ २८४ ॥ अंजणवाणियंमि अंजियं आपोहि, अलंकारे हारकेशाद्यलङ्कारं वा, सकेसियाण कुकुहमो णाम तंबलीणा 'लोद्धं लोद्धकुसुमं च' लोद्धं कपायणिमित्त, लोद्धस्सेव कुसुमं तं तु गंधसंजोए उववज्जति, वेळुपलासी णाम वेळुमयी सण्हिगा कंप्पिगा, सा दंतैहि य वामहत्थेण वेत्तूणं दाहिणहत्थेण य वीणा इव वाइ-

अह, पिच्छोला इत्यर्थः, एकताव ओसहगुलिया अथगुलिया अगतगुलिया च 'कोट्टं तगरं अगरं च' वृत्तं ॥२८५॥ हिरिवेरं
णाम उसीरं, सेसाणि कंठाणि, एतानि हि ग्रत्येकशः गंधंगाणि भवन्ति, समं हिरिवेरंति संयोगश्च भवति, 'तेल्लं सुहभिलंगाय'
मुहमक्खणयं तेल्लं आपोहि, मिलंगायत्ति देसीभासाए मक्खणमेव, वेळुफलाइति—वेळुमयी संवलिका संकोपेलिया करंडको वा,
सणिधाणाएत्ति—तत्थ सणिधेस्सामो किंचि पोत्तं वा पत्तं वा ॥ २८६ ॥ णंदीचुण्णं नाम जं समोइमं उड्डमक्खणं येन तेन
वा प्रकारेण भृशं आहराहि, अथवा चुण्णाइं वड्डमाणं, वरिसारत्ते वा गिम्हे वा छत्तं जाणाहि उवाहणाउ वा, जाणाहित्ति—
आपोहि, जतो जाणासि ततो, ते किं मए एतमवि जाणेत्तवं जहा णत्थित्ति, 'सत्थं च सूचच्छेदाए' सत्थं आसियगादि, सूवं
णाम पत्रशाकं, जेण तं छिज्जति, आनीलो नाम गुलिआ साथालिया, एतेण साडिगा सुत्तं कंचुगं वा राविहि, णीले रागे वा इमं
वत्थं छुहाहि, अथवा कुमुभगादिरोगेण जाणति वत्थाणि रावेतुं तेण अप्पणो वा कज्जे वत्थरागं मग्गति, जेसिं वा रइस्सति मोल्लेण
'सुफणितं सागपाताए' वृत्तं ॥२८७॥ फणितं णाम पक्कं रद्धं वा, सुखं फणिज्जति जत्थ सा भवति सुफणी, लाडाणं जहिं
कट्ठति तं सुफणित्ति वुच्चति, सुफणी वराडओ पत्तुल्लओ थाली पिउडगो वा, तत्थ अप्पेणवि इंधणेणं सुहं सीतकुसुणं उप्पणेहामो,
सुवपागाएत्ति सुवमादि कुसुणप्पगारा सिज्झिहन्ति, सुक्खकूरो णाम हिंदंतेहिवि लब्भति, आमलगा सिरोधोवणादी भक्खणार्थं
वा, उक्तं हि—“भुत्तंवा फलाणि भक्षयेद् विल्लामलकवर्जानि, दग्गहरणी णाम कुंडो कलसिगा वा, दग्गधारणी अलुगा अंजरगो वा,
चशब्दात्तेल्लघतहरणिं च, तेसिं वा उद्धाइयाणं सव्वं णवगं संठवणं कायव्वंति तेण सव्वस्स घरोवक्खस्स कारणा तं वड्डेइ, सो
य तं सव्वं हट्टुट्ठो करेति, 'तिलकरणिं अंजणिं सलागं'ति तिलकरणी णाम दंतमइया सुवण्णगादिमइया वा सा रोयणाए

अणतरेण वा जोएणं तिलगो कीइ, तत्थ च्छोढुं भमुगासंगतगस्स उवरिं ठविज्जति तत्थ तिलगा उट्ठेति, अथवा रोचनया तिलकः क्रियते, स एव तिलककरणी भवति, तिला वा जत्थ कीरंति-पिस्संति वा, अंजनि—अंजनमेव श्रोतांजनं जात्यञ्जनं कज्जलं वा, अंजनसलागा तु जाए अक्खि अंजिज्जंति, 'धिंसुरि'ति गिम्हासु मम धम्मर्मात्ताया वीजनार्थं विधूवणं जाणाहि, विधूयतेऽसौ विधूयते वा अनेनेति विधूवनः—तालियंठो वीयणको वा, 'संडासगं च फणिगं च सेहलिपासयं च' वृत्तं ॥ २८८ ॥ संडासओ कप्परुक्खओ कज्जति सोवणिओ जस्स वा जारिसो विभवो, अथवा संडासगो जेण नासारोमाणि उक्खवणंति, फणिगाए वाला जमिज्जंति उल्लिहिज्जंति जूगाओ वा उद्धरिज्जंति, सीहलिपासगो णाम कंकणं, तं पुण जहाविभवेण सोवणिगंपि कीरति, सिहली णाम सिंहडओ, तस्स पासगो सिंहलीपासगो, आतंसगं पयच्छाहि, आयंसगं नामेके जणा पारिवेसिगघराउ वा जत्थ अप्पाणं मंडेत्ता मुहं पेसामि, पेच्छंती वा मुहं मुहं मंडेहामिन्ति, दंतपक्खालणं वा इहेव पवेसेहि, वरं मुहं खाइत्तुं णिगच्छंतीहिं 'पूयाफलतंबोलं च' वृत्तं ॥ २८९ ॥ पूयाफलग्रहणात् पंचसोगन्धिकं गृह्यते, 'सूचिं जाणाहि सुत्तगं' सुत्तगं णाम सिव्वणादोरगं, अप्पाणो कंचुगं साडिं वा सिवामि, कदाइ सा कंचुगा सीविगा चेव होजा ते परेसिं, कोसे णाम मत्तओ, मुच्यत इति मोयं—कायिकी, मिह सेचने, मेहं मोचं च अमोयं मोयं मोक्खंतं कासकोसं मोयमेहार्थे मोयमेहं, सूप्पं णाम सूप्पं, उक्खलं मुसलं च, खारं च खारगलणं च जाणाहि, 'चंदालगं च करगं च' ॥ २९० ॥ चंदालको नाम तंबमओ करोडाओ येनार्हदादिदेवतानां अचणियं करेहामि सा मधुराए वं(चं)दालउ वुच्चति, करकः करक एव, सो य करको मघकरको वा चकरिकरको वा, वच्चघरं पच्छन्नं करेहि क्विं चऽस्थक्खणाहि, आउसोत्ति आमवणं हे आयुष्मन् !, सरपादगं च जा ताए सरो अनेन पाल्यत इति शरपातकं, धणुदुल्लकं, जायत

श्रीसूत्रक-
ताङ्गचूर्णिः
॥१४८॥

इति जातः—पुत्रः जातार्थः, जाताया वरं मे एस पुत्तो धणुदुल्लण रमं, गोरहगो णाम संगडिला, भेहिया पुत्तिगा, श्रामणस्या-
पत्यं श्रामणेरः तस्मै श्रामणेराय कुरु, रथे सुद्धं, तत्थ विलगो चेडरूवेहिं समं रमतो, एवमादिस्थकारकता भवति ‘घडिकम्ममेहिं
डिंडिमएणं’ ॥२९१॥ गडिगा णाम कंदुल्लिगा चेडरूवरमणिक्का, डिंडिमगो णाम पडिहिका डमरूगो वा, चेलगोलो णाम चेल-
मड गोलओ तन्तुमओ, स तेनाप्यादिश्यते किमेसो रायपुत्तो ?, सा भणति—माता हता रायपुत्तस्स, एसो मम देवकुमारभूतो,
देवतापसादेण चेवाहं देवकुमारसच्छहं पुत्तं पसूता, मा हु मे एवं भवेज्जासु, ‘वासं इमं समभियावणणं’ अभिमुखं आपन्नं अभि-
आवण्णं तेण णिवायं णिप्पगलं च आवसहं जाणाहि भत्ता !, जेणं चत्तारि मासा चिक्खिल्लं अच्छंढमाणा सुहं अच्छामो, उक्तं
च—“मसैरष्टभिरह्वा च, पूर्वेण वयसाऽऽयुपा । तत्कर्त्तव्यं मनुष्येण, यस्यान्ते सुखमेधते ॥१॥” इधइं वा इमो आवसहो सडित-
पडितो एतं संधवेहिति । ‘आसन्दिदयं च णवसुत्तं’ ॥२९२॥ आसंदिगा णाम वेसमणगं, णवसुत्तगो णवएण सुत्तेण उणडि-
यापट्टेण चम्मेण वा, पाउल्लगा इति कट्टपाउगाओ, ताहि सुहं चिक्खिल्ले संकमिज्जति, रत्तिं विरत्तेसु संक्रमं वा करेमि चिक्खिल्लस्स
उवरिं ‘अउ पुत्तदोहलट्ठाए’ जाहे सा गुब्बिणी तईयमासे दोहिलणिगा भवति तो णं दासमिव आणवेति आगलफलाणि च
मग्गइत्ति भत्तं ण मे रुच्चइ अमुगं मे आणेहि, जइ णाणेहि ता मरामि, गब्भो वा पडिहिच्चि, स चापि दासवत्सर्वं करोति आणत्तियं,
जेवि इह ण करिज्जति तेऽवि संसारे णाणाविधाइं दुक्खाइं पाविज्जति विलंवणाओ य, ‘जाते फले समुप्पण्णे’ वृत्तं ॥२९३॥ फलंकिल
मनुष्यस्य कामभोगाः तेषामपि पुत्रजन्म, उक्तं च—“इदं तु स्नेहसर्वस्वं, सममाह्यदरिद्राणाम् । अचंदनमनोशिरं, हृदयस्थानुलेपनम्
॥१॥ यत्तच्छपनकैत्युक्तं, बालेनाव्यक्तभाषिणा । हित्वा सांख्यं च योगं च, तन्मे मनसि वर्तते ॥२॥ लोके पुत्रमुखं नाम, द्वितीयं

मुखमात्मनः। साऽथ जाहे किञ्चि अणता आवणसत्ता भवति जाहे भणति, दारके वा महत्थे तुमं चेव करेहिचि णिब्बंघवा, तस्स अणेणं भण्णति-एस ते गेण्हाहि व छेडुहि व णं, अण्णगत्य व रोसिता भणति-एस मए णवमासे कुळीए धारितओ तं दाणिं एस ते णिण्हाहि व णं छेडुहि वा णं, एतस्स पेयालं गहिहल्लयं, एवं बुच्चमाणो एम णिब्बमत्थिज्जमाणो वा ण णासति 'अह पुत्तपोसिणो एगे' पुत्रं पोषयतीति पुत्रपोषणः, जाहे गामंतरं कयाइ गच्छति तावदंतरं उवक्खरं वा वहतो 'भारवाहो भवति उड्डो व लट्ठित्तओ' गामतराओ धण्णं वा भिक्खं वा वड्डाहिं करंकाहिं गोरसं वा वहतो लट्ठित्तगो भारवाहो भवति उड्डो वा, अण्णे पुण केइ अणंतंसारिया तं पुरिसं साडेउं उट्ठवेउं वा अप्पसागारियं णिक्खणिउं कामा वा वहतं कामा खंथा भवंति, पूर्वं हि प्रतिपालणोक्ता, इदानीं तत्प्रतिक्षभूता अप्रतिपालना, एतं पुण पडिपक्खेण गतं, अह पुण पोसिणो एगेत्ति, 'राओवि उट्ठिता संता' ॥२९४॥ दारगं सण्णावेत्ति, धावइ वा, यदा सा रतिभरथांता वा प्रसुप्ता भवति, इतरहा वा पसुत्तलक्खेण वा अच्छति, वेयेन्तिया वा गव्वेण लीलाए वा दारगं रूअंतं पि न ण्हाणेति ताहे सो तं दारगं अंकथाविविवा णाणाविधेहिं उल्लावणएहिं परियंदन्तो उ सोवेत्ति, 'सामिओ मे णगरस्स य णक्कउरस्स य हत्थवग्घगिरिवट्ठणसीहपुरस्स य उण्णतस्स निण्णस्स य कण्णउज्जआयागुहसोरियपुरस्स य 'सुहिरि-माणो वि ते संता' ह्री-लजायां, लज्जालगावि ते भूत्वा कोट्टवातिगामस्पृशिनो वा शौचवादिका गुहवासे प्रत्रज्यायां वा सुट्ठुवि आतट्ठिया होऊण एगंतसीला वा स्रयगवत्थाणि धोयमाणा वत्थधुवा भवंति, 'हंसो वा' हंसो नाम रजकः, दारुगरूवेण वाउह-ण्णविउहणा संमदमाणे धुवमाणो य 'एतं बहूहिं कडुपुवं' वृत्तं ॥ २९५ ॥ एतदिति यदुक्तं तीसे णिमित्तेण दारगणिमित्तेण वा तीसे णिमित्तेण जाव चंदालयं च करगं च सरपादयं च जाताएत्ति दारगणिमित्तं, तथा पुत्तस्स दोहलड्डाते, जाए फले समुप्पण्णे,

अहं पुत्रपोषिणो एगे, राजोवि उद्धितो संतो, सुहिरीमाणवि, एतं पुत्रणिमित्तं, अहंवा सन्वपि तंणिमित्तमेव, 'बहहिं'ति बहहिं कृत-
पूर्वमेतत् तथा कुर्वन्ति करिष्यन्ति च, ते तु के ? , जे 'भोगत्थाए इत्थियाभिआवण्णा' अभिमुखं आवण्णा, सो पुण जो
तासु अभितावणो सो तेसिं 'दासे मिए व पस्सेवा' दासवहुज्जते, मृगवच्च भवति, यथा मृगो वशमानीतः पाठ्यते मार्यते वा
मुच्यते वा, प्रेष्यते गाणाविधेसु कस्मैसु, पस्सूता इति पशुवत् वाह्यते, न च मदांधत्वात् कृत्याभिज्ञो भवति, पशुभूतत्वान्मृगभू-
तत्वाच्च 'न वा केयि'त्ति एभ्योऽप्यसौ पापीयान् संवृत्तः यस्य न केनचिच्छक्यते औपम्यं कर्तुं, अथवा 'ण वा केति'त्ति नासौ
प्रव्रजितो न वा गृहस्थो जातः, नापि इहलोके नापि परलोके, 'एवं(यं)खु तासि वेणद्धं(तासि वेणप्पं)' वृत्तं । ॥२९६॥ एत-
दिति एतान् ज्ञात्वा इहलोगपरलोगि ए दोसे तेण संधं संवासं चत्ता हि भवेज्ज, संधवो णाम उल्लावसमुल्लावादाणग्गहणसंपयोगादी,
संवासो एगगिहे तदासन्ने वा, एतदेव तासि वेणप्पं जो ताहिं संधवो संवासो वा, संधवसंवासेहिं चैव इतरावि विण्णत्ती भवति,
'तज्जाइया इमे कामा' तज्जातिया णाम तन्विधजातिया, चतुर्विधा कामा, तंजहा-सिंगारा कलुणा रोदा वीभत्था, तिरिक्ख-
जोणियाणं च, पासंडीणं च, एतदुक्तं भवति-वीभत्तं सेवेमानानां तेषां वीभत्था एव कामा, अकारी हि विममं तं चैव, अथवा
तदेव जनयन्तीति तज्जातिया मैथुनं ह्यासेवते, तदिच्छाए च पुनर्जायन्ते, उक्तं हि - "आलसं मैथुनं निद्रा, सेवमानस्य वर्द्धते ।
'वज्जकरि'त्ति वज्जमिति कम्मं वज्जति वा पावति वा चोण्णांति वा, तत्कुर्वन्तीति वज्जकरा, एवमाख्यातः तीर्थकरैः 'एवं भयग्गण
सेयाए' वृत्तं । ॥२९७॥ इहलोकेऽपि तावद् भयमेतत्, कुतस्तर्हि परलोके ? , यत एव च भयंकरा इत्यतो श्रेयसे न भवंति, तेन
श्रेयः कामेभ्यः अप्पाणं निरुंमित्ता, इहलोकेऽपि तावद् गिरुद्धकामेच्छस्स श्रेयो भवति, कुतस्तर्हि परलोकः ? , उक्तं हि - "नैवास्ति

राजराजस्य तत्सुखं नैव देवराजस्य । यत्सुखमिहैव साधोर्लोकव्यापारहितस्य ॥ १ ॥ तणसंथारणिवण्णोऽवि मुणिवरो भग्गराग-
मयदोसो । जं पावति मुत्तिसुहं ण चक्कवट्ठोवि तं लभति ॥ २ ॥ स तु कयं निरुध्दयेते आत्मकामेभ्यः?, उच्यते, 'णो इत्थिणो
पसू भिक्खू' इत्थी-मणुस्सी, पसूत्ति सव्वा एव तिरिक्खजोणीओ, 'णो सयं पाणिणो णिलेज्जे'त्ति हत्थकम्मं न कुर्यात्,
विलंबनं नाम करणं, अथवा खेन पाणिना तं प्रदशमपि न लीयते, जहा पाणिसंहरिसोवि न स्यादिति, कुतस्तर्हि करणं?, 'सुवि-
सुद्धलेस्स'वृत्तं ॥२९८॥ सुविसुद्धे लेसे सुविसुद्धलेसे, सुविसुद्धलेसे नाम सुक्कलेसो, परिकिरिया नाम नो इत्थियाए आमजेज्ज वा
वा पमज्जेज्ज वा संवाहणात्ति जाव छत्तमउडंति, चशब्दादात्मक्रियां च वर्जयेत्, सिया से इत्थी पाये आमज्जेज्ज वा पमज्जेज्ज वा
तहाविदोसो 'मणसा वयसा कायेणं'ति ओरालिए कामभोए मणमा ण गच्छति ण गच्छावेति गच्छंतं णाणुजाणइ एवं वायाए
काएणावि, एवं दिव्वेवि, एते अट्टारस भेदा, एवं जहा इत्थिफासं मणमा वयसा काएणंति वज्जेति एवमन्येऽपि फासे सीतोसिण-
दंसणमसगादि अधियासेज्जासि 'इच्चेवमाहु से वीरे'वृत्तं ॥२९९॥ इति एवं इच्चेवं, एवमाहुः स भगवान् वीरः स्यादिपु रागवस्तुपु
धूतमेवे(रए)ति धूतरागमार्गमेवाहु, सोभणो भिक्खू सभिक्खू, अथवा भिक्खुगहणे असावपि भगवान्, न तु यथा पंडरंगाणं महे-
स्वरः सराग आसीत् सभार्यथ, ते किल निर्मुक्ताः, उक्तं च—“क्षितौ वासः सुरेष्वाज्ञा०” यतश्चैवं 'तम्हा अज्झत्थविशुद्धे'
अज्झत्थं णाम संक्रप्पतो विशुद्धं संक्रप्पविशुद्धं-रागद्वेषविमुक्तं समो मानावमानेषु समं दुःखसुखे पश्यति आत्मानं परं च मन्यते
तुल्यं, तथा चोक्तम्-कस्य माता पिता चैव, खजनो वा कस्य जायते । न तेन कल्पयिष्यामि, ततो मे न भविष्यसि ॥१॥ आमो-
क्खाए परिवएज्जासित्ति वेमि यावन्मोक्षं न ग्रामोपि ताव विहरेज्जासित्ति वेमि ॥ स्त्रीपरिज्ञाध्ययनं समाप्तं ४ ॥

गिरयविभत्तिर् ए अज्झयणस्स चत्तारि अणुयोगदारा, ते परुवेऊण अज्झयणत्थाहिगारो णरगावासो जाणितव्वो णेरइया य, जो णरगणं गिरयागमणं, स वा उद्देसत्थाधिगारो दोसुवि उद्देसएसु णेरइयाणां णाणाविधाओ वेदणाओ, णामणिप्फणो णिक्खेवो णरगस्स छको, तथा चाह-‘गिरए छक्कं’ गाथा (६२) दव्वणिरओ तु इहेव जो तिरियमणएसु असुद्धाणा चारगादिखडाकडिल्लम-
टंगावंसकडिल्लादीणि असुभाइं ठाणाइं, जाओ य णरगपडिल्लचियाओ वियणाओ दीसंति, जहा कालसोअयरिओ चारगादि मरितु-
कामो वेदणासमणाओ अट्टारसकम्मकरणाओ वा वाधिरोगपरपीलणाओ वा एवमादि, अथवा कम्मदव्वणरगो णोकम्म० वा, तत्थ
कम्मदव्वणरगो णरगवेदणिज्जं कम्मं बद्धं ण ताव उदिज्जति तं पुण एगभविय बद्धाउओ य अभिमुहणामगोयं, णोकम्मदव्वणरगो
य, तत्थ णोकम्म० णाम जे असुभा इहेव सदफरिसरसरूवगंधा, खेत्तणरगो णरगावासासतसहस्सा, कालणरगा
वा जस्स जेच्चिरं णरगेसु द्विती, भावणरगो जे जीवा णरगाउयं वेदंति णरगपयोगं वा जं कम्मं उदिणं, अथवा ससत्तसहस्सा
कालेण, णरगा वा रूवरसगंधफासा इहेव कम्मदुयो णेरइयपायोगो जहा कालसोयरियस्स इह भवे चेव ताइं कम्माइं नेरइय-
भावभवितारं भावनरकः, सोऊण णिरयदुक्खं तवचरणे होइ जइयव्वं, उक्ता नरकाः। इदाणीं विभत्ती, सा णामादि छव्विधा, तंजहा-
णामविभत्ती ठवणाविभत्ती० णामविभासा कंठ्या। ठवणविभत्तिम्मि भासावत्त्वता, दव्वविभत्ती दुविधा-जीविभत्ती अजीविभत्ती
य, जीविभत्ती दुविहा तंजहा-संसारत्थजीविभत्ती असंसारत्थजीवि० दुविधा, दव्वे काले, दव्वतो य
तित्थसिद्धादि पंचद(म) भेदा कालओवि पढममयसिद्धादि, संसारत्थजीविभत्ती तिविधा, तंजहा-इंदियविभत्ती काय० भवतो विभत्ती,
सा समासतो एगिंदिविभत्ती पुढविकारियादि, भवतो णेरइयभवादि। अजीविभत्ती दुविधा-रूवयाजीवयविभत्ती अरूविया० य,

रुचियाजीवविभक्ती चउज्जिधा, तंजहा-खंधा खंधदेसा खंधपएसा परमाणुपोगगला, अरुचियजीवविभक्ती धम्मत्थिकायस्स धम्म-
त्थिकाए देसो पदेसा एवं अधम्म आगास अद्दासमये दसविधा, खेत्तविभक्ती चउज्जिहा-ठाणाओ दिसओ दव्वओ सामित्तओ, ठाण-
ओनि लोगविभक्ती विमाणिंदगणिरइंदजंबुदीवसमुदकरणादिविभासा, दिसओ पूर्वस्यां दिशि०, क्षेत्रं चतुर्विधं, दव्वओ सालिखेत्तादि,
सामित्तो देवदत्तस्य क्षेत्रं यज्ञदत्तस्य चेति, अथवा क्षेत्रं-आयरियं अणारियं च, अणारियं सगजवणादि, आयरियं अद्दछव्वीसति-
विधं रायगिहमगाहादि, कालविभक्ती तीताणागतवर्त्तमानसुसमसुमादिओ दिवसरत्ति युगपदयुगपत् क्षिप्रमक्षिप्रमित्यादि, अथवा
समयादि वा, समयस्स परूवणा तुणागदारगादि, भावविभक्ती दुविधा-जीवभावविभक्ती य अजीवभावविभक्ती य, जीवभावविभक्ती
उदयगादि, तत्थोदइओ गतिकसायलिंगमिच्छादंसणऽण्णाणऽसंजआसिद्धलेसाओ जहासंखेण चतुचतुतिणिणएक्केक्केक्कलमेदा, गती
णारगादि चतुर्विधा, कसाया कोहादओ, लिंगभेदा थीपुरिसणपुंसगा, लेस्सा कण्हलेस्सादि ६, सेसा एगभेदा, सो एकवीसइ-
भेदो उदइओ भावो, उवसमिओ दुविहो-उवसमिओ य उवसमणिप्फणो य, उपशमश्रेण्यादयः, ज्ञानाज्ञानदर्शनदानलब्ध्यादयश्च-
तुत्थितिपंचभेदाः सम्यत्तवचारित्रे संयमासंयमश्च, णाणं चउज्जिहं मतिमुतावधिमणणाणाणि, अण्णाणं तिविहं-मतिमुतिअण्णाण-
विभंगणाणि, दंसणं त्रिभेदं-चलुःअचक्खुओहिंदसणाणि, लद्धी पंचभेदा-दानलाभभोगोपभोगीरियलब्धिरिति, संमत्तं चारित्तं संय-
मासंयम इति, एस अट्टारसविधो खओवसमिओ भावो, जीवभव्याभव्यत्वादीनि, जीवत्वं अभव्यत्वं भव्यत्वं चेत्येते त्रयः पारिणा-
मिका भावा भवन्ति, आदिग्रहेण अस्तित्वं अन्यत्वं च कर्तृत्वं च भोक्तृत्वं गुणवत्त्वं च असर्वगतत्वं च अनादिकर्मसंतानवद्भव-
मसंख्यप्रदेशकत्वं अरूपित्वं नित्यत्वं एवमादयोऽप्यनादिपारिणामिका जीवस्य भावा भवन्ति, संनिवातिको दुसंयोगादिओ, गता

जीवभावविभक्ती, अजीवाणं सुत्ताणं वण्णादि ४, अमुत्ताणं गतिठितिअवगाहादि, एताए एव छव्विधाए विभक्तीए जं जत्थ जुज्जति तं तत्थ जोइतत्त्वं । केरिसं तत्थ वेदणं वेदेति ?, उच्यते 'पुढविफासं अणणणकक्कसं' गाथा ॥६७॥ केरिसं पुण पुढविफासं ?, से जहा णामए असि० विभासा, तीसु पुढविसु णेरइया उसिणपुढविफासं वेदेति, अणणणुवक्कमो णाम मोग्गरसुंढिकरकय०, अथवा लोहितकुंथुरुवाणि छट्ठीसत्तमीसु पुढवीसु विउव्वंति, णिरयपाला णाम अंबे अम्भरिसी चेव०, ते पुण नाव तच्चा पुढवी, सेसासु पुण अणुभाववेदणा चेव वेदेति, अणुभावो णाम 'इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए णारया केरिसयं फासं पच्चणुभवमाणा विहरंति ?, से जहाणामए-असिपत्तेति वा, से जहाणामए अहिमडेति वा गोमडेइ वा, वण्णा काला कालोभासा, एवं उस्सासे, अणुभावे सव्वासु पुढवीसु, णिरयवालंबंधणांति बुत्तं, ते इमे पण्णरस परमाधम्मिया णिरयपाला, तं०-अंबे अंबरिसी चेव, सोमे सबलेत्ति यावरे । रुद्धोवरुद्धो काले य, महाकालेत्ति यावरे ॥६८॥ असिपत्ते धणु कुंभे, वालू वेतरणीति या । खरस्सरे मढाघोसे, एता पण्णरसाहिते ॥६९॥ जो जारिसवेदणकारी सो तेण अभिधाणेण अभिधीयते, 'अंबरादीणं' ति तत्थ अंबरं-आगासं विउव्वंति, तत्थ णेरइए 'धाडेन्ति' गाथा ॥ ७० ॥ विंधंति णस्समाणे य सरेहिं णिसुंभंति, आघ दूरपतिट्ठाणे अच्च(न्ध)-तमसे, केइ पुण साभाविगे चेव आगासे अंबरतले वा सत्तट्ठतलप्पमाणमेत्ताइं उव्विहिता पाडिन्ति अंबरिसाओ, हत उव्वहते य णिहत्ते० गाथा ॥ ७१ ॥ उपेत्य हता-ताडिता, णिस्सण्णा नाम मूच्छावशान्निःसंज्ञीभूताः, भावे णिच्चेयणे चेव भूमितलगते कप्पणीहिं मंसमिह कप्पेन्ति सागटिका वा रथकारा वा जहा कुहाडेहिं तच्छंति, विदलको नाम विदलं जहा फोडेति दिग्गवउ-गच्छेण कड्ढेति । 'साडणपाडणतोडण' गाथा ॥७२॥ ते अंगोवंगाइं साडेन्ति, संघीओ त्रोडंति, तुत्तएण तुदंति, खइहिं विज्झ-

गीहि य विंधति, रज्जोहि बंधति, ताडेन्ति लत्ताहि लउडेहि या, करतलकोप्परपहारेहि य संभगमहि ए करेइ, सबला पुण सबलगुणरूवाइं विउव्विऊण, विउव्वेइ वा गेरइए । 'अंतगयफिप्फिसाणि य०' गाथा ॥७३॥ कंठ्या, रुद्धा णाम असिसत्तिकौततोमरसूलति-सूलसूईसु हली (चियगा)सु । पोएंति कंदमाणे गेरइए (रुद्धकम्मा उ नरयपाला) तहिं तहिं रुद्धा ॥७४॥ उवरुद्धा णाम भंजंति अंगमंगे उरुवाहुसिराणि तहय करचरणे । कप्पंति कप्पणीसु (हिं) उवरुद्धा पावकम्ममरया ॥७५॥ सुंठीसु मिरा ॥७६॥ पुण कालं कालो कालोभासं अग्गि विउव्वित्ता सुंठएसु य कंइसु य पयणगेसु य पयंति कुंभीसु य लोहीसु य पयंति काला उ गेरइए खीलगेण णिक्खिवित्ता गेरइए मीरासु पयंति । महाकाला पुण 'कप्पेंति कागिणीमंसगा' छिंदंति सीसपु-च्छाणि । खवेंति य गेरइए महाकाला पावकम्ममरता ॥७७॥ महल्ले तवगे जुल्लीसु य दहंति, अच्छिण्णे अभिण्णे य गेरइए तत्थारुभेत्ता महदवग्गाविव दुधिगेव पउल्लेत्ता पच्छा कप्पणीहिं कप्पेऊण कारा(गा)णि मंसाणि खवेंति, कागिणिमंसा णाम कागिणिमेत्तं मंसं छेतुं पउलेउं खवेंति । असी णाम 'हत्थपादे उरू' गाथा ॥७८॥ ते असी विउव्वेत्ता तेसिं गेरइयाण हत्थपादमादीणि छिंदंति, असिपत्ता णाम 'कण्णोदुणास' गाथा ॥ ७९ ॥ ते असिपत्तवणं विउव्वित्ता तओ तत्थ छायाबुद्धीए पविंसंति, पच्छा वातं विउ-व्वंति, पच्छा वातकंपितेहिं असिपत्ते छिजंति, ण केवलं तत्थ असिसरिसाणि चेव पत्ताणि, अण्णाणिवि खुरूप्परसुकरुसमादिसरि-साइं, तेसिं कन्नणासउट्ठि(ओट्टे)छिन्दंति, उक्तं हि—'छिन्नकणोष्ठनासिकाः । भिन्नतालुशिरोमेण्डाः, भिन्ना-क्षिहृदयोदराः ॥१॥' कुंभी णाम 'कुंभीसु पयणेसु लोहीसु य०' गाथा ॥८०॥ ते कुंभकारोविण णाणाविहाइं कुंभिलोहिमाइं भायणाणि विउव्वित्ता कीलगरतओ अपुन्नेसु नेरइए पक्खिवंति । वालुगा णाम 'तडतडतडस्स भज्जंति०' गाथा ॥ ८१ ॥ ते

केवलं च बालुगं विडुव्वन्ति, केवलं च बालुपा णाम कलंगगपुष्पमिव उट्ठुसिताओ, सो जहा पुप्फरुहं सिंगा मुम्भुरभूता, तत्थ वोसाए दुक्खं खुप्पन्ति बाउडुताए य अंगमंगेसु णिवयमाणेसु मुंभुरेण व अंगमंगाइं डज्झन्ति, पाडेऊणं च तत्थेव लोलाविज्झन्ति । वेतरणी णाम पूयरुहिरकेसड्ढि० गाथा ॥८२॥ वेगेण तरन्ति तामिति वेतरणी, ते अणोरपारं गंभीरतरं णदिं विडुव्वन्ति, तीसे पुण पावियं पूयरुहरिं । खरसरा णाम कप्पन्ति करकएहिं० गाथा ॥८३॥ ते जंतेऊणं व कड्डं जहा फाडेंति कप्पेति करकएहिंति परोप्परं च जुज्झावेंति, सिखलिंगं विडुव्वन्ति तत्थारुभिऊणं कड्डति, अंछमाणेसु य खरं रसंतो, महावोसा णाम भीत्ते पलायमाणे समंततो० ॥८४॥ गोबालेवि य गाविओ णियत्तेति य एकतो खुत्ते य कड्डेति चारो य पक्खिवन्ति, णामणिप्फणो गतो । इदाणि सुत्ताणुगमे सुतमुच्चारयव्वन्ति 'पुच्छिसु तं केवलियं महेसिं' वृत्तं ॥ ३००॥ सुधम्मसामी किल जंबुसामिणा णरगे पुच्छितो, केरिसा णरणा ? केरिसएहिं वा कम्ममेहिं गम्मइ ? केरिसाओ व तत्थ वेदणाओ ? ततो भण्णते-पुच्छिसुहं पृष्ठवानहं भगवंतं यथैव भवन्तो मां पृच्छन्ति, केवलमेवैकं तस्य ज्ञानमित्यतः केवली अथवा कुत्सनः प्रतिपूर्णं केवलमित्यर्थः, संपूर्णं ज्ञानी केवली, महारिसी तित्थगरो, कथमिति परिप्रश्ने अभिसुखं भृशं वा तापयन्तीति अलोपात्, भीता वा, नीयंते तस्मिन् पापे कर्मणे इति न रमन्ति वा तस्मिन्नि नरका, पुरस्तादिति इह पापकर्तुस्ते परस्ताद्भवन्ति भावनरकान् पृच्छति, द्रव्यनरकास्तु इहैव दृश्यन्ते, अविजाणतो मे सुणी ब्रूहि, हे ज्ञानिन् ! नाहं जाने-कैः कर्मभिः कथं वा नरकेषूपपद्यन्ते तथैः कर्मभिर्यथा चोपपद्यन्ते तमजानतो ममोच्यतां 'एवं मया पुट्टो महाणुभागे' वृत्तं ॥ ३०१॥ एवमनेन प्रकारेण, पुट्टो णाम पुच्छितो, महानस्यानुभागः, द्रव्याणुभागो हि आदित्यस्य प्रकाशः, तदनुभागाद्विचक्षुष्मतः अहिकंटकाः अग्निपातादीनि च परिहरन्ति, मोक्षसुखं च अनुभवन्ति, अनुभवनमनुभावः, महान्ति वा ज्ञानादीनि

भजति सेवत इत्यर्थः, इदमब्रवीत्, यद्वक्ष्यमाणः काश्यपगोत्रो भगवान्, असौ पुण्णेति न पुच्छितो चिंतेति, आसु एव प्रजानीते
ग्रज्ञ एवं पृष्ठो मया-पवेदइस्सं दुहमदु दुर्गं साधु वेदयिष्ये प्रवेदयिष्ये, दुःखस्यार्थं दुःखमेवार्थः दुःख-
प्रयोजने वा दुक्कडकारिणं दुःखनिमित्तो वा अर्थः दुहमदु, तस्य दुःखस्य कोऽर्थः?, वेदना, शरीरादिसुखार्था हि देवलोकाः, दुःखार्था
नरंकाः, दुर्गं नाम त्रिपमं, आदीनिकं अथवा आदीनं नाम पापं दुक्कडकारिणं दुःखोत्पादकानां, पुरस्तादिति अग्रतः, अथवा आदिनिकं
दुक्कडिणं पुरत्थेति तेसि आदीणिगपापकम्मदुक्कडकारिणं पुरस्तात्पूर्वभवदुक्कडकारिणमित्यर्थः, दुक्कडंति महारंभादीहि । जे केइ
बाला इह जीवितट्टी' वृत्तं (३-२) 'जे'ति अणिदिट्ठणिदेसो, द्वाभ्यामाकालितो बालः, ये केचन बाला, इहेति तिरियमणुएसु
असंजमजीवतट्टी तत्प्रयोगजीवतार्थो च, कूराइं कम्ममाइं करंति रोदा कूराइं हिंसादीणि रौद्राध्यवसायाः रौद्राकाराश्च रौद्राः ते
घोररूवे तमसंधयारे कुंभी वेतरणी यत्र हण छिन्द भिन्द इत्यादिभिर्भयानकैर्धोररूपो घोररूपा वा ते नरका जत्थ सो उवज्जति,
तमसंधकारो नाम जत्थ घोरविरूविणं पस्संति, जं किंचि ओहिणो पेक्खंति तं पि कागदूसणियामणिया सरिसं पेच्छंति तैमिरिका वा,
कण्हलेसे णं भंते ! णेरइए कण्हलेस्सं णेरइयं पणिथाय ओहिणा सव्वओ समंता समभिलोएमाणा केवतियं खेत्तं जाणति ? केवइयं खेत्तं
पासंति ?, गोयमा ! णो बहुतरयं खेत्तं जाणइ णो बहुतरयं खेत्तं पासति, तिरियमेव खेत्तं पासति जह लेसुहेसए तिव्वाणुभावेत्ति
अनुभवनमनुभावं तीव्रवेदनानुभावात्, कथमुपैति 'से जहा णामए पवगे पवमाणे' ते तु कैः कर्मभिर्पान्ति 'तिद्वंति से पाणिणो
थावरे य' वृत्तं ॥३०३॥ तीव्राध्यावसिता जे तसथावरे पाणा हिंसंति न चानुत्पन्ते, ये तु मन्दाध्यवसायाः त्रसस्थावान् प्राणा
हिंसंति ते त्रिषु नरकेषूपपद्यन्ते, अथवा तीव्रमिति तीव्राध्यवसायाः तीव्रमिथ्यादर्शनिनश्च तीव्रमिथ्याध्यवसिता संसारमोचका

याज्ञिकादयश्च, थावरे पुरदाहगादिः, आत्मसुखार्थं आत्मसुखं पडुच, यदपि हि परार्थं हिंसति हि तत्रापि तेषां मनःसुखमेवोत्पद्यते पुत्रदारे सुखिनि अप्यत्र वा, जे लूसए होंति अदत्तहारी लूसको नाम हिंसक एव, जो वा अंगं पच्चंगं भिन्दति भजति वा, अदत्तं हरतीति अदत्तहारी, सो य विगयसंजमः, सिक्खा गहणसिक्खा आसेवणासिक्खा वा न किंचिदपि आसेवते संयमठाणं तस्स एग-पाणाएवि दंडेण णिक्खित्तो 'पगन्धि पाणे बहुणंति' वृत्तं ॥३०४॥ तस्य तं कर्तुक्रामस्य कृत्वा वा किंचन मार्हवमुत्पद्यन्ते यथा सिंहस्य कृष्णसर्पस्य वा, बहूणं वेदेति मत्स्यबन्धाद्याः स्वयंभुरमणमत्स्या वा येषां वाऽन्या वृत्तिरेव नास्ति वग्वसिंहनागादीनां, त्रिभ्यः पातयती त्रिभिर्वा पातयति मनोवाक्काययोगैरित्यर्थः, एवं परिग्रहोऽपि वक्तव्यः अणिब्बुडे अणुवसंते आसवदारेहिं स एव दाहिण-गासि गामिए अधम्मा पक्खिएसु बहू पावकम्मं कलिकलुसं समज्झिणित्ता 'से जहा णामए अयगोलेति वा' इत्तो चुए घातगतिं उवेंति घातगामिनामिव गतिर्वेदनागतिरित्यर्थः, वातकानां वा गतिः घंतगतिं गच्छति, अंतकालो नाम जीवितान्त कालः निधौ गति रधोगतिः अधो भवद्भिः शिरोभिर्न्यग्भवद्भिः शिरोभिः, तओ तं अप्रकाशं अधो गच्छदन्धकारमित्यर्थः, अन्तकालो नाम जीवितान्तकालः अधो शिरा इति, उक्तं हि-जयतु वसुमती नृपैः समग्रा, व्यपगतचौरभयानुदेव ! शोभा । जगनि विधुरवादिनः कृतान्तः (ग्रन्थाग्रं ३४००) नरकमवाङ्शिरसः पतंतु शाक्याः ॥१॥ दूरोत्पतने हि शिरसो गुरुत्वात् अवाङ्शिरसः पतंति, स एव विचारः इहानुगम्यते, तेषां तस्यामवस्थायां शिरो विद्यत एव इति, एकसमधिकदुसमधिकगतिगतिगसमएण वा विग्गहेण उव्वज्जति, अंतोमुहुत्तेण अशुभकर्मोदयात् शरीराण्युत्पादयति, निर्लनांजसन्निभानि निजपर्याप्तिभावमागताश्च शब्दान् शृण्वंति 'हण छिन्दध भिंदह णं दहह' वृत्तं ॥३०५॥ कण्ठं, ततस्तान् शब्दानाकर्ण्य सुखात् भैरवान् श्रुत्वा तद्भयात्पलायमानाः 'इंगालरासिं जलितं सजोतिं

वृत्तं ॥३०६॥ जहा इंगलरासी जलितो धणधणेति एवं ते नरकाः स्वभावोष्णा एव, न पुन तत्थ वादरो अग्गी अत्थि, विग्गह-
गतिसमावण्णएहिं, ते पुण उसिणपरिणता पोगलगा जंतवाडबुल्लीओवि उसिणतरा, ततोचमं भूमि अणोक्कमन्ता तत्रायसक-
वल्लतुल्लं ते डज्झमाणा कलुणं थणंति, कलुणं दीणं, स्तनितं नाम प्रततत्तासमीपकूजितं यल्लाडानां निस्तनितं, अरहस्सरा णाम
अरहतस्सराः अनुबद्धस्सरा इत्यर्थः, चिरं तेसु चिद्धंतीति चिराद्धितीया, जहण्णेणं दस वाससहस्साइं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं, त
एवं प्रतिपद्यमाना न द्यां पश्यंति 'जइ ते सुता वैतरणीतिदुग्गा'वृत्तं ॥३०७॥ यइ त्वया श्रुतपूर्वा वैतरणी नाम नदी, लोकेऽपि
ह्येषा प्रतीता, वेगेन तस्यां तरतीति वैतरणी, अभिमुखं भृशं वा दुर्गाऽतिदुर्गां गम्भीरतया परमाधार्मिकैः कृता, केचिद् ब्रुवते-स्वाभा-
विकैवेति, खुरो जहा णिसिओ यथा खुरो निशातच्छिनत्ति एवमसावपि, जइ अंगुली चुंभेज्ज ततः सा तीक्ष्णश्रोताभिः छिद्यते, तीक्ष्णता
वा गृह्यते यथा धुरधारा तीक्ष्णवेगा, ततस्ते तृष्णादिना प्रतसाङ्कारभूतां भूमिं विहाय खिन्नासवः पिपासवश्च तत्रावतरन्तीति, अवतीर्य
चैनां मार्गातिदुर्गां प्रतरन्ति नरकपालैरसिभिः शक्तिभिश्च पृष्ठतः प्रणुद्यमाना उत्तितीर्यश्च ततः शक्तिभिः कुन्तैश्च तत्रैव क्षिप्यन्ते
'कीलेहि विज्झंति अस्माधुकम्मा'वृत्तं ॥३०८॥ ततो परमाधम्मिएहिं णावाउवि विउन्विताओ लोहखीलगासंकुलाओ ते ताओ
अल्लियंता पुव्वाविलग्गेहि णिरयपालेहि विज्झंति, कोलं नाम गड्डं, उक्तं हि-कोलेनानुगतं विलं, भुजंगवदसाधूनि कम्मणि येषां
ते इमे असाधुकम्माणः, णावं उवेतिं उवल्लियंति तेसिं तेण पाणिएण कलकलभूतेण सन्वसोत्ताणुपवेसणा सत्ति पूर्वमेव नष्टा, पुनः
कोलैर्विद्वानां भृशतरं नश्यति, भिन्नेति सूलाहिचिं सूलाहिचिं विशूलिकाभिर्दीर्घाभिः अहे हेडुतो जलस्म अधो मुखे वा, ततः
कथंचिदेव चिरा उत्तीर्णाः सन्तः नरकपालैर्विकुर्वितां नरकभूमिमुपयन्ति, कतरियं ? 'आसूरियं णाम'वृत्तं ॥३१०॥ यत्र शूरो नास्ति

अथवा सर्व एव नरकाः असुरिकाः महन्ततावं णाम कुंभीपाकसदृशं महानतितापो यस्मिनीध तमोभूतं यथा जात्यन्धस्य अहनि रात्रौ च सर्वकालमेव तमः एवं तत्रापि, स तु आगाधगुहासदृशः दुःखं तत्थ पावेषुरिति दुखन्तरं, महान्त इति विस्तीर्णा, उडुं अहे य तिरियं दिसासु ऊर्ध्वमिति उवरिह्ले तले अघे भूमीए तिरियं कुड्डेसु, तत्थ कालोभासी अचेयणो अगणिकायो समाहितो सम्यक् आहितो समाहित एकीभूतो निरन्तरमित्यर्थः, पळ्खते च-समूसिते जत्थ अगणी झियाति समूसितो नाम उच्छृतः सो पुण जं भड्डीचुल्लीतो उमिणतरो जंसि 'जंसि गुहा जलणानियेद्वे'वृत्ते ॥३१॥ गुहाए गतो दारा विउव्विता, किण्हा गणणा ऊऊ- यमाणी ऊऊयमाणी चिट्ठति, जलणं अति अतो जलणतियेद्वे, अविजाणतो डज्झाति लुत्तपण्णे अविजाणतो णाम नासौ तस्यां विजाणाति कुतो द्वारमिति, अथवाऽसौ जानाति अवमे उमिणपरित्ताणं भविष्यति, इह वाऽसौ अविज्ञायक आसीत्, यस्तु द्विधानि कर्माण्यकरोत् लुप्ता प्रज्ञा यस्य स भवति लुत्तपण्णा-न जानाति कुतो निर्गन्तव्यमिति, प्रहासौ वा वेदनाभिर्वाऽस्य प्रज्ञा मर्वाहता, अथवा अहिते हि पण्णाणे इदमन्यद्वेदनास्थानं-सदा कलुणं पुण घम्मट्टाणं सदेति नित्यं, न कदाचिदपि तस्मिन् हर्षः प्रहासो वा, धर्मणः स्थानं धर्मस्थानं, सर्व एव हि उष्णवेदना नरकाः धर्मस्थानि, विशेषतस्तु विकुर्वितानि स्थानानानि दुक्खनिष्क्रमणप्रवेशानि गातं उण्हं दुःखोवणितं गौहैर्वा दुर्मोक्षणीयैः कर्मभिस्तत्रोपनीता स वा तेपासुपनीतः अथवा गाहमिति निरन्तरमित्यर्थः, गाढ- वेदणं अतिदुक्खधम्ममिति, धर्मः स्वभाव इत्यर्थः, स्वभावप्रतप्तेषु तेषु तत्थवि 'चत्तारि अगणिओ समारभित्ता'वृत्तं ॥३२॥ अथवा इदमेव तत् धर्मस्थानं यदुत चत्तारि अगणीओ समारभित्ता चउद्दिंसं अगणिं, समारभित्ता णाम समुद्दीवेत्ता, जहिति यत्र कूराणि कर्माणि यैः पूर्वं कृतानि कूरकर्माणः नारकाः, अथवा ते कूरकर्माणोऽपि णरयणाला जे णरयणित्तेवि तपंति तापयंति

यत एव हि मंदा नरकपाला मंदबुद्धय इत्यर्थः, नरकप्रायोग्यान्वेव कर्माण्युपचितवंत इति, भृशं तप्यमाना अतितप्यमाना, जीवंति मे जीवं, स एव ज्योतिषः समीपे गओ य जोतिपत्ता समीपगता भिन्ना पवने मत्स्यास्तप्यन्ते, किमंग पुण तत्ते, त एव च्छुद्धा अयोक्वले वा, सीतयोनित्वाद्भि मत्स्यानां उष्णदुःखानभिज्ञत्वाच्च अतीवाग्नौ दुःखमुत्पद्यते इत्यतो मत्स्यग्रहणं । किंचान्यत्-संत-च्छणं णाम ॥३१३॥ समस्तं तच्छणं णाम जत्थ विउव्विताणि वासिपरसुमादियाणि तं बलिओ जहा खयरकट्टं तच्छेति एवं तेवि वासीहिं तच्छिजंति, अन्ने कुहाडएहिं कट्टमिव तच्छिजंति, महन्ति तावं णाम महंताणिवि तत्ताणि तच्छणाणि भूमीवि तत्ता, असाधूणि कम्ममाणि जेसिं ते असाधुकम्ममी, हत्थेहि य पादेहि य बंधिऊणं, रज्जूहि य णियलेहि य अउआहि य कडिकडिगाबंधेण बंधिऊणं मा पलाइस्संति उइंसेन्ति वा तधा पुरकवालफलंग इव कुहाडहत्था तच्छेति, ते एवं संतच्छिता 'रुहिरे' वृत्तं ॥३१४॥ रुहिरे पुणो चेव समूसितं, गोरुधिरं जंते छिजंताणं परिगलति, पुवं च तेषां वर्चस्फुटितान्यंगानि ते वर्चसा आलितांगाः कुहाडपहारएहिं, भणंति-भंगे अयक्वलेसु, तम्मि चेव णियए रुधिरे उव्वत्तेमाणा परियत्तेमाणा य पयंति, ण णेरइए फुरंते उक्कारिगा च, धूवं च जहा सिलिसिलेमाणा पुरुफुरते य, सज्जो मच्छे व अयोक्वलेसु पयंति सज्जो मच्छेति जीवंते, अथवा सज्जो कमच्छे सज्जो हते, अध णिज्जिगाए चेव वसाए, अयोक्वलेहीणीत्ति अयोमयाणि पात्राणि, एवमपि ते छिन्नगात्रास्ताड्यमाणाः पाट्यमानाश्च 'ते तत्थ मस्सीभवंति' वृत्तं ॥३१५॥ छारीभवन्ति वा, न भ्रियंते, तिन्वा अतीववेदनानुबन्ध्या न लोमं देवं गतं, इतरहा तु अतिति-व्यवेदणा इति, पळ्यते-कम्ममाणु भागं, सीतं उसिणाणु भागं वेदंति, भूयो २ वेदंती भूअणवेदयंति, तेण दुक्खेणं दुक्खंति, सोयंति जूरंति इह दुक्खेहिं अट्टासहिं ट्ठाणेहिं 'तेहिंमि ते लोलुअसंपगाढा' वृत्तं ॥३१६॥ तस्मिन्नपि ते पुनर्लोलुगसंपगाढे अण्णं

पगाढतरं सुत्तं तं विउन्विपलयं अगणिं गाढं द्वाणं वयंति, लोलंति येन दुग्धखेन तल्लोलगं, भृशं गाढं प्रगाढं निरन्तरमित्यर्थः, गाढतरं सुद्रुतरं गाढं सुतत्तं, ततो विसाला विगतो गरगडसिणगाओ अधिकतरं, अथवा सा अगणिणा तत्तं सीतवेदणिज्जावि लोलुगा तेसुवि णेरइया सीएण हिमकडअउणपक्खित्ताइं च भुजंगा ललकारेण सीतेणं लोलाविज्जति, अण्णोसिं पुण णरगाणं वा, लोलुअग्गित्ति णाम, जहा लोलुए महालोलुए, तत्थ सादं लभंतीति दुग्गे निरयपालो महत्तरेणापि तावत् ण तत्थ सायं लभति, उक्तं हि—‘अच्छिणिमीलि- यमेत्तं णत्थि सुहं किंचि कालमणुवद्धं०’ अतिदुग्गे वा, भृशं दुग्गे वा, ण चेव तत्थ कासइ समा भूमी अत्थि, अरिहिता अभिभावः तस्मिन्नपि अरिहते अभितावो तहावि तं विज्जति अयोक्खल्लादिसु तेषां नरकाणां गण्डस्योपरि पिटका इव जाताः ते ते स्वाभाविकेन नरकदुग्धखेण विशेषतश्च नरकपालोदीरितेन पुनः पुनः समाहता हन्यमानाः स्वयं वेदनासमुद्घातेरिव कालं गमयंति, तत्र पुनर्महा- धोपनरकपालोदीरितस्तेषां च परस्परतो हनच्छिन्दभिंदमारयातिकूपितस्तनितशब्दैश्च ‘से सुन्वती गामवधे व सदे०’ वृत्तं ॥३१७॥ से जहा नामए अयधाते वा णरघाए वा सर्वस्वहारे च वन्दिग्रहे वा महाणगरडाहे वा उक्किरिज्जेतेसु वा णगरेसु गामेसु वा समंता हाहाकारा रवा अमावुपुत्राः श्रूयंते, एवं तेष्वपि उदिण्णकम्माए गयायति णरगपा(लाव)याए णरगलोगस्स महाभैरवसदो सुन्वते, उदिण्णकम्माण तेसिं असातावेदणिज्जादिगा ओसण्णं असुभाओ कम्मपयडीओ उदिण्णाओ, असुरकुमाराणवि तेसिं मिच्छत्तहासरतीओ उदिण्णाओ इत्यवस्थे उदिण्णकम्मा, णेरइयाणं शरीराणीति वाक्यशेषः, उदीर्णकर्मणोऽसुराः, पुनः पुनरिति अनेकशः, संघातमारणाणि सह हरिसेण सहरिसं दुक्खापयंति दुहंति विहंसंति वा, पळ्वते ‘पाणेहिं णं पाव विजो जयंति’ वृत्तं ॥३१८॥ प्राणाः शरीरेन्द्रिय- बलप्राणाः ते पापास्तैस्तेर्वेदनाप्रकारैः बलभेदप्रकारैश्च वियोजयंति विश्लेषयन्तीत्यर्थः, स्यात्किमर्थं तेषां वेदनामुदीरयंति ? कीदृशी

वा ? उच्यते 'भेऽदं पचक्रवामि जहातहं'ति जहिचि इह येन प्रकारेण पावाहं कम्माहं ते तहिं तहेव वेयणाओ पाविजंति, का तहिं भावना ? तीव्रोपचितैस्तीव्रवेदना भवंति मन्दैर्मन्दा मध्यैर्मध्या नरकविशेषतः स्थितिविशेषतः, अथवा जहा तहचि राजन्वे वा राजा-
मात्यत्वे चारुपालत्वे लुब्धकत्वे वा सौकरिकमत्स्यबन्धत्वे वा वधघातमांसापरोधपादारिकायाज्ञिकसंसारमोचकमहापरिग्रहेत्येवमा-
दयो दण्डा यैर्यथा कृतास्तान् तत्थेव दंडे तत्थ सारयंति-बोलंति, ते च यथाकृतैर्दण्डैः स्मारयन्ति याच्यमानाः, सारयंतिचि स्मारयंति,
न तथा छिद्यन्ते एव, मारयन्ते वध्यन्ते सद्यते, एवं यावंतो यथा दण्डप्रकाराः कृतास्तावद्विस्तथा च स्मारयंति 'ते हम्ममाणा णारंगं
उव्वंति'वृत्तं ॥३१९॥ त एवं बालाः हन्यमाना इतश्चेतश्च पलायमाणा णिलुक्कणपथं मगंता नरकमेवान्यं भीमतरवेदनं प्रविशंति,
जहा इह चारेहि चोरा चारिजंति, कडिछमणुप्रविशंति, तत्रापि सिंहव्याघ्राजगरादिभिः खाद्यंते, एवं ते ते बाला पलायमाणा नर-
कपालभयात् नरकं पतंति अण्णं पुण्णं उरुअस्स, उरुअं णाम उच्चारणमवणकहमो, से जहा णामए अहिमडिचि वा मतकुहितवि-
णट्टकिमीएणं, तदपि उरुअं तसं महचि, ताव तत्थ चिड्ढंति उरुवभक्खी, उरुवं भक्षयन्तीति उरुवभक्खी, ते णिरयपालेहि उरुवं
खाविजंति, तुद्यत इति तुद्यमानाः कर्मभिः, कर्मावशा णाम कर्मयोग्या कर्मवशगा वा, तत्थ दूरे चेव विट्ठाकमिसंस्थाणा धिउ-
व्विया किमिगा तेहि खज्जमाणा चिड्ढंति, गुणमागा य तत्थ किच्छाहिं गच्छंति, परिसंता य तत्थेव लोलमाणा किमगेहिं खजंति,
छट्टसत्तमासु णं पुहवीसु णेरइया मत्तमहन्ताइं लोहितकुंथुरुवाइं विउव्वित्ता अण्णमणस्स कायं समतुरंतेमाणाअणुखायमाणा चिड्ढंति ।
किंचान्यत्-'सदा कसिणं पुण घम्मट्ठाणं' वृत्तं ॥३२०॥ सदेति नित्यं, कसिणं णाम संपूर्णं, तत्तोणं कुंभीपागअणंतगुणा-
धियं, जोवि तत्थ वातो सोऽवि लोहारधमणी वा अणंतगुणउसिणाधिको, गाढेहिं कम्मेहिं तत्तेपासुपनीतं, ते वा तत्थुवणीता अत्रा-

यानीह गाढान्युपणस्थानानि इष्टापाकादीनि तैस्तदुपमीयते, उपनीयतेति वा उपपदरिप्ततेति वा एगङ्, अतिदुःखस्वभावं अतीदुःख-
धर्म, तथावि अतिदुःखधर्मे आगमं परिकल्पयति, बालिं हत्थं कसुं पक्खिविऊण विहणंति, विणिहणिता खीलगेहिं चम्ममिन्नं ततो
वितडितसरीराणं वेधेहिं विंधंति सिराणि, तेसिं वध्यस्थानानि येपु वेधेषु ते वेथाः, तद्यथा अक्षिकर्णनासामुखानि, अदान्तेन्द्रियाणां
पूर्वत एव एतानि पूर्वमदान्तान्यभूवन्, सांप्रतं दामन्यते, अथवा सीसावेढेण तावेन्ति-सीसं दुक्खावेति, किंचान्यत्-तत्रासिपत्रा नाम
नरकपाला 'छिंदंति बालस्स खुरेण णक्कं, उट्टेवि छिंदंति दुवेवि कण्णे' वृत्तं ॥ ३२१ ॥ एतानि हि पूर्वमच्छिन्नदोषान्य-
भूवन् अच्छिन्नतृणानि वाऽऽसन्, तत्साम्प्रतं स्वयमेव छिद्यन्ते, जिब्भं विणिकिस्स विहत्थिमेत्तं, एषा हि पूर्वं नसारित्तनी अलीक-
भाषिणी चासीत्, परस्परं विकुव्वितेहिं छिन्दंति, बालस्स खुरेण णक्कं तिक्खाहिं सुलाहिंति, लोहखीलगाः, ते च कायं यावत् कक्का-
टिकातो निर्गता, निपातयतिचि विंधंति, त एवंविद्धा तो 'ते तिप्पमाणा तलसंपुड(व)चा' वृत्तं ॥ ३२२ ॥ विनितप्पमानाः
तिप्पमाणाः पीड्यमाना हेरिकादिषु तलसंपुलिता णाम अयतंधा हस्तयोः कृता, यथैषां करतलं चैकत्र मिलति, एवं पादयोरपि,
अथवा करतलेन किंचि जोड्यमानाः, एवं तेषां च घडगेहिं जंतेहि य तलसंपुडियच्चा, अच्चा सरीरं भण्णति, रात्तिदियं तत्थ
अणंति मंदा रात्रिदिनप्रमाणमात्रं कालं णिच्छणंते अच्छंति, मंदा नाम मंदबुद्धयः, लीना वा समीरिता, सर्वतो रुधिरं गालाविता
इत्यर्थः, सर्वतश्च मांसैरवकृष्टैः अनायभूमीय थरथरायंतो, अण्णावक्कथलं वंग्गाइं देहोऽवि खंडखंडाइं केसिंचि काउं पज्जोविततो,
सन्वओ पलीविता वेढेऊण केइ खारेण पत्तच्छिन्नंगा वासीमादीहिं तच्छेतुं खारेण सिंचंति, किं च-जइ ते सुत लोहितपाग-
पायी, तेयशुणा परेणं यदि त्वया कदाचित् श्रुता, लोकेऽपि ह्येषा श्रुतिः प्रतीता, तत्र कुंभीओ विज्जंति, लोहितस्यापाकः लोहित-

पाकः पच्यते यस्यां सोऽयं लोहितपाकपायी, बाल्यबलस्य ह्यग्नेः अधिकस्तापो भवति, परिशुष्केन तस्याभिनवप्रज्वलितस्य, स हि अधिकं दीप्यते दहति च, तेयगुणा एत्तोवि परं अणंतगुणा, उण्हो—अग्नी, कुंभी महती कुंभप्रमाणाधिकप्रमाणा कुंभो भवति, जाहेवि चउसुवि पासेसु प्रज्वालितेनाग्निना तप्तलोहिका तेसु, ताम्रपूर्णो दुरासयो, एवं ताओवि कुंभिकेहिं गिरयपालेहिं विउन्विताओ कुंभीओ महंति, महंतीओ पुरुषप्रमाणानीति अधियपोरुसीओ, यथाऽस्यां ग्रक्षिप्तो न नारकः पश्यतीति, ण वा चकैइ कण्णेषु अवलं विउं उत्तरित्तए, अद्वहिता—लोहितपूयमादीणं असुभाणं सरीरावयवाणं पुष्णा, अथवा कुंभी उड्डिगा, अधिया पोरिसेसु वा ऊणा कीरंति तत्थ विन्छोभणा भवति, 'पक्खिस्वप्प तासु' वृत्तं ॥ ३२४ ॥ अदुस्सरेत्ति आर्त्तस्वरमिति, आर्त्तो हि यावत्प्रमाणं रसति, नासौ लज्जां धैर्यं वा तस्मिन्काले गणयति ॥ 'अप्पेण अप्पं इह वंचइत्ता' वृत्तं ॥ ३२५ ॥ अप्पं णाम आत्मानं इहेती इह मनुष्यलोके वंचइत्ता कूडतुलादीहिं, अथवा अप्पाणं, परोववातसुहेण अप्पाणं वंचइत्ता भवाधमो, भवाधमो णामाधर्मः अतस्तस्मिन् भवाधमे-
अधर्मे पुवसते सहस्सेति जाव तेत्तीसं सागरोवमाइं, चिट्ठंति तत्था बहुकरकम्ममा । जहाकडं कम्म तहासिभारे बहूणि कूराणि कम्मणि वेषां ते बहुकूरकर्मा, कम्म जे य पज्जंति, जे य पज्जंति सन्वे ते बहूतरकम्ममा, जहाकडं कम्मेति यथा चैपां कृताणि कर्माणि तथैवैपां भारो वोढव्यः इत्यर्थः, विभत्ती विज्जते नासौ भारः, का तर्हि भावना ?—यादृशेनाध्यवसायेन कर्माण्युपचिनोति तथैवैपां वेदनाभारो भवति, उत्कृष्टस्थितिर्वा मध्यमा जघन्या वा, ठित्तिअ अणुरूपा चेव वेदना भवति, अथवा यादृशानीह कर्मा-
ण्युपचिनोति तथा तत्रापि वेदनोदीर्यते तेषां स्वयं वा परतो वा उभयकरणे वा, उभयकरणे वा, तद्यथा—मांसादा स्वमांसान्येवाश्वि-
र्गानि मध्यन्ते, रसरूपायिनः पूयरुधिरं कलकलीकृतं तउतंवाणी य द्रवीकृतानि, व्याधवानसौकरिकादस्तु तथैव विध्यन्ते मायते

च, चारकपाला अष्टादशकर्मकारिणः कार्यते च, आनुतिकानि जिह्वा नक्षयंते द्रुह्यन्ते च, चोराणां अंगोपांगान्यपह्रियंति, पिण्डी-
कृत्य चैनां ग्रामघातेष्विव वधयंति, पारदारिकाणां वृषणा छिद्यन्ते अग्निवर्णाश्च लोहमय्यस्ते स्त्रियः अवगहाविजंति, महापरिग्र-
हारभैश्च येन येन प्रकारेण जीवा दुःखापिताः सन्निरुद्धा जोतीता अभियुक्ताश्च तथा तथा वेयणाओ पाविजंति, क्रोधनशीलानां
तत्क्रियते येन येन क्रोध उत्पद्यते, तेणं एवं रुसिजति, इदानीं वा किं तत् कुध्यसे ? किं वा क्रुद्धः करिष्यसि ? , माणिणो हि
लज्जंति, मायिणो असिपत्तमादीहिं सीतलच्छायासरिसेहि य तउतंवएहिं प्रवचिजंति, लोभे जहा परिगहे, एवमन्येष्वपि आश्र-
वेष्वयोग्यमित्यतः साधूक्तं जहा कडे कम्मे तथा से भारयति । ‘समज्जिणित्ता कलुसं अणज्जा’ वृत्तं ॥३२६॥ जहा अधम्म-
पक्खे बुच्चिहिन्ति अधम्मिए अधम्माणुएत्ति हण छिंद भिंद वयंतएत्ति जाव णरगतलपतिट्ठाणे भवति, कलुपमिति कम्मैव, चिरस्य
हि तत्प्रसीदेति, हिंसादि अणारिया कम्मा अणारिया, इष्टा शब्दादयः, कमनीयाः कान्ताः, त एव विषयाः, अथवा कान्तावधे
वा, तैर्विप्रहीणाः, अहवा गेत्तिआ, इह हि इट्ठाणि य कांताणि य पियाणि य तेहिं विप्पहीणा, तओ रसगंध उरुतकदमे य पूग-
वसारुहिरकदमे या, ‘से जहा णामए अहिमडेति वा’ कसिणे-संपुन्ने असुभभावेण स्पृशंतीति स्पर्शाः, चशब्दात् सदे रूवे रसे गंधे
फासेत्ति, रयणप्पभाए अणिट्ठा फासादयो, सेसासु कमेसु अणिट्ठतरा, कर्मयोग्याः कर्मपयोगाः, जारिमा कम्मा कया, तिविहं
तिन्वा, सक्कुणिमेत्ति न कश्चित् तव मेध्यो देशः, सन्वे चेव मेदव्वसामंसरुहरिपुव्वाणुलेवणतलाओ, स्थितिपरिसमाप्तेः वसंतीत्या-
वसंत इति प्रथमोद्देशकः ॥

स एव भावनरकाधिकारः, यानि दुःखानि प्रथमे उक्तानि द्वितीयेऽपि तादृशान्येवोक्तानि, नरकपालकृतैस्तु परस्परकृतैश्च विशेष

उच्यते 'अहावरं सासतदुक्खधम्मं' वृत्तं ॥३२७॥ अथेत्यानन्तर्ये, अपर इत्यतो विकल्पः, शास्त्रतमिति नित्यकालं यावदाहुः 'अच्छिणिमीलितमेत्तं' गाथा, दुःखस्वभावं दुःखधम्मा । तं ते पचन्त्वामि भृशं विविधं प्रकारैर्वा वक्ष्यामि पक्वत्वामि, अथवा आदितः इदानीं वक्ष्यामि प्रवाचयिष्यामि, यथेति येन प्रकारेण, सर्वज्ञो हि यथैवावस्थितो भावः तथैवं पश्यति, तथा तेनैव, वक्ति, बाला यथा दुक्कडकम्मकारी येन प्रकारेण यथा, कुत्तिसत्तं कम्मं दुक्कडं, दुक्कडाइं कम्माइं करेति दुक्कडकम्मकारिणः, हिंसादीनि महारंभादीणि च, वेदंतिचि-अणुभवन्ति, पुरेक्कडाइति यन्मदुष्यत्वे त्रिविधकरणेनापि निकाचिन्नानि, तानि तु स्वयं वेदयन्ति निरयपालैश्च वेदाविज्जति, 'हत्थेहिं पादेहि य बंधिऊणं' वृत्तं ॥३२८॥ जहा इह राया रायपुरिसा वा अवकारिणो खंधे बंधित्वा सरेहि विंधति एवं तेवि णरयपाला खंधेसु बद्धाणं पाडिताणं वा हत्थपादं तडयित्ताणं उदराइं फोडेंति खुरेहिं तेसिं, खुरेहिं वासेहि वा, असिता-णिसिता तिण्हा, अथवा णिसिता मुंडा इत्यर्थः, कृष्णा वा, तेहिं मुंडेहिं दुःखाविज्जति मारिज्जति च, त्वया उदरनिमित्तं हतानि सत्त्वानि, अथवा खुरासिगेहिं खुरेहिं असिगएहि य अण्णे पुण गेण्हित्तु बालस्स विहण्ण देहं गृहीत्वेति णस्समाणं वा वशमानयित्वा, विहण्णेति-विहिणिच्चा खीलएहिं बज्जं पिट्ठतो उद्धरंति स्थिरा नाम अत्रोडयन्तः, पृष्ठतो नाम पण्हिगाओ आरद्धं जाव कृगालिकातो उद्धरंति-उप्पाडेंति, एवं पार्श्वतोऽपि, किंचान्यत् वाहू य कत्तंति य मूलतो से'वृत्तं ॥३२९॥ बाध्ययति तेनेति बाहू, मूलतो नाम उद्गमादारभ्य उवक्कच्छगमूलतो प्रारभ्य, लोहकीलएणं चतुरंगुलप्रमाणाधिकेण थूलं मुहं विगसावेऊणं, थूलमिति महत्, मा संबुड्ढेहिंति वा रडिहिनति, आरसतोऽपि न तस्य परित्राणमस्ति, तथाप्यातुरत्वादारसंति आडहंतिचि बुच्चंति, किंच-रहंसि जुत्तं सरयंति बालं सरयंतिचि गच्छंति बाहेतीत्यर्थः, पापकर्माणि च सारयन्ति, त एव च बालास्तत्र युक्ता ये

चैनां बाहयंति त्रिविधकरणेनापि ते यस्य रूविणो, रथे सगडे वा, गुरुगं विडन्वितं रथं, अवयंता य तत्रारैरिव आसज्ज वींधंति, आरुहा विंधंति, तुदंतीति तुदा-तुत्रकाः गलिवलीवर्धवत्पृष्ठे, सा च भूमी 'अयं व तत्तं'वृत्तं ॥३३०॥ तसं हि किंचिदयः कृष्ण-मेव भवति, सा तु भूमी ज्वलितलोहभूता सज्योतिषा सद्यज्वलितेन ज्योतिषा तप्ता, न तु केवलमेषोष्णा, तज्ज्योतिषापि अणंत-गुणेहिं उष्णा सा, तदस्या औपम्यं तदोपमा, अणुकमंतो णाम गच्छंता, ते डज्जमाणा कलुणंति ते य इंगालतुलं भूमिं पुणो खुंदाविजंति, आगतगताणि कारविजंता य अतिभारोक्तता डज्जमाणा कलुणाणि रसंति, इषुभिस्तुत्रकैश्च प्रदीप्तमुखैश्चोदिता तप्तेषु योगेषु युक्ता, तप्तानि वा युगानि येषां स्थानां त इमे तप्तयुगाः, अतस्तेषु तप्तयुगेषु युक्ताः, त एवं 'बाला बला भूमिमणो-क्कमंता'वृत्तं ॥३३१॥ बाला मंदा, बलादिति बलादनुक्कमंतो, बलात्कारेण, अथवा बलाघोरबला इत्यर्थः, विविधेन प्रज्वलानामपि स्थूलेण, पूयसोणिण्येण अणुलिप्ता तला, विगतं ज्वलं विज्वलं जलेज्ज, विज्जलाविष्टनेन जलेण एव सोयपूयसोणितेण, लोहमयः पथः लोहपथः, यथा लोहमयपथः तप्तः तथा सोऽपि, जंसीऽभिदुग्गे बहुकूरकम्मा अभिदुग्गं-भृशं दुर्गं वा, दंडलउडमादीहिं हत्वा हत्वा, पुनः पुनः प्रेष्यन्त इति प्रेस्या-दासा भृत्या च, पुरतः कुर्वन्तीति अग्रतः कृत्वा बाह्यंते गोणा इव अणिच्छन्ता पिट्टि-ज्जंति तुद्यन्ते च, किं च-'ते संपगाहंमि पवज्जमाणा' वृत्तं ॥३३२॥ नानाभिर्वेदनाभिर्भृशं गाढं संप्रगाढं निरन्तरवेदनमिति, अथवा संवंधैः पथः संप्रगाढः, ते अतिभारभराक्रान्ता शर्करापापाणपथं प्रपद्यमाणाः 'सिलाहिं हंमंति नितापिया(निपाति-णी)हिं' शिलाभिर्विस्तीर्णाभिर्विक्रियादिविभिमुखं पतंतीति अभिपात्यमाना, नान्यत्र पतन्तीत्यर्थः, किंच 'संतावणी नाम चिरद्वितीया' सर्व एव नरकाः संतापयन्ति, विशेषेण तु वैक्रियाग्नि संताविता चिरं तिष्ठति, ते हि चिरद्वितीया जहण्णेण दस-

वाससहस्साहं उक्कोसेणं तेत्तीससागरोवमाणि संतप्पते शरीरेण मणसा च, अमाधूणि कर्माणि येषां ते इमे असाधुकम्मर्मा, तस्मिन्नेव संतावणीसंज्ञके नरके 'कंहसु पक्खिप्प पयंति बालं' वृत्तं ॥३३॥ अयाकोट्टपिट्ठपयणगमणादीसु पयणगेसु पक्खिप्प-
बाला, ते च यतो अजिगा इव उज्जमाणा उष्किडंति, णेरइया पुणो पत्तोवइवं, पंचेव जोअणसयाइं, ते उड्डकाएहिं विलुप्प-
माणा उड्डकाया णाम द्रोणिकाः, ते उष्किडेन्तावि सन्तो उड्डकाएहिं विविधेहिं अयोमुहेहिं खजंति, खजमाणा भक्खितसेसा
भूमि संपत्ता अवरेहिं खजंति सणप्फतेहिं, न शक्यते धारयितुमित्यर्थः, सिंहव्याघ्रमृगशृगालादयः विविधाः 'समूस्सितं णाम
विधूमठाणं' तत्थ ते णेरइया समूसियाविजंति, ऊसवितं ऊसवितं विनाशितमित्यर्थः, विधूमोऽग्निस्थानं, विधूमो नामाग्निरेव, विधूम-
ग्रहणात् निरिंधनोऽग्निः स्वयं प्रज्वलितः, सेन्धनस्य ह्यग्नेरवस्यमेव धूमो भवति, अथवा विधूमानां हि अंगाराणामतीव तापो भवति,
यदि त्वापततु तं वा, यस्मिन् विकृत्यमानाश्च कलुणं थणंति, कलुणमित्यपरित्राणं निराक्रन्दमित्यर्थः, सपरित्राणा हि यद्यपि स्तनंति
कृजंति वा तथापि तन्नातिकरुणं, अथवा यत्र उवियंता वुसमाना इत्यर्थः, अथवा जेसिं उवकिता विविधमनेकप्रकारेण उत्क्रान्ता
विउक्कंता, अधोसिरं कट्ठु विगंतिऊण अधोसिरं काउं केइ विगितंति, केइ विगित्तिऊणं पच्छा अधोसिरं बंधंति, अयो छग-
ल्लो, अयेन तुल्यं अयवत्, यथा अय इव कप्पणीकुहाडीहिं केइ कुत्तिसंतं कथंचि चंक्रममाणं फुरुफुरेतं वा कप्पणिक्कुहाडीहिं
हत्थेहिं समूसवेति-छिंदंति, एवं कुत्तिसंतं वा छिंदंति, अथवा अयमिति लोहं, जहा लोहं तचेह्यं छिजंति एवं वा । किंच
'समूस्सिता तत्थ विसूणिंतंगा' वृत्तं ॥ ३३५ ॥ समूसिता नाम खंभेसु उड्डा बद्धा, तत्थ विस्वणिताणि अंगाणि जेसिं तेमे
विस्वणितवेदना, त एवं सरसविस्वणिंतंगा काकट्टदादिभिर्भक्षयंति, संजीविणी णाम चिरट्टितीया एवं यथोपदिष्टैवेदनाप्रकारै-

र्भक्ष्यमाणाश्च स्वाभाविकैर्निरयपालकृतैर्वा पक्ष्यादिभिः छिन्नाः कथिता वा मूर्च्छिता वा संतो वेदनासमुद्घातेन समोहता संतो मृतवदवतिष्ठन्ति, यथेह मूर्च्छिता उदकेन सिक्ताः पुनरुज्जीविता इत्यपदिश्यन्ते एवं ते मूर्च्छिताः सन्तः पुनः पुनः संजीवन्तीति संजीविनः, सर्व एव नरका संजीवनाः, चिरद्वितीया णाम जहण्णेण दसत्ताससहस्राणि उक्कोसेण तेतीसं सागरोवमाणि, अथवा चिरं मृता हिडं(चिह्नं)तीति चिरद्वितीया, नरकानुभावात्कर्मानुभावाच्च यद्यपि पिप्यन्ते सहस्रशः क्रिय(मार्य)न्ते तथापि पुनः संहन्यन्ते, इच्छन्तोऽपि मृतिं तथापि न म्रियन्ते, पापचित्ति पूर्वं पापचेता आसीत्, सा प्रजा सांप्रतमपि न तत्र किंचित्कुशलचेता उत्पद्यते येनापापचेता सा प्रजा स्यादिति, अयं वा परो यातनाप्रकारः 'तिक्खाहिं सूलाहिं वधेति बाला'वृत्तं ॥ ३३६ ॥ लोहमयैः सूत्रैस्त्रिशूलैश्च यथा नामनिष्पन्ने निक्षेपे वधयतीति विंधति, वधं उपगता वशोपगा, शौकरिका इव वशोपगं महिषं व वधयन्ति, पठ्यते च-वशोपगं सावरिया(सावययं)व लद्धुं, सवरा-श्वरा म्लेच्छजातयः, ते यथा कंदर्पात्कृकाटिकमादि विंधन्ति, गलगमादि वा, एवं तेवितं नेरइयं छिंदन्ति भिंदन्ति, अत्र तु सौकरिकग्रहणं, ते हि तत्कर्म नित्यसेवित्वात् निर्हया भवन्तीत्यतः, ते शूलविद्धा कलुणं थणन्ति कलुणं नाम दीणं, थणन्ति नाम कंदन्ति, एतन्तेनैव दुक्खं, दुहन्ति चि अंतो बहिं च, जमकाइएहिं नेरइएहिं च, न तत्र समाश्वासो अस्ति, नित्यगलाना इति, महाज्वराभिभूता इव निष्प्राणा निर्बला नित्यमेव च नारका दमविधं वेदणं वेदन्ति, इदं चान्यत्-अमातं-दुक्खं धम्मं 'सदाजलं णाम णिहं महेतं'वृत्तं ॥ ३३७ ॥ सदा ज्वलतीति सदाज्वलं अधिकं तस्य (तत्र नि) हन्यत इति, ज्वरो उपानवस्थितं महदिति गंभीरं विस्तीर्णं च, यस्मिन्निति यत्र, विना काष्ठैरकाष्ठो, विक्रियकालभावा अग्नयः अघटिता पातालस्था अधःस्था, चिह्दन्ति तत्था बहुक्करकम्मा नरकपालैः प्रक्षिप्ता, बहुणि कूराणि कम्माणि जेसिं ते बहुक्करकम्मा,

कूरं णाम निरनुक्रोशं हिंसादि कर्म यत्कृत्वा, कृते च नानुतप्यते, अरहितः स्वरो येषां कूजतां उत्तारयति, अन्यैश्च बहुभिर्विलाप-
विलपंतो अरहितस्वराः, चिरं तिष्ठन्तीति चिरद्वितीया, विविधेन सन्निरुद्धा वेदनादिताः ताहिं ताहिं चिरद्विती, किंच 'चिया
महंतीउ समारभित्ता' वृत्तं ॥३३८॥ चीयंत इति चितकाः, महंतीओ नाम नारकशरीरप्रामाणाधिकमात्राः यत्र चानेकनारका
मायन्ते, समारभंतिति तिविधेणवि डज्जंति, सव्य एव प्रक्षिप्ताः आवडंति तत्थ असाधूणि कम्माणि जेसिं पुर
आसीत् ते असाधुकम्मा, सपंपति-सर्पीयतां, यथा सर्पिः व्यूढः जोतिम्मि, णिद्धूमए खड्गिगालाणं खड्गए भरिताए अग्निवण्णे वा
अयोक्ववहेणं चणंतीव, सर्पिग्रहणं तु इतरोऽपि सत्त्वो गृह्यते मत्स्यो वा, अयमपरो यातनाकल्पः 'सदा कसिणं पुण घम्ममट्ठाणं'
वृत्तं ॥३३९॥ सम्पूर्णदुःखस्वभावेन गहैः कर्मभिस्तत्रोपनीताः, तद्वा तेपापुपनीतं अतिदुःखस्वभावं, हत्थेहिं पादेहिं य विंधि-
ऊणं चउरकप्पादं बद्धा सन्कुमिव निर्दयं हन्यते, वशीकृतः यथा न जीवतीति न वा सुम्रियते, मा भूद्वेदनां न प्राप्स्यतीति,
समारभंतिति पिड्वेति, तं एवं हनंतो णिरयपाला 'भंजंति बालस्स वधेण पट्ठि' वृत्तं ॥ ३४० ॥ लउडादिघातैर्यथा तैरन्यत्र
भग्नानि पृष्ठानि एवं तेपामपि भंजंति अयोधेणोहं, अपि पदार्थादिषु, पट्ठिपि भंजंति सीसंपि विंधंति अन्नानवि अंगोवंगानि संचुण्णि-
तमोडितानि करंति, ते भिण्णदेहा फलगावतट्ठी त एव भग्नप्रत्यङ्गाः फलका इव उभयथा प्रकृष्टाः करकयमादीहिं तच्छिता
मोगरंहेहिं पढता शीताभिरुणाभिर्वा वेदनाभिरभिभूतास्तप्ताभिर्दीर्घाभिराराभिर्विन्ध्यन्ते, उचिष्ठोचिष्ठेति गच्छ गच्छेति, किंच-
'अभियुंजिया रोहअसाधुकम्मा' वृत्तं ॥३४१॥ अभियुंजिता तिविधेणवि रौद्रादीनि कम्माणि असाधूणि येषां ते रोहअसा-
धुकम्मा अभियुंजते रौद्रैः, ते च रौद्राः पूर्वमभवन्, तत्रापि रौद्रा एव परस्परतो वेदना उदीरयन्तः, हस्तिस्तुल्यं वहन्तीति हस्ति-

वत्, हस्तितुल्यं भारं वहंतीत्यर्थः, हस्तिरूपं वा कृत्वा बाध्यन्ते, अश्वोष्ट्रखरादिरूपं वा, यैर्यथा वाहिताः । किंच 'एवं उरूहिनु उवेतयो वा हस्त्यादिरूपं विकुर्वितं वा एवं वराकं अन्यो वा, गुरुत्वादवहतश्च गलिबलिवर्दीनिव यातारो आरुह्य किं न वह-सीति किं काणतो सिन्धि कृकाटिकाए वैधंति । किंच-बाला बला भूमि अणोक्कमंता, वृत्तं ॥ ३४२ ॥ बालाः इत्यजानकाः, बला इति न स्ववशा, बलादनुक्रम्यते भूमिं पूयवसाशोणितग्रविज्वलं, लोहकंटकचितां, महंतीत्यनोरपारा०, न तत्रान्या भूमिर्वि-द्यते या एवंविधाया न स्यादिति । विचद्व नप्पेहिं अन्ये पुनरगाढेषूदकेषु प्रगाहिताः पश्चाद्विपच्यन्ते त्रेपकेषु, त्रेप्यका नदीमुखेषु विदलकवंशफलीमया पिंडिगासंठिता कज्जति, ताव ओसरंते उदगे ठविजंते हेड्डाउत्ता, पच्छा मच्छगा जे तेहिं अकंता ते गलिते उदगे संयुजिता घेपंति, एवं तेऽपि बहवः त्रस्यंते, ततः निष्ठिते उदके समीरिता नाम पिज्जं कुट्टित्वा कल्पनीभिः खण्डशो वलिं क्रियन्ते, अथवा कोट्टं गगरं बुच्चति, गगरवली विक्रियन्ते, किं चान्यद् ॥ ३४५ ॥ अन्तरिक्षः छिन्नमूल इत्यर्थः, आकाश-स्फाटिकं वा न दृश्यते, अन्तकारत्वाद्वा न दृश्यते, किंच-आरुभणमार्गो न दृश्यते, हत्थपरिमोसक्काए एव, ततस्ते नारुभंति, आरुवहपथेण विलग्गाश्चेत्सर्वपर्वतः संहन्यते, अन्ये पुनः ब्रुवते-दृश्यत एवासौ, भूमिबद्ध एव चोपलक्ष्यते, न च संबद्धः, ततस्तेन संहतीभूतेन 'हंमंति तत्था बहुकूरकम्मा बहूनि कूराणि हिंसादीनि कर्माणि जेसिं, परं सहस्राणीत्यर्थः, मुहूर्त्तस्य हन्यन्ते पुनः पुनः संहन्यमानेऽनेन वियुजमाने च, ते एवं ते संहन्यमानाः 'संबाधिता दुक्कडिणो थणंति' वृत्तं ॥ ३४६ ॥ संबाधिता नाम स्पृष्टा, अहश्च रात्रौ च विरहो नास्ति वेदणाए, त्रिभिस्तप्यमानाः एगंतकूडे णरए महंते, अथवा अदीणिणं दुक्कडिणो थणंति अत्यर्थं दीनं २, आदीनं दुष्कृतानि येषां सन्तीति ते इमे० दुक्कडिणो, अरहितस्वरं चिरं तिष्ठंतीति, तत्थ य

चिद्वृत्तिं चिरं सदाविता, किंच-एगंतकूडे णरए महंते एगंतकूडो णाम एकान्तविषमो, न तत्र काचित् समा भूमिविद्यते यत्र ते गच्छंतो न स्वलेयुरिति, न प्रपतेयुर्वा, महदिति क्षेत्रतः कालतश्च, खेत्ततो जहण्णेणं जंबूदीवपमाणमेतत्तं उक्कोसेणं असांखिआइं जोअणाइं, कालओ जहण्णेणं दसवाससहस्साइं उक्कोसेणं तेचीसं सागरोवमाणि, तथावि तंमि निरयो कूडो तत्थ २ देसे २, सउत्तारैता, णिग्गमपवेसेसु य अट्ठयानि कूटानि यत्र ते पाटयंते, सुगा इवासकृद्ध्यन्ते, तत इतरेण कप्पणिक्कुहाडिहत्थगता मृतानिवैतान् कल्पयन्ति, ये इह व्याघ्रादयो आसीरन्, विषमः स एव नरकः, यत्र वा तानि कूडानि, रयितापि उत्तारोणे(त्त)रे पथनिर्गमणपथे वाहंता इति ता । किंच-‘अण्णासिया णाम महासिसलाया’वृत्तं ॥ ३४६ ॥ तान् हि कूडैर्वद्वान् बद्धान् न असितः अनसितः क्षुधित इत्यर्थः यथा इह क्षुधिताः शृगालाः किंचित्सिंहादिशेषं मृगादिरूपं भक्षयन्ति लक्कलक्काहिं एवं तेऽपि, महानिति अतिमहच्छरीरा, पगब्भिता इति प्रधृष्टा, रौद्ररूपा निर्भयं सदैर्भिर्भक्षयित्वा न तृप्ता भवन्ति, सदा वा अवकोपा, अनिवार्या अप्रतिषेध्या इत्यर्थः, कर्षापणो अकोप्य इत्यपदिश्यते, अथवा अकोप्यन्ते कुपितुं इत्युक्तं भवति, स्वायंति तत्था बहुक्कूरकम्मा बहुक्कूरकम्मा इत्युभयावधारणार्थं, ये च स्वादयन्ति ये च स्वाद्यंते, लोहसंकलाबद्धा स्वादंति केऽपि स्वैरा प्रधानतोऽनुधावंतो, अनुधावंतुं पाठयित्वा स्वादंति, महाघोषा छिच्छीकरंति, अण्णे सलक्खगं धारंति । किंच-‘सया जला’ वृत्तं ॥ ३४७ ॥ सयज्जला णाम णदीऽभिदुग्गा सदा जलतीति सदाज्वला, अभिमुखं भृशं दुर्गा वा अभिदुर्गा, प्रविसृतजला पविजला, विस्तीर्णजला उत्तानजलेत्यर्थः, न तु यथा वैतरणी गंभीरजला वेगवती च, सा हि उत्तानजला, लोहविलीनसदृशोदका, लोहानि पंचकाललोहादीनि जंसी दुग्गं पवज्जमाणा अभिमुखं दुग्गा भृशं दुग्गा वा अभिदुग्गा, प्रपद्यमाना गच्छंत इत्यर्थः, एकतिका असहा इत्युक्तं, अल्पसहाया इत्यर्थः,

अनुक्रमंतीत्यनुक्रमणं । एतानि फांसाणि फुसंति० वृत् ॥ ३४८ ॥ एतानीति यान्युद्दिष्टानि द्वयोरप्युद्देशकयोः, फुसंतीति फांसाणि, एगग्रहणे ग्रहणं, सद्वाणि विरूवरसगंधफांसाणीति, स्पर्शग्रहणं तु ते त्रोटकाः दुःखतमाश्च निरन्तरमिति 'अच्छिणिमीलियमेत्तं णत्थि सुहं णिच्चमेव अनुबद्धं । णरए णेरइयाणं अहोणिसं पच्चमाणाणं ॥ १ ॥' चिरद्वितीति उक्ताः, ण हम्ममाणस्स तु अत्थि ताणं न तत्र हन्यमानस्य पिड्डमाणस्स वा किंचित् त्राणमस्ति, प्रत्युत भणंति—हण छिन्द भिन्द धत्ति मार तेपिथ पठवे-हत्ति, एवं यां यां कारणां कश्चित्कारयति तां तामनुवृंहयति बुभू(सुस्मू)पति च, एगां सयं पच्चणुहोति दुक्खं एक्क एवासौ स्वयं अशुभकर्मफलमनुभवति, अनु पश्चाद्भावे, पूर्वं तन्निमित्तं तदन्येषु भवति पश्चादसावनंतगुणं तदनुभवति, तं पूर्वं कृतं प्रत्यनुभवति, 'जं जारिसं' वृत् ॥ ३४९ ॥ जं जारिसं पुच्चमकासि कम्मं जारिसाणि तिव्वमंदमज्झिमअज्झवसाएहिं जहणमज्झिसुक्किट्ठ-ठितीयाणि कम्माणि कयाणि तं तथा अणुभवंति, संपरागो णाम संसारः, संपरीत्यासिन्निति संपरायः, कर्मफलोदयेन वा नरगं संपरागिज्जतीति संपरागततः कर्माविशेषात् तिर्यङ्मनुष्येष्वपि एगंतदुक्खं भवमज्झिन्ता, कतरं भवं?, णरगभवो, पच्छा सो वेदेति?, गोयसा! अणंतकालं प्रभूतं, तम्हा 'एतानि सोच्चा णरगाणि धीरो' वृत् ॥ ३५० ॥ एतानीति यान्युद्दिष्टानि, दधातीति धीरः श्रुत्वोपदेशात् तद्भयाच्च णो हिंसए कंचण सव्वलोए किंचिदिति सव्वं, हिंसका हि नरकं गच्छन्तीत्यतः, सव्व-लोकेत्ति छज्जीवणिकायलोके णवएण भेदेण ग्राणवधं न कुर्यात्, एगंतदिट्ठी अपरिगगहे य, एकान्तदृष्टिरिति इदमेव णिगगंथं पावयणं, अपरिगगहेत्ति पंचमहव्वयग्रहणं तद्ग्रहणात् मध्यमान्यपि गृहीतानि, बुज्जेज्जत्ति अधिजेज्ज, अधीतं च सुणेज्ज, से न बुज्जेज्ज, 'लोभस्स वसं ण गच्छेज्जत्ति कोहादीणं वसं ण गच्छेज्ज, अट्टारसवि पावट्ठाणाइं, एताइं

सोच्चा णरगाइं धीरे दुक्खाइं मणुस्सेसुवि देवेसुवि 'एवं तिरिक्खेसुवि' वृत्तं ॥३५१॥ चतुरंते अणंतकालं तदणुवियगं कर्मणां स सबमेवं इह वेदइत्ता 'स' इति स साधुः जो पुब्बं वुत्तो बुज्जेज्ज तिउज्जत्ति, सर्वमिति यैः कर्मभिः नरके गम्यते संसारो वा याश्च तत्र वेदनाः, सावशेषकर्म्मोद्धर्त्तनया वा पुनरपि हिंसादिप्रसंगात्तरको वेदनाश्च, एवमिदं सर्वं वेदयित्वा ज्ञात्वेत्यर्थः, अथवा वेदयित्वेति क्षपयित्वा नरकप्रायोग्यं कर्म कंखेज्ज कालं धुवमायरेज्जत्ति वेमि, सर्वं कर्मक्षयकालं, यो वाऽयो पण्डितमरण-कालः, धूयतेऽनेनेति, कर्मधुता चारित्रमित्युक्तं, आचार इति क्रियायोगं आचरन् आचरंते वेति कर्मचरणमिति । नरकविभक्त्य-ध्ययनं पंचमं समाप्तं ॥

इदानीं महावीरस्थवोत्ति अज्झयणं, तस्स चत्तारि अणुयोगदाराणि, एगसरंति काउं अज्झयणत्थाहिगारो, उदेसत्थाहिगारो णत्थि, अज्झयणत्थाहिगारो तु महावीरवद्धमाणगुणत्थयेणेति, णामणिप्फण्णे महावीरत्थयो, महा णिक्खिवित्तव्वो वीरो णिक्खिवियव्वो थवो निक्खिवियव्वो । 'पाहण्णे महस्सहो' गाथा ॥ ८३ ॥ महदिति प्राधान्ये बहुत्वे च, प्राधान्येनाधिकारो, तस्स नामादि छव्विहो णिक्खेव्वो, णामठवणाओ गयाओ, दव्वे वइरित्तो तिविहो-सच्चित्तादि ३, सच्चित्तो तिविहो, दुवदेसु तित्थगर-चक्किन्नलेदववासुदेवा, चतुष्पदेसु सीहो हत्थिरयणं अस्सरयणं, अपदेसु परोक्खेसु रुक्खेसु णाता अदुक्खडसामली, प्रत्यक्षे इहैव ये वर्णगन्धरसस्पर्शैरुत्कृष्टाः, वर्णे तावत्पौण्डरीकं, वक्ष्यमाणमपि च, पुप्फेसु य अरविंदं वदंति त एव च गंधतो, गोशीर्षचन्दनानि च, रसतः पणसादि, स्पर्शतः बालः कुमुदपत्रशरीपकुसुमादि, अचेतणेसु वेरुलियादयो मणिप्रकाराः, वनस्पतिद्रव्याणि च अचेतनानि वर्णगन्धरसस्पर्शैरायोज्यानि, मीसमाणं संयोगेण भवति, अथवा अलंकितविभूषितो तित्थगरो, खेत्तओ सिद्धखेत्तं, धम्म-

चरणं वा प्रति महाविदेहं, स्वतन्त्रसौख्यं च प्रति मनुष्येषु देवकुर्वादौ भवति, काले सुसमादि, जहिं वा काले धम्मचरणं पव-
त्ति, भावमहं खाइगो भावः, औदयिकभावमपि तीर्थकरादिशरीराद्यौदयिकभावः, भावमहताऽधिकारः क्षायिकेनौदयिकेन च ।
वीरः वीर्यमस्यास्तीति वीर्यवान्, वीरस्स पुण णिकखेवो चतुर्विधो, वतिरित्तो दब्बवीरो यद्यस्य द्रव्यस्य वीर्यं सचेतनस्याचेतनस्य
वा, मिश्रस्य द्विपदस्य, यथा तीर्थकरस्यैव असद्भावस्थापनात्, स हि तिन्दुकमिव लोकं अलोके प्रक्षिपेत्, मन्दरं वा दण्डं कृत्वा
रत्नप्रभां पृथिवीं छत्रकवद्धारयेत्, चक्कवड्डिस्स-दो सोला बत्तीसा सब्बलेणं तु संकलिणिवद्धं । अंछंति चक्कवड्डिं अगडतण्डमि
य ठितं संतं ॥१॥ वेत्तूण संकलं सो वामगहत्थेण अंछमाणणं । भुंजेज्ज वल्लिपेज्ज व चक्कहरं ते ण चाएन्ति ॥२॥ सोलस रायस-
हस्सा सब्बलेणं तु संकलनिबद्धं । अंछंति वासुदेवं अगडतण्डतिय ठितं संतं ॥३॥ वेत्तूण संकलं सो० गाथा ॥४॥ जं केसवस्स
उबलं तं दुगुणं होइ चक्कवड्डिस्स । तत्तो बला बलवगा अपरिमितवला जिणवरिंदा ॥५॥ संगमएणावि भगवतो कालचक्रं मुक्कं,
तं पि भगवता शारीस्वीरियेणं चेव सोढं, चउप्पदब्ब वीरियं यथा सिंहसरभाणं, अपदाणं पसत्थं अपसत्थं च, अपसत्थं विसमादीणं,
पसत्थं संजीवणिओसधिमदीणं, अचित्तं खीरदधिघृताहारविसादीण य, संजोइमं अगदादीणं, एवमादि जस्स वीरियं अत्थि स द्रव्य-
वीरो भवति, खेत्तवीरो यथा यत्र स एव वीरो अवतिष्ठति वर्ण्यते वा, यद्वा यस्य क्षेत्रमासाद्य वीर्यं भवति, एवं कालेवि तिणिण
पगारा, भाववीरस्तु क्षायिकवीर्यवान्, भाववीरः असौ, भावः क्षायिकः परीपहैरुपसर्गैर्वा शक्यते नान्यथा कर्तुं, अथवा दब्बादि
चतुर्विधो वीरो, दब्बे वतिरित्तो एगभवियादि, खेत्तं जत्थ वणिज्जति तिष्ठति वा, काले यस्मिन् काले यच्चिरं वा कालं, भाववीरो
दुविधो-आगमतो णोआगमतो य, आगमओ जाणए उवयुत्तो, णोआगमतो भाववीरो वीरणामगुत्ताइं कम्ममाइं वेदयंतो, तेण अहि-

यारो, स तु भगवानेव । धयो णामादिचतुर्विधो—आगंतुअभूस्सणेहिं केसालंकारादीहि, अथवा सचित्ताचित्तमीसो, सचित्ते पुष्पादि, अचित्ते हाराद्धहारादि, मिश्रो स्रग्दामादि, भावे सद्भूतकित्ताणए, भावेण अहियारो 'पुच्छिसु जंबुणामो अज्जसुधम्मो ततो कहेसीय । एव महप्पा वीरो जतमाहु तहा जतेज्जाह ॥ ८५ ॥ णामणिफ्फणो गतो । सुत्ताणुगमे सुत्तमुच्चारयेवं जाव 'पुच्छिसु णं समणा माहणा य' वृत्तं ॥३५३॥ एतान्नकान् श्रुत्वा भगवदार्यसुधर्मसकाशात्तहुःखोद्विग्नमानसाः कथमेतान्न गच्छेयाम इति ते पार्यदा भगवन्तमार्यसुधर्माणं 'पुच्छिसु णं समणा माहणा य' अनेनाभिसम्बन्धेन, पदच्छेदविग्रहसमासान् कृत्वा अयमर्थः—पुच्छिसु णंति—पृष्टवन्तः, पुच्छिसुचित्ति वत्तवे नकारः पूरणे देसीभाषतो वा, समणा जंबुणामादयः, जेसि भगवं ण दिट्ठो, दिट्ठो व ण पुच्छितो, न य ते गुणा यथार्थतः उपलब्धाः, माहणाः—श्रावकाः ब्राह्मणजातीया वा, अकारिणस्तु क्षत्रियविदूश्राः, परतीर्थकाश्चरकादयः, चग्गहणदेवाश्च, से के इमं णितियं (जेगंतहियं) (हितयं) धम्ममाहु स इति सः परोक्षनिर्देशे, कोऽश्विमं धर्ममाख्यातवान्, इममिति योऽयं भगवद्भिः कथितः यत्र च भगवान् अवस्थित इति, नितिकं—नित्यं सनातनमित्यर्थः, हितगं च पठ्यते, धारयतीति धर्मः, आहुरिति एके अनेकादेशात् आत्मनि गुरुषु बहुवचनं वन्धानुलोमाद्वा, अथवा किमेक आहुः?, एकारो यदि बहुत्वे भवति यथा के ते, एकत्वेऽपि यथा के सो, 'अनेलिस'मिति खराशं विपर्यस्य न एलिसं अनेलिसं, अतुल्यमित्यर्थः, धर्म इति वर्तते, साधु प्रशंसायां, सम्यक् ईक्षित्वा समीक्षि(क्ष्य)केवलज्ञानेन, परिसदाए दरिसति—सूखसमीक्ष्यदेशकः साधुसमीक्ष्यदेशकः उत(अंतजः)आत्मागमादेवेदं कथयसि?, आह—नन्वागमात्कथयामि, आसागमात्, आसो—भगवान् श्रीवर्द्धमानस्वामी तेन भाषितं अनुभाषयामि, ततस्ते जम्बुनामाद्याः श्रोतारः पुनरुचुः—परोक्षे नः स

भगवान्, तद्गुणांस्तावत्कथयस्व, 'कथं च पाणं कथं दंसणं से' वृत्तं ॥३५३॥ कथं परिग्रहने, कथमसौ ज्ञातवान्, एवं दर्शनेऽपि कथं दर्श(दृष्ट)वानिति, शीलमिति चरित्रमेतान् यथोद्दिष्टान् जाणासि णं भिक्खु जहा तहा णं हे भिक्षो ! त्वया ह्यसौ दृष्ट-
श्चाभाषितश्च इत्यतो यथा तद्गुणा बभूवुः तथा त्वं जानीषे, जानानस्तान् अहासुतं ब्रूहि जहा णिसंतं यथा निशान्तं च, निशान्तमित्यवधारितं, किंचित् श्रूयते न चोपधीयते इत्यतः अहासुतं ब्रूहि जहा णिसन्तं तद्यथा भवता निश्चुत्वा निशमितं तथा-
ऽपदिश्यतां, इति भगवान् पृष्ठः भव्यपुण्डरीकानामुत्सृज्य सन्मुखीभूतानां कथितवान्, स हि भगवान् 'खेत्तण्णे कुसले आसु-
पण्णे' वृत्तं ॥ ३५४ ॥ क्षेत्रं जानातीति क्षेत्रज्ञः, कुशलो द्रव्ये भावे, द्रव्ये कुशान् लुणातीति द्रव्यकुशलाः एवं भावेवि, भाव-
कुशास्तु कर्म, अथवा कुत्सितं शलांति कुत्सिताद्वा शलांति कुशला, केवलज्ञानित्वात् आशुप्रज्ञो आसु एव जानीते, न चिन्तयित्वा
इत्यर्थः, महेस्मी अनन्तज्ञानीति केवलज्ञानी अनन्तदर्शनीति केवलदर्शनी जसंसिणो चक्खुपहेट्टितस्स यशः अस्या-
स्तीति यशस्वी सदेवमणुआसुरे लोके जसो, पश्यतेऽनेनेति चक्खु सर्वस्यासौ जगतश्चक्षुःपथि स्थितः, चक्षुर्भूत इत्यर्थः, यथा तमसि
वर्चमाना घटादयः प्रदीपेनाभिव्यक्ता दृश्यन्ते, न तु तदभावे, एवं भगवता प्रदर्शितानर्थान् भव्याः पश्यन्ति, यच्च असौ न स्यात्तेन
जगतो जाल्यन्धस्य सतो अन्धकारं स्यात्, तेनादित्यवदसौ जगतो भावचक्षुःपथे स्थितः, स्यादनुक्तमपि जानीहि जानस्व, किंच
यो धर्मः धृतिः प्रेक्षा वा अचिन्त्यानीत्यर्थः, क्षायिको धितिवज्रकुट्टसमापेक्खा केवलणाणं, अथवा किंचित्सूत्रमतिक्रान्तं निकाच-
यतीतिकृत्वा ते पुण्यका भवंति, अजसुहम्मं भगवं तुमं तस्स जसंसिणो चक्खुपथेस्थितस्स जाणाहि धम्मं धितिं प्रेक्षां च, पथं
जारिसो तस्स सव्वलोगचक्खुभूतस्स, उक्तं च "अभयदए मग्गदए" इत्यतः चक्षुर्भूतः, तस्स जारिसो धम्मो वा धिती वा पेहा

वा तं तुमं अवितहं जाणाहि, जाणमाणो कहेहिचि णं वाक्यशेषः, स च कथयत्येवं 'उड्डे अहे वा तिरियं दिसासु' इत्तं ॥३५५॥ येपामूर्ध्वलोके स्थानं यतः प्रभृति बोध्वो भवति एवमधःतिर्यगिति चतस्रो दिशस्तासु, दीवससुद्रा इति अस्मिन् त्रिलो-
केऽपि ये स्थावराः त्रिप्रकारैरेवं च त्रसस्त्रिप्रकारा एव, से णिच्चणिच्चे य समिच्चखपणो स इति भगवान्, नित्यानित्य इति
भावा अपि हि केनचित् प्रकारेण नित्याः केनचिदनित्याः, कथमिति चेत् द्रव्यतो नित्या भावतोऽनित्याः, द्रव्यं प्रति नित्या-
नित्याः, एवमन्यान्यपि द्रव्याणि यथा नित्यान्यनित्यानि च तथा सम्यक् ईक्ष्य प्रज्ञया, तथा अहेति वक्ष्यमाणान्, दीवससो दीव-
भूतः, दीवो दुविधो-आसासदीवो पगासदीवो य, उभयथापि जगतः आसासदीवो ताणं सरणं गतिप्रकाशकरो आदित्यः सव्वत्थ
सम्मं पगासयति चण्डालादिसुवि, एवं भगवान् दीवेण समो, समियाएत्ति सम्यक्, ण पूयासक्कारगारवहेतुं, 'जहा पुणस्स
कत्थति तहा तुच्छस्स कत्थति, 'से सव्वदंसी अभिभूयणाणी' इत्तं ॥३५६॥ सव्वं पासतीति सव्वदंसी, केवलदर्शनीत्युक्तं
भवति, चत्तारि ज्ञानानि दर्शनानि भास्कर इव सर्वतेजांस्यभिभूय केवलदर्शनेन जगत्प्रकाशयति ज्ञानीति, एवं केवलज्ञाने-
नापि अभिभूय इति वर्त्तते, उभाभ्यामपि कृत्स्नं लोकालोकमवभासते, अथवा लौकिकानि अज्ञानान्यभिभूय केवलज्ञानदर्शनाभ्यां
खद्योतकानिवादित्यः एकः प्रकाशते 'गिरागमगंधे धितिमं ठितप्पा' निरामोऽसौ निर्गन्धश्च, आम इति उद्गमकोटिः, धृति-
रस्यास्तीति संयमे धृतिः, संयम एव यस्य स्थित आत्मा, धर्मे वा सोधितव्याः 'अणुत्तरं सव्वजगंसि विज्जे' नास्योत्तरं सर्व-
लोके यः कश्चिद्विद्वानित्यतः सर्वलोकं स विद्वान् विज्जे, न मायाविद्वान्, ग्रन्थादतीतेति गंथातीते, दव्वगंधो सचिच्चादि भावे
कोहादि, द्विधा अप्यतीतः निर्ग्रन्थ इत्यर्थः, अथवा ग्रन्थं ग्रन्थः स्वाध्याय इत्यर्थः तमतीतः, कोऽर्थः? नासौ श्रुतज्ञानेन ज्ञानीत

इत्यर्थः, अभय इति अभयं करोत्यन्येषां न च स्वयं विभेति, अनायुरिति नोऽस्यागमिष्यं जन्म विद्यते आगमिष्यायुष्कञ्चंधो वा, 'से भूतिपण्णे अणिएतचारी' वृत्तं ॥ ३५७ ॥ भूतिर्हि वृद्धौ मङ्गले रक्षायां च भवति, वृद्धौ तावत्प्रबृद्धप्रज्ञः अनन्तज्ञानवानित्यर्थः, रक्षायां रक्षाभूतस्य सर्वसत्त्वानां वा, मङ्गलेऽपि सर्वमंगलोत्तमोत्तमाऽस्य प्रज्ञा, अनियतं चरतीति अनियतचारी, ओघो द्रव्योघः समुद्रो भावौघः संसारः तं तरतीति ओघंतरः, धिया राजतीति धीरः, अणंतचक्षुरिति अणंतं केवलदर्शनं तदस्य चक्षुर्भूतः, अणुत्तरं तवहति स्वर एव, न हि सूर्यादन्यः कश्चित्प्रकाशाधिकः, एवं भट्टारकादपि नान्यः कश्चिद् ज्ञानाधिकः, पाणेण चैव ओभासति तवति भासेति, अथवा सेसं च कर्म तवति, आदित्य इव सरांसि तपति औषधयो वा, वैरोग्येणो दो वा रूचदित्तो विविधं रुचतीति वैरुचनः अग्निः, स हि सर्वदीप्तिवतां द्रव्याणामिन्द्रभूत इत्यतो वेरोचनेन्द्रः, स यथा आज्याभिक्तः सन् तमः प्रकाशयति एवं भगवानप्यज्ञानतमांसि प्रकाशयति । 'अणुत्तरं धम्ममिणं जिणाणं' वृत्तं ॥ ३५८ ॥ नास्योत्तरा अन्ये कुधर्मा इत्यनुत्तरं, जिनानामिति अन्येषामपि जिनानां अयमेव धर्मः अतीतानामागमिष्यतां च एष भगवतां धर्मः, अयमेव भगवान्वयतीति नेता, कोऽर्थः?, जहा ते भगवन्तो नीतवन्तः तथा अयमपि नयति, काश्यपगोत्रः काश्यपमुनिः, केवलज्ञानित्वात् आसुप्रज्ञः आसुरेव प्रजानीते, न चिन्तयित्वेत्यर्थः, इंदेव देवाण महानुभागे इंदेण तुल्यं इंदवत्, अनुभवनमनुभावः, सौख्यं वीर्यं माहात्म्यं चानुभावाः, सहस्रमस्य नेत्राणां सहस्रमेनेचा, अनेकानां वा सहस्राणां नेता नायक इत्यर्थः, दिवि भवा दिविनः सर्वेभ्यो दिविभ्यः स्थानरिद्धित्थित्युक्तिकान्त्यादिभिर्विशिष्यते इति विशिष्टः, किमुतान्येभ्यः?, किंच- 'से पणसा(या)अक्खयसागरे वा' वृत्तं ॥ ३५९ ॥ ज्ञायतेऽनेनेति प्रज्ञा ज्ञानसंपत्, न तस्य ज्ञातव्येऽत्यर्थे तुष्टिः परिक्षीयते प्रतिहन्यते वा सादी अपञ्जवसितो कालतो,

दन्वत्वेत्तभावेहि अणंते, दृष्टांतः स्वयम्भुरमणसागरः, एकदेशेन हि औपम्यं क्रियते, यथाऽसौ विस्तीर्णगंभीरजलो अक्षोभ्य एव-
मस्यानन्तगुणा प्रज्ञा विशाला गंभीरा अक्षोभ्या च अणगुले से अकसाए य भिक्खू परीपहोपसर्गोदयेऽप्यनातुरः, अकसाय
इति क्षीणकषाय एव, न उपशान्तकषायः, निरुत्साहवत्, इह कश्चित् सत्यपि बले निरुद्यमत्वात् उपचारेण निरुत्साहो भवति,
अन्यस्तु क्षीणविक्रमत्वाच्चिरुत्साहः, एवमसौ क्षीणकषायचान्निरुत्साहः, सत्यप्यसौ क्षीणान्तरायिकत्वे सर्वलोकपूज्यत्वे च भिक्षा-
मात्रोपजीवित्वाद्धिभुरेव, नाक्षीणमहानसिकादिसर्वलब्धिसम्पन्नोऽपि सन् तामुपजीवतीत्यतो भिक्षुः, सक्केव देवाधिपती जुत्ती-
मंति द्युतिमानित्यर्थः, स हि तुल्यः स्थित्यापि सामानिकत्रायस्त्रिशकेभ्यः इन्द्रनामगोत्रस्य कर्मण उदयात् स्थानविशेषाद्वाऽधिकं
दृश्यते 'से वीरिएणं पडिपुन्नवीरिए'वृत्तं ॥३६०॥ वीरं औरस्यं धृतिः ज्ञानं वीर्यः, क्षायोपशमिकानि हि वीर्याणि अप्रतिपूर्णीनि,
क्षायिकत्वादनन्तत्वाच्च प्रतिपूर्णं, सुदंसणे वा णगसव्वसिद्धे शोभनमस्य दर्शनमिति सुदर्शनो-मेरुः सुदर्शन इत्यपदिश्यते,
यथा असौ सुदर्शनः सर्वपर्वतेभ्यो विशिष्यते तथा भगवानपि वीर्येण सर्ववीर्येभ्यो विशिष्यते, इदानीं सर्व एव सुदर्शनो वर्ण्यते,
सुरालए वाचि मुदाकरेसु सुराणां आलयः, मुद हर्षे, सुरालयः-स्वर्गः स यथा शब्दादिविषयसुखः एवमसावपि स्वर्गतुल्यः
शब्दादिभिर्विषयरूपेपतः, देवा अपि हि देवलोकं मुक्त्वा तत्र कीडंति, न हि तत्र किञ्चिच्छब्दादिविषयज्ञानं यदिन्द्रियवतां न
मुदं कुर्यात् इति, विविधं राजते अनेकैर्वर्णगन्धरसस्पर्शप्रभाकान्तिद्युतिप्रमाणादिभिर्गुणैरुपपेतः सर्वरक्त(मुदा)करः, तस्य हि प्रभा-
वेण गाथा भवति-'सुंदरजणसंसग्गी सीलदरिंदं पि कुणइ सीलहुं । जह मेरुगिरिविचूढं तणं पि कणयत्तणमुवेति ॥१॥'तस्य तु प्रमाणं
'सतं सहस्साण तु जोअणाणं'वृत्तं ॥३६१॥ त्रिः काण्डान्यस्य संतीति त्रिकंडी, तंजहा-भोमे वजे कंडे जंबूणए कंडे वेरुलिए,

कंडे, पंडगविजयन्ते पंडगवणेण शिखरेण चान्यपर्वतान् वनानि च विजयत इति पण्डकविजयंतः, से जोयणे णवणउंति सहस्से ऊर्ध्वं उत्सृत्वा उडुसिते, पथ्यते च-उडुं थिरे, तिष्ठतीति स्थिरः, शास्त्रतत्त्वं गृह्यते निश्चलत्वं च, अथे सहस्सावगाढो, 'पुट्टेण ते भे चिद्धति' वृत्तं ॥३६२॥ भूमीए द्विए उडूलोगं च फुसति अहोलोगं च, एवं तिण्णिवि लोगे फुसति, जं सूरिया अणुपरियट्ठयंति, से हेमवणणे हेमसिति जं प्रधानं सुवर्णं निष्ठसजंबून्दीरुचि इत्युक्तं भवति, बहून्यत्राभिनन्दनजनकानि शब्दादि-विषयजातानि बहूनां वा सत्त्वानां नन्दिजनकः, महान्तो इन्द्रा महेन्द्राः-शक्रेशानाद्याः, ते हि स्वविमानानि मुक्त्वा तत्र रमन्ते 'से पव्वत्ते सहमहप्पगासे' वृत्तं ॥३६३॥ मन्दरो मेरुः पर्वतराजेत्यादिभिः शब्दैः प्रकाशः-सर्वलोकप्रतीतिः सुरालयः तस्स सहा सव्वलोए परिभंमति विरायते कंचणमट्टवणणे मट्टेति 'अट्टे सण्हे जाव पडिरूवे' णो णाफुरुसफासो विसमो वा इत्यर्थः, अणुत्तरे गिरिसु य पव्वदुग्गे सर्वपर्वतेभ्योऽनुत्तरः, दुःखं गम्यत इति दुर्गः-अनतिशयवद्भिर्न शक्यते तं आरोढुं 'गिरीवरे से जलिते व भोम्मे' से जहा णामए खल्लिगाराणं रत्तिं पज्जलितानं अथवा जहा पासओ पज्जलितो केवि पव्वत्ते वा उट्टरत्ते 'महीय मज्झम्मि ठिते णगिंदे' वृत्तं ॥३६४॥ रयणप्पभाए महीए मज्जे ठिते, प्रज्ञायते नाम ज्ञायते सर्वलोकेन, अधसूरीयलेस्सभूतेति ज्ञायते, अचिरुगमयहेमंति सूरियालेस्सभूतो, यदिवा मध्याह्नकालस्य भूतोऽभिविष्यत् देवदुरासओऽभविष्यत्, एवं सिरीए उ स भूतिपण्णे कायाश्रितया पर्वतश्रिया, भूतिवर्ण इत्यर्थः, मणोरमे मणंसि, अत्र मनश्चित्त रमत इति मणोरमे भवति अर्चीसहस्समालिणी एस दस दिसो द्योतयति, एस दिट्ठतो 'सुदंसणस्सेस जसो गिरिस्स' वृत्तं ॥३६५॥ यशः प्रतीतः, सर्वलोकप्रकाशः भृशं उच्यते पवुच्चते, महोत्तस्स महन्तः एतोवमे समणे णायपुत्तो जात्याः सर्वजा-

तिभ्यः यशसा सर्वयशस्विभ्यः दर्शनेन सर्वपर्वतेभ्यो मन्दरः श्रेष्ठः अवशेषाणां जाइवन्तं प्रति 'गिरीवरे वा निसढायताणं' वृत्तं ॥३६६॥ न काश्चित्तस्मादायततमो वर्षधरोऽन्यः, इह चान्येषु वा द्वीपेषु, वेलायायताणं उरूगपव्वतो स हि, स अस्सासदीवस्स बहुमज्झदेसभागे माणुसुत्तर इव वड्डे वलयागारसंठिते असंखेज्जाइं जोयणाइं परिकखेवेणं, ततोवमे से जगभूतिपण्णे ताभ्यां निषधरुचकाभ्यां औपम्यं क्रियते ततोवमे, स इति स भगवान्, जायत इति जगत्, भूता प्रज्ञा यस्य जगत्सवावेको भूतप्रज्ञः, नान्ये कुतीर्याः, आवेदयन्ति तेनेत्यावेदः यावद्वेद्यं तावदेदयतीत्यावेदः श्रुतज्ञानमित्यर्थः, तं उदाहु सुणीण आवेदं उदाहु, पण्णे प्रगतो ज्ञः प्रज्ञः 'अणुत्तरं धर्ममुदीरहत्ता'वृत्तं ॥३६७॥ नास्योत्तरा ये अन्ये कुधर्माः उदीरयित्वा-कथयित्वा प्रकाशयित्वा अणुत्तरं ज्ञानवरं झियाति उत्पन्नज्ञानो हि भगवान् द्वे ध्याने ध्यायितवान्, यावत्सयोगी तावत्सुहुमकिरियं अणियड्डिं, रुद्धयोगी तु स समुच्छिन्नकिरियं अप्पडिवादि, तत्र वर्णतः एवं प्रकारं सुसुक्कसुक्कं अप्पगंडसुक्कं सुट्ठ सुक्कं सुसुक्कं, यथा किं सुक्कं स्यात् ?, यथा अप्पगंडं, अप्पं गंडं अप्पगंडं उदकफेनवदित्यर्थः, शरन्नदीप्रपातोत्थं, अप्पेव, संखेन्दु एकांतेन अवदातसुक्कं संखेन्दुव एगंतावदातसुक्कं, अवदातं अतिपण्डुरं स्निग्धं वा निर्मलं च, पळ्ळते च 'संखेन्दुवेगंतावदातसुक्कं' इव औपम्ये, संखेन्दुव एगंतज्जवादातसुक्कं तदेव ध्यानं, एवंविधं ज्ञाणवरं झियातिता, 'अणुत्तरगं परमं महेस्सी'वृत्तं ॥३६८॥ णाणेण सीलेण य दंसणेणं अणुत्तरं च तत् अगं च अणुत्तरगं-सर्वसुखानामग्र्यभूतं सर्वस्थानानां वा अणुत्तरं, अग्रे च लोकाग्रे, महोश्वासौ ऋषिश्च महऋषिश्च, तत् केन गतः ?, शीलेन णाणेण य दंसणेणं, अथवा अणुत्तरं अग्गाणं-परमसुखानां सिद्धिमिति, अस्सेसं गिरवसेसं कम्मं स इति भगवान्, अथवा अट्ठविहं कम्मं खवगसेदीए, विसोधइत्ता णम खवइत्ता, सिद्धिं गतिं साइयणंत पत्तो

सेधनं सिद्धिः सिद्धिर्गतिः सिद्धिर्गतिः अतस्तं, सादि अणंतपत्ते-सादि अपज्जवसितं प्राप्तः, केण? पाणेण शील्लेन य दंसणेणं चशब्दात् शीलं दुविहं तवो संजमो य, पाणदंसणे णिब्भेदे । 'रुक्खेहि पाता महकूडसामली' वृत्तं ॥ ३६९ ॥ ज्ञायत इति सर्वदृष्टेभ्योऽधिको लोकेनापि ज्ञातं, अहवा पातं आहरणंति य एगडं, सर्वदृष्टाणां असौ दृष्टान्तभूतः, अहो अयं शोभनो वृक्षः ज्ञायते सुदर्शना जंबू कूडसामली वेति, कूडभूताऽसौ शाल्मली च, यस्यां रतिं वेदयन्तीति, शोभनानि वर्णानि एषां सुवर्णानां, पर्णमिति पिच्छस्याख्या, एवं ताव लोकसिद्धा, अस्माकं तु शोभनवर्णा सुवर्णा, तत्थ वेणुदेवो वेणुदाली पवसंति, तयोहिं तत् क्रीडास्थानं, 'वाणेसु या णन्दणमाहु सिद्धं(डं)' नन्दंति तत्रेति नन्दनं, सर्ववनानां हि नन्दनं विशिष्यते प्रमाणतः पत्रोपगाढमुपभोगतश्च, तथा भगवानपि शील्लेनानुत्तरज्ञानेन तु भूतिप्रज्ञः 'धणितं च वासाण अनुत्तरे उ' वृत्तं ॥ ३७० ॥ धणंतीति थणितः, प्रावृत्काले हि सजलानां धनानां स्निग्धं गजितं भवति, अभिनवशरद्वनानां च, उक्तं च- 'सारतघणथणितगंभीरघोसि' चंदे च ताराण महानुभागे' कंठ्यं, चंदणं तु गोसीचंदणं मलयोद्भवं, सेट्टो सुणीणं अप्पडिणणमाहु श्रेष्ठो सुनीनां तु अप्रतिज्ञः नास्येह लोकं परलोकं वा प्रति प्रतिज्ञा विद्यत इति अप्रतिज्ञः 'जहा सयंभू उदधीण सेट्टे' वृत्तं ॥ ३७१ ॥ उदधिः न तस्मादन्योऽधिकः पागोसु वा धरणमाहुः न तेषां किञ्चिज्जलं थलं वा अगम्यमिति नाम, 'खातोदए रसतो वेजयंते' खातोदगं णाम उच्छुरसो, दगस्य-समुद्रस्य, अथवा इक्षुरसो मधुर एव, सव्वे रसे माधुर्येण विजयत इति वेजयन्तः, तथेति तेन प्रकारेण, उपदधातीत्युपधानं, तपो-पधानेन हि भगवान् सर्वतवोवधानतो, विजयन्त इत्यतः वेजयन्तः, तपःसंयमोपधानं जं कुणति मुनिरिति भगवानेव विजयन्तो जयन्त इत्यर्थः । 'हत्थीसु एरावणमाहु णाए' वृत्तं ॥ ३७२ ॥ सर्वहस्तिभ्यो हि एरावणः प्रज्ञायतेऽधिकः तेन चान्येषामुपमानं

क्रियते, सिंहस्तु मृगेभ्योऽधिको ज्ञायते, सलिलाभ्यो गंगा, सलिलवद्भ्यः सलिला, गाढं गता गच्छति वा गंगा, पक्खीसु आ-
गुरुले वेणुदेवे लोकुरुहोऽयं शब्दः, विनताया अपत्यं वैनतेयः, निवाणवादीणिह णातपुत्ते श्रेष्ठ इति वर्त्तते, 'जोधेसु
णात्ते जह वीससेणे' वृत्तं ॥३७३॥ युध्यत इति योधः विश्वा-अनेकप्रकारा सेना यस्य स भवति विश्वसेनः, हस्त्यश्चरहप-
दात्याकुला विस्तीर्णा, स तु चक्रवर्त्ति, अहवा विश्वक्सेनः वासुदेवः, पुल्पेसु वा अरविदमिति पद्मं सहस्रपत्रं सतमहस्रपत्रं वा,
तद्वि वर्णगन्धादिभिः पुष्पगुणैरूपेतं न तथाऽन्यानि, स्वत्तीण सेट्टो क्षतात् त्रायत इति क्षत्रियः दम्यते यस्य वाक्येन शत्रवः स
भवति दान्तवाक्यः, अनृतपिशुनपारुपकल्यादिभिः वाक्यदोषः संयुज्यते, उक्तं हि- 'मितमुंजलपलावहसित जाव सच्चयणा' इमीण
सिद्धे तथ वद्धमाणे । दाणाण सेट्टं अभयप्पदाणं' वृत्तं ॥ ३७४ ॥ दीयत इति दानं, 'जो देज मरंतस्सा धणकोडिं०'
गाथा, रायावि मरणभीतो० गाथा, अत्र वध्यचोरदृष्टान्तः, जहा कोई राया चउहिं पत्तीहिं परिवतो पासादावलोअणे णगर-
मवलोवयंतो अच्छति, एगो य चोरो रत्तं एगसाडगं पडिहितो रत्तचंदणाणुलित्तमत्तो रत्तकणवीरकण्ठेगुणो वजंतवज्जपडहे बहु-
जणपरिकरितो अवउडुबंधेण बद्धो रायपुरिसेहिं पिउवणं जओ णिज्जति, ततो ताहिं राया भणिओ-को एसत्ति?, रायणा भणियं-
एस चोरो, वहणाय णीणिज्जति, तत्थेगा भणति-महराय ! तुम्भेहिं मम पुब्बं वरो दत्तो तं देह, रण्णा आमंति पडिस्सुतं, ततो ताए
सो चोरो चतुर्विधेणावि ण्हाणादिअलंकारेण अलंकितो, वितियाए सव्वकामगुणभोयणं भोयावित्तो, ततियाए स बहुधणादिणा भरितो,
भणितो य-जस्स ते रोयति तस्स देहिन्ति, चउत्था तूसिणीता अच्छति, राहणा भणिता-तुमंयि वरं वरेहि, जं एतस्स दादव्वंति,
सा भणति-णत्थि मे विभवो, जेण सि पियं करेहामिन्ति, राहणा भणिता-णणु ते सव्वं रज्जं अहं च आयत्तोत्ति, तं जं ते रोयति तमेव

तस्स देहिति, ताए अभयो तस्स दत्तो, पित्तिपितुणामं सादेतुं तासिं चउण्हविकलहो जातो, एक्केका भणति-एस चेव पुच्छिञ्जतु, ततो सो पुच्छितो भणति-ण याणामि केणवि मे किञ्चि दत्तं, मुक्को यथा मे अभयो दत्तः, इत्यतो दाणाण सेट्ठं अभयप्पदाणमिति 'सच्चैस्सु आ अणवज्जं वदन्ति' अनवद्यमिति यद्यन्येषामनुपरोधकृतं, सावधं हिंसेत्यपि, गरहितं, कौशिकरिषिवत्, लोकेऽवि पयरती सुती-जह किर सच्चेण कोसिओत्ति रिसी निरए निरभिगमो पडितो वधसंपयुत्तेणं, अण्णं च 'तहेव काणं काणेत्ति, पंडगं पंडगत्ति वा । वाहियं वा विरोगित्ति, तेणं चोरोत्ति णो वए ॥१॥' इत्यादि, सत्यमपि गहितं, किमेवंविधेण सत्येनापि यत्परेषां परितापनं 'तवेस्सु आ उत्तम बंभचेरं' येन तपो निष्ठसो, देहस्यापि मोहनीयं भवति, तेन सर्वतपसां उत्तमं ब्रह्मचर्यं, अन्ये त्वेवं सम्प्रतिपद्यते-एकरात्रोपितस्यापि, या गतिर्ब्रह्मचारिणः०' तथा सर्वलोकोत्तमो भगवान् 'ठितीण सिद्धा लवसत्तमा वा' वृत्तं ॥३७५॥ जे हि उक्कोसिए ठितीए वड्ढति अणुत्तरोपपातिका ते लवसत्तमा इत्यपदिश्यन्ते, जइ णं तेसिं देवाणं एवति-यं कालं आउए पहुप्पंतो ता केवलं पाविऊण सिद्धंता, पंचण्हपि सभाणं सभा सुधम्मा विसिद्धा, सा हि नित्यकालमेवोपशुज्जते, तत्थ माणवगमहिंदज्जयपहरणकोसचोपालगा, न तथा इतरासु नित्यकालोपभोगः, 'णिवाणसिद्धा जह सव्वधम्मा' निव्वाण-श्रेष्ठा हि सर्वे धर्म्माः, निर्वाणफला निर्वाणप्रयोजना इत्यर्थः, कुप्रावचनिका अपि हि निर्वाणमेव कांक्षते इति, ण णातपुत्ता पर-मत्थि णाणी जहा वा एते सर्वे लोका श्रेष्ठा अणुत्तराः एवं ज्ञातपुत्रान्न परोऽस्ति कश्चित् ज्ञानी, स एव सर्वज्ञानिभ्योऽधिकः, स एव भगवान् सर्वलोकेऽपि भूत्वा 'पुढोवमे धुणतीति विगयगेधी' वृत्तं ॥३७६॥ जहा पुढवी सब्बकाससहा तहा सोऽवि धुणीति अष्टप्रकारं कमेति वाक्यशेषः, बाह्यभ्यन्तरेषु वस्तुषु विगता यस्य गृद्धी स भवति विगतगृद्धी, सन्निधानं सन्निधिः द्रव्ये

आहारादीनां भावे क्रोधादीनां, कर्म वा सन्निधिः, यत्साम्परायिकं बध्नातीत्यर्थः, तरित्ता समुद्रं व महाभमवोद्यं यथा तीर्त्वा समुद्रं कश्चिन्निर्भयो भवति एवं स भगवान् कर्मसमुद्रमिति, अभयं करोतीति अभयङ्करः, केषां?, सत्त्वानां, विराजयति विदालयतीति वा वीरः, अणंतचक्षुरिति अनन्तदर्शनवान्, 'कोहं च माणं च तद्देव मायं' वृत्तं ॥३७७॥ आध्यात्मिका ह्येते दोषाः, बाह्या गृहादयः, एतानि वन्ता अरहा महेसी एते जे उद्दिष्टा, वन्ता णाम उज्झित्वा क्षपयित्वेत्यर्थः, अर्हतीत्यर्हा, महंश्चासौ रियिः, न स्वयं पापं हिंसादि संपरायिकं वा करोति कारयति इति । किंच 'किरियाकिरियं वेणइगाणुवातं' वृत्तं ॥३७८॥ एतेपां वादिनामुपरिष्ठात्कांश्चिद्विशेषान् वक्ष्यामः, दुवालसंगं गणिपिडंगं वादो सेसाणि तिणिण तिसिद्धाणि अणुवादो, थोवं वा अणुवादो, से सववादं इति वेदइत्ता स इति स भगवान्, सर्वे वादाः सर्ववादा, इहासिँल्लोके, वेदयित्वा ज्ञात्वेत्यर्थः, उचट्टिते सम्मस(संजम्)दीहरायं उपस्थितो मोक्षाय सम्यगुपस्थितः, न तु यथाऽन्ये, उक्तं हि—'यथा परे सं(पां)कथिका विदग्धाः, शास्त्राणि कृत्वा लघुतामुपेताः । शिष्यैरनुज्ञामलिनोपचारैर्वक्तृत्वदोषास्त्वयि ते न संति ॥ १ ॥' दीहरातं णाम जावजीवाए, 'से वारिया इत्थि सराइभत्तं' वृत्तं ॥३७९॥ वारिया णाम वारयित्वा, प्रतिषेध्यते च, इत्थिग्रहणे तु मैथुनं गृह्यते, सराइभत्तेति वारयित्वेति वर्त्तते, एतच्चात्मनि वारयित्वा, न ह्यस्थितः स्थापयतीतिकृत्वा, पश्चात् शिक्षां धारितवान्, अट्टितो ण ठावते परं, उपधानवानिति न केवलं निरुद्धाश्रवः, पूर्वकर्मक्षयार्थं तपोपधानवानप्यसौ अतः, स्यात्—किं निमित्तं तवोपधानवानासीत्?, उच्यते—दुक्खस्वक्खयत्थं, लोगं विदित्ता अपरं परं च अपरो लोको मनुष्यलोकः, परस्तु नरकतिर्यग्देवलोकः, यत्स्वभावावेतौ लोको यैश्च कर्मभिः प्राप्येते इति, सबं पभू वारिय प्रभवतीति प्रभुः, वशयित्वेत्यर्थः, अथवा सबं पाणाइवादादीनि दन्वओ, प्रभुः

ज्ञेयं प्रति, प्रधानत्वाच्च वारितवान् शिष्यान् हिंसानृतस्तेयपरिगृहेभ्य इति, मैथुनरात्रिभक्ते तु पूर्वोक्ते, सर्वसादकृत्यात् आत्मानं शिष्यांश्च वारितवानिति, सर्ववारी सर्ववारणशील इत्यर्थः, इदानीं सुधर्मा तीर्थकारुणान् कथयित्वा श्रोतृनाह—सोच्चा धम्मं अरहंतं भासियं वृत्तं ॥३८०॥ श्रुत्वेति निश्चय, इमं धंममिति योऽयं कथितः अर्थतो वा भाषितः गणधराणामित्यर्थः, सम्यक् आहित समाहितः सम्यगाख्यात इत्यर्थः, अर्थवन्ति पदानि, अथवाऽर्थैश्च पदैश्च उपेत्यशुद्धं, तं सदहंता य तमिति योऽयमुपदिष्टः श्रुत्वा श्रद्धानपूर्वकमादाय, आदाय नाम गृहीत्वा च, जना नाम बहवो जनाः अनायुपः संवृत्ता इति वाक्यशेषः, सिद्ध्यन्तीत्यर्थः, जे तु ण सिद्ध्यंति ते इंदा भवंति देवाधिपतयः, आगमिष्येनेति आगमिस्सेण भवेण सुकुलुप्पत्तीए सिद्ध्यस्संति ॥ महावीरस्तवाध्ययनं पष्ठं समाप्तम् ॥

इदानीं कुशीलपरिभासितंति जत्थ कुसीला सुसीला य परिभासिज्जंति, कुसीला गिहत्था अण्णउत्थिया य पासत्थादिणो य, तेषां कुत्तिसतानि शीलानि अनुमतकारितादीणि परिभासिज्जंति जहा य संसारं परिभमंति, तस्स इमानि चत्तारि अनुयोगद्वाराणि, पुब्बाणुपुब्बीए सत्तमं, अत्थाहिगारो सीलाणं कुसीलाणं च सब्भावं जाणित्ता कुत्तिसतसीलाइं असीलाइं च वज्जेयव्वाइं, जे य तेसु वट्ठंति ते वज्जेतव्वा, णामिण्णफ्फणे सीलंति एगपदं णामंति, तत्थ गाथा 'शीले चउक्क दब्बे पाउरणाभरणभोगणादीसु भावे तु ओघसीलं अभिक्ख आसेवणा चेव ॥७४॥ सीलं णामादि चउज्जिहं, णामंठवणाओ गयाओ, दब्बे वतितिरिं, दब्बसीलो यथा प्रावरणसीलो देवदत्तः, मल्लं च प्रावरणशीलो वा, तथा नित्यभूषणशीला नित्यं मण्डनशीला ते भार्या, अपिच चोद्यते शीलवती वा, तथा नित्यभोजनशीलो न चोपाज्जनशीलोऽसि तथा मृष्टभोजनशीलोऽसि, यो वा यस्य द्रव्यस्य

स्वभावः तद्वच्यं च तच्छीलं भवति, यथा मदनशीला मदिरा, मेध्यं घृतं सुकुमारं चेत्यादि; भावशीलं दुविधं तं—ओहशीलं अभिक्खासेवणसीलं च, तत्थ 'ओहे सीलं' गाथा ॥८७॥ ओहो गाम अविसेसो जहा सव्वसावज्जो गविरतो विस्ताविरतोवि, एवं ता पसत्थं ओहशीलं, अप्सत्थओहसीलं तु तद्विधम्मिणी अविरतिः सर्वसावद्यप्रवृत्तिरिति, अथवा भावशीलं दुविहं—पसत्थं अप्सत्थं च, एक्केकं दुविहं—ओहसीलं अभिक्खासेवणसीलं च, प्रशस्तौघशीलो धर्मशीलो, अभिक्खासेवणाए णाणशीलो तवशीलो, णाणे पंचविधे सज्जाए उवयुक्तो, अभिक्खणं २ गहणवत्तणाए अप्पाणं भावेति एम णाणसीलो, तवेसु आतावणअणसणाअणहिक्खणसीलो, एवं दुविधो वित्थरेणं, जोएतव्वमिति, अप्सत्थ भावओ ओहसीलो पावसीलो उडुसीलो एवमादि, अप्सत्थे अभिक्खआसेवणाभावसीलो कोहसीलो एवं जाव लोभसीलो चोरणसीलो पियणसीलो परावतावणसीलो कलहसीलो इत्यादि, अथ कस्मात् कुसीलपरिभाषितमित्यपदिश्यते?, उच्यते, जेण एत्थ 'परिभासिता कुसीला' गाथा ॥ ८९ ॥ येनेह सपक्खे परपक्खे य कुसीला परिभासिता, सपक्खे पासत्थादि परपक्खे अणउत्थिया जावंति अविरता केयित्ति, सव्वे गिहत्था असीला एव, सुत्ति पसंसा सुरिति प्रशंसायां निपात इति यः शुद्धशील इत्यपदिश्यते, दुः कुत्सायां अशुद्धशील इत्यपदिश्यते, कथं कुसीला? 'अप्फासुयपडिसेवी य' ॥८९॥ जे अफासुयं कयकारियं अणुमतं वा भुंजंति ते यद्यपि ऊर्ध्वपादा अधोमुखं धूमं पिबंति मासान्तश्च भुंजते तहावि कुसीला एव, जे अफासुगाइं आहारोवधिमानीणि पडिसेवंति असंयता असंयमत्ता अणगारवादिणो पुहविहंसगा णिग्गुणा अगारिसमा, णिहोसत्ति य मइला, साधुपदोसेण मइलतरा, फासुं वदंति सीलं, जे संजमाणुवरोधेण अफासुयं परिहरंता ते फासुभोअणसीला इत्यपदिश्यते, जे पुण ते अफासुयगभोई असीला कुसीला य ते इमे जह गाम गोत-

मारादेवता' गाथा ॥९०॥ गोतमा णाम पासंडिणो मसगराजातीया, ते हि गोणं णाणाविधेहिं उवाएहिं दमिऊण गोतपोतणेण सह गिहे गिहे धणं ओहारेंता हिंडंति, गोवतिगावि धीयारप्राया एव, ते च गोणा णत्थितेल्लुगा रंभायमाणा गिहे गिहे सु(गो)धेहिं गहितेहिं धणं उहारेमाणा विहरंति, अवरं चंडदेवगा चरकप्राया, वारिभद्रगा प्रायेण जलसंकारहत्यपादपक्खालता प्हायंता य आयमंता य संक्रांतिसु तिहिसु य य जलणिबुड्डा अच्छंति परिन्वायगादि, अण्णे अग्निहोमवादी तावसा धीयारा, धीयारा अग्निहो-
त्तेण सगं इच्छंति, जलसोयं केइ इच्छंति, भागवता दगसोयरियादि तिणिण तिसड्डा पात्रादिगसता, जे य सर्लिंगपडिवण्णा कुसीला अफासुयगपडिसेवी। गतो णामणिफ्णो णिक्खेवो, सुत्ताणुगमे सुत्तमुच्चारयन्वं जात्र 'पंचहा विद्धि लक्खणं'ति, इदं सूत्रं 'पुढवी य आऊ अगणी य वाऊ तणरुक्खवीया य तसा य पाणा'॥३८॥ तणरुक्खवीययत्ति वणस्सइकायभेदो गहितो, एक्केको द्विविधो, अवीजाइ बीजाद्वा प्रसूतिः, पच्छाणुपुन्वी वा गहिया, जहा वणस्सत्तिकाइयाणं भेदा तथा पुढविमादीणवि भेदो भाषि-
यन्वो, तंजहा-पुढवी सकरा वालुगा य० एवं सेसाणवि भेदा भाणिण्यन्वा, तसकाइयाणं तु इमो भेदो सुत्ताभिहित एव, तं० जे अंडया जे य जरायु पाणा अंडेभ्यो जाता अण्डजाः-पक्ष्यादयः, जरायुजा णाम जरावेदिहिया जायंते गोमहिष्याजाविकामनुष्यादयः, संखेदजाः गोकरीपादिषु कृमिमक्षिकादयो जायन्ते जल्लगामंहुणल्लिक्खादयो य, रसजा दधिसोवीरकमजा(तक्रा)दिषु, रसजा इत्य-
भिधानत्वं जेसिं रसजा इत्यभिधानं वा, 'एताइं कायाइं पवेइताइं'वृत्तं ॥३८२॥ एतानि यान्बुद्धिष्ठानि कायविधानानि, प्रवेदि-
तानीति प्रदर्शितानि अहंप्रभृतीनां, 'एतेसु जाण' एतेति ये उक्ताः, जानन्तीति जानकाः प्रत्युपेक्ष्य सातं सुखमित्यर्थः, कथं ? पडिलेहेति, जथ मम न पियं दुक्खं सुहं चेदं एवमेपां पडिलेहिता दुःखमेपां न कार्यं णवण भेदेण, जे पुण एतेसु काएसु य

आतदण्डे कुशीलः अशीलो वा एषां कायानां आताओ दंडेइ, अथवा स एवात्मानं दंडयति य एषां दंडे गिसरति स आत्म-
दंडः, एतेष्वेव पुनः विष्परियासुविन्ति विपर्यासो नाम जन्ममरणे, संसारो विपर्यासो भवति, अथवा सुखार्थी तानारभ्य ताने-
वानुप्रविश्य तानि तानि दुःखान्यवाप्नोति सुखविपर्यासभूतं दुःखमवाप्नोति, विवरीतो भावो विपर्यासः, धर्मार्थी तानारभमाणः
संसारमाप्नोति, एवं सो अकिरतो लोगो अन्नतलोकः कुशीललोकात् प्रच्युतः तानेय कायान् प्राप्य 'जाईवहं अणु-
परियट्टमाणे' वृत्तं ॥३८३॥ जातिश्च वधश्च जातिवधौ-जन्ममरणे इत्युक्तं भवति, समन्ताद्वर्त्तते अनुपरिवर्त्तते, ते पुण छात्रि काया
समासओ दुविहा भवति, तंजहा-तसा थावरा य, थावहा तिविहा-पुढवी आऊवणस्सई, तसा तिविहा-तेउ वाऊ ओगाला य तसा,
तेसु तसत्थावरेसु विणिग्घात्तमिति अधिको णियतो वा घातः निघातः विविधो वा घातः शरीरमानसदुःखोदयो अट्टपणारकम्म-
फलविवागो वा 'से जातिं जातिं परियट्टमाणे से इति स कुशीललोकः जाति जातीति वीत्सार्थः, तासु तासु जातिसुत्ति तस-
थावरजातिसु अणिसं निरंतरं कूराणि हिंसादीणि कम्माणि बहून्यस्य क्रूरकर्मैति बहु आरंभो विविधभंगा यद्यदकरोत्तेन कर्मणा मीयते,
मी हिंसायां वा, मार्यत इत्यर्थः, म्रियंत इत्यर्थः, मज्जते वा निमज्जत इत्यर्थः, भावमन्दस्तु कुशीललोको गहितो गिही पासंडी
वा यत्पापं करोति तत्किमिह वेद्यते?, अनेकान्तः, 'अस्सि च लोगे अडुवा परत्थ' वृत्तं ॥३८४॥ कथं?, इहलोगे दुच्चिणा
कम्मा, इहलोगो असुभफलविवागो, इहलोए दुच्चिणा कम्मा परलोए असुभफलविवागा, परलोके दुच्चिणा कम्मा परलोए असुभ-
फलविवागा, कथं?, उच्यते-केनचित् कस्यचित् इहलोगे शिरश्छिन्नं तस्यापत्येन छिन्नं एवं इहलोगे, कथं इहलोगे न फलति?,
णारगाइसु उव्वणस्स, परलोए कतं इहलोगे फलति, जहा दुहविवागेसु मियापुत्तस्स, परलोए फलति, दीहकालट्टितीयं कम्मं

अण्णम्मिं भवे उदिज्जति, अथवा इहलोक इव चारकवन्धः अनेकैर्यातनाविशेषैः तद्वेदयति, तदन्यथा वेदितं कस्यचित्परलोकै, तेन वा प्रकारेण अन्येन वा प्रकारेण विपाको भवति, तथा विपाकस्तथैवास्य शिरश्छिद्यते तत् पुनरनन्तशः सहस्रशो वा, अथवा असकृ-
त्तथा सकृदन्यथा, अथवा शतशश्छिद्यते अन्यथेति सहस्रे वा, अथवा शिरश्छिन्वानः शिरश्छेदमवामोति हस्तच्छिदं वा अन्यतराङ्ग-
छेदं वा ग्रामोति, सारीरमाणसेण वा दुक्खेण वेद्यते, एवं यादृशं दुःखमात्र परस्योत्पादयति तत्र मात्रतः शतशो मात्राधिगं तं
ग्रामोति अन्यथा वा, त एवं कुशीला संसारमावण्णा परंपरेण संसारसागरगता इत्यर्थः, परंपरेणेति परभवे, ततश्च परतरभवे,
एवं जाव अण्णत्तेसु भवेसु वच्नन्ति वेदंति य दुण्णिताइं दुष्ठु नीतानि दुर्नितानि कुत्तिसतानि वा नीतानि कर्माणीत्यर्थः, एवं ताव
ओघतः उक्ताः कुशीला गृहिणश्चेति, इदानीं पाण्डलोककुशीलाः परामृश्यन्ते, तद्यथा-‘जे मातरं च पितरं च हेच्चा’ वृत्तं
॥ ३८५ ॥ ‘जे’ इति अणिदिट्ठणिदेसो, एते हि करुणानि कुर्वाणा दुस्त्यजा इत्येतद्ग्रहणं, शेपा हि भावुभार्यापुत्रादयः सम्बन्धात्
पश्चाद्भवन्ति न भवंति वा इत्यतो मातापितृग्रहणं, चग्रहणात् भ्रातृभगिनी जाव सयणसंगंथसंथवो थावरजंगमं रज्जं च जाव दाणं
दाइयाणं परिभाएत्ता, तेसु च जं ममचं तं हेच्चा, हेच्चा नाम हित्वा, श्रमणव्रतिनः श्रमण इति वा वदंति अग्निं चारभंते, नत्वे-
कस्यान्यतमेन अन्यतमाभ्यां अन्यतमैर्वा, अथाह स लोगो अणन्यधम्ममे, अथ प्रश्नानन्तर्यादिषु, आहेति उक्तवान्, स इति भगवान्,
लोकैः कथं समारभंते पंचाग्नितापादिभिः प्रकरैः पाकनिमित्तं च ‘भूयाइं’ वृत्तं, भूताइं जे हिंसति आतसात्ते भूतानीति अग्नि-
भूतानि चान्यानि अग्निना वध्यंते, आत्मसातनिमित्तं आत्मसातं तद्यथा तपनवितापनप्रकाशहेतुं उज्जालिया पाणइवातयंति
णिवाविय अग्गणि निपातएज्जा उज्जालयन्तस्ते पृथिव्यादीन् प्राणान् त्रिपातयन्ति, त्रिभ्यः मनोवाक्कायेभ्यः पातयन्ति त्रिपात-

यन्ति, आयुर्बलेन्द्रियप्राणेभ्यो वा पातयंति तिपातयंति, उक्तं च-तणकट्टुगोमयस्सिता०, निन्वाविद्या अगणिमेव निपातयंति, उक्तं हि-“दो भंते ! पुरिसा अण्णमण्णेण सद्धिं अगणिकायं समारभंति तत्थ णं एगे पुरिसे अगणिकायं उज्जालेति एगे पुरिसे अगणि-
कायं निव्ववेह, तेसि णं भंते ! पुरिसाणं कयरे २ पुरिसे महाक्कमतए पणत्ते ?, तत्थ णं जे से पुरिसे अगणिकायं निव्ववेह
से पुरिसे अप्पक्कमतए, से केणट्टेणं ?, (भंते ! एवं बुच्चइ) गोयमा ! तत्थ णं जे से पुरिसे अगणिकायं उज्जालेइ से णं पुरिसे
बहुतरागं पुढविकायं वायु आउ० वणस्सइकायं तसकायं० अप्पतरागं अगणिकायं समारभति, तत्थ णं जे से पुरिसे अगणिकायं निव्व-
वेति से णं पुरिसे अप्पतरागं पुढविकायं समारभति जाव अप्पतरागं तसकायं समारभति बहुतरागं अगणिकायं समारभति, से
तेणट्टेणं गोयमा ! एवं बुच्चति”, अपि चोक्तं-भूताणमेस आघातो, हव्ववाहो ण संसयो” यस्माच्चैवं ‘तम्हा उ’ वृत्तं तम्हा उ
मेधावी समिक्ख धम्मं ण पंडिए अगणि समारभेज्जा, कंठयं, तु विसेसणे, अहिंसाधम्मं समीक्ष्य, समारंभो हि तप-
नविपातनप्रकाशहेतुर्वा स्यात्, कतरान् जीवानाघातयंति ? अस्यारम्भप्रवृत्ताः कुसीला उच्यन्ते, ‘पुढवीवि जीवा आऊवि जीवा’
॥ ३८७ ॥ अपि पदार्थसंभावने, पुढवी जीवसंज्ञिता, ये च तदाश्रिताः वनस्पतिव्रमादयः, एवमाऊवि तदाश्रिताः प्राणाश्च, संपत-
न्तीति सम्पातिनः-शलभवाय्वादयः, कट्टस्म संस्सिता य, संस्वेदजाः, करीपादिष्विन्धनेषु धुणपिपीलीकाण्डादयः, एते दहे अग-
णि समारभंता एवं तावदग्निहोत्राद्यारंभा तापसाद्याः अपदिथाः, एके निवृत्ताश्च शाक्यादयः, इदानीं ते चान्ये च वणस्सइ-
मारंभान्विताः परामृश्यन्ते, ‘हरितानि भूतानि विलंबगणि’ वृत्तं ॥ ३८८ ॥ हरितग्रहणात् सर्व एव वनस्पतिकाया गृह्यन्ते,
नीला हरिताभा आर्द्रा इत्यर्थः, हरितादयो वा वनस्पतयः, भूतानि जंगमाणि, विलंबयंतीति विलम्बकानि भूतस्वभावं भूताकृतिं

दर्शयन्तीत्यर्थः, तद्यथा-मनुष्ये निषेककललबुदपेशिन्यहगर्भप्रसवबालकौमारयौवनसध्यमस्थारिविर्यान्तौ मनुष्यो भवति, एवं हरि-
तान्यपि शाल्यादीनि, जातानि-अभिनवानि सस्यानीत्यपदिश्यन्ते, संजातरसाणि यौवनवन्ति, परिपक्वानि-जीर्णानि, परिशुष्कानि
मृतानीति, तथा वृक्षः अङ्कुरावस्थो जात इत्यपदिश्यते, ततश्च मूलस्कन्धशाखादिभिर्विशेषैः परिवर्द्धमानः पोतक इत्यपदिश्यते,
ततो युवा मध्यमो जीर्णो मृतश्चान्ते, स इति एवंभूतं विलंबितं कुर्वति, कारणेन कार्यवदुपचारात् आहारमया हि देहा देहिनां, अन्नं
च प्राणा, आहाराभावे हि वृक्षा हीयन्ते म्लायन्ते शुष्यन्ते च मंदफला हीनफलाश्च भवंति, पुढो स्तिताणि पृथक् २ श्रितानि, न
तु य एव मूले त एव स्कन्धे, केषांचिदेकजीवो वृक्षः तद्रुदासार्थं पुढोसिताहं, तान्येवं-संखेज्जजीवितानि असंखिज्जजीवितानि
अणंतजीवितानि वा, जो छिंदति आतसातं पडुच्च, आत्मपरोभयसुहृदुःखहेतुं वा आहारसयणासणादिउवभोगत्थं, प्रागल्भ-
प्राज्ञो नाम निरनुक्रोशमतिः, उपकरणद्रव्याण्येतानि, बहुणंति एगमपि छिंदन् बहून् जीवान्निपातयति, एगपुढवीए अणेगा जीवा,
किंच-‘जाइं च बुड्ढिं च विणासयन्ते’ वृत्तं ॥ ३८९ ॥ जातिरिति बीजं, तं मुशलोदुखलास्पन्दि(स्यादि)भिर्विनाशयन्ति
यत्रैकैश्च, जातिविनाशे हि अंकुरादिविद्विहता एव, जात्यभावे कुतो वृद्धिः?, अथवा जातीपि विनासेति बीजं, सुदृढं विणासेह अंकु-
रादि, बीजादीति बीजांकुरादिक्रमो दर्शितः, पच्छाणुपुन्वी च दशविधाणं, स एवं असंयतः आत्मानं दण्डयति परं वा अधा-
हु से लोए अणज्जधम्मे अथेत्यानन्तर्यं आहुस्तीर्थकराः, स इति स पाखण्डी, अनार्यो धर्मो यस्य स भवति अणज्जधम्मो, जहा-
वादी तहाकारी न भवति, जो हि बीजादि हिंसति आत्मसातनिमित्तं, इत्येवं तान् प्राप्तवयसो वा वृक्षादीन् हत्वा ते कुशीलाः मानु-
ष्यात् प्रच्युताः प्राप्य ‘गब्भायि मिज्जंति पुवच्छ(बुया बु)याणा’ वृत्तं ॥३९०॥ गर्भानिति वक्तव्ये गर्भादि इति यदपदिश्यते

तद्गर्भावस्थानिमित्तं, तद्यथा-निषेककललबुदपेक्षित० स हि मासं गर्भाद्यवस्थानिमित्तं, तस्यामन्यतमस्यां काश्चित् प्रियते, अथवा मासिकादि, गर्भावस्थानु नवमासन्ते तेनान्यतरस्यां प्रियते, गतगन्भी विगर्भा, ते तु ब्रुवाणाश्च, ग्रन्थानुलोभ्यात् पूर्व(पूर्व) कुर्वाणाः, इतरथाऽनुपूर्वं वा ण ब्रुवाणा. इतियावत्, न मातापित्रादि व्यक्तया गिराऽभिधत्ते, ततः परं ब्रुवाणा, पंचशिखो नाम पंचस्रुडः कुमारः, अथवा पंचेन्द्रियाणि शिखाभूतानि बुद्धिसमर्थानि स्वे स्वे विषये तस्मात् पञ्चशिखो, तस्मिन्नपि कदाचित् प्रियते, युवाणगा मज्झिमा धेरगा य कंठयं चयंति साततो भवतो वा, यः पश्चात्प्रलीयते, यैर्यथाऽऽयुर्निर्वर्तितं यैश्च यथा जीवोपघातादिभिर- ल्यान्यायूपि निर्वर्तितानि सोपक्रमाणि निरुपक्रमाणि च, भणितं च-‘तीर्हि ठाणेहि जीवा अप्पाउअत्ताए कम्मं पकरेति’ एवं पंचेदिय- तिरिएसुवि, गन्भादि मिज्जति उ अबुयाणा, व्याधिभिरांगंतुर्कैवेदनाप्रकारैरिप्रियन्ते, एगिदिएसुवि तहाणुरूवं भाणितव्वं, ‘बुज्झाहि जंतो इह माणवेसु’ वृत्तं ॥ ३९१ ॥ किं बोद्धव्यं ? न हि कुशीलपाखंडलोकः त्राणाय, धम्मं च बुज्झह, तं च बोधिं बुज्झा जहा-माणस्सखेत्तजाती कुलरूवारोगमसाउअं बुद्धी । समणोगह सद्धा दरिसणं च लोगम्मि दुलभाइ ॥ १ ॥ जंतोरिति हे जन्तो, इहेति इह माणवेहिं दृष्ट्वा भयानि इतश्च तस्य जातिजराभ्रमणादीनि नरकादिदुःखानि च, तेण दट्ठुं भयं बालिएणं अलं भे बाल- भावो हि बालकं कुशीलत्वमित्यर्थः, नयते कुशीलं अग्रतः, एगंतदुक्खे जरिए उ लोगेत्ति णिच्छणयं संपडुच्च एगंतदुक्खो संसारः, तंजहा-‘जम्मं दुक्खं जरा दुक्खं, रोगा य मरणाणि य । अहो दुक्खो हु संसारो, जत्थ किस्संति जंतवो ॥ १ ॥’ तहा तण्हाति, तत्तपाणं करोति तस्स जरितेत्ति ‘आलिच्चे णं भंते ! लोए जराए मरणेण य’ अथवा जेण सयं संतत्तं जरितमिव जगं कलहं गलेति, ज्वरित इव ज्वलितः, सारीरमाणसे हि दुःखादी, मणुस्से हि कषायैश्च नित्यप्रज्वलितवान्, ज्वरितः सकम्मुणा

विष्परियासुर्वेतिचि स्वकृतेन कर्मणा, नेत्रवरादिकृतेन, विष्परियासेण गरादिनानाविधैः प्रकारैर्विपरीतमायाति, तदपि चोक्तं, उक्तः कुशीलविपाकः, पुनरपि कुशीलदर्शनान्येवाभिधीयते, 'इहेग मूढा पचदंति मोक्ख'वृत्तं ॥ ३९२ ॥ इहेति पाखण्डिलोके मनुष्यलोकेऽपि, एके न सर्वे मूढा-अयाणगा स्वयं मूढाः परैश्च मोहिताः भृशं वदन्ति, आह्रियते आहारयति च तमित्याहारः, बुद्ध्या-युर्बलादिविशेषान् आनयति-आहारयतीत्याहारः, आहारसंपञ्जेण रसाद्याहारसंपदं जनयन्तीति आहारसंपञ्जनं च तल्लवणं, अथवा आहारेणं समं पंचगं, आहारेण हि सह पंच लवणाणि, तंजहा-सैधवं सोवच्चलं विडं रोमं समुद्र इति, लवणं हि सर्वस्मान् दीपयति, उक्तं हि- 'लवणविहूणा य रसा, चक्खुविहूणा य इंदियगामा' तथा चोक्तं- 'लवणं रसानां तैलं स्नेहानां घृतं मेध्यानां' मित्यादि, केइ अट्ठप्प लोणं ण परिहरंति, केचित्तदपि, अथवा आहारपंचगं, तद्यथा- 'मज्जं लसुणं पललं खीरं करभं तधेव गोमंसं', चारिभद्दगा तु एगे य सीतोदगसेवणेण स्नानपानहस्तपादधावनेन सीतोदगसेवणं, तत्र च निवासः, सीतमिति अधिगतजीवं, अंगुष्ठाभितप्तं वा, परित्राद्भागवतादयोऽपि सीतोदकं सेवंति, ह्रुतेण एगे तापसादयो हि इष्टैः समिद्धृताभिर्हव्यैः, हुताशनं तर्पयन्तो मोक्षमिच्छन्ति, तत्र कुंथादीन् सत्त्वान्न गणयन्ति ये तत्र दहन्ते, मोक्षो ह्यविशिष्टः सर्वविमोक्षो वा दरिद्रादिदुःखविमोक्षो वा, ये कुलस्वर्गादिफलमनाशंस्य जुज्जति ते मोक्षाय, शेषास्तु अभ्युदयाय, तेषामुत्तरं 'पायोस्सिणाणादिसु णत्थि मोक्खो' वृत्तं ॥ ३९३ ॥ प्रात इति प्रत्युषः, आदिग्रहणात् हस्तपादप्रक्षालनजलशयनानि, येन तदुदकं सचित्तं तदस्मिन् ये बहवे पणा हम्मंति, किंच- 'स्नानं मददर्पकरं, कामांगं प्रथमं स्मृतम्' खारो णाम अट्ठप्पं तदादीन्यन्यानि पंच लवणाणि तेषामनशनेन मोक्षो भवति, ते मज्ज मंसं लवणं च भोच्चा ते इति कुशीला, मांसमिति गोमंसं, चग्रहणात् पल्यंडुं कारभं एतान्यभोच्चा

कथमिहान्यत्रवासं परिकल्पयन्ति मूर्खाः, अन्यत्रवासो नाम मोक्षवासः, अथवा अन्यत्रवासो नाम यत्रेच्छति यदीप्सितं वा न तत्र वासं परिकल्पयन्ति, अत्रैव संसारे चैव, परिकल्पयंति नाम कुर्वन्ति, विशैयोत्तरं 'उदण्ण जे सिद्धिसुदाहरंति' वृत्तं ॥३९४॥ सायंति रात्रौ, पायंति पचचूसे, सेसं कंठयं । किंच-यदुदकेन सिद्धिः स्यात् तेन 'मच्छा य कुम्मा य सिरीसिवा म' वृत्तं ॥ ३९५ ॥ मच्छा एव कुम्मा-कच्छभा, सीरीसवत्ति इह सिरीसिवा मगरा सुंमुमारा य, चतुष्पादत्वात् सिरीसुपा, मंगूणाम कामजगा, उट्टा णाम मज्जारपमाणा महानदीषु दश्यन्ते, उम्मज्जणिमज्जियं करेमाणा, दगरक्खसा मनुष्याकृतयो नदीषु समुद्रेषु च भवंति, एवमादयोऽन्येऽपि च जलचराः मत्स्यबन्धादयश्च यद्यद्भिर्मोक्षः स्यात्तेन सर्वे मोक्षमवाप्नुवन्तु, न चेदाप्नुवंति ण, अट्टाणमेयं कुसला वदंति अस्थानमिति अनायतनं अनादेशः अभ्युदयनिःश्रेयसयोः कुशलास्तीर्थकरास्त एवं वदंति अस्थानमेतत् यदुदकेन शुद्धिर्भवति, 'उदकं जति कम्ममलं हरेज' वृत्तं ॥३९६॥ एवं पुण्यपि, चन्दनकर्द्दमलिसं वा, नोचेत् ततस्ते इच्छामात्रमिदं, त एवं वराका जाल्यन्थतुल्याः अंधं व नेतारमणुस्सरंता अन्धेन तुल्यं अन्यवत् यथा जाल्यन्धो जाल्यन्धं नेतारमणुस्सरंतो, अणुस्सरंतो णाम अणुगच्छतो, उन्मार्गं प्राप्य विषमप्रपातादिकण्टकन्यालाग्रिउपद्रवानामादयति क्लेशमिच्छन्ति न चेष्टां भूमिमवाप्नोति, एवं ते कुसीला अहिंसादिगुणजात्यन्धा इच्छन्तोऽपि मोक्षार्थं अहिंसादीन् गुणानप्राप्नुवन्तः, स्वयं प्राणिनो विहेडयंति 'हेडू विबाधने' बाधन्त इत्यर्थः, ये चान्ये जीवा अनाप्यास्तानाश्रयन्ति तेऽपि तथैव प्राणिनो विहेडयित्वा अनिष्टानि स्थानानि अवाप्नुवंति, किंच-'पावाइं कम्ममाइं पकुवतो हि' वृत्तं ॥ ३९७ ॥ कंठयं 'हुतेण जे मोक्खसुदाहरंति' वृत्तं ॥३९८॥ ये मोक्खं उदाहरंति नाम भासंति, सायं च पायं च अगणिं फुसंति सायं रात्रौ, पायं प्रत्युषि, अग्निं स्पृशन्ति

इति यथैष्टैर्हव्यैस्तत्पर्यतैः, यदि तेपामेव सिद्धिर्भवति एवं सिया सिद्धिं हवेज्ज कतरेपां ! अगणिं फुसन्ताण कुकस्मिणंपि कुकर्मणो मृक्षयटकारा कूटकारा वणदाहा वल्सरदाहकः, उक्तानि पृथकुशीलदर्शनाणि, एषां तु सर्वेषामेव अयं सामान्योपालम्भः अपरिक्व दिष्टं ण हु एव सिद्धि, एहिन्ति ते घातमबुज्झमाणा । अपरिच्छेति अपरीक्ष्य, दष्टिरिति दर्शनं, अपरीक्षित-दर्शनानामित्यर्थः, नैवं सिद्धिर्भवतीति वाक्यशेषः, किंतु एहिंति ते घातमबुज्झमाणाः, अपरिच्छेति अपरीक्ष्य, दष्टिरिति दर्शनी, तैस्तेर्दुःखविशेषैर्धातयतीति घातः संसारः, घम्ममबुज्झमाणाः, तत्प्रतिपक्षभूताः सम्यग्दृष्टयः, ते तु भूतेहिं जाणं पडिलेह स्यात् भूतानि एकेन्द्रियादीनि, जानीत इति जानकः स जानको अचोवम्मेण भूते सात् पडिलेहेति 'जह मम ण पियं दुक्खं, जाणिय एवमेव सव्वसत्ताणं' एवं मत्वा यदात्मनो न प्रियं तद्भूतानां न करोति, एवं संमं पडिलेहणा भवति, विजं नाम विद्वान्, गहा-यत्ति एवं गुहीत्वा अचोवमेण इच्छितं सातासात् एवं गुहीत्वा नवकेन भेदेन तसथावराण पीडं, अथवा विजं, विज्ञा णाम ज्ञानं तं गहाय, जाए तसथावरा णज्जंति, उक्तं च—'पढमं णाणं तओ दया, एवं चिट्ठति सव्वसंजए । अण्णाणी किं काहिति?, किं वा णाहिति छेयपावगं ? ॥१॥' ये पुनः हिंसादिषु प्रवर्तन्ते अशीलाः कुशीलाश्च ते संसारे थणंति लुप्पंति वृत्तं ॥ ४०० ॥ णर-गादिगतीसु सारीरमाणसेहिं दुःखेहिं पीड्यमाना स्तनन्ति, लुप्यन्त इति छिद्यन्ते, हन्यन्ते च, तसन्तीति नानाविधेभ्यो दुःखेभ्य उद्विजन्ते, कर्मण्येषां संतीति कर्मिणः, यतथैवं तेण पुढो जगाइं पुढो नाम पृथक् अथवा पृथु विस्तारो, सव्वजगाइं पुढो पडि-संवाएत्ति परिसंखाय परिगण्येत्यर्थः 'भिखु'रिति सुसीलभिधुः तम्हा विदू विरते आतगुत्ते तस्मादिति यस्मान्निःशीलाः कुशी-लाश्च संसारे परिवर्त्तमाना स्तनन्ति लुप्पंति त्रसंति च तम्हा विदुः विरतिं कुर्यात् पंचप्रकारां अहिंसादी, आतगुत्तो णाम आत्मसु

गुप्तः स्वयं वा गुप्तः कायवाङ्मनस्वात्मोपचारं कृत्वा अपदिश्यते आतमुनेति, ददुं तसे य पडिसाहरेज्जा चशब्दात् स्थावरस्यपि, पडिसाहरेज्जा इरियासमिति गहिता, अतिक्रमे संकुचए पसारए, इदानीं स्वर्णिगकुशीला परामुश्यते, तद्यथा—‘जे धम्मलद्धं च निधाय भुंजे’ वृत्तं ॥ ४०१ ॥ जेत्ति अणिदिट्ठणिहंसे, लद्धं, नान्येपासुपरोधं कृत्वा लब्धमित्यर्थः, बेतालीसदोसपरिसुद्धं, वा विभाषाविकल्पादिषु, असुद्धं लद्धं असणादि निघायेति सन्निधिं कृत्वा,, तं पुण अभत्तत्थं, दुचरित्तं भत्तसेसं वा अबभत्तट्ठो वा मे अज्ज, एवमादीहिं कारणेहिं सन्निधिं काउं भुंजति, विगतेण य साहट्ठं विगतजीवं तेनापि च साहट्ठुरिति साहरिग, फासुगे देसे जंतुवज्जिते संहृत्य यः स्नाति—प्रयत्नेनापि देशस्नानं वा सर्वस्नानं वा करोति, किं पुण अहिकडेण ? जे धावती लूसयतीच वत्थं धावयति विभूसावडिताए, लूमयति णाम जो छिंदति, छिंदितु वा पुणो संधेति वा, पठ्ठते च—लीस-एज्जावि वत्थं लीसए नाम सेवते, अथवा सइटाणाईं कारेति, अप्पणो वा परस्स वा तमेव कुथाणं, भट्टारगो भणति—अधाट्ठु से णाअणियस्स दूरे नगभावो हि णागणिगं ततो दूरे वच्चेते, निर्गन्थत्वस्येत्युक्तं भवति, उक्ताः पासत्थकुशीला । इदानीं सुशीला, ‘कम्मं परिणाय दगंसि धीरे’ वृत्तं ॥ ४०२ ॥ ण्हाणपियणादिसु कज्जेसु तिविधेन तु उदगसमारंभे य कम्मबंधो भवति तमेवं ज्ञात्वा संसारभीतो दुविधपरिणए परिजाणेज्ज धीरो—जानको, यथा वा यैः प्रकारैः कर्म बध्यते तान् कर्मबन्धाश्रवान् छिंदित्वा न कुर्यादिति, एवं ज्ञात्वा वियडेण जे जीवति आतिमोक्खं विगतजीवं वियडं—तंदुलोदगादि यच्चान्यदपि भोजनजातं विगतजीवं संयमजीवितानुपरोधकत्वं तेन जीवेयुः, केचिरं कालमिति जाव आदिमोक्खो, आदिरिति संसारः स यावन्न मुक्तः, ततो वा मुक्तः, यावद्वा शरीरं त्रियते तावत्, किंच—प्रासुकोदकभोजित्वेऽपि सति ते जीनकन्दादि अभुंजमाणाः, आदिग्रहणान्म-

अलंभमाणा, ण पूयणं तवसा अ, वहू जणे पूयासक्कारणिमिच्चं तपः कुर्यादिति, निवहेज्ज वा, जो पूआसक्कारनिमिच्चं तवं करेति तेण सो तत्त्वाणि वाहितो भवति, तम्हा ण निव्वहेज्जा, स एवं अण्णे य पाणे य अणाणुगिद्धो, जो हि अण्णायपिंडं एसए सो णियमा अण्णे य पाणे य अणाणुगिद्धो, अथवा अणु-पश्चाद्भाव इति, ण पुव्वभुत्तेसु अण्णपाणेसु अणुगिद्धेज्जा, एगगहणे गहणंति जहा रसेसु णियतत्ति तहेव सव्वेसु कामेसु णियत्ति कुर्यात्, सद्धूवादिसु असज्जमाणे ण रागं दोसं वा गच्छे, कथं?, 'सद्धेसु य भदयपावएसु, सोतगहणमुवगतेसु। तुट्ठेण व रुट्ठेण व समणेण सदा ण होयव्वं ॥१॥' एवं सेमिदिएसु, अहवा अपसत्थ-इच्छाकामेसु मदनकामेसु य, यथैव इन्द्रियजयं करोति तहेव 'सच्चाणि संगणि अधि(इ)च्च धीरो' वृत्तं ॥४०८॥ संगः प्राणि-वधादयः जाव मिच्छादंसणंति ताणि अणिच्छिऊण सव्वाइं परीमहोवसग्गाइं दुक्खाइं खममाणे-सहमाणे, अखिलो णाम अखिलेसु गुणेषु वर्तितव्यं, अथवा खिलमिति यत्र किंचिदपि न प्रसूते ऊखरमित्यर्थः, नैवं खिलभूतेन भवितव्यं, यत्र कश्चिदपि गुणो न प्रसूते, गुणा णाणादी, अगृद्धे आहारादिसु, ण सिलोयकामी परिवएज्जा, सिलोको नाम श्लाघा, सर्वतो वएज्ज, स्यात्तदज्ञातपिंडं किंनिमित्तमाहारयति?, उच्यते- 'भारस्स जाता सुणी भुजमाणे' वृत्तं ॥४०९॥ भारो नाम संयमभारो, जाताएत्ति संयम-जाताएत्ति, संयमजाता मत्तो-णिमिच्चं, संजमभारवहणट्टाए 'सो हु तवो कायव्वो जेण मणो दुक्कडं ण उप्पजेज्ज', कंखेज्जा य उद्यानक्रीडातुल्यं तपो मन्यमानः कंखेज्जा य पावविवेगं नाम भिक्खू, पावं नाम कम्मं, विवेगो विनाश इत्यर्थः, सर्वविवेको मोक्षः, सेसो देसविवेगो, अथवा पापमिति शरीरं, कृतघ्नत्वादशुचित्वाच्च तद्विवेकमाकांक्षमाणः दुःखेण पुट्ठे धुतमातिएज्ज यदि पुनरसौ संयमं कुर्वाणः शरीरमाणसैः परीपहोपसर्गदुःखैरभिभूयते ततस्तैरभिभूतः धुतमादिएज्ज, धुअं-वैराग्यं चारित्र्यं उपशमो वा

संजमो णाणादि वा, आदीएज्जत्ति तमादद्यात्, तेन तेषां जयं कुर्यादित्यर्थः, यथा भट्टारक एव, दमदन्तो वा संगमसीसे यथा दमितः वरो-योधः संगमशिरस्यपराञ् दमयति, अभिहंतीत्यर्थः, एवं अट्टविहं कम्मं जिणिता परोसहे अधियासेहि, किंचान्यत्-‘अवि हम्ममाणे फलगावतट्ठी’वृत्तं ॥४१०॥ यद्यप्यसौ परासहेहंयेत अजुनकवत्, अथवा फलकदवकट्टः क्षारेण लिप्येत सिञ्चेत वा तथापि अग्रदुष्टः अणिहम्ममाणो वा समागमं कंखति अंतगस्स सम्यक् आगमः समागमः, अन्तको नाम मोक्षः, अथवा अन्तं करोतीति अन्तकः, यथा ‘नाश्रिस्तुप्यति काष्ठानां, नापगानां महोदधिः। नान्तकत्सर्वभूतानां, न पुसां वामलोचनाः ॥१॥’ स एवं निद्ध्युय कम्म-अंतकम्ममासाद्य निश्चितं निरवशेषं वा धृत्वा विध्य, किं? अष्टप्रकारं कर्म, नेति प्रतिषेधे, भृशं प्रपंचं प्रपंचं जातिजरामरणदुःखदौर्मनस्यादि नटवदनेकप्रकारः प्रपंचको दृष्टान्तः, अक्खक्खएव अइनोतीत्यक्षः, अयवा न क्षयं जाती-त्यक्षः, जहा अक्खक्खए सगडं समविपमदुर्गप्रपातोद्यानादिपु तेपु पुनः संखोभमिन्ति एवं स, एवं निद्ध्युय कर्म अचलं नित्राणमुखं प्राप्य न पुनः संसारप्रपञ्चमाप्नोति । नयास्तथैव ॥ कुसीलपरिभाषिनं सप्तममध्ययनं समाप्तं ॥

वीरियंति अज्झयणं, तस्स चत्तारि अनुयोगदारा, अहियारो-तिविधं वीरियं वियाणिता पंडियवीरिए जतितव्वं, गाथा ‘वीरिए छक्कं’ गाथा ॥९१॥ वीरियं णामादि छव्विहं, णामंठवणाओ गयाओ, वतिरित्तं दव्ववीरियं सच्चित्तादि तिविधं, सच्चित्तं दव्ववीरियं तिविधं-दुपद चउप्पद अपदं, दुपदाण वीरियं अरिहंतचक्कट्टिबलदेववासुदेवाणं इत्थिरयणस्स य, एवमादीण वीरियं-जं जस्स जारिसं सामत्थं, चतुष्पदाणं तु अस्सरयणाईणं सीहवग्घवराहसरभादीण, सरभो किल हस्तिनमपि वृक इव औरणकं उक्खिविज्जण अ बज्जति, एवमादि यस्य यच्च चतुष्पदस्य बोद्धव्यं वा सामर्थ्यं, अपदाणं गोसीसचंदणस्स उण्हकाले डाहं णासेति

तहा कंचलरयणस्स सीयकाले सीतं उण्हकाले उण्हं नासेति, तहा चक्कवाट्टिस्स गवभगिहं सीते उण्हं उणहे सीतं, एवं पुहमीमादीणं जस्स जारिसं संजोइमाणं असंजोइमाणं य गदागदविसेसाणं य 'अचिच्चं पुण वीरियं' गाथा ॥ ९२ ॥ अचिच्चं दव्ववीरियं आहारादीणं स्नेहभक्ष्यभोज्यादीनां, उक्तं हि—'सद्यः प्राणकरं तोयं०' आवरणणं च वम्ममादि गुडादीणं च चकरणमादीणं अन्येषां च प्राप्तशक्तिरूपादीणां, किंचान्यत्—जह ओसहाण भणियं वीरियं, विवागे तं विसल्लीकरणी पादलेवो, मेधाकरणी उ य ओसधीओ, विसघातीणि य दव्वाणि गंधआलेवआस्वादमात्रात् विपं नासेन्ति, सरिसिवमेत्ताओ वा गुलियाओ वा लोमुक्खे-
णणामेत्ते खेत्ते विपं गदो वा भवति, अन्यं द्रव्यमाहारितं मासेणापि कलु(वपु)पि धुथां न करोति, न च बलशानिर्भवति, किञ्च-
केषाञ्चिद्रव्यतो संयोगेण वत्ती आलिचा उदकेनापि दीप्यते, कसीरादिषु च कांजिकेनापि दीप्यते, योनिप्राभृतादिषु वा विभा-
सियन्वं । खेत्तवीरियं देवकुन्वातीसु सर्वाण्येव द्रव्याणि वीर्यवन्ति भवन्ति, यस्य वा क्षेत्रं प्राप्य बलं भवति, यत्र वा क्षेत्रे वीर्यं
वर्ण्यते, एस चेव अत्थो णिज्जुत्तीगाथाए गहितो, 'आवरणे कवयादी च क्कादीयं च पहरणे होति । खेत्तम्मि जम्मि
खेत्ते काले जो जंमि कालंमि ॥९४॥ कालवीरियं सुसमसुसमादिसु, यस्य वा यत्र काले बलमुत्पद्यते, तद्यथा—'वर्षासु लवण-
ममृतं शरदि जलं गोपयश्च हेमन्ते । शिशिरे चामलकसो घृतं वसंते गुडो वसन्तस्यान्ते ॥ १ ॥' 'भावे जीवस्स वीरियस्स'
गाथा ॥९३॥ भाववीरियं जीवस्स सवीरियस्स लद्धीओ अणेगविधाओ, तंजहा—उरस्सवलं इंदियवलं अज्झप्पवलं, औरसि भवं
औरस्सं, शसीरमित्यर्थः, तं पुण अणेगविधं, तंजहा—'मणवयणकाय'गाथा ॥ ९५ ॥ मणे ताव उरस्सवीरियं जारिसं मणपो-
गगलगहणसामत्थं वयरोसभसंघातणादीणं जारिसे पढमसंवतणे मणपोगगले गेण्हति, तं पुण दुविधं—संभवे य संभवे य, तित्थ-

गरस्स अणुत्तरोववाइयाणं च' अतीपड्डणि मणोदब्बाणि, संभावणीयं तु यो हि यमर्थं पटुमतिता ग्रीच्यमानं न शक्नोति साम्प्रतं परिणामयितुं, संभाव्यते तु एष परिकर्ममाणं शक्ष्यत्यमुमर्थं परिणामयितुं, तंजहा-तवे तणुत्तए दुब्बले, विण्णाणणाण इत्यादि संभाव्यं, वायावीरियमवि दुविधं-संभवे य संभाव्ये य, तत्थ संभवे य तित्थगरस्स जोअणनीहारिणी वाणी सव्वभासाणुगामिणी एतत्संभवति वाचावीर्यं तित्थकरे, येषां चान्येषां क्षीराश्रवादिवाग्विषयः, तथा हंसकोकिलादीनां सम्भवति स्वरसेन माधुर्यवीर्यं, सम्भाव्ये तु इयामास्त्री ग्राह्यतवे, तंजहा-सामा गायति मधुरं काली गायति खरं च रुक्खं च' एवमादि, तथा संभावयाम एनं श्रावकदारकं अकृतमुखमप्यंशरेणु यथावदभिलसंवेणु, तथा संभावयामः शुक्रमदनशलाका मनुष्यवक्तव्येन त्वेवं भासे सम्भाव्यते, कायवीरियं णाम औरस्यं यद्यस्य बलं, तदपि द्विविधं-सम्भवे सम्भाव्ये च, संभवे यदिवा चक्रवर्तिबलदेववासुदेवाणं यद्धा-हुवलादि कायबलं, जहा कोडिसिला तिविट्ठुणा उक्खित्ता, अथवा 'सोलस रायसहस्सा' एवं जाव अपरिमितबला जिणवरिंदा संभवेयुः, सम्भाव्यते तीर्थकरा लोकं अलोके प्रक्षेप्तुं, तथा मेरुं दंडमिव गृहीत्वा छत्रवद्भुतं, तथा पभू अणतरो इंदो जंबुदीवं तु वामहत्थेण छतं जहा धरेज्ज करयलतो मंदरं वेतुं, तथा संभाव्यते आर्यदारकः परिमर्द्धमानः शिलाभेनामुद्भुतं, अनेन महेन सहा-योदुधुमित्यादि, इंदियबलं पंचविधं सोइंदियादि, एकेकं संभवे सम्भाव्ये च, संभवे यथा श्रोतस्य चारस जोयणाणि विसओ, एवं सेसाणवि जस्स जो, संभाव्येऽपि यस्यानुपहतमिन्द्रियं श्रान्तस्य वा पिपासितस्य वा परिग्लानस्य वा साम्प्रतमग्रहणसमर्थं, यथो-दिधानामुपद्रवानां उपशमे सम्भाव्यते विषयग्रहणायेति, उक्तं इन्द्रियवीर्यं । इदानीं आध्यात्मिकं, तमनेकविधं 'उज्जमधित्तिधीरत्तं, ॥९६॥ उज्जमो णाम परीसहोवसग्गणं जये, सोंडीरो णाम त्यागसंपन्नः अविसादिता, अहवा सोंडीरत्तं ज्ञाने-अध्येतव्ये तथैव वा

कर्त्तव्ये, न पराभियोग इव करोति, हर्षयमाणः, अवश्यं मया एतत्कर्त्तव्यं, न विपीदन्ति चलयंति वा, क्षमावीर्यं आकुञ्चयमानो वि-
न क्षुभ्यति, गंभीरो नाम परीपहर्नक्षुभ्यते, दाउं वा काउं वा णो तुच्छो भवति, उक्तं च-‘बुल्लुबुलेति जं होइ ऊणयं रिचयं कण-
कणेइ । भरियाइं ण खुब्भंती सुपुरिसविण्णाणभंडाइ ॥१॥’ उवयोगः सागरअणागारुवयोगीरियं, सागरोवयोगवीरियं अट्टविहं
पंच ज्ञानानि त्रीण्यज्ञानानि, अणागारोवयोगवीरियं चतुर्विधं, येन स्वविषये उपयुक्तः यो यमर्थं जानीते द्रष्टव्यं च पश्यति, एकेकस्स
मत्तुपयोगादेः चतुर्विधो भेदो दब्बादि, एवं उवयोगवीरिए जाणति, जोगवीरियं तिविहं, मण्णमज्झप्पवीरियं अकुशलमण्णिरोधो
वा कुशलमणउदीरणं वा मणस्स एगत्तीभावकरणं वा, मणवीरिएण य णियंठसंयता वट्टमाणअवट्ठितपरिगमगा य भवन्ति, वइवी-
रिए भासमाणा अपुणरुत्तं निरवशेषं च भापते वाग्विषयात्तोपयुक्तः, काये वीर्यं सुसमाहितपलनवदनः सुसहरितपादः कूर्मवद-
वतिष्ठते, कथं निश्चलोऽहं स्यां इत्यध्यवसितः, उक्तं हि-‘काएवि हु अज्झप्पं ते० तपोवीर्यं द्वाइशप्रकारं यस्तदध्यवसितः करोति,
एवं सप्तदशविधे संयमेऽपि, एकत्वाध्यवसितस्य संयमवीर्यं भवति, कथमहमतिचारं न प्राप्नुयामिति, एवमादि अध्यात्मवीर्यं, एव-
मादि भाववीर्यं वीरियपुण्वे वणिज्जति विकल्पसः, उक्तं च-“सव्वणदीणं जा होज वःखुगा गणणमागता संती । तचो बहुतरो
उ अत्थो एकस्स पुव्वस्स ॥ १ ॥ सव्वसमुदाण जलं जति पत्थिमितं हवेज संकलणं । तचो बहुतरो उ अत्थो एगस्स पुव्वस्स
॥२॥ सव्वंपि तयं तिविहं पंडियं बालं च बालपंडितं होइ, तत्थ बालयं तथा पंडितं च, मीसितं च, अथवा दुविधं, तं०-अगा-
रवीरियं अणगास्वीरियं, तत्थ पंडितवीरियं अणगाराणं, आगाराणं तु दुविहं-बालं च बालपंडितं चेति, तत्थ पंडितवीरियंपि
सादीयं सपज्जवसितं च, बालवीरियं जहा असंजतस्स, विविधो तिठणा, तंजहा-अणादीणं अपज्जवसितं १ अणाइयं सपज्जवसियं

२ सादीयं सपञ्चवसितं ३, णो चेव णं सादीयं अपञ्चवसितं, अथवा सव्वं तु वीरियं तिविहं-खड्दं उवसमियं खओवसमियंति, खड्दं स्त्रीणकसायाणं, उवसमियं उवसंतकसायाणं, सेसाणं तु खओवसमियं, जत्थ सुतं-सत्थमेगे सुस्सिक्खंति, तत्थ गाथा 'सत्थं तु असियगादि', गाथा, सत्थं विद्याकृतं मन्त्रकृतं च, तत्थ विज्ञा इत्थी भंतो पुरिसो, अथवा विद्या ससाधणा भंतो असाहणो, एकेकं पंचविहं-पार्थिवं वारुणं आग्नेयं वायव्यं मिश्रमिति, तत्थ मीसं जं दुण्ह तिण्ह वा देवताणं, अथवा विज्ञाए मंतेण य, एताणि अधिदेवगाणि, गतो णामणिफ्फणो, सुत्ताणुगमे सुत्तमुच्चारयेव्वं-तं चिमं सुत्तं-‘दुहवेत्तं समक्खत्तं’ सिलो गो ॥ ४११ ॥ दुधायि एतं, द्विप्रकारं-द्विभेदं बालं पंडितं च, चः पूरणे, एतदिति यदभिप्रेतं, यद्वा इहाध्याये अधिकृतं वक्ष्यमाणं, जं वा णिकखे-वणिज्जुत्तीवुत्तं, सम्यक् आख्यातं समाख्यातं तित्थगरेहिं गणहरेहिं च, विराजते येन तं वीरियं, विक्रमो वा वीरियं, पकारिसेण वुच्चइ पवुच्चइ, भृशं साध्वादितो वा वुच्चति, किण्णु वीरस्स वीरत्तं केन वीरोत्ति वुच्चति, किमिति परिप्रश्ने, नु वितर्के, वीर्यमस्यास्तीति वीरः, किं तत् वीरस्स वीर्यं?, केण वा वीरेत्ति वुच्चति, किणा वा कारणेन वीर इत्यभिधीयते?, पृच्छामः, तत्थ वा करणं वीरियं जं पुच्छितं तदिदमपदिश्यते-‘कम्ममेव परिणाय’ सिलो गो ॥ ४१२ ॥ क्रिया कर्मत्यनर्थान्तरं, क्रिया हि वीर्यं, एवं परिणाय एव परिजानीहि, तस्सेगड्डिया ओट्टाणंति वा कम्मंति वा बलंति वा वीरियंति वा एगड्डं, पल्लते च-कम्ममेव पभासंति एवं प्रभाषन्ति कर्मरीर्यं, अथवा यदिदमष्टप्रकारं कर्म तत् औदयिकभावनिष्पन्नं कर्मैत्यपदिश्यते, औदयिकोऽपि च भावः कर्मोदयनिष्पन्न एव, बालवीरियं वुच्चति, वितियं अकम्मं चावि सुवत्ता अकर्मरीर्यं तत्, तद्वि क्षयनिष्पन्नं, न वा कर्म बध्यते, न च कर्मणि हेतुभूतं भवति, सुवत्ताः-तीर्थकराः, प्रभाषंत इति वर्तते, परिजानंत इति च वर्तते, तत्तु पंडितवीर्यमपदि-

इयते एव, एते द्वे स्थाने, तं कम्मवीरियं च अकम्मवीरियं च, तत्र प्रमादात् कर्म वध्यते अप्रमादान्न वध्यते, अथवा द्वाविति बालं पंडितं च, बालं असंयतानं पंडितं संजयाणं, तत्र तावत् बालवीरियं अपदिश्यते, अथवा जम्म आदिश्यते वट्टमाणा भविया मणुस्सा, तत्तत्तं ? उच्यते—पमादं कम्ममाहंसु सिलोगो ॥४१३॥ प्रमादात् कर्म भवति एवं वक्तव्यः, कारणे कार्योपचारात् प्रमादः कर्मव्युच्यते, स च प्रमादः तहावि संभवे आदिश्ये पंडितं सादिं अपज्जवंसितं, बालं तिविहं, अनादि अपज्जवसितं अभवियाणं, अणादि सपज्जवसितं भवियाणं, सादिसपज्जवसितं सम्महिट्ठिणं, जं तं बालं कथं होज्जा ? उच्यते ‘सत्थमेगे सुस्सिक्खंति’ सिलोगो ॥४१४॥ धनुरुपदिश्यते धनुःशिक्षामित्यर्थः, आलीढ० स्थानविशेषतः, एगे असंजता, न सर्वे, अथवा सर्वकारणा अन्नशास्त्राणि, अधी- यते हि भीमासुरक्खं कोडिल्लगं धर्मपाठका वंदकं वाचचरिं वा कलाओ सुट्ठु सिक्खंति असुभेनाध्यवसायेन अतिवाताय पाणिणंति एवं पुरुषस्य शिरच्छेत्तव्यं एवं चार्थी प्रत्यर्थी वा दण्डयितव्यो नेत्रादिरागादिभिश्च कारी अकारी च ज्ञातव्यो, अमुकापराधे वाड्यं दण्डो हस्तच्छेदमारणेत्यादि, किंच-केह मंते अधिज्जंति अमु मंते अभिचारुके अथर्वणे हृदयोण्डिकादीनि च अश्वमेधं सर्वमेव पुरुषमेधादि च मन्त्रानधीयते, भूतमन्त्रो धातुमादः विलवादादि, बहूणं पाणाणं भूताणं विहेडणं, विवाधन इत्यर्थः, उक्तं च-‘पट्टशतानि नियुजंते, पशूनां मध्यगेऽहनि । अश्वमेधस्य वचनात्, न्यूनानि पशुभिस्त्रिभिः ॥ १ ॥’ ते तु अशुभाध्यवसिताः । किंच-‘माणओ काउ मायाओ’ सिलोगो ॥ ४१५ ॥ तेण चाणक्कोडिल्लईसत्थादी मायाओ अधिज्जंति जहा परो वंचे- तव्वो, तहा वाणियगादिणो य उत्कोचवंचणादीहि अत्थं समज्जिणंति लोभे तत्थ च उत्तरेति माणोवि, एवं मायिणो मार्याहि अत्थं उवज्जिणंति, यथेष्टानि सावद्यकार्याणि साधयन्ति, तत एषां कर्मबंधो भवति, कामभोगान् संमोहरे कारणे कार्यवदुप-

चारः, अर्थ एव कामभोगाः तत्समाहरन्ति इति, पठ्यते च-आरंभाय ति उट्टह आरंभा त्रिभिः कायवाङ्मनोभिः आउट्टती ति उ-
ट्टति, बहवे जीवे एविंदियादि जाव पंचिदियति बुचति य एवमादि आरभ्यते पापं, तं तु मणसा वयसा कायसा, णवण भेदेण
जीवे हणंतो, बंधन्तो उद्धसेन्तो आणवेन्तो कुट्टेन्तो अर्थोणार्जनपरो निदाय हंता गामादि छेत्ता मियपुच्छादि पकत्तिया हत्थिदंतादि
हत्थादि वा, आतसाता मणसा 'कहया वच्चह सत्थो०'। गाथा ॥४१६॥ कायेण किलिस्संतो, पढमं मणसा, पच्छा वायाए,
अंतकाले काएण, आरतो संयं, परतो, संयं परतो, अण्णेण दुहावि, स एवं 'वेराणि कुव्वंति वेरी' सिलो गो ॥४१७॥ स वैराणि
कुहते वैरी, ततो अण्णे मारेति अण्णे बंधति अण्णे दंडेति अण्णे निव्विसए आणवेति चोरपारदारियखयचोपगादि बहुजणं वेरेति
जेसु वा थाणेसु रज्जति सज्जति मज्जति अज्झोवज्जति, पठ्यते च-जेहिं वेरेहिं कज्जति, ततस्ते वैरिणः इह भवे, परभवे च करकया-
दीहिं किंचति, छिद्यन्त इत्यर्थः, जाणि वा करेति ताणि से से अहियतराणि पडिक्कंति, रामवत्, जहा रामेण खत्तिया ओच्छा-
दिता, 'अपकारसमेन कर्मणा, न नरस्तुष्टिमुपैति शक्तिमान्'। अधिकां कुरु वैरयातनां, द्विवतां जातमडोष-
मुद्धरन् ॥१॥ सुभोमेणावि तिसत्तखुत्तो णिवंभणा पुहवी कता, पापोपका य आरम्भाः पापार्हाः पापोपगाः-पापोपगाः,
पापानि वा उपगच्छन्त्यारंभिणः, आरंभा हिंसादयः, दुःखस्पर्शा दुहावहाः दुःखोदयकरा इत्यर्थः, अन्ते इत्यन्तशः
मृतस्य नरकादिषु 'पावानं खलु भो कडाणं कम्माणं दुचिणाणं जाव वेदइत्ता भोक्खो, णत्थि अवेदइत्ता, तवसा वा जोसइत्ता'
अथानामपि प्रकृतीनां यो यादृशोऽनुभातः स तथा फलति ॥४१७॥ किंच-संपरागः तेषु वा तासु गतिषु संपराणिज्जतीति संप-
रागः-संसारः, अथवा पर इत्यनभिमुख्येन बध्यमानमेव वेद्यते, निगच्छंति-प्राप्नुवंति, आर्त्ता नाम विपयकपायात्ता, दुक्कडकारिणो

किं ? सह कडेवर०, एवमनित्याद्याः, अशुभा अपि, द्वादश भावना गृहीता, तत्रानित्यभावना 'ठाणी विविधठाणाणि' सिलोगो ॥ ४२२ ॥ स्थानान्येषां सन्तीति स्थानिनः, देवलोके तावदिन्द्रसामानिकत्रायस्त्रिंशद्वाः, मनुष्येष्वपि चक्रवर्त्तिलदेववासुदेवमण्डलिकमहामण्डलिकादि, तिर्यक्त्वेऽपि यानीष्टानिष्टानि, विविधानीति उत्तममध्यमं धमानि, तेभ्यः स्थानेभ्यः सर्वस्थानिनः चहस्संति, नात्र संशयः उक्तं हि—'अशाश्वतानि स्थानानि, सर्वाणि दिवि चेह च । देवासुरमनुष्याणां, ऋद्धयश्च सुखानि च ॥१॥' किंच—'अणितिए इमे वासे' जीवतोजपि हि अनित्यः संवासो भवति, कैः?—ज्ञातिभिः, ज्ञातयो नाम मातापितृसंबंधाः, सुहृदः शेषा मित्रादयः, 'एवमादाय मेधावी' सिलोगो ॥४२३॥ एवमवधारणे, आदाएति एवं बुद्ध्या गृहीत्वा, यथा सर्वाणि अशाश्वतानि, पंडितगुणवीर्यगुणांश्च मोक्षे च शाश्वतं स्थानं आदाएत्ति, अथवा द्वादशसु भावनसु यदुक्तं तमादाय, उपधारयित्वेत्यर्थः, आत्मनैव आत्मनि शुद्धिमुद्धरेत् ममीकारमित्यर्थः, तं०—हत्था मे पादा मे जीविजामि, जेसु वा कलत्रस्वजनमित्रादिषु शुद्धिरुत्पद्यते तेभ्य आत्मनैव आत्मनि शुद्धिमुद्धरेत्, किञ्च—गिद्धिमुद्धरेमाणो आयरियं उवसंपज्जेज्ज, स्वाध्यायतपादी उत्तरोत्तरगुणानुपसंपद्यमानः चरित्तारियं मग्गं उवसंपज्जेज्जा, आयरियाण वा मग्गं उवसंपज्जेज्ज, सर्वे धर्माः कुतीर्थिकानां ण अकोविता, अकोविता नाम ण केहिंवि कोविज्जति, कोवितो णाम दूषितः, कूटकार्पापणवत्, छेदो पुण ण कोविज्जइ, तं कथं उवसंपज्जइ ? दोहिं ठाणेहिं, 'सहससु-तिआए णच्चा' सिलोगो ॥ ४२४ ॥ शोभना मतिः सन्मतिः सहजात्ममतिः सहसन्मतिः स्वा वा मतिः सन्मतिः, सह मतीए सहस्समतिगं प्रत्येकबुद्धानां निसर्गसम्यग्दर्शने वा, पिच्चजरोपशमनदृष्टान्तप्रामथ्यात् अभिनिबोहियसुयं उग्घाडेति, जहा इलाइ-पुत्तेण, धम्मसारं सुणेत्तु वा, यथा तीर्थेकरसकाशादन्यतो वा धम्म एव सारः धर्मसारः, धर्मस्य वा सारः धर्मसारः, चारिं

तं प्रतिपद्यते, पञ्चा उ उत्तरगुणेषु परक्रमति पंडिवीरिण पुनर्वक्रममखयद्विताए, एवं सो दविओ, हिंसादि वा बन्धन विमुक्तौ
 अक्रमवीरिए उचद्विते य मेहावी पडिघातपावगे धम्मे उचद्विए अक्रमवीरिए वा बहुमाणपरिणामे मेहया धावतीति सेधावी
 प्रत्याख्याति हिंसादि अद्वारस संयतविरतपडिहतपच्चखायपावक्रमे स एवमुत्तरगुणेषु पवहुमाणो 'जं किंचि उचक्कमं णच्चा'
 सिलोगो ॥ ४२५ ॥ यत्किंचिदिति उपक्रमाद्वा अवाएण वा, अहवा तिविहो उचक्कमो भत्तपरिणाङ्गिणादि, आयुपः क्षेममित्या-
 रोग्यं, शरीरस्य च उपद्रवा आत्मन इत्यात्मशरीरस्य तस्सेव अंतरद्धा तस्सेति तस्यायुःक्षेमस्य, अन्तरद्धा इत्यन्तरालं, यावन्न
 मृत्युरिति, ये बद्धा मूढा संज्ञाः, खिप्पमिति खिप्पं, संलेहणाविधिं शिक्षेत्, सिक्खा दुविहा-असेवणसिक्खा गहणसिक्खा य, ग्रहणे
 तावत् यथावनमरणविधिविज्ञेयः, आरोवनया ज्ञात्वा आसेवितव्यं यद्यदिच्छति मनसा, आसेवणसिक्खा 'जहा कुम्मो संयंगाइं०'
 सिलोगो ॥ ४२६ ॥ मरणकाले च नित्यमेव यथा कुर्मः स्वान्यज्ज्ञानि पंचस्वेव देहे समाहरति नाम प्रवेशयति, ततः शृगालादिभ्यः
 विशिताशिभ्यः अभिगम्यो न भवति, एवं पावेहिं अप्पाणं, पावाणि हिंसादीनि कोहादीनि च, मरणकाले चाहारोपकरणसेवणव्यापाराच्च
 आत्मानं संहृत्य निर्व्यापारः संलेखनां कुर्यात्, आत्मानमधिकृत्य यः प्रवर्तते तदध्यात्मं, ध्यायो वैराग्यं एकाग्रता इत्यादिनाऽध्या-
 त्मेन पापात्समाहरेत्ति, तत्र त्रयाणां मरणानामन्यतमं व्यवस्यते, इह तु पाओवगमणमधिकृतं येनापदिश्यते 'संहरे हृत्यपादे य'
 सिलोगो ॥ ४२७ ॥ हस्तपादप्रवीचारं संहृत्य निष्पन्दस्तिष्ठेत्, कायं च संहर उल्लंघनादिभ्यः, सर्वेन्द्रियाणि वा स्वे स्वे विषये संहर,
 रागद्वेषनिवृत्तिं कुरु, 'पापगं च परीणामं' वृत्तं, णिदाणादि इहलोमांससंयोगं च संहर इति वर्तते, भासादोसं च पावगंति
 वाग्गुप्तिर्गृह्यते, एवं भत्तपरिणाए ङ्गिणीएवि अयतत्तं साहर, जतं गच्छेज्ज जतं चिट्ठेज्जति, दुर्लभं पंडितमरणमासाद्य कर्मक्षयार्थं

सदोपयुक्तेन माव्यं, तत्थ णं जह अपदिश्यते 'अणु माणं च मायं च' ॥४२८॥ अथवा मरणकाले च सर्वकालमेव अणु माणं च मायं च संपरिणाय पंडिते, अणुरिति स्तोकोऽपि मानो न कर्त्तव्यः, किमु महान् ?, अनुरपि च मायां न कारयेदिति पंडितः, पठ्यते च-अतिमाणं च मायं च, तं परिणाय पंडिते अतीव मानो यथा सुभोमादि, कोऽर्थः?—यद्यपि सरागस्य मानोदयः स्यात्तथापि उदयप्राप्तस्य विफलीकरणं कार्यं, सुतं मे इहमेगेहिं, एवं वीरस्स वीरियं श्रुतं मया तीर्थकरात् स्थविरेभ्यो वा इहेति इहलोकं प्रवचने वा, एक्रेषां न सर्वेषां, तद्वीर्यवतो वीरस्य पंडितवीरियं यदुक्तं वीरस्य वीरत्तं इति, यथा वा स्याद्भवसानमिति तद् व्याख्यातं, स एवं मरणकाले अमरणकाले वा पंडितवीर्यवान् महाव्रतेषूद्यतः स्यात्, तत्राहिंसा प्रथमं, उडु-महे तिरियं दिसासु जे पाणा तमथावरा । सवत्थ विरतिं कुज्जा संतिनिव्वाणमाहितं, अस्य इलोकस्य चर्चा उक्ता, किंच—'पाणे य णातिवाएज्ज अदिण्णं पि य णातिए । सगतिं ण सुसं बूया, एस धम्ममे बुसीमयो ॥४२९॥ एवं तावत् पाणातिवायं वजेज्ज, ण वा अदिण्णादाणं आदिएज्जा, सादियं णाम माया, सादिना योगः, सह सांतिमा सातियं, न हि मृपावादो मायासंतरेण भवति, स चोत्कंचणकूडतुलादिसु भवति, सातियोगसहितो मुसावादो भवति, स च प्रतिपिध्यते, अन्यथा तु न मृगान् पश्यामि ण य वल्लिकाइयेसु समुद्दिस्सामो एवमादि ब्रूयात्, येनात्र परो वंच्यते तत्प्रतिपिध्यते, कोहमाणाभायालोभसहितं वचः, धम्मः योऽयं उक्त स्वभावः, बुसिमतां वस्सनि ज्ञानादीनि । अयं भारवए णिच्चं भवे भिक्खू कण्ठयं, 'अतिक्रमंति वाचाए मण-सावि ण पत्थए' ॥४३०॥ अतिरिति अतिक्रमणे, येनातिक्रम्यन्ते एतानि पञ्च महान्नतानि सोऽतिक्रमः, तत्र प्राणातिपातमथि-कुल्यापदिश्यते—तिपाद एव त्रिभ्यः पातयतीति तिपातः तन्मनसापि न प्रार्थयेत्, किन्तु वचसा कर्मणा वा ?, नवकेन भेदेन, एवं शेषा-

णामपि जात्र परिग्रहः, एवं तावत्स्वयं न करोति व्रततिचारं, योऽपि तमुद्दिश्यान्यैः प्राणान्तिपातः कृतः क्रियते वा तत्राप्ययमु-
पदेशः 'कडं च कीरमाणं च' सिलोगो ॥ ४३१ ॥ अहाकम्मादि कडं अणेण्हेमाणो णाणुजाणाति, कीरमाणमवि जं जाणति
ममद्वाए तं णिवारेति, णो खलु मम अद्वाए किंचिवि करणिजं, एवं जोवि आत्मनिमित्तं असंजमस्तैः कृतः तद्यथा-शिशोः शिर-
श्छिद्यते वा वध्यो हतो हन्यते वा मांसाद्योपक्रानि सत्त्वानि तानि हन्यते वा तमपि कडं च कज्जमाणं च णाणुजाणाति,
आगमिस्सं च पाचगंति जइणं कोइ भणिजा-अहं ते आउसंतो समणा ! अमणं वा ४ उवक्खुडेमि तंपि णिवारेति, णो खलु
मम अद्वाए किंचि करणिजं, एवं असंजतोवि जो जं हंतिकामे तंपि आगमिस्सं पावगं सव्वं तं णाणुजाणाति, सर्वमिति तंनिमित्तं
वा कयं कज्जमाणं वा णवगेण भेदेण णाणुजाणंति पंडिया, आत्मनि आत्मसु वा गुप्ता जितेन्द्रिया जीहादोमणियत्ता, अथवा सर्व-
मिति आहारोपकरणादि सेजाओऽवि बायालीसदोसपरिसुद्धाओ घेप्पंति, एवं ते भगवन्तः संयमवीरियावस्थिता नवकेन भेदेन
तदाऽतिचारमकृतवन्तु, ये तु तद्विधर्मिणः बालवीर्यावस्थिता अपि गृहेभ्योऽपि निःसृताः सन्तः जे यावुद्धा महाभागा ॥४३२॥
जे (इति) अणिद्धिनिहेसो अबुद्धा वादिणः, अथवा न बुद्धा अबुद्धा, बालवीर्यावस्थिताः सकम्मवीरिए वडुंति, तहा पाणं न यतति
महाभागाः विजाए बलेण वा, यथा बुद्धः तपस्वि, निमित्तबलेन वा यथा गोशालाः, रायपव्वइगा वा बहुजनेतारः बहुजनेना-
श्रियन्ते, पूयासकारणिमित्तं विजाओ णिमित्तानि य पयुंजमाणा तपांसि च प्रकाशानि प्रकुर्वन्ति तेषां बालानां यत्किंचिदपि परा-
क्रान्तं तदशुद्धं भावोपहतत्वात्, नवकेनापि भेदेन अज्ञानदोषाच्च, एवमादिभिर्दोषैरशुद्धं तेषां परक्रान्तं, अशुद्धं नाम यथोक्तैर्दोषैः,
पराक्रान्तं चरितं वेष्टितमित्यर्थः, कुर्वद्यचिकित्सावत्, सफलं होति सव्वसो फलं णाम कम्मबंधो, तत्तत्कर्मबन्धं प्रति सफलं भवति,

सर्वश इति सर्वाः क्रियास्तेषां कर्मबन्धाय भवन्ति, कथं ? सर्वे हि कटुकविपाकं सुचरितमपि पुद्गलस्य मिथ्यादृष्टेः, निर्वाणं वा प्रत्यसफलं भवति, सर्वशः सर्वाः क्रियास्तद्विपरीताः सञ्ज्ञासनप्रतिपन्नाः, जे तु बुद्धा महाभागा सिलोगो ॥४२३॥ स्वयं बुद्धास्तीर्थकराद्यास्तच्छिष्या वा बुद्धबोधिता गणधरादयः, महाभागा इति, चउरासीइ उभयमभिगो सिस्ससहस्साणि, उसभसेगस्स वत्तीसं समणसाहस्सीओ गणो आसी, एवं जाव वद्धमाणसामी, तत्संघस्स चतुर्विधस्म परिमाणं भासितव्वं, प्रत्येकबुद्धाः पुनः साम्प्रतं न महाभागा, केचिलु पूर्वमासीत्, ये चान्ये राजादयः पूर्व महाभागाः आसीत्पश्चाद्वा जातास्ते वीरा इति—अकम्मगीरिए वद्धमाणा सरागा वीतरागा वा वीरा, तपसि णाणादीहि वा वीराजंतीति वीरा, विदारयन्तीति वा कम्माणि, सम्मं पस्संतीति सम्मचदंसिणो, तेसिं भगवंताणं शुद्धं तेसिं परिक्कंतं शुद्धं णाम णिरुवरोधं सल्लगारवकसायादिदोसपरिशुद्धं अनुपरोधकत् भूतानां तव्विउपासणाविधे संजमे च पराक्रान्तिः अफलं होति सन्वसो फलं णाम कर्मबन्धनं तं प्रत्यफलं, कथं ? संजमे अण्हयफले तवे बोदाणफले, उक्तं च—निराससां निस्सुखदुःखं कल्पनं धर्मसु, वाचा निष्फलं, मोक्षणं वा प्रति सफलं, एवं पूर्वं पश्चाद्वा महाजननेतृणां महाजनविज्ञातानां च तेसिं तु तवो सुद्धो सिलोगो ॥४२४॥ तेषामिति जे जहुत्तकारिणो, जेति ता णिदिट्ठा, महं प्राधान्ये कुलं ईक्ष्वाकुकुलादि, केचिद्वा ज्ञातकुलीया अपि भूत्वा विद्यया तपसा सौर्याद् विस्तीर्णा भवन्ति नन्दकुलवत्, एत्थ चउभंगो, किंचि कुलतोवि महन्तं जणओवि एवं चउभंगो, एत्तो एगतराओवि णिक्खंतो महाकुलतो, महद्वा कुलमेयां महाकुलाः, भगवानेव छउमत्थो, छउमत्थकाले अवमाणते परेणं तु, ण सिलोगं वयंति ते सिलोगो नाम इलावा, अमुक राजा वा आसीदिति इभ्यो वा शालिभद्रादि तत्पूजासत्कारश्लाघादिनिमित्तं कुलं न कीर्त्तयितव्यं कुलादि कार्यनिमित्तं वा न कीर्त्तेत । किं वा—

हरति ददाति वा, उक्तं हि—यस्य बुद्धिर्न लिप्येत, हत्वा सर्वमिदं जगत् । आकाशमिव पङ्कन, न स पापेन लिप्यते ॥१॥' नैवं भगवता अनार्जवयुक्तो धर्मः प्रणीतः, भगवता तु यो यथावस्थितस्तं तथैव मत्वा निरुपधो धर्मोपदिष्टः, न लोकपक्तिनिमित्तं, ग्लानाद्युपधिना वा किञ्चित्सावद्यमार्तेन वर्त्तव्यमित्युपदिष्टं, जिनानां संतकं तीतानागतानां, पठ्यते च 'जणगा तं सुणेह मे' यथोदिष्टधर्मप्रतिपक्षभूतस्त्वधर्मस्तत्र चामी वर्त्तन्ते । 'माहणा क्षत्रिया वेस्सा' सिलोगो ॥ ४३८ ॥ माहणा मरुगा सावगा वा, खत्तिया उग्गा भोगा राहणा इक्खागा, राजानः तदाश्रयिणश्च, अथवा क्षेत्रेण जीवन्त इति क्षत्रियाः, वैश्या सुवर्णकारादयः, ते हि हवनादिभिः क्रियाभिर्धर्ममिच्छन्ति, चण्डाला अपि ब्रुवते—वयमपि धर्मादिस्थिताः कृष्यादिक्रियां न कुर्मः, बोकसा णाम संजोग-जातिः, जहा बंभणेण सुदीए जातो णिसादोत्ति बुच्चति, बंभणेण वेस्साए जातो अम्बट्ठो बुच्चति, तत्थ णिसाएणं अंबट्ठो जातो सो बोकसो बुच्चति, एसिया वेस्सिया एपंतीति एषिका—मृगलुब्धका हस्तितापसाश्च मांसहेतोर्मृगान् हस्तिनश्च एपंति, मूलकन्द-फलानि च, ये वा परे पाखण्डा नानाविधैरुपायैः भिक्षामेपंति, यथेष्टानि चान्यानि विषयसाधनानि, अथैपिका वणिजः, तेऽपि किल कालोपजीवित्वाद्धर्मं किल कुर्वते, अथवा वैश्या स्त्रियो वैशिकाः, ता अपि किल सर्वा विशेषाद्वैश्यधर्मे वर्त्तमाना धर्मं कुर्वन्ति, शूद्रा अपि कुटुम्बभरणादीनि कुर्वतो धर्ममेव कुर्वते, उक्तं हि—'या गतिः क्लेशदग्धानां, गृहेषु गृहमेधिनाम् । पुत्रदारं भरतानां, ताङ्गतिं व्रज पुत्रक ! ॥१॥' ये अनुदिष्टा च्छेदनभेदनपचनादि दब्धे, भवे आरंभे णिस्सिता णियतं सिता णिस्सिता, 'परि-ग्गहे णिचिट्ठाणं सिलोगो ॥४३९॥ परिग्गहो मचित्तादि ३, दब्बादिचतुर्विधो वा, तेसिं माहणादिकुशीलाणं परिग्गहे णिवि-ट्ठाणंति उन्नज्जिणंताणं सारवंताण य णट्ठविणट्ठं च सोएन्ताणं, तेसिं पावं पवड्ढति, आउअज्जाउ सत्त कम्मपगडीओ सिट्ठिलचंघण-

चद्वाओ धणियवंधणवद्वाउ करेति, एतेषां आरंभसंबुत्ता कामा, हिंसादिआरंभेन संबुत्ता, आरंभसंभुता कामा अथवा संभृता नाम आरंभ एषां संभृतः, कथं आरंभे णिस्सिया तिष्ठन्ति, तालिसं, उक्तं हि—आरंभारंभकर्माणि, श्रान्तः श्रान्तः पुनः पुनः। तथा न ते प्राणैरपि परिरक्षिता जरान्याद्युदये दुःखोदये वा मृतौ वा प्राप्ते तस्मान्दुःखान्मोचयन्ति, न च नरकादिषु प्राप्तस्य ततो नरकादिषु दुःखाद्विमोचयन्ति। 'आघातं किञ्चमाधेतुं' सिलोगो ॥४४०॥ आहन्यतेऽनेनेति आघाएत्ति, मरणमित्यर्थः, आघाते आघातस्य वा कृत्यं मरणकृत्यमित्यर्थः, आघाते शरीरं संस्कारयित्वा दहति मृतकृत्यानि चास्य पितृपिंडादीनि आघाएत्ति तमाध्याय कुर्वति, महिषच्छागाद्याश्च वध्यन्ते, करकतभक्तानि कुर्वन्ति, उक्तं हि—'अवहत्थेण य पिंडं परिपिंडेऊण पत्थरैतस्स।' इत्यादि मरणकृत्यं, अथवा आधेतुं—काऊण तं पणिधाय, ये तस्य भ्रातृपुत्रादयो दायादाद्या जीवंति शब्दादिविषयैपिणो तेन मृतधनेन वयं भोगान् भोक्ष्यामहे, अज्ञातयोऽपि दासभृत्यमित्रादयः तत् च्युतं धनं तर्कयन्ति, अपुत्राणां च मृतकूटं राजा गृह्णाति, एवं वै राज्यादिसामन्यं, अण्णे हरन्ति तं वित्तं अन्य इति अन्य एव दायादाद्याः भृत्यराजचोरादयः, हरन्ति वा विभयंति वा णामेति वा एगडुं, उक्तं च—'ततस्तेनाजितैर्द्वैदरैश्च परिरक्षितैः। क्रीडन्यनेन राजानः (न्ये नरा राजन्) हएतुए हलंकृताः ॥ १ ॥' कर्म अस्यास्तीति कर्म्मो, तत्कर्म्मोय स्वकर्म्मनिर्वृत्तितां गतिं प्राप्य, तत्कर्म्मफलमन्वेपति। 'माता पिता णहुसा भाता' सिलोगो ॥४४१॥ उरसि भवा औरसाः औरसा अपि ताव तके न त्राणाय, किं क्षेत्रजातादयः?, 'णालं ते मम ताणाए' यथैव मात्रादयो न त्राणाय सम्बन्धेन तथैवारंभपरिग्रहावपि न त्राणाय, विषयाश्च णालं भवन्ते मम ताणाए, लुप्यमानस्येति शरीरमानसैर्दुःखैर्दोर्मनस्सु इह भवेऽपि न तावत्राणाय किमुत परभव इति, कालसोअरिअपुत्तो सुलसो अभयकुमारसत्त्वा आवक-

दारको, श्रावकश्चासौ दाकश्च, दृष्टान्त 'एतमद्वं सपेक्षाए' मिलोगो ॥४४२॥ अथमिति योऽयमुक्तोऽर्थः, न ह्यधर्मिकाणामिह परत्र वा लोके शरणमस्तीति, त्राणं वा, सम्मं पेक्षाए, परमः अर्थः परमार्थः मोक्ष इत्यर्थः, तं परमार्थं अनुगच्छन्ति परमद्वानुगामी, यथोद्दिष्टेषु मात्रादिषु वैराग्यमनुगच्छन्ति, ज्ञानादयो वा परमार्थानुगामिकाः, स एवं साधुः 'जिम्ममे गिरहंकारे' नास्य कलत्र-मित्रविचादिषु बाह्याभ्यन्तरेषु वस्तुषु ममता विद्यते इति निर्ममः, न चाहंकारः पूर्वैश्वर्यजाल्यादिषु च सम्प्रापेष्वापि च तपस्वा-ध्यायादिषु, चरेदित्यनुमतार्थः, जिणाहितं आख्यातं, मार्गमित्यर्थः, चारित्रं तपो वैराग्यं वा, त एवं मात्रादयो नाम सम्बन्धिनः न त्राणयेति इत्यतः 'चेद्या पुत्ते य मित्ते य' मिलोगो ॥४४३॥ पुत्रे ह्यधिकः स्नेहः तेनादौ ग्रहणं क्रियते, मिचा तिविहा-महजातकादयः, महजातकाः पूर्वापरसम्बन्धिनः, परिगगहो हिरण्यादि, चेच्चाण अत्तगं सोत्तं त्यक्त्वा चेच्चाण आत्मनि भवं आत्मकं तत्र मित्रज्ञातयः परिग्रहाश्चैवं बाहिरंगं मोत्तं, मिच्छत्तं कमाया अण्णाणं अविस्ती य एवं अत्तगं सोत्तं, श्रोतद्वारमित्यर्थः, पञ्चते च-चेच्चाण अंतगं सोत्तं अण्णात्ता अण्णागिरिती मिच्छत्तपज्जवा, उभयमपि वा, पिण्वेक्खो परिववए औज्जुगं धम्ममणुपालेन्तो न पुत्रदारादीनि पुनरपेक्षते, उक्तं हि- 'छलिता अवयक्खन्ता पिण्वेक्खवा गता मोक्खं' म एवं प्रव्रजितः स्वरुचिनाऽवस्थितात्मा अहिंसादिषु व्रतेषु प्रयतेत, तत्राहिंसाप्रसिद्धये जीवा अपदिश्यन्ते-पुहवी उ अगणि वाऊ' मिलोगो ॥४४४॥ कंठचं, सर्वेषां भेदो वक्तव्यः, अयमर्थः परिहर्तुं इत्यनो भेदः, एतेहिं छहिं काएहिं० मिलोगो ॥४४५॥ एतेहिंति जे उदिह्वा छकाया, त्रिजामेति शिष्यनिर्देशः, विजतिच्च विद्वान्, म एव शिष्यो निर्दिश्यते तद्विद्वान्, परिजाणिया परिजाणिउं, परिणाए दृविधाए, मनसा कायवेक्केणं पारंभी ण परिगगही एक्के के काये णतगो भेदो, न च परिगगहं कुर्यान्, परिगगहनिमिचो हि मा भूत्कायारम्भः,

एवं सेसाणि वि वयाणि पालेजा, अण्णहा 'सुसावातं वहिद्धं च' सिलोगो ॥४४६॥ वहिद्धं मिथुनपरिग्रहो गृह्यते, तत्र वर्तमानोऽतीव धर्माद्बहिर्भवतीति वहिद्धं, उग्गहं जमजाइयमिति अदत्तादाणं, एताणि सत्थादाणाणि लोगंसि शस्यते अनेनेति शब्दं, शस्त्रस्य आदानानि शस्त्रादानानि, ल्हयंत इत्यर्थः, कस्य शस्त्रस्य ?, असंयमस्य, तदेतद् भिद्धत्परीजानीहि, अथवा उपदेशो भवति, तदेतद् विद्वान् परिजानीयात् । इदानीं उत्तरगुणः—पलिउंचणं च भयणं च' मिलोगो ॥४४७॥ सर्वतः कुंचनं पलिउंचणं माया, भंजणं भज्जते वाऽसाविति असंयतैर्भञ्जनः लोभः, स्थण्डिलात्थानीयं करोति, क्रोध एव स्थण्डिलः वपुर्वैवर्ण्यादि च, उच्छूयनमुच्छूयः उच्छूयणादिति, बहुवचनं जात्यादीनि अष्टौ मदस्थानानि 'धुत्तादानानि लोगंसि' धूर्तस्यायतनानि कर्मपसुतय इत्यर्थः, एवं यद्यदा वर्जयितव्यं तत्सर्वमिह श्रमणधर्मे वर्ण्यमानेऽपदिश्यते, उत्तरगुणाधिकारे च पठ्यते 'धावणं रयणं चैव' सिलोगो ॥४४८॥ धावणं वस्त्राणां, रयणं तेपामेव दन्तनखादीनां च, वमणं च विरेयणं, मुखवर्णसौरूप्यार्थं च वमनं करोति, विरेचनमपि बलाग्निवर्णप्रासादार्थं, वत्थिकम्मं सिसोवेधं, तं पिञ्जं परिजाणिया, वत्थिकम्मं अणुमासणाणि महा वा, तत्थ पल्लिमंथो संजमस्स, 'गंधमल्लस्सिणाणं च' सिलोगो ॥४४९॥ गन्धाश्चूर्णादयो, मल्लं गंधमादी, सिणाणं देसे सन्वे, दंतपक्खालणं दंतथोयणं जहा कुंचकुंचावेति, परिण्हं हत्थकम्मं च, परिण्हो सच्चित्तादि, इत्थी तिविहाओ, कम्मं हत्थकम्मं, स्यात्पूर्वं बहिद्वावर्जनमुपदिष्टं इत्यतः पुनरुक्तं, उच्यते, तद्भेददर्शनाच्च पुनरुक्तं, 'उद्देसियं कीतकडं' ॥४५०॥ कंठो सिलोगो 'आसूणिचं' ॥४५१॥ आस्तनिकं णाम श्लाघा येन परैः स्तूयमानः सुज्झति यावत्थुणोति यावद्वाऽनुसरति तावत्सुज्झति मानेनेति इत्यास्तूनिकं, अथवा जेण आहारेण आहरितेण सुणी होति, बलवन्तं भवति, व्यायामस्नेहपानसायनादिभिर्वा अक्षिरागं अंजनं गृद्धिबोह्येऽभ्यन्तरे वा वस्तुनि, उपोद्धा-

तकर्म णाम परोपधातः तच्च करोतीत्याह, जातितो कर्मणा सीलेण वा परं उग्रहणति, उच्छोलणं च हत्थपादमुखादीनां, कल्केन अह-
गमादिणा हत्थपादमुपथगत्ताणि उव्वहेति तं विद्वान्परिजाणिया 'संपसारी कतकिरिए'सिलोगो ॥४५२॥ संपसारगो णाम
असंजताणं असंजमकज्जेसु सामत्थं देति उव्वेदं वा, कयकिरिओ णाम जो हि असंजयाणं किंचिदारम्भं कृतं प्रशंसति, तद्यथा-साधु
गृहं कृतं, साधुश्चायं सदृशः संयोगः, पासणियो णाम यः प्रश्नं छेदति, तद्यथा-व्यवहारेषु मिथ्याशास्त्रगतसंशयिके व्यवहारे ताव-
द्यदेष ब्रवीति तत्प्रमाणं, शास्त्रेष्वपि लौकिकशास्त्राणां व्याख्यानं ब्रवीति, भावच्छेदं वा साहति सागारियपिंडवत्, विजं परिजा-
णिया कंठयं। 'अट्टापदं ण सिक्खेज्जा'सिलोगो ॥४५२॥ अट्टापदं नाम द्यूतक्रीडा, न भवत्यराजपुत्राणं, तमष्टापदं न शिक्षेत्,
पूर्वशिक्षितं वा न कुर्यात्, वैधा नाम द्यूतं तच्च समुसितंगे, रुधिरं जंतच्छिज्जंति ण, हत्थकम्मं विवाहं च हत्थकम्मं हस्तकम्मं-
वत् 'हस्ते खण्ड०' गाथा, विवादो विग्रहः कलह इत्यनर्थान्तरं, स तु स्वपक्षपरपक्षाभ्यां विजं विद्वान्, परिजानीहि। 'उवाहणाउ
छत्तं च'सिलोगो ॥४५४॥ उपानहो पादुके च वर्जयितव्ये, छत्रमपि आतपप्रकर्षपरित्राणार्थं न धार्य, नालिका नाम नालिकाक्रीडा
कुटुक्काक्रीडति, परकिरिया अणमण्णं च, परकिरिया णाम णो अणमण्णस्स पादे आमज्जेज वा पमज्जेज वा जहा छेदे सत्तिक्कते,
अणमण्णकिरिया णाम इमोवि इमस्स पादे आमज्जति वा रएइ, इमोवि इमस्स, 'उचारं पासवणं' सिलोगो ॥४५५॥ कंठयं
विगडं णाम विगतजीवं, विगतजीवेणापि तावत्तन्दुलोदगादिना न तत्र कल्पते आयमितुं, किमु अनवगतजीवेणं, एवमन्यत्रापि,
अथंडिले पडिसिद्धं, साहट्टुरिति विगतजीवं साहरिऊग ताणि वा हरिताणि साहरित्ठुं। 'परमत्ते अयणपाणं तु' ॥४५६॥
परस्य पात्रं गुहिमात्र इत्यर्थः, अथवा पडिग्गहधारिस्स पाणिपात्रं परपात्रं, पाणिपरिग्गहियस्सवि पडिग्गहो परपात्रो भवति, पर-

वत्थं च अघेलतिएवि परस्य वस्त्रं गृहिवस्त्रमित्यर्थः, तत्तावत्सचेलो वर्जयेन्, मा भूत्पश्चात्कर्मदोषः हुते दोषश्च, यद्यप्यचेलकः स्यात्, एवं तावत्सचेलकस्य, यः पुनरचेलकस्यात्मीयमपि वस्त्रं तत् परवस्त्रमेव, न हि तस्य तदनुज्ञातं, स्वयं चोत्सृष्टत्वादित्यतः परवस्त्रं 'आसंदी पलियंकं' सिलोगो ॥४५७॥ आसंदीत्यासंदिका सर्वा आसनविधिः, अन्यत्र काष्ठपीठकेन, पलियंकेन, पलियंकः पर्यंक एव, 'गंभीरविजया एते०' इत्यादयो दोषाः, गिहंतरे निसेज्जं ण वाहेज्ज 'अगुत्ती बंभचेरस्स, पाणाणं च वधे वध' इत्यादयो दोषाः, 'संपुच्छणं च सरणं वा' संपुच्छणं णाम किं तत्कृतं न कृतं वा स पुच्छावेति अणो, केरिसाणि मम अच्छीणि सोभंते ण वेति एवमादि, ग्लानं वा पुच्छति-किं ते वट्टति ? ण वट्टइ वा ? सरणं पुव्वरत्तपुव्वकीलियां तं विद्वान् परिजानीहि । जसं किंत्ति सिलोगं च' सिलोगो ॥४५७॥ दानबुद्ध्यादिपूर्वं यशः तपःपूजागत्कारादि पश्चाद्यशः, यशः एव कीर्तनं जसकित्ती, सिलोगो णाम श्लाघा नीतितपोबाहुश्रुत्यादिभिरात्मानं श्लाघेत, वंदणपूयाउवि ण कामए, ण वा कज्जमाणामु रागं गच्छेज्जा, सबलोगंसि जे कामा कामा दुविहा इच्छामदनमेदात् पञ्चविधा वा, किंच-'जेणेहं निव्वहे भिक्खु' सिलोगो ॥४५९॥ जेणेति जेण धम्म- कहाए वा संथवेण वा, आजीववणीमगत्तेण वा, अन्नतरेण वा उवघातणादोसेणं, अण्णहेतुं वा पाणहेतुं वा पयुंजमाणेण इमा ओवग्ग्मा, णिव्वहति नाम निर्गच्छति, तन्न कुर्यादिति, अथवा जे णिहं णिहं निव्वाहेति येनास्य इहलौकिकं किंचित्कार्यं निष्पद्यते मित्रकार्यं, प्रति दास्यति वा मे किंचित्, परित्रास्यति वा, धरिस्मइ वा मे किंचित् उवगरणजातं, एवमादिकं किंचिदिहलौकिककार्यं निर्वाहकं साधकमित्यर्थः, तं पडुच्च अण्णं पाणं वा, सीलमंते सुसीलो वा, न पुनः परमार्थेन, शीलवन्तः साधुः तस्स सुधेव णिज्जराए दायव्वं, नत्विहलौकिकं किंचिन्निर्वाहकं प्रतीत्य दायव्वं, अथवा शीलवानिति श्रावकः, अशीला नाम मिथ्यादृष्टयः, तस्मिन् शीलवति वा

दाणं विवज्जए । 'एवं उदाहु णिगग्गे' सिलोगो ॥४६०॥ एवमवधारणे, उदाहृतवान् उदाहुः, नास्य ग्रन्थो विद्यत इति निर्ग्रन्थः महावीरः, स एव च महाभुनिः, किं महं ? यदसौ मनुते, अणंतं णाणंदमणं च, धम्मं देशितवान्, श्रुतमिति कम्मंतरं, धम्मं अनेन श्रुतधर्मेण चारित्रधर्मविशेषमेव श्रुतधर्मेणापदिश्यते 'भासमाणो ण भासेज्ज' सिलोगो ॥४६१॥ अथवा तेन भगवता भाषासमितेनायं धर्म उद्दिष्टः योऽप्यन्यं कथयति सोऽप्येवमेव कथयतु, भासमाणो ण भासेज्ज, यो हि भाषाममितः सो हि भाषामाणोऽप्यभाषक एव लभ्यते, उक्तं च - 'वयणविभत्तीइ कुसलो वयोगतं बहुविधं विघाणंतो । दिवस्संप्पि जंपमाणो सोवि हु वइगुत्तंतं पत्तो ॥१॥' जहाविधीए परिहरमाणो मचेलोवि अचेल् एवापदिश्यते, जहा वा आरुंडुअगो य णिट्ठुअगो य, अथवा भासमाणो ण भासेज्ज, ण रातिणियस्स अंतरं भासं करेज्जा, ओमरातिणियस्स वा, णो य वंफेज्ज मंमयं वंफेति णाम देसीए भासाए उल्लावो वुच्चति, तदपि च अपार्थकं अश्लिष्टोक्तं बहुधा तं वंफेतिचि वुच्चति, अथवा ण वंफेज्ज मम्मयंति, कथं ? जातिकुशीलतवेहिं मर्मकृत् भवतीति मर्मकं, मायाठाणं न सेविज्ज माया णाम गूढाचारतो कृत्वाऽपि निह्वः, करिष्यमानश्च न तथा दर्शयत्यात्मानं, यदा वक्तुकामो भवति तदा पूर्वापरोऽनुचिंत्य वाहरे । किंच, 'संतिमा तधिया भासा' सिलोगो ॥४६२॥ सन्तीति विद्यन्ते, तयिका नाम सद्गता इत्यर्थः, भाष्यत इति भाषा, अनेके एकादेशात् जं चदिच्चाऽणुत्तप्पति खयमेव चौरः काणः दामस्तथा राजविरुद्धं वा लोकविरुद्धं वा एष वा इणमकासी, अनुपातो हि दोषं प्राप्य वा बन्धघातादि भवति, अग्राप्तस्य परं वा सागसं निरागसं वा दोषं प्रापयित्वा चानुतापो भवति, किंच - 'जं छणं तं न चत्तब्बं' छण हिंसायां यद्विहिंसकं तन्न वक्तव्यं, तद्यथा - लूयतां केदारः युज्जतां शकटानि गोर्वधयतां निविश्यन्तां दारका इति, एसा आणा णियंठिया

आज्ञा नाम उपदेशः, णियंठा इति निर्ग्रन्थः, एषा महाणियंठाण वा, एषा आज्ञा उपदिष्टा, किंच ॥४६४॥ होला इति देसी भाषातः, समवया आमन्यते यथा 'लायनं कोइ रे हेछ'ति, सहीवादमिति सखेति, सोलत्रादो प्रियभाष इव, गोत्रावादो वा पठ्यते, यथा किं भो ! ब्राह्मण क्षत्रिय काश्यपगोत्र इत्यादि, तुमं तुमंति अपडिण्णे जो अ तुमंकारभिजे, वुद्धो वा प्रभविष्णुर्वा स न वक्तव्यः, अपडिण्णो णाम साधुरेव, सब्वसो तं ण वत्तए-सर्वशस्तन ब्रूयात् । किंच-यदुक्तं णिज्जुत्तीए- 'पासत्थो सण्णकुसील-संथवो ण किर वइति' तदिदं- 'अकुशीले सदा भिक्खू' सिलोगो ॥ ४६४ ॥ कुत्सितं शीलं यस्य स भवति कुशीलः, स तु पासत्थादीणं एगं, ततो पंचण्हवि, तन्न तावत् स्वयं कुशीलेन भाव्यं, णो य संसग्गिगयं भये न च तैः संसर्गो कुर्यात्, संसर्जनं संसर्गिः, आगमणदाणग्रहणसंप्रयोगान्मा भूत् 'अंबस्स य णिंबस्स य'त्ति तं न संसर्गिं तैर्भजेत् संसर्गिस्तद्भवं गमयति-कथं? - सुहरूवा तत्थुवसग्गा सुखरूपा नाम सुखस्पर्शाः, तद्यथा को फासुगपाणीएण पादेहिं पक्खालिज्जमाणेहिं दोसो ?, तहा दंत-पक्खालणे, उव्वट्टणे, एवं लोणे अवणो न भवति, अहवा सुख इति संयमः, संयमानुरूपा हि तत्रोपसर्गा भवन्ति, मणे वइं, त्रिविधेनापि करणेन सातिं मनुते, णणु को आहाकम्मे दोसो ?, ण वा सरीरोऽधम्मो भवति, तेण शरीरसंधारणत्थं उपाहणसन्निधिगादिसु को दोसो ?, उक्तं हि- 'अप्पेन बहुमसेजा, एतं पंडितलक्खणं !' संपयं हि अप्पाइं संधयणाइं धित्तिओ य तेण एवमादिसु रुवेसु उवसग्गेसु पडिबुज्जेज, तेवि हु पडिबुज्जेज णाम जाणेजा, जाणित्ता ण संसर्गिज्जुज्जेज, यथाशक्तितश्च अभिहन्यात् । किंच-भिक्खा-दिनिमित्तं च गृहपतिमनुप्रविश्य तत्र 'नन्नत्थ अन्तरायेण' सिलोगो ॥४६५॥ अंतरागं 'जराए अभिस्सुतो वा, वाहितो तपस्वी'

श्रीसूत्रक-
ताङ्गचूर्णिः
॥२२६॥

इत्यादि, ग्रामकुमारीयं किङ्क, ग्रामधर्मः क्रीडा, कुमारक्रीडा च ग्रामकुमारीयं, किं तत्र ? , ग्रामक्रीडा हास्यकन्दर्पहस्तस्पर्शनालिंग-
नादि तामिः सार्द्धं, एवं वा स्त्रीभिः क्रीडते ऋति, पुंभिरिति सार्द्धं, कुमारकानां क्रीडा कुमारक्रीडा, तत् तदुभयादालिंगादि, तं तु
खुडुगेहिं सार्द्धं गिहत्थकण्डुगेहिं वा महंतेहिं वा सव्वकेली न कायव्वा, नचातीत्य वेलां हसे सुणी, वेला मेरा सीमा मज्जायत्ति
वा एगङ्कं, नातीत्य मार्यादां हसे सुणी, 'जीवे णं भंते ! हसमाणो वा उस्सुयमाणे वा कइ कम्मपणीओ बंधइ ? , गोयमा ! सत्त-
विहबंधए वा अट्टविहबंधए वा' इह हसतां संपाइमवायुवधो । किंच- 'अणुस्सुओ' सिलोगो ॥४६६॥ अणिस्सि(णुस्सु)ए उराकेहिं,
उराला नाम उदाराः शोभना इत्यर्थः, तेषु चक्रवर्त्यादीनां सम्वन्धिषु शब्दादिषु कामभोगेषु अन्यैश्चर्यवत्त्वाभरणगीतगान्धर्वयान-
वाहनादिषु इह च परलोके वा अनिःसृतो अपमत्तो परिच्चए, अन्येषु वा आहारादिषु, चरियाए अपमत्तो, चरिया भिक्खुचरिया
तस्यामप्रमत्तः स्याद्, यदि नाम तस्यामप्रमत्तः परीपहोपसंगैः स्पृशेत् ततो समाधिमधियासए । 'हम्मममाणो न कुप्पेज्ज' सिलोगो
॥ ४६७॥ बुच्चमाणो असिलोगो नाम असुस्सस्समाणो निंदिजमाणो वा णिब्भत्थिजमाणो वा न संजले, न हि विदितः कोय-
मानाभ्यामिन्धनेनैव वाग्निं संजले, तं पुण समणो अहियासेज्जा, सुमाणो नाम रागदोसरहितो, ण य कोलाहलं करे ण उक्कड्ढिं
चोलं वा करेज्ज, राजसंपसारियं वा । किंच- 'लद्धे कामे ण पत्थेज्जा' सिलोगो ॥४६८॥ लद्धा णाम जइ ण कोइ वत्थगंधअ-
लंकारइत्थीसयणासणादीहिं णिमंतेज्ज तत्थ ण गिण्हेज्ज, जओ धावितो, अथवा लद्धे कामे तथोलद्धीओ आगासगसणविश्रुतादीओ
अक्खीणमहाणसिगादीओ य ण दाव उवजीवेज्ज, ण य अणागते इहलौकिके एता एव वत्थगंधादीए, परलोकिगे वा, जहा बंभ-
दत्तो तहा ण पत्थेज्ज, एवं ताव विवेगो आख्यातो भवति, किंच-आयरियाइं सेवेज्ज आचरणीयाणि आयरियव्वाणि दुधिया-

एधि सिक्खाए, केसामंतिगं ?-सुबुद्धाणं, सुट्ठु बुद्धा सुबुद्धा गणधराद्याः यथा यदा काले (द्वा ये यदा काले) आचार्या भवन्ति ।
 किंच-‘सुस्सुसुमाणो उवेहेज्ज’ सिलोगो ॥ ४६९॥ श्रोतुमिच्छा श्रूपा, कोऽर्थः ? पूर्वमुक्तं आयरियाहं सिक्खेज्ज सुबुद्धाणं,
 तेषां सकाशादिदानीं तदर्थसुश्रूपा तथैव, उपासित, सुपत्थं शोभनप्रज्ञं, सुप्रज्ञं-गीतार्थं प्रज्ञावन्तं, सुट्ठु तवस्मितं सुतवस्मितं, यदि
 चेत्संविग्ग इत्यर्थः, तत्र केवंविधाचार्याः शरणं ? वीरा जे अत्तपण्णेसी वीराजन्त इति वीरा, आत्मप्रज्ञमेपन्तीति आत्मप्र-
 ज्ञैपिणः, आत्मज्ञानमित्यर्थः, कथं ? येनात्मा ज्ञायते येन वाऽस्य निस्सरणोपायः संयमवृत्तिव्यवस्थित इति, पुरुषादानीयाः सेव्यंत
 इत्यर्थः, राजानो राजामात्यादिकाश्च पंडिता धर्मलिप्सवो वा, पुरुषादानीया यदा संवृता भवन्ति इत्यतः प्रव्रजंति, प्रव्रजितास्तु
 ‘ते वीरा बंधणुम्मसुक्का’ ॥ ४७०॥ अहवा पूर्वं गृहवासे द्विविधमपि भावद्वीपं अदृष्टवन्तः प्रव्रज्जामुपेत्य पुरुषादानीयाः यदा संवृता
 भवन्ति धर्मं लिप्सुभिः पुरुषैरादानीयाः, अथवा ग्राह्याः पुरुषा इत्यादानीयाः, अथवाऽऽदानीया इत्यादानार्थिकः साधुः पुरुष-
 आसौ आदानीयश्च पुरुषादानीयः, ते धीरा इति आदानीयाः, वीराजन्त इति वीराः, बन्धनानि कालादीनि तेभ्यो मुक्ता बंधणु-
 म्मुक्ता, न तदसंजमजीवितं पुनरवकाङ्क्षते विषयकषायादिजीवितं वा, जं तं कषायादिजीवितं पासत्थादिजीवितं तदिदं । तंजहा-
 ‘अग्निहे सद्धफासेसु’ सिलोगो ॥ ४७१॥ मणुण्णेषु सद्धेसु फासेसु य अग्निहेण भवितव्यं, रुवेसु अमुञ्चितेण भवितव्यं, एवं
 गंधरसेसु, अमणुण्णेषु य सव्वेसु देसो न कायव्वो, णिगमणमिदाणि अपदिश्यते ‘सव्वं तं समययातीथं’ सव्वमिति यदिदं
 धर्मं प्रति इह मयाऽध्ययनेऽपदिष्टं, समय आरुहत एव, आदियंति भक्षणं, सामाभ्यन्तरकरणमात्रं, अद भक्षणे, समयेण अतीतं सम-
 याभ्यन्तरे ण, समयेनावद्धमित्यर्थः, अथवा ये वा परे कुसमयास्तान् कुसमयान् तदतीतं, अज्ञानदोषाद्विषयलाभस्यावनतैराचर्यत

इत्यर्थः, किं तत् ? यदिदं लवितं बहु, लवितं नाम कथितमित्यर्थः, किंच-उक्तावशेषमिदमपदिश्यते 'अतिमाणं च मायं च' सिलो गो ॥४७२॥ अतिरतिक्रमणादिषु, अतिशयेन मानं अतिमानं, एवं मायामपि, चशब्दात् क्रोधलोभावपि, कोऽर्थः ?, यदपि च चेत् क्रोधोदयः स्यात्तथापि तस्य निग्रहः कार्यः न तु साफल्यं, एवं शेषाणामपि अज्झवसेया, यद्यपि मानोह्वयाचार्यादिषु प्रशस्तो मानः क्रियते सरागत्वात् तथापि तमतीत्य योऽन्यो जात्यादिमानः तं परिणाय-तं दुविधाएवि परिणाय परिज्ञाणेज, शेषेच्चपि प्रयोजयितव्यं, गारवाणि य सत्त्वाणि इङ्गीगारवादीणि, परिज्ञायेति वर्तते, निव्वाणं संघए सुणि निव्वाणमिति संयम एवं, तं संयमं अच्छिणसंघणाए ताव संधेहि जात्र परं संयमडाणं संधितं, अथवा निर्वाणमिति मोक्षः संधित इति ॥ धर्मा-
ध्ययनं नवमं समाप्तं ॥

समाधिति अज्झयणस्स चत्तारि अनुयोगदारा, अहियारो से समाधीए, एसो य जाणितुं फासेतव्वो णामणिप्फणो, 'आदाणपदेणाधं गोणं णाम' गाथा (१०३) यस्मादादौ व्यपदिश्यते 'आधति मतिमं अनुचीति धम्मं' इतरथा त्वध्ययनस्य समाधिरिति संज्ञा, तेनैवार्थाधिकारः, जहा असंखयस्स आदाणपदेण असंखतंति णाम, तं पुण पमायापमादत्ति अज्झयणं बुच्चति, जेण तत्थ पमादो अप्पमादो य वणिज्जति, तेहव लोगसारविजयो अज्झयणं, आदाणपदेणं पुण आवंतित्ति बुच्चति, एवमादीणि अज्झयणाणि आदाणपदेण बुच्चति, गुणणिप्फणेणं पुणाइ णामेण तेसिं निक्खेवो भवति, एयस्स पुण गुणणिप्फणं णाम समाधिः, सा च षड्विधा भवति, 'णामं ठवणादविए' गाथा (१०४) तत्थ दव्वसमाधी णं 'पंचसुवि य विसएसु' गाथा (१०५) श्रोत्रादीनां पंचानामपि इन्द्रियाणां यथास्वं शब्दादिभिर्मनोर्ज्ञैर्विषयैर्यां तुष्टिरुत्पद्यते सा द्रव्यसमाधिः, अथवा दद्वं जेण तु दवेण

समाधी, साधितं च जं दम्भं सोमवण्णादि सा दम्भवसमाधिः, क्षीरगुडादीनां च समाधि अविरोध इत्यर्थः, दम्बेण समाधिरिति, जहा उपजुताणं परिणामिगसमाधिरित्यादि, आहितं विच्यं ददति, जहा तु लोए आहितंति समं भवति, एसा दम्भवसमाधिः, खेत्ततो समाहि खेत्तसमाही, जहा दुब्भिकखहताणं सुभिकखदेसं पाविऊण समाधी, तथैव चिरप्रवसितानां खगुहं प्राप्य, जत्थ वा खेत्ते समाधी वणिज्जति, कालसमाधी णास जस्स जत्थ काले समाधी भवति, प्रशस्तावदानसंतानां वर्षासु नक्तमूलरानां अहनि बलि-भोजनानां वायमानां शरदि गत्तां, जस्स वा जच्चिर कालं समाधी, 'भावसमाधी चतु०' ॥१०६॥ तंजहा-णाणसमाही दंसण-समाही चरित्तममाही तयममाही, णाणसमाही जहा जहा सुयमधिज्जति तथा तथाऽस्यातीव समाधिरुत्पद्यते, ज्ञानोपयुक्तो हि आहार-मपि न कांक्षते, न वा दुःखस्योद्विजते, ज्ञेयार्थावलंबने चास्यातीव समाधिरुत्पद्यते, दर्शनसमाधिरपि जिनवचननिविष्टयुद्धिरिह निर्वातसरणप्रदीपवन्न कुमतिभिर्भ्रम्यते, चारित्रसमाधिरपि विषयसुखनिःसंगत्वात्पशं समाधिमप्नोति, उक्तं च-“नैवास्ति राज-राजस्य तत् सुखं०” तपःसमाधिरपि नासौ तथा भावितत्वात् कायकेशधुतदृष्णापरीपहेस्य उद्विजते, तथैवाभ्यन्तरतपोयुक्तः ध्याना-श्रितमना निर्वाणस्य इव न सुखदुःखाभ्यां बाध्यते, गतो णामणिप्फणो । सुत्ताणुगमे सुत्तमुच्चारयेक्वं जाव 'आघं मत्तिमं अत्ति-वीय घम्मं' वृत्तं ॥ ४७३ ॥ सम्बन्धः अञ्जिनं निर्वाणं, संधनेति वर्त्तते, स एवं भगवान् तस्यामञ्जिन्ननिर्वाणसन्धनायां वर्त्त-मान आघं मत्तिमं अणुवीयि घम्मं आघंति आख्यातवान्, मतिमानिति केवलज्ञानी, अणुवीयिचित्ति अणुविचित्त्य कथयति, ग्राहकं ब्रवीति जहा 'णिउणे णिउणं अत्थं थूलत्थं थूलबुद्धिणो कथए' सुणेल्हावि चित्तेंति-मम भावसमुच्चिन्त्य कथयन्ति, तिरि-यायवि चित्तयंति-अम्हं भगवान् कथयंति, आहाराद्या द्रव्यसमाश्रयः प्ररुप्प्य प्रशस्तभावसमाधिः अंजुमिति उज्जुगं न यथा शाक्या

वृक्षं स्वयं न छिदंति, भिन्नं जानीहि, तं छिदानं ब्रुवते तथा कार्पण्यं न स्पृशति, क्रयविक्रयं तु कुर्वते, इत्येवमादीभिः अंततो विक-
स्पितव्यं, अपडिणो भिक्खू स समाधिप्राप्तयेकः समाधिप्राप्तः योऽप्रतिज्ञः इहपरलोकेषु कामेषु अप्रतिज्ञः अमूर्च्छित इत्यर्थः, अद्विष्टो
या, भिक्खू पूर्ववर्णितः तुर्विशेषणे भावभिक्खू विसोसिज्जति भावसमाधिरेव प्राप्तनिबन्धने न निदानभूतः, अनिदानभूतो नाम अना-
श्रवभूतः सर्वतो ब्रजेत् परिच्यए, अथवा अणिदानभूतेषु परिवएज्जा अनिदानभूतानीति निदा बंधने अबन्धभूतानीति अनिदानतु-
ल्यानीति ज्ञानादीनि व्रतानि वा तेसु परिवएज्जा, अथवा निदानं हेतुर्निमित्तमित्यनर्थान्तरं, न च कस्यचिदपि दुःखनिदानभूतो, जहा
न तहा परिवएज्जा, काणि पुण णिदानट्ठाणाणि ?, पात्रबंधादीणि, तत्थ पाणाइयातो चउव्विहो, तंजहा-द्वयओ खित्तओ कालओ
भावओ, तत्र क्षेत्रप्राणातिपातप्रतिषेधे प्रतिपादनार्थमपदिश्यते 'उड्डे अहे या तिरियं दिस्सामु' वृत्तं ॥ ४७४ ॥ सव्वो पाणाइ-
वातो कज्जमाणो पणवगादि संपडुच्च उड्डं अहे य तिरियं वा कज्जति, तत्रोर्ध्वमिति अप्पणो यदूर्ध्वमिति यदधः शिरसः, अधः इति
अधः पादतलाभ्यां, शेषं तिर्यक्, तत्रोर्ध्वं संपातिमज्जोवर्षोल्काप्रदीप्तगृहादीनि वायुवृक्षपक्षिमक्षिकाः ये वाऽन्ये वृक्षगृहाद्याश्रिताः, एव-
मधस्तिर्यक् विभावितव्याः, द्रव्यप्राणातिपातस्तु तस्मा य जे पाणा, भावप्राणातिपातस्तु हत्थेहि पादेहि य असंजसतो, चशब्दात्
अपि उच्छ्वासनिश्वासासितवायुनिर्गर्गादिषु सर्वत्र संयमति, एवं मायं मायं मायं च संजमेज्जा, तथैव अदिणं ण
भेण्हत्तवंति ततियं वतं, एवं सेसाणिपि अत्थतो परूवेयव्वाणि, ज्ञानदर्शनसमाधिप्राप्तिसिद्धये त्विदमपदिश्यते 'सुयक्खायधम्ममे
वित्तिगिच्छत्तिण्णे' वृत्तं ॥४७५॥ सुण्ठु आख्यातो धर्मः सम्भवति सुअक्खायधम्ममे द्विविधो, वित्तिगिच्छातिणोत्ति दर्शनसमाधि
गहिता, निस्संकि य निक्कंखिय गाथा, जेण केणइ फासुणेणं लाढतीति लाढः सुत्तत्थतदुभयेहिं विचिचेहिं किसेवि देहे अपरितंते

लाहेति, आयतुले पयासुचि प्रजायन्त इति प्रजाः पृथिव्यादयस्तासु यथाऽऽत्मनि तथा प्रयतितव्यं, न हिंसितव्या इत्यर्थः, आत्म-
तुल्या इति 'जह मम ण पियं दुक्खं' एवं मुमावादेऽपि, जहा मम अब्भाइक्खिजंतस्स अपिपयं एवमन्नस्यापि, एवमन्येष्वपि
आश्रवद्वारेषु आत्मतुल्यत्वं विभाषितव्यं, आयं ण कुज्जा इह जीवितट्ठी आयो नाम आगमः तमायं न इहलोकजीवितस्यार्थे
कुर्यात्, अणपाणवत्थसयणपूयासक्कारेहं वा चयं ण कुज्जा, चयो णाम सन्निचयं न कुर्याद्, अन्यत्र धर्मोपरुणं, शेषमाहारादि,
वस्तुसञ्चयः सर्वः प्रतिषिध्यते, हिरण्यधान्यादिसंचयोऽपि प्रतिषिध्यते, येनानागते काले जीवका स्यादिति, तं प्रतीत्य भावसंचयो
भवति, कर्मसंचय इत्यर्थः, तेण चयं ण कुज्जा सुतवस्सी-भिक्षू । किंच 'सद्धिदिया(याभि)णिब्बुडे पयासु'वृत्तं ॥४७६॥
मर्मेन्द्रियनिवृत्तो जितेन्द्रिय इत्यर्थः, प्रजायत इति प्रजाः-स्त्रियः, तासु हि पंचलक्षण विषया विद्यन्ते, शब्दास्तावत्कलानि वाक्यानि
विलासिनीनां, रूपेऽपि 'गतानि सर्वं व्यवलोकितानि, सितानि वाक्यानि च सुन्दरीणां' रसा अपि चुंबनादयः, यत्र रसस्तत्र
गन्धोऽपि विद्यते, स्पर्शाः सम्बन्धकुचोरुवदनसंसर्गादय इत्यतः सर्वेदिया णिब्बुडो पयासु, सर्वत्रो विप्रमुक्त इति चरेत्, सर्वा-
समाधिविप्रमुक्तः सर्वबन्धनविप्रमुक्तः, किंच-स एवं विप्रमुक्तबन्धनः पासाहि पाणे य, पुहो णाम पृथक् २ अथवा पुहोति बहुगे
पाणे चित्रिहेहिं दुक्खेहिं सण्णा विसण्णेहिं, विसंतो वा विसंतीति प्रविशंति संसारं नगरं परलोकं च, अथवा अयमाजवंजविभावो
ज्ञायत एव, अट्टविहकर्मोदयदुःखेन अट्टेति आत्तो, अथवा दुक्खद्विता, अट्टति आर्त्तव्यानोपगताः, मनोवाक्कायैः परितप्यमानो,
'एतेसु बाले तु पकुब्बमाणे' वृत्तं ॥४७७॥ एतेष्विति जे ते पुहो विसन्ना ये प्रकुर्वन्ते हिंसादीनि एतेष्वेव आवर्त्यते-कर्मणि
पावकैः बध्यते च एवं बालो एवमित्यवधारणे एवं हि बालः चौर्यपारदारिकादीनि इहैव हस्तादिच्छेदान् बन्धबधादींश्च प्राप्नोति,

एवं तु एवमेनेन सामान्यतो दृष्टेनानुमन्ये यथा इह हिंसांतुतचौर्याव्रह्मपरिग्रहादीन् प्रकुर्वन् दोषान् ग्रामोति एवमेव परत्रापि नरका-
दिसु दुःखानि ग्रामोतीत्यतः आउड्ढति, आउड्ढती नाम निवर्त्तते, वक्तारोऽपि च भवति-आउड्ढ समाउड्ढो समाउच्चिसु तु, इदानीं
बाला हि दृष्टापायाः प्रायसो निवर्त्तते, अपायोद्वेलिनां बालानां भीरूणां अपदिश्यते, तस्मात् कानि पापानि येभ्योऽसौ निवर्त्तते ?
अतिवातो कीरति अतिपतनमतिपातः प्राणातिपात इत्यर्थः, जेणं अप्पाणं वा परं वा जीविताओ ववरोवेति, नियतं गुञ्जते नियु-
ञ्जते, यथा राजादिभिर्भृत्यादयः युद्धाधिकरणाध्यक्षादिषु तेषु निरुञ्जते, एवं यावन्मिथ्यादर्शनादीनि, किञ्च-तिष्ठन्तु तावद्येऽतिपातं
कुर्वन्ति, ये च भृत्यानुभृत्या वा तेषु तेषु कर्मसु नियुञ्जते अन्येऽपि पापं कुर्वन्ते, तद्यथा-‘आदीणभोईत्ति’ वृत्तं ॥ ४७८ ॥
यावदैव्यं तावद्दीनः, कोऽर्थः ?-दीणकिन्नवंगीमगादि पापं करेति, उक्तं हि-‘पिंडोलगेवि दुस्सीले, नरगाओ ण सुच्चति’ आदीण-
त्तणेण भुञ्जतीति आदीणभोजी, सो पुण कयाइ अलभमाणो असमाधिपत्तो अथे सत्तमाएवि उववजेजा, जहा सो रायगिह-
च्छणपिंडोलगो वेभारगिरिसिलाए वल्लितो ‘मन्ता हु एवं’ मत्वा एगन्तसमाहिमाहुः, द्रव्यसमाधयो हि स्पर्शादिसुखोत्पा-
दकाः अणैकान्तिकाश्च भवन्ति, कथं ? अन्यथा सेवनादसमाधिं कुर्वन्ते, उक्तं हि-‘तच्चेव होंति दुक्खा पुणोवि कालंतरवसेणं’
ज्ञानायास्तु भावसमाधयः एकान्तेनैव सुखमुत्पादयन्ति हि, परवचः-एवं मत्वा संपूर्णं समाधिमाहुस्तोर्थकराः, स एवं बुद्धे समा-
धियस्ते बुद्ध इति जानको, भावसमाधीय स्ते, बुद्ध इति जानको भावसमाधी एव चतुर्विधो पङ्क्तितो, दव्वविवेगो आहारादि,
अड्ढुकुडिअडगप्पमाणमेत्तक्कवलेण०, एगे वत्थे एगे पादे, भावविवेगो कमायसंसारकम्माणं, दुविधे विरत्तो विवेगो एवमस्य
समाधिर्भवति, पाणातिपाताओ णवएण भेदेणाविरमणा अविरति, लेख्या यस्याधिः स भवति ठितच्चा, अबहितलेइय इत्यर्थः,

विसुद्वलेसासु'ठितो सो 'सुखं जगं तु' वृत्तं ॥ ४७९ ॥ जायंत इति जगत्, 'समता नाम 'जह'ममं ण पिथं दुक्खं' 'णत्थि य
सि'कोइ वेसो पिओ व०' अथवा अन्यस्य ग्रियं करोति अन्यस्याग्रियमित्यतः, कोऽर्थो?—नान्यान् वातयित्वा अन्येषां ग्रियं करोति,
मृगकैः माज्जरिपोपवत्, अथवा ग्रियमिति सुखं मर्वसत्त्वानां, तदेषां ग्रियं न कुर्यात्, न कस्यचिदग्रियं, मध्यस्थ एव स्यादित्यतः
सम्पूर्णसमाधियुक्तो भवति, कश्चित् समाधि संधाय 'उट्ठाय दीणे तु पुणो विसरणो' उत्थायेति समाधिसमुत्थानेन, दीन
इत्युज्जितो भोगामिलापी, सर्वो हि तर्कको दीनो भवति, ईप्सितलंभे च दीणेतः, पुणो विमचेति गिहत्थीभूतो वा पीसत्थभूतो
वा, अयं तु पाश्वोऽधिकृतः, पूयासकारामिलापी वस्त्रपात्रादिभिः पूजनं च इच्छति, सिलागो णाम इलावा यश इत्यर्थः, सो दुह-
सेजाए वट्टति, अभिलममाणां अममाधिद्वितो भवति, किमयं पुण पूयाभिलोगक्रामी?, भणितं च—जातिं णिपीय पज्जं जति०
'अट्ठाकडं चेव' वृत्तं ॥ ४८० ॥ आहाय कडं आथाकडं आथाकर्मत्यर्थः, अथवा अन्यानपि जाणि साधुमाधाय कीडकडादीणि
क्रियंते ताणि आथाकडाणि भवति, अधिक कामयेते—प्रार्थयतीत्यर्थः, अथवा णियमेण णिसंतणा, जो तं णियामणं गेण्हति सो
णियायमाणे, जो पुण अट्ठाकम्मादीणि कम्माइं सरति—सुमरइति निगच्छति गवेण(य)तीत्यर्थः, स पावत्थोसण्णकुशीलाणं विस-
ण्णाणं संयमोद्योते मार्गं गवेणति, विपीदति वा, येन संसारि विसणो भवत्यसंयम इति, विसणमेपतीति विपणेषी, तदा तदा
दीणभानं गच्छति शुक्कपटपरिभोगवत्, परिभुजमाणा शुक्कपटवत् मलिनीभवत्यसौ, इत्थीहिं सत्ते य पुट्ठो य बाले सक्ता रक्ता
शुद्धा, पुट्ठो इति पृथक् गहनः, स्त्रीनिमित्तमेव च परिग्रहं ममायमाणा, चतुर्विधपरिग्रहनिमित्तमेव 'आरंभसत्ता' वृत्तं ॥ ४८१ ॥
आरभसत्ता, आरभो दन्वे मावे य, तत्र सत्ताः असमाधि पत्ता णिचयं करेति, हिरणसुवण्णादी दन्वणिचय, दन्वणिचयदो-

सेणं अट्टविधक्रमणिचयं करोति, इहलोक एव च असमाधिगुणं जानानः समाधिधर्मं वा समीक्ष्य चरेदित्यनुमत्यर्थः, सर्वेभ्योऽसमाधिस्थानेभ्यो विग्रमुक्तः आरभपरिश्रहादिभ्यः अणिस्सितभावविहारेण विहरमाणो । छंदे ण कुज्जा हित(इह)जीवित्ठी' वृत्तं ॥ ४८२ ॥ छन्दः प्रार्थना अभिलाष इत्यनर्थान्तरं, पठ्यते च 'आयं ण कुज्जा' आयं गच्छतीत्यादयो हिरण्यादि सदादी वा, इहजीवितं णाम कामभांगादयः यशःकीर्तिरित्यादि, असंयमजोविताधिकारेषु तद्गृहकलत्रादिषु अमज्जमाणो य परिवएज्जा, किंच-णिसम्मभास्सी य विणीनगेधी णिसंमभासी णाम पूर्वापरसमीक्ष्यभाषी, अहाअक्रममभोगी, स्वजननादिषु गिद्धी विनीता यस्य स भवति विनीतगिद्धी, हिंसया अन्विता कथ्यत इति कथा, कथं हिंसान्वितं?, तस्मादश्नीत पियत स्वादत मोदत हनता-तिहनत छिन्दत ग्रहरत पचतेति, आहाकडं वा न निकामएज्ज ॥४८३॥ आहाकडं-औद्देशिकमित्यर्थः, ण अधिकामेज्जा ये तान् च कामयन्ति न तैः पार्श्वस्थादिभिरागमणगमादि तत्प्रशंसादिसंस्तवं च कुर्यात्, किं वा एवं समाधियुक्तः धुने उरालं तु अकंखमाणो उरालं णाम औदारिकशरीर तत्तपसा धुनीहि, धुननं कूशीरुणमित्यर्थः, तस्मिंश्च धूयमाने कर्माणि ध्रुयतेऽनपेक्षमाण इति, नाहं दुर्बल इतिकृत्वा तपो न कर्तव्यं, दुर्बलो वा भविष्यामीति, याचितोपस्करमिव व्यापारयेदिति, तत्र विशेषान् अनपेक्षमाणः वेचाय असमाधिः, श्रवतीति श्रोतस्ताद्वि गृहकलत्रधनादि प्राणातिपातादीनि वा श्रोतांसि, तान्यनपेक्षमाणः 'धुनी-हीति वर्तते, श्रोतांस्यप्यनपेक्षमाणः, स एव तेषु असज्जमाण इत्यर्थः, किंच-पेक्ष्य न प्रार्थये तवो 'एगत्तमेव अभिपत्थएज्जा' वृत्तं ॥ ४८४ ॥ एकभाव एकत्वं, नाहं कस्यचिन् ममापि न कश्चिदिति, 'एक्को मे भामआ अप्पा, णाणदंसणसंजुतो । सेसा मे बाहिरा भावा, सव्वे संजोगलक्खणा ॥ १ ॥' एवं वैराग्यं अणुपत्थेज्ज, अथ 'किमालंबन कृत्वा? 'एवं पमोक्खे ण मुसंति

पासं' जं चेव एतं एकत्वं एव चैव प्रमोक्षस्वो, कारणे कार्योपचारादप्येव मोक्षः, भृशो मोक्षो प्रमोक्षस्वो, सत्यश्रायं, अथवा ज्ञानादिममाधि प्रमोक्षं, अमुस्मिन् एतदपत्ते, तदेकान्तसमाधिरेव प्रमोक्षः, अमुस्मिन् अननृतः, अयं वा प्रमोक्षक इति, अक्रोधने, न केवलमक्रोधनः, एवं अर्थभणे अवंक्रणो अलुब्धभणे जाव अमिच्छादंसणो, सत्यां णाम संयमोऽनृतं वा, सत्ये रतः सत्यरत, सत्यो नाम संयमस्तस्मिन्, तपस्तपस्वी दुरुत्तरगुणाः, एते हि मूलोत्तरगुणा विचित्रा स्रगिव श्रीकृताः, तत्रोत्तरगुणा दर्शिताः, मूलगुणास्तु 'इत्थीसु या अरतमेहुणे या' वृत्तं ॥ ४८५ ॥ तिविहाओ इत्थिगाओ, न रतः अगतः विरत इत्यर्थः, परिगगहं चैव अमायमाणे एवं सेसावि अहिंसादयो मूलगुणाः, चउत्थपंचमयाण तु वयाणं भावणा-उच्चावएहिं अनेकप्रकाराः शब्दादयः, अथवा उच्चा इति उत्कृष्टाः, अवचा जघन्याः, शेषा मध्यमा, त्रायत इति त्राता, श्रि सेवायां, तेन संश्रियमानाः, असंश्रयमान एव च विषयान् मिधुः ममाधिप्राप्तो भवति, इहैव 'नैवास्ति राजराजस्य तत् सुखं' परे मोक्ष इति, स एवं समाधिप्राप्तः 'अरतिं रतिं च अभिभूय' वृत्तं ॥ ४८६ ॥ केण ?, समाधीए, पतनादिफासंति, तण्कासग्रहणेण कट्टसंथारगइकडा य, समाधिसमाओने हियाओ तत्थ तणहि विज्झमाणं वा अत्थुरमाणं वा सम्मं अधियासंति, सीतं सीतपरीसहो, तेऊ उसिणपरीसहो, तणादिफासग्रहणेण दंसगमसगादिपरीसहा गहिता, सदग्रहणेण सव्वे अक्कोसादिसदपरीसहावि गहिता, सुब्भिंदुब्भिभगहणेण इट्ठाणिट्ठविसया गहिता, किंच-'गुत्ते वईए य ममाधिपत्ते' वृत्त ॥ ४८७ ॥ मौनी वा समिते वा भापते, भावममाधिपत्ते भवति, लेसं समाहट्टु तिणिण लेस्साओ अवहट्टु तिणिण पत्तथाओ उपहट्टु, मन्वतो वजेत्तु परिणएज्ज, किंच-गिहं ण च्छाए णवि च्छादएज्जा उग एव परकृतनिरयः स्यात्, संमिस्स भावं प्रजायंतः प्रजाः-स्त्रियः, अथवा सर्व एव प्रजाः—

गृहस्थाः ये तैः सन्मिश्रीभावं पञ्जहे, संमिस्सिभावो णाम एगतो वासः, आगमणममणाइसंथवो स्नेहो वा, एवं चारित्रमसाधिः परि-
ममाप्तः ॥ इदानीं दर्शनभावममाधिः—‘जे केइ लोगंमि तु अकिरिया य’ वृत्तं ॥ ४८८ ॥ जेत्ति अणिहिट्टणिहेसो, अशोभन-
क्रियावादिनः पारतन्त्र्या अक्रियावादिनः क्रियातो, अक्रियो वाऽऽत्मा येषां, निश्चितमेव अक्रियात्मानः, अन्येन केनचित्पट्टाः—
कीदृशो वा धर्मः?, धुतं आदिपंत्तिं धुतवादिनो, धुतं नाम वैराग्यं, धुतमादिर्यति—धुतं पसंसेति, एवं ते धुतमपि आत्मी-
कुर्वतः आरंभसत्ता यथा जाकया द्वादश धुतगुणा ब्रुवते, अथवा पचनादिद्रव्यारंभेऽपि सक्ताः समाधिवर्म्मन जानंति, विमो-
क्षस्य हेतुः विमोक्षहेतुः तमेवं तत्त्वमुवदिसंति, ‘तेसिं पुढोछन्दा’ वृत्तं ॥ ४८९ ॥ पुढोछन्दाण भाणवाणं पृथक् पृथक् छंदा
नानाछन्दा इत्यर्थः, केचित् कूरस्वभावा केचिन्मृदुस्वभावास्तथा केषांचिन्मंसं केचिन्मासमद्याशिनः तथा केचित् गीतनृत्यहरित-
प्रियाः केचित्परव्यसनरताः केचिन्मध्यस्था इत्यादि, तथा दृष्टिभेदमिति, प्रतिक्रियाणं वा, पुढो वा तं, यथैव हि नानाछन्दा
कतेव्यादिषु लौकिकाः तथैव हि किरिया अकिरियाणं वा पुणो पचादं उपादीयंत इत्युपादाः गृहा इत्यर्थः, अथवा उपवादो
दृष्टिः, तद्यथा—केषांचिदात्माऽस्ति केषांचिन्नास्ति, एवं सर्वगतः नित्यः अनित्यः कर्त्ता अकर्त्ता मूर्त्तः अमूर्त्तः क्रियावन्निष्क्रियो
वा, तथा केचित् सुखेन धर्ममिच्छन्ति केचिद् दुःखेन केचित् सौख्येन केचिदन्यथा केचिद्वारंभेण, केचिन्निःश्रेयसमिच्छन्ति केचि-
दभ्युदयमिच्छन्ति, एकास्मिन्नपि तावच्छास्तरि अन्ये अन्यथा प्रज्ञापयंति, तद्यथा—शून्यता, अत्थि पुगले, णो भणामि णत्थिन्ति
पोगले, जंपि भणामि तंपि न भणामीत्यवचनीयं, अवचनीयं एव अवचनीयः, स्कन्धमात्रमिति, वैशेषिकाणामपि, अन्येषां न,
द्रव्याणि नवैव, अन्येषां दश दशैव सांख्यानामपि, अन्येषां इन्द्रियाणि सर्वगतानि, एवं तेषां मिथ्यादर्शनप्रत्ययिकं अनुसमय-

मेव कर्म बध्यते, दृष्टान्तो-जातस्स बालस्स पकुवदेहं जातस्येति गर्भत्वेनोत्पन्नस्य, तद्यथा-निषेकात्प्रभृतिरारंभः शरीर-
वृद्धेर्भवति, यावद्गर्भाविस्मृतः, आबाल्याच्च प्रवर्द्धते यावत्प्रमाणस्थो, जातशरीरवृद्धिरिह कालक्षेत्राद्योपकरणैस्तमसानिध्यायत्ता यतः
अत उच्यते-प्रकुर्वे इव प्रकुर्वन्, यथा तस्यानुमामयिकी शरीरवृद्धिः एवं तेषामपि मिथ्यादर्शनप्रतिपत्तिकालादारभ्य तत्प्रत्ययिकं
वैरं-प्रवर्द्धते कर्म, वैराज्जातं वैर, यथा वैरं दुःखोत्पादकं वैरिणा एवं कर्मपि, यद्यप्याकाशो निश्चल उपतिष्ठति अविरतस्तथा
अप्यस्य कर्म बध्यत एव, पठ्यते च-जानाण बालस्स पगब्भणाए जातानामिति गर्भपाकाविस्मृतानां, प्रगल्भं नाम धाष्ट्यं,
हिंसादिकर्मस्वभित्तिरतिनिवेजोऽभिसंगिता वा, इत्यतः पचद्धते वैरमसंजतस्स 'आयुक्कवयं' चेव अंबुज्झमाणे' वृत्तं ॥४९॥
स एवं हिंसादिकर्मसु पमज्जमानः कामभोगे वृषितः छिन्नहृदमत्स्यवदुदकपरिक्षेपे आयुपः क्षयं न वुध्यते, उज्जेणीए वाणिज्यो
एगो रयणाणि कथं पविसिस्समामिन्ति रजनिक्षयं न वुध्यते स्म, अंततो व्यग्रतया यावदुदिते सवितरि राज्ञां गृहीतः, यथा वा दिवि
देवाः, दोगुंदुगा इव देवा गतं पि कालं ण णायंति, ममाई तद्यथा-मे माता मम पिता मम भ्रातेत्यादि सहस्रमाहं हिंसादीनि
करोति मन्दमिति मन्दः, अहो य रानो परिनप्पमाणे सर्वतस्तप्यमानः परितप्यमानः मम्मणवणिग्वत्, कायेण किं-
स्संतो वायाए मणेण य आर्चध्यानोपगतः आर्त्तः द्रव्यार्त्तं चप्पडिज्जति शकटवक्त्रं द्रव्यार्त्तो वा, भावडो रागदोसेहि, सुट्ठु सहे
संमूढो, सव्वत्थ वाणिज्यगदिट्ठतो वक्तव्यः, 'अजरामरवद्धालः, क्लिश्यते धनकारणात् । शाश्वतं जीवितं चैव, मन्यमानो धनानि
च ॥ १ ॥' एवमेतद्धनः मत्याऽ(नमत्य) जित्वा गजचौराग्निदायकाद्यविशेषं, अप्यं च बहु वा 'जहाय वित्तं पसवो य बंधव' वृत्तं
॥४९॥ जथापति त्यज्जग, विचं-धनं पक्षवो-गोमहिष्यादयः, वान्धवाः पूर्वापरसंबद्धाः, मित्राः सहजातक्रादयः, लालप्यती

अत्यर्थं लवति पुनः पुनर्वा लवतीति लालप्यते, हा मातः हा पिताः हा विभवाः हा जीवलोक अट्टदुहद्विसट्टा कुतीर्थिकाः राजादयश्च अपि, रूपवानपि कोण्डरीकपौण्डरीकसरिसो, धनवान्नंदसरिसो, तिलगसेट्टिसरिसो, तेऽपि सन्वे लाल-
प्ययंता घतमुवैति, धन्तः—मंसारः, एवं ते यथा कर्मनिष्पन्ना प्रेत्य ममाधिं न प्राप्नुवन्ति, यच्च तच्छाश्वतकारित्वेनाजरामरणेन अह-
न्यहनि उत्पद्यमानेन धनमुपाजितं तदप्यस्याग्रे राजादयोऽपहरंति, एवं मत्वा पापाणि कर्माणि वर्जयेत् तपश्चरेत्, कथं?—सीहं जहा
खुडुमिया चरंता' वृत्तं ॥४९२॥ क्षुद्राः मृगाः क्षुद्रमृगा, व्याघ्रवृकद्वीपिकादयः, मृगा रोहितादयश्च, अथवा स एव क्षुद्रमृगः
दूरेणेति अदर्शनेनागन्धेन वा तद्देशपरित्यागेन च, अपि वातकम्पितेभ्यः तृणेभ्योऽपि सिंहा भयादुद्विग्याश्चरन्ति, एवं तु मेधावि-
समिक्त्व धम्मं एवं—अनेन प्रकारेण मेधया धावतीति मेधावी सम्यक् ईक्षित्वा समीक्ष्य ज्ञात्वेत्यर्थः, असमाधिर्नृत्तं च पावाणि
दूरेण विवज्जएज्जा । 'संबुज्जमाणो' वृत्तं ॥४९३॥ संबुज्जमाणो य, किं संबुज्जमाणो?, समाधिधम्मं, मतिरस्यास्तीति मतिमान्
वड्डमाणपरिणामो हिंसादिपापत आत्मनो निवृत्तिं कुर्यात्, निवृत्तेः करणमित्यर्थः, स्यात्—किं पापात्०?, हिंसापद्धताणि दुहाणि मत्ता,
हिंसातः प्रसृतानि हिंसापद्धताणि जातिजरामरणाग्निप्रियसंवासादीनि नरकादिदुःखानि च अट्टविधकम्मोदयनिष्फण्णाणि, असमाधिं प्रस-
वतीति णिन्वाणभूते च परिन्वएज्जा, निर्वाणभूतः सर्वभूतानां निवृत्तिकरणमित्यर्थः, द्रव्यवलयं शंखकः भाववलयं माया, यथा
वा निवृत्तोऽव्यावाधसुखप्राप्तिस्तद्वृत्ति एव भगवानपि अव्यावाधसुखनिस्संगो, अनिवृत्तोऽपि निवृत्तभूतः, सर्वतो व्रजेत् परिवएज्जा ।
मूलगुणाधिकारं प्रस्तुते 'सुसं ण बूया' वृत्तं ॥४९४॥ आत्मनिःश्रेयसकामी एवं निर्वाणसमाधिर्भवति, कसिण इति सम्पूर्णः,
संसारिकानि हि यानि कानिचित् स्नानपानादीनि निर्वाणानि तान्यसंपूर्णत्वात् नैकान्तिकानि नात्यंतिकानि च, वक्तारोऽपि च भवंति—

णञ्वा णिङ्गि लङ्गा० एवमन्येषामपि व्रतानामतीचारं सयं ण कुञ्जा, ण य'कारवेजा, करंतम्पणं पि य णाणुजाणेजा, एवं योशत्रिक-
करणत्रिकेन । इदानी उत्तरगुणसमाधि- 'सुद्धे सेयो जायणंत सज्ज' (सुद्धे सिया जाइयमेसणिज्जं) वृत्तं ॥ ४९५ ॥ सुद्धे सिया
जाइउं लद्धं एसणिज्जं च, अथवा सुद्धं अलेनकडं, एसणिज्जं आहाणा(अणाहा)दीणं गल्लं पासएजा, अमुच्छित्तो अणज्झोचवण्णो
गवेसणघासेसणासु विङ्गालवीइधूमं, धितिमं विप्पमुक्के सुसंजमे धृतिमान् आगारबंधणविप्पमुक्के, ण पूजासक्कारट्ठी सिलो-
गोत्ति जसो णाणतवमादीहि सिलोगो ण कामएज्ज 'निकखंम' वृत्तं णिकखम्म गेहातो णिरावकंखी अप्पं वा बहुं वा उपधिं विहाय
निष्कांतो मिच्छत्तदोसादीहिं गृहकलत्रकामभोगेसु णिरावकंखो, दव्वतो भावतो य कायं विसेसेण उत्तुज्य विउमज्जा, दव्वणिदाणं
सयणधणादि भावणिदाणं कम्मं, णो जीवितं णो मरणाभिकंखी, वलयं वक्रमित्यर्थः, द्रव्यवलयं शङ्करुः मात्रवलयं अष्टप्रकारं कम्मं,
येन पुनः पुनर्वलति संसारे, वलयशब्दो हि वक्रतायां भवति च गतौ, वक्रतायां यथा वलितस्तन्तुर्वलिता रज्जुरित्यादि गतौ च,
वलति सार्थ इत्यादि, वलयविमुक्त इति कर्मबन्धनविमुक्तः, अथवा वलय इति माया तया च मुक्तः, एवं क्रोधादिमाणविमुक्ताः
इति ॥ दशममध्ययनं समाप्तम् ॥

मग्गोत्तिअज्झयणस्म चत्तारि अणुयोगदाराणि, अधियारो मग्गपरूवणाए, पसत्थभावमग्गोयरणाए य, णामणिप्फण्णे
मग्गो, 'णामंठवणादविए' गाहा ॥१०७॥ वतिरिचो दव्वमग्गो अणेगविधो 'फलग लता अंदोलग' गाथा ॥१०८॥ फल-
गेहि जहा दहरसोमाणेहिं, जहा फलणेण गम्मति वियरगादिसु, चिक्खल्ले वा, जहा वेत्तलताहिं गंगमादी संतरति, जहा चारुदत्तो
वेत्तवति वेत्तेहिं उल्लंघिऊण परल्लवेत्तेहिं आलाविऊण अण्णाए उत्तिणो, अंदोलएण अंदोलारुदो एत्तिया, जं वा रुक्खमलं

खेमे-खेमरूवे च, एवं चउसुवि मग्गेसु योजयित्थं, भावमग्गे एवमेवं चतुमग्गे, पढममग्गे माउदव्वलिगलुत्तो साधू, अक्खेम-
रूवे कारणिओ दव्वलिगरहितो साधू, अक्खेसा खेमरूविगा गिण्हगा, अण्णउत्थिय गिहत्था चरिमग्गे, संमप्पणीतमग्गे-
गाथा ॥११२॥ जो सो पसत्थभावमग्गे सो तिविधो-णाणं तह दंसणं चरित्तं, तित्थमग्गणधरेहिं साधूहि य अणुचिण्णो, तव्वि-
वरीओ पुण मिच्छत्तमग्गे, सो चरगपरिव्यायगादीहिं अणुचिण्णो मिच्छत्तमग्गे, येऽपि सत्थासन्नं प्रतिपन्नाः इड्डिरससातगुरुगा-
गाथा ॥ २१३ ॥ इड्डिरसगारेहिं वा धम्मं उवदिसंति तेऽवि ताव कुमग्गमग्गस्सिता, किमग्गं पुण परउत्थिगा तिगारवगुरुगा,
छज्जीवकायवधरता जे उवदिसंति धम्मं संघमत्ताणि करेमाणा एवमादि कुमग्गमग्गस्सिता जणा, जे पुण तव्वसंयमप्पहाणा- गाथा
॥११४॥ सीलगुणधारी जे वदंति, सब्भावं णाम जहा वादी तहा कारीं सब्वजगजीवहितं यं तमाहु संमप्पणीतं, अवि तस्स
पुण एगड्डियाणि णामाणि भवंति, तंजहा-पंथो णाओ मग्गे- गाथा ॥११५॥ सब्वा, णामणिक्कण्णो गतो । सुत्ताणुगमे सुत्त-
मुच्चारियव्वं, अज्जसुधम्मं जंबू पुच्छति- कतरं मग्गे अक्खति-सिलोगो ॥१४९७॥ आघात इति आख्यातः, माहणेत्ति वा सम-
णेत्ति वा एगड्डं, भगवानेवापदिश्यते, मतिरस्यास्तीति मतिमान् तेन मतिमता, तन्नं ताव द्रव्यमार्गो वा अप्रगस्तभावमार्गो वा
तेनाख्यातः, अवश्यं तु प्रगस्तभावमार्गः पमत्थो आख्यातः, किं तेहिं?, तेण दिट्ठो उज्जुगो य तं मे अक्खाहि जं मग्गं उज्जु-
पवज्जिता ओधो द्रव्यौघः समुद्रः भावे संसारीधं तरति । 'तं मग्गं पुत्तरं सुद्धं-सिलोगो ॥१४९८॥ तमोवतरं महापोतभूतं
नास्योत्तरा, अन्ये कुमार्गाः शाक्यादयः, शुद्ध इति एक एव निरुपहत्वाच्चैवं, अथवा पूर्वोपराव्याहृततया, बध्यदोपापगमा बुद्धाः, सब्ब-
दुक्कव्वविमोक्खणं अन्येऽपि ग्रामादिमार्गाश्चौरश्चापदभयोपद्रुता दुःस्वान्वा भवंति, भूत्वा च न भवंति उदकाद्युपपुवैः, अप्पगासे

भावमार्गा अपि दुःखावहा एव ते, सम्यग्दर्शनज्ञानतपोमयस्तु प्रशस्तभावमार्गः, शुद्धः सर्वदुःखत्रिमोक्षणः, तमेवंविधं जाणेहि
 णं जहा भिक्खू यथेति येन प्रकारेण, भिक्षुरिति भगवानेव, यथा स भिक्षुर्ज्ञानवान् तथाभूतं त्वमपि जानीषे तमेवं जानीते,
 अथवा हे भिक्षो ! तमेवं ब्रूहि महासुणी, हे महासुने, स्यात्किमर्थमहं पृच्छामि ?, तत उच्यते—‘जइ मे केइ पुच्छेज्जा०’सिलोगो
 ॥४९९॥ देवाश्चतुष्प्रकाराः एते प्रच्छाक्षमा भवंति, तिरिया मणुस्सा, उत्तरगुणलद्धिं वा पइच्च तियं अपि, कश्चित् गिरा वत्ति
 वयसावि पुच्छेज्ज, तेसिं तु कत्तरं मग्गं तेयामजानकानां स्वयमजानकः कत्तरं मार्गं कथं वा ? कथयिष्यामि, अव्यावाधसुखादीनि
 आवहतीति सुखावहः, अथवाऽभ्युदयकं निःश्रेयसं च, इति पृष्ट आर्यसुधम्मो जम्बूस्वाम्याद्यान् साधून् प्रणिधाय सदेवमणुआसुरं
 च परिसं णिस्साए कहेति ‘जइ वो केइ०’वृत्तं ॥५००॥ जइ वा केइ पुच्छेज्जा, जतित्ति अणिदिट्ठणिहेसे, संसारभ्रांतिनिव्विण्णा
 देवा अदुच माणुसा । तेसिं तु इमं मग्गं आइक्खेज्ज सुणेध मे, पछाते च तेसिं तु पडिबो(सा)हेज्जा मग्गसारं सुणेह
 मे, साहितं प्रति अन्येषां साहंति—कथितं सत् पडिसाहेज्जा, मार्गणां सारः मार्गमारः। ‘अणुपुब्बेण०’सिलोगो ॥५०१॥ कथं मार्ग-
 प्रतिपत्तिरेव तावद्भवति ?, उच्यते, अणुपुब्बेण महाघोरं, अणुपुब्बेणत्ति ‘माणुस्स खेत्त जानी०’गाथा, अथवा ‘चत्तारि पर-
 मंगणि’ सिलोगो, अथवा ‘पढम्मिल्लुगाण उदये’ गाथाओ तिण्णि, एवं ‘कम्मक्कवयाणुपुब्बि०’गाथा, जाव ‘चारसविधे०’
 दुरन्तत्वात् महाघोराः, अणुपुंभिः दुस्तरं, महापुंरिसा सुघोरमपि तरंति, घोरसंग्रामप्रवेशवत्, कासवेण प्रवेदितं प्रदर्शितमित्यर्थः,
 जमादाय इतो पुवं जं आयाय इति यमनुचरित्वा, इत इति इतस्तीर्थाद्वाक्, अद्यतनाद्वा दिवसादिति, समुद्रेण तुल्यं समुद्रवत्,
 व्यवहरंतीति व्यवहारिणः वणिजः, यथा तेऽतिक्रान्ते काले समुद्रं ‘अनरिंसु०’ सिलोगो ॥५०३॥ अतरिष्यन् तरंति तरिष्यन्ति

च, तद्वत्सम्यग्मार्गमनुचर्य तीतद्वाए अणता जीवा संसारौघमतरिं सु संल्येयाः तरंति साम्प्रतं अणता तरिस्संति णागतंति, तं मोक्षा, तमहं श्रुत्वा भवदादीन् श्रोतुन् प्रति वक्ष्यामि, जायंति जन्तवः, जम्बूस्वाम्यादीनां आमश्रणं हे जन्तवः !, तं सुणेह मे चरित्तमगं आडक्खिस्सामि, नन्दन(ज्ञानदर्शन)मार्गावपि तदन्तर्गतावेव, जेसु संजमिअति ते इमे, तंजहा-‘पुहवी जीवा पुहो सत्ता’ सिलोगो ॥५०३॥ पृथक् इति प्रत्येकशरीरत्वात्, आउजीवा तद्वा अगणी पुहो मत्ता इति वर्त्तते, तेण रुक्खगहणेण भेदो ढरिसिते ‘अह्मावरे’ मिलोगो ॥५०४॥ अह्मावरे तसा पाणा, एनं छक्काय आहिया, एतावता जीवकाए, न हि असञ्भूतो विद्यते जीवः !, कायाः एते, ‘सव्वासिं अणुजुत्तीहि’ मिलोगो ॥५०५॥ अनुरूपा युक्तिः, जहा ‘पुहवीए णिक्खेवो परूवणा लक्खणं परीमाणं । उवतोए सत्थे वेदणा य चवणा णियती य ॥१॥’ किंच-अङ्कुरवजीवत्वं पार्थिवानां विद्रुमलवणोपलादयः स्वस्वाश्रयावस्थाः मचेतनाः, कुतः ? , भमानजातीयांकुरमद्भावात्, ‘भूमिक्खयसाभा-वियस्मभवतो दहुरं जलमुत्तं । अथवा मञ्जो व मभावोमसंभूतपातातो ॥१॥ सात्मकं तोयं भीम, कुतः ? , समानजातीयस्वभावमभवात् दहुरवत्, अथवा अन्तरीक्ष्यमपि अत्रादिविकास्वभावसंभूतपातान् मन्यवत्, ग्रहणवाक्यं, इतरसंयोगाच्चेजसां, तेजः सात्मकं आहारीपादाना उद्भूतचनिशेषोलब्धेः हृदिकारदर्शनाद् पुरुषवत्, ग्रहणवाक्यं, गतिमन्वाद् वायुर्जीवः प्रयत्नगतेः, यस्मादयं सविक्रम इव पुमान् तीव्रमन्दमभ्यान् गतिविशेषान् स्वेन महिम्ना श्रयतीति, वेगवत्त्वाच्च वृक्षादीन् उन्मूलयति, इत्यतो गतिमन्वाद्वायुर्जीवः, सात्मकाश्च वनस्पतयः जन्मजराजीवणमरणमद्भावा स्वीवन्, आह-नन्वयमनैकान्तिको जाताद्याख्यायाः विपक्षेऽपि दर्शनात्, तद्यथा-जातं दधि जीर्णं वासः संजीवितं विषं मृतं कुसुंभकमित्यादि, उच्यते, न, वनस्पतौ ममस्तल्लिङ्गोपलब्धेः, दध्यादाव-

समस्तदर्शनादुपचारतः जातमिति, इतश्च सात्मका वनस्पतयः, अतसरोहणादाहरोपादानदौहदसद्भावात् रोगचिकित्सासद्भावात् (अग्नौका)दौ सम्भवः कुष्माण्ड्यादीनां विशेषपक्षः, विशेषश्चासौ पक्षश्च विशेषपक्षः, कर्तव्यः, 'छिकापरोइता छिकमेत्तसंक्रोअतो कुलिङ्गो व । आसयसंचारातो जाणसु बल्लीविताणां ॥१॥' सात्मिकाः स्पृष्टप्ररोदिकादयः स्पृष्टाकुंचनात्कीटवत् आश्रयाभिसंपर्पणाद्वल्लयादयः 'सम्मादीया सावप्पवोहसंक्रोयणादितोऽभिमतता । बउलादयो य सहादिविसयकालोवलंभातो ॥१॥' शम्यादयः स्वापप्रगोधसंक्रोयणादिसद्भावात्, शब्दादित्रिपयोपलम्भात् बहुलासार(शो)कादयो देवदत्तवत्, एवमाद्याभिस्त्रसानुरूपाभिः सुश्रुक्तिभिः एगिदिए पडिलेहिय जधेति जीवहिंसोपरतिः कार्या स्वकामतः अज्ज्ञोवगमियाओवकमियाओ वेदणाओ भणितव्वाओ, तत्थ मणुस्सपंचेदियतिरियाण य दुविधा, सेसाणं उवकमिया, एवं मतिमं पडिलेहिता सव्वे अक्कंतदुक्खा य सारीरमाणसं अथवा सव्वेसिं अणिट्ठं अक्कंतं अपियं दुक्खं अत इत्यस्मात्कारणात् नवकेण भेदेन अहिंसणीया अहिंसका 'एनं खु णाणिणो सारं' सिलोगो ॥५०६॥ न हि ज्ञानी ज्ञानार्थान्तरभूत इतिकृत्वाऽपदिश्यते-एतं खु णाणिणो सारंति, कोऽर्थः ? एष हि ज्ञानस्य सारः जं ण हिंसति कंचणं कञ्चनमिति केनचदपि भेदेन, अहिंसा सम्मयंति समता 'जह मम ण पियं दुक्खं' गाथा, अथवा यथा हिंसितस्य दुःखमुत्पद्यते मम एवमभ्याख्यातस्यापि, चोरियातो वाऽस्य दुःखमुत्पद्यते, एवमन्येषामपि इत्यतो अहिंसासमयं चेव, अथवा दब्बओ खेत्तओ कालओ भावओ हिंसा भवति, एवं शेषान्यपि, एतावौथेष ज्ञानविषयः यदुत हिंसाद्याश्रवद्वारोपरतः, क्षेत्रप्राणातिपातं तु प्रतीत्यापदिश्यते, 'उड्डमहं तिरियं च' सिलोगो ॥ ५०७ ॥ प्रज्ञापकं प्रतीत्य उड्डं अहं तिरियं च पूर्ववत्, सव्वत्थ विरनिं कुज्जा इहापि तावत् निव्वाणं भवति, कथं ? अहिंसकोऽयं न हि हिंसक इव सर्वस्योद्वेजको भवति, उपशान्तैरत्वाच्च न कस्य-

चिदपि विभेति, किंच-तणसंथारणित्रणोऽवि सुणिचरो भट्टरागमयदोसो । किम् ?, मोक्खो, एवं निर्वाणं भवतीत्याख्यातं,
'पभू दोसे निराकिच्चा०' सिलोगो ॥ ५०८ ॥ प्रभवतीति प्रभुः, वड्ढेन्द्रिय इत्यर्थः, न वा संयमाधरणानां कर्मणां वड्ढे वर्तते,
अथवा स्वतंत्रत्वात् जीव एव प्रभुः, शरीर हि परतन्त्रं, मोक्षमार्गे वाऽनुपलायितव्या प्रभुदोषाः क्रोधादयः, निरा इति शुद्धतः कृत्वा,
ण विरुज्जेज्ज केणइ न विरुज्जेत केनचिदिति, अपि पूर्वशत्रूणामपि, अपि हास्येनापि विरोधे विश्रहः धन इत्यर्थः, यद्वा यस्य
प्रतिकूलं, मणसा वयसा चैवत्ति नयकेन भेदेन अन्तश्च इति यावज्जीवितान्तः, उक्ता मूलगुणाः । उत्तरगुणप्रसिद्धये त्वपदि-
श्यते 'संबुडे य महापण्णे' सिलोगो ॥ ५०९ ॥ हिंसाद्याश्रयसंभृतः इन्द्रियभावसंबुडो वा, महती प्रज्ञा यस्य स भवति महा-
प्रज्ञः, धीर्बुद्धिरित्यनर्थान्तरं, आहारउत्तविसेज्जाउ याचितद्रव्यं एषणीयं च चरति-गच्छति तं, चर्यत इत्येकोऽर्थः, एस्सणास-
मिते णिच्चं तिविधा एमणा-गवेसणा गहणेसणा घासेसणा, एवं सेसाओवि समिईओ, तत्राधाकर्म सर्वगुरुअनेपणादोषः आद्यश्चेति
तेन तन्निषेधार्थमपदिश्यते- 'भूतानि ससारंभ' सिलोगो ॥ ५१० ॥ भूतानि तत्सथावराणि, कथमिति ?, साधू निर्दिश्योपकल्पितं,
तारिसं तु ण जेव्हिज्जा, एवं ओधिपि, इत्येवं सार्वमार्गप्रतिपन्नो भवति, किंच- 'पूतिकम्मं ण सेविज्जा' ॥ ५११ ॥ एस
धम्ममे बुसीमतोति, बुद्धिमानिति संयममान्, बुद्धिमं च जं किंचि अभिसंकेज्जा सव्वसो तं ण भत्तए यदिति आहार उवधि
सेज्जा अथवा यदिति यत्किंचित् दोषं, अभिसंक्रते पणवीसाए अणवर किमेतं एसणिज्जं अणेसणिज्जं ?, सर्वश इति, यद्यपि प्राणा-
त्ययः स्यात्, इदाणि वायासमिती 'ठाणाइ' सिलोगो ॥ ५१२ ॥ ठाणाणि संति सड्डीणं, श्रद्धावन्तं श्राद्धिनः, गामेसु नगरेसु
वा जाव सन्निवेसेसु वा सम्मनदिट्ठीणं मिच्छादिट्ठीण वा, तेहिं सड्ढिं पुंवि णाम पुच्छगतो, परेणावि मिच्छादिट्ठीणा, मरुयस-

हेतुण तच्चणियादिसङ्केण वा, हेतुऽधो, जमिदो अम्हे वात्तणं भिक्षुं वा तर्पयामो, तत्र कश्चिद्भूमं च मग्गच्छितो मग्गच्चिद्दु एवं पुट्ठो अत्थि धम्मोत्ति णवत्ति?, 'अत्थि वा' सिलोगो ॥ ५१३ ॥ अथवा णत्थि पुण्णंति, स्याद्-अनुज्ञायां को दोषः प्रतिषेधे वा?, उच्यते-'दाणट्ठताए जे सत्ता हम्मंति तसथावरा' ॥ ५१४ ॥ तंजहा-तण्णिस्सित्ता कट्ठगोमयणिस्सित्ता संसेतया तसा थावरा य हम्मंते तेस्सि सिलोगो तेस्सि सारक्खणट्ठाए अत्थि पुण्णन्ति णो वदे मिच्छत्तथिरीकरणं च, तेणाहारेण परिवूढा करेस्संति असंयमं अप्पाणं परं वा बह्हि भावेंति तदनुज्ञातं भवति, पडिसेधेवि जेस्सि तं उपक्कप्पेंति अण्णं पाणं तधाविधं । तेस्सि लाभंतरायन्ति, तम्हा णत्थित्ति णो वदे ॥ कंठयं, तत्र का प्रतिपत्तिः? तुसिणीएहिं अच्चित्तव्वं, निव्वंघे वा ब्रवीति-अम्हं आधाक्कम्मादिवायालीसदोसपडिसुद्धो पिंडो पसत्थो, जं च पुच्छसि किमन्नास्ति पुण्यमित्यत्रास्माकं अव्यापारः, कथं?, उभयथा दोषोपपत्तेः, कथं?, 'जे य दाणं पसंसंति, चधमिच्छंति पाणिणं । जे य णं पडिसेधेंति, वित्तिच्छेदं करेंति ते' ॥ ५१६ ॥ महाभट्टारकदृष्टान्तः, सैवः जलचरैः स्थलचरैश्च प्रतिशोधितः, अनुज्ञायामननुज्ञायां चोभयथापि दोषः, अथवा 'अस-
त्येको सुश्वत्येको, द्वावेतौ नरकं गतौ' एवमुभयथापि दोषं दृष्ट्वा 'दुहओ' सिलोगो ॥ ५१७ ॥ दुहत्तोवि जे ण भासंति अत्थि णत्थि वा पुणो ते भगवन्तः, अयं स्यस्सा एतीत्यायमं रज इति रजइतुं, रजसः आगमं हिच्चा णिद्याणंति ते इत्येवं वाक्य-
मभितिरुक्त्वा, तद्ग्रहणात् संसावि समितीओ धेप्पंति, एवं वा णिव्वाणं भवतीति, भगवंतश्च 'णिवाणपरमा बुद्धा' सिलोगो ॥ ५१८ ॥ णिव्वाणं परमं जेस्सि ते इमे णिव्वाणपरमा एते बुद्धा अरहन्तः तच्छिष्या बुद्धबोधिताः, परमं निर्माणमित्यतोऽनन्यतुल्यं, नास्य सांसारिकानि तानि तानि वेदनाप्रतीकाराणि निर्वाणानि, अनन्तभागेऽपि तिष्ठन्तीति दृष्टान्तः मोक्ष एव, नक्खत्ताण व चंदि-

मा न क्षयं यातीति नक्षत्राणि तेभ्यः कान्त्या सौम्यत्वेन प्रमाणेन काशेन परमश्चन्द्रमाः नक्षत्रग्रहतारकेभ्यः, एवं संसारसुखेभ्यो-
ऽधिकं निर्वाणसुखमिति, तस्मात् सदा जते दन्ते मोक्षमार्गं पडिवण्णे उत्तरगुणेहिं वद्धमाणेहिं अच्छिण्णं संघणाए णिव्वाणं
संघेज्जा, स एवं मिच्छत्तासंधनया निर्वाणं संधेमाणः उभयत्रापि 'बुद्धमाणाण पाणाणं' सिलो गो ॥५१९॥ संसारनदीश्रो-
तोभिरुद्यमानानां स्वकर्मोदयेन, ये उच्छुभं तीर्थेकरत्वनाम तस्य कर्मण उदयात् अक्खानि साधु तं दीवं अक्खाति भगवानेव
शोभनमाख्याति साधुराख्यातं, एतावता समणे वा माहणे वा जावत्थऽन्धुत्तरीए, दीपयतीति दीपः, द्विवा पिबति वा द्वीपः, स
तु आश्वसे प्रकाशे च, इहाश्वसदीपोऽधिकृतः, यस्मादाह-उद्यमानानां श्रोतसा दीवो ताणं सरणं गति पतिट्ठा य भवति, एत-
दाश्वसद्वीपं प्राप्य संसारिणां प्रतिष्ठा भवति, इतरथा हि संसारसागरे जन्ममृत्युजलोर्मिभिरुद्यमानः नैव प्रतिष्ठां लभते, जं व मगं
अणुपालेतस्स अट्टविधं कम्मं, प्रतिष्ठां गच्छन्ति, निष्ठामित्यर्थः, यथाऽऽख्याति तथाऽनुचरति संयं, अणुगगहितवालविरतो जेण जीओ
हिंडंतो प्रतिष्ठां लभते, एष प्रशस्तभावमार्गः इति लभ्यते, केरिसो पुण पवत्थभावमगगामी प्रतिष्ठां लभते ? कीदृशो वा भावा-
श्वासदीपो भवति ? 'आयगुत्ते सदादंते' सिलो गो ॥५२०॥ आत्मनि आत्मसु वा गुप्त आत्मगुप्तः इदियनोइदियगुप्त इत्यर्थः,
न तु यस्य गृहादीनि गुप्तादीनि, हिमादीनि श्रोतांसि छिन्नानि यस्य स भवति छिन्नसोते, छिन्नश्रोतस्त्वादेव निराश्रयः, जे धम्मं
सुद्धमक्खानि य एवंविधे आश्वसद्वीपे स्थितः प्रकाशद्वीपः अन्येषां धर्मसुपदिश्यति, प्रतिपूर्णमिदं सर्वसत्त्वानां हितं सुहं
सर्वाविशेष्यं निरुपधं निर्वाहिकं मोक्षं नैयायिकं इत्यतः प्रतिपूर्णं, अथवा सर्वदेयादमध्यानादिभिर्धर्मकारणैः प्रतिपूर्णमिति, अनन्य-
तुल्यं अपोलिसं, योऽयमनन्यसदृशो धर्मोपदेशः । 'तमेव अविजानंता' ॥५२१॥ तमिति तद्विविधं प्रदीपभूतं धर्मं न बुद्धा-

बुद्धनादिनश्च बुद्धमन्याश्चात्मानं बुद्धा मोक्षि य मञ्जता अण्णाणिणो अविरया तिणिण तेसद्धा पावाइयसया एवमस्माकं मोक्षसमा-
धिर्भविष्यतीति, 'दूरतस्ते समाधिए', कथमिह लोकेऽपि तावत् अनेकाग्रत्वात्समाधिं न लभते, कुतस्तर्हि परमसमाधिः, मोक्षं,
तद्यथा-शाक्याः अबुद्धा बुद्धवादिनः सुखेन सुखमिच्छन्ति, इहलोकेऽपि तावद् ग्रामव्यापारैर्न सुखमास्वादयन्ति, कुतस्तर्हि परमस-
माधिसुखमिति ?, उक्तं हि 'तत्रैकाग्र्यं कुतो ध्यानं, यत्राध्यानं यत्रारंभपरिग्रह'मिति, इत्यतस्ते चतुर्विधाए भावणाए दूरतः, इतश्च
दूरतः 'ते य बीयोदगं चेव' सिलोगो ॥ ५२२ ॥ बीयाणि सचेतनाणि, शाल्यादीनां, सुतमिति चोदकं सचेतनमेव, हरिद्रा-
कक्रोदकवत्, तमुद्दिश्य च कृतं उपासकादिभिः स्वयं च पाचयन्ति पक्षचीरिकादयः, तेषां हि पक्षे चारिका भवन्ति, अनुज्ञाते च
सुपकं सुमृष्टमिति, जीवेषु च अजीवबुद्ध्यः अतच्चे तत्रबुद्ध्यः वराकास्तकारिणस्तद्वेषिणश्च संव्रभक्तानि गणयन्तोऽतीतानागतानि
च प्रार्थयन्तः ज्ञाणं णास्म ज्ञियायन्ति णाम परोक्षस्तवादिषु तेऽपि नाम यदि ध्यायन्ति, को हि नाम न ध्यानं ध्यायति 'ग्राम-
क्षेत्रगृहादीनां, गरीःव्यजनस्य च । यत्रप्रतिग्रहो दृष्टो, ध्यानं तत्र कुतः शुभम् ?' ॥ १ ॥ इति, सचिचक्रम्मा य तेसिं आवसहा, विहार-
कुडीउत्ति, मांसं कल्पिक इत्यपदिश्यते, दासी उ कप्पया रीउत्ति, यथा बन्वरेण मांसस्य प्रत्याख्यानं अशब्दनुयता तमनुग्रासयितुं
भगमिति संज्ञाकृत्वा भक्षितं, किमसौ तद्भक्ष्यं निर्दिशको भवति ?, लूता वा शीतलिकाभिधानेनाभिलष्यमाना किन्न मारयति ?,
एवं तेषां न संज्ञान्तरि परिकल्पितास्ते आरंभा निर्माणाय भवन्ति, न च वैराग्यकरा भवन्ति, येऽपि तावद्विक्षाहारा भवन्ति तेऽपि
सविकारस्त्रीरूपसचिचक्रमूर्त्तसु लेनेषु वसन्ति तेषामपि तावत्कुतो वा ध्यानं ?, किमंगं पुनः कल्पिकारीव्यापास्यन्तः पचनराचना-
प्रवृत्ताः, ता तनुमेव वानुप्रेक्षमाणानां कुतो ध्यानं ?, न हि मोक्षमार्गस्य ध्यानस्य च शुद्धस्य अखेत्तपणा अजाणगा, अस-

माहिता णामासंवृत्ता, मनोज्ञेषु गानभोजनाच्छादनादिषु नित्याध्यवसिताः, कोऽस्थ संघभक्तं करंज ? कोऽस्थ परिवस्वारं देज वस्त्राणि इत्येवं नित्यमेवात्तं ध्यायंति 'जहा-ढंका' सिलोगो ॥ ५२३ ॥ जहा ढंका य कंका य कंका य पिलजा जलचरपक्षजाति खे मग्गुकाः काक्रमं गुत्तु शिखी च जलचराः, एवं एते हि न तृणाहाराः, केवलोदकाहारवत् ते नित्यकालमेव मच्छेसणं क्षियायंति निश्चलास्तिष्ठन्ति जलमग्ने उदगमकखोमेन्ता मा भून्मत्स्यादयो नश्यंति उकसिण्यंते वा 'एवं तु समणा एगे' सिलोगो ॥ ५२४ ॥ एवंपि नाम श्रवणा वयं इति ब्रुवन्तः एकेन सर्वे पवनादिषु आरंभेषु अशुमाध्यवसायेनैव वर्त्तमाना मिथ्यादृष्टयः चरित्तअणारीया आहारं परपूजासत्कारांश्च ध्यायंति सन्मार्गाजानकाः कुमार्गीश्रिताः मोक्षमिच्छन्ति, अपि संसारसागर एव निमज्जंतो दृश्यन्ते 'जहा आसाविणी णावं' सिलोगो ॥ ५२६ ॥ आश्रवतीत्याश्राविनी—सदाश्रवा क्षतच्छिद्रा, नयति नीयते वाऽतो, जाति य, एव जात्यन्धः पूर्वापरदक्षिणोत्तराणां दिशामार्गाणां गतेः गन्तव्यस्यानभिज्ञः एतावद् गन्तव्यं इच्छेज्जा पारमागतुं अंतरा एव नदीमुखे पर्वते वा प्रतिभग्ने निमग्ने वा पोते अंतरा इति अग्राप्त एव पारं विसीदंति, एष दृष्टान्तोऽयमर्थोपनयः—'एवं तु समणा एगे' सिलोगो ॥ ५२७ ॥ एगे, ण सन्वे, अण्णाणमिच्छत्तमपडलमोहजातपडिच्छन्ना, अणारियाणाम अणारिय-चरित्ता, सोतं कस्सिणमावण्णा, श्रवतीति श्रोतः आश्राविनीनौ शानीय कुचरिक्कश्रोतमास्थाय कस्सिणमिति सम्पूर्णं कर्म ततो भवति, तदभावे तु न शेपाः आश्रवाः, यद्वाऽपि भवंति तथापि न सर्वा उत्तरप्रकृतयो वध्यन्ते, न वा सम्पूर्णाः, यस्मादुक्तं 'सम्मदिट्ठी जीवो', अथवा कस्सिणद्रव्यश्रोतः प्रावृपि वर्षासु वा नदीपूरः, एवं मिच्छत्तसहगता जोगा कमाया वा संपुणभाव-सोतं भवति, न एवं सोतमावण्णा आगंनारो अह्वमयमिति संसारश्च जातिजरामरणबहुलो, तजहा—गब्भातो गब्भं जम्मतो

जम्भं मारओ मारं दुक्खओ दुक्खं, एवं भवसहस्साइं पर्यापारितं बहून्यपि, पसत्थं चेव पसत्थभावमग्गो वणिज्जमाणो, पुब्बं वुत्तं जंकिंचि अभिसंकिज्ज सव्वस्सोत्तं ण भोत्तए एस उत्सग्गमग्गे इत्यादि, अतिप्रसक्तं लक्षणं निवार्यते, सर्वस्योत्सर्गापवादः, यथा चोत्सर्गः काश्यपेन प्रणीतः तथाऽपवाद इत्यतोऽपवादसूत्रं प्रारभ्यते, प्रत्ययश्च शिष्याणां भविष्यति यथाऽस्त्यपवादोऽपीति तेन तमाचरंतो नामाचारमात्मानं मंस्यते, तच्च शास्त्रमेव न भवति यत्रोत्सर्गापवादौ न स्तः तेनापदिश्यते—‘इमं च धम्मममादाय’सिलोगो ॥५२८॥ धर्ममादाय धर्मं फलं च तीर्थकरः काश्यपः स एवं भगवान् किं प्रवेदितवान् ?—कुज्जा भिक्खू गिलाणस्स पूर्ववत्, किंच—संखाय पेस्सलं धम्मं संख्यायेति ज्ञात्वा, पेस्सलं इति सम्पूर्णं, द्रव्यपेस्सलं धम्मं यद् द्विभेदं सुन्दरं मांसं, भावपेस्सलं ज्ञानदयादिभिः सर्वैर्धर्मकारणैः सम्पूर्णो धर्म एव, तं ज्ञात्वा दृष्टिमानिति सम्यग्दृष्टिः, संख्याग्रहणा धर्मग्रहणा(ज्ञानं धर्मग्रहणाच्चारित्रं) दृष्टिग्रहणात्सम्यग्दर्शनं, एवं त्रीण्यपि सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राणि गृहीतानि भवंति, तरे स्तोतं महाघोरं मार्ग एवानुवर्तते, तराहि सोत्तं महाघोरं, श्रवन्तीति श्रोत्रं, द्रव्ये भावे च जातिजरामरणाग्रियसंवासादिभिर्महाघोरं भावश्रोतः संसार अत्तत्ताएविति अत्ताणं तरंतो परिच्वएज्जास्सि तमेव तरति ‘विरते गामधम्ममेहि’ सिलोगो ॥ ५२९॥ ग्रामधर्माः शब्दादयो, जे केइ जगती जगति जायत इति जगत् तस्मिन् जगति विद्यन्ते ये, जायन्त इति वा जगाः—जन्तवः, तेस्मिं अत्तुवमाणेण तेषां आत्मोपमानेन—आत्मौपम्येन, कोऽर्थः ? ‘जह मम ण पियं दुक्खं’ ‘धीमं कुब्बं परिच्वए’ति संयमचारियं भवति ‘अतिमाणं च’सिलोगो ॥५३०॥ अथवा संयमवीरियस्स इमे विग्घकरा भवंति, तंजहा—अतिक्रोधो अतिमाणो अतिमाया अतिलोभो इत्यतः अतिमानं च मायां च, अतिक्राम्यते येन चारित्रं सोऽतिमाणं, अग्रशस्त इत्यर्थः, प्रशस्तोऽपि न कार्यः, किंतु तत्कि-

यार्थमेव क्रियते, रजककूपखातकृदृष्टान्तसामर्थ्यात्, यथा रजको मलदिग्धानि वस्त्राणि प्रक्षालयन् शुद्ध्यर्थं अन्यदपि मल औष-
धादिकं समादत्ते, एवं साधुरपि, कूयेऽप्येवं, न च नामावीतरागस्य मानादयो नोत्पद्यन्ते, ते त्वप्रशस्ताः, तेवि नरेण न कार्याः,
एवं शेषा अपीति । दुविधाए परिणाए परिजाणाहि, किंच-ये केचित् क्रोधमानमायालोभाद्यन्यदपि दोषजातं स्वधमेतं निरा-
किच्चा, सर्वं निरवशेषं तं, एतदिति यदुद्दिष्टं, निरमिति स्पृष्टं, णिव्वाणं अञ्छिण्णसंधणाए संधए, किंच-‘संधए साधुधम्मं
वा’ सिलोगो ॥५३१॥ दमविहो चरित्तधम्मो णाणदंसणचरित्ताणि वा तं अञ्छिन्नसंधणाए, णणे अपुव्वगइणं पुव्वधीतं च
गुणाति, दंसणे णिस्संकितादि, चरित्ते अखंडितमूलगुणो, पठ्यते च-‘सइहे साधुधम्मं च’ पावधम्मो अण्णाणअविरतिमिच्छ-
त्ताणि, अथवा पावाणं धम्मो, पापा मिथ्यादृश्यः सर्वे गृहिणोऽन्यतीर्थिकाश्च, तेसिं धम्मं-समावं, निराकुर्यादिति स्पृष्टतः कुर्यात्,
तत्केन कुर्यात् को वा कुर्यादिति ?, उच्यते, उचधानवीरिए भिक्खू उपधानवीर्यं नाम तपोवीर्यं स उपधानवीर्यवान् भिक्खू
कोधं माणं न पत्थये न कुब्ध्येत न मावेत, न क्रोधमिच्छेदित्यर्थः, अक्रोधं तु प्रार्थयेत्, एवं शेषेणैव, स्यात् किमेवं वर्द्धमा-
मानस्वामी एतन्मार्गमुपदिष्टवान् उतान्येऽपि तीर्थकराः?, उच्यते, ‘जे य बुद्धा अतिक्कंता’सिलोगो ॥५३२॥ अतिक्कंता अती-
तद्वाए अणंता, एतन्मार्गमुपादिश्यंत, आचार्या वा मोक्षमिताः, साम्प्रतं पचदशसु कर्मभूमीषु संख्येया, अणागतद्वाए जे य बुद्धा
अणागता संतिचि संति पत्तिट्ठाणं गमनं शान्तिश्चारित्रमार्ग इत्यर्थः, एषा शान्तिः तेषां प्रतिष्ठा नामाधारः आश्रय इत्यर्थः
प्रतिष्ठानं प्रतिष्ठा निर्वाणं वा शान्तिः तेषां प्रतिष्ठानि, को दृष्टान्तः ?-भूयाणं जगई जहा जगतीनाम पृथिवी, यथा सर्वेषां
स्थानरज्जुमानां जगती प्रतिष्ठानं तथा सर्वतीर्थकराणामपि एष एव शान्तिमार्गः प्रतिष्ठानं प्रतिष्ठा, ‘गहणं च तमाचरणं’

सिलोगो ॥५३॥ अथ पुनस्तं व्रतानि आपणं चारित्रमार्गप्रयातमित्यर्थः, पठ्यते-अथेनं भेदमावणं भावभेदो हि संयम एव, कर्मणि भिनत्तीति भेदः फासा सीतसिणदंशमशकादयः उच्चावचा अनेकप्रकाराः परीषहोपसर्गाः स्पृशेत् ण तेहिं विणिहम्मेल्ला ण तेहिं उदिण्णेहि वि णाणदंसणचरित्तं सुं जत्ताओ मग्गाओ विणिहण्णेज्जा, पुब्बीए ज्जिण्णा संयमवीरियं उपादे-
आसित्ति, जहा ते गुरुणावि उदिण्णा लहुगा भवन्ति, दृष्टान्तः—आभीरयुवत्ति, जातमेत्तं वच्छगं दुण्णि वेलाए उक्खिविज्जण णिक्खामेति, पीतं चैनं पुनः प्रवेशयति, तमेव क्रमशो वर्द्धमानं अहरहर्जयं कुर्वता जाव चउहायणं पि उक्खियति, एष दृष्टान्तो-
ज्यमर्थोपनयः—एवं साधुरपि सन्मार्गात् क्रमशो जयति उदीर्णैरपि परीषहेन विहन्यते, वानेण च महाणिरिरिति मन्दरः संबुडे स्सि महापण्णे' सिलोगो ॥५३४॥ स एवं संवरसंहृतः प्रधानप्रज्ञः वितीर्णप्रज्ञो वा, दधाति बुद्ध्यादीन् गुणानिति बुद्धा, पाठा-
न्तर धीरं, दत्तं एसणं चरेज्जासित्ति दत्तेसणं चरे, अथवा दत्तमेपणीयं च यश्चरति स भवति दत्तेपणचरः, णिव्बुडे कालमा-
कंखी शान्तसमितो णिव्बुडः शीतभूत इत्यर्थः, कालं कांक्षतीति कालकंखी, मरणकालमित्यर्थः, कोऽर्थः?—तावदनेन सन्मार्गेण
अविश्रामं गन्तव्यं यावन्मरणकालः, एवं केवल्लिणो मत्तंति, जं तुमे अज्जं वु पुच्छिते 'कतरे मग्गे' तदेतस्य केवल्लिनो मार्गा-
भिधानं कथितमनन्तरमाख्यातमिति ॥ इति मार्गाध्ययनं ॥

समोसरणंति अज्जयणस्स चत्तारि अणुओगदारा, अधियारो किरियावादिमादीहिं चउहिं समोसरणेहिं, णामणिष्फण्णे णिवखेवो गाथा 'समोसरणंस्सि वि छक्कं' गाथा ॥११६॥ वइरित्तं दव्वसमोसरणं सम्यक् समस्तं वा अवसरणं, तं तिविधं—
सचित्तं दुपदादि यवैकव बहवो द्विपदाः वा बहवो भन्तुया समवसरंति तं सचित्तं दव्वसमोसरणं दुपदसमोसरणं, जहा साधुसमो-

सरणं, चतुष्पदानां निर्वाणादिषु गवादीनां समोसरणं, अपदानां नास्ति स्वयं समोसरणं, गत्यभावात्, सहजानां वा स्वयमपि भवति
बुद्धादीनां समोसरणं, अचेतनानां अश्रदीनां, खेत्तसमोसरणं जमि खेत्ते समोसरति द्रव्याणि, जहा साधुणो आणंदपुरे समो-
सरति, कालसमोसरणं वैसाहमासे जत्ताए समोसरति, वासासु वा जत्थ समोसरति, तथा पक्खिणो दिवाचरा वन-
खंडमासाद्य समवसरति । 'भावसमोसरणं पुण०' गाथा ॥१७॥ तिणिण तिपट्ठा पावादियसयाणि णिगंगे मोत्तूण मिच्छा-
दिट्ठिणोत्तिकाऊण उदइए भावे समोसरन्ति, इंदियादि पडुच्च खओवसमिए भावे समोसरति, पारिणामि जीवत्तं, एतेसु चैव तीसु
भावेसु तेसिं सन्निवातिओ भावो जोएतन्वो, सम्मदिट्ठीकिरियावादी तु छसुवि भावेसु, उदइए भावे अण्णाणमिच्छत्तवजासु अट्ट-
सुवि कम्मगतीसु समोसरति, एवं चरित्ताचरिती य जोएयव्वा, उवसमिएवि भावे समोसरति, उवसामगं पडुच्च उपसममङ्गीकृत्य,
यदुक्तं भवति-अस्मिन्नेव भंगद्वये भवति, 'खओवसमिएवि भावे समोसरति अट्टरसविधे खओवसमिए भावे, तद्यथा-ज्ञानज्ञान-
दर्शनदानलब्ध्यादयश्चतुस्त्रिपञ्चभेदाः सम्यक्तत्त्वचारित्रसंगमासंयमाश्च, णाणं चउन्निवहं-मत्तिसुतओहिमणपज्जाणि, अण्णाणं मत्ति-
अण्णाणं सुतअण्णाणं विमंगणाणं, ज्ञानाज्ञानमित्यत्राज्ञानमिति यदुक्तं तदेकभावापकर्षमङ्गीकृत्य, यद्वा सामान्येऽन्ये च, केवलिनो वा
वदंति, दरिसणं तिविधं-चकखु अचकखु अत्रधिदंसणमिति, लब्धिः पञ्चविधा-दानलाभभोगोपभोगरीरियलद्धी इति, संमतं चरित्तं
संयमासंयम इत्येतेऽष्टादश शायोपशमिका भावा भवति, णवविधे खाइगे भावे समोसरति, तद्यथा-ज्ञानदर्शनलाभभोगोपभोगरीर्याणि
च, णाणं-केवलणानं, दंसणं केवलदंसणं, दाणलाभभोगोपभोगरीर्यमित्येतेषां सम्यक्तत्त्वचारित्रे च नव क्षायिका भावा भवन्ति,
परिणामिएऽपि अणातिपपरिणामियगे भावे समोसरति, एवं सन्निवातिगेवि सण्णिकासो ओइयिकादयो द्विकादिधारणिकाः। अथवा

भावसमोसरणं चतुर्विधं, तंजहा—किरियावादी अकिरियावादी वेणइवादी, ‘अत्थित्ति किरियावादी’ गाथा ॥ ११७ ॥ तत्थ किरियावादी अत्थी आयादि जात्र सुचिण्णणं कम्माणं फलविवागो, तत्थावि ते मिच्छादिट्ठी चेव, जैनं शासनं अनवगाढा, तद्विधर्मवादिनो अकिरियावादिणो, तंजहा—णत्थि मातादि जात्र णो सुचिण्णणं कम्माणं सुचिण्णा फलविवागा भयंति, अणाणीवादिक्किं णाणेण पढितेण ? सीले उज्झमितव्वं, ज्ञानस्य हि अयमेव सारः, जं शीलसंवरः, सीलेन हि तपसा च स्वर्गमोक्षे लभ्येते, वेणइवादिणो भणंति—ण कस्सवि पासंडिणोऽस्स गिहत्थस्स वा णिंदा कायव्वा, सव्वस्सेव विणीयविणयेण होयव्वं । ‘असियसथं किरियाण’ गाथा ॥ ११९ ॥ तंजहा—‘णत्थि ण निच्चो ण कुणइ कनं ण वेदेइ णत्थि णिद्वाणं’ सांख्य-वैशेषिका ईश्वरकारणादि अकिरियवादी, चउरासीइ तच्चणिगादि, क्षणभंगवादित्वात्तु क्षणवादिणः, अणाणीयवादीणि सत्तट्ठी, ते तु मृगचारिकाद्या, वेणइयवादीण छत्तीसा दाणामपणामादिप्रवज्या, तेसि मत्ताणुमतेणं पणवणा वण्णिता इहज्झयणे । सव्भावणिच्छयत्थं समोसरणं आहु तेणंति ॥ १२० ॥ तेषां क्रियावाद्यादीनां यद्यस्य मतं यस्यानुमतं तेषां समवायेन त्रीणि त्रिपटानि प्राप्तादुक्ततानि भवति, तद्यथा—आस्तिकमतमात्माद्या नित्यानित्यात्मिका नव सं(भवं)ति । कालनियतिसव्भावेश्वरात्मकृतितः स्वपरसंस्थाः ॥ १ ॥ १८०, एवं असीतं किरियावादिसतं, एएसु पदेसु णवित्ति नव, जीव अजीवा आसव वंधो पुण्णं तहेव पावंति । संवरणिज्जसोक्खा सबभूतपदा णव हवंति ॥ १ ॥ इमो सो चारणोवाओ—अत्थि जीवः स्वतो-नित्यः कालतः १, अत्थि जीवो सतो अणिच्चो कालतो २, अत्थि जीवो परतो निच्चो कालओ ३, अत्थि जीवो परतो अणिच्चो कालओ ४ अत्थि जीवो सतो निच्चो णियतितो ५, एवं णियतितो ईश्वरतः आत्मनः एते पंच चउकावीसं, एवं अजीवादिसुवि

वीसं वीसं, एताओ णव वीसाओ आसीतं किरियावादिसत्तं भवति । इदाणिं अकिरियावादि-कालयदृच्छानियतिस्सभावेद्वरात्म-
नश्चतुरशीतिः । नास्तिकवादिगणमतं न संति सप्त स्वप्नसंस्थाः ॥१॥ इमेनोपायेन-णत्थि जीवो सतो कालओ १, णत्थि जीवो
परतो कालओ २, एवं यदृच्छाएवि दो २ णियतीएवि दो २ इस्सरतोवि दो २ स्वभावतोऽपि दो २, सर्वेऽवि बारम, जीयादिसु
सत्तसु गुणिता चतुरसीति भवति । इदाणिं अण्णाणय-अज्ञानिकवादिमतं नव जीयादीन् सदादिमत्तविधान् । भावोत्पत्तिः सदसत्
द्वेधाऽन्वयं च को वेत्ति ? ॥१॥ ६७, इमे सत्तद्विविधाणा-सन् जीयः को वेत्ति ? किं वा णातेण ? १, असन् जीवः को वेत्ति ? किं
वा तेण णातेण ? २ सदमन् जीवः को वेत्ति किं वा तेण णातेण ? ३ अवचनीयो जीवः को वेत्ति किं वा तेण णातेण ? ४ एवं
सत् अवचनीयः ५ असत् अवचनीयः ६ सदमत् अवचनीयः ७, अजीवेऽवि ७, आश्रयेवि ७ संबंधेवि ७ पुण्णेवि ७ पावेवि
७ संवरेवि ७ णिज्जराएवि ७ मोक्खेवि ७, एवमेते सत्त णवगा सत्तद्वी, इमेहिं संजुत्ता सत्तसद्वी हवति, तंजहा-सन्ती भावो
त्पत्तिः को वेत्ति ? किं वा ताए णाताए ? असतो १ भावोत्पत्तिः को वेत्ति ? किं वा ताए णाताए ? २ सदसती भावोत्पत्तिः को
वेत्ति ? किं वा ताए णाताए ? ३ अवचनीयां भावोत्पत्तिः को वेत्ति ? किं वा ताए णाताए ? ४, उक्ता अज्ञानिक्काः इदाणिं वैन-
यिको-वैनयिकमतं विनयश्चेतोवाक्कायदानतः कार्यः । सुरुपतियतिज्ञातिनृत्थविराधमातृपितृषु मदा ॥१॥ सुराणां विनयः कायव्वो,
तंजहा-मणेणं वायाए काएणं दाणेणं, एवं रायाणं ४ जतीणं ४ णाणी(ती)णं ४ थेरणं ४ किवणाणं ४ मातुः ४ पितुः ४,
एवमेते अहु चउक्का बर्त्तासं, सव्वेवि मेळिया तिणिण तिसड्डा पावादिगसता भवति, एतेसिं भगवता गणधरेहि य सभावतो निश्च-
यार्थं इहाध्ययनेऽपदिश्यते, अत एवाध्ययनं समवमरणमित्यपदिश्यते, ते पुण तिणिण तिसड्डा पावादिगसता इमेसु दोसु टाणेसु

समोसराविजति, नंजहा-संमवादे य मिच्छावादे य, तत्थ गाथा 'सम्मदिट्ठी किरियावादी' गाथा ॥ १२१ ॥ तत्र किरिया-
वादिचेऽपि सति सम्मदिट्ठीणो चेव एगे सम्मदिट्ठीवादी, अवसेसा चत्तारिवि समोसरणा मिच्छावादिणो, अण्णाणी अविरता पर-
स्परं विरुद्धदृष्टयः, तेण मोत्तूण अकिरियावादां संमवादां लद्धूण विरतिं च अप्पमादो कायव्वो जहा कुदंसणेहिं ण छलिज्जसि,
तेण धम्मे भावसमाधीए भावमग्गे अ वडितव्वमिति, णामणिकखेयो गतो, सुत्ताणुगमे सुत्तं, अभिसंबंधो अज्झयणं अज्झयणेण
तेण णिव्वुडेण पमत्थभावमग्गो आमरणन्ताए अणुपालेतव्वो, संसग्गे अप्पा भावेतव्वो, कुमग्गसिता य जाणिउं वडिहणेतव्वो,
अतो चत्तारि समोसरणाणि, अथवा णामणिप्फण्णे बुत्तानि समोसरणाणि इमानीति वक्ष्यमाणानि, प्रवदंतीति प्रवादिनो ते इमेति,
'चत्तारि समोसरणाणि'सिलोगो ॥५३५॥ चत्तारिचित्ति संखा परवादिपडिसेधत्थं अंते चउण्ह गहणं, समवसरंति जेसु दरिसणाणि
दिट्ठीओ वा ताणि समोसरणाणि, प्रवदंतीति प्रावादिका, पिधंपिधं वदंति पुढो वदंति, तंजहा-किरियं अकिरियं विणयं अ-
ण्णाणमाहंसु चउत्थमेव, तत्थ किरियावादीणं अत्थिचे सति केसिंचि इयायाकतन्दुलमात्रः केसिंचि हिययाधिट्ठाणो पदी-
वसिहो धम्मो(वमोजीवो)किरियावादी कम्मं कम्मफलं च अत्थिचि भणति, अकिरियावादीणं केह्णत्थि किरिया फलं त्वस्ति,
केसिंचि फलमविणत्थि, ते तु जहा पंचमहाभूतिया चउब्भूतिया खंधमेत्तिया सुण्णवादिणो लोगाहतिगा य वादि अकिरियावादिणो,
अण्णाणिया भणंति-जे ऋर णए जाणंति ते चेव तच्छुववजंति, किं णाणेणं तवेणं वत्ति. तेसु मिगचारियादयो अइवीए पुण्फ-
फलभक्खिणो इच्चादि अण्णाणिया, वेण्हया तु आ(दा)णामपणामादिया कुपासंडा, तत्थ पुवं- 'अण्णाणिया ताव कुसलावि-
सत्ता' वृत्तं ॥५३६॥ अइशला एव धम्मोवायस्स, असंथुता णाम ण लोइयपरिकखमाणं सम्मता, सव्वसत्थवाहिरा युक्का, वित्ति-

तिनिच्छिणवि वितिगिच्छा गाम मीमांसा, तिण्णचि तीर्णा, णत्थिचि तेसिं वितिगिच्छा अण्णणित्तणेणं, अथवा ससमएवि ताव केसिचि वितिगिच्छा उपपज्जति, किं तहिं परसमये?, तं कतरेण उवदेसेण करेस्संति विचिकित्साऽभावं?, जोऽवि तेसिं तित्थगरो तस्सवि सुत्तं, ण अत्थविचारणा, अथ अत्थि समयहाणीत, एवं अकोचिता, ण तं संयं अकोविदा, अकोविदानामेव कथयंति, को हि णाम विपश्चित् तान् अब्रवीत् जहा अण्णणमेव सेयं अवद्धं कंमं च, अण्णणुवीइत्ति अपूर्वापरतो विचिन्त्य यत्किंचिदेवा- सर्वज्ञप्रणीतत्वात् बालवत् सुस्सं वदंति, शाक्या अवि प्रायशः अज्ञानिका एव तेपामज्ञानोपचितं कर्म नास्ति, जेसिं च बालमत्त- सुत्ता अकम्मवद्धगा ते सव्व एव अण्णणिगिया, सत्थयम्मता सा तेसिं जह चैव ठितेल्लगा तह चैव उवदिसंति, जहा अण्णणेणं बंधो णत्थि, तह चैव ताणि सत्थाणि णिवद्धाणि 'सच्चं' (५३७) सच्चं मोसं इति चितयंता असाधुं साधुत्ति उदाहरंता सच्चंपि कताइ मोसं होज्जत्ति, एवं ते चितयंता सच्चंपि ण जाणंति, कथं?, साधू दट्ठण ण साधुत्ति भणंति, कयाइ सो साधु होज्ज कताइ असाधू, कयाइ चाउव्वओ कयाइ पावंचितो, चोरो वा कदाचि चोरः स्यात् कदाचिदचौरः, एवं स्त्रीपुरुषेणपि वैक्रियः स्यात् वैसकरणा वा योजइत्तव्वं, गवादिपु च यथाममभावावस्थसु पुरुषादिपु च इत्थेवं सर्वाभिंशंकितत्वात् तदसाधुदर्शनं साधुत्ति ब्रुवते, साधुदर्शनं चासाध्विति, अथवा सच्चं सुसंति इति भासयंता, जो जिणपणत्तो मग्गो समाधिमग्गो तमेते अण्णणिगिया सच्चमपि संतं असच्चंति भणंति, अथवा सच्चो संयमो तं सत्तदसत्त्वगारा य असच्चं भणंति असंयममित्थर्थः, जहा ते किल भणंति तहा सच्चं भणंति, अणुवातो सच्चं, तं च कुदंसणमण्णणावादं साधुत्ति भणंति, असाधू अण्णणिगियं साधुत्ति भणंति, तच्छासनग्रतिपन्नांश्च असाधून् साधून् ब्रुवते, ब्रुत्ता अण्णणिगिया । इदानीं वेणइयवादि, जेमे जणा वेणइया अणेगे, पुट्ठावि भावं चिणिगियं-

सु णामा जेत्ति अणिदिट्ठणिदेसे, जणा इति पृथग्जनाः, विनये नियुक्ताः वैनयिकाः, अनेगे इति बत्तीसं वेणइयवादिभेदा, ते पुट्टा परेण अपिशब्दात् अपुट्टावि विणयिंसु भावन्ति भावो नाम यथार्थोपलभं विणयिंसु, तथा वा स्यात् अन्यथा वा, एवं ताव तेषां सत्यं भविष्यति, अथवा पुट्टा वा-कीदृशो वा धर्मः? इत्युक्ता ब्रुवते-सर्वथा परिगण्यमानः परीक्ष्यमाणः मीमां-
स्यामानो वा अयमस्माकं धर्मः, विणयमूलेण आरुह्यधम्मगेण जणो णाघियो, कंहं?, जेण वयमपि विणयमूलमेव धम्मं पणवेमो, कथंचित्ते, येन वयं सर्वाविरोधेन सर्वविनयविनीताः मित्रारिसमाः, सर्वप्रव्रजितानां सर्वदेवानां च पुण्यं सत्कुम्मः, न च यथाऽन्ये वादिनः परस्परविरुद्धास्तथा वयमपि, अम्हं पुण पव्वइए समाणे जं जहा पासति इदं वा खंदं वा जाव उच्चं पासति उच्चं पणामं करोति णीयं पासति णीयं पणामं करोति, उच्चमिति स्थानतः ऐश्वर्यतः तमुच्चं रायाणं अण्णतरं वा इस्सरं दट्ठूणं प्रणाममात्रं कुम्मः, णीयस्स तु साणस्स वा पाणस्स वा णीयं पणामं करोति, भूमितलगत्तेण सिरसा ग्रह्वाः प्रणमामहे, त. एवं तालिशाः 'अणोप-
संखा इति ते उदाहु'वृत्तं (५३८) संखा इति णाणं, संखाए समीवे उपसंखा, अणउपसंखा अज्ञाना इत्यर्थः, अनोपसंख्या त एवमाहुः उदाहरेंतस्स उदाहुः अट्टे स ओभासति, अर्थो नाम सत्यवचनार्थः, ओभासति उद्धविति प्रगासति, एवं चेतसि नः प्रकाशयतीत्यर्थः, एवं च समीक्ष्यमाणं सत्यवचनं स्याद्, अन्यथा तु तथा चान्यथा च भवति, अथवा अट्टे स नो भासतित्ति अर्थो नाम धर्मोऽर्थ एवं चेतसि नः प्रभासयति एवं च प्रकाशयति एवं दृश्यते युज्यमानः, आर्हतधर्मो ण, किल ज्ञानभासितेण तु सेसेहिं अण्णाणियकिरियावादिहिं घडते, कंहं?, जेण ते जाल्यादिरागद्वेषाभिभूता तेण ण तुल्लोऽवभासति, भणिता विणईया। इदानीं अकिरियवादीदरिसणं 'लवाचसक्की य अणागतेहिं' लवमिति कर्म, वयं हि लवात् कर्मबन्धात् अवसक्कामो-फिट्ठामो

अवमराम इत्यर्थः, संववहारबंधेणावि ण बज्झामो, किं पुण णिच्छयतो, उपचारमात्रं तु तद्यथा 'बद्धा मुक्ताश्च कथ्यन्ते, मुष्टि-
ग्रन्थिकचोतकाः । न चान्ये द्रव्यतः संति, मुष्टिग्रन्थिकपोतकाः ॥ १ ॥' ते हि वातूलिकाः शाक्यादयः आत्मानमेव नेच्छन्ति, किं
पुनस्तद्वंधं इति, अणागतंति कालग्रहणात् अनागतेऽपि काले न बध्यन्ते, चग्रहणाच्चतिक्रान्तवर्त्तमानयोः, अथवा विसृक्कित्ति
क्षणलचमुहूर्तअहोरत्तपक्षमासवर्त्तयनसंवत्सरादिलक्षणे कालेः सर्वत्र कर्मबन्धादवशक्नुमः, लवः कालः, वर्त्तमानादवसक्कामो, एवम-
नागतादपि, एतद्दर्शनः मिच्छत्तकिरियामाहंसु-आख्यातवंतः, के ते?, अकिरियओ आता जेसिंतु ते इमे अकिरियाता, ते नापि
कारकमिच्छन्ति नापि करणानि, येषामपि करणानि किञ्चीणि आत्माकर्त्ता, तेऽपि अक्रियावादिनः, उक्तं हि- 'कः कंटकानां प्रका-
रोति तैक्ष्ण्यं, विचित्रभावं मृगपक्षिणां वा । स्वभावतः सर्वमिदं प्रवृत्तं, न कामचारात् स्ववशो हि लोकः ॥ १ ॥ तेसामुत्तरं-गंता
च नास्ति कश्चिद् गतयः पड् बुद्धशासनप्रोक्ताः । गम्यत इति च गतिः स्यात् श्रुतिः कथं शोभना बह्वी? ॥ १ ॥ क्रिया कर्म
कृतं न वास्ति, असति कारके कुतः कर्म?' कथं च पड् गतयः, अंतराभावे वा, यथाऽस्माकं 'विग्रहगतौ कर्मयोगः' एवं
तेषामपि अन्तराभावः, एवं ते पुट्टा वा अपुट्टा वा सम्मिस्सभावं ब्रुवते, अबंधानि च कर्माणि पणवन्ति, एवं जातकशतान्यु-
पदिशन्ति बुद्धस्य, तानि शून्यत्वे न युज्यन्ते, तथा- 'मातापितरौ हत्वा बुद्धशरीरे च रुधिरमुत्पाद्य । अर्हद्वधं च कृत्वा स्तूपं
भिन्ना च पश्यन्ते ॥ १ ॥ आविहिं नरकं याति' एतच्च न युज्यते, जातिजरामरणानि च न स्युः, उत्तमाधममध्यमत्वं न स्यात्,
मनुष्यतिर्यग्योनीनां स्वयमेव कर्माविपाकौ, जीवस्य कर्तृत्व कर्मावद्धं च कथयन्ति, चौरादीनां च कर्मणामिहैव विपाकं दृष्ट्वा
सामान्यतोदृष्टेनानुमीयते कृतकर्त्ताऽयमात्मा, येनास्य गर्भगतस्यैव व्याधयः प्रादुर्भवन्ति मृत्युश्च, तथा च सामान्यतोदृष्टेनानु-

मानेन, संमिश्रभावो नाम असतित्वमपि प्रतिपद्यमानाः अस्तित्वमेव दर्शयन्ति, तमेव सन्मिश्रभावं यथा गिरया गृह्यन्ते, निगृह्यन्त इत्यर्थः, उन्मत्तत्वाद् वदन्ति, तद्यथा-कश्चिदुन्मत्तः स्वाभाविकं ब्रवीति चेष्टते वा, कचिदन्यथा, अंधो वाऽध्वानं ब्रजेत् क्वचित् अपथा गच्छति, एवं तेऽपि गन्धर्वनगरतुल्याः मायास्वमोपनतधनसदृशाः सुगवृण्णानिद्रामदप्रनर्तितालातचक्रसमाः एवमपि निश्चयाभावात्, भावानुक्त्या पश्चाज्जातिस्मरणानि जातकान् निरन्वयाश्रयं निर्वाणं च प्रतिपद्यन्ते, एवं ते संमिश्रभावादिनः मिथ्यादर्शनान्धकाराः जातकानेतस्यां गिरि गृहीता, यदि शून्यं कथं जातकानि ?, कथं स्मरणं ? कथं शून्यता ?, किंच-यदि शून्य-स्तव पक्षो मत्पक्षनिवारणं कथं भवति ? । अथ मन्यसे न शून्यस्तथापि मत्पक्ष एवासौ ॥१॥ अस्तित्वात् तस्य, किंच-केन शून्यता देसिता ? किमर्थं देशिता स्यान्निष्पयोजना शून्यता इत्यादिभिः कर्कशहेतुभिश्चोदिता कच्छाघरघरियाए आहतियाए एलमूगो वा मम्मणमूगो वा, जहा सुंसुएति, णो एकं अणेकं वा पक्खं अनुवदन्ति अस्ति नास्ति वा, यच्चप्यष्टौ व्याकरणानि पठन्ति, ते पुण अकिरियावादिणो दुविधं धम्मं पन्नवन्ति, तंजहा-इमं दुक्खं इमं एगपक्खं तावत्, अविज्ञानोपचितं ? परिज्ञानोपचितं ? ईर्यापथं ? स्वमान्तिकं ? च चतुर्विधं कर्म चयं न गच्छति, एतद्वि एकपाक्षिकमेव कर्म भवति, का तर्हि भावना ?, क्रियामात्रमेव, न तु चयोऽस्ति, बन्धं प्रतीत्याविकल्प इत्यर्थः, एगपक्खियं दुपक्खियं तु, यदि सत्त्वञ्च भवति सत्त्वसंज्ञा च संचिन्त्यैव जीविताद् व्यपरोपणं प्राणातिवातः, एतत् इह च परत्र चानुभूयते इत्यतो दुपक्खिकं यथा चौरादयः, इह दुक्खमात्रामनुभूय शेपं नरकादिष्वनुभवन्ति, किंच-आहंसु छलायतणं च कम्मं पढायतनमिति पड् आयतनानि यस्य तदिदं आश्रवद्वारमित्यर्थः, तद्यथा-श्रोतायतनं यावन्मनआयतनं, 'त एवमन्वन्ति' घृचं ॥५४०॥ अक्रियाअण्णाणिआयमानं अनुब्बमाणा इह मिच्छत्तप-

लोच्छणा अप्पाणं परं वा तदुभयं वा बुग्गाहेमाणा विरुवरूवाणि दरिसणाणि, कथं?, दाणेण महाभोगा देहिनां सुरगतिश्च शीलेन। भावनया च विमुक्तिरित्यादि, किंच-यश्च वेदान्तश्च के ब्राह्मणे दधात्, यो वा विहारं कारयति, किंच—‘एगपुष्फ-पदाणेण, आसीति: कल्पकोटयः। सुखिनस्तिष्ठति, एवमकिरिओ आता जेसिं ते होंति अक्रिरियाता, जमादितित्ता मणुस्सा जमित्यनिर्दिष्टस्य निर्देशः, आदिहत्ता गृहित्वा, स्वयं अन्यांश्च गाहित्वापि अणादीयं अणवदगं संसारं भंमंति, किञ्चान्यत्, यदि सर्वमक्रियं तेन कथमादित्यः उचिष्ठति? अस्तं वा गच्छति?, कथं वा चन्द्रमा वर्द्धते हीयते च?, न वा सरितः प्रस्पन्देरन्, न वा वायवो वायेयुः, सर्वसंव्यवहारोच्छेदः स्यात्, एवमुक्ताः ब्रुवते—‘णातिच्चो उट्टेति ण अत्थमेई’ति वृत्तं ॥ ५४१ ॥ आदित्य एव नास्ति, कुतस्तर्हि तदुत्थानमस्तमनं वा?, मृगवृष्णिक्कासदृशं तु एतदिति लोहितमर्कमंडलमवभासते, एवं चन्द्रमापि नास्ति, कुतस्तर्हि वृद्धिहासोत्थानास्तमनानि?, किंच-संघातो मरीची उट्टेति, उट्टो णासेण इमं लोगं तिरियं करेति, करेत्ता सेणं इमं लोगं उज्जोवेति पभासति, न सरितोऽपि ण संदति, न च न वायवः, ततः कथं न संदिष्यते वास्यति वा?, स्याद् बुद्धिः—उत्तिष्ठन्नादित्यो दृश्यते अस्तं च गच्छन्, यतः पूर्वस्यां दिशि दृष्टः अपरस्यां दिशि दृश्यते, तेन क्रियावान्, देवदत्तस्य हि गतिपूर्विकां देशान्तर-प्राप्तिं दृष्ट्वा चन्द्रादित्यावनुमीयेते, सरितश्च स्यन्दमाना दृश्यन्ते, वायवश्च वृक्षाग्रकंदादिभिरनुमीयते क्रियावंत इति, तच्चासत्, कथं?, गतं न गम्यते तावत्, अगतं नैव गम्यते। गतागतविनिर्मुक्तं, गम्यमानं न गम्यते ॥१॥ एवमयं वंध्यो लोकः, वंध्यो नाम शून्यः, अथवा बन्ध्यावत् अप्रसवत्वाद्वन्ध्यो, लोकायतानां हि न मृतः पुनरुत्पद्यते, एतावानेप परमात्मा, त एवं दर्शनं भावयंति, गलागत्यमपि कुर्वाणा नोद्विजन्ते, मातरं भगिनीं वा गत्वा नानुत्पद्यंते, येषां बंधाभाव एव ते कथं पापेभ्यो निर्वत्स्यन्ते?

निवृत्तिमूलं वा धर्मं देख्यन्ते ? एवं ज्ञात्रया अपि एवं बन्ध्याः, नितिओ गाम नित्यकालस्य शून्यः, शून्यं वा न चोच्छिद्यते, कसिणो नाम गृहनगरपर्वतद्विपदचतुष्पदादि सर्वो बन्ध्यः, त एवं विद्यमानमपि लोकं न पश्यति, दृष्टान्तः—‘जहा य अंधे सह जोतिणाचि’ वृत्तं ॥५४२॥ यथेति येन प्रकारेण, द्योतयतीति द्योतिः आदित्यश्च चन्द्रमाः प्रदीपो वा, द्योतिना सह सहद्योति नानादिरूपाणि घडादीनि, न पश्यन्ति, जगतोऽपि वर्तमानानि स्पर्शत्रापि न तेषां वर्णादिविशेषं पश्यन्ति, नयतीति नेचं हीने यस्य नेत्रे स भवति हीनेनेत्रः, उद्धत्ते उपहते वा संतं तु ते एवं अकिरियाता संतमिति विद्यमानं, तु पूरणे, अकिरियात्राहणो, अकिरिओ मिच्छतोदयान्धकारात् जीवादीन् पदार्थान्न जानंति, अथवा किरियं न ते पस्संतिस्ति क्रियावत्तां द्रव्याणां आगमनगमनाद्याः क्रियाः पश्यन्तोऽपि न पश्यन्ति, स्वयं क्रियासु वर्तते उद्ववत्, न चैताः न पश्यन्ति, निरुद्धा येषां प्रज्ञाः ते भवन्ति निरुद्धपन्ना णाणावरणोदयेन, अथवा ते वराकाः कथं ज्ञास्यंति ये आगमज्ञानपरोक्षा एव ? जे पुण ण निरुद्धपन्ना ते प्रत्यक्षेण वा आगमेन परोक्षेण जीवादीन् पदार्थान्न यथावज्जानंति, तत्रावधिमनःपर्यायकेवलानि प्रत्यक्षं, मतिः श्रुतिः परोक्षं, प्रत्यक्षज्ञानिनस्तावत् जीवादीन् पदार्थान् करतलामलकवत् पश्यन्ति, समत्तसुतणाणिणोवि लक्षणेण, अडुंगमहानिमित्तपास्या अर्थे च साधवो जाणंति णिमित्तेण, ‘संवच्छर सुम्मिणं लक्खणं च’ वृत्तं ॥५४३॥ संवत्सरनिमित्ते इमे एगड्डिया, तं०-संवच्छरोत्ति वा ओत्तिसेत्ति वा, सुम्मिणं सुविणं ज्ञाया व, लक्खणं सारीरं, एतेण चैव सेसयाडं पि सुइताइं, तंजहा—भोमं ? उप्पातं २ सुम्मिणं ३ अंतरिक्खं ४ अंगं ५ सरं ६ लक्खणं ७ वंजणं ८, णवमस्स पुब्बस्स ततियातो आयावत्थुतो एतं णीणीतं, एतं बह्वेने अधिजिता, एवं अडुंगं णिमित्तं बह्वे समणा अधिजिताण ‘मव्वलोगंसि जाणंनि अणागताइं’ अतिक्रान्तवर्त्तमानानि च, केवलियद्वा

करेति तथा गताणिचि, तथा भूताणिचि यथावस्थितानीत्यर्थः, अंगवर्जानां अनुष्ठुमेन छन्दसा अर्द्धत्रयोदशशतानि सूत्रं तावदेव शतसहस्राणि परिपातिका, अङ्गस्य तु अर्द्धत्रयोदशसहस्राणि सूत्रं, तावदेव सयसहस्राणि वृत्तं, अपरिमितं वार्तिकं, एवं निमित्तमप्यधीत्य न सर्वे तुल्याः, परस्परतः पटस्थानपतिताः, चोदसपुन्वीवि छट्टाणपडिता, एवं आयाधराणि छट्टाणवडिया, यतश्चैवं तेनापदिश्यन्ते 'केई निमित्ता तधिया भवन्ति' वृत्तं ॥५४४॥ केचिदिति न सर्वे, अभिन्नदसपुन्विणो हेड्डेण एतं अट्टगं पि महाणिमित्तं अधितुं गुणितुं वा, अधीत्य एवमेव केचित् परिणामयन्ति, ते पडुच्च ते णिमित्ता तधिया भवन्ति, केई पुण निमित्तत्तुद्वित्वात् विशुद्धिणेमित्तकेहितो छण्हं ठाणाण अण्णतरं ठाणं परिहीणा अविशुद्धस्वयोवसमा 'विप्पडिएन्ति णाणं' विपर्यासेन एति विप्पडिएन्ति, 'इक्क स्मरणे' 'इड् अध्ययने' 'इण् गतौ' एपां त्रयाणामपि इगिडीणां परिपूर्वाणां अप्रत्ययान्तानां विपर्यय इति पूर्वरूपं भवति, विपर्ययेण एति विप्पडिएति, को अर्थः?—विपर्ययज्ञानं भवति, असम्यगुपलब्धिरित्यर्थः, सपरिभवमप्यङ्गमधीत्य, अब्भपडलदिट्ठेणं, यथा इल्लक्षाअपडले कश्चिद्वेत्ति एकमेवेदं अभ्रपडलं यावत्तत्रान्यदप्यस्ति सूक्ष्ममिति नोपलभ्यते, संजतावि केई विप्पडिएन्ति णाणं, किमंग पुण अण्णउत्थिया दगसोयरिया तन्वणिगादयो, ते विज्जन्नासं अणधिज्जमाणा अणधिज्जमाणेति अधीतेन निमित्तेण दुरधीतेन वितथं दट्टा निमित्तं वदन्ति, निमित्तमेव णत्थि, तदथा—कचित् क्षुते त्वरितत्वात् सङ्कित एव गतः, तस्य चान्यः शुभः शक्कुन उत्थितः येनास्य तत् क्षुतं प्रतिहतं, स चेत् न तं शक्कुनं वेद शक्कुनोऽपि वा न लक्षितः स तु मन्यते व्यलीकमेव निमित्तं, येनाशक्कुनेऽपि सिद्धिर्जाता इति, एवं शोभनमपि शक्कुनं उत्थितस्म्येनाशोभनेन प्रतिहतमनवबुद्ध्यमानः कार्यसिद्धिनिमित्तमेव नास्तीति मन्येत, अपरिणामयन्, विज्जाहरि(भा)से णाम यथाथोपलम्भः, विद्यया स्पृश्यते विद्यया-

ऽऽप्यते, विद्यया गृह्यत इत्यर्थः, त एवं वराकाः चक्षुर्ग्रहामपि णिमित्तमपरिणामयन्तः आहं सु विज्ञाए पतिमोक्त्वमेव निमित्त-
विद्यापरिमोक्षं, एवं हि कर्तव्यं, नाधीतव्यानि निमित्ततशास्त्राणीत्यर्थः, किंचित्तथा किंचिदन्यथेति कृत्वा मा भून्मृपावादप्रसङ्गः,
बुद्धः किल शिष्याणामाहूयोक्तवान्—द्वादश वर्षाणि दुर्भिक्षं भविष्यति, तेन देशान्तराणि गच्छत, ते ग्रस्थितास्तेन प्रतिसिद्धाः
सुभिक्षमिदानीं भविष्यति, कथं?, अद्यैवैकः सत्त्वः पुन्यवान् जातः, तत्प्राधान्यात्सुभिक्षं भविष्यति, इत्यतो निमित्तं तथा चान्यथा
च भवतीति कृत्वा आहं सु विज्ञाए पतिमोक्त्वमेव, उज्ज्वलमित्यर्थः, मोक्षं च प्रति निरर्थकमित्यतः निरुत्सृष्टं, अथवा विज्ञया परि-
मोक्त्वमाहुः, सांख्यादयो ज्ञानात् मोक्षमिच्छन्ति, जे णिमित्तं संखाणं परिज्ञाणमियन्ति न ते किलात्यन्तपरोक्षमात्मानं परलोकं मोक्षं
च ज्ञास्यन्ति? इत्यादि हास्यं, पञ्चल्लं कम्मं बंधंति ते सुत्तणाणीलणाए, उक्तं हि—ज्ञानस्य ज्ञानिनां चैव, निंदाप्रद्वेपमत्सरैः। उप-
धातैश्च विघ्नैश्च, ज्ञानघ्नं कर्म वध्यते ॥ १ ॥ स्याद्बुद्धिः—कैनैतानि समोसरणानि प्रणीतानि? जं च हेट्ठा वुत्तं जं च उवरिं भणि-
हिति?, उच्यते—अनिरुद्धपणा तित्थगरा ते एयमक्खन्ते ‘समेच्च लोगं’ वुत्तं ॥ ५४५ ॥ ते इति तीर्थकराः, एतदिति यदति-
क्रान्तव्यं च परसमयसिद्धपरुवणाओ वा, एवमन्येऽप्याख्यातवंतः आख्याइस्संति च, सम्यक् इवा समिच्च ज्ञात्वेत्यर्थः, तथागता
समणा माहणा य तथागत इति तीर्थकरत्वं केवलज्ञानं च गताः, पठ्यते च—तहा तहा समणा माहणा य, तथा तथेति
यथा यथा समाधिमार्गव्यवस्थिताः तथा तथा खयान्ति त्रैकाल्यात्, जे अभिगगहियमिच्छादिट्ठी जे अ अणभिगगहियमिच्छा-
दिट्ठी तेसिं सव्वेसिं दर्शनमाख्यान्ति, समणा माहणा यत्ति एगट्ठं, पच्चक्खणाणिणो परोक्खणाणिणो वा आगमग्रामाण्यात्, किमा-
ख्यान्ति? अत्थि माता अत्थि पिता जाव सुचिण्णा कम्मा सुचिण्णफला भवंति, एवं क्रियावादित्वं खयाप्यते, किंच—‘सयं

कडं पाणकडं च दुःखं सयं कडं णाम स्वयं कृतं सयं कडं, सवमेव हि कर्म दुःखं, प्रतीकारापुण्यसपि दुःखं, उक्तं हि-
'तो सवकालदुःखौ' तं तु स्वयं कृतमेव, नान्यकृतं, न वाऽकृतं, आहंस्तु विज्जा चरणं पमोक्खं विज्जा चरणेग वा
मोक्खो भवन्ति, न तु यथा सांख्या ज्ञानेनैवैकेन, अज्ञानिकाश्च शीलैर्नैवैकेन, उक्तं हि-'क्रियां च सज्ज्ञानवियोगनिष्फलां,
क्रियाविहीनां च निवोदसंपदं। निरस्यता क्लेशसमूहशान्तये, त्वया शिवायालिखितेव पद्धतिः ॥ १ ॥' 'ते चक्षुःयोग-
वस्मिन्मा(भूया उ सुहं पयाणं)गायगा' वृत्तं ५४६॥ चक्षुर्भूता लोकरस्य, प्रदीपभूता इत्यर्थः, देशका गायकाः पगढगाः, सगगा
णाणातिहितं सुहं प्रजानां, तु विससणे, सन्मार्गगुणैश्च दर्शयति कुमारगदोपांश्च, अथवा तु विशेषणे, अहितमार्गनिवृत्तिं च, प्रजा-
यंतीति प्रजाः, तथा तथा सास्यमाहु लोको तथा तथेति येन येन प्रकारेण शाश्वतो लोको भवति पञ्चास्तिकायात्मकः अथवा
यथाऽस्यात्मनः अव्यवच्छिन्नकर्मसंततिर्भवति यथाप्रकारा च तथा तथा सास्यमाहु लोके, तथा 'चउहिं ठाणेहिं जीवा घोरइयाउ-
यत्ताए कम्मं पकरेति०' तावत्संसारो नोच्छिद्यते 'यावन्मिथ्यादर्शनं, तीर्थकराहारकनर्जाः सर्वे एव कर्मनिबन्धाः सस्माव्यन्ते,
उपलक्षणत्वादस्यान्यदपि यदनं संभवति तत् द्रष्टव्यं, एवं रागेद्वेषावपि संसारकरौ इति कृत्वा तथा तथा वदति-संसारमाहुः, अहया
अतथा तथत्ति जस्म जारिसी सत्ता तथा तस्स उवचयो होति मिच्छा, अहवा मिच्छतअविरतिअणाणाणि जहा २ तथा २ संसारः,
अथवा पाणवहादी जहा २ तथा २, अहवा कमायादयो जहा तथा, कायवाड्मनोयोगा जहा २ तथा २ संसारो, सर्वत्र यात्रा
परिमाणं वक्तव्यं, 'जंसी पया' यस्मिन्निति यत्र, प्रजायंते इति प्रजाः, सर्वे एव सत्ता मानवा इत्यपदिश्यन्ते, मानवानां
प्रजा मानवप्रजा, अथवा माणवा इति हे मानवाः!, संप्रसुताः संप्रगाढा ओगाढा विगाढा सम्प्रगाढा इत्यर्थः, एवं आश्रवलोके

कथयंति, आश्रवलोकानुरूपमेव च लोकं विशंति 'जे रक्खसा जे जमलोइया वा' वृत्तं ॥ ५४७ ॥ केषांचित् भवनपत्यादि देवा श्रद्धताः तेण रक्खसगहणं, अथवा व्यन्तरा ग्रीहीता राक्षसग्रहणात्, जमलोइयग्रहणद्वैमानिकाः स्रचिताः, गान्धर्वा व्यन्तराः एए जेणं जमदेवकाईया तिविधा, सर्वे ते जम्मस्स महारायस्स आणाउववातवयणणिदेसे चिहंति, असुरग्रहणेन भवनवासिनः स्रचिताः, गान्धर्वा व्यन्तरा एव, ज्योतिष्का दृश्यन्त एव, सेसा आगासगामी य पुहोसिता य देवपक्खिवातादयः आगासगामी, पृथ्व्यंबुवनस्पतयः द्वित्रिचतुरिन्द्रियाश्च स्थलचरा जलचराश्च, एते पुहोसिता, पुनः पुनः विपर्यासमेति विपर्यासो नाम जन्मनि मृत्युः, सर्व एव संसारे विपर्यासः, जेणं 'पुहविकायमइगओ उक्कोसं जीवो तु संवसे' 'जममाहु ओहं सलिलं अपारगं' वृत्तं, ॥ ५४८ ॥ यत् इत्यनिर्दिष्टस्य निर्देशे आह भगवानेव, द्रव्यौघः स्वयम्भुरमणः, स एवौघः सलिलः, औघसलिलेन तुल्यं औघसलिलं तस्यापारं, जलचराः स्थलचरा वा न शक्नुवन्ति गंतुं णणत्थ देवेण महद्द्विण्ण इत्यतः अपारगः, जाणाहि णं जहा जिनैरुपदिष्टः आगमप्रामाण्यात् प्रत्यक्षतश्च उपलक्ष्यते मनुष्यादिसंसारः, चतुर्विधं भवगहणं २, कडिलयमित्यर्थः, चउरासिति जोणिण्णुहसयसहस्सगहणो जत्थ अणोरपरपरविट्ठो सव्वद्वाएवि ण मुच्चति मिच्छादिट्ठो लोको, लोकाएतसुण्णवादिगादि लौकिक इत्यादि, दुमोक्षेति मिच्छत्तसातगुरुत्वेन च ण तरंति अणुपालेत्तए, जेवि अत्थिवादिणो किमंग पुण नास्तिकाः, जहा ताणि चत्तारि तावससहस्साणि सातागुरुत्तणेण छक्कायवधगाइं जाताइं, 'जंसी चिसण्णा चिसयंगणादी' यत्र संसारे यत्र वा साकारधर्मे समाधौ कुमार्गे वा असत्समवसरणेण, पंचसु वा विसएसु विसन्नाः, सुगारियान् स्पर्शः, तेष्वप्यंगनाः, तासु हि पंच विषया विद्यन्ते, तद्यथा— 'पुप्फफलाणं च रसं' इत्यतः अंगणागहणं, दुहन्तोविचि द्विविधेनापि प्रमादेन लोकं अमुं संचरंति, तं जहा—

लिङ्गवेससज्जाए अविरतीए य, अथवा आरंभपरिग्रहाभ्यां रागद्वेषाभ्यां इमं लोगं परलोगं वा, त एव मिथ्यात्वादिभिर्दोषैरभिभूताः अगतसमवसरणावस्थिताः 'ण कम्मणुणा कम्म खवेति बाला' वृत्तं ॥५४९॥ न इति प्रतिषेधे, मिथ्यात्वादेषु कर्मबंधहेतुषु वर्तमानाः न कर्माणि क्षपयन्ति बालाः—कुतरीयाः, यस्यैव हि ते भीतास्तमेवाविशंति, कर्मभीताः कर्मण्येव वर्द्धयन्ति, न निदानमेव रोगस्य चिकित्सा, यथा काश्चिन्मूढधीर्निदानैरेव रोगचिकित्सां करोति, स हि तस्य वृद्धिमाप्नोति, अकर्मणा तु आश्रवनिरोधेन कर्माणि क्षपयन्ति धीराः विधिक्रियाभिरिवामयान् वैद्याः, मेधाविणो लोभमयं मेरा (मेहया) धाविणो, लोभमतीताः, वीतरागा इत्यर्थः, एवं सायामतीता २ वा संतोस्मिणोचि अलोभाः, स्याद् बुद्धिः अलोभाः संतोषिणश्च एकार्थमिति कृत्वा तेन पुनरुक्तं, उच्यते, अर्थविशेषात् न पुनरुक्तं, लोभातीतः इति लोभमतिक्रान्तोऽलोभो वीतरागः, संतोषिण इति निग्रहपरमा अवीतरागा अपि वीतरागाः, णो पकरेंति पावं संतोसिणो पयणुयं पकरेंति, तब्भववेदणिज्जमेव, यत एव लोभा ईया अत एव संतोसिणः, एवं अमातिनः स्तोक्रमायिनः, त एव भगवन्तः अनिरुद्धपणा 'ते तीअउप्पन्नअणागताइं' वृत्तं ॥५५०॥ त इति तीर्थकरादयः प्रदीपभूताः, तीताणि लाभालाभसुखदुःखादीनि एवं पडुपन्नअणागताइं, जेहिं वा कम्ममेहिं पुब्ब-कत्तेहिं इहायातो जोणिवासं पदं करेंति जं च भविस्सति इत्यतः तीतपच्चुप्पणअणागताइं, तथा भूताइं तहागताणि अविताहाणिचि भणितं होति, न विभंगजानिवत् विपरीतं पश्यन्ति, 'अणगारे णं भंते ! मायामिच्छादिद्वी रायगिहे नयरे समोहए' तेनावधिविभंगोपयोगेण, रायगिहे गतवं च वाणारसीए णयरीए रूवाइं जाणति जात्र से से दंमणविचच्चासो भवति' ते भगवन्तः प्रत्यक्षज्ञानिनः, परोक्षे वा पूर्वविदः, गेतारो अण्णेसिं अणण्णणेना—णयंतीति नेतारः अन्येषां भव्यानां सर्वेषां नेतार इति, न अन्यस्तेषां नेता

विद्यते, एतावं ताव सप्तमेण वा ध्रुम्पे अग्रहाते इत्यतो अणणणेता, बुद्धा रयंयुद्धाः बुद्धबोधिता वा गणभराद्याः, अतं कुर्व-
न्तीत्यन्तकराः भवान्तं कर्मन्तिं वा, ये वात्र भवान्तं न कुर्वन्ति तावत् 'ते णेव कुञ्चन्ति पा कारवैति' वृत्तं ॥ ५५१ ॥ म्वयं
न कुर्वन्ति न कारयन्त्यन्यैर्नानुमन्यन्ते, किं तत् ? पाणाडवातं, अनुक्तमपि विज्ञायते प्राणातिपातं, येनापदिश्यते भूताभिसंकाए
दुंशुच्छमाणा भूतानि तसथावराणि ताणि यतो भिसं संकति सा भूताभिसंका भवति, हिसेत्यर्थः, तां भूताभिसंकां तत्कारिणश्च
जुगुप्समादा उद्विजमाना इत्यर्थः, प्राणातिपातगिति वाक्यशेषः, लोकोऽपि हि मत्स्यवन्वादीन् हिंसकान् जुगुप्सते, एवं ते ण आमन्ति,
ण भापावैति सुसावातं, एवं जाव मिच्छादंसणं ण परूवैती णो रुदहंति णयएण भेदण, त एवमपाणं परं तदुभयं च संजममाणा
सदेति सर्वकालं ध्रुज्याकालादारभ्य यावज्जीवं ज्ञानादिषु निविधं प्रणमंति पराक्रमंत इत्यर्थः, विदिदु वीराः विज्ञाय धीरा
भवन्ति, ज्ञानादिभिर्वा राजन्तीति वीराः, एके न सर्वे, पठ्यते च-विण्णन्ति वीरा य भवन्ति एके, विज्जमिमात्रा वीरा एवैके
भवन्ति, ण तु करणवीराः, स्यात् कैः करणभूतानि येषां संकितव्यं?, उच्यते- 'डहरेय पाणे' वृत्तं ॥ ५५२ ॥ डहरा सुक्षमाः
कुन्थादयः सुहुमकायिका वा, बुद्धा महामरीरा वाद्दरा वा, ते डहरे य पाणे बुद्धे य पाणे जे आत्तनो पस्सन्ति सव्वलोगे
आत्तमना तुल्यं आत्तमवत् यत्प्रमाणो वा मम आत्मा एतावत्प्रमाणः कुंयोरापि हस्तिनोऽपीति, अथवा 'जह मम ण पियं दुक्खं'
एवं सव्वजीवाणं, डहराण वा महत्ताण वा 'पुढविमाडए णं गंते ! अकंते समाणे केरिमयं वेदणं वेदयंति?', 'सुत्तालावगो इत्यत-
स्तेऽपि ण अकमितव्वा ण संवेदुयव्वा, ये एवं पश्यन्ति 'उनेहती लोमभिन्नं भहंनं' वृत्तं, उनेहती उपेक्षते, पश्यतीत्यर्थः,
उपेक्षां करोति, सर्वत्र माध्यस्थ्यमित्यर्थः, महान्त इति छज्जीवकायाकुलं अट्टविधकर्ममाकुलं वा, वलिपिंडोवमाणं महान्तो लोगो,

अथवा कालतो महंते अनादिनिधनः, अस्ति एके भव्या अपि ये सर्वकालेनापि न सेत्स्यन्ति, अथवा द्रव्यतः क्षेत्रतश्च भावतश्च नान्तः, बुद्धो नाम धर्म समाधौ मार्गसमोसरणेसु च, अप्रमत्तः कायेषु जयणाए य, अथवा अप्रमत्तेषु असंजतेषु परिवण्णसिद्धि वेमि, अथवा बुद्धे अप्रमत्ते सुदृढ परिब्रह्म । 'जे आतयो परतो यावि णच्चा' वृत्तं ॥५५३॥ आत्मनः स्वयं तीर्थकरा जाणंति जीवादीन्, परतो गणधरादयः, अलं पर्याप्त्यादिषु, स द्विधाऽपि जानकः अलमात्मानं परांश्चेति, अकृत्यात् वा प्रतिषेधे यतितव्ये, इत्येवं तं ज्योतिर्भूतं तमिति तं उभयत्रातारं ज्योतयतीति ज्योतिः आदित्यश्चन्द्रमाः मणिः प्रदीपो वा, यथा प्रदीपो द्योतयति एवमसौ लोकालोकं ज्योतयतीति ज्योतिस्तुल्यः इत्यर्थः, सततं आवसे(सेवि)ज्जासिद्धि जावजीवाए से(वे)ज्जा तित्थगरं गणधरे वा यो यस्मिन् काले ज्योतिर्भूतः जे 'पादुक्कुज्जा' य इत्यनिर्दिष्टः, प्रादुः प्रकाशकं, ये प्रादुःकुर्वन्ति धर्मं पूर्वापरतोऽनुचित्य, करत-
लामलकवत् लोकं दृष्ट्वा इत्यर्थः, अथवा अणुवीचिणितुं परममयं दर्शयति, धर्मं समाधिमागं समोसरणानि च, कीदृशाः पुनस्ते विचारितज्ञानिनः त्रैलोक्यदर्शिनः?, उच्यते—'अत्ताण जे जाणति जे य लोगं' वृत्तं ॥५५४॥ आत्मानं यो वेत्ति यथाऽ-
हममातोति संसारी च, अथवा स आत्मज्ञानी भवति य आत्महितेष्वपि प्रवर्तते, अथवा त्रैलोक्य (काल्य) कार्योपदेशादात्मा प्रत्यक्ष इति, कृतवानित्यादि, येनात्मा ज्ञातो भवति तेन प्रवृत्तिनिवृत्तिरूपो लोको ज्ञात एव भवति, आत्मौपम्येन यथा समेष्टानि, दृष्टेर्वर्थेषु प्रवृत्तिनिवृत्तिभावतः यथाऽस्तीति, अथवा आत्मौपम्येन परेष्वहिंसकः। किंच 'जे आगतिं जाणइ णागतिं च' जे आगति जाणंति, कुतो मनुष्या आगच्छंति? सत्तममहिणेरइया०, कैर्वा कर्मभिः कुत्र वा गच्छंति?, तव्वेए, कुतोऽहमागवः गमि-
व्यामि वा? अनागतिरिति सिद्धिः सादीया अपज्जवसिता, जे सासत जाणइ असासयं वा' सर्वद्रव्याणां शाश्वतत्वं द्रव्यतः

अगाधवृत्तत्वं पर्यायतः, चशब्दाच्च शाश्वताशाश्वतं वा, तंजहा-णेरहया दन्वद्वयाए सासता भावद्वताए असासता, अथवा निर्वाणं शाश्वतं, संसारिणस्तु संसारं प्रतीत्य अशाश्वता, जातिमरणं च जाणीते, औदारिकानौदारिकानां सत्त्वानां जातिः, एत्थ जोणी-संग्रहो भाणितव्वो, णवविधोऽवि तंजहा-“सच्चित्तशीतसंवृत्ता मिश्राश्चैकशस्तद्योनयः,” सच्चित्ताचित्तसीतोष्णसंवृत्तविवृता एताश्च सेतराः, ओरालिणं चैव मरणं, बंधानुलोम्याच्च यतोऽपवादं, इतरथा तु पूर्वः उपपातो वक्तव्यः, स तु नारकदेवानां, चयणं तु जोतिसियवेमाणियाणं, उव्वद्वणा भवणवासियाणं वंतराणं नेरइयाणं च, ‘अधोचि सत्ताण विउचव्हणं च’ वृत्तं ॥ ५५५ ॥ जहा जहा गुरूणि कर्म्मणि तहा २ अधो विउद्वति, विविधं उद्वति विउद्वति जातंते मियंत इत्यर्थः, सर्वार्थसिद्धादारभ्य यावदधोसप्तम्यां तावदधो वर्त्तन्ते, तत्रापि ये गुरुतरकर्माणः ते अप्रतिष्ठाने शेषेषु चोत्कृष्टस्थितयः, जो आसवं जाणति आश्रवान् रागादीन् प्राणवधादीन् पञ्च आरंभपरिगहौ च इत्याद्याश्रवास्तद्विधर्मा संवरः संयम इत्यर्थः, जात्र निरुद्धजोगिति, ‘यथा प्रकाराः यावन्तः, संसारावेशहेतवः । तावन्तस्तद्विपर्यासा, निर्वाणवेशहेतवः ॥ १ ॥ दुक्खं च जो जाणति निज्जरं वा दुक्खमिति कर्म्मबन्धः प्रकृतिस्थित्यनुभावप्रदेशात्मकः तदुदयश्च, निर्जरा नाम बन्धापनयः द्वादशप्रकारं तपो निर्जरा, सो धम्मं समाधिमगं समोसरणाणि य आख्यातुमर्हति, पठ्यते च-आइक्खेतुमरुहति सो किरियावादं एतानि मिथ्यादर्शनसमोसरणानि संसारकराणि ज्ञात्वा क्रियावादी सम्यग्दृष्टिश्चारित्रवान् ‘सदेसु रूवेसु अमुच्छमाणो’ वृत्तं ॥ ५५६ ॥ रागो गहितो एवं जाव फारेसु, रसेहिं गंधेहि अदुस्समाणो द्वेषः गृहीतः, एवं शेषेष्वपि इन्द्रियेषु ‘सदेसु आभक्ष्यावएसु अ’ णो जीवितं णो मरणं विपत्थए असंजमजीवितं, अणेगविधं पत्थए विपत्थए, ण वा परीसहपराइयं मरणं, णो विपत्थए, अथवा मा हु चित्ते-

ज्जासि जीवामि चिरं, मरामि च लहुं, वलयं कुडिलमित्यर्थः, तत्र द्रव्यवलयं नदीवलयं वा, भाववलयं तु कर्म-
चउसमोसरणं, कुडिलं तु मिच्छत्तं, वलयत्तएण मुक्को वलयादिविमुक्को हि, पठ्यते च-मायादिविमुक्के इत्यर्थः॥ इति समवसर-
णाध्ययनं द्वादशं समाप्तं ।

आहयधियंति अज्झयणस्स चत्तारि अणुओगदाराणि, अधिकारो सीसगुणदीवणाए, अण्णपि जं धम्मसमाधिमगं समोसरणेसु
जं जत्थ अणुवादी तं च अवितत्थं भण्णिहिति, एतेसिं चउण्हवि धम्मादीणं विपरीतं भितहं, अत्र चायं न्यायः-यदुत उपसर्ग-
प्रत्ययविमुक्ता प्रकृतिर्निक्षिप्यते, यतः 'णामतह'मित्यादि ॥१२२॥ णामणिक्कणे आयतधिज्जं, तं चतुर्विधं अत्तं, जहा णाम-
तहं ठवणतहं दव्वतहं गाथा ॥ १२२ ॥ तं च वतिरित्तं दव्वतहं तिविधं सचित्तादि, सचित्तं जहा सर्व एव जीवः उपयोग-
स्वभावः, अथवा जो जस्स दव्वस्स सभावोत्ति, कठिनलक्षणा पृथ्वी द्रवलक्षणा आप इत्यादि, अथवा दारुणस्वभावः मृदुस्वभावो
वा, जो जस्स वा अचित्ताणं गोसीसचंदणकंदलरयणमादीणं, जहा—'उण्णे करेती शीतं स, ए उण्हत्तणं पुणरुवेति' मीसगणं
तंदुलोदगमादीणं जाव ण ता परिणतं, भावतहं पुण णियमा० गाथा ॥ १२३ ॥ भावतहं, तत्थ छवित्रधो भावो, तंजहा-
उदइयभावतहं, उपसमणमेव औपशमिकः अनुदयलक्षण इत्यर्थः, क्षयाज्जातः क्षायिकः, किञ्चित्क्षीणं किञ्चिदुपशान्तं क्षायोपश-
मिकः, तौस्तान् भावान् परिणमतीति पारिणामिकः, एवं समवायलक्षणः सान्निपातिकः, अथवा भावतहं चउत्त्रिधं-दंसणं णाणं
चरित्तं विणय इति, णाणं पंचविध स्वे स्वे विषये अवितहोपलम्भः, एवं तु विधिः, दंसणे चक्खुदंसणादि, चरित्ते तवे संयमे य,
तवे दुवालसविधे संजमे सत्तरसविधे, विणयस्स वा बायात्रीसतीविधस्स, ज्ञानदर्शनचरित्ते जो वा जस्स जहा जदा य पउंजियव्वो,

अण्णहा वित्तहं, एत्थ भाववित्तहेण अधियारो, अथवा भावतहं पसत्थं अपसत्थं च, पसत्थेणाधिकारो, 'जह सुत्तं तह अत्थो' गाथा ॥१२४॥ यदि यथा सूत्रं तथैवार्थो भवति तथा दर्शयति तद्वचि, किं भणितं होति?, जं सत्तं सोभणिचि च, जं सत्तं संसार-
नित्थागणाय ग्रहस्यते तं पसत्थभावतहं, जं पुण विद्यमानमपि दुगुच्छितं तं संसारकरणमितिकृत्वा अशोभनं आसीदित्यपदिश्यते,
अशोभनमित्यर्थः, जो पुण एतं पसत्थभावतहं आयरियपरंपरेण आगतं जो उ छेयबुद्धीए। कोवेति च्छेयबुद्धी-दूषयति
जमालिणासं व णासिंहिति ॥१२५॥ जो एयं आयरियपरंपरेण आगतं कोवेति सो-ण कुणेति दुक्खमोक्खं उज्ज-
ममाणोऽवि संयमपदेसु। तम्हा अत्तुक्करिसो वज्जेयवो जइजणेणं ॥१२६॥ णामणिक्कणो गतो। सुत्ताणुगमे सुत्तं
उच्चारयव्वं, अणंतरसुत्ते वलयाविमुक्केति वुत्तं, इहापि वलयादी अवितहशीलेन प्रयतितव्वं वलयविनिमुक्तेन, भाववलयं माया, शिष्य-
दोषाश्च इहोक्ताः, अत्तुक्करिसादीया भावदोसा वज्जेयव्वा, इत्यत 'आधातधिज्जं तु पवेइयस्सं' वुत्तं ॥१५७॥ अ यथा मिथ्या,
आहत्तधियं याथातथ्यं, शीलव्रतानीन्द्रियसंघसमितिगुप्तिकपायनिग्रह सर्वमवितहं यथा तहं, ते अनाचरतां च दोषान् वक्ष्यामः,
अथवा व्रतसमितिकपायाणां धारणालक्षणादि, नित्याव्यग्रौ (निग्रहादिकं) तुर्विशेषणे, ये च वितथमाचरन्ति तौश्च वक्ष्यामः, भृश-
मावेदयिष्यति, नानार्थान्तरभावे पुरिसजातिमिति, केचित्प्रियधर्माण, केयि अहाल्लन्दाः, सत्पुरुषशीलगुणोद्धोपदेक्ष्यामः, समोसरणे
तु अण्णउत्थियगिहत्थाण दृष्टयो दर्शिताः इत्यतो नानापगारं पुरिसस्स जातं तिष्ठन्तु तावन्नानापगारा गृहस्थाः, अन्यतीर्थिका
पासत्थादयो संविग्गा य णाणापगारा पुरिसजाता णाणाल्लन्दा इत्यर्थः, अथवा किं चित्तं यदि नानाविधाः पुरुषाः नानाशीला एव
भवन्ति?, एक एव हि पुरुषस्तानि तानि परिणामंतराणि परिणमते, णाणापगारा पुरिसजाता भवन्ति, तंजहां-कदाचिच्चीवपरिणामः

कदाचिन्मन्दस्वभावः कदाचिन्मृदुस्वभावः कदाचिन्निर्धर्म एव भवतीति, कृत्वा च कृत्यं कश्चिन्निवर्त्तने कश्चिन्मुतरां प्रवर्त्तते, अन्यस्य चान्यः परीपहो दुर्विपहो भवति अथवा दारुणादारुणत्वभावत्वाच्च नानाप्रकारं पुरुषजातं भवति, 'सतो य धम्मं असतो य असीलं' सन्निति शोभनस्त्वस्य सतः धर्मो भवति, यथार्थः, एवं समाधिर्मार्गश्च, असदिति अभावे जुगुप्सायां च, अभावे तावत् अशीला एव गृहस्थाः, जुगुप्सायां अशीलानारीवत् नामो न शीला किन्तु अशोभनशीलत्वात् अशीला इत्यपदिश्यते, दुर्गुलायां पासत्थादयो, अण्डत्थिया पामत्था य कुसीला, सर्वाशुभनिवृत्तिः शान्तिः सर्वभूतशान्तिकरत्वात्, सर्वाशुभानिवृत्तिः अशान्तिः, तथा च परमा शान्तिर्निर्वाणं भवति, अशान्तिरशीलः आत्मनः परेषां च, इह वा शान्तिर्भवत्यमुत्र च तां कम्मनिर्जरणशान्तिं, प्रादुः करिष्यामि प्रकाशचिष्यामीत्यर्थः, कर्मबंधकरणं चाऽशान्तिः, इह परत्र शिष्यदोषगुणांश्च प्रादुः करिष्यामि, तत्र तावच्छिष्यदोषाः । 'अहो य राओ अ समुट्ठिएहि' वृत्तं ॥ ५५८ ॥ सम्यक् उत्थिताः २, सम्यग्गहणात् समुत्थितेभ्यः संयमगुणस्थितेभ्यश्च द्विविधां शिक्षां गृहीत्वा तीर्थक्रादिभ्यः 'तथागतेभ्यः' संमरानिस्सरणोपायस्तावत् प्रतिलभ्यते, प्रतिलभ्य ज्ञानदर्शनचारित्रवन्तः धम्मं प्रतिलभ्य तीर्थकरोपदेशात् जमालिवदान्मोत्कर्षदोषाद्विनश्यन्ति, गोष्ठामाहिलावसानाः सर्वे निह्नुवाः आत्मोत्कर्षाद्विनष्टाः बोटिकाश्च, एवमात्मा समाहिमाघातमजोसयंता भावसमाधिर्व्यारूपाः, तीर्थकरैः जुपी पीतिसेवनायोः, तं 'अजोसयंता' कम्मोदयदोसेणं केयि दुवियड्डुवुद्धयः असद्वृत्ता केचित् श्रद्धतोऽपि धृतौ अपि दुर्बलाः, यावज्जीवमशक्रुंतो यथारोपितमनुपालयितुं जेहि चेव णिक्कारणवच्छलेहिं पुत्रवत् संगृहीताः ते चेव कंहिचि दुक्खलितोदो, मणो अणुत्तरं वा साधुं पडिचोदेति-मा एवं करेहिचि, नैप जास्तारोपदेश इति, सत्थारमेवं फरसं वदंति सो हि न ज्ञातवान्, किं वा तस्म उवदिस्संतस्सवि पारक्कस्स-छिज्जति?,

सुहं परायणहिं हृत्थेहिं इंगाला कड्डिज्जति, अथवा यः शास्ति से शास्ता-आचार्य एव, तं पि चोदति, अशीलो वा, असंतिभावे य वदमाणो, असत्पुरुषाः सुशीलं दुःशीलं वदति, दुःशीलं सुशीलं च ॥ किञ्च-‘विसोधिं वा (ते) अणुकोदयते (अणुका- हयंते) वृत्तं ॥ ५५९ ॥ विसोधिकरं विसोधिं, धम्मकथा सुत्तथो वा, अनु पश्चाद्भावे, कथितमाचार्यैः अनु कथयन्त्यन्येषां, तथाऽऽचार्यपरंपरागतं गाणं चरित्तं वा जमाल्लिपमिती य आतभावेण वियागरेति, भावो नाम ज्ञानं अभिप्रायो वा, उस्सुत्तं पन्नवेति, यैर्वा धैर्येणाशक्रुन्तः परिणामयितुं व्रितहं कथयति, आचार्यसमीपे गोष्ठामाहिलवत्, निग्गता वा जमाल्लिवत्, एवं न युज्यते, यथोदितमेव संयुज्यते, इत्येवमातभावेन वियागरेति, केचित् कथ्यमानमपि ब्रुवते नैतदेवं युज्यते यथा भवानाह, स्यादेनं तु युज्यते, स एवं स्वच्छन्दः अट्ठाणि ए होइ बहू गुणाणं अनायतनं असम्भवः अनाचारः अस्थानमित्यनर्थान्तरं गुणा ‘सुस्खसति पडिपुच्छति सुणेति गेण्हति य ईहए आवि । तत्तो अपोहए वा धारेइ करेइ वा सम्मं ॥ १॥’ एतेसिं सुस्खसणादीणं गुणाणं अत्थाणं भवति, वैयकमन्योऽन्यसाधारणवैयावृत्त्यादीनां, च अथवा ‘सवणे गाणे’ पळ्यते च—‘अट्ठाणि ए होति बहूणि वेसो’ अस्थानिको गुणानां, दोषाणां तु बहूनि वेसो भवति, नियतं वेसो निवेशोऽवैयक्यादीनां दोषाणां, जे गाणसंकाए सुसं वदन्ति गाणे संका गाणसंका तेसु तेसु गाणंतरेसु एवमेतन्न युज्यते अथवा संकेतितमान्यार्थाः, जे ज्ञान्वन्तमात्मानं मन्य- मानाः असं लवंति असयभावे छन्दंता णियमा चेव सुसं वदंति जमाल्लिवत्, जंमि अणुवादी अभिणिवेशेण भवति तदपि मृषा भवति, ‘जे आवि पुट्टा पल्लिकंचयंति’ वृत्तं ॥ ५६० ॥ य इत्यनिर्दिष्टनिर्देशः, केनविद्धीतं कस्यचित् सकाशात् जाल्यादिपरिपेल- वस्य, स च पृष्टः केनचित्-कस्य सकाशात् भवताऽधीतमिति ?, स तस्मादाचार्याज्जात्यादिभिरात्मानमुत्कृष्टं मन्यमानः तमाचा-

र्यमपलपते, प्रख्यातमन्यमुद्दिशति, योऽपि तावद् यथा चैरस्वामी पदानुसरणलब्धिसम्पन्नः, आयरिआओ अधिकतरं पण्णवेंति, तेनापि न निह्ववितव्यः आचार्यः, किमंग पुनर्ये समानो न्यूनतरो वा, जे पुट्टा भणंति अलुकस्सेण-मया चैवैतद्विस्तरतो विकल्पितं अर्थपदं, खंनं वा विसोधितं, सो णिण्हगो असंतिभावहिंतो, यस्य वा सकाशात् केनचिदधीतं ग्रहणशक्तिया वा तेनान्यतोऽधिक-मधीतं शब्दच्छन्दहेतुतर्कादि गृह्यासे वा तेन शब्दादीन्यधितानि, परेण चोदितः-त्वया अमुकाचार्यस्य सकाशात् अधीतमिति?, स किं जानीते वराको मृत्पिण्डः? यस्यौष्ठावपि न सम्यक्, यतः अभ्युत्थानादिविनयभीतानि ब्रुवति, एवं णणे पलिउंचणा, दंसणे य, चरिते तु कोइ कोइ पामत्थादि पुहविकाइयादि समारभते, कःमाकप्पविधिणुणा मावगादिणा पुट्टो-किह तुज्झं एतं कप्पती?, उदउल्लादि गेण्हंतो वा अमुगो ण एवं गेण्हति तुमं कहं एतं गेण्हसि?, तुज्झं वा एतं एवं आगतेल्लगं?, एवं पुट्टो इह लोगं कथेती, नइतुं इमं लोयं जोणिधम्मं, सो पलिउंचेति, सोऽत्थ किं जाणति? तुमं वा किं जाणसि?, चीर्णवता वयं, पलिउंचंता आदाणा-मट्ट खल्लु आदानं ज्ञानादीनि, आदीयत इत्यादानं आदातव्यमित्यर्थः, अमाधुमाधुमानीनः साधुगुणवाहास्ते अमाधव एव साधुमानिनः, अणोवसंखाए य ते साधुवाइं वदन्ति, सः अमाधुः साधुमाणी, दुगुणं करोति स पावंपि, वीया बालस्म मंदया, एवं शुद्धखंतिपरिचाए द्वितीयं पापमासेवंतो, एवं मायान्विताः एहिंति ते अणंतसंसारियं, दुःखोधिपलाभियं कम्मं वंधिता अणाइय जाइतव्वमरितव्वाइं वातमेहिंति, एवं माणलोभादोसेऽवि, कोवे तु सब्ब एव प्रतिपेयः क्रियते?, 'जो कोहणे होति जगट्ट-भास्सी' वृत्तं ॥ ५६१ ॥ जगतः अट्टा जगतट्टा, जे जगति भापन्ते, जगति २ तावत् खरफरुमणिट्टुराणं असंयतार्थ इत्यर्थः, न पुनराचार्यादीन् साधून् गृहिणो वा खरफरुमणिट्टुराणि भणंति, कक्कमकलुगादीणि वा, अथवा जगदर्थं छिन्दि भिंदी वध मार-

यत् जातिवादं वा काणकुंटादिवादं वा फुडंताणि वा, जगद्भासी य, पठ्यते च-येन तेन प्रकारेणात्मा जयमिच्छति, विउसितं वा पुणो, विसेसेण उसवितं विउसितं, खामितमित्यर्थः, तं सपक्वं परपक्वं वा क्षामयित्वा पुनरुदीरयति। अंधे च से दंडपहं गहाय, दंडपहे णाम एकपहए, महापथ इत्यर्थः, तमन्ध उद्देसतो गृहीत्वा गर्त्तायां धृष्य विषमे कूपे वा पतति, पाषाणकंटका-अग्न्यहिंसापदेभ्यो वा दोषमत्रामोति, अविउसितो णाम अधिनपाहुडो दंडगत्थाणीयं केवलमेव लिङ्गं गृहीत्वा गर्त्तायां धृष्टे विषमे कूपे वा पतति पाषाणादिचिखिच्छादिसु वा, उत्तरगुणेषु मूलगुणेषु वा विसुद्धिमयाणंतो कुर्वन् भावान्ध एव लभ्यते, यासति सारीरमाणसेहिं दुक्खेहिंति, सीसगुणदोसाहिगारे अनुवर्त्तमाने तदोषदर्शनार्थ-‘जे विग्गहीए (अन्नायभासी)’ वृत्तं ॥५६२॥ विग्रहो णाम कलहः, विग्रहशीलो विग्रहिकः, यद्यपि प्रत्युपेक्षणादिमेरां नानुपालयंति, नात्याभापी अत्याभापी गुर्वधिसेवी प्रतिकूलभाषी न मो समो भवति, समो नाम मध्यस्थः, न रक्तो न द्विष्टः, शंज्ञाणाम कलहः, प्राप्तः, अथवा नासो समो भवति शंज्ञाप्राप्तस्तु गृहिभिः समो भवति जेन तेनैवंविधेन न भाव्यं शिष्येण, पुनरपि पठ्यते च ‘जे कोहणे होति उड्णायभासी’ एवं समे भवति, तेनैवंविधेन न भाव्यं शिष्येण, अशंज्ञापत्ते, किंच-ओवायकारी य, यथोद्दिष्टदोषरहितः ओवातकारी, चशब्दो यत्र दोषनिवृत्तये द्रष्टव्यः, उवातो णाम आचार्यादिनिर्देशः तद् वाच्यं कुरु मा चैवं कुरु, तत्थ गच्छतेति वा, अथवा सूत्रोपदेशः उवायः, ह्रीः लज्जा संयम इत्यनर्थान्तरं, ह्रीमान् संयमवानित्यर्थः, लज्जते च आचार्यादीनां अनाचारं कुर्वन् लोगतश्च, एगंतदिट्ठी य एगंत-तदिट्ठी नाम सम्मदिट्ठि असहायी अमायरूपी नाम न छन्नतः धम्मं गुर्वादींश्चोपचरति। ‘से पेसले’ वृत्तं ॥५६३॥ पेसलो नाम पेसलवाक्यः, अथवा विनयादिभिः शिष्यो गुणैः प्रीतिसुन्पादयति पेशलः, सुहुमो णाम सुहुमं भाषते अवहं च अविघुष्टं नौचैः

पुन्यजात इति से पेसलवाक्यः, अथवा विनयादिभिः शिष्यगुणैः प्रीतिमुत्पादयति, पेशलः सूक्ष्मः, स जात्याऽन्निनः, से उज्जु, उज्जुगो गाम संयमो, जं वा पुवस्सईति तं उज्जुगमेव करेति, ण विलोमेति, सकारो दीपनार्थे द्रष्टव्यः, सपेशलः सूक्ष्मः सः अमोहः पुरुषो जातः न जात्यादिगुणान्वितः स उज्जुकारी बहूपि अनुमासिते, यद्यपि क्वचित्प्रमादात् स्खलितो बहुप्यनुशास्यते तथाप्यसौ तथाऽर्चिरेव भवति, अर्चिरिति लेख्या, तथेति यथा पूर्वलेख्या तथा लेख्या एव भवति, पूर्वमसौ विशुद्धलेख्य आसीत् अनुशास्यमानोऽपि तथैव भवत्यतो, तथा च न क्रोधाद्वा मानाद्वा अविशुद्धलेख्यो भवति, समो नाम तुल्यः, अमौ हि ममो भवत्य-
ज्जङ्गप्रापेर्वीतगो क्रजुरित्यर्थः, इदाणि माणदोसा निस्सस्सवि आयरियस्सवि 'जे आवि अण्पं वुस्सिमंति णच्चा (मत्ता)'वृत्तं ॥५६४॥ य इत्यदिदिष्टनिर्देशः, वुस्सिमं संयतमात्मानं वुस्सिमंति णच्चा, वृत्तं मत्वा, अहं मत्तदशप्रकारैः संयमवान्, मत्वा नाम ज्ञात्वा, संख्या इति ज्ञानं, ज्ञानवन्तमात्मानं मत्वा, वदन वादः, किं वदति?, कोऽन्यो ममाद्यकाले संयमे सदृशः सामाचारी एवा?, अपरिक्खं गाम अपरीक्ष्य भणति, रोमपट्टिणिक्खेम अकयणुताए वा, अथवा माणदोपानपरीक्ष्य वदति, माणदोसा गाम जं जं मदं करेति तं तं उवहण्णति, तेणेव वादं अहितेत्ति णच्चा, बलादीनां तपमां कोऽन्यो मया सदृशो भवतामोदनमुण्डानां, विम्वभूतमिति मनुष्याकृतिमान्, द्रव्यमेव च केवलं पश्यति, न तु विज्ञादि मनुष्यगुणानन्यत्र प्रतिभयते, अथवा चिन्धिमिति लिङ्गमात्रमेवान्यत्र पश्यति, न तु श्रमणगुणान् उदकचन्द्रवत् कूटकार्पापणवच्चेत्यादि, त एवंविधाः शिष्याः गुणहीनाः अशीले अशान्तौ च वर्तन्ते, सच्छीला वा प्रलीयन्ते, केण?—एगंतकूडेण उ पेसले (से पलेइ)' वृत्तं ॥५६५॥ संयमाओ पलेऊण पुनर्जन्मकुटिले संसारे पुनः पुनर्लीयन्ते, यतथैवं तेण ण विजति मोणपयंसि गोत्ते, पदं नाम स्थानं, मुनेः पदं मौनं, पदं संय-

मस्थानमित्यर्थः, गोत्तेति गौरवः, संयमस्थानं प्राप्य तन्न कार्य इति, अथवा गोत्रमिति अष्टादशशीलङ्गसहस्राणि तत्रामौ गोत्तेण विद्यते, किंच-जे माणणट्टे ण विउक्कसेज्जा मान एवार्थः माननिमित्त इत्यर्थः, विविधं उत्कर्ष करोति, वसुत्ति संयमेण विउक्कसति अप्पाणं, अण्णतरेण वा, प्रज्ञानेन अन्यतरेण वा, प्रज्ञानं ज्ञानं नाम, सूत्रमर्थं उभयं वा, ममाहिकं कंठोद्धविप्पसुक्कं विशुद्धं सुत्तं अर्थग्रहणपाटवं विस्तरतश्चैतान् कथयामि, लोकसिद्धान्तो बज्झाहं, किमन्यैर्जनेर्मृगास्त्वन्ये चरन्ति चंद्रअधस्ताद्वा भ्रमन्ति अबुज्झमाणेति आत्मोत्कर्षदोषं । किंच-जे माहणे वृत्तं ॥५६६॥ माहण इति साधुरेव जो वा मुनी ब्राह्मणजातिरासीत् क्षत्रियो-राजा तत्कुलीयोजन्यतरो वा उग्र इति लेच्छइ च क्षत्रियाणामेव गोत्रभावः, अन्ये वा कविद्विजाद्याः प्रव्रजिता एवमादि जातिविसुद्धा जे पव्वइए परदत्तभोई, चहत्ताणं रज्जं रट्ठं च पव्वइतो, अथवा अप्पं वा वहुं वा चइग पव्वइतो परतो य ये च दत्तमेपणीयं च भुंक्ते, शेषैरन्यैः सर्वैरपि संयमगुणैः युक्तः असावपि तावद् जो गोत्तेणेत्यादिना स्वरूपतो जो कोइ हरिएस्सव लच्छणीया मेतज्ज-तथाणीउ वा अन्यतरं वा एवंविधं द्रमकादिप्रव्रजितं निन्दति, अथवा जे माहणा खत्तिय अहवा उग्गपुत्ता अदु लेच्छवी वा जे पव्वइया, प्रव्रजिता अपि भूत्वा शिरस्तुंडमुंडनं कृत्वा परगृहाणि भिक्षार्थमटन्तः मानं कुर्वन्तीत्यतीव हास्यं, कामं मानोऽपि क्रियते यद्यसौ श्रेयसे स्यात् 'ण तस्स जाती च कुलं च ताणं' वृत्तं ॥५६७॥ जातिकुलयोर्विभाषा, माहसमुत्थोत्पत्त्यादि, त्राणमिति न संसारपरित्यागं, कर्मनिर्जरेत्यर्थः, नान्यत्रेति, विद्याग्रहणात् ज्ञानदर्शने गृहीते, चरणग्रहणात् संयमतपसी, पिक्खस्वम्म से सेव-तिऽगारिकम्मं स इति जातिकुलविकत्थनः, अकारिणां कर्म अकारिकम्मं, तद्यथा-अहं जात्यादिसुद्धो, न भवानिति, ममकारो वा इत्यादि गारिकम्मं, नासौ पारको भवति धर्मसमाधिमार्गाणां विमोक्षस्य वा, अथवा नात्मनः परेषां वा तारको भवति, किंच

जिणेण उत्तं 'णिगिणिविया (णिक्किंचणे) भिक्खु सुल्लहजीवी ॥ ५६८ ॥ णिगिणो नाम द्रव्याचेलः, ल्हो संयमः, तेन जीवति अन्तग्नान्तेन, ल्हिते वा, जैनैव रुक्षजीवीतेन गर्वितो भवति, न च समो भवति, अरक्तद्विष्टैरिति, न वा अङ्गज्ञाप्राप्तैः समो भवति, आजीवमेतं तु अबुद्धमाणो 'जातीकुलगणरुम्मे सिप्पे आजीवणा तु पंचविधा', जाल्या संपन्नोऽहमिति मानं करोति, प्रकाशयति चात्मानं स्वपक्षे तथाचैनं कथित्पूजयति, एषा हि आजीविका च भवति मददोषश्च, आजंजवं पुणो पुणो चाउरंते संसार-कंतारे, विपर्यासो नाम जातिमरणे, किमंग पुण जो सब्वसो चेव सुक्कधुरो लिङ्गमावावशेषः नानन्तकालमटति ?, जमेते दोसा समाधिव्याघातमदसुमत्ताणं आयरियपरिहावीणं तस्मादिमैः शिष्यगुणैर्भाव्यं, तंजहा- 'जे भासवं' वृत्तं ॥ ५६९ ॥ सत्यभाषा-वान् धर्मकथालब्धियुक्तो वा भाषावान्, सुष्ठु साधु वदति सुसाधुवादी, मृष्टाभियानो वा, क्षीरमध्वाश्रवादिप्रणिधानवन्ति 'सेकालं जोवलंभो तथा के' यं च णए पुरिसे, आक्षिप्तः पडिभणति-उत्तरं भाषते, प्रतिभणतीति प्रतिभाणवं, उत्पत्तिकयादिवुद्धियुक्तः सन्न प्रतिभाषितवान्, अर्थग्रहणसमर्थो विशारदः, प्रियकथनो वा, कश्चिद्धर्मकथी अपि वादी अत्यर्थमागाढप्रज्ञः, विशेषिकादिहेतुशास्त्राणि, तैरस्य भावितः आत्मा स भवति भावितात्मा, अण्णं जणं अण्णमिति यो न भाषावान् संस्कृतभाषी वा असाधुवादी न स्पृष्टवाक् संप्रतिपत्तिकुशलो न, न च लोकलोकोत्तरशास्त्रेषु आगाढप्रज्ञेन सुभावितात्मा, स एवंविधः कश्चित् पण्णसा णाम ग्रन्था परिभवति न वासनाहः उच्यते- 'एवं ण से होइ' वृत्तं ॥ ५७० ॥ एवं न से होति समाधिपत्ते एवमनेन प्रकारेण समाधिप्राप्तः चतुर्विधसमाधिप्राप्तः, यः ग्रन्था मिशुरात्मानं विउक्कस्सति-अहं श्रेष्ठो नान्य इति, अथवाऽवि जे ताव मदेण मत्ते (मयावल्लिचे) अहं वत्थपडिग्गहपीठकलग्गसेज्जासंथारगमादी अण्णमवि उप्पावेउं सत्तो, किमंग पुण अण्णो उप्पावेउं तुमं

सो वा ?, स अणपणगमवि ण लभसि, एवं सो अणं जणं खिसति बालपुणे (पण्णे) न इतरेऽपि, पठ्यते च-अण्णेऽवि
जो जातिमदेण मत्तो अणं जणं खिसति बालपण्णे, एवं अणोवि सदा अजुत्तावि भाणितव्वा, एतान् दोषान् मत्त्वा तेण 'पण्ण'
वुत्तं ॥ ५७१ ॥ पण्णामयं च, प्रज्ञामदो नाम अहं प्रज्ञासंपन्नः अहं तपस्वी, नान्ये इत्यतः परं परिभवति,
तदेतौ द्वावपि मदौ निश्चितं नामयेत् निन्नामिन् णिणामयेदित्यर्थः, एवं गोत्रमदमपि, चशब्दात् अन्यान्यमपि आजी-
वितं चैव चउत्थमाहुः आजीव्यतेऽनेनेति आजीविकः मद इति वाक्यशेषः, मदेन जीवतीत्यर्थः, तद्यथा जातिमदेन जीवति,
नाम नातीत्यवर्त्तते एव इति, स इति स पण्डितः स्वकर्मभिः, पूर्यते गलंति वेति पुद्गलाः, स पण्डितश्चोत्तमपुद्गलश्च उत्तमजीव इत्यर्थः,
अथवा जो सोभणो लाडाणं सो पुद्गलो बुद्धति, जहा पुग्गलजम्मा पुद्गलजीवती । एताणि मदाणि विगिंच धीरा ॥५७२॥
वृत्तं, एतानि यान्युद्दिष्टानि, विगिंचचित् उल्लिखत्वा, अहमिदानीं जात्यादिमदस्थानानि हित्वा प्रव्रजितः, धीः—बुद्धिः, ण ताणि
सेवेज्ज, किमुक्तं?—न जात्यादिभिरात्मानं उत्कर्षेत, यथा पूर्वतादीनि न स्मर्यन्ते तथा तान्यपि, न वा पश्चाज्जातैर्बहुश्रुतादिभिरा-
त्मानं उत्कर्षेत, सुण्णुधीरधम्मणः ज्ञानधर्मिणो गीतार्थाः, आसेविच्चा जे सन्वगोत्तावगया महेस्सी 'ते' इति धीरधम्मणः,
सर्वगोत्राणि सर्वं वा कर्म गुप्यन्ते येन तासु २ गतिषु स्वकर्मोपगाः, अतः कर्मैव गोत्रं भवति, उच्चं नाम इहैव सर्वलोकोत्तमानां
प्राप्य लोकाग्रं निर्वाणसंज्ञकं अगोत्रस्थानं प्राप्नोति, स एवं सर्वमदस्थानपरिहितः भिक्खू सुतच्चा(च्च) वृत्तं ॥५७३॥ अर्चयन्ति
तां विविधैराहारैर्वस्त्राद्यलङ्कारैश्चेत्यर्चा, मृता इव यस्यार्चा स भवति मृतार्चः, मृतो हि न शृणोति न पश्यतीत्यर्थः, एवं भिक्षुरपि
शृण्वन्नपि न शृणोति, पश्यन्नपि न पश्यतीत्यादि, इत्यतो मृतच्चा, संयमं वा मृतमुच्यते, अर्चेति लेख्या, स मृतलेख्यो मृतचो, विसु-

द्वाओ संमत्ताओ अविसुद्धाओ असंमत्ताओ, क्वचित् सूत्रे वाऽर्थे च दृष्टधर्मा, दृष्टसरो दृष्टधर्मा, इत्यर्थः क्वचिद् ग्रामे नगरे वा अनुग्रविषय गच्छासी गिरगतो वा से एमणं जाणमणेसणं च स एमणा वायालीसदोमविसुद्धा तविगरीता अणेसणा, अथवा एमणा जिनकप्पियाणं पंचविधा अलेवाडादि हेट्टिछातो अणेसणा, अथवा जा अभिगगहिताणं सा एमणा, सेसा अणेसणा, जो पुण अणपणे य अणाणुगिद्धे, सया सक्केति परिहरितु सो चेव य जाणगो, किंच-अरतिं रतिं च अभिभूय भिक्खू वृत्तं ॥५७८॥ अरतिं संयमे रतिं असंयमेत्ति, अभिभूय णाम अकमिऊणं, बहुजणमज्झम्मि गच्छवासी, एमचारित्ति एगच्छविहारपडिक्कणागा, अर-तिग्रहणात् परीसहग्रहणं, एगंनमोणेणं तु एगंतसंयमेणं, एकान्तेनैव संजममवलम्बमानः पृष्ठो वा किंचिद्वाकरोति, न तु यथा मौनोपरोधो भवति, संयमोपरोध इत्यर्थः, तद्यथा-‘जा य भाग पाविका सावजा संकिरिया’, किंच से नागरेति?, उच्यते, एगस्स जंतो गतिरागती य, एक एव च परमं याल्यात्मा, एक एव चागच्छति, उक्तं हि-‘एकः प्रकुरुते कम्मं, शुनत्तयेकश्च तत्फलम् । जायत्येको मृगत्येको, एको याति भवान्तरं ॥ ९ ॥’ पत्तेयं पत्तेयं जाति पत्तेयं मरति । धर्मकथिकविशेषस्तु ‘सयं समेच्च’ वृत्तं ॥५७९॥ स्वयं समेत्येति स्वयं ज्ञात्वा तीर्थकरः अन्यः सुचा भासेज्ज धम्मं हिययं पयाणं हितं इहलोके परलोके य, किंच जे गरहिता सणिदाणप्पयोगा गरहिता निन्दिता ‘णिदाण वंथणे’ सह णिदाणेण प्रसुजत इति प्रयोगः त्रिविधाः, अथवा कम्मं, कया अधिकृता, तेन ये वाक्यशेषाः प्रयोगा गरहिताः, तद्यथा-शास्त्रं सपरिग्रहं कम्मं प्रज्ञापयंतः कुतीथिनो न प्रशंसति, एतेऽपि हि काय-क्केशादीन् कुर्वते, सावज्जदानं वा प्रशंसति, न वा तथाप्रकारं कथं कहेजा जेण परो अक्कोसेज्ज वहेत एवमादी वाग्दोषां धर्मजीवितो-परोधकत्वेन न सेवते सुवीरधर्माणः कथन्ताः किंच-‘कस्सिचि तक्काए(इ)अवुज्झभावं’ ॥५७६॥ खरफरुसाह भणेजा, मा भूत्,

रौद्रमपि गच्छति, अनुकूलमानाः रौद्रं वमंतः आउस्स कालाङ्गारं व घातं यावद्येनायुःकालोऽतिवर्तितः स तस्यायुःकालः अति-
चरणमतिचारः आयुःकालस्य अतिचरणे चरणोवघातं होञ्जा, पालक इव खन्दकस्य, येन चान्योपघातो भवति, अथवा अको-
सेञ्जा वा, लङ्घानुमाणे तु अणुमीयतेऽनेनेत्यनुमानं लब्धं अनुमानं येन स भवति लब्धानुमानः, कथं लब्धं?, नेत्रवक्त्रविकारेहि
अन्तर्गतं मनो गृह्यते, तंजहा-‘केऽयं पुरिसे? किं वा दरिसणं अभिप्पसण्णे? किं चास्य प्रियमप्रियं वा? यदिदं कथ्यत’ इति एवं
लब्धानुमानः परेषु कथयेत् येनात्महितं भवति परहितं च इह परत्र च, अथवाऽयमर्थः ‘कम्मं च छंदं च विगिंच धीरो (रे)
॥५७॥ वृत्तं, येन कर्मणा जीवति न तेनैनं परिभाषेत्, यथा होका(अक्का), न चैवैनं तेन कर्मणा निन्दयेत् इति, यथा चर्मकारो भवान्
कोलिक्को वा मा सो उदुरुद्धो ण नेण्हिज्ज, छन्दं चास्य जाणेज्ज, तद्यथा-दारुणो मुदुर्वा, अथवा छन्द इति येनाक्षिप्यते वैराग्ये न शृङ्गा-
रेण इतरेण वा, तथा-किंच अयं पुरिसे कं वा दरिसणमभिलसे? एवं ज्ञात्वा विणएज्ज तु सर्वतो आतभावं आतभावो णाम
मिथ्यात्वं अविरतो वा, ततो अप्रशस्तादात्मभावात् सर्वतो विनयेत्, एवं कालण्णे मायण्णे, जे व कखेअण्णे, तंजहा ख्वेहिं लु-
पयंति रूपं सर्वप्रधानं विषयाणां तथाऽत्रापि स्त्रीरूपादि तेष्वेव मूर्च्छन्नालुप्यते इहापि तावत् जहा ‘सहे गओ०’ गाथा, किमु परलोए?
एवमेतानिन्द्रियापायान् दृष्ट्वा विजंति विद्यां गृहीत्वा ज्ञात्वेत्यर्थः, गृहीताविद्यः सन्ः त्रसस्थावरक्षणं धम्मं कथयंति, तं हुणं कहेत्ता
न पूजासकारादीन्यालम्बनानि आलंबयेत् इत्यतो निवार्यते ‘न पूयणं चेव’ ॥५७८॥ वृत्तं, ण पूया मम भविस्सती, सिलो गो णाम जसो
किक्की यथाऽनेन तुल्यः प्रशन्ताविस्तरो कथक्को, मुष्टवाक्य इत्यादि, प्रियं च न कुर्यादसंयतानां अन्यतरेण सावद्योपकारेण वा, अप्रियं,
अथवा ममायं प्रियं अयं वाऽप्रिय इति, अथवा यो यस्य प्रियः सन् तस्य पिशुनचनविद्वेषादि न कुर्याद् धम्मं ऋथी। किंच-

‘सर्वे अण्डे’ अशोभना अर्थाः अनर्थाः, संयमोपरोधकृत् अर्थोऽनर्थः अनर्थदण्ड इत्यर्थः, अणाउलो णाम अनातुरः क्षुदादिभिः परीपहैः, अकपायशीलः अकपायी, ‘आहत्तहीयं समुपेहमाणे’ ॥५७९॥ वृत्तं, आधत्तहियं धम्मं मग्गं समाधिं समोसरणाणि य यथावद् वच्चानि, सम्यक् उप इक्ष्यमाणः, सव्वेहिं पाणेहिं णिखिप्प दंडं दंडो नाम घातः, णो जीवियं णो मरणाभि-
कंखी असंजमजीवितं परीपहोदयाद्वा मरणं, चरेज्ज मेधावी वलयाविमुक्कोत्ति वलया माया, एवं उक्तं एवं ब्रवीमि ॥ यथा-
तथ्यं त्रयोदशमध्ययनं समाप्तं ॥

अज्झयणामिसंबंधो-वलयाविमुक्कोत्ति भावगंथविमुक्कोत्ति अभिहितः, सो पुण गंधो इह वणिज्जति एय संबंधो, तस्स चत्तारि अणुओगदाराणि, अत्थाहिगारो गंधो, जाणिऊण विप्पहियव्वे, पसत्थभावगंधो य गच्छेयव्वो, णामणिप्फण्णे गंधो, तत्थ ‘गंधो पुब्बुद्धिदो ॥१२७॥ गाथा, दुविधो गंधो दव्वे भावे य, जहा खुड्डागणियंठिजे भावगंधो पुब्बुद्धिदो, तं पुण गंधो जो सिक्खइ सो सिक्खउत्ति वा सेहोत्ति वा सीसोत्ति वा बुचेत्ति, सो पुण दिविधो—सहत्थपव्वावित्तो सिक्खवित्तो, तत्थ सिक्खावणाभिस्सेण अधियारो, सो सिक्खगो तु दुविधो गहणे आसेवणे य वोद्धवो । गहणंमि होइ तिविहो सुत्ते अत्थे तदुभए य ॥१२८॥ आसेवणाय दुविहो मूलगुणे चेव उत्तरगुणे य । मूलगुणे पचविहो उत्तरगुण बारसविहो उ ॥१२९॥ मूलगुणो पंचविधो—पाणाइवायवेरमणादि, प्राणातिपातविरमणं ज्ञात्वा तमेव आसेवते करोतीत्यर्थः, एवं उत्तरगुणेसुद्धि, ते य द्वादसविधमासेवते, एय हि शिष्यः आचार्यं प्रति भवति, तेनाचार्योऽपि द्विविधः, आयरिओ पुण द्विविधो ॥१३०॥ गाथा, पव्वावंतो य सिक्खावंतो य, पव्वावंतो णाम जो दिक्खेत्ति, सिक्खावंतो दुविधो-गहणे आसेवणे च ‘आधेत्तो(गाहावेत्तो)वि

य त्रिविधो' गाथा ॥ १३१ ॥ गहणे त्रिविधो-सुतं गाहेति अत्थं गाहेति उभयं गाहेति, आसेवणाए दुविधो-मूलगुणे उत्तर-
गुणे य, मूले पंच, तंजहा-पाणाइवायवेरमणं सेहावेति, कारयतीत्यर्थः, उत्तरगुणे तवं दुवालसविभं आसेवाविति, णामणिप्फणो
गतो। सुत्ताणुगमे सुत्तपुच्चारेतव्वं, स एवमाधत्तधिए धम्मो द्वितो 'गंथं विहाए इह सिक्खमाणो ॥ ५८० ॥ वृत्तं, सावजं
द्रव्यं ग्रन्थः प्राणातिपातादि मिथ्यात्वादि अप्सत्थभावग्रन्थं च विसेसेण हित्वा विधाय, पसत्थभावगंथं तु गाणदंसणचरित्ताइ
आदाय, खओवसमियं गाणं कस्सइ पुव्वादत्तं भवति, किंच आदाय?, पव्वजाति आदानार्थं, खाइगस्म तु णियमादाय, दर्शने
त्रिविधं, तस्यापि कस्यचिदादानाय, केनचित्पूर्वेनादत्तेन क्षायोपशमिकेन पूर्वगृहीतस्य तु आदानार्थं वृज्ज्यपेक्षं, चरित्रस्य तु त्रिवि-
धस्याप्यादानाय, प्रशस्तभावग्रन्थो आदानीयेत्यर्थः, तेन चात्मानं ग्रन्थयति, इहेति इह प्रवचने, इति च पठ्यते उपप्रदर्शनार्थं,
एवं दुविधाए सिक्खाए जाव अब्भुज्यविहारं ण पडिवज्जति ताव वसे, उवायकारी-णिदेशकारी, जं जं बुच्चति तं सिक्ख-
न्ति गहणसिक्खाए, सुट्ठुवि सिक्खितं च आसेवणसिक्खाय अपडिक्कलेति, जे छेय विप्पमायं ण कुज्जा, यच्छेकः स विप्र-
मादं, प्रमादो नाम अनुद्यमः यथोक्ताकरणं, यथाऽऽतुरः सम्यक् वैधे उपपातकारी शान्तिं लभते एवं साधुरपि सावधग्रन्थपरिहारी
पापकर्मभेषजस्थानीयेन प्रशस्तभावग्रन्थेन कर्माभयशान्तिं लभते, जो पुण एगच्छविहारपडिमाए अपज्जतो, गच्छंति केयि पुरिसे
अविदिणं णिगच्छंति, अवितीर्णश्रुतमहोदधी अविद्वानसो तीर्थंकरादिभिर्विधूतः, तस्स दुज्जदादी दोसा भवंति, इमे चान्ये, सूत्रम्-
जहा दिया ॥५८१॥ वृत्तं, पोतमपत्तजातं सावासगा पविउं मन्नमाणं। स्ववासगात् गर्भदण्डाद्वा, द्विर्वी जातो द्विजः,

पततीति पोतः, पतन्तं त्रायन्तीति पतत्राणि पिच्छानीत्यर्थः, नास्य पत्राणि जातानि अपत्रजातः, सावसगा पवितुं प्रपलातुं, तम-
चाई तरुपखगं वा सावामगतो उल्लीणं पुणो उड्डेनुममेकन्तं, दण्डः पक्खी, ढंकः आदियेपां ते भवंति ढंकादिणो अन्यतरा, अव्य-
क्तगम इति अपर्याप्तः, हरेज्ज वा, पिपीलिकाउ व णं खाएज्जा मारेज्ज वा णं चेडरूवाणि धाडेज्ज वा, अपि काक्रेनाचि द्विग्रते, एष
दृष्टान्तः, सूत्रेणैवोपसंहारः। एवं तु सिद्धिचि (सिंहं पि) अपुड्ढधम्ममे (अपुड्ढधम्मं) ॥ ५८२ ॥ वृत्तं, न स्पृष्टो येन धर्मः स
भवति अपुड्ढधम्ममे, अगीतार्थ इत्यर्थः, निस्सारियमिति इहलोकसुहं निस्सार, वुसिमं णाम चारित्रं, निस्सारं मण्णमाणो, परं सो
असुहं चाणिस्सार मण्णमाणो, दियस्य छांयं स एव द्विजः पक्षी वरिकादीनामन्यतमः, छांयगं नाम पिह्णगं, अपत्रजातं, हरिसु
हरिति हरिस्संति वा, त्रैकाल्यदर्शनार्थमतीतकालग्रहणं, येषां धर्मः मिथ्यादर्शनं अविरतिश्च तेऽप्यधर्मा, भिक्षुकादीनी तिणिग
तिसद्वाणि पाणादियसयाणि विप्परिणामेऊण हरंति, तद्यथा-जीवाकुलत्वात् दुःसाध्या अहिंसा, दुःखेन वा धर्मः, इह तु सुखेन,
शुचिवादिनोऽपि द्विपंति, आमिसमुच्चरिवदित्येवं कुप्रवचनजालेन विनश्यन्ति, रायादिणो णियह्णगा वा णं विसएहिं णिमंतेन्ति, इत्थी
वा इत्यादि, अनेक इति बहवः, पापंडिनो गृहिणश्च, यतश्चैते दोषाः अगृहीतग्रन्थस्य तेन तद्ग्रहणार्थं गुरुपादमूले 'ओसाणमिच्छे'
॥ ५८३ ॥ वृत्तं, ओसाणमित्यवसानं जीवितावसानमित्यर्थः, अथवा ओसाणमिति स्थानमेव, गुरुपादमूले, उक्तं हि — 'आसवप-
दमोमाणं गल्लिस्स' 'मणोरमा चेया' मनुष्य इतियावन्मनुष्यत्वं च अस्य तावदिवान्ते वसिओ, अगिलाए समाधिं मण्णमाणोऽनव-
बुद्धो नवग्रहन्त्, समाधिरुक्तः, तमाचार्यसकाशादिच्छति, अन्यत्रापि हि वसन् जो गुरुणिदेवं वहति म गुरुकुलवा समेव
वसति, अनिर्देशवर्ति तु सन्निकृष्टोऽपि दूरस्थ एव, लोकेऽपि सिद्धा प्रत्यक्षपरोक्षसेवा, 'कामक्रोधावनिर्जित्य, किमरण्ये

करिष्यसि ?।' कालगतोऽपि गुरौ असह्ययेन गीतार्थेन चान्यत्र गन्तव्यं, स्यात्को दोषः?, अनधिकारिणोऽपि तस्य 'अ-
णोसिणं तकरिंति णच्चा' ण उपितः गुरुकुलेहि अनुषितः न भवस्यांतकरो भवति, बालुकैवद्यदृष्टान्तः, गुरुसमीपे तु स्वलि-
तोऽपि पुनर्विसोधयेते, कया?, मेरया वासे, 'ओभासमाणे दवियस्स' वृत्तं ॥५८५॥ ओभासितं णाम रागेद्वेषरहितत्वात् तीर्थ-
कर एव भगवान्, ज्ञानधना हि माध्व इति कृत्वा, वित्तं ज्ञानमेव, ज्ञानदर्शनचारित्र्याणि वा, अथवा तं दविगवित्तं प्रकाशयति,
वादी वा धम्मकथी वा विसुद्धचारित्र्यो वा तपस्वी वा, तद्यावदाचार्यसमीपे विद्यते ताव न णिक्कसे वहिया, असावपि तावद्वशको
गुरुमपि (मुप) जीवति, आचार्यवत् गुर्वणुज्ञातो णिक्कसेज्जा, ततो वा वहिता न णिक्कसे, विषयकपायाभ्यां वा हीरमाणमात्मानं अव-
भासते अनुशासतीत्यर्थः, मा एवं कुरु यावदित्यर्थः, निवार्यमाणं चात्मानमिच्छन्ति गुर्वीदिभिः, आसुग्राज्ज इति क्षिप्रग्राज्जः, क्षणलव-
मुहूर्तं प्रति बुद्ध्यमानता, तथा 'किं मे कडं किच्चमकिच्च सेसं०' प्रमादं च गत्वा आसु प्रतिनिवर्तते किल, सप्रमादं वा तत्र
स्वयं प्रमादनिवृत्तये इत्यपदिश्यते । सदाइ (णि) सोच्चा अटु भेरवाइ (णि) वृत्तं ॥५८५॥ तद्यथा-वन्दनस्तुत्याशीर्वादिनिमग्ना-
दीन् तथोपसेवनादीनि, येनादिग्रहणं करोति तेन ज्ञायते यथैतानि स्तुत्यादीनि शब्दजातानीह संतीति, भयं कुर्वन्तीति भैरवाणि,
तद्यथा-स्वरफरुमणिट्टुरभैरवादीनि सदाणि, सोच्चा वाक्यशेषादिति ज्ञायते, वाशब्दादभैरवान्, अथवा अभैरवाणि, अनाश्रयो
नाम अनाश्रवः तेषु भवेत्, अथवा आश्रय इति स्थानं रागेद्वेषाश्रय इत्यर्थः, अनुभूतेषु वा, एवं जाव फरुसाणि फुसित्ता अटु भेर-
वाणि अपि फासरुवरसंगंधेहि, एते इंदियपमादोपा इहैव, निद्राप्रमादनिवृत्तये तु णिहं च भिक्खू न पमादकज्जा (पमाय कुज्जा)
दिवमतो ण णिहायति, रत्तिपि दोणिण जामे जिणकप्पी, एकान्तं वितण्हणिहो, सरीरधारणार्थं स्वपिति, निद्रा हि परमं

चित्थामरणं, चशब्दात्कपायकथामद्यप्रमादा अपि गृह्यन्ते, कथं कथमपीति किमहं पव्वज्जं ण गित्थरेज्ज ? समाधिमरणं ण लभेज्जा ? अथवा कथं कथमिति सम्यक् अनुचीर्णस्यास्य किं फलमस्ति नास्तीति एवं चित्तिगिच्छां तरेज्ज, न कुर्यादित्यर्थः, धर्मक्रयां वा कथयन् चित्तिगिच्छामपणो तरेज्ज, 'तमेव सच्चं निस्संकं जं जिणेहिं पवेदितं' अण्णेसिं च तहा कहेज्ज जहा चित्तिगिच्छा ण भवति, उत्तरशिक्षाधिकारे तु (उज्जु)वर्चमाने 'जे ठाणओः सयणासणे य'वृत्तं ॥५८४॥ स्थानेन साधु भवति पडिलेहिंत्ता पमज्जित्ता, जहा ठाणस्सत्तिक्कए, सयणे सुवंतो साधू साधुरेव भवति, स जागरो सुवति जहा ओह्णिज्जुत्तीए, आसणे निसीयंतो पडिलेहणादि करेति, पीढगादि वा जहिं काले आमणं गेण्हेतव्वं जहा परिभुंजियव्वं, पलियंकादीओ यं पंच णिसिज्जाओ आचरंतो साधुरेव न भवति, परमेरियासमितिवाञ् साधुरेव भवति, समितीसु अ गुत्तीसु अ समिती इरियासमिती मुक्का सेमाओ, गुत्तीओवि काय-गुत्तिं मोत्तुं, ठाणमयणासणगहणेणं कायगुत्तीरुक्ता, आगता प्रज्ञा यस्य स भवति आगतप्रज्ञः, समिती गुप्तिश्च आसेविते विया-गरंतिचि, स, एवं समितात्मा गुप्तश्च यदा वा करोति धम्मं तदा सुखं प्रज्ञापयति, पुढो विस्तरशः कथयति, तस्य हि उद्यममानस्य ग्राह्यं वचो भवति, विसुद्धं भवति, स्थानादिषु वा यो हि चिरं स्खलतीत्यर्थः, तं पुढो वदेज्जा पतिचोदिज्ज स्वनं यथा ते हि सुखं परिचारयंति, अथवा पुढोचि परस्परं चोदयंति, न गौरवेन, ममैते वश्या अभियोज्या वा, सो पुण चोदंतो दुविधो समानवयोऽम-मानवयो य, सर्वस्यापि योढव्यमिति, तद्यथा - 'डहरेण०'वृत्तं ॥५८६॥ डहरो जन्मपर्यायाभ्यां, बुढो वयसा, अनुशासितः कच्चित् चुक्कस्खलिते पडिचोदितः रायणिए आयरिओ परियाएण वा पव्वत्तगाईण वा पंचानामन्यतमेन समवयोपरियाएण वयसा वा एवमादीनां वचनं सम्मं तगं थिरतो वेदेति चोदनावचनं, थिरं नाम जं अपुणकारयाए अब्भुद्धेति, न नाभिगच्छति, न गहंति न,

मिच्छादुःखं करेति, कुम्भारमिच्छादुःखं न करेति, चोदितो वा न पडिचोदति, निज्जंतए वावि अपारए से यथा नदीपूरेण हिय-
माणः केनचिदुक्तं इदं तुरकाष्टं अवलंबस्व, शरं अवं वृक्षशाखां वा मुहूर्त्तमात्रं वा आत्मानं धारय इत्युक्तो रुष्यति न वा करोति, यदु-
च्यते स हि अपारगे भवति, पारं न गच्छतीति अपारगः, एवं समिओडवि, अथवा निमंजणमिवातुरः न रागं परं गच्छन्ति, अथवा
निज्जंतराणि इति निज्जंततो, स हि आचार्यैर्मोक्षं प्रति नीयमानोऽपि सम्यगुपदेशैः पडिचोअणाहि य ण पारं गच्छति संसारस्य
कपायवशात्, अहं अप्सुत्तेहि य, एसा ताव सपक्खचोदणा । इदानीं सपक्खे परपक्खे य—‘विउट्ठित्तेणं समयानुसहे(सिडे)’
वृत्तं ॥५८७॥ विउट्ठितो नाम विच्युतो, यथा व्युत्थितोऽस्य विभन्नः, संपत् व्युत्थिताः, संयमप्रतिपन्न इत्यर्थः, पाठ्यस्थानीनाम-
न्यतमेन वा कचित्प्रमादाच्च कार्येण वा त्वरितं गच्छन् जहा तुज्झं ण वहति तुरितं गंतुं, कहां ? कीडगादीनि न हिंसय, हिंसितु
वा, एवं मूलगुणेषु वा उत्तरगुणेषु वा विराधणाए अणतरेण वा समये वाऽनुशास्तः ण तुज्झं वहति एवं काडं, जे अंतरपलोय-
णेण होयन्वं, ते तु डहरेण वा महंतेण वाऽनुशास्तः, अब्भुट्ठिताए घडदासीए वा, अतीव उत्थिता अब्भुट्ठिता, कुत्रोत्थिता ?, दौः-
शील्ये, घटदासीग्रहणं तीसेवि ताव गोदिज्जंतो ण रुस्सियन्वं, किं पुण जो तणुआणिवि सीलाणि धरेति ?, अथवा अब्भुट्ठिता
मा दंडघट्टिता भुयंगीव धमधंमेति रुट्ठानं भणेति तुज्झ वहति एवं काडं ? अथवा अब्भुट्ठितेति पडिपक्खवयणेण गतं, चन्द्रगुप्त-
स्त्रीवत् पुरुषः, तद्यथा—दासदासी, पतितेभ्योऽपि पतितस्यापि चोदंती, ण वक्तव्या, से वावि ताव तुमं कहेसि ममं चोदंतु,
आगारिणंति स्त्रीपुंनपुंसकं वा, आह केन ?, अन्यतरेण वा एवं चोदितो ‘ण कुप्पेज्जा’वृत्तं ॥५८८॥ कोपो नाम मनग्रद्वयः, पडुच्चे
तं पव्वहेज्जा कट्ठलोहहत्थादीहि, ण वा फरुसं वदेज्ज, जहा मरुओ, रक्तपडणे णाम मंसखोयडक्खाओ मुंडकुटुम्बी, सोऽवि ता वत्थेण

णासिओ लोगो ण किर जाणति जेण तुज्जो गदिहुं, किं ग पुण तुमं सपक्खेण वा ओसणेण चोदितो, भणति-को तुममहे वा चोदंतुं भवति ? तहा करिस्संति, सपक्खे भिच्छामिदुक्कंडं, परपक्खे ममं तच्छेयं, एवं पडिखुणेजा, न च प्रमादं कुर्यात्, येन पुनश्चोद्यते यत्तुल्यं तस्स पूया कायव्वा । 'वर्णंस्सि मूहस्स' वृत्तं ॥५८९॥ वनमरणं तत्र दिग्मूहस्य उत्पथप्रतिपन्नस्य वा अमूहः कश्चित्पुमान् अन्यो ग्रामो वा अदिस्सं गच्छतो मार्गं कथयति, यथा कथयामि तथा तथाऽयं मार्ग इयितां भुवं गच्छति, अनुशासंतो यदि उन्मार्गापायान् दर्शयित्वा ब्रवीति-अयं ते मग्गे हितः क्षेमोऽकटिलत्वादितः फलोवगादिदृक्षजलोपेतत्वाच्च, प्रजायंते इति प्रजाः-मनुष्याः, प्रयान्ति वा येन तत्प्रयानं भवति मार्ग एव, तेनेवमेव सेयं, तेणावि मूढेण अमूहस्यस्स तेण मज्झं य चेव एतं मे सेयं जं बुद्धा समणुसासयंति, जं मे एते बुद्धा मग्गविदू ममं उज्जगं, न वा द्वेपेण, अनुशासना नाम धी, सम्ममणुसामयंति, बुद्धा बुद्धा आचार्याः पुत्रस्वेवोपदिशंति, न द्वेपेण पक्षरागेण वा, मखलितेषु अनुशासति, एव दृष्टान्तः, उपसंहारः ततस्तेन मूढेनेवरेण वा० वृत्तं ॥५९०॥ अमूहस्येति देशिकस्य, यद्यपि चण्डालः पुलिन्दगन्दगोपालादि च तस्यापि विस्तीर्णवता नरेण सता शस्यनुरूपा कायव्वा, पूया भित्तिसंजुत्ता, अहमनेन दुर्गात् ज्ञापदभयात् दोषेभ्यो मोक्षित इत्यतोऽस्य कृतज्ञत्वात् प्रतिपूजां करोमि, विशेषयुक्ता नाम यावती मे तेन पूजा कृता अतो अस्याधिकं करोमि, तद्यथा-वस्त्रान्नपालनभोगप्रदानं राजा दद्यात्, उक्तो दृष्टान्तः 'एनोवमं तत्थ उदाहु वीरे' तस्मिन्निति तस्मिन्मार्गोपदेयक उदाहरंति स्म उदाहुः, धीराः, अनुगच्छन् अत्थंति अनुगमेण अनुगम्य उपनयंति, तेनापि मिथ्यात्वनचनात् उच्चारणेन अभ्युत्थानादि सविशेषा पूजा कर्त्तव्या, यद्यप्यसौ चक्रवर्त्ती निष्क्रान्तः आचार्यश्च द्रमहकुलादिजातः, द्रव्यपूजा आहारादि, भावे भक्तिः वर्णपार्श्व, वार्त्तान्येऽपि दृष्टान्ताः,

तद्यथा-‘मेहंमि अग्निजालालंमि जह णाम उज्झमाणंमि । जो बोहेइ सुयंतं सो तस्स जणो परमवंधू ॥१॥ जह वा विससंजुत्तं भत्तं निद्वमिह भोत्तुकामस्स । जो विसदोसं साहइ सो तस्स जणो परमवंधू ॥२॥ अयमन्यः सौत्रः ‘जेता जहा अंधकारंस्सिरानो’वृत्तं ॥५९॥ नयतीति नीयते वा नेता, अंधं करोतीति अन्धकारं मधान्धकारं अचन्द्रा वा रात्रिः अद्वीसा गत्तापाषाण-दरीवृक्षदुर्गमा से तस्यां पूर्वदृष्टमपि दण्डकपथं न पश्यति, कुतोऽमार्गं ? सो सूरीयस्स अब्भुग्गमेणं स एव सूर्यप्रकाशाभिव्यक्तचक्षुर्जानकः मर्गं वियाणाति पगासितंति प्रकाशितमिति जगति चक्षुषि वा, ‘एवं तु सेहे’वृत्तं ॥५९॥ सेहो पुब्बुत्तो दुविधो-गहणे आसेवणे य, अपुट्ठधम्मो णाम अट्ठधर्म्मो, धर्म्मं न जानाति, प्रवृत्तिनिवृत्तिलक्षणं धर्म्मं ज्ञानादि, प्राणातिपातादिपु यथासंख्यं, अथवा चित्रधर्म्मं अप्रमादादिधर्म्मं वा से कोवितो जिणवयणेण पच्छा कोविता णाम विपश्चितः गहणसिक्खाए कोवितो, आसंवितव्वं च गहणशिक्षया ज्ञायते सूरोदए पासति चक्खुणेव दंशिकोऽपि च पथं, अकृत्यादावर्यं कृत्ये प्रवर्त्तते, गुरुकुलवासगुणात्प्रमादाप्रमादौ मूलोत्तरगुणौ च पश्यति, मूलगुणेषु तावत् आहंसापथमपदिश्यते ‘उड्डं अहेयं तिरियं दिसासु’वृत्तं ॥५९३॥ उड्डं अहेयंति खेत्तपाणातिवातो, जे थावरा जे य तस्मा दब्बपाणातिवातो, सदाजतोति कालप्राणातिपातः, तस्स परक्कमतो मणप्पओसं अचिकंप्पमाणोति भावपाणातिवातो योगत्रयकरणत्रयेण, एवं सीतालं भंगसतं पंचसु महव्वएसु, दव्वादचिचतुष्कं च सामान्येन सव्वासु जोएयव्वा, मणप्पदोसं, पदोसेण वा विविधं कम्पयति २, एवं उत्तरगुणेषुवि दुविधा सिक्खा जोएव्वा, यस्माच्चैते गुरुकुलवासगुणाः तत्रावसन् ज्ञानमधीत्य करतलामलकवल्लोकं पश्यति तत्रेषु च स्थिरो भवति, ज्ञानगुणात्, तेन तज्जातं ‘कालेण पुच्छे समियं पयासु’वृत्तं ॥५९४॥ ‘कालेने’ति ‘काले विणए बहुमाणे’णाणायारो ह्वयिति, सम्य-

गिति तिविधाए पञ्जुवासणताए, प्रजायन्त इति प्रजाः समयप्रजाभ्यः आइक्खमाणं (णो) 'जहा पुणस्स कत्थइ तथा तुच्छ-
स्स कत्थइ' यथा ईश्वरनिक्रान्तस्य तथा पेलवनिक्कान्तस्यापि कथ्यते, दविओ णाम दोहिवि रागदोसेहि रहितो भावात् तस्य
तज्ज्ञानं, ज्ञानधनानां हि साधूनां किमन्यत् वित्तं स्यात् ? स तु गीतत्थो पुच्छियव्वो, इतरो उ अतच्चं पि देसेज्ज, तं सोयका-
रीय तमिति यत्कथ्यते श्रोतसि करोतीति श्रोतकारी, गृहीत्वेत्यर्थः, गृह्णाति, अथवा श्रोत्रेण गृहीत्वा हृदि करोतीति श्रोतः-
कारी, श्रुत्वा वा करोतीति श्रोतकारी, पुढोपवेसेत्ति पृथक् पुणो २ वा पवेसे हृदयं पुढो पवेसे, 'सहस्रगुणिता विद्याः, शतशः
परिवर्तिताः', पत्तेयं वा पत्तेयं पवेसो पुढोपवेसो, तंजहा-उस्सग्गे उस्सग्गे अववाते अववाते, एवं ससमए ससमयं परसमए पर-
समयं वा, अतिक्रान्ते अतिक्रान्तकालं, संख्यायतेऽनेनेति संख्यानं, केवलिन इदं कैवलिकं समाधिरुक्ता, 'अस्सि सुठिच्चा०'
वृत्तं ॥५९५॥ अस्मिन्निति यदुरुकुलवासे वमता श्रुतं गुणितं च, सुद्धु द्विच्चा सुठिच्चा, दुविधाए सिक्खाए अप्पमादे समितिगुत्तीसु
अ एसकालं यथा साम्प्रतं तथैष्यकालमपि यावदायुः, एत्तेसुत्ति एतेष्वेव समितिगुह्यप्रमादेषु धम्मसमाधिमाणेषु च वर्त्तमानस्य
शान्तिः-इहान्यत्र च सौख्यमित्यर्थः, सर्वकर्मशान्तिर्वा, शान्तस्य च सतः सर्वकर्मनिरोधो भवति, अनाश्रव इत्यर्थः, अथवा समि-
त्यादिषु अप्रमादस्थानेषु यानि चिह्नान्युक्तानि तेषु वर्त्तमानस्य कर्मोपनिरोधो भवति, कएवमाख्याति ? उच्यते, ते एवमक्खन्ति
'ते' इति ते तीर्थकराः ज्ञानदर्शनचारित्र्याख्यांस्त्रीन् लोकान् पश्यन्तीति त्रिलोकदर्शिनः, ऊर्ध्वादि वा त्रिलोकं पश्यति, तस्मा-
दुरुकुलवासे वसतः समितिगुप्तिगुप्तस्य प्रमादरहितस्य शान्तिर्भवति कर्मनिरोधश्च, तेन न भूयः पतंति प्रमादसंगं, एतदिति यदुक्तं,
असमितित्वमगुप्तत्वं च, प्रमाद एव सङ्गः, संगो वा शोचक्खो मोक्खमग्गस्स, एवं गुरुकुलवासे दवियस्स वित्तं । 'णिसम्म से

भिक्षुः समीहमदं (समीहियदं)० वृत्तं ॥५९६॥ निशम्येति गृहीत्वा गुणयित्वा निशम्य चा, सम्यक् पौर्वापर्येण वा समीक्ष्य, अर्थमिति श्रुतार्थं मोक्षार्थं वा, तौत्तान् प्रति अर्थान् भातीति प्रतिभा, श्रोतॄणां संशयच्छेत्ता, विशारदः स्वसिद्धान्तजानकः, आदानादानीं आदीयत इत्यादानं, ज्ञानादीन्यादानानि, आदानेन यस्यार्थः स आदानार्थी, बोदानं विदारणं तपः, मौनं-संयमः, आदानार्थी बोदानं मौनं च, उपेत्येति प्राप्य, दुविधाए सिक्खाए गुरुकुलवासी प्रमादरहितः शुद्धेति निरुपधेन सम्यग्दर्शनाधिष्ठितेन चोदनेन प्रतिपेधेन, उवेति, मारं मरत्यस्मिन्निति मारः—संसारः, उक्कोसेण वा सचट्ट भग्नगहणाइं मरेज्ज, एवं सो बहुस्सुओ जातो जो बुत्तो अस्सि सुड्डिचा, यत्थ पढितं—णिसम्म से भिक्खु समीहियदं, देशदर्शनं कुर्वन् अभुज्जयमेगतरं प्रतिपत्तुकामेण वा गुरुणा आचार्यत्वेन स्थापितः समीक्षितो वा, एके अनेकादेशात् अभिधीयते 'संखाइ धम्मं च विद्यागरंति'० वृत्तं ॥५९७॥ संखाएति धम्मं ज्ञात्वा श्रुतं धम्मं वा कथयति सिस्सपटिच्छमाणं धर्मकथां च कथयति, अथवा 'संखाए'ति खेतं कालं परिसं सामर्थ्यं वड्ढणो विद्याणिता परिकथयति, अथवा 'के अयं पुरिसे ? कं चणए ?' अथवा 'संखाये'ति एतत्सात्रस्यायं श्रुतस्य योग्यः, अतः परं शक्तिर्नास्ति, सत्यां वा शक्तौ जत्तियं प्रचरन्ति तत्तियं गहियं, एवं संख्याय 'अब्बोच्चित्ति'० एवमादिभिः प्रकारैः संख्याय धम्मं वागारयन्ता बुद्धबोधितास्ते आचार्याः, कम्माणं अंतं करेतीति अंतकराः, अन्योश्च कारयंति, यतः पारगाः ते पारगा दोणहवि मोयणाए ते इति संख्याय धम्मं व्याकरयन्तः, पारं गच्छंतीति पारगाः, आत्मनः परस्य च, दोणहवि मोयणाए, पारं गच्छंति मोचनाः, कतरे ते ? जं संसोधिगा पणहसुदाहरंति सम्यक् सप्ततं वा सोधिगा संसोधिगा, पुच्छंति तमिति प्रश्नः, पूर्वा-परेण समीक्षितुं आत्मपरशक्तिं च ज्ञात्वा द्रव्यादीनि च तथा केऽयं पुरिसेति परिचितं च सुतं कएण आयरिया देसाधारित्तेण

अथेण सरित्तेणं तो संघमज्झयारे वयहरितुं जे सुहं होंति, अच्छिहपसिगधागरणा अकेवली केवली वा रयणकरंडसमाणा, कुत्ति-
यावणभूता कथा, चोहसदसणवपुब्बी जाव दसकालियंति, संसोधितुं अविच्छिन्नोच्छित्तिं करेति, तं पुण कहंतो—‘णो छादए०’
वृत्तं ॥५९८॥ मत्सरित्वेनार्थे नाछादयेत् पात्रस्य, धर्मस्य कथां कथयन्न सद्भूतगुणान् छादयेत्, न वा वायणारियं छादयेत्, लूसितं
भग्नमित्यर्थः, लूसिता णाम अवसिद्धांतं कथयति सिद्धान्तविरुद्धं वा, माणं ण सेवन्ति प्रज्ञामानमाचार्यमानं वा, संशयानात्मनः
परस्य वा छेतुं न मंदं कुर्यात्, न वा प्रकाशयेदात्मानं यथाऽहमाचार्यः, णयावि पण्णे परिहास कुञ्जति प्रज्ञावान् प्राज्ञः, न
चेदृशीं कथां कथयेत् येन श्रोतुमात्मनो वा हास्यमुत्पद्यते, अपरियच्छंते वा परे अणहा वा अबुज्झमाणे न प्रज्ञामदेन परिहासं
कुर्यात्, यथा ‘राजा तथा ग्रजे’तिकृत्वा न सर्वत्रैव परिहासः, ण याऽऽसियावायंनि ‘शंसु स्तुतो’ तस्याशीर्भवति स्तुतिवाद-
मित्यर्थः, न तद्दानवन्दनादिभिमस्तोषितो ब्रूयात्—आरोग्यमस्तु, ते दीर्घं चायुः, तथा सुभगा भवाष्टपुत्रा इत्येवमादीनि न व्याक-
रेत्, एवं वाक्समितिः स्यात्, किंनिमित्तमाशीर्वादी न वक्तव्यः?, उच्यते, ‘भूताभिसंकाए(इ)दुगुंछमाणा(णे)०’ ॥५९९॥
वृत्तं, भूतानि अभिसंक्षेयुः सावद्याभिधायिनः अत इदमपदिश्यते, भूतानि यस्य सावद्यवचनस्य शङ्कते न तेन वचनेन णिव्वहे,
संयमे निर्गच्छेदित्यर्थः, न चानेन वचनेन णिव्वहे, संयमं निर्गालयेदित्यर्थः, मन्थयत इति मन्त्रः—वचनं, मन्त्र एव पदं मन्त्रपदं,
अथवा मन्त्रा इति विद्यामन्त्रादयो गृह्यन्ते, तेन मन्त्रपदेन निव्वहे, गुप्य(गूय)त इति गोत्रं—संयमः सप्तदशविधः अष्टादश च सीलं-
गमहस्साणि इत्यस्माद्गोत्राव तद्विधं वचो ब्रूयात् यन्न निर्वहेत्, पदकाया वा गोत्रं यत्र गुप्यते तां न निर्वहेत्, गोत्रात् जीवितादि-
त्यर्थः, तच्च गोत्रमाचरेत्, कहेन्तो वा ण किंचि मिच्छे ण किंचिवणपदसिलोगट्ठाए कदिज धम्मं, मनुष्य इति स पदकथकः,

प्रजायंत इति प्रजाः यायां कथ्यते, तासु प्रजासु, स्त्रियो वा प्रजा, न कीर्त्तिमिच्छेत्, असाधूनां धर्माः २ तान् असाधुधर्मान् न संव-
एजा, ते च दर्पमदाहंकारादयः, अथवा न तत्कथयेत् येन असाधुधर्माणां सद्धानां भवति, पचनपाचनादीनां, असंयतदानादि
वा, न कुतूथिकान् वा प्रशंसति, किंच-‘हासं पि णो संघति०’ ॥६००॥ वृत्तं, हास्येनापि नो पापधर्मं संचयेत्, यथेदं छिंदत
भिदत वा खाद मोय वा, अथवा हास्येनापि न प्रशंसयेत् कुप्रवचनानि, शाक्यं ब्रुवते-अहो तुज्झं सुदिट्ठं जं वरचोछा वडूति, सुहं
चेव धम्मं तुज्झो करेह, यद्यपि सोल्लंठं तथापि न वक्तव्यं, मा भूदन्येषां पात्रबुद्धिः स्यात्, गोमडं खज्जति गोचग्मेसु वधं, जायेत्ति
रागेद्वेपरहितः, न विगंतव्वं सद्धूतं, फरुसं अतिजाणति, रागेद्वेपचन्धनभावात्, परुषः-संयमः कर्मणामनाश्रय इत्यर्थः, तथ्यं-संयमं,
अभिमुखं जानाति यथा सो वाग्दोषान्न विराध्यते यथा वाऽऽचार्यते तथा च कथयति, अथवा कथयन् कथां लब्धिगर्वितो न भवति,
नैवार्थकं पदं, किं?, लब्ध्वा गर्वितो भवति, जहा तुच्छस्स कहेति-तणहारगस्सवि तथा रायस्स, जहा जहा तुच्छस्स तथा तथा राज्ञोऽपि,
प्रकथनो नाम नो धर्मकथित्वेनान्येन वा आत्मानं कथयति इलाघयतीत्यर्थः, अपरिच्छंतं वा नावकंसेति, चमहयतीत्यर्थः, तत्र
न अन्येषामपि संयतानामुहुरस्सती, अथवा न तुच्छे आत्मानं मौनपदेन प्रकथयति, यथाऽहमीदृशो अनन्यमदृशो वा अणाइलेत्ति
न धर्मं देशमानो, न आतुरो भवति, मन्यादितो वाऽऽकुलः-व्याकुलो भवति, अपरियच्छन्ते वा परे, सिद्धंताविरुद्धानि सेवन्ते इत्य-
विरुद्धसेवी, न च विरुद्ध्यते तेन सह यस्य कथयति। किंच-‘संकेज्ज याऽसंकिताभाव भिक्खू०’ ॥६०१॥ वृत्तं, यत्र शंकितमस्य
ज्ञानादिषु तन्न कथयति, अपट्टः पट्टो वा शंकेत अशङ्कितभावः, एवं तावत् ज्ञायते, अतः परं जिना जानंति, भावो नाम ज्ञानं, सङ्कि-
तज्ञानमित्यर्थः, न च तद्भापते कथयति वा येनान्यस्य शङ्का भवति, विभज्यवादो नाम भजनीयवादः, तत्र शङ्किते भजनीय-

वाद् एव वक्तव्यः—अहं तावदेवं मन्ये, अतः परमन्यत्रापि पुच्छेज्जासि, अथवा विभज्यवादो नाम अनेकान्तवादः स यत्र २ यथा युज्यते तथा २ वक्तव्यः, तद्यथा—नित्यानित्यत्वमस्तित्वं वा प्रतीत्यादि, किं कथयति ? केन वा कथयति ? सत्या असत्यामृषा च भाषादुगं, संमसमुद्धितेहिं पदमचरिमाओ दुवे भासाओ, सम्मं समुद्धिते, ण मिच्छोवद्धिते, जहा उदाइमारगो, चोदकबुद्ध्या वा वैतण्डिका वा करेज्जा, स नीएत्ति सम्यक् आशुपज्जः उक्तः। किंच—‘अणुगच्छमाणे वितहं विजाणे०’ ॥६०२॥ वृत्तं, तस्यैव कथयति कश्चिद् ग्रहणधारणासंपन्नः यथोक्तमेवावितहं गुह्णाति, कश्चित्पु मन्दमेधावी वितथं हि जाणति, तत्कं मंदमेधसं तथा २ तेन प्रकारेण हेतुदृष्टान्तोपसंहारैः, यथा २ प्रतिबुध्यते तथा साधु सुष्ठु प्रतिबोधयेत्, न चैनं कर्कशाभिगिराभिरभिहन्येत्, धिग् मूर्ख ! किं तवार्थेन ? स्थूलबुद्धे !, एवं वाचा अकक्कसं, कायेनापि न कुद्धमुखः, हस्तवक्रौष्टविकारैः वा, मनस्तु नेत्रवक्त्रविकारेण अनादरेण गुह्यते, सर्वथा अकर्कशे, किंच—तत् कुत्रचिद्भावं क्वचित् स्वसमये परसमये वा तथोत्सर्गापवादयोः ज्ञानादिषु द्रव्यादिप्रज्ञापनायां वा न कुत्रचिद्भावां विहिंसेत्, परपमृषावादादिदोषः, तस्य वाऽबुद्ध्यमानस्य श्रोतुर्न कुत्रचिद्भावां विहिंसेत्, अहो भंगा लक्ष्यन्ते, न निन्देदित्यर्थः, निरुद्धगं चार्थमर्थारुयानं वा न दीर्घं कुर्यात् अधिकार्यैः, ‘सो अत्थो वत्तव्वो जो अत्थो अक्खेहिं आरुद्धो’ ‘अपक्खर महत्थं०’ चउभंगो जहा जहा परुविजा० हंदि महता चडगरत्तणेण अत्थं कथा हणति ॥१॥ किंच—‘समालवेज्जा’ ॥६०३॥ वृत्तं, सोभणं समयं वा कथेज्जा, पडिपुनभासी अट्टेहिं अक्खरेहिं अहीनं अक्खलियं अमिलितं निमामियं जहा गुरुमगासे निशान्तं ममीक्षितं वा बहुशः तथा समयगर्थदर्शी कथयति, समिया नाम सम्यक्, यथा गुरुमकाशादुपधारितं सम्यक् अर्थं पश्यन्ति ममियाअट्टदंमी नाहमाचार्य इतिकृत्वा, संति-वा श्रोतारः यत्किञ्चित् कथयितव्यं तेण हि, आणाइ सुद्धं वयणं आज्ञा, यथा गुरु-

णोपदिष्टं तथैवोपदेष्टव्यं, आज्ञासिद्धं नाम यथोपधारितं, तास्वर्थाविकल्पितं वचनमिति सुत्तमत्थो वा, विविधं वैधं जुंजेजा, कथं?,
उसगो उस्सगं अववाए अववातं, एवं ससमए ससमयं परसमयं, तदेवं युज्यमानः कंखेज्जया पावविवेग भिक्खु,
कथं मम वाचयतः पापविवेकः स्यात्?, न च पूजामत्कारगौरवादिकारणाद्वाचयति, किंच-‘अहावुइयाइं सुसिक्खएज्जा०’ वृत्तं
॥६०४॥ यथोक्तानि अहावुइयाणि सुट्ठु सिक्खमाणे सूत्रार्थपदानि दुविधाए सिक्खाए जएज्जसुत्ति वडेज्जसु पडिक्कमिज्जसु आसेव-
णाए सिक्खाए, अतिप्रक्रमलक्षणनिवृत्तये व्यपदिश्यते-णातिवेलं वएजा, वेला नाम यो यस्य सूत्रस्यार्थस्य धर्मदेशनाया वा कालः,
वेला मेरा, तां वेलां नातीत्य नूयादित्यर्थः, एवं गुणजातीयः से दिट्ठिमं म इति स यथाकालवादी यथाकालचारी च दृष्टिमा-
निति सम्यग्दृष्टिः, सपक्खे परपक्खे वा कथां कथयन् तत्कथयेत् जेण दरिसणं ण लूसिज्जइ, कुतीर्थप्रशंसामिः अपसिद्धान्तदेशना-
भिर्वा न श्रोतुरपि दृष्टिं दूषयेत्, तथा २ तु कथयेत् यथा २ अस्य सम्यग्दर्शनं भवति स्थिरं वा भवति, यथैवंविधं स जानीते
उपादेष्टुं ज्ञानादिसमाधिधर्ममार्गं, चारित्रं च जानीते सः, एवं ‘अलूसए ण य पच्छन्नभासी०’ ॥६०५॥ वृत्तं, अलूसकाः सिद्धा-
न्ताचार्याः, प्रकटमेव कथयति, न तु प्रच्छन्नवचनैस्तमर्थं गोपयति, अपरिणतं वा श्रोतारं प्राप्य न प्रच्छन्नमुद्घाटयति, अपवाद-
मित्यर्थः, मा भूत् ‘आमे घडे णिहित्तं’ किंच-अणुकंपाए ण दिज्जति, न सूत्रमन्यत् प्रद्वेषेण करोत्यन्यथा वा, जहा रण्णो भत्तंसि-
णो उज्ज्वलप्रज्ञो नामार्थः तमपि नान्यथा कुर्यात्, जहा ‘आवंती के आवंती-एके यावंती तं लोगो विपरामसंति’ सूत्रं सर्वथैवान्यथा
न कर्त्तव्यं, अर्थविकल्पस्तु स्वसिद्धान्ताविरुद्धो अविरुद्धः स्यात्, किमन्यथा क्रियते?, उच्यते, सत्थारभत्तीए शासतीति शास्ता
शास्तरि भक्तिः सत्थारभत्तीः स भवति सत्थारभक्तिः, अनुविड्ढं तु अणुचिंतेज्जण, वदने वादः, तदनु विचिन्त्य वदेत्, तच्च श्रुत्वा

सम्यक् अन्येभ्यः रिणपरिमोक्षत्वा एवाज्ञा, तदिदं परिवादयेत् पडिवाएजा, सूत्रमर्थं धर्मकथां वा, स एव गुर्वाराधनायां वर्त्तमानः सुदुस्सुत्ते उचहाणवं च ॥६०६॥ वृत्तं, स इति ग्रन्थवान्, सुद्धं परिचितं अविचामेलितं च० उपधानवानिति तपोपधानं वा धर्मं यावज्जीवेदिति, तत्तु आज्ञा ग्राह्या, आगमेनैव प्रज्ञापयितव्याः, दार्ष्टान्तिकोऽपि हेतुदाहरणोपसंहारैः, अथवा तत्र इति स्वसमये परसमये वा, तथा ज्ञानादिषु द्रव्यादिषु वा उत्सर्गापवादयोर्वा यत्र २ तत्तथा द्योतयितव्यं आह्वजवक्के आह्वयवाक्य इति ग्राह्या प्रत्यक्षा परोक्षज्ञानी वा, खेदणो कुसले पंडिते स एव अर्हता भाषितुं समाधिं, सनाधिरुक्तः घर्मो मार्गश्चेति ॥ इति ग्रंथाध्ययनं चतुर्दशं समाप्तम् ॥

आयाणिज्जङ्गयणस्स चत्तारि अणुओग्गदारा, अधियारो आयाणवरित्ते, णामणिप्फणो दुविधं णाम-आयाणिज्जंति वा संकलित्तज्जयणंति वा बुच्चति, तत्थ गाथा-‘आदाने’ ॥१३२॥ गाथा, एते तु आदानगहणे किमेकार्थे स्यातां उत नानार्थे?, उच्यते अभिधानं प्रति नानार्थे शक्येन्द्रवत्, अर्थं तु प्रति एकार्थो, तदेवादानं तदेव च ग्रहणं, यथा पुत्रमादाय गच्छति पुत्रं गृहीत्वा गच्छतीति नार्थो व्यतिरिच्यते आदानग्रहणयोः, एकेकं चतुर्विधं-नामादानं०, उच्यते तावत् वित्तमेवादानं तेन भृत्या गृह्यन्ते, तदेव वा आदीयते, प्रशस्तभावादानमेवाध्ययनं, द्रव्यग्रहणेऽपि गलो मत्स्यस्य ग्रहणं, पाशकूटो मृगस्येति, भावग्रहणं तु यो येन भावेन गृह्यते प्रशस्तेनाप्रशस्तेन वा सिंहो मृगान् गृह्णाति, प्रशस्तेन साधुः शिष्यान् गृह्णाति, यो वा येन भावेन गृह्यते यथा दास्योः परस्परं चोरभावेन, उपशमभावेन शिष्यो गृह्यते, आदानमुक्तं । इदानीं संकलिका, सावि णामादि चतुर्विधा-द्रव्यसंकला कुंडगमादीया २ चद्वा संकलिता बुज्झंति, भावसंकला इणमेव अज्झयणं-जं पढमंसंतिमए वित्तिग्रस्स उ तं ह्वेज्ज आदिम्मि । एतेणा-

(ण उ आ)दिज्जं एसो अन्नोऽपि पज्जाओ ॥१३३॥ कहिंचि सुत्तेण संकला भवति, कहिंचि अत्थेण, कहिंचि उभयेणवि, एतच्चैवं नेण आदि णिक्खवियच्चा, स च णामादी ठवणादी गाथा ॥१३४॥ दब्बादी णाम जो जस्स दब्बस्स भावो होति, उत्पाद इत्यर्थः, धीरं हि क्षीरभावात् परिणमते दधित्वेन, य एव क्षीरनाशः स एव दधि द्रव्यं, यस्मिन् २ काले आत्मभावं प्रतिपद्यते तस्य द्रव्यस्यादिर्भवति, उक्ता द्रव्यादिः । भावादस्तु आगमणो आगमतो ॥१३५॥ गाथा, णो आगमओ भावादी पंचण्ह महव्वयाणं जो पढमताए पडिच्चण्णकालो, आगमओ पुण आदी गणपिडगं ॥१३६॥ गाथा, सुअस्स सुअणणस्स आदी सामाइयं, तस्स च करेमिच्चि पदमादी, तस्सवि ककारो आदी, दुवालसंगस्स आयारो, तस्सवि सत्थपरिणा, तीएवि पढमुद्देसओ, तस्सवि 'सुतं मे आउसं ! तेणं' तस्सवि सुकारो, इमस्सवि सुअखंधस्स समयो, तस्सवि पढमुद्देसओ, तस्सवि सिलोगो पादो पदं अक्खरंति, णामणिप्फणो गतो । सुत्ताणुगमे सुत्तमुच्चारयेय्वं, स एवं गुरुकुलासी गंथंति सिक्खमाणो शिक्षापादं केवलज्ञानमुत्पाद्य-जमतीतं पडुप्पणं ॥६०७॥ सिलोगो, यदिदि द्रव्यादीनि चत्तारि, तं अतीतद्वाए दब्बादिचतुष्कं सव्वं जागति, केवलं नाणं सव्वभावे पासति केवली, एवं पडिपुणं अणागतेवि भावे ज्ञानं, तस्माद्भावतो जानीते सव्वं मणगति मेधावी 'सर्व'मिति सर्वं द्रव्यादिचतुष्कं युगपत्काले वा सर्वं मेराए धावतीति मेधावी, कस्माद्धेतोः जानीते ? उच्यते, 'दंसणावरणंतए' चउण्हं घातिकम्ममाणं दर्शनग्रहणात् ज्ञानस्य ग्रहणं, स एवं- 'अंतए वित्तिगिच्छाए' ॥६०८॥ सिलोगो, अत्रोभयेनापि सङ्कलिका, वित्तिगिच्छा णाम संदेहज्ञानं, तेसु य णाणंतरेसु^०त्ति, तस्यान्तए, वित्तिगिच्छाए, समस्तं जानाति संजाणति, न ईदृशं अपोलिसं, अतुल्यमित्यर्थः, तस्यैवंविधस्य अपोलिसस्य-अतुल्यस्याख्याता दुर्लभः । तर्हि तर्हि सुयक्खायं ॥६०९॥ सिलोगो, तासु २ णारगादिगतिसु

तत्र तत्रेति सूत्रार्थः, स्वसमयोत्सर्गद्रव्यादिषु वा, अथवा तर्हि २ चि न तस्य तासु णरगादिगतिषु सुलभो भवति, यच्च सो व्याख्याति से अ सच्चे अणोलिसो-अचित्तहो सच्चे, कथं?—‘वीतरागा हि सर्वज्ञा, मिथ्या न ब्रुमते वचः । यस्मात्तस्माद्वचस्तेषां, तथ्यं भूतार्थदर्शनं ॥१॥’ संयमो वा सत्यं, सदा सच्चेण संपण्णो वचनेन तपः संयमज्ञानं सत्यं संयमः येन यथा वादिनः तथा कारिणो भवंति, यथोद्दिष्टं चास्य सत्यं भवति, स एवं सत्यवान् मिच्छिं भूतेषु कप्पए करोतीत्यर्थः, आत्मवत्सर्वभूतेषु यतते । सा चैवं भवति भूतेषु(हि) न विरुद्धेज्जा ॥६१०॥ सिलोगो, भूताणि तसथावराणि तैर्न विरुध्यते, विरोधो-विग्रहः तदुपघातो ‘एस्स धम्ममे बुसीमओ’ बुसीमोश्च भगवान्, तस्यायं धर्मः, साधुर्वा बुसीमान् ‘जगं परिणाय’ दुविधाए परिणाय न एकस्मिन्निति ‘अस्सि’ धर्मे आजीवितादात्मानं भावयति पणवीसाए भावणाहिं वारसहिं वा । किंच-‘भावणाजोगसुद्धप्पा’ ॥६११॥ सिलोगो, भावनाभिर्योगेन शुद्ध आत्मा यस्य स भवति भावणाजोगसुद्धप्पा, अथवा भावनासु योगेषु च यस्य सुद्धात्मा, यथा जलान्तर्नौर्गच्छति तिष्ठति वा न निमज्जति, स एवं हि णावा व तीरसंपन्ना यथाऽसौ निर्यामिकाऽधिष्ठिता मारुतवशात्तीरं प्राप्नोति उपायात्, यथा तथा जिनचारित्रवान् जीवपोतः तपःसंयममारुतवशात् सज्ज्ञानकर्णधाराधिष्ठितः संसारतीरमवाप्य सर्वकर्मभ्यो त्तिउट्ठति-छिद्यते इत्यर्थः, किंच-‘त्तिउट्ठई उ मेधावी’ ॥ ६१२ ॥ सिलोगो, अतीव बुध्यति अतिउट्ठई, अतीत्य वा उट्ठति अतिउट्ठति, जाणमाणो असंजमलोगस्स पावगं यथा, पब्बते कर्मा, तस्य पापानि जानानस्य तपःस्थितस्य खिज्जति, पावं पूर्वकर्माणि-पूर्वबद्धानि, संयमतो निरुद्धाश्रयस्य सतः, नवानि कर्माणि अकुर्वतस्सैवो रतस्य अकुर्वतो णवं णत्थि ॥६१३॥ सिलोगो, अकुर्वतो णवं कर्म, निरुद्धेसु आपवदारेसु नामं परोक्षस्तवादिषु, कर्मणामकुर्वतः, अकुर्वतः कर्मणां णवानामपि

णत्थि, विजानतो हि कर्माकर्मनिर्जरोपायांश्च कुतो बन्धः स्यात् ? एवं कर्म तत्फलं संवरं निर्जरोपायांश्च णच्चाण से महा-
वीर इति आयतचारित्री महावीर्यवान्, सर्वकर्मक्षये सति न पुनरायाति, न वा मज्जते संसारोदधौ, न वा कर्म निर्णीयते, आश्र-
वद्वारैर्वाऽस्याजातरागरोसो ण मज्जते 'ण मज्जिई' ॥ ६१४ ॥ सिलोगो, अत्र ब्रह्माद्याः, तदेव दुश्चरत्वादपदिश्यते, वायु जालं
अचेत्ति, यथा वायुः द्वीपजालं अचेत्ति-कंपति णोल्लसतीत्यर्थः, एवं स भगवान्, प्रिया लोकस्य स्त्रियः, अचेत्तिचि वा णामितिचि
वा एगडं, न ताभिरचते, एताः स्त्रियो नासेव्याः, किंच-इत्थिओ जे ण सेवंति ॥ ६१५ ॥ सिलोगो, स्त्रियोऽपि त्रिविधकरण-
योगेनापि ण सेवन्ते, आदिमध्यावसानेषु आयतचारित्तभावपरिणता, ते जणा बंधणुम्मुक्का ते जना इति ते साधवो महावीरा
कम्मादिबंधणातो मुक्का णावकंन्वंति जीवितं असंयमकसायादि जीवितं, अणवकंखमाणो अणागतमसंयमजीवितं वडुमाणं णिरुं-
भिचा शेषमतीतं तं पि वंतीकिच्चा असंयमं जीवितं, अंतं पावेंति सर्वकर्माणां, कहं ? जेण कम्मुणा संसूहीभूतो येनासौ कर्माणि-
कस्य क्षपनाय संमुखीभूतः, न पराङ्मुखः, जेण इमं णाणदंसणचरित्तवसंजुतं मग्गमणुसासति अणोसिं च कथयति आत्मानं
चानुशासते अणुसासनं पुढो पाणी (णे) ॥ ६१६ ॥ सिलोगो, अनुशासंतो-कहंतो पुढु विस्तारे, पुढ इति पुढो विस्तरेण पुनः
पुनर्वा, पाणे अणुशासति आयतचारित्तभावो, वसुमं पूयणं णासंसति-ण पत्थेति, किंच-अणासए जए दंते अनाश्रवो अना-
श्रयो वा, पुनरपि पळ्यते-अणासवे सदादंते सदा नित्यकाले दंते इंदियणोइंदिएहि दंते, मूलत्तरगुणेषु मूलगुणधारी गरीय-
स्त्वाद् गृह्यन्ते 'आरतमेहुणे' उपरंतमैथुन इत्यर्थः, णीचारे च ण लीएज्जा ॥ ६१७ ॥ सिलोगो, णिकरणं दण्डः दण्डस्थान-
मेतद् व्यवधानं बन्धनस्थानं च इत्यतः तत्र स्थानं न लीयते-विकारितां न लभेज्ज, छिन्नसोए सोतं प्राणातिपातादीन्द्रियाणि वा

रागादयश्च 'अणाइले'ति, अणातुरेण छिन्दियच्चं, पुणरपि उच्यते च 'अणाइले' स एवमनाकुलः सदा दान्तः, संध्यते सन्धिः, भावसंधिर्मानुष्यं कर्मसन्धिः कर्मविवरः ज्ञानादीनि च, भावसन्धिः प्राप्तः अणेलिसं योगत्रयकरणत्रयेण 'अंतरा' इति यावत्कर्मतो भवन्तो वा, एवंविधो वा से हु चचखु लोगस्मिह ॥६२०॥ सिलोगो, स भव्यमनुष्याणां चक्षुर्भूतः, यः किं करोति?, जे कंखाय करैति अंतगं, कांक्षानाम् प्रार्थना कामभोगयोः, अंताणि च सेवंति, स्यात्तो गुणः? इत्यतः पुनः पठ्यते—अंतेण खुरो चहत्ती, अंतेनेति धारया, नान्यतः, चक्कं अंतेण लुट्ठति, चक्रमण्यन्तेन लोट्ठति, इयमर्थसंकलिका, अंताइ आरामोद्या-
नानि वसत्यर्थं अंतप्रान्तभूतानि, आहारार्थं कर्माश्रयोश्च न सेवन्ते, न तेषु वर्तन्ते इत्यर्थः, तेनैव प्रांतसेवित्वेनायतचरित्तरुमांस्त-
करा भवन्ति, इह धर्मे, स्यादिदं-धर्मान्तमासाद्य कुत्रान्तकरा भवन्ति?, उच्यते, इह माणुस्सट्ठाणे मनुष्यभवे, अथवा स्थान-
ग्रहणात्कर्मभूमिः गन्भवक्कनितयसंखेज्जवामाउयचं च गुह्यते, धर्ममाराधका नाम अंतधर्मं च आराधयंति तमाराध्य। णिट्ठियट्ठा व
देवा वा ॥६२२॥ सिलोगो, 'क्र गता' वित्यस्यार्थो भवति, संसारार्थः कर्मार्थः विषयार्थ इत्यादि, णिट्ठियट्ठा, निष्ठानं च येषां
ज्ञानादयोऽर्थागताः ते भवंति णिट्ठियट्ठा, सिद्ध्यन्त इति, तदभावे देवा, उत्तरीयं तित्थगस्सगासाओ तच्चत्थो योच्यते, इदं चान्यत्
'सुयं च मएमेगेसि' च अनुकर्षणे, एवं मया श्रुतं, यदुक्तं साधवः सिध्यन्ति, अणुत्तरा वा भवन्ति, इदं च श्रुतं 'अमाणु-
स्सेसु णो तहा' अमनुष्या तिस्रो गतयः न तास्वन्तं कुर्वन्ति यथा मनुष्येषु, शाक्या वा ब्रुवंति 'अनागामिनो देवा भवन्ति, ते
हि देवा अनागत्यान्तं कुर्वन्ति, अस्माकं तु नो अनागत्यान्तं कुर्वन्ति इत्यतः तद्व्युदासार्थं अमणुस्सेसु नो तहा यथा अन्येषामिति
वाक्यशेषः, अथ न यथाऽमनुष्येषु सर्वनिर्जरा भवति नो तहा अमाणुस्सेसु तेसु देमणिजरा न भवति, उक्तं हि—सर्वोऽपि संसा-

रान्तः स्यात्, किं तत् ? जं अमणुस्सेसु णो तहा भवति, उच्यते-अंतं करंति दुक्खाणं ॥ ६२३ ॥ सिलोगो, अमनमन्तः, दुःखानि कर्म्मणि, इहेति इह प्रवचने, एकेषां न सर्वेषां, अस्माकमेव हि तमाख्यातं, किंच आघातं पुण एगेसिं आघातमाख्यातं, पुनर्विशेषणो, नान्येषां, एके वयमेव, किमाख्यातं ?, दुल्लभेयं समुस्सेसए समुच्छीयते इति ममुच्छयः-शरीरं, समुच्छि-तानि वा ज्ञानादीनि, किंच-इतो विद्धं समाणस्स अंतं करंति दुक्खाणं सिलोगो, अत इति इतो मनुष्यात्, विद्धं समाणे विद्धत्थे, धर्माद्धि विद्धं समाणस्स उक्कोसेण अत्रुण पोगलपरियट्ठेण वोधी लब्धमिति, माणुस्सपि उक्कोसेण अंसंखेज्जा पोगलपरियट्ठा, आवलियाए अंसंखेज्जभागेणं, किंच-दुल्लभाओ तहचाओ अर्चा लेख्या, तहेति तेन प्रकारेण तथा अर्चा येषां ते इमे तथा वा तीर्थकरा विसुद्धार्चा, अथवा यथा प्रतिपत्तौ लेख्या चाल्यन्तं भवति, दुल्लभा बहुमाणपरिणामा अवट्ठितपरिणामा वा इत्यर्थः, धर्म एवार्थः परं शोभनं, तद्यथा मोक्षो मोक्षसाधनानि च, अपरमशोभनं मिथ्यादर्शनाविरत्यज्ञानादि, धर्मार्थस्य विदितं परापरं ये ते दुर्लभा धम्मही विदितपरा, के ते ?-जे धम्मं सुद्धमक्खंति ॥ ६२५ ॥ सिलोगो, सुद्धं निरुपहं आख्याति चानुचरंति च, पडिपुणं नाम सर्वतो विरतं पडिपुणं अहाख्यातं चारित्तं, अणेलिसं अतुल्यं, न कुवर्मज्ञानादिभिस्तुल्यं तमनेलिसं, आख्यान्ति चानुचरन्ति च तस्यातुल्याचारस्य कुतो जन्मकथा भवति ?, ज्ञातौ वेति, अथवा कथास्वपि तस्यां जन्मकथा नास्ति, अत एवोच्यते-कओ कयाइ मेधावी ॥ ६२६ ॥ सिलोगो, कुत इति कुतस्तस्य अनिधनस्यावीजाङ्गुरवत् कदाचिदिति सव्वमना गतकालं उपपज्जति न पुनरुत्पद्यते मनुष्यत्वेनान्यतरेण वा जन्मना, तच्चा(हा)गता अथाख्यातीभूता, मोक्षगतौ वा के तथा गता ?, उच्यते-तथागता ये (ग्रन्थाग्रं ६४००) अप्पडिण्णा तीर्थकरा, चग्रहणात् केवलिणो गणधराश्च, अपडिण्णा अप्रतिज्ञा,

अनाशंसिन इत्यर्थः, परं आत्मनश्चक्षुर्भूता देशकाः, अनुत्ता ज्ञानादिना, स्यात्कैनेतदुक्तं?, उच्यते-अणुत्तरे य ठाणे से ॥६२७॥
 सिलोगो, ठाणं-आयतनं-चरित्तद्वाणं, काश्यपगोत्रेण चर्द्धमानेन, तस्य किं फलं?, उच्यते, जं किच्चा णिव्वुडा एगे, णिव्वुडा
 उवसंता, निष्ठानं निष्ठा तं णिद्धाणं, पण्डिता, पापाङ्गीनः पण्डितः, अनेके एकादेशे पंडिए वीरियं वीरियं लद्धुं ॥६२८॥ सिलोगो,
 पंडियं वीरियं संयमवीरियं तपोवीरियं च लब्ध्वा कर्मनिर्वातनाय प्रवर्त्तते, केणायं?, चारित्रेण, धुणे पुव्वकृतं कम्मं, तपसा धुनाति
 पूर्वकृतं कम्मं, संयमेन च न नवं कुरुते, संयतात्मा तु सन् न कुवति महावीरे ॥६२९॥ सिलोगो, णाणवीरियसंपन्नो, अणु-
 पुव्वकडं णाम मिच्छत्तादीहिं, संमुहीभूताः उत्तीर्णा इत्यर्थः, कम्मं हेच्चाण जं मतं कर्म हित्वा क्षपयित्वेत्यर्थः, जं मतंति
 यन्मतं यदिच्छन्ति सर्वमाधुप्रार्थितं, स्यात् किं तत्?, उच्यते, जं मतं सबसाधूनां ॥६३०॥ सिलोगो, यत्सर्वसाधुमतं तदिदमेव
 णिगणं पावयणं, सर्वकर्मशल्यं कृतन्ति छिनत्तीत्यर्थः, साधइत्ताण तं तिन्ना यदारावित्वेत्यर्थः, णप्रविहाए आराहणाए तिण्णा
 संसारकंतार, सावसेमकम्माणो वा देवा वा अभविंसु, ते तीर्णा इत्यतिक्रान्तकाले निर्वृत्ता, देवाश्च, अभविष्यन्नित्यतिक्रान्त एवम-
 भविष्यन् उच्यते, अभविंसु पुरा वीरा ॥६३१॥ सिलोगो, विराजन्त इति वीराः साम्प्रतं तरति देवा वा भवन्ति, अनागते
 व्यपदिश्यते आगमिस्सावि सुबत्ता तरिष्यन्ति देवा वा भविष्यन्ति, के ते?-दुब्बिबोहस्स मग्गस्स नियतं निश्चितं दुःखं
 निबोध्यते दुर्णिबोधः ज्ञानादिमार्गः अंतं पाउकरा अमनमंतः प्रादुर्भूवन्तीति, तरमाना तीर्णा इति ॥ पनरसमं आदानीयं वा
 जमइयमज्झयणं समत्तं ॥

गाहाज्झयणस्स चत्तारि अणुओगदारा, अधिकारो अह गंधेण पिंडुगवयणेणं, जं पणरससुवि य अज्झयणेसु भणितं सब्व इहं

सुहृज्जड, णामणिफण्णे एगपदं गाहत्ति, णामं ठवणा ॥ १३० ॥ गाथा, पत्तयगाधद्धं, वत्तिरित्ता दव्वगाहा पत्तयपोत्थगलि-
हिता जहा 'वीर ! वसभममरणं कमलदलाणं चउण्ह णयणाणं । मुणियविसेसा अत्थी अच्छीसु तुमं रमइ लच्छी ॥१॥' अथवा इमा
चेव गाथा यस्मिन्नेव पत्रे पुस्तके वा लिखिता, होति पुण भावगाहा ॥ १३८ ॥ गाहासु उवओगो सागारेवयोगोत्तिकाऊण
खओवसमियं सव्वं सुतंतिकाऊण खओवसमियणिफण्णा, सा पुण मधुराभिधानजुत्ता, चोयंतो वा पुच्छंतो वा परियट्ठंतो वा गाय-
तीति गीयते वा गाथा, अस्या निरुक्तिः गाथीकत्ताव अत्था ॥ १३९ ॥ गाथा, ग्रथ्यत इत्यर्थः, अथवा सासुहएण छंदेण
एत्थं होति गाथा एसो अनोवि पज्जाओ पणरससु अज्झयणेसु पिंडितत्था अवितहं इहं सूयंती, तंमे एवं पिंडियवयणेण
गाथीकते अत्थे जतितव्वं घडियव्वं गंतव्वं च, तेण पंथोवदेमणा, ततो गाथासोलसमे अज्झयणे ॥ १४१ ॥ गाथा, एवमे-
तेसुवि सोलससुवि गाथासोलसएसु यथोक्ताधिकारिकेषु अणगारुणा वर्ण्यते अगुणांश्च दर्शयति(त्वा)प्रतिषिध्यन्ते येन तेषां षोड-
शानामध्ययनानां गाथासोलसमीति तेनोच्यते गाथाषोडशानि, णामणिफण्णो गतो । सुत्ताणुगमे सुत्तमुच्चारयेव्वं, 'अहाह भगवं'
सुत्तं, अथेत्ययं मङ्गलवाची, आदन्तये च द्रष्टव्यः, यदिदं प्रागुदितानां पञ्चदशानामध्ययनानामनन्तरे वर्तते, आदौ मंगलं बुज्जेअत्ति,
इहाप्यथशब्दः, अन्तेन सर्वमङ्गल एवायं श्रुतस्कन्धः, भगवानिति तीर्थकरः, एवमाह—जे एतेसु पणरससु अज्झयणेसु साधुगुणा
वुत्ता तेसुवि जहावत्थितो, तत्थ पढमज्झयणे ससमयपरसमयविऊ संमत्तावत्थितो वितियज्झयणे णाणादीहिं विदालणीएहिं कम्मं
विदालंतो ततिए जहाभणिते उवसग्गे सहमाणो तत्थविह इत्थीपरीसहो गरुत्ति तज्जयकारी चउत्थे पंचमे णरगवेदणाहिंतो
उब्बियमाणो तप्पओगकम्मचयरित्तो छट्ठे जहा भट्टारएण जतितं एवं जयमाणो, अवि य 'तित्थयरो सुरमहिओ चउणाणी

सिद्धितत्त्वय ध्रुवंमि । अणिगूहियवल्लीरिओ तत्रोवहाणेसु उज्जमति ॥ १ ॥ किं पुण अवसेसेहिं दुक्खवखयकारणा सुविहिहं ।
होइ ण उज्जमियव्वं सपच्चवायंमि माणुस्से १ ॥ २ ॥ सत्तमे कुसीलदोसे जाणेतो ते परिहरंतो सुसीकोवचिओ अट्टमे पंडितविरिय-
संपण्णो णवमे धम्ममे भणितं धम्ममणुचरंतो दसमे संपुण्णसमाधिजुत्तो एक्कारसमे संमं भावमग्गमावण्णो बारसमे कुतित्थियदरि-
सणाणि जाणमाणो असइहंतो तेरसमे सिस्सगुणदोसविट्ठु सिस्सगुणे निसेवमाणो चोइसमे पसत्थभावगंथावितप्पा पण्णरसमे
आयातचरित्तावत्थितः एवंविधे भवति । दंते दविए वोसट्टकाएत्ति वच्चे, तत्थ दंतो इंदियणोइंदियदमेणं, इंदियदसो सोइ-
दियदमादि पंचविधो, णोइंदियदसो कोहणिग्गहादि चतुर्विधो, दविए रागदोसरहितो, वोसट्टकाएत्ति अपडिक्कम्मसरीरो उच्छ-
दसरीरेत्ति वुत्तं होति, एवंविधो वाच्यः माहणेत्ति वा समणेत्ति वा भिक्खुत्ति वा मा हण सव्वसत्तेहिं भणमाणो अहण-
माणो य माहणो भवति, भित्तादिसु समो मणो जस्स सो भवति समणो, अथवा 'णत्थि य से कोइ वेसो पिओ वा' 'भिट्ट दारणे'
धु इति कर्मण आख्या तं भिंदंतो भिक्षुर्भवति, वज्झब्भंतराओ गंथाओ णिग्गतो णिग्गंथो, एवमेते एगट्ठिया माहणणामा चत्तारि,
वंजणपरियाएण वा किंचि गाणत्तं, 'अत्थो पुण सो चेव, पडियावुज्झंति' सिलोगो, सिस्सो पडिभणति आयरियं, पुच्छित्ति बुइयं
होति, अथवा आहुः गणधराः—भंते ! चि भगवतो तित्थगरस्स आमंतणं, कथं दंते दविए ? कथमिति परिग्रह्णे, कथमसौ पण्ण-
रसज्झयणेषुवि दंते दविए वोसट्टकाए' स' वाच्यः, माहणेत्ति वा तं णो ब्रूहि महासुणी ! तदिति तत्कारणं ब्रूहि भो महासुने !,
एवं पुच्छितो भगवं पडिभणति—इति विरए सव्वपावकम्ममे इति एवंविधेण पगारेण जे एते अज्झयणेषु गुणा सुता तेहिं जुत्तो
विरतसव्वसावज्जकम्मो सव्वसावज्जोगविरतोत्ति भणितं होति, अथवा विरतसव्वपावकम्मोत्ति सुत्तेण एतदेव भणितं, तंजहा-

पिजदोसकलहअभक्खाणपेसुणणपरपरिवादअरतिरतिमायामोसं, णत्थि मिच्छादंसणसल्ले, तत्थ पेज्जं-पेमं रागोत्ति भणितं होति, दोसो अप्रीति, कलहो विगगहो सपक्खे परपक्खे वा, अब्भक्खाणं असब्भूताभिनिवेशो यथात्वं इदमक्रापीः, पैसुणं करेति पिसुणो, पर परिवदति दुस्सीलादीहिं, अरती धम्ममे अधम्ममे रती, मायामोसं मायासहिंयं सदनुतं, मिच्छादंसणं-‘णत्थि ण णिच्चो ण कुणति कृतं ण वेदेति णत्थि णिव्वणं। णत्थि य मोक्खोपायो छम्मिच्छत्तस्स ठाणाइ ॥१॥ एतं सल्लं मिच्छादंसणसल्लं, एवमादीसु पाव-कम्मेषु जो विरतो सो विरतसव्वपावकम्मेषु, इरियादीहिं समितो, णाणादीहिं सहितो, सदा सव्वकालं, ‘यती प्रयत्ने’ सर्वकालं प्रयत्नवानिति, णो कुल्लेज्जा ण माणं करेज्ज, एवंविधो गुणजुत्तोसजीने हिंसत्थमुग्घाडेहिं उवदिस्सति माहणेत्ति वच्चो, भणति-श्रमणगुणप्रसिद्ध उपदिशंतो, एत्थवि समणे य एते पापकर्मविरताद्या माहणगुणा बुत्ता जाव माहणेत्ति, एत्थं पुण ठाणे समणोवि वच्चो अनेन सुत्रेण, इमे चाग्रे, तंजहा-अणिस्सिते अणिदाणे अणिस्मितेत्ति सरीरे कामभोगेषु य, अणियाणत्ति ण णिदाणं करेति, आदाणं च येनादीयते तदादानं, रागद्वपौ हि कर्मादानं भवति, ‘अतिवातं च’ आयुःप्राणा इंदियप्राणा एभ्यः विजोएति अतिपात इत्यर्थः, ‘अहिद्धं’ मैथुनपरिग्रहो, एगगहणे सेसाणवि मूमावादादात्तादाणाणं गहणं कृतं भवति, उक्ता मूलगुणाः, उत्तर-गुणास्तु ‘कोहं च माणं च मायं च लोहं च पिज्जं च दोसं च, इच्चेवं जओ जओ आदाणाओ, इति एवं इच्चेवं, जओ प्राणा तिपाततः मृपावादाद्वा आत्मनः प्रद्वेपहेतून् पश्यति तस्माद्, आदानं कर्महेतुरित्यर्थः, ‘पुब्बं पड्विचिरत्ते’त्ति, पूर्वमादानं चैव, ततो विरतो भावप्राणातिपातवेरमणमनुवर्त्तते, एकगहणेन मृपावादादिविरतोवि, स एवं भवति(सिआ) दंतो इंदियदमेणं, दविओ राग-द्वेपरहितो, वोमड्ढकाए, गच्छवासी गच्छनिर्गतः ‘समणे’ इति वाच्यः, भिक्षुरिदानीं, एत्थंपि भिक्षू इमो वाच्यो, तंजहा-अणु-

एणओ पावणत्ते ण उण्णत्ते अणुणत्ते, उण्णओ णामादि चतुर्विधो, दब्बुण्णतो जो सरीरेण उण्णतो, भावुण्णतो जाल्यादिमद-
स्तब्धो, एवं स्यात् अवन्तोऽपि शरीरे भजितः, भावे तु दीनमना न स्यात्, अलाभेन च ण मे कोइ पूयतिचि णो दीनमणो
होआ, 'दंते दविए वोसड्काए' पूर्ववत्, 'संविधूणिय विरूवरूवे परीसहोवसग्गे'ति, एगीभावेण विधुणीय संविहुणीय,
विरूवरूवेत्ति अणेगण्णगारे वानीसं परीसहे दिव्वाइं सउवसग्गे 'अज्झप्पजोगसुद्धादाणे' अध्यात्मैव योगः अध्यात्मयोगेन शुद्धमा-
दानं इति अज्झप्पजोगसुद्धादाणे 'उचट्ठिते' सयमुद्धाणेणं ठितप्पा णाणदंसणचरित्तेहिं 'संखाए' परिगणेंतो गुणदोसे 'परदत्त-
भोइ'त्ति परकडपरणिड्ढितं फासुएसणिजं भुंजतिचि, एवंविधो अट्टविधकम्ममेत्ता भिक्खूत्ति वच्चे । इदाणि णिग्गंथो-एत्थवि
णिग्गंथो जह दिहेसु ठाणेसु वट्ठति, तेवि य समणमाहु भिक्खुणो णिग्गंथं, किंच णाणत्तं ?, एगो एगविऊ, एगे दव्वओ भावओ
य, जिणकप्पिओवि दव्वेगोवि भावेगोवि, थेरो भावओ एगो, दव्वओ कारणं प्रति भाज्य इत्यादि, एगविऊ एकोऽहं न च सम
कश्चित्, अथवा 'एगे'त्ति एगचिई, एगंते दिट्ठी, इणमेव णिग्गंथं पावयणं नान्यत् 'बुद्धि'त्ति धम्मो बुद्धो, सोताइं कम्मासत्ताइं
दाराइं ताइं छिण्णाइं जस्स सो छिण्णसोतो, लोगेवि भण्णइ-छिण्णसोता ण दिन्ति, सुट्ठु संजुत्ते सुसंजुत्ते सुट्ठु समिए सुसमिए,
समभावः सामायिकं, सो भण्णइ-सुट्ठु सामाइए सुसामाइए, आतवादपत्तं विज्जति अप्पणो वादो अत्तए वादो २ यथा-अस्त्यात्मा
नित्यः अमूर्तः कर्त्ता भोक्ता उपयोगलक्षणो य एवमादि आतप्पवादो, सो य पत्तयं जीवेसु अत्थित्ति, न एक एव जीवः सर्वव्यापी
एवं जणो, विदुः विद्वान्, दुहओत्ति दव्वओ भावओ य सोताणि इंदियाणि, दव्वतो संकुचितपाणिपादो, लोएसु कारणाणि
सुगमाणोवि ण सुणत्ति, पेच्छमाणोवि ण पेच्छति, भावतो इंदियत्थेसु रागं दोसं ण गच्छति, अतो दुहतोवि सोतपलिच्छिण्णो,

णो पूयणढी ण पूयासक्कारादि पत्थेति, पूहजमाणोवि ण सादिजइ, 'धम्मढी' णाम धम्ममेव चेष्टते भापते वा, नान्यत्, 'धम्मविज्ज'त्ति सर्वधर्माभिज्ञः 'नियागं' णाम चरित्तं पडिवणो, समयं च समयगाचरन् 'दंते दविए वोसट्टकाए णिगंगंथे'त्ति विज्जु विज्जुत्ति विद्वान्, सेवमाणान व भयंतारो, 'स' इति निर्देशः स माहणः समणः भिक्खू णिगंगंथेत्ति वा, एवमनेन प्रकारेण प्रयुक्तः आयागविभेयं गेण्हति, भयंतारो इहलोगादिभयात्रातारो, वेमिच्चि अज्जसुहम्मो जंबुणामं भणति, भगवतो वद्वमाणमा-
मिस्सुवदेसेण ब्रवीति, न खेच्छया इति, तंजहा—एगे एगविदू एगे दव्वतो भावओ, जिणक्कप्पिओ दव्वेगो भावेगोवि, थेरा दव्वतो कारणं प्रति भइया, एगविज्ज एकोऽहं न मे कश्चित्, अथवा एगविदो एगदिढी, ओहओ इणमेव निगंगंथं पावयणं, दुहतो दव्वतो भावतो य परिच्छिण्णे, ण पूयणढी णाम पूयासक्कारादि पत्थेति, पूहजमाणोवि ण साइजइ पंचसमितिओ, धम्मढी णाम धर्म एव आचेष्टते भापते वा, भुंक्ते सेवते वा, नान्यत् प्रयोजन, धर्माविज्जत्ति सर्वधर्माभिज्ञः नियाकं नाम चारित्रं तं पडिवणो, समि-
गत्ति समयक्क चरेत्, दंते दविए वोसट्टकाए, एवंगुणजातीए णिगंगंथे विज्जा, विज्जत्ति विद्वान् ॥ गाथावोडशकचूर्णिः संमत्ता पढमो सुयक्खंधो सम्मत्तो ॥

गाहासालसगाइं खुडुलगाइं, महज्जयणाइं इमाइं, महत्तरियाइं महंति अज्जयणाइं, अहवा महंति च ताइं अज्जयणाइं च महज्जयणाइं, महं णिक्खित्तव्वं अज्जयणं च, महं छव्विहं, णामठवणाओ गयाओ, 'दव्वमहं सचित्तइ, सचित्तं ओरालाइ, ओरालियं महा मच्छसरीरं जोअणसहस्मियं, वेउव्वियं जोयणसयसाहस्सियं, तेआक्कम्माइं लोगंता लोगंतो, सचित्तमहं इल्लिका-
गत्या केवलिसमुग्घाओ वा, अचित्तमहं लोकव्यापी अचित्तमहखंधो, मिसियं तस्सेव च मच्छसरीरस्स देशे उवचित्तो, खेत्तमहं

आगासं, जइ वा खेत्तमहं जहा इह जम्बुदीवे महाविदेहं, कालमहं सव्यद्धा, भावमहं उदइओ बह्वाश्रयत्वाइ सव्वसंमारिणु विद्यत इतिकृत्वा महान् भवति, कालतोवि सो चेव तिविहो—अणादीओ अपजवसितो सच्चित्तअभवसिद्धिअस्स, अणादिओ सपज्जवसिओ भवसिद्धिअस्स, सादीओ सपज्जवसितो णेरइयस्स, सादिरपर्यवसानस्तु नात्ति, खइए केवलणणे, ण तत्राश्रयमहस्वं, किंतु सादिअपर्यवसितत्वात्, कालओ महं खइओ, खउवसमिओवि आश्रयवहुत्वादेव महं, स च इन्द्रियादि, कालतो ठाणं एक्केकं पडुच्च साइ सपज्जवसितो, परिणामिअस्स सर्वजीवाजीवाश्रयत्वाच्च सव्वं महत्, उदइयं यद्यपि पुद्दलाश्रयी तथापि न सर्वपुद्दलाश्रयी, केवलमेवमनन्तपएसिआणं खंधाणं अणंतए सरिरमणवायापाउणेतु वड्डइति, कामं अप्पत्तरो पारणामियो भावो, उत्तं महं। इदंणि अज्झयणंपि णामाइ छव्विहं, दव्वे पत्तयपोत्थयलिहिअं, खेत्ते जंबुदीवपणत्ती दीवसागरपणत्ती, जंमि वा खेत्ते काले चंदस्सरपणत्तीओ, जंमि वा काले, भावज्झयणं आगमतो जाणओ उवउत्तो, णोआगमओ इमाइ महंती अज्झयणाणि। पिंडत्थो वणिओ समासेणं। इत्तो इक्किक्कं पुण अज्झयणं वण्णइस्सामि ॥१॥ तत्थ य अज्झयणं पोंडरीयं पढमं, तस्स चत्तारि अणुओगदाराणि उवक्कमादीणि परूवेळण पुव्वाणुण्वीए, एताए सत्तगच्छगताए सेटीए, णामे खओवसमिअभावणामे समोअरइ, पमाणे जीवगुणप्पमाणे, तत्थन्नि लोगुत्तरिए आगमे कालियसुयपरिमाणसंखाए, वत्तव्वताए अवस्सगं सव्वज्झयणा ससमयवत्तव्वताए, अत्थाहिगारो पोंडरीउवसाए, जत्थ जत्थ समोत्तरति तत्थ २ समोत्तरियव्वं, तस्स छव्विहो णिक्खेवो, णासं ठवणादविए ॥१४४॥ गाहा, दव्वे सच्चित्तादि तिविहो—जो जीवो भविओ खल्लु ॥ १४५ ॥ गाहा, पोंडरीयमिति यद्यत् श्वैतं पंधं, एगभविए य बंद्दाउए य ॥१४६॥ गाहा, णरणवज्जासु गइसु जो जीवो पहाणो सो पोंडरीओ भण्णइ, तं जहा—तेरिच्छिया मणुस्सा ॥१४७॥

गाहा, तिरिच्छणसु वा जलयर थलयरा खयर ॥१४८॥ गाहा, जलचरेसु मच्छादि जे पहाणवण्णादिजुत्ता, थलचरेसु सिंघाद्या ये च वण्णरूवादिजुत्ता, परिसप्पेसु फणि मणिरूवादिगुणजुत्ता, उरःपरिसप्पेषु सर्पाः सुअपरिसप्पेसु मंडुगादी दरिसणता रूवतो य पसत्था, खयरसु दंसणरूवसराइपसत्था हंसमयूरा कोकिलाइ, मणुस्सेसु अरहंतचक्कवट्ठी ॥ १४९ ॥ गाहा, देवेसु भवणवट्ठ ॥१५०॥ गाहा, एवमार्यादि, सन्वेसिं एतेसिं पहाणाओ पोंडरीया, बुत्ता सच्चिदव्वपोंडरीया, कंसाणं दूसाणं ॥ १५१ ॥ गाहा, मिससगचित्ताणं पहाणाणं देसा उवचित्ता अवचित्ता, अहवा समोसरिता उज्जलालंकारविभूसिया अरहंतचक्कवट्ठिमादी, क्षेत्र-पोंडरीआ खेत्ताइं जाइं खल्ल ॥१५२॥ गाहा, कालपोंडरीआ जीवा भवट्ठितीए ॥१५३॥ गाहा, भवट्ठितीए देवा अणुत्तरो-ववाइया, कायट्ठितीए मणुस्सा सुहकम्मसमायारा सत्त भवग्गहणाणि सत्तइ भवाणि वा, तद्धवे मोक्खं प्राप्तस्य सत्त, अप्राप्तस्याष्टौ, अणुपरिअट्ठितुं असंखेज्जवासाउएसु उववजंति ततो देवलोगं, तिरिक्खजोणिएसु च जे पतणुकम्मा, 'परिक्कम्म रज्जु रासी ववहारं तह कलासवण्णे य । पोग्गल जावं तावं घणे य घणवग्ग वग्गे य ॥१॥' गणिते विशेषाः सर्वे, तत्थ रज्जुगगणितं पोंडरीयं, संठाणे चउरंसं संठाणं पोंडरीयं, एतेसिं विवरीया कण्डरीआ, भावपोंडरीए-ओदइए उवसम्मिए ॥ १५५ ॥ गाहा, ओदइए य भावे पहाणे अणुत्तरोववाइया तित्थगरसरिं वा, उवसम्मिए उवसन्तमोहणिज्जा, खइए केवलणाणिणो, खओवसम्मिए चउदसपुव्वी पर-मोही विपुलमई, पारिणामिए भवसिद्धीआ, उक्ता भावपोंडरीआ, शेपाः कंडरीयाः ये अप्रधानाः । अहवावि पाण ॥१५६॥ गाहा, पाणे मइणाणपहाणा जे उप्पत्तिआइमइजुत्ता, सुत्ते चउदसपुव्वी, ओहिणाणे परमोही, मणपज्जवनाणे धिपुलमई, सन्वेसिं वा केवलं, दंसणे खाइए, विरतिएवि खाइए, विणए अब्भुट्ठाणादिवियणजुत्तो जो अणासंसी अज्झप्पे परमसुक्कज्झाई, उक्ता पोंड-

रीया, एत्थं पुण अहिगारो ॥१५७॥ गाहा, दब्बपोंडरीएण, तत्थवि सचित्तदब्बे गिणिहअ वणस्सइकाइअजलरुहपउमवरपोंड-
रिएणाहिगारो, भावंसि अ समणेणं, कयरेणं समणेणं ?, जो सो खाइअणाणदंसणचरित्तविणयडज्झप्पजुत्तो, वुत्ता णिक्खेवणि-
जुत्ती । इदाणिं सुत्तफासिअणिज्जुत्ती, अणुचरित्ते चेव सुत्तिअप्पा च कासइ वा उवुच्चइ 'उवमाइ पोंडरीए' गाहा, वण्णगुणो-
वचएण तस्स णिप्फत्ती, अहवा मूलाइं तदंगोवचएण, एयस्स दिट्ठतस्स को उवसंहारो ?, जिणोवदेसणा सिद्धित्ति अहिगारो, स्यात्
कथं सिद्धिं गच्छंति ?, उच्यते—'सुरमणुअ' गाहा, उवगणाम असंजया जीवा, चउण्हं गईणं उवगा भवंति, पभू चरित्तेण उवगा
चरित्तं, तेण वा सिज्झइ, ते इमे मणुस्सा चेव, मणुस्सेसु अहिगारो, ते चेव महाजणनेतारो भवंति आश्रयणीया इत्यर्थः, तेसु
विसेसेण रायाणो, तेसु विसेसेण चक्रवर्त्तिनः, तंमि गाहिते प्रायेण सर्वलोको ग्राहितो भवति, उत्तमप्रहता मार्गाः सुखमित्तरो
जनः प्रपद्यते, किंचान्यत्—'अवि दुस्साहियकम्मा' गाहा उक्कोसकालट्टितीपओगेवि णेरइआउगणिव्वत्तीए आउयसंबद्धे,
जिनोपदेशात् संबोहिं लद्धुं केइ तेणेव भवेण सिज्झंति, ते अबंधमोक्खा, पडुपन्नाणागते अमणुएहिं अहियारो, सा य पोक्खरणी
दुरोगाहा, कंहं ?—'जलकइमाला' गाहा, जलमगाहं कदमोवि अगाहो, कलंबुगावह्णिमाईउ वल्लीओ, पउमाणि उप्पलसंठाणा,
जंघाहिं वा बाहाहिं वा, विज्जा केवल्लणाणविज्जा, सुत्ताणुगमे सुत्तं उच्चारयेव्वं अस्खलितादि, 'सुअं मे आउसं तेण' (सू० २)
इत्यादि, श्रुतं मया आउसंतेणेत्थत्र चत्वारः प्रकाराः, इह खु अस्मिन् प्रवचनेसु वा, सुअगडस्स वाचित्ते, एसुत्ति खंधो, पोंडरीएण
उवमा अतः पुण्डरीकाध्ययनं आदाणपदेण वा पोंडरीअं, से जहाणामए पोक्खरणी पोक्खरं णाम पउमं, पुक्कराण्यस्यां
संतीति पुक्करणी, सिआ, बहुदगा आतीरभरिता, सीदंति तस्मिन्निति स्वेदः पङ्क इत्यर्थः, पुक्करिण्यर्थं उपलब्धो यया सा लद्धत्था,

कथार्थः ? प्रसन्नोदकाः, पुष्करादिजलजोबसोभिता, पुष्करन्ते विमल, विसृज्यते पौडरीणि, तैरेव स्वगुणैः चक्षुष्मतां मनसः प्रसादं जनयतीति प्रासादिका, ददृश्या दरिसणिजा, अभिमतरूपा प्रतीतरूपा प्रतिरूपा, तत्थ तत्थति जाव जलं पंको अ, देशे देशे तद्देशः तर्हि २ जत्थ एगं तत्थ अण्णाणिवि, अणुपुण्ड्रिहिता, पंकादुत्तीर्य जलमतिक्रम्य स्थिता, उस्सिता जलतला दूरमतिक्रम्य उस्सिता, रोयन् चक्षुपः, यदितरो वर्ण एपां थेतोऽस्तीति वर्णवंतः, गन्धाः सुरभिः, जत्थ गंधो तस्स रसोवि, फासं, स्वेदः कोमलः, वर्णमंतादिग्रहणात् नातिक्रान्तवयाः, अजहरा इत्यर्थः, तीसे(णं) पोक्खरिणीए बहुमज्झदेसभाए एगे महं पउमे प्रधानत्वं गृहीतं, अणुपुण्ड्रिण जाव पडिस्सुवे । सत्तावंति च णं तीसे पोक्खरिणीए ते बहवो, सत्तावंति चि सर्वा- ण्येव मृगालनालपत्रकेसरकर्णिकाकिंजल्करूपेतानि, अणुपुण्ड्रेण पत्ताइं जहा आतट्ठा उस्सिताणि जाव पडिस्सुवाणि, अहवा सत्ता- वंति सत्ताणि चैव पउमवरपोण्डरीयाणि, अणुपुण्ड्रिताणि जाव पडिस्सुवाइं, सत्तावंति च णं एगे पउमवरपोण्डरीए जाव पडिस्सुवे, जुत्ता पोक्खरिणीए, तत्प्रयोजनं तु अह पुरिसे पुरित्थिमाओ दिसाए तीरे ठिच्चा एवं वदासी आत्मसम्भावितत्वात् अह- मस्मि पुरूपः देशज्ञः कालज्ञः क्षेत्रज्ञः, देशो येन यथा च तीर्यते, कालः दिवसो, कुशलो दक्षः, प्लवने उत्पतने च उत्पाटने च पण्डितः, उपायज्ञः तरितुं ग्रहीतुं पुनरुत्तरितुं च, विअत्ते वयसा वक्तव्यः अणोडशकः, मेधावित्ति आशुग्रहणधारणसंपन्नः अवा- लोऽबुद्धो वा, व्यक्तबुद्धिर्वा, एगद्धिताइं वा सत्ताइं एयाइं, तेसु २ कज्जेसु अधिकारित्वात्, मग्गणुचि मग्गविदू जेण उत्तरिज्जइ मग्गस्स गतिआगति जो जेण वा कालेण गम्मइ उत्तरणं च, परक्कम्मणू तरितुं जाणइ, अहं इह अहमेकः एतत्तपोण्डरीकं समर्थः, उत्पाटयितुं च, उण्णिक्खिविस्सं उण्णाडेस्सं, इति वच्चा वइत्ता, अभिप्पुहं परक्कमे अभिपराक्कमेत्, यावत् अभिक्रमे तावत् महंते उदए

आगाहे, सेतो-पंक्तो सोवि अगाहो चेन्न, पुणवि केण पउमाणि संभवन्ति १, जाव २ परिसंते, जाव २ सेते पादं छुभइ ताव २ खुप्पइ उदये सिग्गो हत्थे पादेवि छुभंतो अहिअतरं खुप्पति, पहीणे तीराओ भृशं हीनः प्रहीणः, तीरं अवगत इत्यर्थः, अपत्ते पउमवरपोंडरीयं णो हव्वाए मग्गे, ण तरंति पच्चुत्तरिउं परकूलं वा गंतुं पोंडरीयसमीवं वा उल्लंघेत्तुं, निवृत्ता कथा त्रोटने, अउत्तरा उदकतलमतिक्रम्य विसण्णे ते सेते खुत्ते पढमो पुरिसे। अहावरे दोच्चे (ख० ३) ॥ एवं चत्तारिवि। अह भिक्खू ल्हहे रागद्वेषरहितः तौ हि स्नेहभृतौ ताभ्यां कर्मादत्ते, जहा णेहत्थुप्प(तुप्पि)तगत्तस्स, रुक्खयरेण ण लगइ लग्गा वा पप्फोडिता पडइ, एवं वीतरागस्सवि कम्मा ण वज्झन्ति, संपराइअं, इतरं बंधइ जाव सजोगी, अजोगिस्स तं पि ण वज्झइ, संसारतीरद्वी खेत्तणो व्रतसमिति-कपायाणां, सव्वठाणपदाणि संजमोवाए समोतारेयव्वाइं, अणत्तरिओ दिसाओ, अणुदिसा अग्गेयांदी, समोतारं वा पडुच्च अणत्तरीओ पण्णवगदिसाओ दसप्पगाराओ, भावदिसाओ वा अट्टारसपगाराओ, पासंति ते चत्तारि ग्राहिणो तीए णो हव्वाए०, एतेहिं पुरिसेहिं एवं गाता वयं एवं पोंडरीयं उच्चिक्खिस्सामो, न उवायमुपायाओ अंतरीयं, पोक्खरिणीए एवं उप्पाडेत्तव्वं, अयं तु विशेषः, अहमंसि खेयन्ने जाव उप्पिणक्खिक्खिस्सामि इति बुच्चा णो अभिक्कमति तीसे पोक्खरिणीए, तीरे ठिच्चा सइं कुज्जा उप्पदाहि खलु भो पउमवर २, अह से उप्पतिते किड्डिते वण्णिते, कथिते इत्यर्थः, किमर्थं पुष्करिणीदृष्टान्तः कृतः १, अर्थोऽस्य मर्यादया ज्ञातव्यः, भंते ! चि आमंत्रणं, अन्योऽन्यं समणा समणे वदंति, किड्डितं णायं-दिट्ठतो, से किड्डिते भगवता, अम्हे पुण से अणुपसंहारितस्य अट्ठं ण आयाणामो, भगवान्-आयुष्मन् ! श्रमण इत्यामन्य उवाच, हंतेति संप्रेषे पृष्टोऽहं भवद्भिः, अहं त्वाख्यामि आइम्खाभि, विभयाभि किड्डेमि पवेदयाभि, अट्ठं अयमेव पुष्करिण्यर्थः, यदर्थमुपेताः स्थः, सहेतुमिति हेतुः नास्ति जीवः शरीरा-

नृध्वं यथादिगहितत्वादिति एनमादि हेतुः, किं कारणं—हेतुदृष्टान्तः, उक्तावित्यर्थः, यथा ते पुरुषा अप्राप्तप्राप्तिता विपन्ना एवं नक्ष्यमाणा अचउत्थिया अपारगा संसारस्य, अभिप्रेतस्य वाऽर्थस्येत्युपसंहारकरणं, अथवा सर्वज्ञानां निरर्थिका वाक् न भवतीति सअहं, एवं हेतुकारणे अपि, अथवा सह हेउणा सहेउ, एवं कारणेवि, अथवा स्त्रो हेतुः स्वहेतुः, एवं कारणपि, सत् प्रशंसास्ति-यानयोः, योभनोऽर्थः सदर्शः, सद्धेतुः सत्कारणं वा, अथवा निमित्तं हेतुरुपदेशः प्रमाणं कारणमित्यनर्थान्तरं, लोगं च खल्लु मए अरुपाहृदु मए लोगो अहुविहो, यथाप्ययमात्मा एवं लोकात्मा, तमद्विहं आहृत्य मया सा पुष्करिणी बुइता, अथवा आत्मना ज्ञात्वा मया पुष्करिणी दिष्टतो बुइतो, नान्यतः श्रुत्वेत्यर्थः, कर्म उदगं, कामभोगा सेओ, कर्मोदयाद्वि कामसंगो भवति, कामसंगा वा पुनः कर्म ततो जन्म, पोंडरीयाणि पौरजणवया वडुपोंडरीयं राया, अणउत्थिया ते पुरिसा, धम्मो भिक्खू, धम्म-कहा सवो, णिव्वाणं उप्पतो, सर्वसात्संसारदुत्तीर्य लोकाग्रे स्थानं, एवं च खलु मए णिवर्णार्थं बुइतं, ताव संखेवेण पोक्खरिणी-दिष्टतो समोतारितो, इदाणि वित्थारिजइ, उक्तं हि—पुव्वभणितं हि०, इह खल्ल पाइणं वा०, इह मणुस्सलोगे पणवगं पडुच्च संति-विजंते एगतिया ण सव्वे, अभिणिहीतमिच्छादिट्टीणो भवंति, उपलक्षणत्वादनभिगृहीता अपि, के ते ?, आर्या अपि खेत्तादि-आयरिया, तव्वइरित्ता अणारिया, इक्किा उच्चागोअणिच्चागोआ, जच्चातिएहिं मतट्टाणेहिं जुत्ता उच्चागोता, तेहिं विणा णीआ-गोआ, प्रांशवः कायवन्तः वामनकुब्जह्रस्ववंतो एक्केका पुणो सुयर्णा वेगे अवदाताः श्यामा वा वण्णमंता काला पिंगला वा दुव्वण्णा अथवा काला अपि सिनधन्छायावन्तस्तेजस्विनश्च सुवर्णाः, अवदाता अपि फलसच्छविणो दुव्वण्णा, उक्तं हि—‘चक्षुःस्नेहेन सौभाग्यं, दन्तस्नेहेन भोजनं । त्वक्स्नेहे परमं सौख्यं, नखस्नेहेऽशनादिकं ॥ १ ॥’ सुवण्णा णामेगे सुरूवे भंगा एकिक्का, सुरूवा दुरूवा

अहीनपंचिदिया नातिथूरा नातिकृशाथ सुरूपा, इतरे दुरूपा, अहवा ये चक्षुषो रोचते ते सुरूपा, इतरे दुरूवा, तेसिं राया भवति, महं-
तग्रहणं महाहिमवंते, सक्रो चेव मलयो बुचति, मंदरो सुमेरू, महिंदो सक्रो, तत्थ हिमवंतमलया पच्चक्खा, दिट्ठतो, मंदरमहिंदा
परोक्खा, सारं स्थैर्यं, पर्वतानां औपधिरत्नसंपण्णा, महेन्द्रश्चापि धैर्यैश्चर्यविभवाकुलप्रसूतत्वादमर्यादां न करोति, अचंतविसुद्ध-
पूर्वकमपि तस्स असकण्णा वर्णा, लक्षणसंपन्नो चिरंजीवी निरुपहतं च तस्य राज्यं भवति, मातुं पितुं सुजातं जहिच्छित्ते मणोरेहे
पूरयति, दयालू दाणशीलो वा, दयप्पत्तो, सीमा मर्यादाकारः, क्षेमं परचक्रादिनिरोधो सेऊ-पाली यथा सेतुं नातिवर्तन्ते अपि,
एवं तत्कृतां मर्यादां नातिवर्तन्ते भृत्याः, केतुर्नाम ध्वजः, केतुभूतं स्वकुलस्य, आसीविसे सो जहा दृष्टमात्रमेव मारयति एवं
अवकारिणो रिऊणो अ आशु मारयति, वग्घो अतीसयदढगाही य, पोंडरीयं प्रधानं, गंधहत्थी गंधेण गस्सति एवं तस्सवि,
एवं तस्स सत्थबलं, सारीरं चतुरंगं च, पच्चमिच्चा सामंता दाईआ तक्करा डिंवं सचक्कं-रज्जखोभादि परचक्कं-परबलं, परिसयतीति
परिसा, 'उग्गा भोगा राहण खत्तिया संगहो भवे चउहा। आरक्खिगुरुवयंसा सेसा जे खत्तिया ते उ ॥ १ ॥' भट्टा जोधाः, ते
तावद्धटत्वमप्राप्तवत्वात् कुर्वन्ति ते भट्टपुत्राः, एवं सर्वत्र, लेखकाः धर्मपाठका, रक्षका रसकाद्या, प्रशस्तानि कुर्वन्तीति प्रशस्तारो,
लेच्छवि कुलं लिच्छाजीविणो वा वणिजादि, माहणा जेसिं अण्णो वणिया ववहरंति ते, इड्डिते वणिया इति इब्भा, आह हि- 'अणु-
श्रवणपुत्राभ्यां०' इत्यादि, तेसिं च णं एगति ए सड्डी भवइ, धर्मशुश्रुर्वा धर्मजिघृक्षुर्वा, काममवधृतार्थे, अवधृतमेव हि आश्र-
यणीयं आश्रीयते, प्रफुल्लसरो वा पत्तोवगादिजुत्तो वा वणसंडो, कसु इच्छायां वा कामयमाणा तं ग्राहिष्यामः, ससमयं परसमयं
इत्येवं समणा पासंडी माहणा गिहत्था पहारैसु-पत्थेति, तत्थ णं मच्छरेण नासदीयेन वयमनेन स्वप्रणीतेन धर्मेन पणवइस्सामि,

त एवं सम्प्रधार्य तदंदिक् गत्वा हंभो आमन्त्रणे, अत्यर्थं जाणह यद्वक्ष्यामः, भयात् त्रायन्ति इति भयत्रातारः, ते तु राजानः, उग्राद्याश्च तद्भूताः, जहा मे से धम्मे मम एष प्रत्यक्षः, सुदूढु अक्खातो सुपणत्ते, कतरो लोगायतधम्मो, तेषां आत्मा विद्यते न तु शरीरादर्थान्तरं, शरीरमेवात्मा, तत्परिमाणं उड्डं पायतले अहे केसग्गा तिरियं तथाए, ता वातेन जीवति, सदा विज्जति पज्जो प्रकरो पज्जवपकरो, कसिणं-कृत्स्नं शरीरमात्मा जीवे जीव इति सरीरे जीवति शरीरादनर्थान्तरमेव जीवितं, तद्विनाशो जीवविनाशो, वातपित्तश्लेष्मणश्च शरीरं त्रिविष्टं भस्मवत् वर्द्धते, तेपमेकतराभावे शरीराभावः, एतावंतं जीवितं यावत्सरीरमवि-
कलं, आह हि-एतावानेव परमात्मा, तत्त्वविगतं शरीरं आहहणं परेहिं णिज्जू, आहल्य यस्सिन् सुहदो दहति तं आहहणं-इमञ्जानं, परेहिं चउहिं पुरिसेहिं णिज्जइ अगणिज्झामिए, कावोतो पारेवओ, आसनं ददातीत्यासं दी धारा, चत्तारि गामं पचेन्ति, मंचगं पि पाणा ओणेति, यदि पुनरात्मा विद्यते तेन शरीरे छिद्यमाने भिद्यमाने दह्यमाने वा निस्सरन् उपलभ्येत, वृक्षविनाशे शकुनिवत्, इत्येवं शरीरादूर्ध्वमविद्यमाना, जेमिं तं सुअक्खायं, किमाख्यातं?, यथा अण्णो जीवो अण्णं शरीरं तस्मादप्येवासुअक्खातं, णो विविधं पवेदिति, अयमाउसो! आया दीहेति वा, यदि सरीरादर्थान्तरमात्मा स्यात् तेन तस्याशरीरवत् संस्थानं वर्णगन्धरसस्पर्शा उपलभ्येरन्, न चोपलभ्यन्ते, इह यदस्ति शरीरादर्थान्तररूपं दीहं हस्सं वा जाव अद्धसमं वा, कण्हेत्ति जाव लुक्खेत्ति वा एवं तावच्छरीरादन्यो नास्ति, कहं से जहाणामए केइ पुरिसो कोस्सिओ अस्मि इत्येवमादिभिर्दिष्टान्तैः शरीराणां दाहे सति छेदे वा को दोपः परमात्मिकोऽस्ति? अविद्यमाने जीवे, अथवा सरीरादूर्ध्वमविद्यमानो जेसिं तं सुअक्खायं, किमाख्यातं? यथाऽन्यो जीवोऽन्यच्छरीरं, तम्हा तं मिच्छा, यस्साच्चैत्रं तस्मात् हं भो हणध पयध, उक्तं हि-पिव मोदन्न साधु शोभने०! तावं ते जीवान भवंति,

णत्थि परे लोए, ते एवंवादिणो विप्पडिवेदंति-विविधं प्रवेदयन्ति २, किरिआइ वा अकिरिआइ वा, यद्यात्मा मृतः परलोकं गच्छेत् सक्रियः, क्रिया कर्मबन्ध इत्यनर्थान्तरं, ये चाक्रियावादिनः तेसु सुकडदुकडविवागो ण भवति, सुकडाणं कल्लणफलविवागो, सुकडकारी च साहू, दुक्कडकारी असाधू, सुकृतकल्याणाच्च साधोः सिद्धिर्भवति विपर्ययवद्, असिद्धिः असिद्धस्स दुक्कडकारिस्स इतरस्स गिरयो, तेषामेते एवं प्रकाराः स्वकर्मजनिताः सुकृताद्याः फलविपाका न भवन्ति, त एवं संसारं स्वकर्मविहितं अश्रद्धानाः निरुवरूवेहिं कम्मसमारंभेहिं प्राणवधाः अथवा स्वयं परेहिं च, यथा च विरुवरूवाइं सदाईणि कामभोगाइं समारभन्ति अर्जयन्ति रक्षयन्ति, 'भुज पालणाभयवहारयो'रिति भोजनायैव एवं एगे पागडिभिणि, कम्मप्रागल्भीति धृष्टाः, अण्णं जीवं अण्णं शरीरं, जातिस्मरणथणाभिलासादिएहिं दिट्ठंतेहिं अत्थविदितं अन्यत्वं दरिसिजमाणं असहहमाणा तथापि धृष्टाः णिहुज्जा मामगं धम्मं पणवयंति, कथमिति यथा नान्यः शरीरादात्मेति, तं सहहमाणां तं पत्तिअमाणा साधु अक्खाता आरुयातीत्यारुयाता, कामं 'कमु इच्छायां' इच्छामि देवाणुप्पिया ! तं तुमे अम्हाणं तज्जीवतस्सरीरको पक्खो अक्खातो, इहरहा वयं परलोगभएण हिंसादीणि सुहसाहणाणि परिहरमाणा दुक्खिता आसी, संपति णिस्संकिंतं पव्वइस्सामो, इहरहा हि मज्जं मंसं परिहरामो उववासं करेमो णिरत्थयं चेव, अस्माच्च कारणात् वयं भवतां प्रत्युपकारं कुर्मः, आयुष्मन् ! पूजयामः, केण ?, असणेण वा ४ गंधेण वा ४ तत्थ पूयणाए आउट्टिसु, एतेहिं चेव असणाईएहिं सयणासणत्तसहीहिं वा, तत्थ एगे णिकामइंसु, णिकामं णाम एवं तावं पुवं जेहिं समणेहिं गहिता ते ते पूएन्ति, स्याद् बुद्धिः, यदि नास्ति परलोगो किं ते पव्वइता ?, उच्यते, तेसिं लोगायतियाणं पासंडो चेव णत्थि, ते पुण अण्णेसिं केसिं गेरुअल्लिगमाईण सच्छंइमतिकप्पिअं धम्मं सोतुं भणति-तेसिं अंतिए पव्वइतुं समणा भविस्सामो, अणगारा

जाव पावं कर्म णो करिस्सामो एवं संग्रधार्य तदन्तिके अव्रजिता आढत्ता पढितुं सोतुं च पच्छातं चेव रुचि तं, अथवा लोकप-
क्तिनिमित्तं सूत्रमावपापंडमाश्रित्य विचरिष्यामः, सुहृत्तासातिपुत्रवत् । किंच-चरगादिलिङ्गमाश्रयन्ति, लोकपंक्तिनिमित्तं च
प्रच्छादयन्त्यात्मानं पव्वयामो, पव्वइतुं समणा भविस्सामो अणगारा जाव पावकम्मं णो करिस्सामो, पव्वइयावि सन्ता तमेव
वाढं वदंति यथा वयं अणगारा अकिंचणा जाव पावकम्मं णो करिस्सामो, उक्तं च—‘अतीते सरहस्यं’ इत्यादि, एवं ते कुकुडा
पापंडमाश्रित्य एमेव पचनपाचनमादिएसु हिंसाइसु पावकम्मेसु अप्पणा अप्पडिविरता रयमाइयंति, जं च तं अगाराइं सच्चिचकम्माइं
हिरण्णा दियंति परेहि य अदत्तमादियंति, अण्णेहि य अदत्तमादियावंति, तेसु इत्थिकाइएसु कामेसु सुच्छिता, किंच-ण जाणइ
एवं ते सुच्छिता इव न तत्र दोषान् पश्यन्ति, गृद्धास्तदभिलाषिणः, ग्रन्थिताः बद्धाः न तेभ्योऽपसर्पन्ति, अज्झोववातो तीव्राभि-
निवेशः, ‘कामस्य वित्तं च वपुर्वयश्चे’ति मूलमिति कृत्वा कामसाधनेष्वपि लुब्धा ते तामु रक्तास्तत्प्रत्यनीकभूतेषु द्विष्टाः, मनसि
चकुः, उपकारं कृत्वा ताभ्यामेव रागद्वेषाभ्यां वाधितमनस्त्वादश्रद्धाणा अप्पाणं समुच्छिदंति, कुतः?—कामभोगतृष्णापंकात्, परा-
स्तच्छिष्याः तन्वइरिच्छाणो अण्णाइं पाणाइं समुच्छिदंति, अथवा तेसिं लोगायतगाणं संसारो चेव णत्थि, किं पुण मोक्खो?,
तेण न युक्तं यत्कुतो अप्पाणं समुच्छिदंति?, उच्यते, केणापि प्रकारेणासद्भावनेनेत्यर्थः, स समुच्छेदो नाम विनाशः अभावभ-
वणमित्यर्थः, त एवं विप्रलंभतोऽप्यात्मनः अभावं कर्तुमसमर्थाः, कथं?, तदुक्तं—‘जातिस्मरणात् स्तनाभिलाषात् पूर्वपरगमना-
गमना’दित्येवमादिभिः सरीरादन्यो जीवः, ते एवं महामोहिताः पहीणा पुव्वसंजोगं—गृहावासं गातिसंयोगं वा, सारिओ सम-
णाण धम्मो, संसारी वा जीव इति श्रद्धानं, जहा भट्टारएहिं भणितो सद्धतो अन्योऽमूर्त्त इति उभयदर्शनार्थः, हेतुं गिहिवासो जहा

हृत्विपि, तान् रूढान् विघ्नः, पारं प्रव्रज्या फलं वा पारलौकिकं वा सग्नो मोक्षो वा, अंतरा कामभोगंसि पंक्रमि विसृणा पार-
गादि दुर्गतिसेयंसि वा । पदमे पुरिसजाते, अहावरे दोषे पुरिसजाए । इह खलु पाइणं वा ४, संतेगतिया ५ जाव
से एवमायाणह भयंतारो जहा मे से धम्ममे सुअक्खाते, कथरे धम्ममे ? पंचमहब्बूहए, इह खलु खल्विति विशेष-
पणे, किं विशिनष्टि ? सांख्यसिद्धान्तो, जहिं णो कज्जइ किरियाइ वा अकिरियाइ वा, क्रिया कर्म परिसपन्द इत्यनर्थान्तरं,
तद्विपर्ययः अक्रिया अनारंभः अवीर्य अपरिसपन्द इत्यनर्थान्तरं, सुदुठु कडं सुकडं, दुदुठु कडं सुकडं, सुकडमेव कल्लाणं पाप-
मितरं, शोभनं-साधुमितरमसोभणं ईप्सितार्थः मिष्टानां सिद्धिप्रियः, असिद्धिः, निर्वानं वा सिद्धिः, असिद्धिः संसारिणां निरएत्ति
वा अणिरयः तिर्यग्योनिः मनुष्यामराः, स्यात्कथं महाभूतान्यचेतनानि क्रियाकर्म कुर्वते ?, उच्यते, सत्त्वरजस्तमोभिः प्रधान-
गुणैरधिष्ठितानि कर्म कुर्वते, उक्तं च—“सचं लघु प्रकाशकमिष्टमुपपट्भकं बलं च रजः । गुरुवरणक्रमेव तम ” इत्यादि, सत्त्व-
रजस्तमसां साम्यावस्था प्रकृतिः, प्रधानमव्यक्तमित्यनर्थान्तरं, तत्र रजोबाहुल्या क्रिया भवति, तमस्तु गुर्वावरणकं चेति कृत्वा
अक्रिया भवति, सत्त्वबाहुल्या सुकडं रजस्तमोबाहुल्यात् दुकडं, एनमन्यान्यपि कल्याणसाधुसिद्धिनरकादीणि अ०, प्रशस्तानि
सत्त्वबाहुल्यात्, रजस्तमो न यदि स्यात् अवि अतशो वृणस्य कुञ्जीकरणेऽपि पुरुषोऽनीश्वरः, गुणकृतं फलं भुंक्ते, उक्तं हि—
‘तस्मात्तत्संयोगादचेतनं चेतनावदवभाति । लिंगं त्वप्रकृतिगुणं कर्तृत्वे च भवत्युदासीनः ॥ १ ॥ तं च पदउदेसेण पदानामुद्देशः
पदैर्वा पञ्चभिरुपदेशात्, वाच्यस्य समवायणं समवायः, स्यात्-कथं समवायः?, प्रधानत्वात्, उक्तं हि-प्रकृतेर्महान् महतोऽहंकारः०,
प्रतिलोमं संहारः, प्रधानमेव समवेति, अनिर्भिता न केनचिदीश्वरेणान्येन वा अभ्रेन्द्रधन्यादिवत्, स्वयं प्रादुर्भूताः, अनियया न

निर्मिताः न निर्मितव्यं, येषां असत्कार्यं तेषामभूत एव काष्ठादग्निर्निर्मयते मृत्पिंडाच्च घटः इत्यादि, नैवं सांख्यानां, कारणे कार्यसद्भावात्, न हि किञ्चिन्निर्मितव्यमिति, अकडा णो कडा यथाऽन्येषामकृतकमाकांशं एवमकडा, यथा च घटः कृत्रिमः एवं नो अ कत्तिमा, अकृत्रिमत्वादेव च अनादी अणिधणा नेत्तत्ता भवति, ततोऽवन्ध्या नःशून्या, न तेषां कश्चित् स्वामी प्रवर्तते इत्यतः अपुरोहिता, पुरुषार्थे तु स्वतः प्रवृत्तिरेषा, आह हि—‘वत्सविष्टुद्विनिवृत्तं क्षीरस्य’ यथा, अथवा नैवैषां कश्चिदेकं इन्द्रियाणामिव चक्षुः प्रधानं, स्वविषयबलवन्ति हि भूतानि, सकतत्ता नाम सासतन्नि, स्वकतभावः स्वकतत्तं, आयतद्वं पुणेगे उत्तानि भूतानि भूतकारणाणि च, अव्यक्तमहदहंकारः तन्मात्राणि, स्यात्—किमेषां प्रवृत्तिरिति ?, तदुच्यते, पुरुषार्थः स एवैषां पष्ठ यदर्थं नातिवर्त्तते, असावपि सन्नेव, सन्नेऽपि प्रधानवत् शाश्वतः, सतश्च नास्ति विनाशः परमाणुवत्, असतः सम्भवो नास्ति खरविषाणवत्, आह हि—‘असदकरणादुपादान’ एताव जात्रजीवकाएचि, किमिति ?, न कश्चिदुत्पद्यति वा विनश्यति वा, नापि संसरति सर्वगतत्वात्, कूटस्थवदवतिष्ठते, एताव अस्थि, कोऽस्ति ?, यदस्ति तदेतावदेव, प्रधानपुरुषावित्यर्थः, एताव ताव सव्वलोगे प्रधानः पुरुषानेव लोकः, एतंमुहं कारणमित्यर्थः, कारणभावः कारणता, अवि अन्तसो प्रधानपुरुषो व्यवस्य तृणाग्रादपि किञ्चिदन्यतो जायत इति, परमात्मा कारणात्मा तु करोति, तत्फलं तु परमात्मा भुंक्ते, तद्यथा तत्प्रकृति पुरुषान्तरं जानीते स किणंकिणाविमाणो, जो किणाकिणावेति च सोऽमुक्तोऽपि जायते, अनुमोदतेऽपि, कारणकारणाहं पुणो भारियतराहं तेण ताहं गहिताहं, उक्तं च—‘जो खायइ न माणुस्सं मांसं अण्णं कतो स मेलेति ?,’ एवं पयणपायाणाहंपि, एतेहिं पुण तिहिंणि णव कोडीओ गहिताओ, अवि अन्तसो पुरिसमवि विकिणिता एत्थवि जाण णत्थेत्थ दोसो, तेणोऽवि पडिबेरंति, सव्वे सिद्धंते मोत्तुं अण्णत्थ किरिआदि वा

अकिरिआइ वा जहा संखसिद्धंते वुत्तं तहा किरिआइ वा अकिरिया २, तेपागुत्तरं-अत्यन्तानुपलब्धेः प्रधानेणैव नास्ति, मत्कार्थमप्येकान्तेन नास्ति, कस्मात् ? यस्य च भवति उपलब्धेरनुपलब्धेश्च, तथा कारणात् कार्यस्यान्यत्वात्, इत्येवमादिभिर्हेतुभिः सांख्यसिद्धान्तस्योत्तरं, एवं तेहिं विरुवरूवेहि कम्मममारंभेहि जाव भोअणाए, एवं एगे मामगं धम्मं पणवेति, आत्माप्यथैषा मकृत्ता, तथापि निर्लज्जा मामगं धम्मं पणवेति, यद्यकृत्ता तेन पणवणा ण जुअते. नुहेरूप्यचेतनत्वात् घटस्येव प्रज्ञापनासामर्थ्य नास्तीति, ततस्तदुपदेशद्रष्टुरभावात्, कामं च खलु परलोगणिमित्तं ते सहायका सांख्या ते समणमाहणा पूंति, न तु प्रत्युपकारार्थं, लोकायतिक्रवत्, जाव णिमासइसु, पुव्वामेव तेसिं णातं भवति धम्ममयडाए ते अप्पणा आचरंता उदेसगादीनि आचयंति एवं जाव कामभोगसेयंसि० दोचे पुरिसजाते ॥

अहावरे तच्चे पुरिसे (सू० ४) इस्सरकारणिए, इह हि पुरिसाइया धम्मा-स्वभावाः, जीवानामजीवानां च, अत्र जीवधर्मा जन्मव्याधिजरोगशोकसुखदुःखजीवितमरणाद्याः, अजीवधर्मा अपि मूर्त्तिमताममूर्त्तिमतां च द्रव्याणां, मूर्त्तिमतां तावत् वर्णगन्धरसस्पर्शाः, अमूर्त्तिमतां आकाशदिकालादीनां, दिव्यन्त इति दिशः, परापरत्वादि कालस्य, शब्दशुणमाकाशं, कतरः पुरुषो योऽसौ परमेश्वरः विष्णुरीशरो वा ? आह हि-‘पुरुषः कर्मणां कर्ता०’ तथा चाहुः ‘ईश्वरान् संग्रवर्त्तते’ अपरे ह्याहुः-‘एका मूर्त्तिः त्रिधा जाता०’ इत्यतः पुरुषादीया, पुरुषप्रणीताः पुरुषेण प्रणीयमानास्तान् प्रकारानापद्यन्ते क्षीरवत्, पुरुषोत्तमीयाः न स्त्री न नपुंसो, पुरुषः प्रधानः, पुरुषेण प्रदर्शिताः प्रयोतिताः, यथा प्रदीयेनादित्येन वा घटः, पुरुषाभिगमन्वागताः सर्वगतत्वात्, पुरुषेण आभिमुख्येन अनुगता सर्वगतास्तत्त्वात् मृणालतंतुवत्, न पुरुषमुदस्य वर्त्तते, पलयकालेऽपि पुरुषमेवाधितिष्ठति जलोन्मिवत्,

आह हि- 'जह सलिलं मि तरंगा०' दृष्टान्तः गण्डे जहा शरीरे जाए बुड्ढे जाअ अभिभूय चिड्ढइ, यथा वा तं समादिभिः क्रियाविशेषैः समितं सरीरमेव अभिभूय चिड्ढइ एवमेव धर्मा इस्सराईया०, एवं सेसाइं पि । जं पिय इमं दुवालसंगं गणिपिड्ढंगं, तं जहा-आयारो जाअ डिड्ढीवाओ सव्वमेतं मिच्छा, अनीश्वरप्रणीतत्वात्, ये हि ईश्वरं न प्रतिपद्यन्ते, ततः स्वच्छन्दविकल्पितानि शास्त्राणि प्रथयन्ते, वयं तीर्थकरा इति मूढानां वचो, 'सदसतो रविशेषाद् यदृच्छोपलब्धेरुन्मत्तवद्' (तन्ना० १) असत्यं, असत्यत्वात् अतथीयं अतथ्यमित्यर्थः, यथातथ्यं आहतहियं एकार्थवाचकानि वा पदानि शक्रेन्द्रवत् व्यञ्जनविशिष्टानि, इमं सच्चं इमं ईश्वरकारणीयं दरिसणं सच्चं अहत्तहियं, त एवं मोहाः मोहिताः सव्वं कुर्वन्ति, काउं तत्थेव ठव्वेति, सुट्ठु ठव्वेति, तेसिं एवं मोहा मोहितता, मोहा पुरिसस्स रागो भवति, तस्सिच्छाभावतो तद्विद्विष्टेषु च द्वेषः, रागद्वेषमोहाश्च कर्मबन्धहेतवः, कर्मणः संसारो तहुःखं च, तेनोच्यते-तमेव ते तज्जातीयं दुःखं नातिवर्त्तते सउणं पंजरं जहा, ते णो विष्पडिबेदंति, ईश्वरं मुक्त्वा अन्यतः किरियाइ वा करेति धम्ममेणत्ति, यथा इह खलु दुवे पुरिसजाते, किरियाणं अकिरियाणं च हेतुः, एवं ईश्वरस्योपरि तगं छोडुं विरुवरुवेहिं भणत्ति, 'यस्य बुद्धिर्न लिप्येत, हत्वा सर्वमिदं जगत् । आकाशमिव पंकेन, न स पापेन लिप्यते ॥१॥' तेऽपि परलोकगंखी धर्मबुद्ध्या ईश्वरं भक्त्या पूजयन्ति जाव विसण्णे । तच्चे पुरिसजाते ॥

अहाचरे चउत्थे (सू० ५) णितिया जाव जहा जहा मे एस धम्मे सुअक्खाए, कयरं ते धम्मे ?, णितियावादे, इह खलु दुवे पुरिसजाता एजे पुरिसे किरियामक्खंति, किरिया कर्म परिस्पन्द इत्यर्थः, कस्यासौ किरिया ?, पुरुषस्य, पुरुष एव गमनादिषु क्रियासु स्वतो अनुसन्धाय प्रवर्त्तते, एवं भणितापि ते दोऽपि पुरिसा तुच्छा णियतिवसेण, तत्र नियतिवादी आत्मीयं दर्शनं

समर्थयन्निदमाह-यः खलु मन्यते 'अहं करोमि' इति अभावपि नियत्या एव कार्यते अहं करोमीति, तदायत्तत्वाचराचरस्य, यत्र चैव २ मेधावीग्रहणं तत्र २ नियतिवादिनः परामर्षः, एगो मण्णति-अहं करोमि, वितिओ मण्णइ-णियती करेइ, एगह्ठा, कत-रोऽर्थः १-कारकार्थः, तत्थ पुण बाले एवं पडिवज्जंति कारणमावन्ने, अहंमि दुःखामि वा बाधनालक्षणं दुःखं शरीरं, शोको इष्ट-दारापत्यादिविग्रयोगादि, शोकः मानसः, शरीरेण मानसेन वा दुःखेन, शरीरेण जायति, करोमि त्रिभिः कायवाङ्मनोभिः तस्यामिति, तप्पामि बाह्यैरभ्यन्तरैश्च दुःखविशेषैः, उभयथापि पीडयापि, मव्वतो तप्पामि परितप्पामि, एतत्सर्वं दुःखोदयं कर्म अहमकार्षीः परो वा मे दुःखति वा जा परितप्पति वा, परो एवमासी, नेइवरो, नियतिवैति, एवं खलु सकारणं पर-कारणं एवं विप्पडिवेदेंति कारणमावण्णा, मेधावी एवं विप्पडिवेदेंजं खलु दुःखामि जाव परितप्पामि वा णो एतमहमक्रासि, किन्तु णियती करेइ, न चाकृतं फलमस्तीत्यतः णियती करेति, जति पुरिसो करेज्ज तेन सर्वमीप्पितं कुर्यात्, न चेदमस्तीति ततो नियती करेइ, नियतिः कारिका, परोऽपि खलु जं दुःखति वा णो परो एतमकासी, णियतीए तं कृतं, एवं खलु सेसं कारणं, एवं विप्पडिवेदेंति-इह खलु पाइणं वा ४, जे तसा थावरा पाणा ते पंचत्तं-संघातमागच्छंति, केण संघायमागच्छंति १, सरीरेण, परि-जातवालकौमारयौवनमध्यमस्थविरान्तः पर्यायभेदः, परि आगाः, एवंविधेणेन शरीरेण बालादिपज्जवे विहिंविवागो-विधानं, पृथक्करणमित्यर्थः, त एवंविधो विधिर्विधानं, तच्चैवं-संघानपरियागविवागा विधानं, स्वकृतं वा कर्म विधानं, जन्मजरा-रोगशोकमरणानि वा, नरकर्तिर्यक्मनुष्यदेवेषु उत्तमाधममध्यमविशेषाः, विशेषेणाह-इन्द्रसामानिकत्रायंविंशपारिपद्यात्परक्षकलो क-पालानीकशक्रीर्णकामिभोग्यकिल्बिषि काः दशविधाः, तिर्यक्षु चेकेन्द्रियादयः, पणवणापदे जहा मणुस्सेसु संमुच्छिमा गन्मवक्कंति आ

य. ते एवं संगतिआ उवेंति, नित्यकालसंगता हि पुरुषेण नियती, यथा रूपं स्पर्शेन, अग्निरौष्णेन, अथवा आपो द्रवा अस्थैर्यवती च, यथा ग्नेः दक्षिणविषाणं सन्वेणं, एवं सन्वजीवा नियतीए णिच्चं कालं संगता, तत्कृतानि विधानानि प्राप्नुवन्ति, उपेक्षण-मुपेहा; नियती करोति, पुरिसो उपेक्खा, उवसंख्या पुरुषवत्, एवं उपेक्षा हि नियतीवादः, एवं तावज्जीवणिस्सिता णियती बुत्ता। इदाणिं अजीवणिस्सिता, तजहा-त एव संवातमागच्छंति परमाण्वादयः, अभ्रन्द्रधन्वादिकानां वा संवातपरियागं, तेसिं दो वण्णादि-पडजया, विवेगः तेसिं चैव संवाताणं भेदो वण्णादिविवेगो य, विधाणं तेसिं भेदः प्रकार इति, तेसिंयि णियतीकृतः, त एवं संगतियं तेसिं अजीवाणं, ता णियंतीमंतरेणं गत्थि अण्णतो अकिरियाइ वा, जं च अण्णे एति वासमाउडुति सभावओ एव, ण पुण जहा लोगायतियाणं रूपकारणणिमित्तं जाव सेयंस्सि विसण्णे, एते चैव चत्तारि पुरिमजाता णाणापण्णा द्दक्षमसूक्ष्म-तरमन्दबुद्ध्यादयः, णाणावण्णा वा ब्राह्मणादयः जातिकृता वर्णाः, शारीरा वा कृष्णश्यामादयः, छन्दोऽभिप्रायोऽभिलाषमित्यर्थः, अन्यस्यानिदृशो भवति, 'अण्णस्स पिआ छासी' गाहा, जहा दोहल्लए चैव, महिलाणं णाणाविहा दोहल्ला उप्पज्जंति जहा मल्लि-सासिस्स मातुं मेहकुमारस्स य, णाणासीला दारुणभद्रसीला, णाणादिट्ठी, एते चैव चत्तारि लोगायतिगादयो, एगगगहणे गहणं तिणिण तिसट्ठाइ पावाइयसताइ, णाणारंभा असिमसिस्सिवाणिज्जादयो आरभा, अण्णोणं करेंति, णाणाअज्झवसाणा तीव्रमन्द-मध्याध्यवसानाः, सन्वेऽपि पहीण पुव्वगं आयरिया मगं अंतरा कामभोगेसु विसन्ना, उक्ताः पंच यथा भक्की, तेऽपि किलापव-ग्गतो अण्णउत्थिया, संपति भिक्खू बुच्चइ, जो सो पोंडरीयमुपादेति, से वेमि भिक्खोरुपोद्धातं विवधुः सोऽहं ब्रवीमि, पाइणं वा० पणवगदिसाओ भावदिसाओ गहिताओ, संतेगतिया मणुस्सा, सन्ति-विद्यन्ते, तंजहा-आयरिया वेगे जाव दुरूबां वेगे

अणारियावि पव्वयंति, जहा अद्दयो वक्ष्यमाणः, णीयागोत्तावि जहा हरिंसवलो, हथगन्तो जहा अत्तिमुत्तो वामणा वा, दुयणरूवेसु सो चेव हरिएमबलो, अणो वा जो कोइ दुयणरूयो, संपनं पि णियागोत्तवज्जा पव्वाविज्जंति, अण्णदेशे वा हरिएसवज्जा, दुरूवदुवण्णा पुण अव्यंगमरीरा सदोयावि पव्वाविज्जंति चेव, खेतवत्थुविभासा, अप्पाइ० दुग्गततणहारादीनां, भूयो बाहुल्ये, इदं भूयः इदं भूयः इदमनयोर्भूयस्तरं, अल्पेभ्यः बहुतराणि, भुज्जतरे वेगेसिं, तद्यथा-अहं चिय राजमंडलियव-लदेववासुदेवा चक्कवड्डी य, ण य जहा कम्मं भुज्जतरो, तेसिं च णं जणजाणवताइं, जणः सर्व एव प्रजाः, जनपदस्येतानि जानपदानि, ग्रामनगरखेटकूर्वादीनि, अथवा जनः प्रजास्तत्प्रतिगृहितानि द्विपदचतुष्पदादीनि जानपदानि, तहप्पगारेहिंतो भिक्खू भाणितव्वो उच्चणीयमज्झिमेहिंतो कुलेहिंतो, काश्चित्केचिद्वा साधुममीपमाण्य धम्मं सोचा तं सदहमाणा, अभिभूय, किं?, परी-सहोवसग्गे भिक्खायरियाए समुट्ठिता, दुक्खं भिक्खं अडितुं, उक्तं हि-‘पिंडवातपविट्ठस्स, पाणी०, तथा उक्तं ‘चरणक-रणस्स सारो भिक्खायरिया०’, संमं उट्ठिता समुट्ठिता, सतोवि एगे णातयो पुव्वावरसंपट्ठा णातयो, कामभोगोवकारी उवकरणं, ताणि चेव खेत्तवत्थुहिरण्यसुवण्णादीणि च, जे ते सत्ती वा असत्ती वा, सतिंति अत्थि से णातयो जहा भरहस्स, असतिंति पत्थि से णातयो, अहवा नास्य नाती सन्ति अणातयो-अणातगा ते अत्थि, अण्णेसिं उ परिचिन्तगा भिच्च, अत्थि उवकरणं, उव-करणं च उपकरोतीत्युपकरणं घटपटशकटादि, नास्य उपकरणं विद्यते अनुपकरणः, अथवा नोपकारं करोतीत्यनुपकरणं यथा छिद्र-बुधत्वात् घटः जीर्णत्वात्पटः, एवमन्यान्योपकरणानि एकांगविकलानि यथा खं खं कार्यं न साधयन्ति तान्यनुपकारित्वादनु-पकरणं, समुट्ठिता, स्यात् कत्थं समुट्ठिता? धम्मे पव्वजाए य समुट्ठिता, कथं समुट्ठिता?, पुव्वमेव तेहिं णातं भवति, पुव्वं धम्मं

सुणेंति पच्छा जाणंति, एवं सोतुं यातं । इह खलु पुरिसे अण्णमण्णं मम अट्ठाए, अण्णं च अण्णं च अण्णमण्णं, अनेकप्रकार-
मित्यर्थः, अन्यच्चान्यच्च अण्णमण्णं, एवमधारणे, विविधं प्रवेदयन्ति विष्पडिवेदयन्ति, किमिति ?, विज्ञा, तंजहा खेयण्णे जाव
सद्दा मे, कारणे कार्यवदुपचारात्, ताडका ताडकातोजा आतसमुत्था मद्दा एवं भवेपु कामगुणेषु विभाषा, एते ममाहीणा अह-
मवि एएसिं स्वामी, मेधावी पुव्वमेव, ताडका ताडकातोजा आतसमुत्था मद्दा एवं भवेपु कामगुणेषु विभाषा, एते ममाहीणा अह-
वारिज्जंति, न चैकान्तेन सुखाय भवन्ति, कथमिति ?, इह खलु मम अण्णतरे रोगातंके, विदूणमामासो, पुग वातिओ वा पेत्तिअ-
असिंभियसंणिवाइय, इपु इच्छायां, न इष्टो अनिट्ठः, अक्रमनीयः—अक्रान्तः न प्रीतिरुः अप्रियः न शुभः अशुभः अशोभन इत्यर्थः,
सर्व एवाखुभो व्याधिः कुष्ठादिश्च विशेषतः, मनसा ज्ञायते मनोज्ञः, मनसो मतः मनोमः, दुक्खेणोसहो, दीर्घकालस्थायी रोगः,
सज्जोघाती आतंक्रः, जे इति अहं, तेण रोगातङ्कणाभिभूयते, कामभोगे भणेज्ज—से हंता, हंत संप्रेपे, भयात्तायंत इति भयंतारो,
इमं दुक्खं परिआइयंतु, एवं मम अर्जनरक्षणादिमसुत्थं भवविमित्तमेव दुक्खं समुत्थितं मां वाधते, तं भवन्त एवैतं प्रत्यापिंतु,
स्याइ अचेतनत्वात्कामभोगानां आमन्त्रणं न विद्यते ततः उच्यते, शुक्रशारिकामयूराणां आमन्त्रणमिष्टं, तंजहा—‘अकतण्णओसि
तुंडिय !’ तथा च—‘भो ! हंस ! निर्मलनदीपुल्लिनादि’, तथा च ‘बोहित्थ ! ते यतः कान्तास्पष्टामपि स्पृश्य’ इत्येवं, तेषां पुत्रे-
भ्योऽपि प्रियतराणां कामभोगानां पुरस्ताद्भ्रवद्भिरपि पूर्वं भवति वाण, जम्हा एवं तम्हा कामभोगा तन्निमित्तेहिं तु दुक्खेहिं अण्ण-
णिमिचेहिंतो वाचि हु वदतड्डिवातादीहिं, णो ताणाए वा, न चात्यन्तं भवति, कहं ?, पुरिसो वेगइत्तो पुब्बिं कामभोगे विष्प-
हेजा, जहा संयोगविष्पयोगो, कामभोगो वा पुरिसं पुब्बिं विष्पजहायइ, त चेव पंडुमधुरवाणिजपुत्तं, जम्हा ते णचंतिया

भवन्ति न चेवेगन्तिन्या, रोगितादीनां जहा कालस्योरियंमि, तस्मा एवं णचा अणो खलु कामभोगा जाव अणमणेहिं मुच्छामो, इति संखाए ज्ञात्वेत्यर्थः, वयं कायभोगे संबुज्झितुं विप्पजहिस्सामो, वुत्ता कामभोगा, से मेधावी जाणेजा वाहिरगा मे तं एते च उपसामीप्ये णी प्राणो, आसन्नतरमित्यर्थः, तंजहा-माता मे जाव संशुता से, एते मम अइमवि एतेभिं, कथमिति ?, ममैप पिता अहमस्य पुत्रः, भार्या पतिः, एवमन्येष्वपि यथासंभवं विभाषा, से मेधावी पुत्रमेव अधणा एवं समभिजाणिजा, इह खलु मम अन्यतरे दुःखे रोगातङ्के जाव णो सुभे, तेसिं वा मम भयंताराणां जाव एवामेव णो लद्धपुत्रं भवति, अणस्म दुक्खं णो अणो परिआतियति, अण्णेण कडं णो अणो संपडिवेदयति दुक्खं, दुक्खं ता णियमा कृतं कृतं दुःखं वा स्यात्, सुखं वा, अहवा दुक्खोदयमपि कृतं यावन्नोदीर्यते न बाध्यत इत्यर्थः, तावत् कृतमेव नाकृतं, यस्मादेवं तस्मादन्येन कृतं अन्यो न प्रतिसंवेदयति तन्हा पत्तेयं जाति पत्तेयं मरति, पत्तेयं त्यजति उपपद्यते, इंक्षा-ल्लहो, संजानातीति संज्ञा तां, विज्जमेव वेद्यत इति वेदना, इति खलु एवं इत्येवं जातिसंयोगा णो ताणाए वा सरणाए वा, पुरिसो वेगता पुंवि जातिसंयोगे विप्पजहति, जहा भरहो, पुरिसं वा एगता जातिसंयोगा विप्पजहति जह अट्ठणं, वाहिरए ताव एव संजाने इमे उवणीततरिए, किमिति शरीर चेन तदवयवा हस्तादयः यथा मम पञ्चतलक्रीमलौ लक्षणोपचितौ हस्तौ तथा कस्यान्यस्य ? 'इमौ करिकराक्रासौ, भुजौ परंपरजुतौ । प्रदांतौ गोस-हक्षाणां, जीवितान्तकरः करः ॥ १ ।' पादा मे कुर्मणिषा, आयुं मे दीहं, निरवधृतं च बलं, उरसं बुद्धिबलं च, वप्पा अव्वदा-तादी, त्वक् स्निग्धा. छाया प्रभा, वर्णच्छाययोः को विशेषः ?, वर्णः अनपारी, छाया तु उच्चिन्नपुरिसमनपायिनी, शेषाणां भवति च न भवति च, 'अनलानिलसलिलसमुद्रवाग्बुद्धिः पंचथा स्मृता छाया' अशुप्रदा त्रिकार्यलक्षणा, अथवा अवर्णणीयेऽपि ममीकारो

भवति, शरीरे शरीरावयवेषु वा सडंतपि कोह णेच्छइ च्छेतुं, जति णिविज्जति ण जीवति, मप्पगोणसखइताइणं सडइ ण च संकंति पविणेतुं, एवं अञ्छीणि विशालरतुप्पलव्वलइं, दिट्ठी मे बलिया, उज्जुतुंगायता णाया, जिब्भावि तणुइआ विसदा, फासा कक्क-
डमउओ, इत्थीणं विपरीतो, एवमन्येऽपि दंतोद्वकवोलभुमगणिडालगलखंयउरपड्डिकडिजाणुजंघादि ममाति—ममीयते जारिसं मम
सरीरं सरीरावयवा वा तारिसा कस्सति ?, एव ममीयमाणो जेसिं पढ्मे मज्झिमे पच्छिमे वा, वयसि वाऽवयवे ममाति, तस्सि
च वयतो झरति, कथं ?, पढ्मे ताव वये परिझूरमाणो मज्झिमो भवति, मज्झिमेवि परिझूरमाणो पच्छिमो भवति, एवमेकैक-
स्सिन् वयसि परिझूरमाणो अन्यां वयोऽवस्थां प्राप्नोति, जहा वयतोऽसौ परिझूरति तथा बलतोवि, जं पढमवयस्स णत्थि, स्सणं-
कुमारदिट्ठतो, उक्तं च — ‘पण्णासगस्स चक्खू परिझूरति० परिझूरमाणे तु वयसि सुसंधिना संधी विसंधी भवंति, सुणिगूहसमु-
ग्गणिमुग्गसंठिता पाया उक्कडसंठिता ण्हासुसंघातपरिणिज्जा भवंति, बलितरंणे गाते, किंहा केमा पलिया, जंपि इमंपि सरीरं तदपि
परायत्तं, ण विणा आधारेण, तेनोच्यते—आहारोपचयं, विणा आहारेण सुस्सति मरयति य, सतापि च आहारेण कालोपकेण णिद्वण
मणुण्णेण पज्जेण पदिजमाणेण आणुपुव्वीए जाव तीसवरिमाणि वड्डितुं ताव तंपि अवड्डितं वा गोमणुयाऊणं, जंपि णिरुव्वकमं
आउसं भवति तंपि आणुपुव्वीए परिहाति, तंजहा—पण्णामगस्स चक्खू हायति, अथवा समए २ आचीचियमरणेण मरमाणो २
जीर्णशकटवत् पतति, एवं शरीरं अणिचं अधुनं संखाय भिक्खू एव, जं पुरेक्खडेभिक्खू चेव ववहारीयणयस्स, णिच्छयणयस्स
भिक्खू चेव भिक्खायरियसमुद्धितेण, भिक्खायरियं विणा प्राणी प्राणयिता न ज्ञानादीनि तेन भिक्खायरियग्रहणं, दुहतो लोगं
जाणिज्जा, किं दुहतो ?, तंजहा—जीवा चेव अजीवा चेव जदत्थि लोए, अहिंसापालनार्थं, जीवा दुविधा, तंजहा—इमं च अण्णं

जाणेज्जा, इह खलु गारत्था सारंभा सपरिग्गहा आरंभो पयणपायणादीहिंसाप्रवृत्तिः, परिग्गहो खेत्तवत्थुहिरिणादि, संते-
गतिया समणा पंच, माहणा द्विजातयो गहिताओ, आह-णणु गारत्थगहणेण द्विजातयो गहिता १, उच्चते-केचिद्विजाः वरदारं
पयहिऊण लोइआइं तित्थत्तवोवणाइं आहिंडंति भिगचारियादि चरंति, समणोवासगा वा, ते तु अविरतत्वात्, जे इमे तसथावरा
पाणी ते करिसणपयणपायणादिसु वट्टमाणा समारंभंति अण्णेहिं समारंभावंति, उदेसियभोयणा पुण अण्णे समारंभंते समणुजाणंति,
किंचान्यत्, जे इमे कामभोगा सदरूवा कामा गंधरसफासा भोगा, तदुपकारिषु द्रव्येषु कामभोगोपचार कृत्वाऽपदिश्यन्ते,
तेसिं परिणिण्हंति वणिक्करिमादयो, इस्सरपुरिमा परिणेण्हंते परिणिण्हन्ते य समणुजाणंति, एवं समणमाहणेषु विभाया, तिविहं-
तिविहेण सारंभे सपावए णातुं गारत्थे समणमाहणे य, संसारभया अहं खलु अणारंभे अपरिग्रहे भविस्सामि, स्याइ बुद्धिः-अणा-
रंभो अपरिग्रहो य कथं शरीर धारयिष्यति १, उच्चते, जह खलु गारत्था सारंभा एगतिया समगा दव्वांरंभं प्रति जइ णाम केइ
अणारंभा अपरिग्रहा वा, आरंभं प्रति असंयतत्वात् सारंभा सपरिग्गहा चेन, तत्थ जे ते दव्वांरंभं प्रति सारंभा मपरिग्गहा भिस्स-
गमादी ते चेव णिस्साए आहारोवहिसेज्जादि जायमाणा वंमचेर वसिस्सामो चारित्रमित्यर्थः, कस्स णं तं हेतुं १ कस्माद्धेतोः
भवांस्तानुस्सुज्य तानेवाश्रुन्ति १, उच्चते, जहा पुवं तहा अवर अहार तहा पुवं, आहाजुत्तं-गिहत्थे णिस्साए जुत्तं, किंवा तेसिं
अत्थि जं देहंते १, उच्चते, पुवं एगे सारंभा सपरिग्गहा एव आसी, इदाणिपि पव्वइता संता पचमाणगा गामादिपरिग्गहेण
य मपरिग्गहा, जेवि दुग्गता आसी-तेपि कामादीणि सेमंति, केवलं तेहिं फणिहा परिचत्ता, कइं कततो १, उच्चते, जस्सारंभो
य-धरत्रायपायोग्ग, अदुवेता रिजुभावेण णणु कंता तावैकं धम्ममनुपत्थिताः, पुगरवि तेऽवि तारिमगत्ति असंजतत्वात्संसारिणः,

जे खलु गारत्था सारंभा सपरिगृहा पासंडत्थावि सारंभा, दुहवोत्ति दोविते, अथवा पुंन्वि पच्छा य, अहवा सयं परोहि य, अहवा रागेण दोसेण य, इति संखाए ज्ञात्वा, दोहिं अंतेहिं अदिस्समाणेहिंतो गारत्थावृत्ते पासंडवृत्ते इति भिक्खू रीएज्जत्ति इति परिसमाप्तौ उपप्रदर्शने वा, भिक्खू रीएज्ज इति, तत्थ पणवगदिसं पडुच्च से वेमि पाईणं वा ६ एवं दुविधाए परिणाए परिणायकमे, परिज्ञातकर्मत्वात् व्यपेतकर्मा अवन्धक इत्यर्थः, अवन्धकत्वात् पूर्वोपचितकर्मणः वियंतिकारिए, अंतं करोत्येव-माख्यातं भगवता, कथं अंतं करोतीति ?, अत्रोच्यते, तत्थ भगवता हज्जीवणिकाय०, उक्तं च-‘पुब्बभणितं तु जं भणती तत्थ०’ ते कंहं रक्खितव्वा ?, अन्तोधम्मेण, कंहं अंतोधम्मं भवति ?, से जहाणामए मम अस्साचट्ठेण आउडिजमाणस्स, आउडिज्जइ खीलउ, जहा सीसे हम्मइ खीलगो तहा सकणो आउडिज्जति, हम्मति तज्जणं, वाघाए आउडिज्जति हंमइ एगट्ठा, देसिं वा आसज्ज, अयमणत्थ बुच्चति जहा ओयणो कूरो भत्तं ददाति, एक एवार्थः अणणणधाडभिलवैति, एवमाहननक्रियायां केह आउडत्ति भणत्तिचि, केहं हम्मतिचि भणति, केहं पुण तिहिवि पगारेहिं, ताडतिगाहं दुक्खं परितावणा, जेण वा मरणसंदेहेण भवति, किलावणं पुण मुच्छा, मुच्छकरणं जाव लोमकरणं, लूयते लूणंति वा तमिति लोमं दुक्खाविज्जंतो, अंगाहं अक्खिवंतो हिंसंति करोति, इचेव जणे सव्वे पाणा जाव दुक्खं पडिस्संवेदंति, एवं अंतोधम्मेण जाणित्ता सव्वे पाणा ण हंतव्वा, आह-किमयं धम्मो वर्द्धमानस्सामिणैव प्रणीतः ?, आहोस्सित् वृषभाद्यैरपि तीर्थकरैरन्यैश्च ततः परेणातिक्रान्तैः ?, किमिति ?, जमुत्तं सव्वे पाणा०, एवं शिष्येण चोदिते आचार्यवाक्यं-से वेमि जे अतीता अणंता जे अ पच्चुप्पन्ना साम्प्रतं वर्द्धमानस्वामिकाले पण्णरससु कम्म-भूमीसु जे आगमेस्सा अणंता अरहंता भगवंतो सव्वे ते एवमाख्यातवन्तः एवमाख्यासंति अर्थतः, अतीतानागतकालग्रहणसूत्रेण

तु वर्तमानकालो गृहीतः, सर्वे ते एवमाह्वयन्ति, आकारकथनत आख्यानं, यथा 'अवलोक्य अणं दिसाणं' नन्वेवमाकारेण भगवन्तो अरहन्तः धम्ममाह्वयन्ति, भाषमाणे अपि भृशं ज्ञापयन्ति प्रज्ञापयन्ति, भृशं रूपयन्ति प्ररूपयन्ति, स्याद्वादतो वा रूपयन्ति, उक्तं हि—'नानामागेष्वगममहती०' किं तं प्ररूपयन्ति?, सन्वे पाणा ण हंतव्वा 'हन हिंसागत्योः' आज्ञापनं प्रसह्याभियोगः तद्यथा कुरु याहीत्येवं, ण परितावेयव्वा ण उद्वेयव्वा, एस धम्मे धुवे, ध्रुवः नित्यं तिष्ठति, सर्वकर्मभूमिषु नितिओ नित्यः, शश्व-
द्रवतीति शाश्वतः, एगद्धाई वा, एवं मंता अंतोधम्मेण से भिक्खू विरते पाणातिवायाओ जाव परिगहाओ, तत्परिपापालना-
र्थमेव उत्तरगुणेवि रक्खइ, तंजहा—णो दंतवणेणं दंते धोवेज्जा, गिलाणो अगिलाणो वा विभूमावडिए, आया वा णो अंजणं,
गिलाणो वा रोगा पडिक्कंमठाणो वमणवेरमणविरेयणं वा, अज्जधूवणेंतमवि धूमं पिबति कासादिप्रतिधातार्थं, एवं मूलगुणोत्तर-
गुणेषु सुसंवृतात्मा से भिक्खू अकिरिए नास्य क्रिया विद्यते ते सो अकर्मवन्धक इत्यर्थः, लूप हिंसायां, अहिंसक इत्यर्थः,
अक्रमायाणं णिव्वाणंतिकाउं अकोहे जाव अलोभे, स एवं मूलगुणसंवुडो भवति, जे य कमायग्रहं करेइ, कसाइओ पुण मूलगुणे
उत्तरगुणे य खिप्पं अतिचरति, जो पुण अकोहो जाव अलोभो सो चेव उवसंतो भवति सकाया, अणुवसंतो चेव परिणिव्वुडति,
जहा उण्होदगं, उण्हणं समानं परिणिव्वुडेत्ति बुच्चइ, एवं कसायोवि उसिणो, तदुवसमे परिनिव्वुडे बुच्चति, एवं ताव इहलोइएसु
विरतो, अथवा परलोइया कामभोगा किमासंसितव्वा?, नेति उच्यते, परलोइएसु कामभोगेषु णो आसंसा पुरतो काउं वियरेज्जा,
कथमिति?, इमेण से दिट्ठेण वा दिट्ठं धम्मफलमिहेव, तंजहा—आमोसहि विप्पोसहि अक्खीणमहाणसिआ चारणविउव्वणिट्ठि-
पत्ताणि, परलोए सगं सुकुलपच्चायादिमादि, सुतं अदक्खाणएसु धम्मिलंबंभदत्तादि, मणज्ञानी, सुतं सयमेव जातीस्सरणादिएहि

चेव दिङ्, सुतं सुतेहिं, विविधं विसिद्धं वा णातं विणातं, इमेण वा सुचरिततवणियम० सुचरितं तवो वारसविधो, नियमो
इंदियनोइंदिय०, ब्रह्मणश्चरणं बंभचेरं चारित्रमित्यर्थः, इमेण जातामातागु(व)त्तिण धम्ममेण, यातामाता यस्य वृत्तिः स भवति याता-
मातावृत्तिकः, यात्रा नाम मोक्षयात्रा, मात्राऽल्पपरिमाणा या वृत्तिराहारादि, उक्तं च-‘यात्रामात्राशनो भिक्षुः, परिशुद्धमलाशयः।
विविक्तनियताचारः, स्मृतिदोषैर्न बाध्यते ॥१॥’ इतो जुतो देवे सिया कामंक्रमिति यतिमितान् कामान् कामयते तान् लभते
चासेवतित्ति, वसे इंदियाणि जस्स चिहंति, कामवसवत्तिगहणेण अट्टविधं लोइयं इस्सरियं सुहंतं, तंजहा-अणिमा लधिमा महिमा
प्राप्तिः प्राकाम्यं ईशित्वं वशित्वं यत्र कामावसायित्वं, सिद्धे वा अदुक्खमनुभवतेत्ति, एते चेव अट्टविधा सिद्धा ते, इच्छाए सुहं वा
दुक्खं वा भवति, एत्थवि सिया एत्थवि णो सियत्ति एरिसओ भवामि, एरिसमिति एरिसओ देवो भवामि, एरिसओ वा
पुरिसो, इच्छियरूपो, इस्सरिओ वदे-देवे, एरिसया च मे सदादयो विसया भवंतु, एवमादि आसंसप्पयोगं पुरतो काउं णो विह-
रेज्जा, स एवं भिक्खू सदेहिं अमुच्छित्तो जाव फासेहिं विरतो कोहातो जाव मिच्छादंसणसह्लाओ जहा अमु-
च्छित्तो सदादिएसु विमएसु सुभेसु, अमुभेसुवि अदुड्ढे, विरतो कोहातोत्ति णिग्गहपरो, णिक्खीणा सव्वसो चेव, उत्तरगुणा एते
सुत्ता अमुच्छतेत्ति, इति से माहणा आदाणतो इतिः परिसमाप्तौ उपप्रदर्शने वा, कस्स आदाणं १, कोहादि ४, अथवा आरंभो
पयणादि परिग्गहो वा सच्चिचादि कामभोगा सणातगा सरीरं वा, महंति-महंतं एतं कम्मादाणं, सदाणं अमुच्छित्तेऽद्वेपो वा यथाऽग्निः
क्षीर्णेधनो उवसंतो ण उहति उवसंतो मोक्खं तु धम्ममुद्धितो उपसृत्य उपरतो हिंसादिकर्मसु आयरियसणासे वा अविरतिप्रति-
विरतो पडिविरतो स भिक्खू भवति, जे इमे तसग्राभरा विपयार्थं अचिन्यत्त्वादुपदेशकत्वाच पूर्वं च तसा उ पत्तो, तेऽवि पयार्थं

णासइ समारभंति पव्वइ योगविकरणविक्रेण, अहिंसा गता, से भिक्खू जे इमे सच्चित्ता मीसा सदरूवा कामा गंधरसफासा भोगा सच्चित्ता दुपदादि दुपदेसु सहादि इत्थीपुरिसगीतहसितभणितसदा कोइलसुयमयणसलागा हंसाण वा, एतेसिं चैव अलंकितानं मणुआणं तिरियाणं च हंसमयूराणां, रूवसंपण्णे णामेगे णो रूवसंपण्णे० चतुर्भंगो, चउप्पदसदा हयहेसितहत्थिगुलगुलईयं वसभट्ट-
कित्तादिरूवं एतेसिं चैव अण्णेसिं च, अपया सदा पोसवणपवादादि वातेरियाण वा सालीणं रुक्खाणं तणाणं वा अच्चित्ताणं 'तेसिं
णं भंते ! तणाणं मणीण य केरीसए सद्दो किण्णरवरित्थादि विभासा, वीणादीणं वा मीसाणंपि भासितव्वा, सद्दे वेणुसद्दो रूवे
अलंकितानं, वुत्ता कामभोगा, सच्चित्ता गंधा दुपदानं पञ्चोच्छ्वासा माणुआ, रसो तत्थेव, फासो इत्थीणं, चउप्पदे विदानं गंधो
रसोवित्थ तत्थेव, फासो आसट्ठादीणं रसेसु पुष्फफलाण फासे हंसतूलादीणं, एते कामभोगे योगविकरणविक्रेण णेव सयं परिणि-
ण्हेजा ३, से भिक्खू जं इमं संपराइयं कम्मं कज्जइ, सम्पराए भवं संपराइयं संपरेति वा जेण तासु संपराइयं, अव रक्षणादिपु न कृतं
मात्रं संवेद्यते, तच्च तत्प्रदोपनिहुवमात्सर्यान्तरायासातनोपधातैर्वध्यते जाव अन्तराइय ते कम्महेतवः नापि स्वयं करोति ३ से
भिक्खू जं पुण जाणेजा असणं वा ४ आहारो, इदाणिं यसादुक्तं 'नाशरीरश्चरेत् धर्मं, नाशरीरस्तपश्चरेत् । तस्मात्सर्वप्रयत्नेन, कर्तव्यं
देहरक्षणम् ॥ १ ॥' उक्तं च "धम्मं णं चरमाणस्स पंच णिस्साठाणा पणत्ता इत्थादि" कंठचं, अह पुणेवं जाणेजा विज्जति तेसिं
परकमे हिंसादिप्रवृत्तिः, पराक्रमः प्रकरणमित्यर्थः, आतपउभयपराक्रमः स्वभावः धम्मः जस्स अट्ठाए अप्पणो परस्स य भंगा ४,
चेतितं कृतं करिज्जमाणं वा तत्तिकमर्थं १, उच्यते-अप्पणो पुत्ताइणं भोजणाएत्ति, भुज पालनाभ्यवहारयोः यत्पालनीयं अभ्यवहर-
णीयं च वस्त्राभरणादि आहारश्च, एवं तस्स अट्ठाए णिहिते, तस्स णिहितं भंगा ४, उग्गमे १६, उप्पादणाए १६, एसणा १०, पसत्था,

शशु हिंसायां शशति तेनेति शब्दं—अभ्यादि सत्थेण क्कामितं जीवभावात्, परिणमितं जीविता वा, पारणामितं वण्णादीहिं, अवहिंसितं उग्गमदोसादी, तं एसणिज्जं एसियं वेसियं न इत्यादि, अहवा जहा वेसीयाणि रूपादि जोएत्ति तंपि सामुदाणियं एतत्प्रज्ञस्यासणं पिण्डकप्पियस्येत्यर्थः, अहवा पण्णग्गहणे कुसणं घेप्पेत्ति असणग्गहणा दुरुयणो अयवावादि वा, कारण्डा वेदणादि, पमाणं बत्तीसं, बिलमित्र जहा विले पण्णउ पविसति ण य तं बिलं आसातमितिकाउं सम्मिलवेंति तडाइं, जहा वा किंचिवि लेट्ठु वेज्झति, पातं विलं संमिलावेंति आसादेन्ति वा, पण्णउत्ति जहा पण्णओ किंचि मंडुक्कादि अणासादितो ग्रसति, भूतेण तुल्लेणं, एवं साधूवि णो वामतो हणुवातो दाहियं दाहिणओ वा वामं, अण्णं अण्णकाले, कालो दुविधो—गहणकालो परिभोगकालो य, छुहितो भिक्खावेलाया, अकाले वरसे, तिसितो पाणं पिवति, पुव्वं च भुंजेति मज्जे पाणगं पिवति, वत्थं जम्मि काले परिभुज्जति उदुवासेसु वा, वासे वा वासत्ताणं, सीते वा लेणं, लयति लीयतेऽस्मिन्निति लेणं सेज्जा गहिता, जहा य सोत्तव्वं पडिमापडिवण्ण- एणवि णएणवि सेज्जाए वसति, सुग्गणादिसु उडुवद्धे, वासासु सेज्जं उवलीयति, सेसा णिच्चं सेज्जामयंति, सयणं सयणकालेत्ति संथारसेज्जा गहिता, जयणाय त्रिहिणा सुप्पति, से भिक्खू मात्रज्ञः आहारोवधिसयणस्वाध्यायध्यानादीनां मात्रां जानातीति, अण्णतरं दिसं वा रीयमाणे आडक्खेज्ज धम्ममाहक्खे जहा धुते, से भिक्खू धम्मं कहेमाणो णो अण्णस्स हेतुं पाणवत्थलेणस- यण० णो अण्णेसिं विरूवरूवाणं पूयासकारसरूवरूवगंधादिकामभोगाणं, णणत्थ धम्मं णिज्जरुताए इति खलु हेतुं एवं णिरुवधं णिरासंसं धम्मं, तस्स भिक्खुस्स अंतियं जो सो उडुदिसमागतो तीरट्ठी तस्स अंतिए धम्मं सोच्चा नं सदहमाणा उट्टाए धीरा अस्सि धम्मं सुट्ठिता, ते एवं सञ्चोवगता सर्वात्मना उवगता इत्यर्थः, बाहिरेण अडिभतरकरणेण य आचार्यसमीपं गत्वा उपेत्य

संतो सर्वतो सव्यामेव संता, उण्होदगं वा उसिणं होळण पञ्चा कमेण सर्वात्मतया णिव्बुडा परिणिबुडा, एवं सो भिक्खु धम्ममट्ठी, से बेमि पाईणं वा ६, एत्तो आरंभेळण जाव परिणिबुडे वेमिच्चि, एवमवधारणे से इति स भिक्खु एवंगुणजाईओ धम्ममेण वा जस्स अट्ठो ३, धम्मं वा वेत्तीति धम्मविदु, णियागं णाणादी ३ चरिचं वा, से जहामेत्थं बुइयंति से इति निर्देशः येन प्रका- रेण यथा, जं एत्थ अज्झयणे किंचि बुत्तं तं सव्वं बुइत्तं, अदुवा एत्तो पोंडरीयं तं सव्वं बुइत्तं केवलणणं, जहा पत्ते तहा बुत्तं, अदुवा अपत्ते अण्णउत्थिया तंपि बुत्तं, एवं से भिक्खु कतरो जो तिणिण णाणादीणि उप्पाडेति सो बुत्तो, स एव परिणायकस्ममे भवति, दुविधाए परिणाए पावाइं कम्माइं जस्स परिणाताइं, एवमेव तु वाहिरब्बन्तरेसु वत्थेसु रागदोसादिलक्खणो संगो, गुहं समुद्धं सकुड्ढकवाडादिलक्खणं कलत्रमित्रपुत्रादि, एयंपि दुविधाए परिणाए परिणातं, कोधादि उवसंते, एतेहिं तिहिं कम्मसग्गेहिं गिहिवासेहिं असज्जमाणे उवसंते भवति, रियादिसमितो णाणादिसहितो सदा सव्वकालं जतेत्ति जतेज्जा, हितजाते जतिया जतो, अहवा को उवसंतो ? जो ससितो, को समितो ? णाणादिसहितो, को सहितो ? जो सदा जतेत्ति, सेत्ति णिइसे स एवंगुणजा- तीयो वक्तव्यः, तस्सेवंगुणजातीयस्स भिक्खुस्स इन्द्रशक्रपुरन्दरवत् नामानि भवंति, तद्यथा-समणेत्ति वा माहणेत्ति वा सर्वाणि, श्रमु तपसि खेदे च, श्रमणा, अथवा तो समणो, ब्रह्म अणतीति ब्राह्मणः, अथवा माहणा ण हणतीति २, खमतीति खंतो इन्द्रियणो० इति, त्रिभिर्गुणैः, बाह्याभ्यन्तरग्रन्थमुक्तत्वात् नीगंथत्ति मोक्षं ऋषिर्वेत्यर्थः, करोतीति क्रतुः यज्ञः, यती प्रयत्ने यतत इति यतिः, विद्—ज्ञाने विद्वान् विदु मुणितं गमितमित्येकोऽर्थः मुनिति मुनिः भिक्षणशीलो भिक्षुः रागद्वेषविमुक्तत्वात् ल्हं संसारतीरेण जस्स अट्ठो स भवति तीरट्ठी चरंति तदिति चरणं व्रताभ्युपगमं कुर्वन्तीति तदिति करणं पडिलेहणादि पारमन्तगमन-

मित्येकोऽर्थः, चरणकरणपारं विदंतीति चरणकरणपारविदुच्चि वेमि, एवं ब्रवीमि तीर्थकरवचनात्, अजसुहम्भो जंबुणामस्स कहंति ॥
पौडरीकाध्ययनं समाप्तम् ॥

किरियट्ठाणस्स अभिसंबंधो-एवं तेण चरणकरणपारेण विदुणा मिक्षुणा कम्ममाणं खवणट्ठमब्भुट्ठितेण कम्मबंधणट्ठाणाणि वज्जेतव्वाणि तव्विवरीताणि य मोक्खबन्धट्ठाणाणि आसेतव्वाति, एस संबंधो, अहवा ते अण्णउत्थिया कहं संसारं अणुपरियड्ढति?, कम्मणा, तं कम्मबंधं वज्जेति, इमेहिं वारसहिं किरियट्ठाणेहिं वज्झति, मुच्चति तेरसमेणं, एतेणाभिसंबंधेणं किरियट्ठाणं णाम अज्झयणं आगतं, तस्स चचारि अणुओगद्वारा वण्णेतव्वा, अहिगारो पुणाइं संबंधे तह बंधे मोक्खे अ, आह-अस्तु ताव मोक्खेणाधिकारो, बन्धेन किं प्रयोजनं?, उच्यते-अनेनावन्धे मोक्खो न भवतीति अतो बन्धेनाप्यधिकारो भवति, तच्च क्रियास्थानं क्रियावत्स्वेव भवति नाक्रियावत्सु, ते च क्रियावन्तः केचिद् बध्यन्ते केचिन्मुच्यन्ते तेण इमस्स अज्झयणस्स बंधमोक्खेण य वुत्तो अधिकारो । इदाणिं णामणिप्फण्णे किरियाठाणं, किरियाओ णिक्खिवियव्वा ठाणं च, किरियाओ पुव्वमणिताओ पडिक्कमणए 'पडिक्कमामि पंचहिं किरियाहिं' किरिआ णिक्खिवितव्वा णामादि, दव्वे किरिएज्जणया ॥१६६॥ गाहा, जीवस्स अजीवस्स वा जा किरिया सा दव्वकिरिया, एजु कंपने, एजते इत्यर्थः, एजनं कम्पनं कियेत्यनर्थान्तरं, तत्र जीवनोदना कर्मणो गुरुत्वात् विश्रमायो-गाहा या गतिः सा सव्वा अनुयोग इति कृत्वा द्रव्यक्रिया; द्रव्यजीवस्येह प्रयत्नपूर्वकत्वेनापि सति या परप्रयोगादनुपयोगाद्वा इयदपि कम्पनं अप्यन्ते चक्षुर्मिमेपमात्रमपि सा दव्वकिरिया, भावकिरिया उपयोगपापकरा णिजसमुदाणो इरियावद्वसम्मत्ते मिच्छते, सम्ममिच्छतोपयोगो तिविधो मणप्पयोगादि ३ नास्सुरद्धिर्मनोद्रव्यैरात्मनो योगो भवतीति मणप्पयोगा किरिया एवं वाक्कायद्रव्यैरपि, उक्तं

हि 'गेणहइ य काइएणं०' कायकिरिया गमणादि, उवायकिरिया द्रव्यं येनोपायेन क्रियते, यथा पटं वेमनलिकांछणितुरिवि-
लेखनादिभिः पटसाधनोपायैः शिखितप्रयत्नपूर्वकं पटकारः करोति, एवं घटादिष्वपि आयोज्यं, करणं णाम यद्येनोपायेन करणीयं
द्रव्यं तत्तेनैव क्रियते नान्यथा, अथवा करणं हितं, करणीयान्मृतपिण्डात् वटः क्रियते नाकरणीयात् उपदग्धाच्छक्यते पापाणसिक-
ताभ्यो वा, समुदाणकिरिया णाम ससित्येकीभावे जं कम्मं पयोगगहितं तं पसिद्धाएण्ण समुदयसमुत्थं पुट्ठाणिधत्तणिकाचितं स्थित्यु-
पायापेक्षं करोति सा समुदाणकिरिया, उक्तं हि- 'कम्मं जोगणिमिच्चं बज्झति०' सा य पुण समुदायकिरिया असंजतस्स संजतस्स
अप्पमत्तसंजतस्सवि जाव सकत्तायया ताव कीरति, इरियावहिंया पुण छउमत्थवीतरागस्स केवल्यस्स जाव सजोगिचि, किरिया-
ट्ठाणं पुण एकं चेव सयोगी, मम्मत्तकिरिया णाम जावतियाओ लम्मदिट्ठी कम्मपयडीओ बंधति, प्रायेण अपसत्थाओ ण बंधति,
इदाणि मिच्छादिट्ठी सब्वासि कम्मपयडीणं मिच्छादिट्ठीओ बंधओ होइ आहारगतित्थगरत्तं च मोत्तूणं, सम्ममिच्छादिट्ठी इदाणि
जाव कम्मपयडीओ बंधति येन बंधति जयाओ विभासियव्वाओ, तंजहा-सम्माभिच्छादिट्ठी मिच्छत्तं पंचगं आहारगतित्थकरवि-
भासा 'णिदाणिहा पयलापयला थीणद्धि ण बंधतु एवं' तु एवमादि इदाणि । ट्ठाणं-णासं टट्ठणा दविए खेत्तट्ठ्ठा ॥१६७॥
गाहा, जहा लोगविजए तहा, तओ भणियव्वाओ किरियाओ ट्ठाणं च, एत्थ कतराहि कतरेण वा ट्ठाणेणं अधिकारो?, तत उच्यते,
समुदाणिआणिहणयोगट्ठा समुदायकिरियाहि अधिकारो बंधणबंधणयो अधिकारो समपयत्तेण भावकिरियाओ, टाणं च, एत्थ
कतराहि कतरेण वा ट्ठाणेणं?, आह-किं इरियावहिंयाकिरियाए णो अधिकारो?, उच्यते, सा समपयत्ते ट्ठाणे वट्टमाणस्स भवत्येव,
ताइं पुण सम्मपयत्ताइं भावटाणाइं विरली संजमट्ठाणं-लोंगोत्तरियो परिगंढो पसत्थभावसंधणा यत्ति एतेसु वट्टमाणो इरियाबंधओ

वा अबन्धओ होजा, जो पुण अपसत्थेसु भावट्ठाणेसु सो णियमा पायोगियं वा सामुदानियं वा संपराइयं वा बंधति, अर्थापत्तिश्चात्र द्रष्टव्या, समुदानीयग्रहणात् इरियावहियावि गहिता, पसत्थभावट्ठाणगहणा अपसत्थट्ठाणमवि गहितं, एताहिं किं कज्जति?, उच्यते, किरियाहिं पुरिसा पावाइयाओ सन्वे परिकिखज्जा, तंजहा—धम्ममेति लोयाणुगामियमावं पडिसंथाय तत्थात्रासे भवति महेच्छे महारंभे, तहा धम्मपक्खेवि पुणो तउवकरणं च विण्णजहाय भिक्खायरियाए समुट्ठेत्ता इति वक्ष्यामि, तत्थ धम्मिया धम्मिमाट्ठा से जहाणामए अणगारा भगवन्तो तिधा पावाइया परिकिखज्जति मंडलवाहिंठिता अगणिकायपाती य, णिजुत्ती समत्ता। सुत्ताणुगमे सुत्तमुच्चारयेव्वं—सुतं मे आउसं तेणं भगवता इह खलु(सं)जूहेणं (सू० १७) जूहे संजूहः संक्षेपः समास इत्यनर्थान्तरं ये ते क्रियावन्तः ते सन्वेवि एतेसु दोसु ठाणेसु वट्ठति, तंजहा—धम्ममे अधम्ममे च उवसमे या अनुवसमे या, धर्म एवोपशमः उपशम एव च धर्मः, उभयावधारणं क्रियते, अथवा उपशमाद्धर्मो भवतीति तेन धर्मग्रहणे कृतेऽपि उपशमस्य क्रियते ग्रहणं, एवं अधर्मे अनुपशमे च विभाषा, अचित्तत्वात् पूर्वं धर्मस्योपशमस्य च ग्रहणं कृतं, इतरथा हि पूर्वमधर्मोऽनुपशमश्च भवति पच्छा धम्मं उवसमं च पडिक्खजेति, तेण एते दो चेव पक्खा भवति, तंजहा—धम्मपक्खो अधम्मपक्खो य, तस्स पहमस्स ट्ठाणस्स अधम्मपक्खस्स विभंगो विभाग इत्यर्थः, इह च खलु पाईणं वा ६ संतेगतिया मणुस्सा जाव सुरूवा वेगे, तत्र घातो हिंसा मारणं दंडः अधर्म इत्यनर्थान्तरं, तेसिं पुण सन्वेसिं अधम्मपक्खे वट्ठमाणानं इमेतारूवं दंडममादानं संपेहाए जात्र हिंसापरद्धस्स दंडः क्रियते एव, अत्र अधम्मपक्खे अनुवसमे य वट्ठमाणस्स दंडस्स समादानं ग्रहणमित्यर्थः, सपेहाएत्ति संमं पेहाए दट्ठूणं, तंजहा—णेरइएसु तिरिक्ख० मणुस्सेसु देवगतीए य एतावं ता, पाणादिकं तु जात्र वेमाणिएसुत्ति, मणुस्साणं दंडसमादानं समीक्षितुं आह—

યદિ મણુસ્સાણં ચઊગતિસુ દંડસમાદાણં સેસાણં ધેરહયતિરિયદેવાણં તેસિં નામ કિરિયાદ્દાણેસુ વટ્ટમાણાણં દંડો નત્થિ ૧, ઉચ્ચયેતે, અસ્તિ, કથં ૧, જે યાવળે તહપ્પમારા, અળે મણુઅવજ્જાસુ તિસુ ગતિસુ, પ્રકાર ઇતિ સાદ્દશ્યે શરીરેન્દ્રિયાદિ, ધેરહયદેવાણં પુણ્ણા-
દિલક્ષણત્વાત્ શરીરસાદ્દશ્યમસ્મિ, તિરિક્ખજોણિયાઓ ઓરાલિયશરીરસાદ્દશ્યં ઇન્દ્રિયસાદ્દશ્યં, 'વિન્નૂ વેયણં વેયંતિ' 'વિણ્ણૂ સંજ્ઞાનગ્રહણં ઇન્દ્રિયાણાં ચ તાનિ કેપાંચિત્ સગલાણિ, ઇંદિયણિમિત્તં ચેવ, ઉત્તં હિ—“ભવપચ્છયં દેહં” ગાથાઓ તિણ્ણિ, અહવા વિન્નૂ વેદેતિ ય મંગા ૪, સણ્ણિણો વેદણં વિજાણંતિ ય વેદંતિ ય, સિદ્ધા વિજાણંતિ ણ વેદંતિ, અસણ્ણિણો ણ જાણંતિ વેદંતિ, અજીવા ન જાણંતિ ણ વેદયન્તિ, દ્વથ પુણ પઢમતતિદિહિં ભંગેહિં અહિગારો, વિતિયચઉત્થા અવત્થૂ, તેમ્મિપિયાંઈતિ જહા મણુસ્સાણં તથા તેસિંપિ નેરહયં કિરિયાઠાણાં ભવન્તીતિ અક્ખાતાં, તંજહા—અદ્દાદંડે જાવ ઇરિયાવહિયાદિ. તત્થ પઢમે દંડસ-
માદાણે (સૂત્ર ૧૮) આહિજ્જતિત્તિ આરુયાત ઇત્યર્થઃ, સે જહાણામદ કેહ પુરિસે આતહેતું વા આતહેતુંતિ આત્માર્થ, ણાતહેતુંતિ પુત્રદારાદીણં અદ્દાદ, અગારહેતુંતિ ઘરસ્સ સ્વંમે ઇદ્દકાદિ વા કરોતિ, પરિયારોત્તિ વાસમત્તગચારમટ્ટાસહત્થિમાદિ પરિવારો, અહવા ઘરસ્સેવ વા પહિયાદિપરિવારં કરોતિ, દ્વમાદીણિ અદ્દાદ દંડં તમથાવરેહિં પાળેહિં તં ચ સયમેવ ણિસિરતિ, તસ્સ તાવ અળે અહિંઝતિ અળે વોહંતિ, અળે મંસાદીણં અદ્દાદ ઉદ્દેહ, થાવરેવિ, અળેવિ હન્તિ અ અળે હિંદતિ અળે તચ્છેતિ અળે આહારહેતું સ્વાતિ વા, એવં અળેહિવિ કારવેંતિ, કીરંતંપિ સમણુજાણતિ, યોગત્તિક્કરણત્તિક્કેણ વિભાસા, એવં સ્વહુ તસ્સ તપ્પત્તિયં તત્તપ્તિકં સાવધકર્મ પઢમે દંડસમાદાણે ૧. અદ્દાવરે દોચે અણત્થંદંડેત્તિ (સૂત્ર ૧૯) સે જહાણામદ કેહ પુરિસે જે દમે તમથાવરા પાળા તે ણો અચ્ચાદ અર્ચયન્તિ તામિતિ અર્ચી—શરીરં તસ્ય માર્યમાણસ્ય શરીરપુણ્યુલ્લયતે યથા મૃગં,

एतं हन्ति, एवं णो अइणाएत्ति अइणं णाम चम्मं तं वग्वादीवगादीणं, एवं जाव णो अट्ठिंजिएत्ति, हिंसिंसु स्वेत्ति एतेण मम पिता अणो वा कोइ मारितो जह कत्तविरियावराहं गाहा स मम चेव अणं वा मारेहत्ति जहा दूसारेहिं जरासिंधो हिंसिस्सत्ति गब्भत्थं वा बालं वा मारेति जहा कंसो देवइपुत्ते णो पुत्तपोसणं मारयित्वा पुत्रादीनां मांसानि दास्यति, पसुपोसणत्ताएत्ति गवां गवात्राय आसहत्थीण उदण्णमंसादीणि दीयते, अगारहित्तूणहेण (विद्विहेतुणा) वा अगारं-गुहं तं बृहयति इष्टकक्राष्टादिभिर्वद्वयंतीत्यर्थः, णो समणमाहणेहिं तु समणानं चरगादीणं पंचण्हं भत्तमावसथं वा करेति, एवं माहणाणवि, सबत्थ वा सरीरादीणि किंचि एति, से हंता छेत्ता जाव उद्दवेउं उब्जितुं वाले वेरस्स आभागी भवति, वेरा-णिवि इमेकडादीणं एमेव, जहा पंथं वचंतो रुक्खस्स पत्तं छेत्तूणं छेइइ, लट्ठीए वा मोडंतो पाणाइं वच्चति, कुहाडिं वा आयुधं वा रुक्खखंधेसु रुक्खडालेसु वा णिवाडंतो वच्चति, स बाले न किंचित्तो पत्तं वा पुण्फं वा आजीवति, केवलमेव वेरं-कम्मं तस्स भागीभवति, अणहुदंडे । से जहाणासए केइ पुरिसे कळंसि वा जाव पव्वयदुग्गंसि वा तणाणि-सेडियभंगियादीणि पत्ताणि पुण सुक्खाणि उस्सविय २ जाव णो दब्बोव ० भवत्ति अगणिक्कायं णिसरति ३, योगत्रिककरणत्रिकेणं ३, एवं खल्लु तस्स तप्पत्तियंति सावज्जेत्ति दोच्चे दंडसमादाणे २ ॥ अहावरे तच्चे दंडसमाणे (सूत्रं २०) हिंसावेत्ति एत्तियं अधिज्जति, से जहाणासए केइ पुरिसे से इति निर्देशे, येन प्रकारेण यथा, नाम परोक्षसूचादिषु, केइ अणिदिट्ठुणिइसो कीरती, ममंती ममेव मीयंते तन्न तदीयं पुत्रं भ्रातरं वा दुहितरं वा, अणं णाम अणिएल्लयं, अण्णि वेत्ति अणिएल्लियं, जहा कुप्पिसप्पेण खहतो अमच्चो, अणो साहामरत्ति, तेण च सो मप्पो गहितो, तेण चित्तितं—अहं ताव खइओ मतो य, मा एस जीवंतो अणंपि लोगं

खाहिति तेण मारेमि, एवं सो अणस्स अट्ठाए तं राप्पं मारेति, अथवा अन्य इति परः पराक्षयः अणिणयं हिंसेतीति, एतेण 'कोइ मम मारतो आसि, हिंसंति उद्यतायुधः' एवं जहा सुरायादि, हिंसिस्सतिचि जहा आसग्रीवो तिचट्ठुं, मा मे मारेसतिचि मारि-
तुमिच्छति, रायाणो वाड्ढाणाए खुड्डलए चैव मारेंति, एवं ममं वा अण्णं वा अण्णिं वा एकेकं हिंसतिचि त्रिकालो भावितव्यः,
तसेसु दुपदचतुष्पदअपदादिपु जाव थावरसेसु विहिंसिसुचि रुक्खसालियं अजाणंतो आत्रडिंतो रोसेण छिंदति, उक्तं हि- 'एतो किं कट्ठतरं जं मू०' हिंसतिचि रुक्खमालं पडंतं अणामंतं चैव आयुधेण छिंदति, हिंसतिचि दब्बसुइमादीकण्टए मलेति, यथा वा
साक्यभिक्षुः पलं पत्रं छिन्नं वा, योगविककरणत्रिकेण णिसिरति, तच्चे दंडसमादाने ३॥ अहावरे चउत्थे अकम्महावत्ति-
एत्ति आहिज्जइ, (सूत्रं २१) अकस्मात् नाम हेत्वर्था पञ्चमी अकस्मात्, से जहाणामए केइ ताव पव्वतदुग्गंसि वा मियवत्तीए.
मृगा एव यस्य वृत्तिः सङ्कल्पो नामामिप्रायः मृगान् मारयिष्यामीति कृत्वा गुहान्निर्गच्छति तदेवास्य प्रणिधानं बुद्धिरभिप्राय इत्य-
नर्थान्तर, अथवा प्रणिधानं, वीतं संगमादीहिं अप्पाणं ण वेत्ति, उक्तं हि- वीतं मयणो सरणो०, विगट्ठाए गंता एते मिगत्ति कट्ठु
जाव णिसिरति से मिगं वधिस्सामिचिकट्ठु, तित्तरंति वा जाव कविजलं वा विधिच्चा भवइ, जहा मृगं तहा अन्नं दुपदचतुष्पदं
सिरीसिवं वा विधिच्चा भवति, इति खलु से अन्नस्स अट्ठाए जाव से जहाणामए केइ पुरिसे सालिमाइ णिलिजमाणे निन्दमाणे
अन्नयर अन्नतरस्स हत्थं निसिरति, सत्थं वा अरियगमादि, से समागमे वा मरणकाले सुगंयी तणजातिसालिमाइ छिदिता भवते,
इति (खलु) से अन्नस्स अट्ठाए अन्नं फुसति णाम छिंदति अथवा फुसंति फुसमाणो चैव दुक्खं उप्पाडेति, किं पुण छिजमाणे?,
चउत्थे दंडे ४॥ अहावरे पंचमे दंडे (सूत्रं २२) से जहाणामए केइ पुरिसे माईहिं वा पितीहिं वा नित्यमात्मनि गुरुषु

च बहुवचनं अहवा माईहिति सवचीणीओ मातुसियातो पितुस्सिताओ गहिताओ, पितीहिंति पितुपितुव्यादयः पितृवयंसा वा, सेसाणि भातिमादीणि मिच्चं अमिच्चंति निग्गहणा, एते चेव पुब्बुद्धिमा मायादीया गहिता, तेसिं एगतरं वा, गतो वा खणखण-
उत्तिकाउं घरं अतितवानिति, तं वा मिच्चं च अमिच्चमिति मिच्चं वधितपुब्बेति, सांइष्टकं क्रियते, अथ केइ वधितपुब्बे भवति अजा-
णतो दृष्टेविंपर्यासः, दिट्ठिविप्परियासिया, से जहा० केइ पुरिसे गामघातंसि वा रातो वा वियालंसि वा दिवसतो वा तावद्-
भ्रांतलोचनः अतेणं तेणंति अतेणे हतपुब्बे भवति आसणे वा असिमादिणो जइ दिट्ठीविपजासो ण हंतो ण मारंतो तस्स ते
सावज्जेत्ति पंचमा किरिया, दंडो घात इत्यनर्थान्तरं, स तु पराश्रयं दण्डं समादियति एभिरिति दंडसमादाणे । इदाणि प्रायेण
आत्माश्रयाणि, ण च एकान्तेन तेसु परस्स ववरोवणं भवति तहावि कम्मबंधो भवतिचिक्काउं किरियाट्टाणाणि उच्चंति, आदिच्छांइ
पुण किरियाट्टाणत्तेवि सति दंडसमादाणेवि सति दंडसमादाणा बुच्चंति ५ ॥ अहावरे छट्ठे किरियाट्टाणे मोसावत्तिएत्ति
(सूत्रं २३) से जहाणामए मोसवत्तिए आतहेतुं वासहेतुं वा सहोढोवि कोइ चोरो गहितो अवलवति णाहं चोरोत्ति, णाहेतुत्ति
पुत्तो वा से अण्णो वा से कोइ ण एस चोरो णो पारदारिओ, एम भत्तगादी परिवादे सह, सुसं भणावेइ मोसोवेदसं करेइ एवं
तुमं भणेज्जासि, कूडसक्खी वा करेति, अण्णं वा अणुजाणंतेत्ति चेव भणति—सुट्ठु तुज्जेहिं अवलत्तं, योगत्रिककरणत्रिकेण ३
सावज्जेत्ति छट्ठे किरिया० ६ ॥ अहावरे सत्तमे किरियट्टाणे अदिन्नादाणवत्तिएत्ति (सूत्रं २४), आतहेतुं हरि-
स्सामि इति एवं नेति, अगारपरिवाहेतुं वा हरति, योगत्रिककरणत्रिकेण सावज्जेत्ति सत्तमे किरिए ७ ॥ अहावरे अट्ठमे
अज्झत्थिए (अज्झत्थवत्तिएत्ति) (सूत्रं २५), से जहा० केइ पुरिसे णत्थि ण च विसंवादेति, यो हि यद्विवक्षुश्चिकीर्षुर्वा-

दित्सुर्वा कस्यचित् किञ्चित् स यदा अन्येन अपदिश्यते एवं कुरु ब्रूहि वा असंवादेहि स एवं विसंवादिज्ज तो पुण कोइ रुस्सति कोइ तुस्सति, ण एवं केइ विसंवादेति, समयमेव अज्झत्थियत्तेण हीणो अदीणे दीणे, अथवा समित्येकीभावे समय्वादः विसंवादः, क्षेपः प्रपञ्चः, अन्यं वा किञ्चिदप्रियं वचनं काममप्रियमुक्तस्य कोपः, स एवं अविसंवादिदोवि अकस्मादेव हीणोत्ति हीणे सरतो ओयातो छायातो, दीणो णाम अरुपणोऽपि सच् कृपणवन्निःसंहतोऽवतिष्ठते, दुट्ठोत्ति अकृतापकारस्यापि ग्रदुष्यते, दुष्टमनाः दुर्मणाः, इष्टविषयप्रार्थनाभिमुखं हि मनः तदलाभे अपहृतं भवति, अभिहतमित्यर्थः, मनसा च संकल्पाः मनःसंकल्पचिन्ताः जाय झत्ति तत्क्षणं आत्मानमधिकृत्य वर्त्तते आध्यात्मिका अध्यात्मे संश्रिताः अज्झत्थसंसस्या, अथवा युक्तमासं समयमेव समानदीर्घत्वे कृते अज्झत्थया आसंसइया, अहवा संशयः अज्ञाने भये च, संशयं कुर्वतीति संशयिता, कसाएहि कपायावृत्तमतिर्न किञ्चि जानीते, भयं चास्य इह परत्र च भवति, चत्तारि, तंजहा-क्रोधं वा ४, अप्पणो कुज्झति, अगम्मं वा गंतुं, वाया दुरुत्तरं वा काउं अप्पणो चेव रुस्सति, रुट्ठो ओहतमणसंक्कपो अज्झत्थमेव कोहमाणा, सिस्सो पुच्छति-एते कोहादि अज्झत्थतो जाता किं अज्झत्थं भवति?, उप्पतिमाणं भावाणं उभयथा दृष्टत्वात्संसयः, तत्र तावत् तंतुभ्यः पटो जातः तंतुप्रत्याख्यानाय भवति, गोलोम। विलोमेभ्यो दूर्वा जाता, कारणमविलक्षणा भवति, एवमध्यात्मक्रोधाद्या जातो किमध्यात्मं भवति पटवत्स्त्राकारान्यत्वे आहोश्चि दूर्वा यथा स्वा कारणेभ्योऽन्या, एवमध्यात्मं कपाया अध्यात्मवतिरिक्ता वा भवंतीति संदेहः?, उच्यते-कपायास्तावन्नियमादध्यात्मं च स्यात्, कपायाः स्यादन्यत् खदिरवनस्पतिवत् च, कथं?, येनाकपायस्यापि अध्यात्मं भवतीति, कथं काए विदु अज्झप्पं अकपायस्यापि कायवाङ्मनोयोगा भवन्तीतिकृत्वा तेऽध्यात्मं भजंते इति, निराश्रयकपायवतो हि कपायिणश्च, एवं खलु तस्म तप्पत्तियं अट्टमे

कि० कोवपत्तिरिति आहिते ८ ॥ अहावरे णवमे किरियट्ठाणे साणवत्तिरिति (सूत्रं २६), से जहा केह पुरिसे जाति-
मएण वा अहं जाल्यादिविशिष्टः असंकीर्णवर्ण उत्तमजातीय अन्येवपि विभाषा, अण्णतरेण मतेणति, णत्थि एतेहिंतो अट्ठविहे-
हिंतो मदट्ठाणेहिंतो अण्णं मयट्ठाणं, चरित्तं अत्थि, किंतु संजोगा कायव्वा, तंजहा-जायमयपते णामेगे णो कुलमयमत्ते० जाति-
मदमत्तेवि कुलमदमत्तेवि एगे, णो जातिमदमत्ते णो कुलमदमत्ते सोवि अवत्थुं, आदिट्ठा तिणिण भंगा घेप्पंति, एवंजातीए सेसावि
पदा भइतव्वा, दुगसंयोगो गतो, तिगतिगसंयोगे एगो जातिमदमत्तोवि कुलमदमत्तोवि चलमदमत्तोवि, एवं चउक्कगंपंगळक्कग-
सत्तगअट्ठगसंजोगा कायव्वा, बुद्धिविभवेण जाव परं हीलेति, परो णाम यो जाल्यादिहीनः, अतुल्यजातीयं रत्नं हीलयति लज्जा-
विति, एवं जाव अणिस्सरदुर्गतं हीलेयेति, निंदितो नाम परजाल्यादिन्यूनमसुत्थः, आत्मसमुत्थो मनस्तापः, जहा इमो वराओ
हीणजाती दुग्गतओ वेति, मा मरिसउ कोह कुलो भोउजो, जोवि केणइ मंदेणवि सिद्धो तंप्पि ण णिंदति, सव्वंगं णाम मएहिंतो
सो बलिओ रूविओ अथावि दुजातीओत्तिक्राउं, इमशाने इव, एवं सव्वे संजोगा भाणितव्वा, गरहा णाम परेसिं पागडीकरणं,
एस दुजातीओ चंडाले ङंओ चम्मारदि वा, परिभओ णाम आत्मनो जाल्यादिसदावष्टम्भात् तद्वीजेपु परेपु अवज्ञां करोति, त्रिष्वपि
अनभ्युत्थानं न्यूनमासनं असकारिताहासदिप्रदानमित्यादि, इत्तरिओ अल्पप्रत्ययः, इत्तरमित्ययमल्पतरोऽयमस्मात् जाल्यादिभिः
असादहं जाल्यादिभिर्महत्तर इति अप्पाणं त्रिउक्कसेइ विविधं त्रिजिष्टं वा आत्मानं त्रिउक्कमतीति अप्पाणं त्रिउक्कसे, सो पुण किं
जाणइ वराओ?, एतानि जाल्यादीनि मदस्थानानि इहैव भवंति, अथवा बलरूपतपःश्रुतलामैश्वर्येभ्यः इहापि कदाचिद् अश्यते, किं
पुनः परत्र?, तद्यदि अत्यन्तं जातिमदादीनि भवंति तो किं त्व मज्जितव्वं?, इतो पुण देहतो चुतो कम्मवित्तिओ अवसो पयाति

तासु तासु उच्चनियतासु गतिषु, उपपद्यत इत्यनर्थान्तरं, रंगनट इव, सो चेव राया भवति, सो चेव राया भविता सो चेव दासः, सो चेव इत्थीवि, को वा तस्स माणो?, एवं जीवोवि एगता खत्तिओ, अथवा यत्र परवशता तत्र को मानः?, सर्वः कर्मवशेन, एवं गम्भाओ गम्भं गम्भाओ अगम्भं अगम्भाओ गम्भं अगम्भाओ अगम्भं, मणुस्सपंचेदियाणं गम्भो सेसाण अगम्भो, जम्माओ जम्भं एवं एक्कम्भो, गम्भाओ गम्भं चतुम्भो, यावत्त्वकर्मवशादेव सुखी भवति दुःखी वा, मृतञ्च कर्मभिरिव शोभनामशोभनां गतिं नीयते, उक्तं हि—‘आकड्डणं कर्म्मो, कर्मणं विरुद्धी’ति, एतद्भावे उत्कर्षार्थक्यौ कौ नाम?, जो पुण मानी तस्स अवमानि- तस्स रोसो भवति तेनोच्यते—चंडे थद्धे चंडे कोधीत्यर्थः, जाल्यादिधर्मः स्तब्धः, अत्रमाणितो गिसमा रुस्सति, रुद्धोऽपि माणपि, का गतिः तेन?, कोधमानयोर्नित्यमन्योऽन्यस्य विद्यते, चवले नाम० अगंभीरे, मुहुत्तेण अवमाणितो रुस्सति थरथरेति अक्को- सति जाल्यादिभिरात्मानं, प्रशंसति मानी यावि भवति, चशब्दः पूरणे अपिः संभावने, माणी अत्रमाणितो चंडो चवलो च भवति, एवं तस्स माणदोसा सावज्जति, णवसे किरियाट्टाणे ९ ॥ अहाचरे दस्समे मित्तदोसवत्तिएत्ति आहिए (सूत्रं २७) से जहाणासए केइ पुरिसे मातीहिं वा पितीहिं वा जात्र सुण्हाहिं वा संवसमाणे तेसिं अण्णतरे निवाइए वा अवरधवइए ताव अक्कोसो वा काएण हत्थेण वा संघट्टे वा उत्तरणे वा कम्भिहिं मिण्णे वा एवमादि लहुमओ—अल्प इत्यर्थः, सीतोदगे वा कायं उवलेत्ता भवति, हेमंतरातीसु, उसिणोदवियडेण वा कायं उसिणोदवियडेण वा कायं उसिणोदवियडेण वा उसिणकंजिएण वा अगणिका- एण वा उम्मुएण वा तत्तलोहेण वा कायं उडुहिता भवति, कडएण वा वेढेतुं पलीवेति, सो चेव कडगिगिति बुच्चति, आह—‘हिंसा- श्रवाः केशव! मांयया वा, विपेण गोविन्द! दिवायिना वा’ छिज्जति से सओ कसओ, सेसं कंठचं, उदालेत्ति चम्माइं लंवावेति, दंडोत्ति

लउडओ, अट्टिचि कोप्परं, तेण खीलं देति, अंगुडिं अंगुलितलसंघातो, मुट्टी, लेल्लु लेट्टुओ, लीलावयति ग्रहारेणेति लेल्लु कवालं, वंसकघरमित्यर्थः, कुडुयतीति आउडैति, तहप्पगारे पुरिसे संवसमाणे दुहिता दुम्मणा भवंति, त एव यथा मार्जारं श्रोषिते मूषिकादी सत्था सुहं सुहेण विहरंति एवं तंमि पवसिते वीसत्था घरे ठिया वा पागरगा गामेच्छगा वा, सव्वो वा जणवतो वीसत्थो खक्कम्मधम्मनिष्ठायी भवति, तहप्पगारे दंडगरुओचि वधति चारंभति वा सव्वस्सहरणं वा करेइ हत्थच्छिन्नत्तिं व करेति णिवि-सयं वा करेति, दंडपुरक्खडेति वा दण्डं पुरस्कृत्य राया अयोदह्हा एगट्ठावेति, आउछगावि दण्डमेव पुरस्कृत्य करणे णिवेसेन्ति, सव्वालिए ववहरंति, अप्पणो चैव अहिते अस्मिन् लोगंसि कथं किंचि दंडेति सो णं मारेति अहवा पुत्तं अणं वा से णिएल्लगं मारेइ वा अवहरति वा अणं वा किंचि अप्पियं करेतिचि तस्स घरं वा से डहति सस्साणि वा चतुष्पदं वा से किंचि गोणं वा अस्सं वा हत्थि वा घूरेति-अवहरेति वा २, अह ते परलोगंमि एवमादिएहिं पावेहिं कम्महिं सुवहुं पावं कम्मं कलिकलुसं सम-ज्जिणिन्ना णरगतिरिक्खजोणीसु वा सुवहुं कालं सारीरमाणसाइं पच्चणुभवंति, संजलोत्ति संजलति यथाऽग्निः, भस्मोपधायी त्वनु-योगादि, सोऽपि लहुसएवि अवराधे खणे २ संजलतीति संजलणा, परं च संजालयति दुक्खसमुत्थेण रोसेण, संजलण एव य कोधणो वुच्चति, एगट्ठिता दोवि, परं च अवगारसमुत्थेण दुक्खुप्पादेण कोपयति, एवं ताव उरंउरेण सयं करोति कारवेइ वा, अण्णो पुणो सयं असमत्थो रुट्ठोवि संतो परस्स दुक्खं उप्पाएतुं पच्छा से रायकुले वा अणत्थ वा पट्ठीमंसं खायति चोपनयती-त्यर्थः, पट्ठिमांसं खादतीति पिट्ठिमंसिओ, एवं ताव अधालहूसए अवराधे जो एरिसं दंडं वत्तयति सो मंहते अवराधे दारुणतरं दंडं निवत्तेति, कंहं?, पुत्तदारस्सेव यथोक्तानि दंडस्थापनानि शीतोदकादीनि अवि रोसेण सयं करोति वा कारवेति वा, एवं पुण

केथिवि दोसवत्तियं अहमं किरियाट्टाणं भावितुं पच्छा भणंति, परे दोसवत्तियं णवमं किरियट्टाणं पच्छा माणवत्तियं ९ ॥ एवं खलु तस्स सावज्जत्ति दसमे किरियट्टाणे से जे इमे भवन्ति गूढायारा 'गुह संवरणे' गूढो आचारो जेसिं ते गूढायारा वा गलगत्तां सट्ठिलचारो वा, णाणाविधेहिं उवाएहिं वीसभं जणयितुं पच्छा भुसीत वा मारेति वा जहा पज्जोयेण अभयो दासीहिं हरावितो तमो तिमिरमन्धकार इत्यनर्थान्तरं यथा नक्तं चराः पक्षिणः रत्तिं चरन्ति अदृश्यमानाः केनचित् एवं तेवि चोरपारदारिया तमसि कार्यं कुर्वन्तीति तमोकाईया, उलुगपत्तलहुएत्ति उलुकाः—पक्षिणः पाल्यतेऽनेनात्मा तमिति पत्रं पिच्छमित्यर्थः जहा तं उलुगं पत्तं तणुएणावि वातेण चालिजति वा उच्छलिजति वा उत्क्षिप्यति वा एवं लहुगधम्मो, जेण इधं थोलगुरुएवि कज्जे उच्छलिजति, पव्वयगुरुएत्ति जहा पव्वतो गाढावगाढमूलो संवट्ठगवातेणावि ण सक्केति चालेउं वा एवं सोऽवि मायावी मुसावाई, जत्थाणेण लंबो गहितो जं वा असंतेणवि अभियोगेण विणासेतुकामो तत्थ अण्णेहिं अब्भत्थिजमाणो वा अवि पादपडणेहिं ण सक्कति उच्छल्लेत्तुं, आरियावि संता अणारियाहिं विउदंति, आरिया खेत्तारियादि, आरियमासाहिं, गच्छ भण भुंज एवमादिएहिं, एते चेवत्थे कलादतालाचरचोरादी आत्मीयपरिभाषाएहिं भणंति, मा परो जानीहीति, अजाणंतो सुहं वंचिजइ, अण्णं पुट्ठा आत्मा न पट्ठः, को विचारान् कथयति ?, एवं कोइ सुडिताए गावीओ पंथे हिरंतो कुट्टिएहिं णओ, चोरोत्ति विंदमाणो गहितो, राउलं नीतो, कारणिएहिं पुच्छिओ भणति—णाहं चोरो, पहिउत्ति, अमुगत्य पडित्तो, कथंचि समावत्तीए एयासि गावीणं पिट्ठतो संपत्तमेत्तो चेव गहितो, अथवा कस्सइ किंचि आसिआडितं, पच्छा सो तं चोरं किंचि भणति—अवस्सं एतं अमुगेण हितं भविस्सति, सो य तं जाणंतोवि जहा तेण हितंतंति भणइ—अमुगेण हितं अण्णेण वा एवमादि अनं वागरेति, अण्णहा संतं अण्णणं अण्णधा

दंसेति, जहा गलगर्त्ता णाणाविहेहिं पासंडवेसेहिं अपरं वंचेति, एवं चारिणावि चारंति, अण्णहा आइक्खंति, जहा पुड्डो केणइ कोसि तुमं? मोढेरगातो आगतो भवान्?, सो भणति—णाहं मोढेरगातो, भवद्ग्रामादायातो, विंक्तो वा पुच्छइ कोइ-अजो! निउणं भणत्ति, किणंतो अधियंतो एवं कूडकरिसावणं च्छेयं कूडगंति, से जहा वा केइ पुरिसे अंतो सहे मा मे दुक्खाविज्झिहिंत्ति कंटं णो अपुण्णवति, विज्जेण अण्णेण वा ण णीहरावेति, णो पलिविद्धंसमेति, नान्येन केनचित् ओसहेण कोत्थति, केणइ वा पुड्डे दुब्बलो?, ण एतेण पसवणे पउणत्ति, मा ससल्लो अज्झावि होज्जा पच्छा एवं एवमियंति, जह से संयं णो उद्धरति एवमेव अण्णेणवि पुड्डो वेदणभीतो णत्थि सल्लोत्ति गिण्हइ, अविउट्टमाणोत्ति परेण पुड्डो वा अणालोएमाणो, तेणान्तर्गतेन दुःखेन पोल्लरुक्खोविव अन्तर्गतदावाग्निना अंतो अंतो ज्झोसियाति, एवं एत्थ णं पारदारियादि विरहेणं तप्पति, अलब्भमाणो पोल्लरुक्खोविव अन्तर्गत-पातकः अंतो अंतो झियाति, आह हि—‘तं भिन्नमंतर्गतमूढमन्मथं’ एष दृष्टान्तोऽयमर्थोपनयः—एवमेव मायी मायाकरो वा अचोरो अण्णो वा पुच्छिज्जंतोवि णो अप्पणो आलोएति, लोउत्तरिओवि किंचि मूलगुणातिचारं वा उत्तरगुणातिचारं वा कट्टुणो आलो-एति, आलोचना आख्यानं, प्रतीपं क्रमणं प्रतिक्रमणं, निन्दा आत्मसंतापे, गरहा परेसिं वा, तस्मात् निवर्त्तनं विउट्टणं णो जथा-वराहं जं जस्स अवरहास्स अणुरुवं पायच्छित्तं लोमे चरेत्, लोके तावत् अगम्यं गत्वा अगदाद्येव, मधं पीत्वा, णिव्विसओ वा, मांसं खाइत्ता माणवो धम्मकोवित्ताणं उवहेति, जाव पच्छित्तं ते दिति, किंचित् अतिचारं पलंडुभक्खणादि कृत्वा मद्यं वा पीत्वा ‘सद्यः पतति मांसेन०’ अध्यापकानामालोचयति जाव पच्छित्तं, समये विश्वासाय विरुद्धं कृत्वा सयाणं सयाणं गुरुणं आलोएति, लोमुत्तरेवि एवं चेव णो आथारिथं, मायी अस्सि लोये मणुस्सलोए, जे ताव गृहस्था मायी सो कदाइ उस्सण्णविदो वा इमं लोणं

णचेव लब्धति, परलोकेण तिरिक्खजोणिएसु अप्पणोगासा पचायंति, जइ कोइ उस्सणणदोपत्वात् अस्सि चैव लोके पचायाति, देव-
लोकाणि णो लब्धति, कुतो मोक्खो ? अणालोहए अपडिक्कतो वा सम्मदिट्ठी जाव णो सिज्झति, परलोए पचायाति, देवलोक इत्यर्थः,
किं पुण ? स एवं मायी, निंदागरहानिंदनादयो मिथ्या, उक्तं हि—‘अमायमेव सेवेत’ मायी च निन्द्यते लोकेन इत्यर्थः, आत्मानं
ग्रसंस्तीति, सेविता च मए असुद्धं वंचेति अप्पणो तुस्सति, आह हि—‘येनापत्रपते साधुरसाधुस्तेन तुज्जयेत’ णिगरति यदा मायिना
परो वंचितो भवति तदा लब्धपसरो अधियं चरतीति णियरतीति, णो णियट्ठति—न निवर्त्तते तस्मात् प्रसङ्गात्, उक्तं हि—‘करो-
त्यादौ०” णिसिरियदंडो णाम हरणे माहणणं वा तं काउं छादेति, ण करेमिच्चि, अणस्स वा उवरिंल्लुभंति, माई असमाहडलेस्से—
हेट्ठिछाओ तिणिण असमाहडलेस्साओ, सम्यग्भिः त्रियोगैरात्मनाऽहृत्य असमाहडाओ, उवरिछाओ तिणिण समाहडाओ, ते एवं
खलु से मायिस्स असमाहडलेस्स सावज्जत्ति आहिते, एक्कारसमं किरियाट्ठाणं ११ ॥ (सूत्रं २८) अट्ठावरे दुवाल्समे
(सूत्रं २९), एताणि प्रायेण गृहस्थानां गतानि एक्कारस किरियाट्ठाणानि, इमं पुण पासंडत्थाणं बारसमं किरिया० तेनोच्यते—
जे इमे भवंति आरणिणया अरणेसु वसंतीत्यारणिणया तावसा, ते पुण केइ रुक्खमूलेसु य वसंति, केइ उदएसु, आवसहेसु
वसंतीत्यावसत्थिगा, गामे अंतिका ग्रामाभ्यासे ग्रामस्स ग्रामयोर्वा ग्रामाणि वा अंतिए वसंतीति ग्रामणियंति, ग्रामसुपजीवन्ती-
त्यर्थः, कण्डुईरहस्सिया, रह त्यागे, किंचिद्रहस्यं एपां भवति यथा होमं मंत्राश्च आरण्यगं वा इत्यादि, सर्वे वेदा एपां रहस्यं
येनाब्राह्मणाय न दीयन्ते, णो बहुसंजता णो संजता णो बहुएसु जीवेसु संजता, पंचिंदिए जीवे ण मारेति, एगिंदियमूलक-
न्दादि उदयं अगणिक्कायं च वंचेति, संयमो नाम यत्नः, विरती वेरमणं जहा मए असुओ ण हंतव्वोत्ति, पच्चा तेसिं चैव जेसु

विरतो तेषु जतनं करोति, मा भे मारेस्सामिति, अथवा संजमो विरती एगद्धा, सन्त्रपाणजीवसत्तेहिं, अथवा णो बहुसंजओ-बहु-
संजओ णो बहुविरते अप्पणो सच्चामोसाइ एवं विउंजंति, सच्चं मोसं कतं, तंजहा —अहं न हंतव्वो अण्णे हंतव्वा, ब्राह्मणा न
हंतव्याः, ब्राह्मणघातकस्य हि न संति लोकाः, श्रुद्रो हन्तव्यः, शूद्रं मारयित्वा प्राणायामं जपेत् विहमि(त्री)तिकां वा कुर्यात्
किंचिद्वा दद्यात्, अनस्थिकानां सत्त्वानां शकटभरं मारयित्वा ब्राह्मणं भोजयेत्, हणणं-पिट्ठं, आज्ञापनं अमुगं कुरु अमुगं देहि
चेत्येवमादि, परितानणं-दुक्खावणं, परिघेत्तव्वंसि दासमादि परिगेण्हति, उद्वणं मारणं, जहाऽतिवातातो अणियत्ता तथा मुसा-
वादादि ३ जहा एतेसु आसवदारेषु अणियत्ता एमेव इत्थिकामा मारिया, उक्तं च—“मूलमेयमहम्मस्स०” आह च—“शिशोदर-
कृते पार्थ”, अथवा इत्थियासु सदादयो पंचवि कामा विद्यंते इति, उक्तं च—“पुष्फफलाणं च रसो०” मुच्छिता जिद्धा जाव
अज्झोववण्णा जाव वासाइं चतुःपंच, पंचग्रहणं छसत्त जाव छद्दममाइं, मज्झिमो कालो गहितो, परेण कम्हा ण गहितो जाव वीस
तीस संयति वम १, उच्यते, एते प्रायेण अण्णउत्थिया भुक्तभोगा अवच्चोपादानाइं काळणं पव्वयंति, भोगपियासाए वा भोगे केवि
हरंति, जीवंतिच्चि गतवया जाव अवचाइं उपादंति, थोवंतियं ताव चेव से वयो भवति, आह हि—“या गतिः क्लेशदधानां०” तेन
चतुःपंचग्रहणं, उक्तं च—“सोयसु न घरेण मुहे०” एवं ताव तेसिं थेरपव्वइताणं एस कालो उस्सग्गेण भणितो, पच्छा सुत्तेण चेव-
स्वादिसति, एतस्मात् यथोदिष्टात् अप्पतरो वा भुज्जतरो वा, एकं दो वा तिणिण वा वासाइं गहिताइं, भुज्जतरो भवति, दसण्हं परेण
जाव सतं वालपव्वइताणं, जहा सुगल(सु)तरस्स, जणे णासिच्चि जणो न जातो, एवं ताव ते पव्वइता अणियत्तभोगा, यथा
शास्त्रोक्ता, आधाकम्म आहारो आवसहसयणोवादानस्नानगन्धमाल्यादिभोगा भुंजंति, त एवं अणियत्तकामा कालमासे कालं किच्चा

अण्णतरेसु आसुरिएसु किञ्चिसिएसु जेसु स्यो णत्थि द्वाणेषु, ताणि पुण अथे लोए स्यो णत्थि, तत्थ भवणवइवाणमंतरा देवा तेसुवज्जंति, किञ्चिसं कलुसं कलमपं पापमित्यनर्थान्तरं, किञ्चिसवहुला किञ्चिसिया, ततोवि किञ्चिसियातो विप्पमुच्चमाणा जइ किहवि अणंतरं परंपरं वा माणुस्सं लब्भंति तहावि एलमूयचाए, एलओ जहा बुब्बुएति एवंविधा तस्स भासा भवति, तमोका-
इयत्ताएत्ति जात्यन्धो भवति बालंधो वा, एवं खलु तस्स दुवालसमो १२, इचेताणि दुवालसक्रिया० संसारियाणि प्रायेण मिथ्यादर्शनमाश्रित्य, दविओ रागदोसविप्पमुक्को समणेत्ति वा माहणेत्ति वा एगडं, सम्भं पडिलेहितव्वाणि भवंति, ज्ञात्वा न कर्त्त-
व्यानीत्यर्थः ॥ अहाचरे तेरसमे किरियट्टाणे ईरियावहिणत्ति आहिए (सूत्रं ३०), ईरणं-ईर्या ईर्यायाः पथश्च तत्र जातं ईर्यापथिकं, ईरणं ईर्या, ईरणात् पथश्च जातं, तत् कुत्र भवति?, उच्यते-इह खलु इह प्रवचने खलु विशेषणे, नान्यत्र भवति, कस्य बध्यते? आत्तचाए आत्मभावः आत्मत्वं, आह-सर्व एवायं लोकः आत्मार्थं प्रवर्तते?, उच्यते, येनात्मानं निश्चयेन हितं, तर्ह्यनात्मवतां कर्म?, अशोभनश्चात्मा अनात्मैव, लोकेनापदिश्यते, यो हि दुर्विहितो भवति सः अनात्मैवापदिश्यते, आह हि-
“अनात्मना चैप दुरात्मवृत्तिः०” यस्य च नित्यो जीवस्तस्यात्माार्थां प्रवृत्तिस्युक्ता, येषां चात्मा नित्यः, कर्मफलं न च, तेषामन्यः करोति अन्यः प्रतिसंवेदयते, इन्द्रियानिन्द्रियसंबुडे अणगारः, ईरियासमियस्म जाग उच्चार० मणसमितस्स वइ० काय०, सम्यग्यो-
गप्रवृत्तिः समितिरितिकृत्वा अहु समिइओ गहियातो, मणोगुत्तस्स वइकायगुत्तस्मत्ति तिणिण गुत्तीओ गहिताओ, एते पुण तिणिणवि कायवायमणा य सम्यक् प्रवर्त्तमानस्य समितीओ भवंति, एतदेव त्रयोऽपि योगाः ‘सम्यग्योगनिग्रहो गुप्ति’रितिकृत्वा गुप्तयो भवंति, पुनः गुप्तिग्रहणं एतावान् गुप्तिगोचरः, नातः परं गुप्तिरन्याऽपि दृश्यते, ‘गुत्तबंभचारिस्स’त्ति जस्स णवहिं बंभचेरगुत्तीहिं

गुत्तं वंमचेरं भवति सो गुत्तवंमचारी, 'आउत्तं'ति निच्चमेव संजमे उवजुत्तो, मा मे सुहुमा विराहणा होञ्जति अप्रमत्त इत्यर्थः, बाहिरतो वा तस्स आणणं करेति, माणस्स अवमाणस्स कोष्ठस्य प्राणनं कुर्वतः प्राणनमानस्य, चिहुमाणस्स निसीयमाणस्स तु-
अहमाणस्स वा आउत्तं वत्थं निक्खिण्णमाणस्स वा पडिलेहितुं पमज्झितुमित्यर्थः, जाव चक्षुःपम्हं खावत्परिमाणवाधारणयोः, पश्यतीति चक्षुः चक्षुपः पक्ष्माणि अक्षिरोमाणीत्यर्थः 'णिवायमवि'त्ति उम्मेसणिमेसं करेमाणो इत्युक्तं भवति, एवमादि अणोवि कोइ सुहुमोवि गायसंचारी भवति, तंजहा-जाव जीवो सजोगी ताव निच्चलो ण सक्केइ होउं, उक्तं च—'केवली णं भंते ! अस्सि समयंसि जेसु आगासपदेसेसु' सव्वो आलावगो भाणितव्वो, एवं सजोगीकेवलीणो सुहुमा गत्तादिसंचारा भवंति, कम्मयसरीराणु-
गतो जीवो तत्तमिन्न च उखात्थमुदकं परियत्तति तेण केवल्लिणो अत्थि सुहुमो गात्रसंचारी, विषमा मात्रा वेमाता कदाचिच्छरी-
रस्य महती क्रिया भवति स्थानगमनादि कदाचित् उस्साससुहुमंगसंचालादि अप्पा भवति, स पुनर्महत्यामल्पायां वा चेष्टायां तुल्यो भवति, कालतो द्रव्योपचयतथ, कालतस्तावत् सो पढमसमए वज्झमाणो चेव पुट्टो भवति, न तु संपराइयस्सेव, जोग-
निमित्तं गहणं जीवे, अज्झत्तं वज्झमाणं चेव परस्परतः पुष्टं भवति, संश्लिष्टमित्यर्थः, वज्झमाणं चेव उदिज्जति, वित्तिए समए संवेदिज्जति, ततिए समए निज्जिज्जइ, प्रकृतिस्थित्यनुभावप्रदेशक्रमश्च वक्तव्योऽत्र, तस्स पगडिचंधो वेदणिज्जं, ठितीए हुसमय-
ठितिसमयियं, पदेसतो वादरं, थुछा पोगला, अणुभावतो सुभाणुभावं, परं सातं, अणुत्तरोवचातिगसुहातो, प्रदेशओ बहुप्रेदशं, अथिरबंधं, उक्तं च—“अप्पं वादरमउअं०” अप्पं ठितीए, वादरं पदेसेहिं, अणुभावतो सुभअणुभावं, बहु पदेसतो, सुक्किळं वण्णतो, सुगंधं गंधओ, फासतो मउअं, मंदलेवं थुल्लकुडुलेववत्, महव्वयं बहुअं एगसमएण अवेति, सातवहुलं अणुनराणवि तारिसं सातं

णत्थि, बंधो फुसणा य अत्थि, संपराइयस्सेव बडुपुट्टणिधत्तणिकायणा य णत्थि, रोयकाले अकम्मं वावि भवति 'सेय-
कालो'त्ति एस्सो कालो, सेत्ति णिद्देसे, ईरियावहियाए कम्मे अकालो, तरस दोण्हं समयणं परेणं अकम्मं वावि भवति, चशब्दो-
ऽधिकवचनादिपु, तथा वेदनं पडुच्च अकम्मं, तीतभावपणवणं पडुच्च कम्मं गुडवट्टदृष्टान्तो, दुविधा कम्मशरीरा बद्धेच्छा य मुक्केच्छा
य, मुक्किहए पडुच्च कम्मं, एवं चग्रहणेन संभवता चसहेण च लब्धति, एवं खलु तरस स्यावज्जंति आहिज्जति एवं ताव
वीतरागस्स, जे पुण सरागसंजता तेसिं संपराइया, ते पुण जाइ एताइ ईरियावहियवजाइ वारस किरियट्टाणाइं तेसु वटंतिचिकाळं
ते तत्थऽणुव्वया, तेसिं प्रमादकपाययोगनिमित्तो संपराइयंधो होइ, जत्थ प्रमादतः तत्थ कपाया य जोगा य णियमा, जोगे पुण
पुव्विच्छा भजिता, पमादपच्चइयो णातिदीहकालट्टितीओ होति, कपायपच्चइया वा उणतरो अंतोमुट्टत्तिओ वा अट्टसंवच्छरिओ, जो
पुण कसायविरहितेण जोगेण वज्जति सो य ईरियावहियो, हेट्टिच्छा पुण सावजा चैव वारस किरियाट्टाणाइं भवंति, एवं पव्वइओ
वा उप्पव्वइओ वा, एवं सरागसंयतस्स सावजो चैव, एताइं पुण तेरस वट्टमाणसामिणा वुत्ताइं तहा किमणोहिं वुत्ताइं? आगमेस्सी
वा भणित्तिहिंति १, उच्चते-स्से वेमि जे अतीता ३, एताइं तेरस किरियट्टाणाइं पगांसि सु वा ३ जहा जंनुदीवे दुवे खुरिया
तुल्लं उज्जोवेत्ति, यथा वा तुल्यस्नेहोपादानात्प्रदीपास्तुल्यं प्रकाशयन्ति, वीतरागत्वात् सर्वज्ञत्वाच्च तुल्यमेवाहन्तो भगवन्तः तीता-
नागसंपत्ता भासिं सु वा ३, अदुत्तरं च णं तेभ्यः क्रियास्थानेभ्यः अथ उत्तरं अदुत्तर, यथा वैद्यसंहितानां उत्तरं जं मूलसंहि-
तासु श्लोकस्थाननिदानशरीरचिकित्साकल्पेषु च यत् यथोपदिष्टं च, यथोपदिष्टं सदुत्तरोऽभिधीयते, रामायणछन्दोपद्धिततमा-
दीनांपि उत्तरं अत्थि, एवमिहापि तेरससु किरियाट्टाणेषु जं वुत्तं अधम्मवक्कस्स अणुवसमपुव्वकं उत्तरं उवेत्ति, विजयो नाम मार्गणा;

विविधो विशिष्टो वा विभागो विभङ्गः, तं पुरिसजातविभंगं आहविखस्सामि, केसिं सो विभंगो ?, उच्यते-जाणापण्णाणं, नानाऽर्थान्तरत्वे, प्रज्ञायते अनयेति प्रज्ञा, सा य उत्तमाधमा पण्णा, लोके दृष्टत्वात्, छट्ठाणपडिता वा पण्णा, छन्दोऽभिलाष इत्यनर्थान्तरं, कोइ उच्चच्छन्दो भवति कोइ णीअच्छन्दो भवति, उत्तमाधमप्रकृतिरित्यर्थः, उच्चे णामेगे उच्चच्छन्दो उच्चेणामेगे० भंगा चत्तारि, 'गाणासीलाणं' सुसीलो दुस्सीलो इति, सुखभावभद्रा सुशीला, गाणादिद्वीपं तिजि तिसट्ठाणि पावातियसयाणि दिट्ठीणं गाणारूयीणं आहारविहारसयणासनच्छादनाभरणयानवाहनगीतवादित्रादिषु अणमणस्स रुच्चति, 'जाणारंभाणं' कृषिपाशुपालयपाणिकविपणिशिल्पकर्मसेनादिषु गाणारंभो जाव 'जाणाज्झवसाणसंजुत्ताओ' शुभाशुभाध्यवसानानि तीव्रमध्यमानि इहलोकपडिचट्ठाणं परलोगणिप्पिवासाणं विसयतिसियाणं इणं गाणाविधं पावसुत्तपसंगं वण्णइस्सामि, तंजहा—भोम्मं उप्पायं इत्थिलक्खणं जहा सति तणुईत्ति, तणुईति तन्वी, पुरिसलक्खणंति मानोन्मानप्रमाणानि यथा 'त्वचि भोगाः सुखं मांसे०'; हिनोति हीयते हयः, खस्य मानोन्मानप्रमाणवर्णजात्यादिलक्षणं गच्छतीति गजः तस्य लक्षणं 'सत्तंगपतिट्ठिते'त्ति वण्णओ, गोणो मानोन्मानप्रमाणवपुर्वर्णखरादिलक्षणं, एवं चेव जाव लोगोत्ति चक्कच्छत्तस्स चउदसण्हं मणिक्काकिणि० चक्कवट्ठिस्स, तस्स लक्खणं सारप्रभादीणि लक्षणानि, एतानि खमूत्तिनिष्पन्नानि लक्षणानि, इदाणि विज्ञानं तक्कम्मं बुच्चति, तंजहा—सुभगं दुभगं दुभगं सुभगं करेति विजाए, गब्भो जेण संभवति मोहं मेहुणे वा, जीवकरणं, अथर्वणवेदमन्त्रादि, हिदयउड्डियपक्खं सदोपैः, पाकान् शास्तीति पाकशासनः इन्द्रस्तस्येन्द्रजालं विद्या, दब्बाइं घयमधुतंदुलादीनि दब्बाणि तेहिं होमं करेति दब्बहोमं, एवं सव्वविजाकम्मं, खत्ति-याणं विजा खत्तियविज्जा इसत्थं धणुवेदादि, तत्थ विज्जाओ जहा अस्रशस्त्राणि, इदाणि जोतिसं बुच्चति, तंजहा—चंदचरिया तं

वर्णसंस्थानप्रमाणप्रमानक्षत्रयोगराहुग्रहग्रहणादि चन्द्रचरितं, सूर्यस्य वर्णग्रभा० राहुग्रहनक्षत्रयोगादि, सुक्चरितं सुक्चरो 'पद्मो होति सुभिक्षं' वहसती संवत्सरद्वाइ एकेकं रासिं वरिस्सेण चरति, तत्थ केसुयि संवत्सरसु सुभो केसुइ असुभो केसुइ मज्झिमो, उक्कावाया दिसादाहा वा यथा—'अग्गेय वारुणा माहिन्दा तेजसा सत्थग्गिवुहा भावा दिवायवादीया,' एवं वारुणमाहिंदावि भाणि-तव्वा, मृगा हरिणा, शृगालादि आरण्या तेसिं रुतं, दरिसणं ग्रामनगरप्रवेशादि, जहा 'खेमा वामा धात्तेति दाहिणा वायसाणं पत्ती । सरुद्दाइ परिमंडलत्ति काक्काइ उडका धइ करेति ॥१॥' पंसुबुद्धि जाव रुहिरबुद्धि, कंठयं, पुणो विज्जाओ वेताली दंडो उट्टेति दिमाकालादिसिद्धो, अद्वेताली य वेडुतो जाति, पच्छा पुच्छज्जति, सुभासुभं तोलति, कवाडं मंतेण विहाडेति जहा पम्बो, मोवाई मायंगी विज्जा, सवेरिसवराणं गवरभासाए वा, दामिली दामिलभासाए, कालिंगी गौरी गंधारी कंडोक्का, जाए उपपतति सयं अण्णं ना उपपतावेति सा उत्पादणी, जाए अभिमंतितो निवडति सयं अण्णं वा निवडावेति सा निवडणी, जीते कंप्पति जाए कंप्पावेति पासादं रुक्खं पुरिसं वा, मा जंभणी जाए जंभिज्जति, सा थंभणी जहा वड्डराडए अज्जुणेण कोरवा थंभिता, जाए जंवाओ उरुगा य लेसिज्जति आसणे वा तत्थेव लाइज्जति सा लेसणी, आमया णाम वाधी, जरमादी ग्रहो वा लाएति आमयकरणी, सल्लं पविट्ठं णीहरावेति सा पुण विज्जा ओसथी वा, जहा स्यो वाणरज्जहवत्ती०, अदिस्सो जाए भवति सा अंतद्धाणी अंजणं वा एवमादि, आउविज्जा उम्मचं जोगे य सावज्जया अणस्स हेतुं, अणोसिं वा विविधाइं विसिद्धाइं रुवाइं से सिनाइं विरुवरुवाइं मयणासणच्छादणवत्थालंकाराईण्डा, अथवा समासेण सहादीणं पंचणहं विसयाणं पंडंजति, ते पुण पासंडत्था गिहत्था वा, जे ताव पासंडत्था पंडंजति तिरिच्छंते, तिरिच्छं नाम अनजुलोममित्यर्थः, जहा गलए अडुगं अडिं वा कट्टं वा लग्गं

ण णीयेति, एवं ते जइवि मोक्खंस्खिया तहावि ण मोक्खं गच्छति, ते अणारिया जइवि खेत्तारिया तहावि णाणदंसणचरित्ताइं पडुच्च अणारिया, कालमासे कालं किञ्चा अणत्तरेसु वा जाव एलमूअत्ताए पचायंति, पासंडत्था, जे पुण गिहत्था एते लक्खण-विज्जामंते पउंजति तिरिच्छंते, तिरिच्छं नाम अननुकूलं, ते जहाकम्मा णिचिद्धा उववत्तारोवि गच्छंति, एवं ताव अणुवसमय-पुव्वोपाएसु पासंडत्थाणं अधम्मपक्खो भणितो, इदाणि चेव अधम्मपक्खे गृहस्थो पाएण बुच्चति, सो एगतिओत्ति कोइ णिसंसो आतहेतुं वा जाव परिवारेहेउं वा अणं वा किंचि णिएल्लगं णिमाएत्ति निव्विऊणं, सो य असमत्थो णिण्हंतुं, आह हि-“विवा-दश्च विवाहश्च, तृतीयं गृहकर्म वा । न शक्यमसहायेन, निःसर्तुमधनेन वा ॥ १ ॥” सहवासोत्ति सहवासो, सो पुण वासो एसो एकगो अमिच्छाओ वा किं करंति ? अहुवा अणुगामिओ अहुवा उवचए जाव सोवागणिएत्ति, सूचनात्त्वमिति कृत्वा एवं एताणि संखेवेण सुत्ताइं बुत्ताइं, एतेसिं इदाणि सुत्तेण चेव विची भणति, जहा वेतालिए, चत्तारि विणयसमाधिद्वाणा उच्चारेतुं पच्छा एकेक्कस्स विभासा, जहा वा उक्खित्तणाए संवाडेत्ति उच्चारेल्लण पदाणि एकेक्कस्स अब्जयणं बुच्चति, दिड्ढिवाते सुत्ताणि भाणिऊण पच्छा सब्बो चेव दिड्ढिवातो, तेसिं सुत्तपदानं एतेण चेव वृत्तिभवति, जहा एगइओ आणुगामियभावं पडिसंधाय-अनुगच्छती-त्यानुगामिकः सो पडिचरतु अत्थि एतस्स किंचि हत्थए, पच्छा सोद्विलाए पत्थिओ अहमितिकाउं गलागत्तोऽन्यो वा तं अणु-आगच्छति मग्गेण, सोवि चिंतेति-एतेण अहं गच्छामि, पच्छा वलावलेहिं विसंमेऊण गुचिलए देसे गलगत्तो करति वज्झयं स्वरगं, दोरं गले छोडुं एगखेवेण चेव पाडेति, अणु सुत्तमत्तिओ पाहरे, सावेक्खं खलुंगादिसु, णिरवेक्खं गीवाए अणत्थ वा देसे, से हंता पडिपहाय दुता वेयणगं, खलुंगादिसु छिदिता भिदिता सीसं लउडपहारेण, पोहे वा भल्लएण, उदावेत्ता मारेतु ‘लुंष्ट छेदने’

लुपति, जहां विविधा विलुत्ते सत्ये गामो य आहारेतिचि, एवंप्रकारा तत्थ आहारवृत्तिः, द्रोहेणेत्यर्थः, जो वा सो अण्णं किंचि करिखणं वा आहारणिमिच्चं करेइ इति, सोयतीत्युपदर्शने, महिद्धर्महता बहुपदेसिएहिं चिरकालद्वितीएहि य पावेहिं अट्ठहिं कम्ममेहिं आत्मानं उव समीपे आइ मर्यादाभिबिध्योः खया प्रकथने, आश्रयन्नपि स्वयमेव उपेत्य आख्यातीत्यर्थः, यथाऽहमेवाकर्मा, तेनैव महता द्रोहेण पापेन कर्मणेति वक्तव्ये एके अनेकादेशादुच्यते—पावेहिं कम्ममेहिं अट्ठहिं वज्झति, अहवा एकस्मिन् प्राणवये कथमष्टविधं कर्म बध्यत इति ?, उच्यते, यथा पद्य(पट्प)दार्थिके, जाव अट्ठहिचि, से एगतिओ उवचरगभावं पडिसंधाय, उपेत्य चरतीत्युपचरकः, भंडिओ भंडेतुं मुगावेचि जाव उमक्खाइत्ता भवति, पडिपंथिओ पडिपंथेण सोद्विलाए एगं हंता छेत्ता भेत्ता जाव उवक्खाइत्ताणं, गंठिछेदओ लोहमएण समुग्गएणं पूवमाणं पोदलियं करेति छिंदितुं, उरब्भा णाम ऊरणओ, तं वुत्तमलो वा मारेति अण्णतरो व तसो पाणोत्ति, तस्सालं, छगलादि वाणुरिओत्ति, व्हो व सुरं करेति, आहइत्ता वा रायादिणो मिए वराए वग्गुराए वेढेतुं मारेंति, अण्णतर तसंमि सुक्करोज्जवग्वातिए तत्थ मारेति, सउणा मारतिच्चिरादि अण्णतरो पाणो, तस्स वाहिचए अण्णं किंचि मारेंति, ग्राहस्य मारणं वा सव्वं, जहा चक्काई मारिता, मच्छगं जालेण गलेण वा, अण्णतरं वा तहप्पगारादि एगतिओ गोघातगन्धभावं पडिसंधाय गोणं मारेति तस्यालाभे महिपमेलगं वा, केई पुणं भणंति—सोआरियभावंति महिसं, अण्णतरो तव्व-तिरित्तो गोणादि, सोणइओ आगारायाणं इंवो य, अण्णतरंति तदलाभे खाइइलाउ मारेंति, सावगणियन्ति सुणए पचंती, सोमागणि-याधिकये, अंतसु गामादीणि वसंतीति अंतिया जहा पचंतिया, एवं सोवागेहिन्तोवि अंतियतरो भवति, रहित इत्यर्थः, जो पुण पुरिसं मारेति गोछाविसए ब्राह्मणवातक इव पुरिसघातओवि गराहिज्जति, वरंतो य णिगच्छति, उक्ता वृत्तिः । इदाणिं से एग-

तिओ उवरिमज्झातो उट्टेत्ता अहमेतं हंत्थामि, को विसेसो पुव्वतेहिंतो ?, उच्यते, सो कोई पच्छण्णं करेति, इमो पुण अण्ण-
मादीण कारो गिस्संको कडणिमित्तं वा मंसं वा खाइतुकामो, हत्थथो वा, अधमा पक्खेवा वणिज्जमाणे जावतियाद्रोहकारका
ते केई समासेण उद्दिंसंति, एते पुण सव्वे अवरद्धकुद्धा बुत्ता, इमे अण्णे विरोधिता बुच्चंति, से एगतिओ केइ आदाणेण आदीयत
इत्यादानं ग्रहणमित्यर्थः, तत्कस्य केषां वा आदानं ? शब्दादीनां विषयाणां, सदे ताव आकुट्टो निन्दितो केणइ पुट्टो रुट्टो भवति,
रूवेसु य वसणा दिट्ठुं भिक्खुकादीवि रुस्संति, गंधरसे उदाहरणं सोत्रमेव, खलदाणेणं खलुभिवत्वं तदूणं दिण्णं वा तेण
विरुद्धो, सुरथालगत्ति थालगेण सुरा पिज्जति, तत्थ पडिवाडीए आवेडुस्स वारो न दिण्णो उट्टुविचो वा तेण विरुद्धो, जं ते लोगं
भणति-चारविरुद्धो, गाहावतीण वा गाहावतिपुत्ताण वा, सयमेव विस्ससा एक्का आल्लणाल्लणाणि पगरणत्थाणि, उम्मग्गेण ज्ञामति,
अण्णेण वा ज्ञामावेति, ज्ञामिताइं अणुजाणति सुट्ठु तुमे ज्ञामिताइंति, एवं फासेवि, आहतो भरितो वा केणइ असुअणा खेलेणं
उविट्ठेण वा, से एगताओ घूराओ कप्पेइ, सालातो उहति, किंचि कुंडलसुवण्णेत्ति, जाणाइ, ताणि मेहलादीणि ताणि गहिताणि,
मोत्तिए हरादि, एवं तदेव गिहाण विट्ठो, इमो अण्णो पासंडत्थाण दिट्ठिरागेणं वादे वा पराइत्तो सयमेव तेसिं अण्णं किंचि गत्थि
जं अत्थि तं अवहरति, तंजहा-दंडगं वा भंडगं वा जाव परिच्छेदनगं वा, सयमेव अवहरति जाव सादिज्जति, एवं ताव विरा-
धिया गता, इमे अण्णे अविराहिता बुच्चंति सो एगतिओ वित्तिगिच्छादि, नेति प्रतिपेधे, वित्तिगिच्छा णाम विमशो मीमसा
इत्यर्थः, न विमशति न मीमांसइत्ति, इह परलोके वा दोषोऽस्ति नास्तीति वा, गाहावईण वा सयमेव अगणिकाएणं सस्साइं ज्ञामेइ,
अण्णेण वा जाव समणण वा दंडं अवहरितए, एते ताव असंबुत्ता उक्ताः। सग्गेसु णरगेसु वा गिहत्थपासंडत्थेसु य दहणछेयणा-

पहारवृत्ति इति । इदाणि दृष्टिविरुद्धा आगाढमिच्छदिट्टिका वुच्चंति, सो एगतिओ समणं वा माहणं वा गामं घरं वा अतितो वा अणत्थ वा कत्थइ दुल्लभं दंसणं अवसउणंति मणमाणो आसुरुत्ते रुट्ठे अदुवा णं अच्छराए मज्झियारे रोसेण वा जाव भण्णति, अच्छरा णाम चण्डुटिका, किं ज्ञापकं ? तीहिं अच्छराणिवातेहिं तिसत्तवुत्तो एगाए अच्छराए अफोडेतित्ति, भिगुडी कुंचितनिडाला फिद्विह भणंति, अदुवा णं फरुसं भणंति, कालेवि सेजाति, भिक्खाकाले णो दवावेज्जा, जोवि देत्ति तं पि वारेइ, एवं च णं वदति-जे इमे धुवणमंतत्ति-धूयतेऽनेनेति धुवणं-कम्मं तणकट्टहारगादि, कर्महता, अशुभैर्वा प्रागुपचितैः पापकर्मभिर्हता पव्वयंति, भारकंतत्ति कुटुम्बभरेण अकंता, ण तरंति, त एवं दृष्टयः असद्धानाः सद्वर्मप्रत्यनीकाः इणमेव धिज्जीवितं धिक् कुत्सायां अशोभनं जीवितं धिज्जीवितं इहलौकिकं, वृह वृद्धौ, संपडिवृहयंति संपडिवृहति न परलौकिकं किंचिवि अत्थं, दिलप आलिङ्गने, न शिलव्यन्ति न साधयंतीत्यर्थः, इहलोकपरो दुक्खंति, दुक्खेहिं संजोएति दुक्खंति जाव परितप्पंति, ते एतेसिं साधूणं दुक्खणाणानो सोअणाणाओ जाव परितावणातो अप्पडिविरता भवंति, ते पुण केइ इड्डिमंतो भवंति रायादिणो केयि अणिड्डिमंते, इड्डिमंते ताव भणति-ते महया आरभेणं परणिमित्तं चेव ताव इष्टकापाकादिष्वारंभो भवति जाव तसक्कायो वधिज्जति आहारनिमित्तंति, खड्डुगच्छगलमहिसस्रगरादिषु, पुढविदगअगणिवणस्सइकाइया वधिज्जति, उक्तं च-“तणकट्टगोमयनिस्सिता” सम्मत्तं छण्हं कायाणं आरभसमारंभे विरुक्खेहिं पावकिच्चेहिं अण्णं दंडंति अण्णं बंधंति अण्णं रुंधंति कारणा विचिहरणं करंति, एवमादीहिं पावकम्ममेहिं धणं उवाज्जिणिता, बंधणाणुलोमता विभत्तिपदाति, कातुं किं करंति ? विउला माणुसा जाव भत्तारो खुंलितारो भवंति, किमिति ते खुंजंते ?, सच्यते, अण्णं अण्णकाले, सायं पायं च, पाणं उदगं मज्जं च, ण्हातसमालद्धाणं चउत्थकालेणं गब्भधराणि,

साहजकाले सयणात्मणापि चिन्ति, यो वा यस्याभीष्टः कालविभागः, क्रीडा वेङ्गराणां, विद्यते सो पुन्वो पुन्वणे अवरणे ण्हाते कय-
वलिङ्गमे-अत्रापि यं करंति कुलदेवतादीनां काण्डं, आसीन्भयजोहारो, लोणादीनि च डहंति, मंगलाणि सिद्धत्वाहरयालियादीनि
से करंति, सुवर्णमादीनि च छिन्ति, पायच्छिन्नं दुस्सुविणगपडिघातनिमित्तं धीयाराणं देति, सिरसि ण्हाते सिरण्हाईणि, ससीसो
ण्हाति, अविद्धिमाणि चूडामणिः सोवि सुवर्णेण हेडां पडिवज्जति, सुवर्णाभरणेषु प्रायेण मणीओ विज्जति, कप्पितं घडितं, माला
नक्खरामालादि, मौली मडडो, सो पुण कमलमुकुलसंयुतो मउली युचति, तिहिं सिहरण्हिं मडडो युचति, चतुरसीहिं तिरीडं,
वग्गारियं लेवितं, ज्ञापकं 'आसत्तवग्गारियं' सोणि कडी, सोणिसुत्तगं कडिसुत्तकं, मालिज्जति, महं सिरदामंगंडादि, कलाति
कलाची, कडाई बुंभलगादीणि, पव्वतकूडाणि वा दासादे सत्तले वा, महउ चेव महतो, अक्खाणवद्धं गिज्जति, जह आडगं पवंचो
वा, तलणं ताडः, घणं लत्तगादी, निरेत्तं वा, घणा वा मेहा, मेहा वेत्यर्थः, उरालाहं-उरालाहं, आस्यते अनेनेति आस्यकं-मुखं
तमेव क्रीडंतं, 'अणारिय'त्ति अण्णाणि मिच्छादिद्वी अचरित्री देवोऽयं पुरिसो, ण मणुस्सो, णरलोके जातो वसति चि वा तेण
णरदेवो, देवसिणाएत्ति स्नातकः श्रेष्ठदेवत्वे वसति इन्द्रतुल्यः, जलजोवसोभित इव सरो, संपुष्फफलो वा वणसंडो तदर्थिभिः
उवजीवणिज्जो, अण्णेवि णं वहवश्च ये ह्याश्रिता अपरिभूता भवंति, तदेवं णाणादीआयरिया, अभिमुखं क्रान्तं, कूरादीणि हिंसा-
दीणि, अभिधूणे धूयतेऽनेन तासु तांशु गतिपु वाताहिं इव रेणू, धूणे कम्मंतेत्ति, तेहिं हिंसादीहिं कम्महेहिं, अप्पं रक्खंतीति
आयरक्खो, दाहिणगामिणत्ति जे अतिकूरकम्मा भवसिद्धियावि ते प्रायेण दक्खिणसु णरएसु वा मणुस्सेसु देवेषु य उववज्जति,
जस्स भवसिद्धीयस्स अवड्ढो पोणलपरियड्ढो सेसो अच्छति संसारस्स सुक्कपक्खिओ, अधिए कण्हपक्खिए, अभवसिद्धिया सव्वे

कण्हपक्खिया, आगमिस्सणं, तित्थगगणं, तत्थ गरगतो उववेद्धं ससाणो जइ कहवि माणुस्सं लभति तत्थवि दुल्लहवोधिए पावि भवति, तस्म द्वाणस्स इस्सरियद्वाणस्स, उद्धिता णाम पव्वज्जाममुद्वाणेण ममुद्धिया, परे पासंडिया, तम्हा अभिज्झा लोभो मोघार्थ-
नेत्थनर्थान्तरं, अनुद्धिता निहि एव, असव्वदुक्खपहीणमगे एंगंतमिच्छेति एंगंतमिच्छादिद्वी परिगही, असोभे णाम असाहू ।
पढमस्स अधम्मपक्खस्स विभंगे आहिते (सूत्रं ३३) अहावरे दोच्चस्स धम्मपक्खस्स एवमाहिज्जति (सूत्रं ३४)
एवं तावत् अधम्मपक्खो बुत्तो, छायातपवत् शीतोष्णवत् जीवितमरणवत् सुखदुःखवद्वा, तत्प्रसिद्धये इदमुच्यते—से बेमि पाइणं
वा संतेगतिया मणुस्सा भवंति, तंजहा—आयरिया वेगे, तेसिं च णं खेत्तवत्थूणि सो चेव पोंडरीयगमओ जाव सव्वदुक्खाए
परिनिव्वुडेत्ति वेमि, एस ठाणे आरिए केवले जाव साधू, दोच्चस्स ठाणस्स विभंग एवमाहिए ॥

अहावरे तच्चस्स ठाणस्स मीसगस्स विभंगे एवमाहिज्जति (सूत्रं ३५), अधम्मपक्खेण धम्मपक्खे संजुत्तो मीस-
गपक्खो भवति, तत्राधर्मो भूयानितिकृत्वा अधर्मपक्ख एव भवति, रिणे देशे वर्पनिपातवत्, अभिनवे षा पिचोदये शर्कराक्षीर-
पानवत् अमेज्ज(सुद्ध)रसभाविते वा द्रव्ये क्षीरप्रपातवत्, एवं तावन्मिथ्यादर्शनोपहतान्तरात्मानः यद्यपि किंचिद्विरमन्ते तथापि
मिथ्यादर्शनभूयस्त्वात् अत्रिरतिभूयस्त्वाच्च धर्माननुबन्धाच्च अधर्मपक्ष एव भवति, जाव एलमूलताए पच्चायंति, एस ठाणे अणारिए
जाव असाधू, एस खलु तच्चस्स मीसगस्स अधम्मपक्खस्स विभंगे आहिते ॥

अहावरे पढमस्स अधम्मपक्खस्स विभंगे एवमाहिते (सूत्रं ३६), अथाह—दट्टप्रयोजनानामप्रयोगः?, उच्यते,
मत्थं, किन्तु यदत्र नापदिष्टं तदिहोच्यते, अधम्मपक्खे मीसओ य, उक्तं हि—‘पुव्वभणितं तु’ इह विशेषोपलम्भो द्रष्टव्यः, कथं?,

स एवाधर्मो बहुप्रकारः अपदिश्यते, तत्कारणं कार्यं वा, अधर्मफलं नरको एसत्ति, तत्र च पापं डमिश्रा अधार्मिका उक्ता इह गृहस्थायेव प्रायेणोच्यन्ते, अधार्मिकाणि कर्माणि प्रलोकयन्तीत्यतः अधम्मपलोइणो, रलयोरैक्यमिति, तत्रैव चाधर्मिकेषु कर्मसु रज्जन्ति इति अधर्मपलज्जना 'जे रत्तए से लत्तए' ज्ञापकत्वात्, अधर्मसमुदायाचारात् अधर्मवित्तिकट्टु वुत्त्यर्थमेव, हण छिन्द, हणत्ति वसलतादीहिं, छिन्दत्ति कण्णणासोइसीसादीणि, सीमपोइइं किंति, बज्जे, जम्हा रौद्रा, आसुरा रौद्राणि हिंसादीनि कर्माणि करंति रौद्राः, क्षुद्रो णाम असज्जनमहावो सोऽणि ण मुंचति, असमीक्षितकारी साहस्सिओ, ण च मारेमाणस्स विक्रतीयाणस्स, णीलीरागस्सेव णीलीए, एवं तस्म महिसमादी मत्ताणि, लोहियलिचा पाणित्ति लोहितपाणी, उक्तं च 'कुच कुंच कौटिल्ये' उल्लावोर्ध्वभांवेषु, ईपत् कुंचनं आकुंचनं, जहा कोइ किंचि मूलाइं भज्जति, एत्थ कोइ मानोन्मानावचक्षणः तिष्ठति, सो जाणति मा मब्बं छिज्जंतं इमं दट्ठं आइक्खिस्सति एतस्स, राउले वा कहेहित्ति तो उत्कंचेऊण अच्छति जाव सो वोलेइ, वंचु प्रलम्भने, वंचनं जहा अभयो धम्मच्छलेण वंचितो पज्जोतस्स संत्तियाहिं गणिआहिं, मृगोऽपि मीतेण वंचिज्जति, अधिका कृति-
निकृतिः अत्युपचार इत्यर्थः, यथाप्रवृत्तस्योपचारात् तस्य निवृत्तिः, तथा अत्युपचारोऽपि दुष्टलक्षणमेव, जहा कत्तिओ सेट्ठी रायाणएण अत्युपचारेण गहिनो, जं अलियं अगल वंजुल धम्मज्झयसीले सद्विलक्खेहिं वीसंभकरणमधिकच्छलेहिं तं वेतं णिगाड्ढित्ति, देमभाषादिविपर्ययकरणं कपटं, जहा आसाहभूतिणां आयरियउवज्झायसंधाडइल्लगाण अप्पणो य चत्तारि मोद्-
गाणि, कालित्ता कूडकवडमेवं लोकसिद्धत्वाच्च यथा कूटकार्पापणं कूटमाणमिति, सातिपयोगवहुला शोभाविशेषः सातिशयः न्यून-
गुणानुभावनस्य द्रव्यस्य यः सातिशयेण द्रव्येण सह संयोगः क्रियते सो सातिसंयोगो, अगुणवतश्च गुणानुशंसनं अगुणानां च गुणव-

तीति, आह च—‘सो होति सातिजोगो दव्वं जं उवाहितऽणदव्वेसु । दोसगुणा वयणेसु य अत्थविसंवादणं कुणइ ॥१॥’ एते पुण उत्कं-
चणादयः सव्वे मायायाः पर्यायशब्दा यथेन्द्रशब्दस्य, शक्रपुरन्दरवत् एते शब्दाः, यद्यपि क्रियानिमित्तोऽभिधानभेदः उत्कंचना-
दीनां तथापि न मायामतिरिच्यन्ते, एवं जीवाभिर्द्युयचन्द्रमसां अभिधानभेदेनार्थभेदः, दुस्सीला दुव्वता दुष्टं शीलं येषां ते भवति
दुष्टशीलाः, परिजितावि खिप्पं विसंवदन्ति, दुरणुणेया दारुणस्वभावा इत्यर्थः, दुष्टानि व्रतानि येषां ते भवति दुव्वता तात्मा यथा
यज्ञदीक्षितानां शिरोमुण्डनं अण्हाणयं दव्वमयणं च एवमादीनि व्रतानि तथापि च छगलादीनि सत्ताणि घातयन्ति, आह हि—
‘पट्टं शतानि नियुज्यंते’ दुणदि समुद्धौ, तस्यानन्दो भवति काश्चिदन्येन, यस्तु प्रत्यानन्दं करोति प्रतिपूजामीत्यर्थः, स तु गर्वात्
कृतघत्वाद्वा नैनं प्रत्यानन्दति दुप्पडियाणंदा भवति, आह हि—‘उपकर्तुमशक्तिष्ठा, नराः पूर्वोपकारिणम् । दोपमुत्पाद्य गच्छंति,
मद्गूनामिव त्रायसाः ॥१॥ सव्वाओ पाणाइवाओत्ति जाव रहिता वंभा य, पुरिमवंधादिपणाइपातातोवि अप्पडिविरता, एवं
सुसावाता कूडसखियादि, तेणमहवासतेणादीन्यासावहारा इत्थिवालतेणादी वा, मेहुणे अगम्मगमणादि, परिग्गहे जोणिपोस-
गादि, सव्वाओ कोहाओ जाव मिच्छादंसणं, मव्वाओ ण्हाणुम्मइण० कामं पुंफब्भंगितो वा मद्दिज्जति पच्छा ण्हाति, तथावि
सव्वाओ ण्हाणुम्मइण० पणएण उम्मद्दिज्जति तेण, अब्भंगणं गहितं, वण्णओ कुंकुमादि कसाया य, विलेवणं चंदणादि, सदादी
पंच विसया, तेहिंतो अप्पडिविरता, मल्लगंधं वा, एम चेव अलंकारी, अण्णोवि वत्थालंकारादि, सव्वाओ आरंभसमारंभाओत्ति
विभासा, सव्वाओ करणकारण० सयं एतेसिं चेव जहोदिट्ठाणं पाणाइवायादीणं अण्णेसिं च सावजाणं कारावणाणुमण्णेहिं इस्सरा-
दीणं, पयणपायणंति मांसादी, ईसरा अण्णेहिं पायेंति, सव्वाओ कोट्ठणं कोइ धरणं अहिमरणं वा घेतु पलं २ कोट्ठेति सिद्धेति य,

चंपकलताक्रमवेत्तलतालउडादीहिं तज्जह, पातादीहिं तालेति, तलपहारा खीलपणिमादीहिं एस वद्धो मारेति वा बंधंति व णंगला-
दीहिं, एतेहिं चेव परिकिलेसं करेति, अण्णेहि अ करदंडादीहिं किलेसेहिं किलेसेइ, परं जे आवडण्णे तहंपगारा केत्तिया
बुच्चंति ? गोगहणबंदिगहणादओ, दोहणा गार्मवधगामघातमहासमरसंगामादीहिं, सावजा अत्रोधिकरा कम्मजोगा कम्मंता इह परत्र
वा परेपां प्राणा—आयुःप्राणादि परेपां प्राणा परितोवेंति, दृष्टान्तः कियते निर्दयत्वे तेपां, से जहाणामए केयि पुरिसे कलमं
मसूरं लूणंतो वा मलंतो वा मुसलेण वा उक्खले कोढंतो रंधंतो वा ण तेसु दयं करेति, अजए अयते, कूरो निर्घृणः, मिच्छादंडेत्ति
अण्णविरुद्धो कुद्धो, एवमेव तहंपगारति तीसे दयासु गिरिवेक्खो गिदयो, मिच्छादंडे पउजंति जा व से तत्थ वाहिरिया परिसा
भवति तंजहा—दासेत्ति वा अदासो दासवत् तेसु तेसु पेसणेसु गियुजंति पसाउलगादी, भत्तओवि विचीए वेप्पति भाइल्लओ,
कम्मकारका जे लोगं उवजीवंति चि घरकम्मपाणाइवहादीहिं, तेऽवि राउले विट्ठिकारा विजंति, तेसिंयि य णं अण्णतरंसि लहुए
लहुमओ काईआणिच्चिया ण करेति(त्ता) तत्थ रुद्धो गुरुं, मज्झन्नाइमं दंभेह कंठं, प्रायेण णिगलबंधणो हडिबंधणादिणा विवरेण
करेति, जहा मालवाण, पदोसा वा २ पदाहित्ति, ज्जामंक्कुणपिसुआदीहिं जत्थ वद्धो चारिज्जति सो चारओ, अण्णो पुण चारए
छडुं णिगलेहिं दोहिं तिहिं वा सत्तहिं णिगलिजोएहिं वज्जति, संकोडितमोडितो णाम जो हत्थेसु अ पादेसु अ गलेए वज्जति,
चारए अण्णत्थ वा सो जमलणिगलसंकोडितमोडितो, इमं हत्थच्छिणं करेह, एक्को वा, हत्था छिजंति, एवं पादावि, घोरादीणं
कण्णणक्कओहे, चारितदूताणं विरुद्धरजसंचारिणां च छिजंति, इत्थीणं वा सीसं, अहिमरांचरियाणं मुखे मज्जे छिजंति असिमा-
दीहिं, गच्छओ खंधे आहंतूण वंभसुत्तएण छिजंति, जीवतस्सेव हियए उप्पाडेंति पुरोहितादि जाय जिग्भा, ओलंवि कुंवे पव्व-

तणदिताडिमादिसु वा ओल्लेविज्जति, रुक्खि जीवन्तो मारेतुं, सुलाइतओ सुलाए पोइजति, अवाणे सुलं छोटुण सुहेण णिकालि-
जति, सुलभिण्णो मंज्जे सुलाए भिज्जते, सत्थेण कप्पेतुं लोणखादीहिं सिचिजति, बद्धा अवकप्पिजति, पारदारिया सीहपुच्छि-
जति, सीहो सीहीए समं ताव लगओ अच्छति जाव त्याभिमाणं दोणहवि कटुताणं छिण्णणेत्ता भवति, एवं कस्सइ पुत्तगा छेतुं
अव्पणए मुहे छिज्जति, कडएण वेढितुं पलाविज्जति कडगिगड्डओ, कागिणिमसं कागणिमेत्ताइं से साइं मंसाइं कप्पेतुं खाविजति,
अपणत्तरेणंति जेण अण्णे ण भणित्ता सुणिगकुंमियागादि कुत्तिसता माराः, एवं ताव बाहिरपुरिमाणं दंडं करेइ, जावि से अडिमत-
परिसा भवति, तंजहा-मात्ताइ वा, तेसिंयि आहालहुएत्ति वयणं वा ण कृतं उवक्खेओ, कोड णासिओ हारितो भिन्नो वा इमंसि उद-
एणं सिचिह जहा मित्तदोमवत्तिए जाव अहिते परलोयंसि, एवं ताव बाहिरपरिसाए वा अब्भंत्तरपरिसाए वा ते दुक्खेति जाव परितवेति,
दुक्खाओ जाव अपडिविरता भवति, ते पुण किं णु एवं करेति?, कामवमगा, ते य इमे छेदिणो, तेन उच्यते-एवामेव ते इत्थी-
कामभोगेसु सुच्छिता जाव वामाइं भुजितुं भोगा पसवितुं वेरायतणाइं, कम्मं चेव, वट्टणि अट्टकम्माणि सुवहुकालट्ठितीयाइं उस्स-
एणंति अणेकसो एकेकं पावायतणं जहादिट्ठं हिसादि आयरति, संभारो णाम गुरुगत्तणं, गर्हितो, से जहाणामए, अयं हि पात्रि-
कृतं तरति, सिला वा विच्छिणत्तणेण चिरस्म णिच्छुडति, गोलओ पुण खिप्पं णिबुडति, एवामेव तहप्पणारं वज्जवहुले, 'पावे
वज्जे वेरे०' गाथा, 'अयसोत्ति एतेहिं चेव जहुदिडेहिं, उत्तकचणवंचणादीहिं सहवासद्रोहादीहिं अगम्मममणेहि य अयसो होति,
जेसि च ताइं वंचणहरणकण्णछेदणसारणादिकरणादिं तेसिं अपिपयं होति, कालमासे 'णिबंधकार०' अणधमप्यंधीकुर्वन्तीति,
अण्णोविं णाम अंधकारी भवतीति, आपगासेसु गन्धधरोवरगादीसु, ते पुण जंबधमेव, मेहच्छण कालदूरत्त इव तमसा उज्जोत्तरा-

भावाच्च, तमसातो वा, जोतकरा ज्योतिष्का एवोच्यन्ते, ववगतगहचंद०, रोप्पणं च छिन्दिच्चाणं सरीरावयवेहिं मेदवसा काओ, किण्हअगणि लोहे धम्ममाणे कालिया अरिगजाला णिन्ति तारिसो तेहिं वण्णो, फासा य उस्सिणवेदणानं कक्खडफासा, से जहाणामए केइ असिपत्तेति वा, दुक्ख अधियासिज्जंति दुरधियासा, असुभा णरगा, असुभा दरिसेण सहगंधफरिसेण वा, वेदणाओवि असुभा, णो चैव णिदाति वा, णिदा पसुहितस्स होति, निद्रा च विस्सावणा इतिक्त्वा, तेण णत्थि, तं उज्जलं जाव वेदंति, एस ताव अयगोलदिहुंतो, गुरुगं आगंतुत्थाकारा, इमो अण्णो रुक्खदिहुंतो सिग्गवडणत्थं कीरति—से जहाणामए केधि रुक्खे सिया पव्वयगे जाते (सूत्रं ३८), एवामेव कालसमए सिग्गं णरएसुववज्जंति, ततो उव्वेइ गब्भकंतिएसु तिरियमणुएसु कम्मभूमगसंखेज्जवासाउएसु उव्वज्जति, ततो भुज्जो गब्भओ गब्भं जाव णरगाओ णरगं दाहिणगामिए जाव दुल्लभवोधिए एतस्स ठाणस्म, तस्स ढाणे अणारिए, पढमस्स ढाणस्स अधम्मपक्खस्स विभंगे आहिते ॥

अहावरे दोच्चस्स ढाणस्स धम्मपक्खस्स विभंगे आहिज्जति (सूत्रं ३९), इह खलु पाईणं वा ४ संतेगतिया मणुस्सा भवंति, अणारभा अपरिग्गहा धम्मिया धम्मिडा जाव विहरति, सुसीला सुव्वया उक्कंचणपडिविरता जावजीवाए सव्वाओ पाणा-इयायाओ पडिविरता जावजीवाए जे आवण्णे तहप्पगारा, उक्ता विरतिप्रकाराः, के च ते विरताः?, उच्यते, से जहा णामए केइ पुरिसे अणगारा ईरियासमिता जाव सुहुत०, नत्थि तेसिं जाव विप्पमुक्का, तेसिं णं भगवंताणं एतेणं विहारेणं विहरंताणं जाता-माताविची होत्था, यात्रासात्रा यया साध्यते, अक्खोवज्जणवणाणुलेवणभूता, अथवा अर्चयन्ति तामित्यर्चा—शरीरं, एको जेसिं गब्भो शरीर वा, गतिकल्लणा कल्लणगती अणुत्तरोववाइएसु वेमाणिएसु वा, इन्द्रसामानिकत्रायस्त्रिश्लोकपालपरिषदात्तमरक्षप्रकी-

र्णकेपु न त्यामियोग्यकित्विपिककान्दर्पिकेपु, द्वितिकछाणेत्ति उक्कोसिया द्विती अजहणमणुकोसा वा, आगमेसिभेति आगमेसे
सवग्रहणे सिञ्जति, एस द्वाणे आरिए, एस खलु दोचस्स द्वाणस्स धम्मपक्खस्स विभगे आहिते ॥ अहावरे तच्चस्स धम्म-
पक्खस्स म्मीसगस्स विभगे (सूत्रं ४०), धम्मो बहुओ अधम्मो थोवो चिकाउं, तेण अधम्ममीसओवि एस पक्खो अंततो
धम्मपक्खे चेव णिवडित्ति, को दिट्ठतो ? जहा णदीए केइ पुरिसे ण्हयंति, केइ पुत्ताइ सोयंति कंठ असुईणिवि मुहाइ पक्खालेंति,
गोमाहिमकं च ल्लगणमुत्तुस्सगं करेंति, तहावि तं उदगं बहुगत्तेण ण विस्सीभवति, कलुमी रुतं पि पसादति, जहा तु बहुगेण
सीतोदएण थोवं उस्सिणोदगं सीतीकज्जति, एवं सावगाणं बहुअसंजमेण थोवो असंजमो खविज्जति, उक्तं च-‘सम्मदिट्ठी जीवो’
जं पि य तं पि य संपदी वक्ष्यमाणमपि च, ते बहु अवरा जीवा जेसु सावगस्स पच्चक्खायं भवति, ते य इमे, तंजहा-पाईणं वा ४
संतेगतिवा मणुस्सा अप्पिच्छा अप्परभा अप्पपरिगहा धम्मिया जाव वित्ति कप्पेमाणा सुसीला एगातो पाणाइवायाओ पडि-
विरता जावजीवाए एगच्चातो अप्पडिविरता, एगिदिएसु अप्पडिविरया जाव जंयावणे तहप्पगारा, एगता० ततोविमे से जहाणा-
मए ममणोवाग्गमा भवंति, उपासंति ब्रत्तज्ञानार्थमित्युपायमकाः, अधिगतजीवाजीवाः अभिगमउपलंभकुशलादयः शब्दाः ज्ञानार्थाः
अन्यान्येन त्वभिधानेनाभिधीयमानः बोधं मानमप्रमादमुत्पादयति, किरियंति वा एगडं, अधिक्रियत इति अधिकरणं जीवमजीवं
च, क्रियाहिकरणेण य कम्मं वज्झति चि बुच्चइ, कुशला, जेण बंधो मोक्खिज्जति सो बन्धमोक्खो, असहेज्जा असंहरणिज्जा, जहा
नातेहिं मेरु, न तु जहा दातप्पडागाणि सकंतं विप्परिणावेतुं, देवेहि वि, किं पुण माणुसेहिं ? अणतिक्रमणिज्जत्ति जहा कस्सइ
सुमीलस्स गुरु अणतिक्रमणिजे एवं तेसिं अरहंता साधुणो सीलाइ वा अणतिक्रमणिजाइ, णिस्संकिताइ, ते पुण किह अतिक्रमि-

उज्जति ?, संकादीहिं दोसेहिं अत एवोच्यते गिस्संकिता णिक्कंखियादि, लद्धडा, जहा कोइ अत्थत्थी तं जहा तहा पज्जतं अत्थं लद्धुं तुडो भवति एवं तेऽवि जिणवयणलद्धडा एव तुडा, गृहीतप्रवचनार्थाः ये ते भवंति, पुट्ठं २ गहितो पुच्छितट्ठा, विनिश्चितो निर्नीतः, अट्ठमिंज० अट्ठियाहं पि भावेतुं जाव मिंजत्ति मज्जा बुच्चति, जस्स रोगेण तयं आदिकाउं जाव मज्जा भाविता सो दुव्वकिच्छो भवति एवं ते, आमज्जाड वा भाविता, यथा सो परिवायगो, गिहे भिक्खं हिंडंतो जा से महिला रुच्चति तं तं विज्जाए अभिजोएतुं एक्काए गुहाए छोटुं, विज्जावातियो हरत्तिक्काउं पडियरावितो, पुरिसो य भत्तगंधादि परिणिणेन्तो पंथो-लिआहितियाए पडियरितुं तेहिं पविसितुं जुज्जंतो मारितो, ताओ अ महिलाओ जा जस्स सा तस्स दिन्ना, सा य इक्का इम्भ-महिला अभिजोइ निज्जाया पतिं णेच्छड, जाणगा पुच्छिता भणंति-जति से परिव्वायगअट्ठिणि घसितुं खीरेण दिज्जति तीसे अपे-च्छंतीए तो, नवि, वरतेहिं तस्स अपेक्खंतस्स घसितुं २ खीरेण सह काटेतुं पाइता, जहा २ पाइज्जति तहा २ तंमि पुरिसे पेम्मं आरंभति, सव्वेसु घट्टेसु पीतेसु य जहा, परिव्वाए अणुरत्ता जहा मा तंमि परिव्वाए अट्ठिसेसेवि ण विरज्जति एवं सावओऽवि चेतिएसु साधूसु अ अणुरत्तो जइवि किंचि लिंगत्थं वा पासत्थं वा उट्ठाहं करंतो पासति तहावि पुरिसदोसोत्तिकाउं णवि पव-यणातो विरज्जति, उवमा, एकदेसेन दृष्टान्त इतिकृत्वा, जहा सा तंमि परिव्वायगे रत्ता एवं पवयणाणुरागो सो अट्ठमिंजपेम्मा-णुरागरत्तो, जतिवि केणह विप्परिणामेति जइणपवयणातो-किं तुज्जे एत्थ दिट्ठंति ?, तहावि भणति भणंतं-अयमाउसे ! हे आयु-ष्मन् ! णिगंथे पावयणे अट्टे परसट्टे सेसे अणट्ठेत्ति, तिणिण तिसट्ठाइं पावाइयमयाइं अण्णो, जस्सवि कस्सवि धम्मं कहेति तंमि भणति-अयमाउसो ! जाव अट्टे सेसेसु अणट्टे, तेण गेण्ह, ओसितफलह० अवंगुनदु० किं कारणं पिहितुट्ठिभण्णे कवाडेत्ति ?,

ण वद्वह उग्घाडेतुं उग्घाडे कवाडे वा पेछेतुं, उक्तं च—'कवाडं णो पणोलेज्जा' पविंसंतो णियंतो अ लोगो मा णिच्चं संवरादिणा थिरादि विराहेहिचि ते णिच्चमेव फलिहं उस्साएतुं अण्णदार कोट्टगपपुहे अ कवाडं विराहेतुं अब्भंगुयदारं अच्छंति, चियत्ततेउर० अंतैउरं घरे अणिङ्गिमंताणं जह्वि इत्थिआओ अच्छंति तत्थवि णं चरेति, जाव एसो ठाति तत्थेयणं सोधेति, कस्सइ महिङ्गु- यस्स अंतैपुरं भवति, तं पि तेण अणुणाता पविसितुं भावेंति, एव तावत् दर्शनसंपटुक्ता । इदाणि सीलसंपत्प्रसिद्धये इदमपदिश्यते— चाउद्वसट्टमुदिट्ठपुण्णमास्सिए पव्वं मासस्स अट्ठमि पक्खस्स उदिट्ठा—अमावसा, पुबि मा इति चन्द्रमाः पूर्णमासः स्यात् सेयं पूर्णिमा, पडिपुण्णं पोयहंति—आहारपोमहाहि ४ । पोसहिओ पारणं अवस्सं माधूण भिक्खं दाऊण पारेति तेनोच्यते—समणे णिग्गंथे फासुएसणिज्जं असणं वा ४ पडि० वासारत्ते पीढफल्लो पडिलाभेमाणा विहरंति । इदाणि सव्वो सावगधम्मो समाणि- ज्जति—वहुसीलवान् सीलाइं सत्त सिक्खावदाइं वयाइं अणुव्वताइं, विहर, वेरमणं सदादिविषयेषु जहासत्तीए वेरमणं करेति, अथवा वेरति वा वांति वा वेरमणंति वा एगट्ठं, पच्चक्खणं, उत्तरगुणे दिगे २ पुव्वण्हेउवरण्हे, पोमहं सरीरमक्कारवंबवेर, अथवा अवरो वा तिविहो आहारपरिचाओ उववासो, अप्पाणं भावेमाणा अण्णेमिं च साधुधम्मं च कहेमाणा एक्कारस उवासगपडिमाओ फासेमाणा विहरति । इदाणिं संणिफासो कीरति, जम्हा अभिगतजीवाजीवाः उवल्लद्वपुण्ण जाव मोक्खकुसला तम्हा असं० जम्हा देवासुगादिषु० अणतिकमिज्जा य पवयणातो जम्हा तम्हा णी संकितादि जाव अभिगतट्ठा, अथवा गतप्रत्यागतिलक्षणं क्रियते—जम्हा णिस्सं० जहा(तम्हा असहेज्जा) जम्हा असंजहा तम्हा णिस्संकितादि तम्हा णिकंखिता, एक्केकं पदं छडुंतेहिं एक्केक्कार भणंतेहिं जाव जम्हा अभिगतट्ठा तम्हा अट्ठिमिजा जाव रत्ता तम्हा परेण पुट्ठा व अपुट्ठा वा वदंति—अयमाउसो ! णिग्गंथे

पावयणे अट्टे सेसे अणट्टे, जम्हा य एवं प्रतिपद्यन्ते तम्हा उसितफलिहा जाव पवेसा, जम्हा एवं तम्हा चाउइसट्टमीसु, तम्हा पारणए समणे णिगंथे, तेणं एयारूवेणं विहारेणं विहरमाणा बहूणि वासाणि प्राप्नुवंति-पाउणंति, पाउणिता प्राप्य, इदाणिं अंतिमं संलेहणः वुच्चति-अबाहंसि अत्यर्थं बाधा आबाधा जरा रोगो वा, साधुसमीवे वा आलोइयपडिक्कता साधुलिगं धेसु संधारसमणा दब्भसंधारगता सव्वासंमविप्पमुक्ता बहूणि भत्ताणि० कालमासे कालं किच्चा अणतरेसु देवसु देवमहड्डिएसु उववत्तारो, तेणं तत्थ मड्डिया हारवि० गतिकल्लाणा जाव बावीसं सागरोवमाइं, आगमेसिमहा एगगब्भवसधीया चरित्तं प्राप्य सिध्यन्ति, उक्कोसेण वा अट्टभवग्गहणाणि गंतुं सिज्झति, एसट्टाणे कल्लाणे परपरएणं सुहविवागोत्तिकाउणं आयरिए केवले, तत्र तच्चस्म मीसगस्स धम्मपक्खस्स आहिते ॥ एवं भणिता अधम्मपक्खा, तप्पडिपक्खा य धम्मपक्खा, उभयसंजोगेण य मीसपक्खा, तेसिं सव्वेसिं इदाणिं संखेवेणं पडिममणेणं कीरति-जे ते अधम्मपक्खस्मिता धम्मपक्खसिया य सव्वेडवि वाला पंडिता बालपंडिता य भवंति, के तेति १, सुत्तेण चेव वक्खाणं, अविरतिं पडुच्च बाले विरतिं पडुच्च पंडिते य, विरताविरतिं पडुच्च बाल-पंडिते य, तत्थ जा सा सव्वतो अविरती एम ट्टाणे आरंभट्टाणे, आरभो असंजसो अविरती वा एगट्टा, तत्थ जा सा विरती एम ट्टाणे अणारभट्टाणे संयमस्थानमित्यर्थः, तत्थ जा सा अविरतविरती एम ट्टाणे आरमाणारंभट्टाणे, जेण परिमियं अवज्जंति तेण आरंभट्टाणे, णिच्चयसुहंतिकाउं तित्थगरोवदेसो य, तेडणारिए केवले एवं ताव सो बहुविधो अधम्मपक्खो य तिसु ट्टाणेषु अवि-रतीए संखेवितुं समोआरितो यथा 'जीर्णोडोजनमात्रेयः' एवमेष संक्षेपः, पुनरपि संक्षिप्यमाणः दोसु ट्टाणेषु समोतरंति यदपदि-श्यते-एवं समणुगस्समाणा० (सूत्रं ४१), सम्यग्गमना गत्यर्था ज्ञानार्था इतिकृत्वा मग्गगनुगग्गमानाः सम्यग्गनु-

चिन्त्यमानाः इत्यर्थः, 'समणुगाहमाण'ति अनु पश्चाद्भावे यदा ग्राहितः कश्चित् तानेत्रार्थानन्यान् ग्राहयति यदा तेऽर्थाः कर्म संपद्यते तदा उच्यते तेऽर्थाः समनुगम्यमाणाः, इमेहिं दोहिं ठाणेहिं पुव्वुद्धिद्वेहिं समोतरंति, तंजहा-धम्मो य अधम्मो उवसंते य अनुवसंते य, तत्थ णं जे से पढमस्स अधम्मपक्खस्स विभंगे एवमाहिते तस्य प्रादेशकानि कारणानि च इमां तिणिण तेवडां आदौ तावदनसीला पावाइया, शास्तार इत्यर्थः, तच्छिष्यास्तु भृशं वदंतीति प्रावादुकाः, तेण समासेण नउसुट्ठाणेसु समो० किरियावादी अकिरियावादी वेणइयवादी अण्णाणियवादी, आह—किमर्थमेतानि तिणिण तिमहाणि प्रवृत्तानि ?, उच्यते—यथैव वयं कर्मक्षपणार्थमुत्थिताः एवं सिद्धिं प्रार्थयमानाः एवं तेऽवि स्वच्छन्दविकल्पैः संसाराभावं क्लेशभावं वेच्छन्त्यतोऽपदिश्यते—तेऽवि निव्वाणमाहंसु, तेऽवि पल्लिमोक्खमाहंसु, तत्र येषां तावदात्मा नास्ति, केचिच्च सन्प्रकारेण कर्मसंततिं नेच्छंति, ते वंधाभावात्केवलमेव कर्मसंततैरुच्छेदात् न निर्वाणमिच्छंति, आह हि—'कर्म चास्ति०' कर्तुरभावे को बध्यते मुच्यते वा ?, केवलमुपादानक्षयात् प्रदीपवत् ते लवन्त्युपादानक्षयान्निर्वाणं, एवं कर्मोपादानक्षयानुपपत्तेश्च संततरभावो भवति, संतत्यभाव एव च मोक्षः, आह च—'अर्थोऽप्यनागतस्येव, येषामात्मानं विद्यते' मांख्यादीनां तेऽवि अपल्लिमोक्खं मव्वो मोक्खो पडिमोक्खो, आह हि—'प्रकृतिविकारविमोक्षो मोक्षः' कस्य ?-क्षेत्रज्ञस्य विद्यमानस्य, विद्यमानैव च प्रकृतिविकारैर्ज्ञानान्मोक्षो भवति, अपिच—'प्राप्तानामुपयोगः०' वैशेषिकानामपि विद्यमान एव पदचक्रो मुच्यते, एवमन्येऽपि स्वच्छन्दविकल्पः संसाराभावमिच्छतोऽपि न मुच्यन्ते, आह—जइ संसाराओ न मुचंति ण वा मोएति किं खलु लोगो ते सरणं पज्जयति ?, उच्यते, मिच्छन्नाणुभावत्ति, तेधि लवंति सावगा, कूटपण्यग्राहवत् तेऽवि मावइत्तारो, आश्रवत् आश्रुवाणमित्यर्थः यः शृश्रुपयन् आश्रवति स सामइत्तारो भवति । एवं ताव आदि-

तीर्थकराः कपिलादयः सात्रए लवंति, तच्छिष्याश्च पारम्ययेण मिथ्यादर्शनानुभावादेव तेवि लवंति सावंति सावइत्तारो यावदद्यापि विपयानुकूलं धम्मं देशमाणाः, उक्तं हि—“भववीज०” जह ‘गन्तुमशकुवन्नुवास’ तथा ‘निरवग्रहमुक्तः’ तथा वहुएहिं अभिसेएणं, आह—कथं तानि तिणिण मयाणि तिसट्ठाणि मिच्छावादीणि ?, उच्यते, ये हिंसागुपदिशति, ण हु तेण मोक्खो भवति, ते तावत् अवत्थुं चेव, जेवि मोक्खवादी अहम्मं पसंसति मोक्खस्स पढमगंति, यथा सांख्याणां पञ्च यमाः शाक्यानामपि दश कुशलाः कर्मपथाः, तत्राहिंसा मान्या, न चाहिंसा तेषां गरियो धर्मसाधनं, कथं ?, सांख्यानां तावज्ज्ञानादेव मोक्षः, आह हि—‘एवं तत्त्व० भाषा’ वैशेषिकानामपि ‘अभिसेचनोपवासव्रह्मचर्यगुरुकुलवासप्रस्थादानयज्ञादिनक्षत्रमन्त्रकालनियमा दृष्टाः’ तत्र तत्र हिंसेव, वैदिकानां न गरीयसी यज्ञोपदेशात्, उक्तं हि ‘ध्रुवं प्राणिवधो यज्ञे०’ शाक्यानामपि सत्यं गरीयो धर्मसाधनं, कथं ?, कोऽपि भिक्खुएहिं भणितो—सिक्खवातं गेण्ह, तेण सुसानादवज्जाइं गहिआइ, ते वेत्तुं च भंजति, भंजतो बुत्तो—कीस भंजसि ?, सो भणति सुसानादवेरमणं मए ण गहितं, तएणं संव्वं अलियं चेव, एवं तेसिं अहिंसा सीलंगा, कथं कृत्वा ?, दप्तकल्लसत्त्वादिति हेतुः, ते चेव पावादिआ अप्पाणुमाणेण दिट्ठतो कीरति ॥ ते सव्वे पावाउया० (सूत्रं ४२), प्रवदनशीलाः प्रा० आदिकूरो धम्ममाणं, असत्त्वा-वपट्ठवणाए एतेसिं तित्थगराणं तच्छामनप्रतिपन्नो वा, णाणापणा जाव णाणारंभा, अधाभावेन केणइ कारणेण धम्मपरिस्खण डवणावावारेण अणमण्णाइं धम्मसाधनाइं भणिह्लियाइं, भणमाणा अहिंसमवमणमाणा अणिज्जाएण चेव करणेण अहेतुकामेण एगट्ठा, मेलेत्तुं भणिता, मंडलिबंधं काउं चिट्ठा, जहा दोणिण वाहाओ आकुंचिताओ, अगमहत्थेहिं मेह्लिताओ यथा भवंति, लोए अ वटं मंडलंति वुचति, मंडलवाहाइं मंडलवाहाए व, तेसिं मंडलिआए जहा परिणमणाए ते चेव णिवेसिता, एते विचिन्तेति कूरो

लवभतिचि उवविद्धा जाव पुरिसो सागणियाणं इंगालाणं हिलिहिलेन्ताणं पातिं, पतंति तस्यामिति पात्री-कुंभिया लोहमयी ताम्र-
मयी चा, सा छुमंतेहिं चैव अंगारेहिं तल्लिणत्तणेण अग्गितुल्लतला भवति, तं अयोमएण संडासएण गहाय जेणेव ते पावाइया
तेणेव उवागच्छति, ते पावातिए एवं वदासी-हंभो पावाइया ! आदिकरा धम्ममाणं इमं सागणिं पातिं मुहुत्तं २, वीप्सेणेकेकं भवति,
मुहुत्तमेतं धरेह, णो संडासएण वेत्तुं अण्णस्स हत्थे दावया, पविट्ठिता णो अग्गिथंभणविजाए आदिच्चमंतेहिं अग्गी थंभिज्जइ,
भावम्मियवेयावडिएण पासंडियस्म थमेति, परपासंडितस्सवि परिचएण थंमेइ, उज्जुक्रडा दव्वुज्जुगा उज्जुगा, पडिवाडिए ठिता
भवेज्जहत्ति, णियगं २ धन्नं पडिवण्णा सत्यलोपेनेत्यर्थः, अमायं कुवमाण्णा, वक्ष्यति माया अग्गिथंभणादि, णिकायणं पडिवण्णा
णिकायपडिवण्णा सवहसाविता इत्यर्थः, सवहेहिं पंच महापातगा गोभणिरिसिभ्रूणगामादीहिं, एवं ताव तित्थगरा तस्सोसा चैव
महापातगाहि, सवधा स्वसमयसिद्ध्या च स्वतीर्थकराणा पाएसु इति बुचा-एवं णिराएतुं तेसिं पावातियाणं तं पातिं सइंगालं
संडासेण णिसरति, नागार्जुनीयास्तु 'अओमएण संडासएण गहाय इंगाले णिसरति,' तते णं ते पावातिया आदिकरा धम्ममाणं
मा डज्झीहामोत्तिकाउं पाणि पडिसाहरति, ततेणं से पुरिसे ते पावातिए एवं वदासी-हंभो पावाइया ! आदिकरा कम्हा पाणिं णो
पसारहे ? ते भणंति-पाणी डज्जेज्ज, सो भवति-जिणवयणाकोविदा ! पाणिमि दड्डे किं भवति ? ते भीता भणंति-दुक्खं भवति,
सो पडिभणइ-इमं दुक्खं भवति, जति अ दुक्खं मण्णमाणा पाणी ण पसारहे, णणु अत्ताणुमाणेण चैव एस तुलत्ति, समभारा जहा
एकतो २ णयति, एवं जहा तुज्झं दुक्खं ण पियं एवं सव्वजीवाणं दुक्खमणिं, पमाणमिति तुज्जेण पमाणं, साक्षिण इत्यर्थः,
जह कस्सइ सुहमणिं, दुक्खं वा पियं, उक्तं हि- 'वस्त्रादिभिश्चेदिह नामविषयत्, ग्रच्छादितः काममसौ भ्रमोऽयं । त्वमेव साक्षी

सहजातरूपे, यद्यत्र रागे ग्रणयोऽभविष्यत् ॥ १ ॥' सव्वेसिं जीवाणं एत्थ सुहदुक्खे तुल्ले सम्यक् अवसरणमिति तुल्योऽर्थः, ण कत्थइ सुमइ, पत्तेयं तुला, एकैकं प्रति प्रत्येकं, प्रत्येकमिति एकैकस्स जीवस्स तुला, सुहप्रियाणां दुःखोद्वेगिणां च, तहेव एकै-
क्कपमाणं समोसरणं च कीरति, एष दृष्टान्तः अयमर्थोपनयः, तत्थ जे ते समणमाहणा एतं सुहदुक्खं तुल्लं, अत्तपरंगति तुल्लमजाणंता भणंति-सव्वे पाणा हंतव्वा० उद्वेतव्वा, कंहं च णं भंते ! हंतव्वा ? उच्यते-उद्वेसिकादि अनुजानंते तेहिं सव्वेहिं पाणा हंतव्वा उवद्वेतव्वा हि अणुणाता भवंति, उक्तं हि-‘तमथावराणं’ तम्हा उद्वेसियाणं भुजो, अथैपामेवोद्वेसिकादि अनुमन्यमानानां च को दोषः ? उच्यते, अनिमोक्षः, अमुच्यमानाश्च चातुरंते संसारकंतारे आगच्छंति छेदाए, यथा ग्रामाय गच्छति, एवं आगंतारो, देसच्छेदो हत्थच्छेदादि, मव्वच्छेदो सीमादि, जाव कलंकलिभावभागिणो भविस्संति । किंचान्यत्-वहूणं तज्जणणं जाव आभागी-
भविस्संति, अणादीयं च णं जाव अणुपरियाट्टिस्संति, ते णो सिज्झिस्संति, जेसिं तुल्ला जे पुण अत्तोवमेण सव्वजीवेहिं तुल्ला सुह-
दुक्खतुल्ला, णत्थि तहा माणं सरणं, पत्तेयं तुल्ला ३ एवं मण्णमाणा तत्थ जे ते समणा माहणा एवमाइक्खंति सव्वे पाणा न हंतव्वा तच्चाहता, एवं उद्वेसिकादिविवज्जिणो ते णो आगंतुगा च्छेदाए, तं चेव पडिलोभं जाव सव्वदुक्खाण अंतं करेस्संति । भणियाणि किरियाट्टाणाणि, एत्थ पुण पडिसमणेणं कीरति-इरियावहियावजा वारस किरियाट्टाणा अधम्मपक्खेऽणुवममे समोतारिज्जंति, तेण बुचि-इच्चेतेसु चारससु किरियाट्टाणेसु वट्टमाणा जीवा (सूत्रं ४३), अतीतकाले णोवि सिज्झंसुत्ति, संपयं काले णोवि सिज्झंति, एवं अणागते णोवि सिज्झिस्संति, तेरसमे किरियाट्टाणे वट्टमाणा सिज्झंसु इचाइ, एवं सो भिक्खू जो पोंडरीए बुत्तो किरियाट्टाणवज्जओ अधम्मपक्खअणुवमवज्जओ य किरियाट्टाणसेवी धम्मपक्खद्वित्तो उभसंतो आयट्ठी जो अप्पाणं रक्खति

जतो आयरक्खिओ भवति आत्मवान्, लोकेऽपि वेद्यते, अरक्खंतो अनात्मवान्, अथवा अप्पएण से अहो आयुद्धी, अप्पणो हितो इह परत्थ य लोए, चोरादी दोसुवि लोएसु अप्पणो अहितो, अप्पगुत्ता ण परपच्चएण लोपंत्तिणिमिच्चं आत्मनैव संजमजोए जुंजंति, ण परपच्चयुद्धं, सयमेव परक्कमिति, केइ पुण भणंति—ईश्वरात्संप्रवर्त्तेत, निवर्त्तेत तथेस्वरात् । सर्वभावास्तथाभावाः, पुरुषः स्थास्तुर्न विद्यते ॥१॥ 'सर्वे भावा तथाभावाः' एतच्च आयपरक्कमगहणेण परिहृतं भवति, एवं प्रकृतिकालस्वभावानामपि आत-परक्कमगहणेण पडिसेधो कतो भवति, अप्पाणं रक्खंतो आयरक्खतो भवति, आताणुरक्खतो वा अनु पश्चाद्भावे किरियाद्वाण-सेविणो, तेण अधम्ममफलेण दुक्खेण संपपुत्ते कं पिजमाणे दट्ठुं जस्सेवं कंषो भवति से आताणुकंपए, परमात्मानं वाऽनुक्कम्पमानः, आत्मना ह्यात्मानमनुक्कम्पते, तदनुक्कम्पते तदनुग्रहात्, आतणिप्फेडए अत्ताणं संसारचारगा णिप्फेडिति, अत्ताणं गाणादीहि गुणेहि णिप्फेडंति आतणिप्फेडए, अत्ताणमेव पडिसाहरेज्जासित्ति वेमि किरियाद्वाणेहिंतो पडिसाहरति २ चा अकिरियं ठावेइ ॥ इति द्वितीयथुतस्कन्धे द्वितीयाध्ययनं क्रियास्थानाख्यं समाप्तम् ॥

अज्झयणाभिसम्बन्धो—तेण भिक्खुणा कम्मक्खयसमुट्ठितेण किरियाद्वाणविवज्जएण तेरसमकिरियाद्वाणासेविणा आहारगुत्तेण भवितव्वं, वक्ष्यति—'आहारगुत्ते समिते सहिए सदा जएज्जासित्तिवेमि,' जो फासुगाहारो सो आहारगुत्तो भवति, तत्र उच्यते—केयि जीवा सचित्ताहारत्ति, को वा किमाहारेति ?, एतेणामिसंबन्धेन ततियमज्झयणमायातं आहारपरिणा, फासुगाहारो सो आहारगुत्तो भवति. चत्तारि अणुओगदारा, पुब्बाणुपुब्बीए ततियं पच्छाणुपुब्बीए पंचमं अणानुपुब्बीए एगादिमत्तगच्छगता जाव ३, णामणिप्फणे आहारपरिणा, आहारो णिक्खिवितव्वो परिणाए य, आहारणिक्खेवो पंचहा—णामं ठवणा ॥१६९॥ गाहा,

एसो खलु दन्त्रे सच्चित्त ॥१७०॥ गाहा, दव्याणि आहारेति दव्याहारो, सो तिविहो-सचित्तादि ३, सचित्तो छव्विधो-पुढ-
विजो पुढविकार्यादि, पुढवी लोणमादी अपि कर्हममपि कर्हमपिडादानं च, आउक्काओ सचित्तो भोमतलागादि अंतरिक्खो य,
तेउक्काओ सचित्तो आहारो इदगपापादिसु, महत्तेसु अ अग्गिगट्ठाणेषु अ अग्गिमूसगा संमुच्छंति, ते तं चैव सचित्तं अग्गिमाहारंति,
सेसा मणूमादयो ण तरति जलमाणं सचित्तं अग्गिमाहारेतुं, उक्तं हि-‘एको नास्ति अवक्तव्यस्याग्गेरनास्थानमित्रवत्’, लोमाहारो
पुण तेसिं होति हेमंते सीतेवि तावैताणं, सो पुण जो अग्गीओ प्रकाशः प्रतापः सो सचित्तोत्ति वा, सचित्तं ते पुण नियमा
आहारंति जीवा, जेण सीतेण खुणखुणंतो अद्धमतओवि आसासति, जहा मुच्छित्तो पाणिण, वाउक्काओ लोमाहारो सीयलएण वातेण
अप्याइज्जति, वणस्सती कन्दमूलादी, तसा अंडके जीवंते चैव सप्पा गस्संति, मणूमावि केइ छुहाइता जीवंतिया चैव मंदुक्कडिविया,
एवं अचिच्चो मीसओ अवि भासितव्वो, गेवरि(णवर)अग्गी अचिच्चो भणितव्वो, अथ ‘भंते ! ओदणे ओदणकुम्मासे’ भणितो
दव्याहारो, खेत्ताहारो जो जस्स णगस्स आहारो, आहार्यत इत्याहारः विसओ आहागेत्ति बुच्चति, जहा मधुराहारो खेत्ताहारो
यस्सट्ठो व स्नेहोदनादि, इदाणि भावाहारो, तेसिं चैव सचित्ताचित्तमीसगाणं दव्याणं जे वण्णाइणो ते बुद्धीए वीसुं २ काउण आहा-
रिज्जमाणो भावाहारो भवति, तत्थवि कडुक्रयायं विलमधुरमादि जिब्बिमदियविसयोत्तिकाउण प्रायेण वेप्पति, उक्तं हि राइभत्ते-
भावतो तित्ते वा जाव मधुरे वा, इतरेऽपि चानुपंगेण, उक्तं हि-‘जडो जं वा तं’ मृदुविशदवाष्पाढ्यश्चौदनः प्रशस्यते, शीतोदकेन
प्रशस्यते, शीतोदकं तु प्रशस्यते, एवं तावद्भावाहारो द्रव्याश्रय उक्तः, इदाणि जो आहारेति आहारओ तमाश्रित्य भाव उच्यते-
सव्वो आहारेन्तो उदइयस्म भावस्स आहारेति, कयरस्स उदइयस्सा ? , वेअणिज्जस्म कम्मस्स उदएणं, ‘पंचेव आणुपुव्वीए’

जम्हा वुत्तं—‘चउहिं ठाणेहिं आहारसण्णा समुपज्जति, तंजहा—ओमक्रोडुताए छुधावेदणिजस्स रुम्मरस्स उदएणं मतीए तदड्डोव-
मेण’ जम्हा उदयिकस्स, कुट्टे उदयीयस्स कर्मणः उदयात् आहरेति, केजलीणवि औदयिकपारिणामिको भावो—इति, तम्हा सिद्धो,
भावाहारो तिविहो—ओए लोमो’ अ पक्खेवे, एएअं तिण्हवि एक्काए चेव गाथाए संखेवक्खणं, तं०—‘मरीरेणोयाहारो तयाइ
फासेण लोमआहारो ।’ पक्खेवो जं मरीरस्स पज्जतीए, पज्जत्तो वा आहारेति, जो ओयाहारो एतस्म वक्खणं गाथाए पुव्वद्वेण
तं०—ओयाहारा जीया सन्वे ॥१७२॥ गाहा, आहारगअप्पजत्तगा, ओजत्ति मरीरं ओजाहारा—मरीराहारा. कतरे ? सन्वे आहा-
रगा, जे आहारंति, ते पुण तत्तत्तेल्लसंपाणपक्खेव०, इह मरीरपज्जतीए पज्जत्तगा वा पज्जप्पमाणा वा, मरीरपज्जती पुण आहारपज्जतीए
पज्जप्पमाणस्सेव, सव्वंधे आहविय जाव मरीरपज्जत्तगस्स ओयाहारो होति, किं वुच्चते ?—ओयाहारा जीवा सन्वे आहारगा अप-
ज्जत्तगा उच्यन्ते, इंदियआणुप्राणभासमणोपज्जतीहिं अपज्जत्ता, वुत्तं ओयाहारवक्खणं, इदाणि लोमाहारस्स भवति, तयाइ फासेण
य लोमाहारंति, एतस्म गाहापादस्म पुरिच्छीए गाथाए पच्छिमद्वेण वक्खणं—‘पज्जत्तगा तु लोमे पक्खेवे होइ भयितव्वा’ कतरीए
पज्जतीए आहवेतुं ? तत्थ तगा वेप्पति फासिदियमित्यर्थः, जं उण्हामित्तो छांयं गंतूण छायायोगलेहिं आत्तामति सव्वगात-
लोमक्खणपविट्ठेहिं, आत्तामति शीतवातेण वागादीयउक्खेवणगादीवातेण वा, आत्तामति ण्हायंतो वा, एवमादि लोमाहारोत्ति,
गन्धेवि लोमाहागे चेव, जेण पक्खेवाहार इध आहारिजंतो आहारो, तेन चक्षुष्मता अन्येन वा ण दीसति लोमाहारः लोप इव, लोपः
अदर्शनमित्यर्थः, जे अदीसंता चोरा हरति ते लोमाहारा वुच्चंति, एसो पुण लोमाहारो णिच्चमेव भमति अनाभोगणिच्चित्तो आभोगणिच्च-
चित्तो वा, पक्खेवाहारो पुण भाइजति, का भयणा ? कदाइ आहारेइ जहा उत्तरा कुरा अट्टमेण भत्तकालेण पक्खेवमाहारमाहारेति, इ

संखेज्जगत्तासाउआणं अणियओ, तयाइ फासेणंति बुत्तं । इदाणिं पक्खेवगाहारस्स वक्खाणं, तेनोव्यते-एगिंदियणारगाणं देवाणं चेव णत्थि पक्खेवो । सेसाणं पक्खेवो संसारत्थाण जीवाणं ॥१७३॥ सेसाणेगिंदियवज्जाणं ओरालियसरीरीणं जेसिं जिंभिदियमत्थि ते पक्खेवाहारा, एकेत्वाचार्या एतदेव त्रिविधं आहारं अन्यथा ब्रुवते, तंजहा-पक्खेवाहारः ओयाहारः लोमाहार इति त्रयः, जिह्वेन्द्रियेन लभ्यते स्थूलशरीरे प्रक्षिप्यते सो पक्खेवाहारो, यो घ्राणदर्शनश्रवणरूपलभ्यते धातोः परिणाम्यते ओजाहारो, यः स्पर्शनोपलभ्यते धातोः परिणाम्यते स लोमाहारः, बुत्तो आहारो, अप्पाहारगा बहुआहारगा य इदाणिं वत्तव्वया जे जत्तियं वा कालं आहारगा भवंति, कालं ताव भणति-एक्कं च दो व समए तिणिण व समए मुहुत्तमद्धं वा । सादीमणादिमणिहणं वा कालमणाहारगा जीवा ॥१७४॥ बुत्तो कालो गाथासिद्ध एव ॥ इदाणिं अणाहारगा बुच्चंति ते दुविधा, छउमत्था केवली य, तत्थ छउमत्था अणाहारगा-एक्कं च दो व समए केवलिपरिवज्जिया अणाहारा । मंथंमि दोणिण लोगे य पूरिते तिच्चि समयया तु 'एगं च दो व समए'त्ति विगहगतीए, केवली अणाहारा दुविधा-सिद्धकेवली अणाहारा भवत्थकेवलिअणाहारा, भवत्थकेवलिअणाहारा दुविधा. तंजहा-सयोगी० अयोगी०, मयोरिगिभवत्थकेवलिअणाहारा समुग्धातगता, ते पुण मंथंमि दोणिण, मंथं पूरंतो लोए भवति तइए समए, णियइंतो पंचमसमए, लोगं पूरेति चउत्थसमएत्ति तिसुवि अणाहारो, इदाणिं अजोगिभवत्थकेवलिअणाहारओ गाथासिद्धो चेव अंतोमुहुत्तं, सिद्धकेवलिअणाहारओवि गाथासिद्धो सादीयअणिधणो सिद्धअणाहारो, जोएण कम्मएणं आहारेती अणंतरं जीवो । तेण परं मीसेणं जाव सरीरस्स पज्जत्ती (निप्फत्ती) ॥१७७॥ उववज्जमाणा चेव सव्वबंधे कम्मगजोगेणं आहारेति, तओ मीसेण जाव ओरालियसरीरपज्जत्तीए पज्जत्तो भवति, पच्छा ओरालियमिसमसरीरेण चेव

आहारेति, एवं वेदविव्यं, आहारगसरीरेणं पुण निग्रमा आहारगो चैव, वृत्तो आहारो । इदानीं परिणया जहा सत्थपरि-
 ण्णाए भणित्ता निक्खेवे, सुत्ताणुगमे सुत्तं-सुअं मे आउसंतेणं० (सूत्रं ४४) इह खलु आहारपरिणया तस्स णं अयमद्वो इह खलु
 पाईणं वा ४ पणवगदिसाओ पडुच्च, सव्वाओत्ति सव्वाओवि दियाओ उडुं अघो अ गहिताओ, सव्वसंखेवेण चत्तारि
 वीजकाया, वीजमेव कायो वीजं इत्यर्थः, तंजहा-अगं वीजाणि जेसिं तिलमादीणं सालिकलमअतसिमादीयावि, तणा, अगं वीजं
 जेसिं वा अगलता सप्पति परं होति वा ते अगं वीजा, मूलवीजा वा अल्लुगमादी, पोरु उच्छुगमादी, खंधवीजा सहइमादी, तदंतं
 नागार्जुनीयास्तु 'वणस्सइकाइयाणं पंचविहा वीजवक्कंती एवमाहिज्ज-तंजहा-अगमूलपोरुखंधवीयरुहा छट्ठावि एगेदिया
 संमुच्छिमा वीया जायंते' जहा उदावणे दडुं समाणे गाणाविधाणि हरिताणि संमुच्छंति, पउमीणीओ वा नवए तलाए संमुच्छंति,
 पुराणेवि कत्थयि पुवं ण होतुं पच्छा संमुच्छंति, उक्तं हि- 'पवं च राजहंमाथ' 'तेसिं च णं अहावीजेणं' ति यद्यस्य वीजं तत्र
 तदेव प्रस्रयते यथा शालित्रीजे शाल्यदुरो जायते, न कोद्रवादयः, अथवाऽवकागेन जं जत्थ खेत्ते जायते, यथा सुमज्जितकेदार-
 पल्लवे प्रावृट्काले शालिजीयते यथा शालीत्रीजे शाल्यंकुरः, पापाणोपरि नोपयते न वा उत्तोऽपि जायते, अथवा भूम्यम्बुकालाका-
 शवीजसंयोगो गृह्यते, अथावकाशग्रहणेण०, एगतिया एगे ण सव्वे, जेऽवि वणस्सत्तिक्राये तेऽवि रुक्खा उम्मज्जणवट्ठणा, सेसाओ
 अपुहविजोणिया, पृथग् वियोनियेपां, उत्पत्तिः आधारः प्रस्रतियोनिरित्यर्थः, यु मिश्रणे, यौतीति योनिः, मिश्रमात्रमापद्यन्त इत्यर्थः,
 कर्मणसरीर वा, जीवो वृक्षभावपुरस्कृतः, या च प्रस्रतिः क्षमाभूमिमंतरेण न प्रस्रयते सो पुहविजोणियो भवति, जहा जलं न
 जायते, जत्थ जस्स जोणी सो तत्थेव संभवति पंकजवत् वीजाङ्कुरवद्वा, उक्तं च- "कुसुमपुरोप्ते वीजे मथुरायां नाङ्कुरः समुद्भवति ।

यत्रैव तस्य वीजं, तत्रैवोत्पद्यते ग्रमवः ॥१॥” तथा यथा प्रतिचन्द्रकस्य दिक्षु समुद्भवः स चैकान दृश्यते, प्रतिमुखस्य वाऽऽदर्शके प्रतिभो दृश्यते, एत एव तदुक्तं भवति—या हि यत्र यस्य योनिः सा तत्रैव सम्भवति, पुढविचक्रमिति, केसिंचि आलावगो चैव एव पन्थि, जेसिंचि अत्थि तेसिंचि उक्तार्थ एव तस्मग्रहणेन, तहावि विसेसो बुच्चति, जहा तंतुजोणिओ पडो तंतु-मय इत्यर्थः, कारणान्तरितः क्रियमाणो तंतुष्वेव भवति, न देशान्तराभ्यां, ह्रियते वा, वृक्षस्त्वेवं, न चैवं कथमिति ?, उच्यते— नोई सामलपुढविकाइए पुरेखडो पुढविकायसरीर विप्पजहाय तंमि चैव देशे सशरीरे अण्णोसु वा तत्संनिकृष्टपुढविकायिएसु रुखत्ताए विउट्टति, तत्थ कायांतरसंक्रमे क्रमो धेयति, अण्णो पुण देशांतरातो समायतो वा परकायतो वा आगम्म रुखत्ताए वप्पमति, तज्जोणिया तस्सभावो, तव्वक्कमत्ति तं चैव जोणियमिति, जहा जा जस्स जोणी सो तम्मि चैव संभनति, णणत्थ यथा पापाणात् सुवर्णं जायते, न सर्वस्मात् पापाणात् जायत इति, एवं पुढविजोणिओ पुढविसंभवो पुढविउवक्कसो य ण सव्वाओ पुढ-वीओ जायते, कणं पुग भूमीय उस्सरिछे पत्थरोवरि वा णो जायते ?, तज्जोणियग्रहणेण तु सव्वमेतं परिहरितं गहिंयं च भवति, कम्मभोवगा कम्मजोगा भवति, जो जस्स जोगो भवति सो तस्स उगजोगो बुच्चति, यथा रूपवानेप दार उगजीवनीयो, सो रूवेण कुलेण जीलेण य तीसे एवंगुणजातीयाए दारियाए, दारिकाए चैव दारको, सोऽत्रि एतस्स उवयोगो, एवं तेहिं तव्विधाइं कम्माइं कताइं रुखवारोहअणिवत्तगाइं जेसिं रुख्खाण णेहउवइक्क भवति, तहा मंडगमध्ये किंचि जं णिज्जरइ तं उवइक्कं, सिणेहस्स वा तेह्हस्स वा वयस्स ना ३, मरमाणं अणोवइक्कं, तहा आहगः प्रमाणो घटः, आहगप्रमाणस्यैव मैयस्य द्रव्यस्येतरस्य वा उवयोगो, पत्र-पुष्पफलादिलक्षणव्यतिरिक्तानां ण तेसिं अण्णपुढविकाइयादिशरीरेणोवयोगो, कम्मणिदाणत्ति णियणं हेतुः कारणमित्य-

नर्थान्तरं, वातिकस्य हि व्याधेः वातलद्रव्याहार एव निदानं, एवं पित्तियग्नियमाणिदानं, यथा नानिदानो
व्याधिः उत्पद्यते एवं कर्मनिदानमन्तरेण न शरीरोत्पत्तिः भवतीत्यत उच्यते-कर्मणिदानेन, तथा च कर्म०, कतरं कर्मं ?,
रुक्खणामागतं तस्सोदणं णाणाविहजोणियासु, पुढवीति तेमिपि जो पुढवी 'मच्चित्तसंचमिथाधैकशः' तथाप्रकारा योनिः, णाणा-
विधानां च अण्णेसि पुढविकाइयादीणं छण्हं कायाणं जोणी विउट्ठति, विवियोगे, विजेल्य पृथिवीकायं वृक्षन्वमभिसंप्राप्य
वर्तन्ते विउट्ठति । ते जीवा तेसिं सिणेहं ते जीवत्ति जे पुढविकाइएसु उववण्णा तासिंति जासु उमादाणभूतासु उववण्णा
अविद्धत्थजोणियासु उववण्णा, सिणेहो णाम सरीरमारो तं आपिंति, ण य एगंतेण चैव तं वत्थुं विद्धंसेति, को दिद्धंतो ?, जहा
अंगत्थो जीवो मातुगातुम्हं पि आहारेति, ण य माऊए किंचिवि पीलं जनयति, स्त्रीपुंमो वा परस्परगात्रसंस्पर्शात् पुष्टिर्भवति, न
च तयोः पीडा भवति, जहा अंवस्म य णिंवस्म य, णिंवावयवा अंवमणुपविसित्ताण दूसेति, ण य णिंवस्म पीडा भवति, जेण
वद्धंते णिवः, एसोऽवि वणस्सइकायिको रुक्खो तासिं पुढवीणं सिणेहमापिंवेइ, ण य तेसि पीडं जणयति, कदापि पीडं जणयति
असमाणवण्णगंधरसस्पर्शात्, एवं उववज्जमाणान आहारो भवति ता, परिवड्डमाणा पुण परिवड्डयंते जीवा आहारंति पुढविशरीरं
जाव शरीरसन्निकृष्टं आउक्कायं पि अतल्लिक्खं भोमं वा, भोमं भूमीतो उडिंभदिय जातो, पाणितं जं सुमं चैव भूमित्थं, वटंतमवहंतं
वा, तेउच्छरादिवाओ भूमिल्लणाओ वा आगामाओ वा, वणस्मई परोप्परं मूला संयत्ता, जहा अंवस्म, तह काउगोकरिममाणा
पुरिसादि, नागार्जुनीयास्तु अन्नं च णं असंवद्धं पुढवित्तीरं जाव णाणाविधाणं तगथावगणं अचित्तं कुञ्चति जंतवो, पुण्वविउट्ठं
चैव जीवेणं जीवमहगतं आहारत्ताए गेण्हति, तपि जया मरीरत्ताए परिणामेति तदा अचेतनीकरोति, कथं वा अण्णेण जीवेण

परिग्रहितं ताव अणमरीरत्ताए ण परिणमेति ? जया पुण परिचत्तं भवति, जेणेव जीवेण सरीरगं णिव्वत्तितमासी तदा अणो जीवो आहारेति, पगिविद्वन्थंति ग्राक्त्तेन जीवेन सुक्तं, पुव्वाहारियंति, तं सरीरगं जो वणस्सइकाइओ पुढविसरीरगं आहारेति तं पि तेहि जीवेहि 'आहारगा य पाणा' इति काऊण चेव णिव्वत्तितं, अत एतदुक्तं भवति—पुव्वगहारितमेवान्यै जीवैराहार्यते, तयाऽऽहारिंति च जे एगिंदिया एते तयाए चेव आहारेति फासिंदिएणेत्यर्थः, जेसिपि जिंभिदियमत्थि तेसिपि पुव्वं फासिंदिएण स्पृशित्वा पश्चात्, जिह्वेन्द्रियमध्यस्ति ?, उच्यते, यस्मात् जिह्वा स्पर्शं गृह्णाति, अग्निना अनाखादनीयेन स्पृष्टा दह्यते, एवमन्यदपि दन्तौष्ठ-तालवादि स्पर्शं वेत्ति, न च तत्र किञ्चिदन्यदास्वादयति, विपरिणतंति पुढविकाइयत्तणं मोत्तूणं विविधैः प्रकारैः तमेव वृक्षत्वं परिणतं, स्मारूविकडंति ममानरूविकडं वृक्षत्वेन परिणामितमित्यर्थः, सद्यप्यणत्ताए आहारेति, नागार्जुनीयास्तु एवं सम्प्रति-पन्ना—अवरेणं पणं, कतरं ?, संबंधमसंबंधं वा, जो पुढविकाइयमरीरेहिं तस्यापतितैर्भोगैः संश्लेष इत्यर्थः, तेसिं तं पुढवितप्पहमताए सिणेहमाहारयंति, असंबद्धं पुण जं पासत्तो पुढविसरीरं वा ते पुण पणत्ताही आलावगावि भणंति, तेभिं पुराणगुणे गंधरसे अवरेणवि य णं, कतरे अवरे वा ?, पावरं, जं उववज्जेणेण गहितं अवशिष्टमूलादिभ्यः, जहा गब्भक्कंति एण जाव लब्धंति, तत्थवि दुल्लहचोधिं, पंच पिलगाओ इंदियाणि वा णिव्वत्तेति ताव, अवशिष्टा एवमेव निषेकादयः, एवं तेवि रुक्खजीवा जाय मूलादीणि णिव्वत्तेति ताव णो अवरं भवति, आदिशरीरमित्यर्थः, मूलकन्दादि जाव चीजं ताव अवगाइं बुच्चंति, अन्यानीत्यर्थः, पाणावपणत्ति, नानार्थान्तरत्वेन वणत्ति पंचविधा, तंजहा—किण्हा नीला खदिशंशपादि, पाणाशरीरत्ति पाणाविधेभ्यः पुद्गलानां हारत्वेन गृहीत्वा आत्मशरीराणि विविधं कुर्वन्ति विकुर्वन्ति, अथवा पाणाविधमरीरा पाणाविधपुद्गला विह्वन्ति च, अल्पशरीराश्च

तदा सुरुवा दुरुवा थिरसंघयणा दुब्यलसंघयणा इत्यर्थः, अप्रकाशयदप्रकाशत्वेन रसवीर्यविभागं ततश्च भेदाथ बहवो विभावयितव्याः, विविधपुद्गलापि विकुर्विता ते जीवा इति, केषांचिद् न जीवाः नानस्पत्याः तत्प्रतिषेधार्थमुच्यते—ते जीवा कम्मा, कथं जीवाः, कुञ्चनात्सरोहादंकुरात् आपदाहारकर्म्मार्च, कम्पो वणस्पतिणामस्म कम्मस्सोदण्ण, न त्वीश्वरसृष्टाः अदृष्टेन वा द्रव्याणि वेत्यादि, एस् ताव पुढविजोणिओ रुक्खो बुत्तो, इदाणिं तंमि चेव पुढविजोणिए रुक्खे अण्णो रुक्खत्ताए वक्कमति-अथावरं पुरक्खवायं० (सूत्रं ४६), अथेत्यनन्तरे अथावर पूर्वमाख्यातं, गणधरो सीसाणं अक्खाति, तित्थगरेण अक्खातंति, अथेत्यनन्तर्ये पुनर्विशेषणे, आङ् मर्यादाभिधिभ्योः ख्या प्रकथने, पुनः आख्यायते, घोषवत्स्पर्शतः ख्यादेशे कृते पुनराख्यातं भवति, तस्मैव रुक्खस्म किंचिदन्यदाख्यातं, इहेगतिया मत्ता रुक्खजोणिया, कतरेति?, पुढविजोणिएसु रुक्खेसु जो एते आदि-जीवा पुढविजोणिएसु रुक्खेसु रुक्खत्ताए वक्कंता तेसु चेव अविभिन्नेसु मूलादिमहितत्वेन तमेव रुक्ख परिवृंह्यमाणा रुक्खत्ताए विउदंति, सेसं तथैव जाव भवति मक्खातं, किं तं पुरा अक्खातं पुनर्वा आख्यातं?, एस् ताव रुक्खो अविसिद्धो बुत्तो, पढमो पुढविजोणिओ रुक्खो, वितिओ पुढविजोणिओ रुक्खाओ तन्निश्रयोत्पद्यते, ततिओ रुक्खजोणिओ रुक्खो, यदुक्तं भवति—योऽसावाद्यनिश्रयोत्पन्नः तस्यैव निश्रया जातः, अत्र च अनवस्था न नोदनीया, तृतीय एव वृक्षः प्रकारे, स चैपामेव भावात्, एते तिन्नि सुत्तदंडगा, चतुर्थस्तु तृतीयवृक्षमूलादिनिवेशप्रतिपादकः, एवमव्याकुलेन चेतसा पर्यालोच्य सूत्रदण्डकाः अन्यत्रापि नेतव्याः, एवमनयैव भंग्या अज्झारुहेण चत्तारि दण्डकाः, साधारणानामेक एव दण्डकः, तेषु येऽन्ये उत्पद्यन्ते तेषां विभापाभावः, रुक्खेहिं रुक्खजोणिए, मूलेहिं जाव हस्तिहिंवि तिणिण, अत्र द्वितीयतृतीयावेकमेवेतिकृत्वा चतुर्थसूत्रदण्डकाभावः, अपक्रायिकानां

चतुर्थोऽत्र शेषेषु दंडकः, अग्निकायिकानां चतुर्थो, आवाकादिषु मूपकाः, इद्राणि सो चेव विसेसो मूलादिणा दसविधेण विसेसेण विसेसिज्जइ, शरीरवत्, यथा शरीरमविशिष्टं तदेव पाण्यादिभिर्विशेषैर्विशिष्यते, वनवद्वा ग्रामगृहवद्वा विषयवद्वा, एवं रुक्खेत्ति अविशिष्टो उवक्कमो बुत्तो, सो पुण विसेसिज्जइ मूलत्ताए, मूलं नाम मूलिया, जेहिं मूलिया पइड्डियाओ, भूम्यन्तर्गत एव स कन्दः खन्ध-स्योवरि खन्धो तथा छल्ली सन्दरुक्खसरीराणि सालेसुवि होइ खंधाओ, सालो अङ्कुरा इत्यर्थः, प्रत्रालेहिंतो पत्राला पत्ता पत्तंतरेसु फलाणि रुलेहिंतो वीजाणि०॥ अद्वाचरं पुक्कवायं इहेगतिया० (सूत्रं), रुक्खजोणिएसु रुक्खेसु अब्भारुहत्ताए, रुहं जन्मनि, अहियं आरुहंति ते अज्झायारुहा, रुक्खस्स उवरिं, अत्र रुक्खो पगतो, लतावह्निरुक्खगंति, सो पुण पिप्पलो वा अण्णो वा कोयि रुक्खो, अण्णस्म उवरिं जातो, एवं तणओमहिहरिएसु चत्तारि आलावगा भाणितव्वा, कुहणेसु इक्को चेव, सव्वेसिं कायाणं पुढ-विमूलाहारोत्तिकाऊणं तेण पुंवि पुढविंसंभवा बुच्चंति, एवं ताव एते वणस्सइकाईया, लो गोवि संपडिच्चति जीमंति जेण सुहपण-वणिज्जत्तिकाऊण पढमं भणित्ता, सेमा एभिदिद्या पुढविकाईयादयो चत्तारि दुमदहणिज्जत्तिकाऊण पच्छा बुच्चंति, वणस्सइकाईया-णंतर तु तसकाओ, सो पुण णेरईओ तिरिक्खजोणिओ मणुओ देवेत्ति, तत्थ नेरइया एगंतेण अप्पच्चक्खत्तिकाऊण ण भणंति, ते पुनरनुमानग्राह्या, तेण ण भणंति, तेसिं आहारोवधिः अनुमानिरुइत्तिका नापदिश्यते, म तु एगंतासुभो ओजसा न प्रक्षेपाहारः, देवा अपि साम्प्रतं प्रायेणानुमानिका एव, तेसुवि एगंततो आहारो ओजसा, मणभक्खणेण य, सो पुण आभोगणिव्वत्तितो अणा-भोगणिव्वत्तितो य, जहा पणत्तीए अणाभोगेण अणुसमतिगो, आभोगेणं जहं चउत्थं उक्कोसं तेत्तीसाए वाससहस्सेहिं अत्थतो चेव बुच्चति, इह सुत्ते वणमत्तिकाइयाणंतरं मणुस्सा, सतिरिक्खजोणिएत्ति मच्चितंतरत्तिकाउं पढमं बुच्चंति । अद्वाचरं पाणा-

विधाणं मणुस्साणं (सूत्रं ५७) आरियाणं मिलक्खुण तेमिं अथ वीजं, मणुस्सणीजमेव हि मणुस्सस्स ग्राहुम्विण्यतः वीजं भवति, तं तु शुक्रं शोणितं च, तं पुण उभयमपि यदा अविद्धत्थं भवति, अथावकासेचि जोणि गहिता अविद्धत्था, एत्थ चउभंगो-
वीजं निरुवहतं जोणी निरुवहता वीजं निरुवहतं जोणी उवहता^०, एवं सत्तकोट्टा इत्थिचिकाज्जं अंतोदरस्स अथावकासो भवति,
इत्थीए पुरिमस्स यः स्त्रीपुरुषसंयोगः उत्तराधराणिसंयोगवत् संस्पर्शकर्म, आह हि-‘चक्रं चक्रेण संपीड्य, मर्त्यजवनांतराणी’
कर्म करोति इति कर्मकरा, कर्मममर्था वा कम्मकडा, अविद्धन्था इत्यर्थः, विध्वंस्यते तु—पंचपंचाशिका नारी, सप्तसप्तिकः
पुमान् । एत्थ पुण मेहुणं मेहुणभावो मिथुनकर्म वा मैथुनं, मैथुनग्रत्ययिकः मेहुणवत्तीओ, अण्णोवि आलिगणावतासणसंजोगो
अणंगकीडा च अत्थि, नत्तमौ गण्यते गभोत्पत्तौ, ते दुहतोचि सिणेहं, सिणेहो नाम अन्योऽन्यगात्रसंस्पर्शः, तद्यथा आहारस्य
आहारितस्य, शोणितमांसमेदोऽस्थिमज्जाशुक्रान्तो भवति पुरुषे नार्या उपजातः, स यदा पुरुषस्नेहः शुक्रान्तो नार्योदरमनुप्रविश्य
नार्योजया सह संयुज्यते तदा मो सिणेहो क्षीरोदकवत् अणमणं संचिणति, गृह्णातीत्यर्थः, ‘तत्थ जीवे’चि तस्मिन् तत्थमणु-
पपविट्ठे सिणेहे स्वकर्मनिवृत्तितस्यलिङ्गा इत्थिचाए पुं^० नपुं^० विउट्ठति, माओउयं सोणियं पितुः शुक्रं, ततो पच्छा जं से माता णाणा-
विथाओ रमविहीओ (विगइओ) क्षीरनीरादिआउ णव विगइओ, जोवि ओदणादि अविगतो आहारो भवति मोपि प्राक्तनात् भावा-
द्यदा विगतो भवति सरीरत्वेन परिणामितो भवति तदा आहार्यते, उक्तं हि-‘एगिंदियक्षरीगणि लोममाहारेंति, एगदेसोचि तस्स
फलवेटसरिसा रसहरणीए यथोत्पलनालेन आपिचत्थापः, ततो कायातो अभिणिवट्टमाणाइं, ३ इत्थि चैव एगता जनयति आत्मा,
नपुंमको वेत्यर्थः, स्वकर्मविहितमेव तेषां जन्मनि मणुस्सस्स णामस्स कम्मस्स उदएणं, न खेत्तवलं, तं तु दुगे मातापितरौ समनु-

गृहीतः, विशेषतस्तु माता, अत एतदुक्तं भवति, 'इत्थि वेगया जगयंति' एकदा नाम कदाचित् स्त्रियं कदाचित्पुरुषं कदाचिद् गर्भगत एव मरति, तेन न जनितो भवति, ते जीवा डहरा खीरं सपि, खीरं मातुःस्तन्यं, सपि घृतं वा पत्रणीतं वा, सेसं कंठयं, एवं ताव गन्धवर्कतियमणुस्सा भणिता जहा जायंति आहारयंति । इदाणि संमुच्छिमणुस्साणं अवसरो पत्तो, सो अ उवरिं दुरुतसंभवे बुच्चिस्सति, इदाणि पंचिदियतिरिक्खजोणिया भणन्ति, तत्थन्नि पढमं जलयरा-अथावरं पाणाविघाणं जलयराणं (सूत्रं ५८), मज्जा मत्ता सीतेणं, अथवा जेण इत्थीए य पुरिस्स य कम्मकडाए जोणीए एत्थ णं मेहुणं सिणेहं, ते जीवा डहरा समाणा आउं सिणेहं होति, आउकाओ चेव, अथवा जे तत्थ मात्रा ओजसा चेव, आउकायमाहारंति, ण तु पक्खेवेणं, तेणेव ते पुस्संति परिवडुंती य जहा खीराहाराणं खीरेणेव, बुड्डी णं अणुसमयिकी बुड्डी सुहुत्तया दिवसदेवसिया, वणस्सइकाइयाणं सेवालहरियादि तसथावरे जति तते मच्छे चेव खायंति, आह हि-अस्ति मत्स्यस्तिमिर्नाम, अस्ति मत्स्यस्तिमिर्गिलः । तिमितिमिर्गिलोऽप्यस्ति, तिमिर्गिलगिलो राघव ! ॥१॥ ते जीवा पुढविकाइयं कदममद्धियं खायंति आउं निसिता य पित्रंति, खुधिया मच्छं पाणिउल्लं गस्सति, अगणी उदगादि वातं पि लिहंति, वणस्सई बुत्तो, तसकायो जलचरो चेव, मगरो य चउप्पदानुस्सयं उगडुंति, पाणाविधतसपाण जाव पच्चइया । अहावरे चउप्पदानं एगखुराणं एतेसिं अडु, पत्ररि णत्थि आहारे णाणत्तं, जीवा डहराति, सा पक्खिणी ताणि अंडगाणि सएण पेछिळणऽच्छति, एवं गातुम्हाए फुसंति, सरीरं च णिव्वचेति, तं पुण अंडजं कणं चेव भवति पच्छा सरीरं जायते त्रिपुलमादी चम्मपक्खी पोतया, एतेसिं पुण मणुयाण पंचिदियतिरिक्खजोणियाण य सव्वेसिं पि दुविधो आहारो भाणितव्वो, तंजहा-आभोगणिव्वचित्तो य श्रणाभोगणिव्वचित्तो य बुत्तो पंचिदियतिरिक्खजोणियाण य सव्वेसिं पुणाहारो ॥ इदाणि

विगल्लिदिया जे तेसिं तिरिक्खजोणियाहारो बुच्चति-अहावरं इहेगतिथा(सूत्रं ५९)कम्मणिपोणेण जत्थउक्कम्मा णाणाविहाणं तसथावरणं, तसा तिरिक्खजोणियमणूया ओरालियशरीरगता, तेऊ वाऊवि तया चेत्र, थावरा पुहवि अणुस्रयंता, अणुस्रयंता णाम शरीरमनुसृत्य जायन्ते, तंजहा-सचिचेसु तहा जूयाओ लिक्खाओ सेयवतो छप्पदा य मंहुणा पुण माणुमसरोरोवजीविणो मानु-पशरीराश्रयादेव जायन्ते, शरीरोपभुज्यमानेषु पथङ्कादिपु, न त्वन्यत्र, गोरूपानामपि शरीरेषु यूझादयो भवंति गोकीडा य, अचिचेसुवि एतेसु अव्वावणेषु जूवादयो संभवन्ति, अचिचीभूतेसु तु क्कमिकाः संभवन्ति, एवं पंचिदिया नेहंदियाण चउरिंदि-याणंपि सरीरेण अणुसित्ता जायंते जहा विच्छिगस्म उवरिं वहवो विच्छिगा संभवन्ति, अचिचीभूतेसु य किमिकादयो जायंते, उक्काए सचित्ता मूसगा संभवन्ति, जहिं अग्गिपाणादिवत्थाणि अग्गिसोज्झाण चेत्र कीरन्ति, जत्थ अग्गी तत्थ वातोवि अत्थि, जेवि वाउक्काए निस्माए आगासे संभवन्ति, बुत्ता तराथानरा । इदाणि तत्थ पुहविमनुसृत्य नेहंदिया कळुगादयो सम्भवन्ति तेहंदिया कुंथुपिप्पीलिकादयो चतुरिदिया पतंगा, वरिसारचे भूमिं पडिलेहंतो उट्टेति सलभादयः, आउक्काए पूतरगादयो चण-स्सतिक्राए पणगभमरादयो, अचित्तासुवि एतेसु जायंते, ते जीवा तेसिं णाणाविधाणं तसथावरणं पुरा णाणाविधाणं तसथावरणं सरीरेसु सचिचेसु अ अचित्ते अ नेहंदि्यसत्ता दुरुवत्ताए विउट्टेति, दुरुवा णाम सुत्तपुरिसादी मरीरावयवा, तत्थ सचिचेसु मणु-स्साण ताव पोहेसु समिगा गंडोलगा कोट्टाओ अ संभवन्ति संजायन्ते, वाहिं पि णिगतेसुवि उच्चारपासवणादिसु किम्मिया सम्भु-च्छंति, अचित्तेसुवि गोरुवक्केवरेसु य, उदरान्तशः कृम्यादयः संमुच्छंति, तिरिक्खजोणियाणंपि सचित्ते उदरान्तरा० उज्जेसु किम्मिया संभवन्ति, उदरातो विणिग्गनेसु उज्जेसु छगणेसु य किमिगा संमुच्छंति, भणिता दुरुवसंभवा । इदाणि खुसगा बुच्चति-

अथावरं इहेगतिया पाणाविधा जाव कम्मखुरुडुगाए वक्कमंति, खुरुडुगा पाम जीवताण चेव गोमहिसादीणं चम्मस्स अंतो संमुच्छंति, पच्छा ते खायंतो २ चम्मं भोत्तण उट्ठंति, पच्छा ते तेणेव मुहेण लोहितं गीहरंति, अचिच्चेसुवि एते गवादिमरीरेसु संमुच्छंति, अग्निवमडेसु थावरणवि रुक्खाण संमुच्छंति, अचिच्चाण विज्जुघणा ते जीवा, तेसिं पाणाविधाणं, इदाणि तिरिक्ख-जोणियाण अधिकारे चेव वहमाणा एगिंदिया चेव बुच्चंति, तत्थवि पुब्बं आउक्काईआ—अहावरं इहेगतिया सत्ता० सूत्रं ६०), जाव उवक्कमा, पाणाविधेसु तसथावरेसु एगदेसो कीरति तं मरीरगं जं तं आउक्काईया, अहावरं इहेगतिया मरीरगं भवि-स्मति ताव संसिद्धंति वाउजोणिओ आउक्काईओ, उक्तं हि—‘उब्भे वाते०’ तमालस्स वातेण गम्भा संमुच्छंति, वातसंगहिता सचि-द्धंति, संमुच्छिमा पुण सत्ता आउक्काइयत्ताए परिणमन्तीत्यर्थः, ऊर्ध्वभागा ये हि भूम्यन्तरे आउक्काओ संमुच्छति, वायस्हरित-पुगादी, से उडुं च तेहिं पुढविहिंतो उक्खित्तो जो आगासे संमुच्छित्तो, अधोभागेहिं पाडिजति, धाराहिं करगताए वा पुणो परिणतो पाडिजति, तिरियभागेचि जदा तिरियं भवं तिरिच्छं णो पाडिजति, स तु संमुच्छित्तो गुरुत्वाद्वातं पुण जनयंति तद्वि-धानानि तु, तंजहा—ओसो हिमं जाव सुद्धोदए, सेसं तह चेव आलावगा । सव्वेहिं काएहिंतो दुरधिगमा पुढविच्चिकाऊण तेण पच्छा बुच्चिस्मइ, अहावरं इहेगतिया अगणिजोणिया पाणाविद्धानं तसथावरणं (सूत्रं ६१), सचिच्चेसु अचिच्चेसु आमन्नेसु ताव हत्थीणं जुज्झंताणं दंतखडखडासु अगगी संमुच्छति, महिसाण य जुज्झंताणं सिंगेसु अग्गी संमुच्छति, अचेतणा-णइत्थि अट्टिगाणवि, एवं वेइंदियाणवि, तहा णं अट्टिएसु जहा संभवति भाणितव्वं, थावरणं अचेतणाणं पत्थराणं आगासे, आगासे आवडंताणं अग्गी संमुच्छति, अचेतणाणं उत्तराधरारणिजोएण अग्गी संमुच्छति, तहविधाणाणि तु इंगाले जाले चत्तारि आला-

वगा । अथावराणं गाणाविधा, तस्यैवराणं वाउजोणीणं, गाणाविधाणं तस्यैवराणं, न विणा वाऽउकाएण वाउ(अगणि)आए संमुच्छ-
 तिति काऊण जत्थ चेव सचिचे वा अगणिकाओ संमुच्छति, एवं चत्तारि भाणितत्वा ॥ इदाणिं पुढवि-पाणाविधाणं तस्यैव-
 राणं सचिचेसु य अचिचेसु वा, सप्पाणं मत्थए मणी जायति, हत्थीणवि मुचिचा, मत्थएसु सप्पाण य मच्छाण य उदरेसु, मणुस्सा-
 णवि मुत्तसक्कराओ, अचिचाणं पुणरिणमो कलेवरं छगणगादीणि लोणत्ताए परिणमंति, थावराणं सचिचेसु हंसपव्वगेसु मोत्तियाओ
 जायंति, अचिचाणवि लवणागरादिसु कट्टमादि लोणत्ताए परिणमति, अगणीविद्धत्थानिगालादीणि लोणीहोति, एवं चत्तारि
 आलावगा ॥ इदाणिं सव्वसमासो-इहेगतिया सत्ता गाणाविधजोणिया गाणाविधा संभवा जे पुढविजोणिया जहा सण्हपुढवीए
 सक्करे पत्थरा संमुच्छति प्रवालकायस्कान्तादयः, आउजोणिया सरीरेवजोणि, पुढवी पुढवीए, एवं सेमाणवि, शरीराण्येवाहारयंति,
 कम्मुणा गईओ गच्छंति, णिरयादी, कम्मुणा द्विती उक्कोममज्झिमजहणिया, कम्मुणाऽऽरियादिविपज्जासो, जहा मणुस्सो णेरईओ
 होति, मणुस्सखेत्ता णेरइयखेत्तं गच्छंति, काले-णेरइयकालं गच्छंति, मणुस्सगतिभावा देवगतिभावं गच्छति, आयाणह अगुत्तस्मा-
 हारे नरकादिः विपर्यासो, तस्मात् गुप्तः गवेसणा गहणे० घासेसणासमिते गाणादि ३, मदा नित्यकालं यावदायुः, शेषं निर्वाणं वा
 गच्छति, गतो अणुगमो, इदाणिं णया-जाणणा 'णायंमि गिण्हितव्वे' सव्वेसिं पि णया० इति आहारपरिणया सम्मत्ता ॥

एवमाहारगुप्तस्य सतः पापं कर्म न बध्यते, नाप्रत्याख्यानस्य इत्यर्थः, तेनाध्ययनं अपचक्खणाणिरिया णाम, अनुयोग-
 द्वारप्रक्रमः, णामणिप्फण्णे अपचक्खणाणिरियापदङ्गणं-णामं ठवणा गाथा ॥१०९॥ दव्वपचक्खणांति दव्वेणवि पचक्खणं
 दव्वभूतो वा पचक्खति, तत्र द्रव्यस्य द्रव्ययोः द्रव्याणां वा पचक्खणां वा पचक्खति अचिच्तं वा दव्वं पचक्खति तं दव्वं, तं

साधू णवगेण य साधूण सचित्तादि सव्वदव्वणि जावजीवाए पच्चक्खायाइं, सावगोवि य कोई जावजीवाए आउक्कायं जं सव्वं सचित्तं, कन्दमूलफलानि पच्चक्खाति, कोइ सचित्तं आउक्कायं वजेइ, अचित्तं मज्झमंसादि जावजीवाए पच्चक्खाइ, कोई विगती-ओवि सव्वातो जावजीवाए पच्चक्खाति, यदि हि ण वा कोई सव्वातो पच्चक्खाति कोई महाविगतिवज्जाणं आगारं करेइ, सावगावि केवि जावजीवाए मज्झमंसादि वज्जति, दव्वेण पच्चक्खाणं जहा रजोहरणेण हत्थगतेण पच्चक्खनाति, दव्वहेतुं वा पच्चक्खाइ जहा धम्मिमह्त्तस्स, दव्वभूतो वा जो अणुवपुत्तो, गतं दव्वपच्चक्खाणं, अतित्थ वंभणत्ति पडिसेह एव, जहा कोइ केणइ जाइतो कंचि भणत्ति-ण देमित्ति, भावपच्चक्खाणं दुविधं-सूलगुणउत्तरगुण ॥१८०॥ गाहा, मूले सव्वं देसं च विभासा, गतं पच्चक्खाणं, इदाणि किरिया, सा जहा किरियाहुणे, भावपच्चक्खाणेणाधिकारो, भावकिरियाए पयोगकिरियाए ममुदाणकिरियाए वा, तस्स रक्खणहु भावप्रत्याख्यानं तदिह वण्यते, कंहं होज्जइ तप्पच्चइयं अप्रत्याख्यानित्वं ?, अपच्चक्खाणकिरियासु वट्टमाणस्स, अप्रत्याख्यानिनश्च क्रिया कर्मेत्यनर्थान्तरमिति कृत्वा अवश्यमेव कर्मवन्धो भवति, ततः संसारो दुःखानि च इत्यर्थः, अप्रत्याख्यानं वर्जयित्वा प्रत्याख्यानं प्रति यतितव्यं, णामणिप्फणो गतो सुत्तालावे सुत्तं उच्चारयेव्वं-सुत्तं से आउसंत्तेणं भगवत्ता० (सूत्रं ६४), इह खलु एतस्याध्ययनस्याधमर्थः-तत्र प्रत्याख्यानिनः आत्मनः पच्चक्खाणं भवति तदधिकृत्योच्यते, आता पच्चक्खाणी अपच्चक्खाणी यावि, भवति आत्मग्रहणं आत्मन एवाप्रत्याख्यानं भवति, न घटादीनां, कतरस्यात्मनः?, यस्याप्रत्याख्यानक्रिया, क्रियत इति वाक्यशेषः, जस्म ताव मन्वे मावज्जजोगा पच्चक्खाया तस्य सव्वसावज्जयोगप्रत्याख्यानं क्रिया क्रियते, यस्यापि देशप्रत्याख्यानं तस्यापि येन प्रत्याख्यानं, तस्यापि ये न प्रत्याख्याताः सावज्जयोगा तत्प्रत्य-

धिकः कर्मश्रवो भवति, प्रत्याख्यातेभ्यो न भवति, को पुन सो अपचक्खणी ? जो किरिया अकुशलो, धर्मार्थकामार्थमोक्षार्थं वा क्रियमाणं कर्म क्रिया भवति, तद्विपरीता तु अशोभना क्रिया अक्रिया भवति, अक्रियासु कुशला अक्रियाकुशलाः, आह हि-
'अनर्थेषु च कौशल्यं०' अथवा न क्रियाकुशलः अक्रियाकुशलः, अज्ञानक इत्यर्थः, घटात्मवानः, अकुशलशब्दस्य नान्यप्रति-
पेक्षः, आता मिच्छासंछिने यावि भवति मिथ्याप्रतिपत्तिः—मिथ्याध्यवसायः मिच्छासंस्थितिरित्यर्थः, ततो अतत्ताभिनि-
वेजः, सो मिच्छासंछिती एवं धर्मसाधुमत्यपात्रादिष्वपि योज्या, एवं तावद्दर्शनं प्रति मिथ्यासंस्थितिरुक्ता, आचारं प्रति अनाचारी
आचारत्तणं भावेति, मायी उज्जुत्तणं भावेति, जहा उदायिमारओ, असिन्नमूहओ वा, एगंतदंडेत्ति न कस्यचिदपि दण्डं न
पातयति, पितुरपि, कतो तस्य मरिसेति, एगंतबालोत्ति णिच्चमेव इहेसु विसएसु अणिहेसु असंपक्केसु दोहिवि आग-
लिज्जइ बालः, कार्यकार्यानिभिज्ञात्वाद्वा मूढो बालः इत्यनर्थान्तर, एगंतसुत्तेति यथाऽऽद्यस्वापसुप्तः शब्दादीनां विषयाणां सन्नि-
कृष्टानां मत्पुप्रदो न भवति एवं सो हिताहितकार्यानिभिज्ञत्वात् हिंसादिसु कर्मसु प्रवर्तते, एकान्तग्रहणं न पण्डितबालपण्डित-
मित्यर्थः, आता सविचारः विचरति यस्य कायवाङ्मनांसि स भवति सविचारः, मणवयण भायवक्के, तत्र मनोविचारः इदं
चित्त्यं इदं मनसा प्रकृत्यं, वाग्विचारस्तु इदं वाच्यमिदं न वाच्यं, कायविचारोऽपि इत्थं मया न कर्त्तव्यं इत्थं च कर्त्तव्यमिति,
विचारमणवयणकायवकोसि तुमं, न किंचि कुशलमकुशलं वा मनसा चिन्तयति, वाचा न ब्रुवते, कायेन स्थाणुरिव न चेष्टंस्तिष्ठति,
तस्यापि तावत्कर्मं बध्यते, किमंग पुण सविचारमणवयणकायवक्कस्स ? आह—पुनर्विक्रयग्रहणं पुनरुक्तं, उच्यते, एककालं कदा-
चिद्वा युगपत् योगित्वात् एवं सूक्तं भवति, उक्तं च—'काए बहुअज्झप्पं सरीरवाया०', आता अपण्डितपचक्खतापवाकस्मे यावि

भवति, पडिहतं पञ्चकखातं पडिसेधितं निवारितमित्यर्थः, ण पडिहतपञ्चकखातपावकम्मो अपडिहतपञ्चकखातपावकम्मो य, आह पुनरुक्तं प्रागुक्तं, आता अपञ्चकखाणी यावि भवति, इदानीमवि अपञ्चकखाणगहणा पुनरुक्तं, उच्यते, तत्राप्रत्याख्यानी उक्तो, नतूक्तं किमस्याप्रत्याख्यानमिति ? इह तु अप्रत्याख्यातस्यैतत्कार्यानि वा पडिहतादि, यच्चाप्रत्याख्यानी न प्रत्याख्यानि तदुच्यते, किञ्चिद् हिंसादि पापकम्मं तदस्याप्रत्याख्यानं अपडिहतपञ्चकखातं, इह खलु एष इति यः उक्तः अपञ्चकखाणी ण तु देसमन्वपञ्चकखाणी वा, स एव च असंजतो अविरतो यको असंजतो यत्तिकाउं असंजतो अविरतो या अपडिहतपञ्चकखायपावकम्मो सकिरिए असंबुडे एकंतदंडो एवं जाव एगंतदंडो सुत्तो एस वालेत्ति वाले अवियारमणवयणकायवक्केत्ति, अधि-करणेसु अपडिहतपञ्चकखातं सुविणमवि ण पस्मत्तित्ति केसिं स्वमान्तिकं कर्म चयं न गच्छतीति, अस्माकं तु स्वमान्तिकं कम्मं अविरतप्रत्ययाद्ध्यते, सो अ पुण असंजते अविरते जाव अविचारवक्के अप्येकं स्वप्ममपि न पश्यति यत्र प्राणवधादिकम्मं कुर्यात् तद्वावि य से पावे कम्मो कज्जति वध्यते इत्यर्थः स्थापनापक्षः तत्थ चोदए पणवगं एवं वदंतं वयासी (सूत्रं ६५) कायं सद्धिः मनोवाक्काययोगैराश्रवहेतुभिः कम्मं वध्यते इति युक्तमेतत्, यत्पुनरुच्यते-असंतएणं मणेणं पावएणं असंतएणं०, असंता अविधमाणेण अमनस्कत्वादिकलेन्द्रियाणां संज्ञिनां तु अप्रयुज्यमानेन मनसा एगिंदियाण वाया णत्थि जेसिपि अत्थि तेभिपि अप्रयुज्यमानया वाचा कायः सर्वेषामप्यस्ति त्रिभिरपि योगैरविचारजावक्कस्मत्ति, सुविणमवि अपस्सतो हिंसादि पावकम्मो णो कुज्जति, दटान्तः आकाशं, यथाऽऽकाशममनस्कत्वाभिश्चेष्टत्वाच्च कर्मणा न वध्यते एवं तस्यापि बन्धो न युक्तः, कस्स णं तं हेतुं ? कस्साद्धेतोरित्यर्थ, अथ कस्माद्धेतोः कम्मं न वध्यते ? उच्यते-अयोगित्वात्, इह हि अण्णतरेणं अण्णतरमनस्कस्य

निरुद्धविचारमनःप्रयुक्तमनोवाक्कायकर्मिण इत्यर्थः, अप्येकं स्वप्नं पश्यतः एवंगुणजातीयस्य गुणामिनिवेशः क्रियते, अथवा बन्धं प्रतिगुण एवासौ भवति येन बद्धोते कर्म, युक्तमेतत्, तस्य इच्छेवमाहंसु एवमाख्यान्ति, असंतएणं एवंवईए काएणं तस्स अम-
वणवक्कस्स अविचारजाववक्कस्स सुविणमवि अ पावे कम्ममे कज्जति, जे ते एवमाहंसु मिच्छं एवमाहंसु वा, चोदकः पक्षः, एवं वदंतं
चोदगं पणवणे एवं वयासी-जं मया लघु वृत्तं स्यात्, किमुक्तं ?-असंतएण मणेण पावएणं जाव पावे कम्ममे कज्जति तत्सम्यक्
न मिथ्येत्यर्थः, कस्स णं तं हेतुं कस्माद्वेतोरित्यर्थः, तस्य छजीवनिष्साया हेतुं, न व्यापादयितव्याः, इतिहेतुरुपदेशप्रमाणे,
तंजहा—पुहविकाइया जाव तसा, इच्छेहिं छहिं जीवनिकाएहिं कदाचिदपि न तस्य अवधकचित्तमुत्पद्यते, अनुत्पन्नमाने
च अवधकचित्ते तस्याप्रत्याख्यानिनः तेषु आता अपडिहतापचक्खातपावकर्मत्वादेव चास्य
णिच्चं पसह जाव दंडे, णिच्चं सन्नकालं, भुशं शठं प्रशठं, मततं निरन्तरमित्यर्थः, विविधो अतिपातः, अतिपाते अतिशब्दस्य
लोपं कृत्वा वियोपाते इति भवति, तेन वियोपाते चित्तदंडे, तंजहा-पाणातिवाते, वृत्तमानस्येति वाक्यशेषः, तत्र प्राणा 'छक्काया
पुहवादि' एवं सुसानादेऽपि, अपडिहतापचक्खातपावकर्मत्वादेव णिच्चं पसहं अलियभासणे चित्तदंडे, अदिण्णाहाणेवि णिच्चं पसहं
परस्वहरणचित्तदंडे, मेथुणे णिच्चं देवादिमेथुणसेवणे पसहचित्तदण्डे न किंचिदिव्यादि मैथुनं परिहरतीत्यर्थः, सर्वपरिश्रमग्रहणं
पसहचित्तदण्डे न किंचिन्न परिश्रुह्णातीत्यर्थः, कोहेण ण कस्स न रुस्सइ अप्येव मातापित्रोः पुत्रस्य वा, एवं सेसेसु विभासा, मिच्छा-
दंसणं प्रति, तम्हा ते चेव मिच्छते पसहचित्तदंडे संसारमोचकवैदिकलोकायतिलोकं श्रुत्यादिभिः भावितान्तरात्मा, न
शक्यते तस्मादसद्ब्रह्मोचयितुं, स्यादेव बुद्धिः-अकुर्वतः प्राणातिपातं कथं तत्प्रत्ययिकं कर्मं बध्यत इति प्रतिज्ञा, स एव च

पूर्वोक्तापडिहतपञ्चकलातपापकर्मत्वादिभिर्हेतुभिर्निदर्शनं, तत्थ खलु वधएहिं दिट्ठते, से जहाणामए वहए गाहावइस्स वा जाव रायपुरिसस्स वा कोई ताव पिति अविरोधेवि पुत्तं वा मारेति, कोइ पुत्त अविरोधे पितरं मारेइ, कोइ दोवि ते मारेइ, अण्णं किञ्चि अक्कोसवहदंडावणादि दुक्खं उप्पतयति, एवं राजा रायपुरिसाणवि विभासा, स तु अपकृते वा वधखणं णिदाएत्ति-अप्पणो खणं मत्वा साम्प्रतमक्षणिक्कोऽहं कर्षणेन तावत्करोति पुत्तं विवाहं च रोगतिगिच्छं वेत्यादि पञ्चाद्वधयिष्यामि खणं लद्धुंति यावत्तस्स छिट्ठं लभे, तस्य खणो, एवं चत्तारि भंगा, नागार्जुनीया अप्पणो अक्खणत्ताए तस्स वा पुरिसस्स वा छिट्ठं अलब्धमाणे णो वहेति, तं जदा मे खणो भविस्सति, तस्स वा पुरिसस्स छिट्ठं लभिस्सामि तदा मे पुरिसे अवस्सं वधेतव्वे भविस्सति, एवं मणे पहारेमाणेत्ति एवं मनः प्रधारयन् सङ्कल्पयन्नित्यर्थः, सुत्ते वा जागरमाणे वा, सुत्ते कथं पढ्यत इति चेत् ननु सुत्तोऽपि खमं किल पश्यन् तमेवामित्रं वातयति, तद्धयाद्वा अपैति, तं वाऽमित्रं न पश्यन् तं भयादनुधावति, किञ्चान्यत्-प्रत्याख्याने च आचाराद् अनाचारतश्च प्रत्याख्याता, उक्तः संक्षेपः, चत्तारो वणिजः दृष्टान्तः, मित्र एवामित्रभृतः अमित्राभवतीत्यर्थः, मित्रस्सं तिष्ठतस्स संठाणे यद्यपि किञ्चिदुत्थानासनग्रदानादिविनयं विश्रंभहेतुं पूर्वोपचाराद्वा कस्यचित्प्रयुक्ते तथापि दुष्टव्रण इवान्तर्दुष्टत्वादसौ अस-
द्भावोपचार इति, असद्भावोपचारात् इति कृत्वा मिथ्यासंधितो चेव भवति, णिच्चं पसहं जहा वीरणस्तम्बस्य अण्णोऽणेण गतमूलो दुक्खं उव्वेहेतुं एवं तस्सवि सो वधपरिणामो वैरा दुःखं उव्वेहेतुं, मारेऊणवि ण उव्वसमति, जहा रामो कत्तवीरियं पितिव-
धवेरियं मारेऊणवि अणुवसंतणेण सत्त वारा णिक्खत्तियं पुढविं कासी, आह हि-‘अपफारसमेन कर्मणा, न नरस्तुष्टिमुपैति शक्ति-
मान्। अधिकां कुरुतेऽरियतनां, द्विपतां मूलमशेषमुद्धरेत् ॥ १ ॥’ एष दृष्टान्तः, अथो एवमेव बालेवि सन्वेसिं पाणाण जाव

सत्ताणं अविरतत्वात् अमिच्छभूते मिच्छासंठिते णिच्चं विउवाते अप्रत्याख्यानत्वात् प्राणातिपातस्य तत्प्रातिकेन कर्मणा जस्स दिया वा रातो वा जाव जागरमाणो वा वध्यते. यथा तस्य राजादिघातकस्य अनुपशमिते वैरे घातकत्वं न निवर्त्तते एवमस्यापि अप्रत्याख्यानिनः सर्वप्राणिभ्यो वैरं न निवर्त्तते, अनिब्वत्ते च वैरे प्राणवधप्रत्ययिकेन कर्मणा असौ वध्यत एवेति, उक्तः उपसंहारः, निगमनस्यावसरः, 'प्रतिज्ञाहेत्वोः पुनर्वचने निगमन'मितिकृत्वोच्यते—तस्मादपडिहतपच्चक्खायपापकर्मत्वात् तस्य अकुर्वतोऽपि प्राणातिपातं तत्प्रत्ययिकं कर्म बध्यत इति, पंचावयवमुक्तं, एवं मुसावादादीमुखि योजयितव्यं जाव मिच्छादंसणसल्ले, इक्के पंचावयवं, एस खलु भगवता अक्खाओ असंजते अविरतो अपडिहतजावपावकम्मे, एवं पण्णवतेण वहगदिट्ठते उपसंहृते चोदक आह—जहा से वधके तस्स वा गाहावडस्स जाव पुरिसस्म पत्तेयं पत्तेयं वीप्सा, एक्केक्कं प्रति प्रत्थेकं, कोऽर्थश्च ?—यस्मिन् तस्यापकृतं तस्मिन्नेव तस्य वधकचित्तमुत्पद्यते नान्यत्र, अन्नं ह्यसौ वधकः प्राप्तमपि तत्संवाधिनं पुत्रमपि न मारयति, तस्मिन्नेव कृतागसि वैरिणि तद्वधकचित्तं मनसा समादाय गृहीत्वा इत्यर्थः, अमुक्तैरः दिया वा रातो वा जाव जागरमाणे अमिच्छं जाव चित्तदंडे एवामेव बाले, एवमवधारणे, एवमसौ बालः सन्वेसिं पाणाणं, किमिति वाक्यशेषः, पत्तेयचित्तं समादाय, कतरं चित्तं समादाय ?, वधकचित्तमित्यर्थः, दिया वा जागरमाणे वा राओ वा अमित्रभूते, मिच्छासं णिच्चं जाव दंडे भवति, सो चेव चोदओ एवं पच्छा भणति, णोत्ति, स्यादुद्धिः—कथं न भवति ?, पच्छा सो चेव चोदओ भणति—इह खलु इमेण समुस्सएण शरीरं चक्षुरादीणां इन्द्रियाणां मनसश्चाधिष्ठानं इमेनेति मदीयेन, पणवगं वा भणति—त्वदीयेन चक्षुषा, तदीयेन चक्षुषा न दिट्ठा पुब्बा सुद्धमत्वात्सन्निकृष्टा अपि, स्थूलमूर्त्यस्तु विप्रकृष्टत्वात् दृश्यते, तस्मान्नो दृष्टा, श्रोत्रेण न श्रुता, मनसा न श्रुता, एभिरेव त्रिभिः

चक्षुःश्रोत्रमनोभिर्यथाविषयं न श्रुतं, श्रुतैरपि विज्ञाता न भवन्ति, जम्हा य ते तेण ण दिट्ठा वा सुता वा विण्णाया वा अणव-
कारिणो अणुपयुज्यमानाश्च इत्यतः तस्स तेसु णो पचेयं दिया वा जाव जागरमाणे वा अभित्त जाव दंडे, कथं भविष्यति इति
पडिसेहो अणुवत्तइ चेव, एवं चोदएण वुत्ते पणवत्तो भणत्ति-जइवि तस्स अपचक्खाणियस्स अणवकारेसु अणुवज्जमाणेसु यतः
मन्निकृष्टेसु विप्रकृष्टेसु वधचित्तं ण उप्पज्जति तहावि सो तेसु अविरतिप्रत्ययादमुक्तवैरो भवति ॥ तस्स भगवता दुविधा
दिट्ठंता पणत्ता, तंजहा-संनिदिट्ठंते अस्संनिदिट्ठंते य (सूत्रं ६७), संज्ञा अस्यास्तीति संज्ञिकः, न संज्ञी असण्णी, असंज्ञी
दृष्टान्तः क्रियते, संज्ञिदिट्ठंते २ इमे संणिपंचिदिया पंचहिंवि पज्जत्तीहिं पज्जत्ता एतेसिं छज्जीवनिकाए पडुच्च वुच्चति, कायग-
हणेहिं एते छज्जीवनिकाए आरभ्यंते, न या आरभ्यंते, यां प्रतीत्यापि वैरिणो, वैरिणो वैरं च सूयते अविरतस्य, से एगओत्ति चोदओ
वुच्चति, तुमं वा अण्णं वा कोई इह पुढविकाएण, पुढवित्ति सर्वा एव पृथिवी अविशिष्टा, तद्विशेषास्तु लेखुसिलोपलवणादयः
कृत्यन्ते, तेन तेसिं तस्माद् तद्वेत्ति, तेनेति सिलं वा लेखुं वा खिवइ, लवणेण वंजणं लवणयति, तस्मिन्निति चंक्रमणादि करोति,
तस्मादिति मृत्युपिण्डात् घटादि करोति, तदिति तदेव मुद्रव्यं भक्षयति, एवं तावत्स्वयं करोति, अण्णेण वा कारवेति, तेहिं चेव
हेउहिं पमारिहि तेन तस्मिंस्तस्माद्वेत्ति, णो चेव णं तस्स एवं भवति-इमेण वचि, तंजहा-कण्हमड्डिआए वा ५ जाव से जा आव-
डिट्ति, आसण्णे वा दूरे वा, कण्हा वा जाव पणममचियातो, एतया किंचि १, लिपणअन्नुस्वणणसोयादी करोति, अण्णेण वा,
जति यडविय से एगवजाए कज्जं तहा तहा विसेसमावण्णः वर्णत्वे सति अण्णेण वा गुणान्तरे तुल्यगुणाए, णो एवं भवति अमुगाय
वा २ स्थानादीनि करिष्यामि, जत्थ से समावडति, तद्यथा-चिद्वचणं णिसीयणं वा उच्चारादिवोसिरणं वा, स एवं तो पुढविका-

यातो मव्याओ चैव अपडिहत्तपच्चक्वातपात्रकम्मे यावि भवति, से एगे आउ० पहाणपियणसेअणमंडोवपरणधुणगदी, जइ विसेमो भवति स्वाहुउदकाटिषु तथापि समास्वादाविशेषो, तेउकाएणवि पयणविपाचणप्रकाशादि, स्यात् धातुवादिको, महिपच्छगगादिविशेषस्तथापि महिषीच्छगणेसु अविसेसो, एवं अगिगकम्मियादीणं खदिगंगारादिषु विसेसेऽवि समाणासु खादिगंगालेसु अविसेसो, एवं वाउक्काएणवि विधूवणकीयणादिसु, धुवणनावागमणादिसु वणस्सतिक्राएणं, कंदादिममाणे विभासा, तसकाएणं वेइंदियादि समाणे विभासा, तदुपयोगस्तु पानवहनआज्ञापनमांसाद्युपयोगादि, से एगइओ छहिं जीवनिकाएहिं किच्चं करेति कारवेइ वा, छहिं जीवनिकाएहिंति संयोगेण तिगचउपंचछसंयागा विभासितच्चा, तत्थ संयोगे दव्वगिगणिदरिसणं, जहा कोइ वणदवं विज्जवेमाणो धूलिं तत्थ लुभति पाणियंपि अगणीवि पत्तिदवं देति वातंपि चाहविकखोभणादीहिं वणस्समइं रुक्खमालिमादीहिं, तमा च तेसु चैव काएसु संसिता सुन्निगउवयोगादिणा गोधं वा पुच्छं वेत्तूण ताए ममेति, ण पुणाइं से एवं भवति इमेणं वा इमेण वत्ति, दुगसंयोगेण वा जाव छक्कार्यसंयोगेण वा, णिच्चं करेत्तिवि, ण कदाइ उवरमति, असंजते जाव कम्मे, तंजहा—पाणातिवाते, एवं सुसावातेऽवि, ण तस्स एवं भवति—इदं मया वक्तव्यमनृतं इदं नो वत्तव्वमिति, से य ततो सुसावाआतो तिविहेण असंजते, अदिण्णादणे इदं मया वेत्तव्वं अमुगस्स ण, मेथुणं इमं सेवि इमं ण, परिगहे इमं वेत्तव्वं इमं ण, कोहे इमस्स रुसितव्वं इमस्स ण, एवं जाव परपरिचाए इमं वा विभासा, मिच्छादंसणे इमं तच्चमिति शेपमतच्चमिति, स्याद्विचारणा ण भवति, अभिग्रहे तु मिच्छादंसणे यत्तेनाभिगृहीतं तत्तस्य तत्त्वं प्रतिभामत्ते, सेसेसु अणभिगगहिएसु ण तस्म एतं भवति इमं तच्चमिमं अतच्चमिति, एस्म खलु अक्खाते असंज तेतस्याकुर्वतोऽपि हिंसादीणि पापानि अविरतत्वात्कर्मजस्समाश्रयत्वेवेति सिद्धान्तो, सेचं सण्णिदिद्वतो ॥ से किं तं अस-

न्निदिद्वन्द्वे ? असंज्ञिदिद्वन्द्वे संज्ञीनामसंज्ञीनां मनःसद्रव्यतया तदभावाच्चावश्यं तीव्रतीव्राध्यवसायकृतो विशेषः प्रसुप्तमत्तमूर्च्छिते-
तरवदिति विज्ञेयः, जे इमे अमणिणो तंजहा-पुढविकाए वा जहा छुद्धा वेगतिआ तसा पाणा, ते तु वेइंदिया जाव संसुच्छिमपंचि-
दियतिरियक्खजोणिया, संसुच्छिममणुस्सा य, जेसिं णत्थि तक्काइ वा जाव वईति वा तेषां हि मनःसद्रव्यतायाऽभावात् प्रसु-
प्तानामिव पटुविज्ञानं न भवति, तदभावे चैषां तर्कादीनि न संभवति, तर्को मीमांसा विमर्श इत्यनर्थान्तरं, यथा संज्ञिनः स्यानु-
पुरुषविशेषाभिज्ञा मन्दप्रकाशे स्थाणुपुरुषोचिते देशे तर्कयति किमयं स्थाणुः ? पुरुष ? इति, एवमसंज्ञिनां ऊर्ध्वमात्रालोचना तर्का
न भवति स्थाणुः पुरुषो वेति, संज्ञानं संज्ञा पूर्वे दृष्टेऽर्थे उत्तरकालमालोचना, स एवायमर्थ इति प्रत्यभिज्ञानं प्रज्ञा, भृशं ज्ञा प्रज्ञा,
अव्यभिचारिणीत्यर्थः, मननं मनः मतिरित्यर्थः, सा चावग्रहादिः, वयतीति वाक् जिह्वेन्द्रियगलत्रिलास्तित्याद्यपि, वाग् विद्यते
द्वीन्द्रियादीनां त्रसानां तथाप्येषां पापं हिंसादि करोमि कारयामि चेत्यध्यवसायपूर्विका न वाक् अवागेत्र मन्तव्या, सदसतो-
रविशेषात्, यदृच्छोपलब्धेरुन्मत्तसुप्तमत्तप्रलापवत् घुणाश्रयवद्वा स्वयं पापकरणाय अणोहिं वा कारवेति य, यद्यपि न कारयन्ति न
कुर्वन्ति स्वयं तद्विणं बाला, सन्वेसिंषि पाणाणं ४, अविस्तत्त्वात् दिया वा रातो जाव अमित्तभूता मिच्छा णिच्चं पसद जाव
दंडाति पाणाइवांतं, तं जहा सुसावादेऽवि, जधा धूओ अधुवः विध्रुवत्वाच्च कम्मणो, ण सुमावाता विरतो भवति, एतेऽवि अमामता
अव्यक्ति चिकिचिकिशब्दं करेमाणा सुसावातातो न विस्ता भवंति, अप्येवं संज्ञीनां वाच्यावाच्यविशेषोऽस्ति, तेषां तु तदभावात्
सर्वमेव मिच्छा भवति, अदत्तमपि तेषामिदमस्मदीयं परकियमिति विचारणाऽममभावात् अदत्तादानं सर्वं स्तेयं भवति, यद्यपि किंचि
काष्ठाहारकादि ममीकुर्वन्ती तथापि तत्तेषां केन दत्तमित्यदत्तादानं भवति, मधुनमपि मक्षिकादीनि नपुंसकं वेदं वेदयंति, आहार्येषु

च द्रव्येषु परिग्रहः, क्रोधोऽप्येषां, न तु तीव्रः, जाव मायामोमोत्ति विभासा, मिच्छतं अणमिगहितं, इच्चैवं जाण णो चेव मणो णो चेव वई पापं कतुं कारयितुं वा सव्वेसिं पाणानं ४, कतरेसिं सत्ताणं असण्णीणं दुक्खवणाए, परितावणं मागणं वा दुक्खवणं वा, खजनधनविप्रयोगो शोकः, जीरणं जूरणं खजनविभवानामप्राप्तौ प्राप्तिविप्रयोगेन, वीण्यपि कायवाङ्मनोयोगान् तापयति तिप्पावणा सर्वतस्तापयति परितापयति, न्हिरंतश्चेत्यर्थः, अमण्णी सण्णिमादि, मच्छो मच्छं, मणूसो वा, खजमाणस्स जं दुक्खं ततो सो दुक्खवायणातो अपडिविरते, विभावैः दुक्खतोवि दुक्खावेति, तच्चावनानां सधनानां च तस्मिन्नष्टे मृते वा शोको भवतीत्यतो शोचावनादविरता, झरेति जेसिं बंधुविप्रयोगं करोति जे वा तद्भक्षिते णो जीवंति ण मरंति ते झरंति, त्रिभिस्तापयंति तानेव भक्षमाणा परितापयंति च, तद्धान्धवाश्च, असंणिणोवि ते संणिणो इव ते दुक्खावेंति, जेसिं मणो नत्थि तेवि मणवजेहिं दोहिं, दोविति सोमेवि तेसिं मुच्छितो भवति, इच्चैवं तस्स सण्णी असण्णी वा दुक्खावणा जाव परितावणातो अपडिविरता, चधस्ताडणं मारणं वा सिंगखुरादीहिं विसंताण गवियाओ, एतेहिं चेव वहंबंधणादीहिं परिकिलेसेन्ति केई, आख्यायन्ते बन्धमोक्षविदङ्गिस्तोर्थकैः णिच्चं मुसावादे उवजीवसि, दंसणसण्णे उवउत्तं, असण्णिदृष्टान्तद्वयं किमनेन साध्यते ?, सण्णिणो य अहणंता अमणंता य अविस्तरत्वाद् बध्यते, तथा चावभापितं च जे मणेण णिव्वत्तणं निक्षेपाधिकरणं संजोयणि णिसरणंति अधिकरणं णिव्वत्तितं अवसट्ठं च, स तेण परंपरभवगतोवि अनुवज्झति, तज्जापनार्थमिदं सूत्रं—‘सव्वजोणियावि खलु सत्ता’ कामं मव्वे योनिग्रहणादिदहणप्रयोगयोगा कायव्वा, इह खलुशब्दो विशेषणे, ग्रहणात्कायग्रहणं मतव्वयं, कायाधिकारश्चानुवर्त्तत एवेति, तत्थ पंच काया तसकायवज्जा, णियमा असण्णी, तसावि वेइदिया तेइदिया चउरिंदिया तिरियमणुस्सा य संमुच्चिमा असण्णी, जे संमु-

च्छिमेहिंनो उवचज्जंति णेरइयदेवेसु तेऽवि जाव अपज्जत्तगा ताव असण्णी चेव, सण्णी होजा अमण्णी, सण्णी जहा भवति तो अभिविभागाय, निसर्गतः सिद्धाः, त एवं कश्चित् संज्ञी या जीवः निसर्गसिद्धः, तत्र भूयश्च ज्ञानावरणीयकर्मोदयादसंज्ञीत्वं, तत्तत्सुयोपशमात्संज्ञित्वं, पूर्वं यच्चाचितं द्वयो'रिति तेन संज्ञिनः पूर्वं, तत्प्रतिपश्चात् पुनः प्रतिषेधः क्रियते, न संज्ञी, तत्र संज्ञिनां व्याख्याने इतरेषु निवृत्ताः कथाः तेन संज्ञिनः आदावभिधीयंते, यत्रापि त्रसथावरा तत्रापि सुरासुरवद्वयपदेशादेवं क्रमो भवति, जहा जागरमाणो पुरिमो स्वपिति निद्रोदयात् निद्राक्षयाच्च पुनः प्रतिबुध्यते प्रतिबुद्धश्च पुनः स्वपिति, एवं संज्ञित्वं जीवानां नैमित्तिकं न निमग्निगममिति चोद्वयं, यस्माच्चैषां कायानां न निमग्नो संज्ञित्वमसंज्ञित्वं वा तस्मादन्योऽन्यसंक्रमत्वमविरुद्धं, अविरुद्धं च तस्मिन् गतिप्रत्यागतिलक्षणं युक्तं, यतोऽपदिश्यते होज सणिण अदुवा अमणिण, तत्थ से अवहिता 'विचिर् पृथग्भावे' अवि-
विन्य ज्ञानावरणीयादि कर्म प्रथकृत्तवेत्यर्थः, विविक्तेऽपि अविजोयितं भवति, यदृच्छिष्टं उहनोखावत्, जहा णेरइओ सावसेसेण चेव कम्मेण उव्वट्टिय पदणुवेदणेसु तिरिक्खजोणिएसु उववज्जति, देवावि प्रायेण सुहट्ठाणेसु चेवुवज्जंति, उक्तं हि—“कवित्वमारोग्यम-
तीव मेधा०' अविधूणिय जहा धूणिय पोहलगं परिट्टवेऊण वत्थं पुणो धोवेति, कंवल्ली वा पी देउं, पुणो पुणो उव्वज्जति, एवं सव्वे विधुत्ते पुणो तत्तेशेषं विशोधयेत्, अममुच्छियंति 'छिदिर् द्वैधीकरणे' अममुच्छिन्नं रिणवत्, अहवा 'सुज्ज विसर्गे' अनुत्सुष्टं मित्र-
कलत्रवत्, अणणुतापी यो तेहिं हिंमादीहिं आमवदारेहिं तं पावं उवचितं ताइं काऊण णाणुत्तप्पति, हा! दूट्टु कयंति, अहवा सव्वयाणि एगट्टियाणि, अक्खवेतुं पुहविकाइयाण चित्तमाणि कम्माणि जे य तमा असण्णी सण्णी वा तंनिर्वर्त्तकानि च नामादीनि कर्माणि ताइंपि अविप्पजोग अणुताविविद्य तैः स्वकर्मकृतैः कर्मभिः अनुविद्धाः सणिणकायातो वा तक्खेरइयदेवगम्भवकंतियतिरियमणु-

सत्त्वविभक्त्या, सेसा असंणी, तं सणिकायं संक्रुभति, भंगा जे संणी वा असंणी वा जहा एगे गामनगराई वा अन्योऽन्यसंक्रान्त गत्यागतप्रत्यागतलक्षणानुवर्त्तिनः असंज्ञिनः संज्ञिनो वा दृष्टान्तद्वयेनोपसंहृताः तेषां सर्वेषां मर्षणं, अधुना सर्वे ते मिच्छाचारा अग्रत्याख्यानत्वात्, कथं?, सर्वकडुकविपाकं सुचरितमपि पुद्गलस्य मिथ्यादृष्टेः, इदानीं चरितार्थस्यापि सूत्रस्य निगमनार्थं पुनरामत्रणं क्रियते, अपचक्रखाणित्वात् सव्वजीवेसु णिच्चं पसददण्डे सर्वाश्रवद्वारेषु, तानि चैतानि तंजहा—पाणातिपाते जात्र मिच्छादंमणसहे, एवं खलु भगवता अक्खातो, चोदगं पणवगो एव भणति यदुक्तवानिति, आदौ अहणंतस्स अणक्खस्म पावकम्मे णो कज्जति तदेतत् एवं खलु एवमधारणे यथेतदाऽऽदाबुक्तं वधरुदृष्टान्तेन सण्णिअसण्णिदिट्ठेहिं एवमसावप्यप्रत्याख्यानी असंजते अविरते जात्र सुविणमवि ण पासति पावे य से कम्मे कज्जति, एवमुपपादिते अप्रत्याख्यानी अविरत इत्यर्थः, स चाविरती हिसाधैः, तेण पाणाइवातेणं, जात्र परिग्गहे, क्रोधो जात्र लोभेति कसाया गहिता, पेज्जा दोसेति कपायापेक्षावेव रागद्वेयौ गृहीतौ, कलह जात्र अविगतिचि णोकमाया गहिता, ते य एतेसु चैव दोसेसु पाणवधादिसु समोतारेयव्वा, मिथ्यादरिसणाविरतिप्रमादकपाययोगाः पंच बन्धहेतवो एतेसु पदेसु विभासितव्वा, उक्तमप्रत्याख्यानेन अप्रत्याख्यानवतां क्रिया च भवति, कर्मबन्ध इत्यर्थः, तद्विपाकस्तु शरीरमानसा उड्डाकाओ वेदणाओ तंजहा—उज्जलतिउज्जला जात्र दुरधियासे, जे पुण संजतविरत-पडिहतपच्चक्खातपावरुम्मा भवंति तस्स किरिया ण भवति, कर्मबन्ध इत्यर्थः, तज्झावा नरकादिषु नोपपद्यते, एवं सो चोदओ पच्चक्खाणकिरियाफलविवागं सुणेत्ता भीतो तत्थ जात्र संजते तओ पणवगं वंदिच्चा एवं पुच्छति—से किं कुब्बं किं कारवं? संजतविरतजावकम्मे भवति (सूत्रं ६८), सेत्तं सोउं, किमिति परिप्रश्ने, किं कुब्बं, व्रतं तयो धम्मं नियमं शीलं संयमं

वा संयमविरययात्राक्रमो भवति, जेण सुचेज्ज सव्वदुक्खणं, किं कारवंति किमन्यं कारयन्ति, शिष्याचार्ययोः संवधो दशितः, धर्मकथासम्बन्ध इत्यर्थः, आचार्यो ब्रवीति-तत्थ खलु भगवया काया हेऊ पणत्ता, जहा च पचक्खणिस्स संसारस्स ते हेउं छुज्जानिकाया ते चेव हेऊ मोक्खाय, तत्थ निवृत्तस्य पुनः आगंतुं सुहदुक्खलुछणं णातुं भिक्खू विरतो पाणाइवातातो जाव सल्लान्तो, तहेव प्राणातिपाताद्या मिथ्यादर्शनावसानाः संसारेहतवो भवंति, उक्तं हि-‘यथाप्रकारा यावन्तः०’ तेनोच्यते-एवं से भिक्खू विरते पाणाइवाताओ जाव सल्लान्तो, से भिक्खुः अकिरियाए जाव संवुडे, जं पुच्छिते सुहम्मा कथं संजतो भवति ?, तदेवमाख्यातं-एवं खलु भगवता आख्यायते संजते जाव संवुडे, एगंतपंडिते यावि भवतिन्ति वेमि ॥ इति पच्चक्खणाणकिरिया सम्मत्ता ॥

एवं पडिहयपच्चक्खायपावकम्मस्म आयारो भवति, एतेन आयासुत्तज्झयणं, पडिपक्खेणं अणायासुत्तं, पदद्वयं, आचारो णिक्खिवियव्वो, इक्किं चउक्कणिक्खेवो-णामं ॥१८१॥ गाथा, आयारे णिक्खेवो चउक्कओ गाहा, आयास्स जहा खुड्डिया-चारए, सुत्तस्स जहा विणयसुत्ते. आयासुत्तं भणियं ॥ १८२ ॥ गाहा, आयारो यत्र वर्ण्यते श्रुते तदिदं आचारश्रुतं तस्य आचारश्रुतस्य, नकारणेन प्रतिषेधः क्रियते, न आचारश्रुतं अनाचारश्रुतं, अनाचारश्रुतं अनाचारश्रुतं, अनाचारोश्च वर्जयतः आचार एव भवति, मार्गविपथिकदृष्टान्तमामर्थ्यात्, यथा मार्गविपथिकः उन्मार्गं वर्जयेत्, नापथगामी भवति, न चोन्मार्गदोषैर्बुज्यते, एवमनाचारं वर्जयन् आचारवान् भवति, न चानाचारदोषैर्बुज्यते, ते तु अनाचारे अवहुस्सुतो ण जाणति तेण कारणेण आचारसुत्तं भणति, ‘वज्जेयन्वा सदा अणायारो’ ‘अवहुस्सुत’ गाथा एतस्स उ पडिसेहे ॥ ॥ कतरस्स ?, जो

अज्ज्ञान्थचियस्सत्ति तेण अणायासुत्तं णामेण होति अज्झयणं, सो पुण पाविओ इह अणाचारो वणिज्जति, गतो णामणिप्फण्णो । सुत्तालावगणिप्फण्णे—वं भचेरं आदाय (सूत्रं ६३६), (ब्रूतौ शीलाङ्गीयायां आदाय बंभवेरं) गृहीत्वा आचारोत्ति वाऽऽचरणंति वा संवरोत्ति वा संजमोत्ति वा बंभवेरंति वा एगङ्गं, 'आसुपन्ने' आसु प्रज्ञा यस्य भवति म आसुप्रज्ञो, केमली तीर्थकर एव तस्य वक्तव्यव्यापारः 'तीर्थप्रवर्त्तनफलं यत्प्रोक्तं०' अन्ये तु केवलिनो धर्मोपदेशं प्रति भजनीयाः 'इमं वई' तं इमां वक्ष्यमाणां वाचं क उक्त्वां कतरां वा ? यस्मिन् धर्मे 'अणाचारे' अणाचारेज्ज, अस्सि तावकं धर्मोऽनाचारः अकर्त्तव्यमित्यर्थः, अनाचारवर्त्तो च न ब्रूयात् कदाचिदिति, अहनि रात्रौ च सर्वावस्थासु, ते तु यथा लौकिका 'न नर्मयुक्तं दचनं हिनस्ति' तन्न, सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राणि मोक्षमार्गः' सम्यग्दर्शनाचार एवादाबुध्यन्ते अनादीयं परिज्ञाय ॥ ६३७ ॥ नास्य आदिर्विद्यत इत्यनादि अनवद्गममित्यपर्यवसानं चास्ति, तदनित्यमिति परतन्त्री ब्रूते, सद्कारणवन्नित्यमिति, सांख्यानामप्यहेतु सन्नित्यं, तदेवमनाद्यविपर्यवसानं च शाश्वतं चैकेयां, शाक्याः पुनस्तद्विपरीतां ब्रूते—सर्वमदिमवद्गमं च घटवदशाश्वतमित्यर्थः, तदेवं परतन्त्रा केचित्शाश्वतवादिन इत्यर्थः, 'सासयमसासए वा इति दिट्ठिं न धारए' इत्येवं दृष्टिं दर्शनं न धारयेत् हृदि मनसि, दोषः, कतालम्बेन चैतत्, एतेहिं दोहिं ठाणेहिं (सूत्रं ६३८), विविधो विशिष्टो वा अवहारो व्यवहारः अनुपदेशः अननुमार्गः, अनित्यादिव्यवहार इत्यनर्थान्तरं, कथं ? एकान्तेन च शाश्वतवादिनो न व्यवहारिणः, ते तु हि सर्वे सर्वत्र सर्वथा सर्वकालं च नित्यमित्येके ब्रूवन्ते, तेषां संसाराभावात् तदभावे प्रागेव मोक्षाभावः, अशाश्वतवादिनामपि सर्वेषां सर्वत्र सर्वकालं चानित्यमिति ब्रूवतां क्षणमङ्गित्वासंसारभावस्तदभावे च प्रागेव मोक्षाभावः, बन्धमोक्षार्थश्चायं प्रयासः, किंचान्यत्—सुहृदुत्सवसंपयोगो एगंतुच्छेतम्मि य, यस्य चैतौ

शाश्वताशाश्वतग्राहावेकान्तेन न व्यवहारमवतरत इत्यतः 'एतेहिं दोहिं ठाणेहिं अणाचारं विजाणएहि' सम्यग्दर्शनविग्राधनेत्यर्थः, तदभावे प्रागेव ज्ञानचारित्रयोरप्यभावः स्यात्, कणं प्रतिपत्तव्यं कथं वा व्यवहारो भवति?, उच्यते—सदसत्कार्यत्वात् तत्प्रतिपेधः अंगुलीयकदृष्टान्तः, यथा सुवर्णं सुवर्णत्वेनावस्थितमेव कारणान्तरतः अंगुलीयकत्वेनोत्पद्यते, तद्विनाशे च सुवर्णस्यानिवृत्तिः, अस्त्वेवं जीवो जीवत्वेनावस्थित एव नामकर्मप्रत्ययान्नरकादिभावेनोत्पद्यते नारकादिविगमाच्च मनुष्यत्वेनोत्पद्यते, जीवद्रव्यं तु नारककाले मनुष्यकाले चावस्थितं, घटपटादिष्वप्यायोज्यं, स्याद्—आकाशादिषूत्पादविगमौ न विद्येते, तत्राप्युत्तरं आकाशादीतिणहं परपच्यतो, अत्राह—ननु शाक्यदृष्टिरेव उच्यते, तेषां हि पुद्गलो नित्यानित्यत्वं प्रत्यमचनीयः, अस्माकं तु नित्यानित्याः सर्वभावा इति वाच्यमेतत्—उत्पाद्यविगमत्रौव्यपर्यायत्रयसंग्रहं। कृत्स्न श्रीवर्द्धमानस्य शासनं (शासनं भुवि) ॥१॥ एवं सर्वभावानां मन्यमानाः उच्यमाना व्यवहारमवतरति, व्यवहारादपेतं च मन्यमानमुच्यमानं वा न आचारं विजा, अयमन्यो दर्शनाचारः, 'बोच्छिज्जिस्संति सत्थारो' यस्य किलापवर्गोऽस्ति न चास्ति नवमन्वोत्पादः, तस्यानन्तत्वात्कालस्य सत्थारोवि ताव बोच्छिज्जिस्संति तीर्थकरा इत्यर्थः, किमंग पुण जे अणस्म य परिवारो. मोक्खं गच्छति, आह हि—“त्वदेशनामतीतः कालः किमहं त्वनन्ततद्विगुणं” ननूत्तं 'देविंदचक्कवडित्ताण्डं' गाथा, असदशा—अक्षीणक्लेशपृथग्जनेन गठिया भविस्संति, ग्रंथिं न सक्ता भेतुं गठियसत्त्वा इति वाक्याव्यवहारः, स्याद्—ब्रवीति—भव्येषु सिद्धेषु अभव्याः स्थास्यन्ति, यतः संसार परिहास्यति. तथापि न मोक्षाभाव इति न दोषः, अवश्यं च संसारमोक्षाविति द्वन्द्वसिद्ध्या भवितव्यं, सुखदुःखवत् सीतोष्णवद्वेत्यादि, अथ मा भूत्संसार इति तेन अपवर्ग एव नास्तीति मन्तव्यं वक्तव्यं वा, तथाऽनादि सामयंति णो वदेज्जा, मा भूत्संसाराभाव इति दोषः, अथवा

भणति सपक्वचोदओ सव्वे भवसिद्धिं० एवं सासतिचि, जइवि जीवा मिड्डिअस्संति तंहावि भवसिद्धियधिरहिओ लोगो न भवि-
स्सति, ण णामऽभवसिद्धिः, एवं सासतिचि वा अज्ञामतिचि वा णो वदे । एतेहिं दोहिं ठाणेहिं चवहारो (सूत्रं ६४०),
इमाणि दोण्णा ङ्गाणाणि-बोच्छिअस्संति भविआ अथवा णो बोच्छिअस्संति, णो णामऽभविया, अथवा सेसा सव्वे गंठिया भवि-
स्संति, तहावि एतेहिं दोहिं ठाणेहिं ववहारादीत्यतथ दर्शनं न भवति, एतेहिं दोहिं ठाणेहिं अणाधारं विजाणए, कतरं अनाचारं?,
दर्शनानाचारं, स्यात् कथं मन्तव्यं, वक्तव्यं वा? “जयन्तीति! से जहा णामए मग्गमागसेसो” एवं मन्तव्यं, परेण वा पुट्टेण
वक्तव्यं, उक्तो दर्शनाचारस्येति । इदानीं चारित्रं प्रति श्रद्धानुन्यते-जे केइ खुड्डया पाणा ॥६४॥ वृत्तं, इन्द्रियाणि प्रति
खुड्डगा सव्वे एगेंदिया वेइदिया क्रमवृद्धि जाव पंचेन्द्रिया, अथ शरीरं प्रति कुंथुमादी खुड्डगा हत्थिमादी महालया, संति-विद्यन्ते
सर्वे लोकप्रत्यक्षा, आलयः शरीर, महानालयो येषां ते महालयाः, तौव जिघांसुर्यदि कश्चित्पृच्छेत् आर्जववां दुर्विदग्धो वा-सरिसं
वेरं कम्मं ते मारेमाणस्स, किं सरिसो कम्मबंधो भवतिचि, तत्थ को ववहारो?, उच्यते-एतेहिं दोहिं ठाणेहिं ॥६४॥ वृत्तं,
कथं न विद्यते?, जइ भणति-सरिसो कम्मबंधो तो महालया परिचत्ता, इतरथा ते थूलचि कया, अथ न भीरु लोगवभीरू य
ते परिहरति खुड्डलए य कुंथुमादि एगिंदिए वहंतो, दोहिं ठाणेहिं ववहारो न, समं वुवता महालया तथाऽनुज्ञा, विपमं वुवता खुड्ड-
लाघातानुज्ञा भवति, तेन धर्मसंफटमेतत्, न कश्चिज्जानानो धर्मसंफटमनुग्रविशेत्, अत्र दूषगणिक्षमाश्रमणशिष्या भट्टिया-
चार्या वुवते-अत्र निस्तुपमेव वाक्यमतो अवचनीयवाद इति, स तु तैरेव पुनर्विशेषितः, यथा शाक्यानां नित्यानित्यावेत्यवचनीयः
पुद्गलः अस्माकं तु विशिष्टं अवक्तव्यं, कथं न वक्तव्यं?, तुल्योऽतुल्यो वा घाते वन्ध इति तृतीयमवक्तव्यं, अन्यमस्या आचारं

प्रति पृच्छा—आधाकर्मम्(म्माणि) च ॥६४३॥ वृत्तं, आधायिकर्म साधुं मनस्याधाय प्रकरणमित्यर्थः, 'अन्योऽन्य' इति वीप्सा, अन्य इति असंयतः तस्मादन्यः संयतस्येत्यसंयतः तस्यान्यस्याधायकर्मं कर्तुः कर्मलेपेन किं लिप्यते नोपलिप्यत इति प्रश्नः?, उच्यते—एएहिं दोहिं ठाणेहिं ॥६४४॥ वृत्तं, कथं अववहारोऽनाचारश्च?, उच्यते, यदि ब्रवीति अस्थि कम्मोवल्लोचोति एका-न्तेन तेन द्रव्यक्षेत्रकालभावा व्यतिक्रान्ताः, साधवः परित्यक्ताः, स्यादत उवल्लोचोति, जइ देवोवि वड्ढनि ननूकं 'तिहिं ठाणेहिं जीवा अप्पाउत्ताए कम्मं बंधंति' 'तेणं किं मम अप्पवधाए चैव आहाकम्मेण दिण्णेण?' येन दाता बध्यते, अल्पायुष्कं च कर्मो-पचीयते, किंच—अकृताभ्यागतदोषं चैवं कश्चिदपि पश्येत्, नैवं मन्येत, तेन उवल्लोचोति न वक्तव्यं, अह भगति —णवि अण्णे अंगारे कड्ढति एवं नान्यस्य कर्मणा अन्यो युज्यते तेन मृगदृष्टान्तेन दातव्यमेव च इति अत्र दोषः, जो देति सो पावं कम्मं काउं जीवोवधातं करेइ इति परिचत्तो, जेऽवि पाणे वधेति तेऽवि परिचत्ता, तदेव धर्मसंकडमिक्कित्ताऽन्योऽन्यस्य कर्मणा उवल्लोचो अनुवल्लोचो वेत्तुच्यमान व्यवहारं नाचरति एगंतेणं, किंचान्यत्—ये यद्दानं पसंसंति० तद्वतोवि जे णिसेधंति, अयमन्यो दर्शनं प्रति वागाचारः, नद्यथा—जमिदं ओरलमिप्ति ॥६४५॥ वृत्तं, ये इति अनिदिट्टस्य निर्देशः, इदमिति सव्वलोके प्रत्यक्षं आहारकमपि केषांचित्प्रत्यक्षमेव, वैक्रियमपि प्रत्यक्षमेव, तैजसकर्मणे प्रत्यक्षज्ञानिनां प्रत्यक्षे, एरुस्मिंथोदारिके साधिते शेषा-ण्यपि साधितानि भवन्ति, शिष्यः प्रच्छति एतदौदारिकं शरीरं कार्यं कार्मकशरीरा निष्पन्नं तत्किमनयोरेकत्वमुताहो अन्यत्वं?, कुतः संशय इति चेत् उभयथा दृष्टत्वात्कार्यकारणयोरिह तंतुपटयोरगुगपत्सिद्धिदृष्टा, तंतव एव कारणान्तरतः अभिबदेशं पटं निर्वर्चयति, आदर्शे त्वाददर्शदृश्यसंयोगा सदृशच्छाया उपलब्धे सति कार्यकारणयोः संबंधे भिन्नदेशता दृष्टा इत्यतो नः संशयः,

किं क्लामणशरीरौदारिकं भिन्नदेशमारभते प्रतिबिम्बवत् उताभिन्नदेशं तंतुपटवदिति तत उच्यते, एकाग्रयत्वान्न प्रतिबिम्बवद्भि-
न्नदेशं, तंतुसमूहेनो वा स्याद्, उक्तं हि-‘जले तिष्ठति०’ आहारात् ताव तंतुपटवद्भेददेशः कार्यकारणसंबन्धः कर्मकौदारि-
ककार्यौ, तत्किमेकत्वमनयोरुतान्यत्वं इति, उच्यते, मदमतकार्यत्वात् घटवदेतत्स्यात्, उक्तं च-“णत्थि पुढी विमट्ठो घडो”ति
एवं न क्लामणशरीर प्रत्याख्यायौदारिकं भवतीति एकत्वं सिद्धमनयोः, सूक्ष्मस्थूलमूर्त्तिमत्त्वाच्चक्षुषत्वान्निरुपभोगसोपभोगत्वाच्च
स्पष्टं अन्यत्वमित्येवं सदसत्कर्मकौदारिकयोरेकत्वान्यत्वं प्रति भजनीयता, वैक्रियाहारकयोरपि, तैजसमपि क्लामकातो णिफ-
ज्जति, तत्थवि भजना, इच्चैवं एकान्तेन तु एकत्वमन्यत्वं वा ब्रुवतो वागनाचारो भवति, तेण एतेहिं ठाणेहिं ॥ ६४६ ॥ वृत्तं,
पच्छिमद्वसिलोएण वित्तिज्जिया पुच्छा, सब्बत्थ वीरियं अत्थि यथा कार्यकारणयोरेकव्यावक्तव्यतोक्ता एवं कर्तृकर्तव्ययोरपि, किमे-
तत् सर्वं सर्वकार्ये किं कर्तुः सामर्थ्यमस्ति उत नास्तीति प्रच्छा, उच्यते, शिक्षार्थं पूर्वमशिक्षापूर्वकं च, केषु कर्तुः सामर्थ्यमस्ति
केषु च नास्ति, तत्र शिक्षापूर्वकं घटादिष्वपि सामर्थ्यं अशिक्षापूर्वकं गमनादानभोजनाद्यासु क्रियासु चैवं सामर्थ्यमस्ति, उक्तं
हि-“छहिं ठाणेहिं जीवस्स नत्थि उट्ठाणेइ वा० लोगं च अलोगं च’ एवमवचनीयनादः प्रसक्त इतिकृत्वा साम्प्रतमपवादः क्रियते,
न सर्वत्रावचनीयवादो भवति, तंजहा-णत्थि लोए अलोए वा ॥६४७॥ वृत्तं, प्रत्यक्ष एव दृश्यते स कथं नास्तीति संज्ञा हृदि
निवेशः इति, व्यवहारो वक्तव्यो, यच्चास्ति लोक इति लोकविरुद्धं चैव, प्रतिषेधश्च कथं?, प्रतिषेधकोऽस्ति? अप्रतिषेधे लोको
नास्ति?, स हि लोकान्तर्गतो वा न वा?, यदि लोकान्तर्गतो यथा भवानस्ति किमेवं लोको न भविष्यति?, उत लोकवहिर्भूतो
वा ननु लोकस्यास्तित्वं सिद्धं यस्य भवान् बहिर्वर्तते, वक्तृवचनाव्यायविशेषा न च कश्चित् प्रतिषेधयति, लोकास्तित्वे अलोको

स्यापि, सुखदुःखशीतोष्णजीवितमरणछायातपत्रादिति द्वन्द्वसिद्धेस्तस्मान्नैवं संज्ञा मनसि निवेद्ययेत् । किन्तु 'अतिय लोए अलोए वा०' अत्रापि भजनीयं अस्ति सद्भावे, आदिद्वौ लोकः अतियता असद्भावादिद्वौ णत्थि तहावि लोकरुद्धमिति कृत्वा भजनान्नादो नोच्यते । अतिय जीवो अजीवो वा ॥ ६४८ ॥ वृत्तं, जीवद्वयमिद्वौ तद्गुणात्रसरो यत उच्यते—णत्थि धम्ममे ॥ ६४९ ॥ वृत्तं, तदेवं घृणानिह्वेण्ये, न चाभ्युपगमो भवति, धर्मतो हि अभ्युदयनिःश्रेयसयोः सिद्धिरिति, अन्यचाभ्युपगम्यते धार्मिकस्य, स चेन्नास्ति कस्ताननुमर्पेत ? तेन तीर्थोच्छेदः, अर्थाभिर्केषु कर्मसु प्रवर्तते नास्त्यधर्म इति कृत्वाऽतो दोषसंकटं, न वक्तव्यं नास्ति धर्मः अधर्मो वा, वक्तव्यं तु 'अतिय धम्ममे अधम्ममे वा ।' धर्माधर्मानन्तरं वन्धमोक्षौ भवतः अधर्मश्च कारणं वन्धस्य, धर्मस्तु सरागधर्मो वीतरागधर्मश्च, तत्र सरागधर्मः स्वाराज्याय, धर्मः स्वर्गाय, वीतरागधर्मस्तु मोक्षाय, ते तु ग्रायेण चित्रितलोका लोकायताद्या धर्माधर्मौ वन्धमोक्षौ नेच्छन्ति, एककर्तृताशयः (भावः) अभ्युपगमनिर्णयदोषश्च वाच्याः, धर्माधर्मवन्धमोक्षास्ति-
त्वादास्तु त एव विपरीताः सुगुणा भवन्ति, उक्तो वन्धस्तद्विकल्पास्तु पुण्यं पापं च, अतो वन्धमोक्षानन्तरं णत्थि पुण्णे च पावे वा ॥ ६५१ ॥ वृत्तं, तत्थ पुण्यं णवविधं, पुण्यं सुहादि, अथवा पोगलकर्मं च सुभं गोत्रादि, अत्रं पापा णत्थि, पुण्यं तिकाडं पुण्णायतणाहं लोगो ण सेविस्सइ, तं पुण्यस्स तहा हेतुं, पुण्यपापयोरोगमः हेतुः प्रभवः प्रसूतिराश्रयमित्यनर्थान्तरमिति कृत्वा, ते पुण्यपापानन्तरं आसवो संवरक्रिया वा, णत्थि क्रियसि अक्रियावादिणो भवन्ति, केचित्तु दुवने—मर्वमुत्पाद्यते घटयत्, यच्चो-
त्पद्यते तत्पर्यं क्रियावद् घटयदेवेत्यतः अक्रिया णत्थि, उत उभयमत एतदर्थं नत्थि क्रिया अक्रिया वा, अतिय क्रिया अक्रिया वा, तत्र जीवपुहलावस्थितौ च क्रियावन्तौ, धर्माधर्माकाशानि, निष्क्रियानि, प्रागभिहित आश्रवः, तद्देवास्तु—णत्थि कोहे

व माणे वा ॥६५६॥ वृत्तं, दृश्यन्ते हि यथास्वं क्रोधादिकपायाभिभूता वधैरप्रवृत्ताः तत्कथं कपाया न भविष्यन्ति, नत्थि पेजे ॥ ६५७ ॥ वृत्तं, ग्रीतिः पैमं वा पेजं वा, तद्विपरीतं दोषः, एतेहिं चैव-कमाएहिं चैव, कसाएहिं पेजदोसेहिं वा संसारो वा चाउरंतो णिव्वनिज्जाति, तेण णत्थि चाउरंतो संसारो ॥ ६५८ ॥ वृत्तं, चत्तारो अंता जस्स स भवति चाउरंतः, तत्थ तिखिखंजोणियमणुस्सा पच्चक्खत्तिकाउं ण वट्ठति णत्थि य मणुयो, रइयजुवल्लयं जहा सेसाणं, णेरइयपजंता अणुमाणजिज्झां वुच्चंते, ण वुच्चंति-णत्थि देवो च देवी वा ॥६५९॥ अत्थि देवो व देवी वा। देवाणंतरं णत्थि सिद्धि असिद्धि वा ॥६६०॥ केचिद् ब्रुवते मोक्षोपायो णत्थि, तेण वुच्चंति, 'णत्थि देवो व देवी वा, णत्थि सिद्धि असिद्धि वा' जइ कोइ भणेजा सकपुव्वो उ, 'जले जीवा थले जीव'त्ति, कोइ जीववहुत्ता अहिंसाभावा च णत्थि सिद्धी नियंटाणं ॥६६१॥ तत्प्रतिपेधार्थमुच्यते-अत्थि जीववहुत्वेऽपि, कथमिति जीववत्, तदुच्यते 'जलमज्झि जहा णत्ता' णत्थि साधू असाधू वा, णिव्वाणसाधगा अहिंसादि हेतू साधयंतीति साधू, तत्केचिद् ब्रुवते-विणावि जीववहुत्वे नैव शक्यते मोक्षः साधयितुं कस्माद्?, यतश्चलं मनः, अविनयवंति चलानि चेन्द्रियाणि, ताणि न सुखं निग्रहीतुं, अनिग्रहीतेषु च कथं मोक्षः स्यात्?, उक्तं हि 'चंचलं हि मनः पार्थ०' यस्मादेवं तस्मान्नास्ति साधुः, साध्वभावाच्च तत्प्रतिपक्षभूतस्य प्रागेवासाधोरभाव इति, तदुच्यते-अत्थि साधू असाधू, कथं साहू भवति?, उच्यते, णाणी कम्मसक्खो, विसयाण अणुवत्तणं, अथवा साधुरेव साधुः संयत इत्यर्थः, विवरीतो असाधुः, णत्थि कल्लोणेति ॥६६३॥ (सूत्रं), यथेष्टार्थफलसंप्राप्तिः कल्याणं, शाक्या ब्रुवते-सर्वमभिमतमनात्मकवचनात् कल्याणमेव न विद्यते क्वचित्, पात्रं कथं णत्थि?, सर्वमीश्वरविकार इतिकृत्वा, कुतः पापं नेच्छन्ति परलोकिकेः?, शाक्यास्तु कल्याणमेवैकं नेच्छन्ति, तेषां त एवानाश्वासादयो दोषा

अभिधेयाः, वयं तु अस्मि कल्याणं पावे वा कथं कल्याणं?, कल्याणफलविवागदर्शनात्, प्रत्यक्षतो हि कल्याणपापफलविपाका दृश्यन्ते, रोहितसुहितदुःखितादिषु सुहविवागदुहविवागादं एत्थ दरिसणं, उक्तो दृष्टिं प्रत्यानाचार आचारश्च, अयमन्यो दृष्ट्यामनाचारः, पाप-
कानि कर्माणि करोति वेदयति वेति, अवैकतेन एस्म कल्याणे पावड(ए) ॥६६४॥ (सूत्रं), पुरिसे भणमाणे ववहारो न विज्जति,
तत्र वच् क्षरणे, कथं कल्याणकारी ण भवत्येकान्तेन?, उच्यते, सातं चेत्यादि कल्याणं, एतेमिं सेसाणि य एतेण कारणेण पावं,
जाव सुहुमसपराईयवंधओ सो आउमोहणिज्जवज्जाओ छ कम्मपयडीओ वंधमाणे णाणावरणिज्जअंतराईयाइं वंधति, ताओ जाओ
प्रायेण सुहं वंधति, तहावि एकान्तेन कल्याणकारी न भवति, अथ वेदनं प्रति अनुत्तरोववाइयावि किंचि अशुभं णाणावरणिज्जं
वेदंति, जेण तेसिं ण सव्वं णाणावरणीज्जं खीणं, एवं दरिसणावरणिज्जं अंतराईयं, मणुस्सेसुवि तित्थगरोवि सीउण्हादीणि अमा-
ताणि वेदेति, जेण जति सो खीणकसायो ण णाणा० पावं वंधति, ताव वेदंति नामगोत्तं असातं च, तेण एगंतकल्याणे ण वत्तव्वो,
एगंतपावो मिच्छादिद्वी परमकण्हलेस्सो उक्कोसं संकलिद्धाणि परिणामोच्यते, जइवि सो वंधं प्रति एगंतपावो तहावि कशच्चित्
सातावेदओ हुज्जा, उच्चागोतो सुभणामोदयो वा, णियमा पंचिदिओ उत्तमसंधयणो य, एवं एगंतपावोति सो न व्यवहारममतरति,
यस्माच्चैवं तस्मादेकान्ते निर्देशव्यवहारो ण विज्जति, ववहारायेदं च मणमाणमुच्यमानं वा वैरं प्रसूते, कर्मण एव च वैरादया, उक्तं
हि-‘पावे वज्जे वैरे०’ दृष्टं हि लोकविरुद्धमुच्यमानं वैराय, उक्तं हि-ज्ञाता यथा०, अतोऽन्यथाऽऽलपे च वैरं, तथा चोक्तं-जीहा
जहा पमाणं जे मे’ एवं तु खक्षं जेयं, कुट्टयः श्रमणा अपि तावन्न जानन्ते शास्त्रादयः किमु गृहस्थाश्च बाला, मूला एव अजा-
नन्ना इत्यर्थः, यद्यपि ते स्वशास्त्रपरशास्त्रविशागदाः लोकेन पण्डिता इत्यपदिश्यंते तथापि पण्डिता इति बाला एव प्रत्यवसेयाः,

अयमन्यः अवाच्यसंग्रहः प्राक्तनेनैव श्लोकेनाभिधीयते असेसं अक्खयं वावि ॥६६५॥ (घट्टं), अशेषं कृत्स्नं सम्पूर्णं सर्व-
मित्यनर्थान्तरं, न सर्वमुक्तमेव भवति, सर्वो ग्रामो आयात इति अवाच्यमेतत् एकान्तेन, कथं?, जीवाजीवसमुदायो हि ग्रामः
स कथं सर्वं आयास्यति, अशेषो वा ओदनो त्वया मया भुक्त इत्यव्यवहारः, तत्र हि शिक्षादयः, शिक्षैरुद्देशायवा ओदनः,
गन्धश्च विद्यत एव, यद्यपि अशेषा मिथ्या वा भुक्ता अणत्थ वा पक्खित्ता तथावि गंधोऽस्ति, न चापद्रव्यो गन्धो भवति, एवं
चेव जइ भणति-देहि देहि भुंज भुंज वा अज्जवि अक्खयो कूरो अज्जति, न हि कृतकानां द्रव्यानां अक्षतता विद्यते तेण ण सव्व-
मक्खयं वत्तव्वं, ननु संमारः कथं?, उक्तो हि सो सव्वकालदुक्खो, उच्यते, 'पणवणामग्गोऽयं' जेण वुच्चति तो सव्वकालदुक्खो,
इहरहा सुहंमि अत्थि दुक्खंमि, ननूत्तं सादं च वेदणिज्जं, सातं च नवपदार्थः, तत्थ पणवणं पडुच्च तत्थिमो पदत्थो-सुहोदयं,
किं पुणं पुव्वम्मिज्जति पावं पच्छा मिज्जति, एगमेगंतेणं सर्वदुःखमुच्यमानं व्यवहारं नावतरति, वज्झमाणाण वज्झंति सर्वलोके विरु-
द्धमेतत् वज्झं पाणाति मणसावि ण सम्मतं किमुत वत्तुं?, कम्मणा वा कर्तुं, अतो न वक्ति वध्याः प्राणिनः, अथ अवज्झा, कथं न
वाच्यं?, नन्वेतदपि लोकविरुद्धमेव, कथं?, अहिंसकः स्वयं न च वक्ष्यति अवध्याः प्राणा इति, उच्यते, सत्यमेतद् स्वयं क्रियते
तदन्यस्याप्यपदिश्यते, किन्तु यदि कश्चित् सिंहमृगमार्जारीदीक्षुद्रजन्तुजिघांसु ब्रूयात्-भो साधो! किमेतान् क्षुद्रजंतून् घातयामि
उत्त मुंचामीति, तत्र न वक्तव्यं मुंच मुंचेति, ते हि मुक्ता अनेकानां घाताय भविष्यन्ति, एवं चौरमच्छत्रद्वंधादयो न वक्तव्या
मुंच घातयेति वा, आह च-'ग्रसत्येको मु०' अव्यापार एव साधोः, तेन व्यवहारपक्षे नावतरति, यस्माच्च व्यवहारपक्षातिक्रान्ता एवं-
प्रकारा वाक् तस्मादिति वाचं ण निसरे, एवं ताव लोको जं भणति 'असेसं अक्खयंति वा' तं तथा ण वत्तव्वं, उच्यते किंचि-

दन्यथा, जहा किं?, दीसंति० ॥६६६॥ (सूत्रं), णिहुअप्पणो स्वशास्त्रोक्तं विधानेन निभृतः आत्मा येषां ते भवंति निभृता-
त्मानः युगंतरपदिद्विणो परिपूतपाणिययायिणो मोड्णो णगणिणो विविचिका, तेसिं पि णो ध्यायिन इत्येवमादि न निभृतं, भिक्खा-
मेचविचिणो साधुजीविणोत्ति ण कस्सइ उवग्गथेण जीवंति, के?, ककुहागकुसयावज्जिणो, एवं वत्ते ते मिच्छा पडिवज्जंति, एवं
दिट्ठिं न धारेज्ज, परेण पुट्ठेण एवं भणेज्जा-एते वरागा बालतपस्सिणो सव्वं मिच्छा करंति, लोकविरुद्धं च, तं भणंतस्स ते लोए
गाढरुद्धीभृता पच्छा लोगो मा भणिहित्ति एते मदीये सत्थिया गुणद्वेषिणः, अविदुः रुस्संति ण य उव्वसमंति, तेऽवि य जाव
गेवेज्जा ताव उव्वज्जंति तो कहं एगतेणं एवं बुच्चति-सव्वमेतं णिरत्थगं किलिस्संति, नो णिच्चपुट्ठो वा भणिति-अणागाढमिच्छा-
दिट्ठिसु, एतेवि किंचिदधेलोगफलं गिण्वत्तेन्ति, अयमणो अन्नउत्थियगिहत्थाणं दाणं प्रत्यव्यवहारः-दक्खिखणाए पडिलंभो
॥६६७॥ (सूत्रं), दानं दैति देयते वा दक्षिणां, दक्षिणां प्रति लंभो, दक्षिणायाः प्रतिलंभः, अथवा दक्षिणाया लंभे प्रति दक्षिणालं-
भस्तया वा लंभितः स प्रतिलम्भः प्रतिमानवत् मम्मानीतो वा भवति, एवं प्रतिकारप्रत्यपकाराप्रतिपूजादिष्वायोज्यं, स किं पात्रे
वाऽपात्रे वा प्रतिलाभिते?, ततो पडिलाभो अत्थि णत्थि पुच्छज्जति भणति-एकान्ते नास्ति तत्थ दोसा, जारिसं वा विनीयं
तारिसेणेव फलेण होतव्वं, तेण अथम्मियस्स कस्सइ इट्ठदाणं दिण्णं तेणविं मा णाम इट्ठेण फलेण होतव्वं, पावे वा अंतं पंतं
दिण्णं तेणावि णाम अंतफलेण होतव्वं, एवमनेकान्तः, पत्ते तु इट्ठमणिट्ठं वा सड्ढाए अणुपरोधी दिज्जमाणं महण्फलं भवति, अपत्ते
तु इट्ठमणिट्ठं वा दत्तं वधाय, तहावि ण वारिज्जति अंतराईयदोसोत्तिकारुण, तथाऽणुज्ञायते न देहिच्चि मज्जारपोसगादिट्ठेण मा
अधिगरणं भविस्सति, तेण असंजतगिहत्थाणं अन्नउत्थियाण देहिच्चि, किंच-इत्थ पुण पावं पुण्णं ण वियागरेजा, मेधावी जह

पुण भणति-किं पत्तं जस्स मए दातव्यं?, कथं? वा किं वाऽस्य फलमिति तदाऽस्य कथ्यते, यो दातव्यं देयं, एवमेतान्यव्याकृतवक्तुनि यथा येषु स्थानेषु वक्तव्यानि तथोक्तानि अवक्तव्यान्यप्यन्येषु स्थानेषु यथा च वक्तव्यानि तथाप्युक्तं, एतेन लक्षणेनान्यान्यपि तथाऽवक्तव्यानि वक्तव्यानि च विज्ञेयानि, अतोऽतिप्रसक्तं लक्षणमिति कृत्वोच्यते, एवं सर्वत्रैव तद्विकल्पं करिष्यति तेनोद्धारः क्रियते- एकान्तेनैव 'सन्तिमग्गं च बूहए' शमनं-शान्तिः मग्गे-मार्गः जेण कथितेण उवममंति सत्ताणि शासनवृद्धिश्च भवति तथा कथयति, सो पुण संतिमग्गो धम्मं कहेत्तेहिं पावाउत्तेहिं संगिण्हत्तेहिं उवगिण्हत्तेहिं वृद्धितो भवति, उक्तं च-'प्रावचनी धर्मकथो' एत्थ णत्थि भयणा, एभंतेन चैवं तथा तथा कहेत्तव्वं जहा जहा संतिमग्गो वृद्धिजति इच्चेएहिं टाणेहिं ॥६६८॥ (सूत्रं), कतराई ठाणाई?, जाणि अणादीयं परिणणादीयं परिणणादीणि अववहारं णावतरति, जो अत्थि लोए वा अलोए वा ववहारं अवतरति, तेसु सव्वेसु संजयति तिरियमाणेसु अप्पाणं, कयं अप्पाणं वारयति, अववायं भणति, एवं धारितो अप्पा कियंतं कालं?, आमो-कखाए जाव ण मुच्चइ सव्वदुक्खेसु अस्साद्वा, शरीररुत्त्वे, परि समंता वएज्जासि मोक्खाय परिव्वएज्जासिचि बेमि ॥ अनाचार-श्रुताख्यं पंचममध्ययनं समत्तं ॥

अनाचारश्रुतमुक्तं, यथा केन वर्जिता अनाचाराः, अनाचारश्च सेवितो सो भावतो तावदुच्यते-जहा अद्दएण, एस अज्झ-यणसंघो, णामणिप्फण अद्दइज्जं, अद्दं णिक्खितव्वं-णामद्दं ठवणद्दं ॥१८४॥ गाथा, आर्द्रकमिति नाम, वत्थाण खिवमदेण, वण्णद्दं चित्तकंमादिसु आर्द्रकं लिखितं, आर्द्रानक्षत्रं लिखितं, उद्दगद्दं सारद्दं ॥ १८५ ॥ गाथा, उद्दकाई यथा उद्दकाई गात्रं, केवि हरितया मुक्कंतयाए य अब्भन्तरे जं पंडुरगं, संसारो पण्णाणे णियसे अज्जवि प्रीत्यार्द्रः, एवं उल्लोहो अत्थिचि विन्ति, तथा

यथाऽयं पुरुषोऽस्थिषु निद्रो णज्जइ, से मक्खिताइं अंगाइं, आह हि—“त्वचि भोगाः सुखं मांसे”, सिलेसद्धं जहा क्रोहरं सो विततो समाणो पच्छा सिलेसेण मक्खिज्जति, पच्छा णिज्जति, गलित्तिचि, एवमादि, द्रव्याद्रं द्रव्याद्रं जहा उदगं सिलेसो य एते दोवि संयं चिय अदा अणपि आर्द्रं कुर्वति, सारइं, छवियहा पुण केवलं समयेवाऽर्द्रा, भावइं रागइं लोगं भणति, आर्द्रसंतानो देवदत्तः स्नेहवानित्यर्थः, णेहतुप्तिगतत्तस्स रेणु, उपरुचिचं च तं कमइं, इह तु आर्द्रकनाम्ना पुरुषेणाधिकारः, तत्राप्यर्थश्रयणमेवेतिकृत्वा तत्प्रयोजनमुक्तमेव भवति, द्रव्यभावाद्रकविशेषास्तु पुनरुच्यन्ते, तत्थइओ तिविधो—एगं भवियवद्धाउय ॥१८६॥ गाथा, अदाओ णामगोचं वेदेतो ततो समुद्धिता गाथा, यद्यपि शृङ्गेरादीनामार्द्रकसंज्ञा तथापि तेभ्यो नाध्ययनमिदं समुत्पन्नं तस्मात्तैर्नाधिकारः, जो चेव सो अदाभिधानो साधू तेणात्राधिकारः, तदेव अदकउप्पत्ती भणितव्वा, ‘तत्तो समुद्धियमिणं’ सा एया गाथा, जेण च तं, पतिट्ठिकं णाम गामो, तहिं सन्वे उ परिवसंति, संसारभयुव्विग्गा, धम्मघोसाण अंतिए पवइतो सह भारियाए, सो विहरति साधूहिं सह, इतरावि अज्जियाहिं सह, ताइं केताए नगरे समोसरिताइं, तेण सा भिक्खं हिंइमाणा दिट्ठा, सो तहिं अज्जोववण्णो, तेण संघाडिगो बुच्चति—एसा मम घरणी, पडिभज्जाविज्जउ, णेण चिंतितं—अकज्जएण ण उवेक्खितव्वं, तेण भणति—अजेव कतं वा मए, सो एवं भणिउं गतो पव्वइयापडिसयं, तेण महत्तरियाए सिट्ठो स उल्लाओ, पच्छा महत्तरियाए सा भणिया—अजे ! अण- विसयं वच्चाहि, ताए भणति—अहं ओलिया कहिज्जामि, सो पुरिसो, सो उ दूर अणदेसं पि वज्जेज्जा, अहं भत्तं पच्चक्खा मीति, एवंति भणति, इतरेण दित्तस्स आंगंतूण कहिज्जति, जहा इमं समोसरणं दुक्कइं, तत्थ मिद्धिहामो, इतरथा ण सकति, सो इच्छंति, दिवसं गणेंतो, इतराएवि ते दिवसे आसणत्ति काऊणं वेहाणसं कतं, तेहिं आयरियाणं णिवेदितं, जहा पवइता कालगता, इतरस्म

सोचूण अद्धिती जाता, अकज्जं, महच्चएणं तवस्सिणी कालगया, तेणवि भत्तं पच्चक्खात्तं, तं सो कालं गयो, समणी देवलोएसु उववण्णा, ताओ देवलागाओ चुता संती मेच्छविसए अहगंसे अहगस्स रण्णो धारणीए देवीए कुञ्चिसि पुत्तत्ताए वक्कता, तीसे णवहं मासाणं दारओ जातो, तस्स णांमं कीरति अहओ, इतरोऽवि कालं काऊण देवलोएसु उववण्णो, ताओ चुओ वसंतपुरे णगरे सिद्धिक्खले दारिया जाया, इतरोऽवि जुव्वणत्थो जाओ, अण्णदा कयाई सो अहओ राया सेणियस्स रण्णो दूतं विसज्जति, तेण कुमारेण पुच्छिज्जति-कहिं वच्चसि ?, तेण वुच्चति-आयरियच्चिसयं सेणियस्स रण्णो सगासं, सो तुज्झं पि पितियवयंसओ होति, तेण वुच्चइ-तस्स अत्थि कोइ पुत्तो णत्थि ?, तेण वुच्चति-अहकुमारो विवितेइ-तेण मित्ता होतु, सो तस्स पाहुडं विसज्जति, एयं अभयस्स उवणेत्तव्वं, सो दूतो तं गेण्हितुं रायगिहं नगरं आगतो, सेणियस्स रण्णो सव्वं अप्पाहणियं अक्खात्तियं, इतरदिवसे अभयस्स दुक्को, अभयकुमारसत्तं पाहुडं उवणेति, भणिओ य-जहा अहकुमारो अज्जलिं करेइ, तेण पाहुडं पडिच्छिअं, दूतो य सकारिओ, अभओऽवि परिणामिताए बुद्धीए परिणामेऊण सो भवसिद्धीओ जो मए सद्धीं पीतिं करेइ, एवं संकप्पेऊण पडिमा कारिज्जइ, तं मंजूसाए छोडुं अच्छति, सो दूतो अण्णतावि आपुच्छइ, तेण तस्स मंजूसाए अप्पिता, भणिओ य एसो-जहा कुमारो भण्णइ-एतं मंजूसं रहस्से उग्घाडेज्जासि, मा महायणमज्झे, जहा ण कोइ पेच्छेइ, बहुपाहुडं पेसति, सो दूओ परं णगरं पडिगओ, अहस्स रण्णो सेणियपेसितं पाहुडं उवणेति अहस्स, सक्कारेतूण पडिविसज्जिओ, कुमारस्स मूलं गओ, अभयपेसवितं पाहुडं उवणेति अप्पाहणियं च अक्खाति, तेणवि सक्कारेऊण पडिविसज्जितो, इतरोऽवि तयं गहेऊण उवरिं भूमिं दूरूहिता जणविरहियं करेत्ता मंजूसं उग्घाडेति, सो पेच्छेति उसभसामिस्स संभं पडिभं, तस्स ईहापोहमग्गणगवेसणं करेतस्स कहिं मए एयारिसं रूवं दिड्ढति ?,

चिन्तेमाणस्स जाइसरणं उप्पणं, अहो मम अभएण णाहकिच्चं कयं, रहस्सिगं तं च काऊग परिभोगं उचितं ण परिभुंजति, ताहे रण्णा कथितं-जहा कुमारस्स जप्पभित्तिं आयरियविसयातो पाहुडं आणीतं तप्पभिइं जहोचितं परिभोगं न परिभुंजति, रायाए चित्तितं-णट्ठो कुमारो भवति, वच्चंतस्स अण्णेहिं आइक्खिज्जति, तेण चिन्तितं-जइ किहइ नस्सामि तो नडुं कज्जं भवति, सव्वथावि जहोचितं भोगं भुंजामि, रण्णा सुतं परिभुंजति, तस्सगासे पंचण्हं कुमारामचसताणं पंच पुत्तसयाइं आणविदिण्णाइं, भणियाइओ-जइ कुमारो णस्सति तो सव्वे विणासेमि, ते तं कुमारं आदरेणं रक्खंति, कुमारोणायायो चित्तितो, आमवाहणियाए णिगगच्छामि, एवं विस्सासेण पलाओ आसं विसजेऊण, देवताए य भणियं-सउवमगं, इतरेइवि पविसित्ता अडवीए चोरियं करिंता अन्छति, इतरोइवि णाओ एक्कारसमं सावगपडिमं पडिवाजित्ता आगतो वसंतपुरं नगरं, आयावेंतस्स पाडिहेरं कतं देवताए, तत्थ आतवित्तो अन्छति, ताए दारियाए भणति-अहो मम पती आहेसि, ताहे अद्धतेरमहिरणमोडिओ पाडियाओ, राया ओद्धितो वेत्तुं, सप्पा उट्ठेति, देवताए भणितं-एतं तीसे दारियाए, पितुणा संगोचितं, सोइवि पगतो, सा सेट्ठिधूना अण्णेहिं वरिज्जति, तीए मातापितुं भणइ-एक्कस्स दिण्णा, जस्सेतं धणं भुंजं, तुमं जाणसि कहिं सो ?, णत्थिं, पत्तरं पाए जाणामि, ताहे सा ताहिं भिक्खा दवा-विज्जति, जति जाणसि तो गेण्हेजासि, इतरो वारसण्हं वरिसाणं आगतो, सो तीए पाएहिं णातो, तस्स पच्छातो विसज्जिता, तो चित्तियं-उड्डाहो, पडिभग्गो, तस्स तहिं पुत्तो जातो, वारसण्हं वरिसाणं तहिं आपुच्छति, सा तहिं पुरुनिद्या, सो दारओ भणति-किं कर्चसि ?, पिता ते पव्वइउकामो तो सुहं जीविस्सामि, सोऊण पुत्तेण वेढितुमारद्धो, तेणवि चित्तितं-जइएहिं तंतूहि वेढिति तत्तिगाणि वरिसाणि अच्छामि, तेण वारसहिं वेढितो ताहे वारस वरिणाणि, पच्छंतो पुण्णेहिं पव्वइतो, ताए अडवीए वोलेति जीए

तां पंचसतां, तेहिं तो पच्चमिणाए य पंचवि सयाइं पवइताइं, सो जाति तित्थगरमूलं, सो रायगिहं गगरं पविसंतओ, गोसालेण समं वातो, बुद्धेन समं वादो, धिजातिएहिं परिन्वाएहिं तावसेहिं, सब्वे पडिहंतुं सामिपादमूलं जाति, तस्स वच्चंतस्स हत्थी वारि-
हत्थओ, सो हत्थी अहगं पेच्छिऊण एवं चिंतेति-अद्गस्स तेयपभावेण मुंचामि, तस्स य तेयपभावेण बंधणाणि छिण्णाणि, हत्थी
णड्डो, अद्गओ भणति-ण दुक्करं चारणपासमोयणं, गतो णामणिप्फणो, सुत्तालावगणिप्फणो सुत्तमुच्चारेतव्वं-पुराकडं
अद् ! इमं ॥६६९॥ वृत्तं, ततस्तमार्द्रकं राजपुत्रं प्रत्येकबुद्धं भगवत्पादमूलं गच्छमाणं गोसाल आह-‘पुरेकडं अद् ! इमं सुणेहि’
सर्वेऽपि तीर्थकरैः कृतं पुरेकडं, आर्द्रक इति आर्द्रकस्यामन्त्रणं हे आर्द्रक राजपुत्र !, इमं यद्वक्ष्यामस्तच्छृणु ‘एगंतयारी समणे पुरासी’
सोऽयं वर्द्धमानः यत्सकाशं भवान् गच्छति पूर्वमेकान्तचारी आसीत्, तदेकान्तं द्रव्ये भावे च, द्रव्यैकान्तमारामोद्यानसुण्णघ-
रादीणि एतेसु एगंतेसु चरति एगंतचारी पुरा आसित्ति, एस मए सद्धिं लाभालाभसुहदुक्खाइं अनुभवित्वां, तत्थ भावणाठाण-
मोणासणादीहिं उग्गेहिं तवचरणेहिं णिब्भत्थितो समणो दुक्करं एरिसा चारि जावजीवाए धारेयव्वत्तिकाउं मामवहाय बहवो
भिक्षुणो मद्विधां प्राणादमात्राहार्यां मुंडेति, पिंडिते य मुंडेत्ता य २ तेहिं बहूहिं परंसेत्तभ्यः इण्हि-साम्प्रतं आइक्खइ पुब्बोवरण्हं,
अदो व णं भिक्षुचरियादिकायकिलेसे णियचचित्तो पृथक् पृथक् पौनःपुण्येन जो जहा उववसति तस्स तहा परिकहेतो अपरि-
तंतो गामणगराइं आहिंइति, वित्थरेणति ‘अनेकैः पर्यायैर्वसु किल एष, सर्वं इति लोकोत्पत्तिः, यतो पत्तियंतु पवत्तयंतो, एवं
पूआगारवपरियारहेउं कथेति हिंइति गामाणुसामं, इत्थसात्कारणात्-साऽऽजीविया पट्टविया ॥ ६७० ॥ वृत्तं, इत्थथा हि
एणाणियं विहरंतं ण कोइ पूएइ, ण वा अभिगच्छति, अथिरधम्मा अथिरो, कथमस्थिर इति चेत् यदा सो एगंतचारी भूत्वा स-

भातिगृहस्थानआरामगतो वा वृक्षमूलाश्रितो गृहं सरणमित्यर्थः, त्यक्त्वा गृहं किं पुनः गृहप्रवेशनेन ?, गणः समूहः, गणमध्ये आख्याति, नैककस्य, भिक्षुमध्ये सदेवमणुआसुराए परित्राए परिबुडो, जनाय हितं जन्यं बहुजनाय बहुजन्यं तं चार्थं कथयति, न सूक्ष्मं 'ण संघायति'ति न संधिति, अवरं णाम जेनिमं तं साम्प्रतीयं वृत्तं-रत्नशिलापटः सिंहासनं छत्रं चामरं, अथवा- 'अशोकवृक्षः सुरपुष्पवृष्टिर्दिव्यध्वनिश्चामरमासनं च भामण्डलं दुन्दुभिरातपत्रं, सत्प्रातिहार्याणि जिनेश्वराणाम् ॥१॥' अनेन देवेन्द्रदुर्लभेनापि विभूतिवृत्तेन यत्पूर्वाहतं एगंतचारितं तदन्योऽन्यव्याधातान्न संति । किंच-एगंतमेवं अदुवावि इण्हिह ॥६७१॥ यदि एकान्तचारित्वं शोभनमेतदेवात्यन्तं कर्तव्यमभविष्यत् . उत मन्यसे इदं महापरिवारवृत्तं साधु तदिदमादेवाचरणीयमासीत् , तो किं वारसमधियाइं वरिसाइं किलेसितो ? यद्यस्मादिदं साम्प्रतीयं वृत्तं पोरानं च दोऽवि अण्णोऽण्णं ण समेन्ति न तुल्ये भवत इत्यर्थः, तस्मादतो पूर्वापरव्याहृतवादी कारी च नाभिगमनीयोऽस्ति, एवं गोशालेनोक्ते भगवानार्द्रकः प्रत्येकदुद्धः तद्वाक्यमवज्ञैव ग्रहस्यैवं आह च-भो गोशाल ! स हि भगवान् वर्द्धमानः 'पुंविं वा पच्छा वा' पुंविं छउमत्थकाले पच्छति णाणे समुप्पन्ने अणागतं जावजीवाए तेसु तेसु तिकालेसु भगवान् 'एगंतमेवं पडिसंदधाती'ति वक्तव्ये ग्रन्थारुलोम्यात्सुखमोक्खोच्चारणाद्धृत्तवन्धानुवृत्तेश्च पसत्थं याति, स्यात्किमर्थं कथयति ?- 'स्मिच्च लोगं ॥६७२॥ वृत्तं, सम्यक् ज्ञात्वेत्यर्थः, तसां थावराणं जीवाणं खेमं सयं करेति, अवधमित्यर्थः, अण्णेवि जीवे अण्णेसिं च जीवाणं खेमं काउकामो कथेति, समणेति वा माहणेति वा एगडं, स एवं 'आडक्खमाणोऽवि' अपि पदार्थादिषु 'जनगहस्रयोः जनसहस्राणां वा मध्ये एकभावः एकत्वं, सत्तेद्धातोः सारि इत्येवं कृते सृजति कश्चिदित्येवं विगृह्य मारयतीति भवति एकत्वं गमयति, कथं नाम भव्याः एकत्वं भजेयुः, प्रवज्यामित्यर्थः, रागद्वेष-

विप्रमुक्तं हि एकं तस्म वल्लुलो (त्युतो), आत्मानमपि च एगंतमेवं सारयतीति, रागद्वेषप्रहीणत्वं, जेण मज्जेवि वसंतो, तथा चोक्तं 'कामक्रोधावनिर्जित्य०', स्यात्-तदेतदेकत्वावस्थितस्य कृतार्थस्य च किं परोपदेशेन ?, तदुच्यते कर्मभ्रमार्थ, आह हि 'येनैतच्छुभं तीर्थकरत्वनाम तीर्थकरस्वाभाव्यात् वेति, उक्तं- 'तत्स्वाभाव्यादेव०' तं वदति, अर्चा नाम लेख्या, सा य शुक्लेसो चैव, न राग-दोसाभिभूत इव संकल्लिङ्गुलेसाओ परिणमति, अथवा अचंति मरीरं, सीहासणे आविड्ढो वि धम्मं कहंतो तेण पुक्कवत्थगंगादीहिं अलंकारं हिं तथा अर्च एव निर्भूष इत्यर्थः, निर्दोषत्वाच्च, धम्मं कहंतस्स उ णत्थि दोसो ॥६७३॥ वृत्तं, क्षान्तिग्रहणं यतिवि दुव्वियडुबुद्धिं चोदेति न वा कथ्यमानं परियच्छति तत्थवि ण रुस्सति 'दंतो'ति कसायदंतो 'जिह्दिओ'ति इंदियदंतो, पृथगुच्चारणा इंदियणो इंदियदंतविसेसो दरिसितो कक्कडुगणिट्टुर सावजा य मामादोसा, हितमितदेशकालादि भासागुणेहिं, आह हि- "दिट्ठं मितं असंदिद्धं०" स्यादसौ भाषादोषगुणज्ञो किं भगवान् समाख्याति ?, उच्यते-महव्वए पंच अणुव्वए य ॥ ६७४ ॥ वृत्तं, साधूणं महव्वए सावगाणं अणुव्वए य, महव्वए तव्विवरीता एव प्राणवधादयः पंचाश्रवा भवन्ति, 'संचर' इति इंदियाणं 'विरति'ति महाव्रतवत्ता, इंदियसंवृतस्य सतो विरतिर्भवति, अथवा असंजमाविरते 'इहे'ति इह प्रवचने लोके वा श्रमणभावं श्रामणीयं प्रज्ञानवान् प्रज्ञो, ण आख्यान्नापि वाक्यशेषः 'लवं' कर्म ततो ज्वसकति लवावसर्को न, नो वाचिकेन कर्मणा मानसेण वा युज्यत इत्यर्थः, श्रमणो भगवानेव एवं ब्रवीमि स्वयमपि 'भगवं पंचमहव्वयगुत्तो इंदियसंवुडो य विरतो य । अणोसिंषि तमेव य धम्मं देसेति गाहेति ॥ १ ॥' यस्मात् ब्रवीमि वयमपि व्रतमन्तः इन्द्रियसंवृत्ता विरताश्च, यदि च मन्यसे शीतोदकपायित्वाद् वीयादिकन्दभोजनात् उदिट्ठभोजनात् स्त्रीविषयोपसेवनाच्च किमस्माकं ?, असाधुत्वं, तत्रेदं कारणं शृणु-अस्माकमाजीविकानामयं

कृतान्तः, क इति चेद् उच्यते—स्त्रीओदगं सेवउ ॥६७५॥ वृत्तं, सीतमसत्थोवहतं सीतमेव जलं, बीजं जस्सं, को एस भवंति ? सन्वो चेव वणस्सती गहिती, आत्मन्याधाय कृतं आधाकम्मं, इत्थियाओ य, अम्हे एताइं पडिसेवामोत्ति तेण असंतेति सणु कारणं—आतवधम्मपरिताविता सीतोदकेण अप्पाइजामो, कन्दमूलादीणि आधाकम्मं च शरीरसाधारणदुमेव पडिसेवामो, न चान्यकृतेन कर्मणाऽन्यो बध्यते, प्राणानुग्रहाच्च आधाकर्म्मोनुज्ञा, एणं कृतादीन्यपि अस्मानां धाय क्रीतानि कल्पन्ते, इत्थियाओवि आसैविज्जंति मनसो येन समाधिमुत्पादयन्ति, सेव्यमानास्तु उच्चारप्रश्रवणनिसर्गदृष्टान्तसामर्थ्यात् मनःसमाधिमुत्पादयन्ति, ततो ध्यावाद्याः श्रेयाः क्रियाविशेषाः स्वस्थचित्तैः सुखमासेव्यन्ते, परानुग्रहाच्च सेव्याः, आह हि—“सुखानि दत्त्वा सुखानि” जंपि य एतेहिं सीतोदगादिएहिं इत्थीपज्जवसाणेहिं कम्मं उवचिज्जतिचि यदि मन्यसे, एगंतचारीसु एगंते उज्जाणादिसु चरंति एगंतचारी इहइं आजीवकम्मे जम्हाणं आतावणमोणत्थाणासणअनमनास्नानकादीहिं धोराणि एतेहिं चेव एगंतवत्तादीहिं गुणेहिं खविज्जंति, जतिय सीतोदगादिदोसोवचितं कम्मं ण सक्कामो खवितुं ततो अणेगभवसहस्ससमज्जितं कम्मं कथं खविस्सामो ?, तेण ‘अप्पेण बहुमेसेज्ज’ सीतोदगादिसेवा अणुस्सिता तदेवमादिदोसेसु अदोपदक्षित्वादेहि आगच्छ, एवं गोसालेनोक्ते आह—सीतोदगं वा तह बीअ० ॥ ६७६ ॥ वृत्तं, इह सीतोदगं बीजक्रायं आधायकम्मं इत्थियाओ य सेवमाणानि वयं समणा होमो यदुक्तं त्वया तेन समानवृत्तत्वात् अगरिणो समणा भवंति त्वन्मतेन, तेवि हि सीतोदगादीणि सेवंति, तेन प्रकारेण तहां तेवि तहप्पगारं वृत्तं कुर्वन्तीत्यन्यथा वा का प्रत्यासा ?, अथ मन्यसे समानवृत्ते वयमेव श्रमणा न गृहस्थाः पंचिकात्र न भोजयितव्या जे यावि सीतोदगमेव (बीओदगभोति) भिक्खु ॥६७८॥ वृत्तं, कोइ णम्मित्थीओ परिहरति लोकावभीतो, वालो बुद्धो वा, न धर्मयोग्यो वा

स्त्रीवर्जमपि सीतोदगभोजी नामभिक्षु भिक्षां च इह ताव के जीवतो ध्याननिमित्तं जीवितदृता एवंप्रकारा, नातीण संजोगो नाति संजोगो पूर्वापरसंबंधादि, अपि पदार्थादिषु, नातिसंयोगमिति दुष्पञ्जहणिजं, मुमुक्षुवोऽपि संतः कायोपका एव भवति, अनंतं कुर्वन्तीत्यनन्तराः कर्मणां संसारस्य भवस्य दुःखानामेवेत्यर्थः, एवमुक्तो आर्द्रकेन गोशालो जाहे अण्णं उत्तरं न तरति ताहे अण्णउत्थिए वितिजिए गिण्हति, दुब्बलो वा कडुच्छडीए, एवं वाई तुमं (इमं वयं तु तुमं) ॥६७९॥ इत्तं, एतां एतत्प्रकारां, प्रादुः प्रकाशने, प्रकाशं कुर्वन्तीत्यर्थः, कथं ? भणति-सीतोदकायं आध्याकम्माइ इत्थिया जीवो आउ य सेवमाणा अममणा भवन्ति कायोवगा, कायोवगत्वाच्च नांतरा भवन्ति, तेन शाक्याः सर्वे शीतोदगभोजका ये आध्याकम्माइ सेवन्ति अबंभमवि प्रेण्य- गोपसुवर्गाणां, सांख्यास्तु 'प्राप्तानामुपभोग' इति वचनात्, एवं वाचः प्रादुः कुर्वन्ति, प्रवदनशीला प्रावादुकाः तान् गरहसि आत्मोत्सेकेन, न चोत्सेकः शिवाय, आर्द्रक आह-ननु पावादिनोऽपि पुढो, ते हि पावादिना पुढोत्ति आत्मीयं पक्षं कीर्त्तयन्तो- वर्णयन्तः स्वं स्वं दृष्टिं कुर्वन्ति-करन्ति प्रादुः, प्रकाशयन्तीति-अण्णमण्णस्स तु ते (ते अण्णमण्णस्स उ) ॥६८०॥ इति प्रागुपदिष्टाः प्रावादुकाः अन्यश्चान्यश्च अण्णमण्णं अण्णमण्णस्स विविधं विशिष्टं वा गरहमाणाः कुट्टिमिचरन्ति, वाक्याध्याहारः आख्यान्ति परशास्त्रदोषांश्च आविः कुर्वन्ति, श्रमणाश्च ब्राह्मणाश्च, किमाख्यान्ति, 'सतो य अत्थि असतो य' स्वमात्मीयवचनमित्यर्थः, तस्मात् सुतं श्रेयोऽस्ति निर्वाणमित्यर्थः, परस्मात्परतः, अन्यस्मात्प्रवचनादित्यर्थः, नास्तीति नास्ति, निःश्रेयसं वा निर्वाणमित्यर्थः, एवं ते सर्वे अहमिति व्यवस्थिताः स्वपक्षसिद्धिमिच्छन्ति परपक्षस्य चासिद्धिं, उक्तं च-"जहिं जस्म जं ववसितं" वयमपि स्वपक्ष- मेवावलंब्यापरां शाक्यां दृष्टिं गरिहामः तान्, ननु किंच गरहामो ? न यथा त्वं पापदृष्टिः मिथ्यादृष्टिः मूढो मूर्खः अजानको वेति,

किञ्चिद्रूपेन रूढमिति यथा लोको लोकं कस्मिंश्चिदपराधे आक्रोशति काणः कुब्जः कोढी वेति चण्डालकर्म करोति, नैवं किञ्चिद्रूपेण त्रिदण्डिक दुष्ट परित्राजक दुष्ट ! इदं ते दुष्टं शासनं, तेन मूर्खकपिलेन किं दृष्टं येन कर्त्ता क्षेत्रज्ञः, घटं च करोमीत्य संधिं करोति, कुम्भकारोऽकुर्वन् कथं कुम्भकारः, कुर्वन् कुम्भकरो भवति, एवं न ब्रूमो, वीतरागोपदेशाद्येपामेपा दृष्टिरकर्त्तात्मा निर्लेपश्च तेषां घटं साधयामीति मृत्पिण्डदण्डाद्युपादानक्रियैव न युज्यते, निर्लेपस्य च शौचक्रिया वा किं क्रियते ?, कथं चास्य केवलज्ञानं नोत्पद्यते शुद्धस्य ?, यतः शाक्या अपि नो रूपताः प्रत्यक्षमित्यर्थः, हे कषायकठ शाक्याक शाक्यपुत्र कथमिदं ते दृष्टं सुख-
मस्ति चेन्न च सुखी तहा स्कन्धाः, न च कलिस्मतां, न किं चूस्यते, येषामेपा दृष्टिः सुखमस्ति चेन्न च सुखी, त एव दोषाः
अभिमुखं अभिधारयामः, वाचं वेमीत्यर्थः, किन्तु स्वं दृष्टिं संदिष्टं करोमो कुर्मः प्रादुः प्रकाशमित्यर्थः, तद्यथा-जीवं प्रति सद्भू-
तोऽन्यो मूर्त्तोऽम्ल्यात्मेति, यस्य पुनर्वादिनः नास्त्यात्मा तस्य जातिस्मरणादीनि न विद्यन्ते, दानदमाध्ययनक्रियाश्च न युक्ताः,
न तु ब्रमः शाक्या अन्ये वा नास्तिकवादिनः हे मूर्खा !, यथात्मा नास्ति ततोऽसौ शुद्धोदनपुत्रो बृद्धो नास्ति, वक्तृवचनवाच्या-
विशेषा न किं केन कस्म वोपदिष्टमिति, ननु मत्तोन्मत्तप्रलापः, एवमन्यत्रापि प्रवादिष्वायोज्यं, इत्येवं दृष्टिं गरहामो, नतु किञ्चि-
द्वादिनां संमुखे ब्रूमो धिक्किमास्से, मूर्खदृष्टिर्मिथ्यादृष्टिरेति एवं स्वदृष्टौ प्रादुःक्रियमाणाया तिष्णि तिमिद्वाहं दिङ्मिताहं परुविजंति,
मिच्छन्तिकाणं तेसु दिष्टी न कायन्वा, स्यात् किं तत्प्रादुःक्रियते ?, 'मग्ने इमे किद्विष्ट आरिष्टि' सम्यग्दर्शनादिमार्गः कीर्त्तितः
आख्यातः णाणारियादीहिं, नास्योत्तरोऽन्यो मार्गो विद्यते शोभनपुरुषसर्वज्ञत्वात्तथाकारित्वाच्च अज्जक दुज्जओ न पूर्वापरव्याहतः
शाक्यस्येव, यथा ज्ञानमुत्पन्नं, आर्द्रकं च राजपुत्रं मृतं न ज्ञातवान्, स्यादेकं किं निष्ठुरं स्पष्टं नाभिधीयते, त्वं मूर्खो वा कुदृष्टि-

वैति, तदुच्यते, मा भूत्तस्य दुःखं, स्यात्किं वा निष्ठुरमुच्यमानस्य मनो दुःखाच्छरीरमपि स्याद् हृदयरोगादि, तेण उड्डु अहेयं ॥६८२॥ पणवगदिसाओ गहिताओ ते थावरा तमा पाणा भूयाभिसंकाए संकालये अण्णाणे च, इहं तु भवे बुसिय, बुसियं बुसिमं बुत्तो, ण किंचि गरहति णिंदति वा सव्वलोए, सव्वलोएचि त्रैलोक्ये पासंडलोके वा, एवं निर्लोछिते वादे आजीविकगुराह-यध-सोवेवं गुरुर्वीतरागोऽनुत्तरमार्गोपदेशकत्वात्सत्पुरुषः सर्वज्ञश्चाथ किं यथा वयं आगंतारादिसु ण वसति सत्तूजणे ?, आगंतारे आरामगारे ॥६८३॥ वृत्तं, आगत्य २ यस्मिन्नरास्तिष्ठन्ति तदिदं सभा प्रपेत्यादि, आरामे आगारं २, समणो सो चेव जो भंतित्ति तित्थगरो, भीतो ण अवेति वा स्यात्, कस्य भीतः ?, उच्यते-दक्खा, दक्खा नाम अनेकशास्त्रविशारदाः सांख्यादयः किंचिदूणेण केचिदतिरिक्ता जत्थ ऊणा अतिरिक्ता वा तत्थ समाधि अत्थि, जपलप व्यक्तायां वाचि लपालप इति कीप्मा भृशंलपा लपालपा वा, जहा दवदवादि, तुरितं वा गच्छ गच्छ वा, उक्तं हि-“देवदेवस्स”, अथापियं एवं वडवडादि किमेवं लवलवेसि ?, त एव दक्षाः ?, पुनरुच्यन्ते मेधाविणो ॥६८४॥ वृत्तं, ग्रहणधारणासमर्थाः, शिक्षिता अणेगाणि व्याकरणसांख्यविशेषिकवौद्धाजीवकन्यायादीणि शास्त्राणि, बुद्धिरुत्पत्तिकाद्या तत्र विनिश्चयज्ञा इति, निपद्यानि सूत्राणि जानन्ते पठन्ति वा गद्यन्यूतकानि, तानि च परोपपेतानि, अर्थं चानेकप्रकारं जानन्ते भाषन्ते च विशारदाः, जानका एवैते चैवं जानका बहुजनसन्निपातेषु वसंतं पुच्छिषु, मा णे अणगारा शाक्यदीवकाद्याः पृष्टवन्तः, पुच्छिषुत्ति णूणं कत्थइ, सो बहुजनमगसे सभादिआवासे आवसितो संतो, तेहिं पुच्छितव्वो अन्नै-र्वहन्तो तद्भयान्मा मं पुच्छिस्संति, अनिवहंतो य महाजनमज्झे लज्जावितो होसु परिभूतो अ अजाणओत्ति, ‘इति’ एवं ‘संकमाणे’ वीहमाणे इत्यर्थः, ‘ण उवेति तत्थ’ सुण्णघरजिणुज्जाणणिहेसु पंडितजणेण सुरभिगंधेषु आसेवति, आह च-“पाएण खीणदव्वा”

इत्यादि, समस्तत्वात् न वीतरागो न च सर्वज्ञ इति, किंचान्यत्—कथयति दूरं गंतुं कथयति, काणि य गामणगराणि ण चेव गच्छति, काणि य चोलेउंषि कथेति, न च वीतरागस्य वैषम्यं युज्यते, स हि पर्जन्य इव सर्वत्र समकारी, आह च—“विधावि-
नयसंपन्ने, ब्राह्मणे०” उच्यते, णो कामकिच्चा ॥६८५॥ वृत्तं ‘कमु इच्छायां’ करणीयं कृत्यं अकामं कृत्यं करोति अकामकिच्च तन्न तावदकामः कथयति बालवत् मन्यमानोऽपि परानुरोधात् न गौरवाद् वा, न बालकिंचन्ति न बलात्काराद्, ह्रस्वदीर्घते विब-
ध्यानुलोम्यात्, बलकिंचेति वक्तव्ये चकारस्य दीर्घत्वे कृते णाम बालकिच्चा भवति, जहा बलं, णाणादिमति यो येण, कुतस्तदिदं भयं जितभयस्य ?, स्यात्कथं व्याकरोति ?, तदुच्यते—एभिरकामकृत्यादिर्देवैर्विप्रमुक्तः विविधं विशिष्टमन्येभ्यो बालादिभ्यो वा करोति विविधं करोति, पुच्छं नितमिति प्रश्नः पुट्टो अपुट्टो वा, जेण अपुट्टे करुणाद्विपि अत्थि, जहा चिरसंमट्ठोऽमि मे गोतमा ! आयाति-
ठाणाणि य, अथ ब्रुविषि किं वीतरागस्स धम्मदेसगाए ?, कथं वा गंतुं कथेति ?, तत्थवि अणियमो, कत्थयि गंतुं कथेति, मच्चिम्मं गंतुं तप्पहमताए गणधरा संबोधिता, तत्थ गंतुं कथेति, तं वंदणवतीयादीहिं आगताणं देवाणं पाएणंति चेव, तेनो-
च्यते—गंता च तत्थ ॥ ६८६ ॥ वृत्तं, पस्णिणं प्रश्नः प्रजावत् जत्थ जाणति धुवं पडिवज्जिस्संति तत्थ गंतुं कथेति, जेवि सोउं एंति तेमिपि ट्ठाणाड्डितो चेव कथयति, ण जाणति जं जुत्तं जत्थ ण कोइ पडिवज्जति तत्थ ण वच्चति, अप्पुल्लत्वाच्च ठाणत्थोवि ण कथेति जत्थ ण कोइ पडिवज्जति, किं भणसि ?, जइ सो एवं वीतरागो सव्वण्णू कथयतो कीस अणारिए देसे गंतुं ण संवो-
धयति’, तत उच्यते—अणारिया जे देसा सगजमणादी दृष्टिर्दर्शनं परिचा इति परिचदर्शना दीर्घदर्शना न दीर्घसंसारदर्शिनस्तद-
पायदर्शिनो वा, इहलोकमेवैकं पश्यन्ति, को जाणति परलोको ?, शिश्नोदरपरायणाः, न एते धम्मं प्रति पश्यन्त इति शङ्कमान

इत्यर्थः, शंकाशब्दो ज्ञानार्थ एव तदुभये मन्तव्यः, आह हि—“शङ्के प्रहर्षतुला०” जेविय आरियदेसेण अणारियदेसेण अपरित्ता गामा णगगा य तत्थवि ण वच्चइ, ण वा तेसिं कथयति, तदेवं भगवंतो देसे तारिमएवि अणारियेतुल्ले ण इत्थं धम्मं कोइ पडि-
वज्जइत्ति; नतु भयाद्भवतां, संदेवासुगए परिमाए, देवा अच्छराइयाणं तिणिण वा, तिदिमिं चैव तेमिं चैव, भवद्विधाः परपासंड-
तित्थगरापि न शक्नुवन्त्युत्तरं दाडं, किं तर्हि तच्छिष्या आत्मवलिष्टाः प्रमथमिद्धाः, तिष्ठन्तु ताव, एवमुक्त आर्द्रकेन गोशालः
पुनराह—अस्तु ताव जत्थ जत्थ पडिवज्जंति धम्मं तत्थ गमणं कथणं च—पन्नं जहा वणिण् ॥ ६८७ ॥ वृत्तं, तुल्लो सो णासो,
पण्णं जहा, पण्णंति तमिति पण्णगं गणिमथरीमादि, उदओ लाभओ, उदयस्स अट्ठाए आयस्स हेतुं, एतीत्यायो लाभ इत्यर्थः,
‘पंज संगे’ पंजनं सक्तिर्वा संगः, जत्थ लाभओ तत्थ वणिया भंडे घेत्तण वच्चंति, एवं णाम तुज्झवि तित्थगरो जत्थ लाभओ तत्थ
वच्चति कथेति वा इत्युक्तौ ब्रवीमि ‘ततोवमे’, इति एवं इच्चैवं होति मम तक्का, तर्का मति मीमांसा वा इत्युक्तो गोशालेन राजसू-
नुराह—अस्तीयं एगदेसोपमा जहा लाभगट्ठी वणिओ वंघहरति एवं भगवं लाभट्ठी तवं च संजमं च करेइ, तस्स के गुणा भवंति ?,
तदुच्यते—णवं ण कुज्जा ॥ ६८८ ॥ वृत्तं, जतो ताव कम्मस्ववणट्ठा उट्ठितस्स ण वज्झति तेण संजमं करेति, जेण विधुणिज्जइ पुरा-
णं पावं तेण तवं करेइ, चिच्चा छहेतुं असोभणमतिं अमतिं, अण्णहेतुं वा पूजापरियारहेतुं ना ण कथेति, तीर्णेवि परान् तारे-
तीति, स्याद् धर्मकथायां कः प्रस्तावः संजमस्य तपसो वा यद् ब्रविषि ‘णवं ण कुज्जा विहुणे पुराणं ?’, तदुच्यते—णाणं सिक्खति
णाणं गुणेति णाणेण कुणइ किच्चाइ! णाणी णवं ण बंधेति० किंच-सो य खलु णाणपरिणतो, तेण संबुतो, संघर एव संघरस्त-
थावि ‘अन्नतरो धम्मकथावसाणो पंचविधो सज्झाओ, इच्चं धम्मकथाएवि संघरहाणं उत्तरोऽस्ति तेनोच्यते—‘णवं ण कुज्जा विहुए’

एतावतो बंधचरं, एतदेव तद् ब्रह्मणः पदं, ब्रह्मपदं वा, किमिति चेत् ब्रह्मेति चरितं दुविधं तवचरणं संजमजोगो तं उवेतः, उदइओ लाभओ संजमस्स तवस्स वा, उक्तं हि-उदइग पक्खेवे' उदएण वा जस्स अट्ठो भवति, समणो भगवानेव, एवं ब्रवीमि, नतु सर्वसाधर्म्यमस्ति भगवतो वणिज्जेहिं, कथं? -समारभंते हि वणिग्या ॥६८९॥ वृत्तं, समारभंते क्रयविक्रय-भंडसगडवाहणपयणपयावणादीहिं आरंभता समारभंति छक्कायभूतग्रामं, परिग्रहो दुपदं चउप्पदं धणं धण्हिरणसुवण्णादि त एव ममायमाणा रक्खंता णट्टविणट्ठं च सोअंता उवणिज्जंता य सुवट्ठं पात्रकम्मं कलिकलुसं तु एवं वृत्ता, स एवं कम्मममाचरो य णातिसंजोगो, तं अभिग्रहाय तेमिं अप्पणो य अट्ठाए, आयहेतुंति । आयलाभओ लाभट्ठाए एए णाहसंजोगा तस्सट्ठाएत्ति वुत्तं होति, भृशं करंति प्रकरंति, सक्तिं संयं । किंचान्यत्-ते हि वणिजा-वित्तेस्सिणो ॥६९०॥ वृत्तं, 'विचं' हिरणसुवण्णविचं तं एसति गणो, मिथुनभावो मैथुनं, सं प्रगाढा २ समस्तं गाढाः, भुजत इति भोजनं अशनादि व्रजंति, भोजनं अशनादि, व्रजन्ति दिशः संक्षेपार्थं ते वणिओ, विचं किमर्थमेपमाणा दिशो व्रजन्ति ?, उच्यते, मैथुनार्थं भोजनार्थं वेति, आह हि-“शिश्नोदरकृते पार्थ !” विरक्ताः स्त्रीकामेभ्यो जितजिह्वेन्द्रियाश्च, वयं तु तुर्विशेषणे विरक्ताः अन्यतीर्थेभ्यः, किं पुनर्युहीभ्यः, त एवं इत्थि-कामेसु वित्तादि भोयणे रसेसु अ अज्झोववण्णा वणिणया, जहा रसेसु तहा सेसेसु विमएसु सदातिसु, अथवा रस इति सुखस्य आख्या, आह हि-‘आश्वदां शीघ्रभावे च’ तथा चाह-‘विषया विनिवर्तन्ते, निराहारस्य देहिनः ।’ रसवर्जं, रसेसु गृद्धति सुखेसु गिद्धा इत्यर्थः, इतश्च सामान्यवृत्तं भवतां वणिजा, कथम्? -आरंभगं चेव परि० ॥६९१॥ वृत्तं, आरम्भो, उक्षसकटभरादीणां पचनपाचनच्छेदनादीनां च हिंसाद्वाराणां, परिग्रहे समीकारः धनधान्यादि, संरक्षणं च, परिग्रहार्थमेव चारंभः क्रियते तमारंभं च

परिग्रहं च अविउसिसया णाम अविउसिसरिउं, णिसिसता तंमि आरंभे परिग्रहे वा, पुब्बापरसंबंधे च णिसिसता, आत्मन इति जीवान् दण्डयति बन्धवधपरितावणोद्ववणादीहिं तहुःखोत्पादनाद्वा आत्मानं दण्डयंति संसारे। किंचान्यत् 'तेसिं च से उदए' तेसिं वणि-याणं 'सो उदए'त्ति सो लाभओ चाउरंतमणंतससाराय भवति, ण तु इह धम्मकथारज्जलाभो पुण चाउरंतसंसारविप्पमोक्खाय किंचान्यत्, णेगंत णच्चंत्तिय (व) ॥६९२॥ वृत्तं, सव्वेसिं वणिियाण एगंतिओ होइ किरियाइ छेदओ होति, कदाइ लाभओ, जइवि लाभओ तोवि अग्गिचोरादि सामणत्तणेण य जं खज्जइ दिज्जइ तेण आणच्चंत्तियं वदंत्तिचि, जुज्जइ, एते दोऽवि पगारा अणेगंतिए, अथवा विपद अवार्या, दोऽवि पगारा अणुदए चेव, न लाभ इत्यर्थः, तद्विपरीतस्तु णिज्जरा उदयो, यत उच्यते से उदए से णिज्जरा लाभः, मोक्षगतस्य सादिअणंतत्वं अणंतप्राप्ते, अणंतपत्ते तं उदयं, लाभक इत्यर्थः, साहयति-आख्याति सिलाहति वा प्रसंसतीत्यर्थः, णातीति ज्ञातिः कुली, यः त्रायतीति त्राती, स चैकः एक्कान्तिकत्वाच्च परमलाभक इति, तदेवं वणिग्भ्यः भगवंतं सुमहद्भिर्विशेषैर्विशिष्टं संतं यत्नैः समाणीकरोषि तं पुनरयुक्तं, कतरैर्विशेषयन्ति णणु जे समारंभादिभिः पंचभिर्विशेषै-राख्याताः, इमे चान्ये विशेषाः, तद्वथा-अहिंसकं(यं) ॥ ६९३ ॥ वृत्तं, अहिंसको भगवान्, ते हिंसका, सव्वगत्ताणुकंपी च भगवं ते णिरणुकंपा, दसविधे धम्मे द्वितो भगवं, ते तु वणिज्जा, किमत्थं धम्मे स्थित इति चेत्, कम्मविमोक्खणट्ठाए, पुनः कम्मविमोक्षार्थं अभ्युत्थिता, धनार्थं तुत्थिताः, तदेवं अणेगगुणसहस्रोपेतं, 'आयदंडे'ति आत्मानं दण्डयंति जीवोवधातित्वात्, समाचरति इति सभं आचरंता समाचरंता, तुल्यं कुर्वन्ता इत्यर्थः, समानयंतो वा समानं कुर्वन्त इत्यर्थः, एतद्धि तओअघोरम-ज्ञानं चेति, तमेवं प्रतिहत्य निर्वचनोऽयमिति कृत्वा चाजीवकपुरुषं गोशालं भगवंतमेव प्रति ययौ, तथार्दकेन गोशालमवधीरितं

मत्वा द्वाभ्यां कारणाभ्यां तुष्टाः शब्दयन्त्राया भिक्षवः, कथमिति चेत् यदेषो अस्माकं प्रत्यक्षतोऽनेन निगृहीतः, यच्चास्माकमिदानीं
श्लाघा बहुपरिचारे राजपुत्रोऽस्माकमायास्यतीति, अतः गुणशीलपुद्गलं भगवत्समीपं प्रत्यायातव्यं संवह्नुयाद् भूत्वा बुद्धसिद्धान्तं
ग्राहयिष्यामेति पुरस्तात्स्थित्वा भो भो भव्य महाश्रव आर्द्रकराजपुत्र म्वागतं ते 'कुनः आगम्यते?', क्व च यासीति' स भगव-
त्समीपं यामि, इत्युक्ते भिक्षुका इयमूचुः—इदमपि तावदस्म्य सिद्धान्तं शृणु, श्रुत्या च संप्रतिपद्यस्व, पण्डितवेदनीयो ह्यरमत्सिद्धान्तः
सूक्ष्मश्च चित्तमूलत्वाद्धर्मस्य, तदेव च नियंतव्यं, किं कायेन काउभूतेन वृथा तापितेन?, आह हि—'मनपुवंगमा' तथा चोक्तं—
'चित्ते तापितव्ये' इत्येवं चित्तमूलो धर्मः, अधर्मोऽपि चित्तमूल एव स्यात्, कथं स धर्मश्चित्तमूलः?, उच्यते, पिण्णागपिण्डी
॥६९४॥ वृत्तं, जइ कोइ आमन्नवेरो वेरिओ जो चालरूवाइ सोयति सो तेवि मारिए(रेइ), मारेतुं चेडरूवाइपि मारेमिचि ववसितो,
सुव्वंति य केह वेरिया जे गन्धेवि विगित्तिंति महिलाणं, मा एते बद्धमाणा सत्तुणो होहिंति, तत्थ समावचीए खलपिण्डी पल्लकर
पोत्तेण ओहाडिता मन्दप्रकाशे गृहैकदेसे वा मो तेण तिब्बवेराभिभूतेण एम दारओचिक्काऊगं सत्ति कुंतो वा सत्ती वा तिस्रलं
वा, एवं विद्ध्यं चित्तेति—कदापि एस अमम्मविद्धो जीवो, ता तहेव खलप्रोतं अग्निग्निं पयति, एवमेव अलाउयं वावि कुमार-
ओचि पयति खले विद्ध्यं अवेद्ध्यं वा, स प्रदुष्टचित्तत्वात् लिप्पति प्राणिवधेण अहणंतोवि सत्तं 'अम्महं'ति अम्महं सिद्धंते, एवं
तावदकुशलचित्तप्रामाण्यादिति, कुर्वन्नपि प्राणातिपातं प्राणघातफलेन न संयुज्यते अयमन्यः कुशलचित्तप्रामाण्यात्, अरुर्वन्नपि
प्राणातिपातं तत्फलेन संयुज्यते, यत्रायं पाठः—अह्वावि विद्ध्यं मिलक्खु स्रले ॥ ६९५ ॥ वृत्तं, वा विभाषादिषु, मूल-
क्खुत्ति अणारिया अथवा आरिएवि जे मिलक्खुक्कमाणि करंति, स एवं मेळोपि भूत्वा क्षुधार्तः पिन्नागपिण्डीयमिति कृत्वा पुरुषमपि

शूलेण वेदुं अगुणिकाए पएज्जा खाइत्तुक्कामो, कुमारगं वाचि अलाउअबुद्धीए पउलेत्तुं खाइस्सामि तु पएज्जा, ण लिप्पति पात्र-
 वंधेण अमहं, एवं तावदस्साकं अपचेतनकृतप्राणातिपाते नास्ति, यद्यपि च भवानन्यो वा कश्चिन्मन्यते अनपाये अपायदेशी यथा
 भवंतो मांसासिन इति तत्रापि अन्नमिसंधित्वादेनास्माकं त्रिकरणशुद्धं मांसं भक्षयतां नास्ति दोषः, कथं?, इह हि-पुरिसं च
 विदुधुण ॥६९६॥ वृत्तं, जइ कोइ अजाणंतो पुरिसं वेदुं कुंतेण वा सूलेण वा अप्रकाशावस्थितं कुमारकं वा बालमित्युक्तं, एतं
 गिलाणाभिक्षुस्स छिन्नभत्तस्स दुग्धिभक्खादिसु जायतेए पइत्तुं पिंडीयमिति पओलितं सुगंधं सुहं खाइस्संति सती बुद्धिः तस्यां
 कल्पति, 'बुद्धाणं'ति नित्यमात्मनि गुरुषु च बहुयचनं, बुद्धस्मवि ताव कप्पति किमुत ये तच्छिष्याः?, अथ बुद्धिः पापापत्यानि बौद्धानि
 तेसि णं कप्पति पारणए भोजनायेत्युक्तं भवति, सर्वावस्थायु अचित्तं कर्मयायं न गच्छति, अविज्ञातोपचितं ईर्यापथिकं स्वप्ना-
 न्तिकं चेत्यस्माकं कर्मचयं न गच्छति, एवं तावच्छीलमूलो धर्म उक्तः । अथेदानीं दानमूलः-सिगायगाणं ॥६९७॥ वृत्तं,
 चतस्रो तासु त द्वादशसु धूतगुणेषु युक्ता, एतेसि एवंगुणजायियाण अभिगतं यथा तस्यानन्दो दोणिण सहस्से भिक्षुयाणं
 भोजावेति समांसगुडदाडिमेनेएन भत्तेन, तेण पुण्णखंध, संस्कारो नाम पंचधा, स त्रिविधः पुण्यः अपुण्यः सतिजा इति ते, तं
 आरोधं, ते हि प्रक्षीणकल्मषप्रायाः चतुःप्रकाराः आरोधा देवाः, ते भवन्त्याकाशोपकाः विज्ञानोपकाः अकिंचणीकाः गोसणिणो
 दातारः, सर्वोत्तमां देवगतिं गच्छंतीत्यर्थः, महतां इति प्राधान्ये महाशब्दः, अथवाऽऽर्द्रस्समन्नं क्रियते हे महासत्त्व ! इत्यर्थः,
 तदेवमिह स भगवता बुद्धेन दानमूलो-शीलमूलश्च धर्मः प्रणीतः तदेहि समागच्छ बौद्धसिद्धान्तं प्रतिपद्यस्व, इत्येवं बौद्धभिक्षुकैरुक्तं
 आर्द्रको आर्द्रकानादरयाऽन्याकुलया दृष्ट्या तान् दृष्टोक्तवान्-भो शाक्या यद्वृत्तं पुरिसबुद्धीए सूले विंधति पचति

वा जानते य अलाउअं वा कुमारघुद्धीए किर लिप्पति पाणवधेण अकुशलचित्तो, अण्णो पुण पाणवधंयि करंतो पयंतो पाणे कुश-
लेन चित्तेन मुञ्चति पाणातिपातातो, तत्र ब्रूमः—अयोग्यरूपः ॥ ६९८ ॥ वृत्तं, इह न योग्यमयोग्यं, रूपमिति स्वभावेत्युच्यते,
यथा कश्चिन्केनचित् रोपतः प्रत्यपक्कागचिकीर्पुन्तर्गतं भावमाविः कुर्वन् भ्रूकटिं करोति रूक्षां खारां वा दृष्टिं निपातयति, उक्तं
हि—‘रुद्धस्स खरा दिद्धी’ गाथा, एवं स्वभावे रूपशब्दं निवेक्ष्य उच्यते अयोग्यरूपं क्रूरस्वभावभित्यर्थः, शिरस्तुण्डमुण्डनं कृत्वा
प्रव्रजितोऽहमिति लिङ्गानुरूपां चेष्टां युञ्जते, आह हि—“वयं मकम्मणोऽर्थस्य” तेनोच्यते—अयोग्यमेतत् प्रव्रजितरूपस्य अहिंसा-
र्थमुत्थितस्येहेति इहास्माकं प्रवचने, अहिंसार्थकं हस्तादिसंयता वा पावं तु, तुर्विशेषणे हिंसैव सर्व्वपापेभ्यः पापीयसी, प्राणाः
पृथिव्यादयः, प्रसह्येति कौर्याद्वलादाकस्य, तुब्भेवि य प्रव्रजिताः शिरस्तुण्डमुण्डनं कृत्वा कपायवाससः स्त्रीवेषधारिणः संयता वय-
मिति सम्प्रतिपन्नाः, तेण तुब्भेवि अयोग्यरूपं हिंसादिबलाः जे तुब्भे संपडिवज्जह, मणुसादि प्रसह्य असमीक्ष्य कथं वयं प्राणिनो
मारयामः मारापयामो वा तदुच्यते—नो मंता व अकुशलेण चित्तेण पिण्णागपिंडी खोडीं वा पुरिसोत्तिकाउं अलाउयं अण्णं वा
तओ सालिफलं कुमारकोऽयमिति प्राणातिपातेन, आज्ञादोषो न युज्यते इति ब्रूमः, यत्तु पिण्णागबुद्धीए पुरिसंयि विद्धमाणो मारे-
माणो वा कुमारगं वा अलाउअबुद्धीए ण लिप्पति पाणवधेण अहं सिद्धान्त इति वाक्यशेषः, ‘अवोधिए दोण्हवि’ अवोधिः—
अज्ञानं तेण यदि अज्ञानात् मुच्यते प्राणवधात्तेनाज्ञानं श्रेयमिति कृत्वा, किं पुनरुच्यते—अविद्याप्रत्ययाः संस्काराः, सर्व्वसम्यग्दृष्टि-
प्रमङ्गलैवं प्रसज्यते, विगताविरतिविशेषणधैवं सति, अन्यथा वा का प्रत्याशाः, निर्दयं ततो विकृताः, कथं?, इहरहावि ताव लोमो
दुमखेण अहिंसत्वं कार्यते, तुब्भे य भण्ह मारेन्तो कुशलचित्तेन अहिंसओ भवति, तदेवं प्रकारं वो वचः ‘असाधु’ अशोभनं,

‘दोणहवि’त्ति तुब्भे य जे य पडिमुणंति अज्झावणे, हंतुं पि अणुतप्पति, ते परिचत्ता, हंतुं वीसत्था होहिंति, आह च—‘केचित् शून्यं नष्टाः’ यदि च अज्ञानमदोषाय तेन वैदिकानामपि परमात्मके श्रेयबुद्ध्या छक्काए घातयतां न दोषोऽस्ति, संगारमोचकानां च, घातयामिति किं भणह ?, तुब्भं पि एवं रोचयति जहा असंचित्तो कम्मवन्धो णत्थि ?, इत्यत्र ब्रूमः—उड्डमहेयं ॥६९९॥ वृत्तं, चत्तारिणि दिसाओ गहिताओ, पणवगं पडुच्च, विविधं विशिष्टं ज्ञात्वा विज्ञात्वा विज्ञाय, लीनमर्थं गमयतीति लिङ्गं, वसंतीति व्रसा, तिष्ठन्तीति स्थावराः, तेसु तसथावरेसु, किंच लिंगमेपां ? उच्यते—उवयोगो लिंगं लक्षणमित्यर्थः, आह हि—‘निमित्तं हेतुर-पदेशः’ यथा अज्ञावौण्यं सांसिद्धिकलिङ्गमेवमात्मनां व्रसानां स्थावराणां च सांसिद्धिकलिङ्गं, येन ज्ञायते आत्मनाऽऽत्मेति, स चोप-योगः स्पर्शादिबिन्द्त्रयेषु सुखदुःखयोरुपलब्धिरित्यर्थः, तच्च सर्वप्राणभृतां समानं लिङ्गं, सुखं प्रियमप्रियं दुःखं, तदेवं अचाणुमाणेण ‘भूताभिसंकाए(ड)दुगुंछमाणे’ कता भूताइं संकंति तसथावराइं दुक्खाओ, तं च दुक्खं व्रमा वा दुगुंछंति, तस्मादुद्विजत इत्यर्थः, एवं जाणामि, णो वदेज मारंतो मुच्चति, दोसो णत्थि, करेज वा णिस्संको प्रमादं, अण्णाणेण दोसो णत्थि, कुत एतद् ब्रूमो माया च कुचकुचा वा प्रवचनेऽस्ति ?, किंच—पुरिसेत्ति विन्नत्ति ॥७००॥ वृत्तं, जं वा भणिसि पुरिमोऽयमिति कृत्वा पिण्णा-गपिंडी अलाउअं वा कुमारगंति अकुशलचित्तो विंधमाणो अदोसो वि विज्ञानो विण्णुत्ति, एवं जहां हिंसकत्वे चिन्तिज्जमाणं ण युज्जति, अणारिए वा से पुरिसो भणति, अलाउअं वा कुमारबुद्धिए विन्नतु, अज्ञानेन अस्य द्रोहः संपद्यते, एवमज्ञानेन चैवं पुरिसं पिण्णागपिंडीबुद्धीए कुमारगं वा अलाउअं बुद्धीए विवाइन्तो किं च ण वडिहस्सति, किंच—को संभवो ? पिण्णागदुताए संभवणं, संभूतं वा संभवः, कः पुरुषे सचेतने पिण्णागबुद्धिमुत्पादयिष्यति ?, निसुसुसुसस्य च नोद्वर्त्तनपरिवर्त्तनाद्याः क्रिया भवन्ति तेन

संभवोऽस्ति पिण्णागपिण्डपुरुषस्य, तत उच्यते-नैतदेवं, यत एवं-पिण्णागपिण्डे पुरुषस्य-काष्ठे वा बह्नाच्छादिते उपपत्तिरिति, अत एव किमसावेवमेतदुभयं जानमानो निस्संकं करेति, किमयं पुरुषः स्यात्पिण्डीकाष्ठं वेति स्यादिति, अथ सम्भवे विद्यमाने निशः क्लृप्तहारी पठ्यते-निर्मीमांस इत्यर्थः, एवं 'मे वायाप्यसौ कुशलचित्तेन पुरुषं पिण्णागपिण्डीवुज्झा' वावयति तस्याप्युभयं सम्भवत्वात् युक्तो विमर्शः-किमयं पुरुषः स्यात् उत पिण्णागपिण्डी? एवं कुमारंऽपि अलाउकं स्यात्कुमारः स्यादिति, जम्हा-न एवं संभवो णिडो तम्हा य सहप्पगारा णत्थि, 'वाया वुइत्ति' चि बुत्ता असत्ता अशोभना, अथवा सत्त्व-इति संयमः असत्त्व इति संयमादी-त्यर्थः, निश्चयस्य निरनुकम्पा सद्रोहेत्यादि, किमंग पुण कम्मुणा?, किचान्यत्-वड्यामियोगेन ॥ ७०१ ॥ उच्यते इति वाचा, वायाएवि अभियोगो अभिमुखो योगः अणियोगः अभिवागयोगः, एवमुक्तं भवति-हवेज्जति हवति संयम? इति वाक्यशेषः, कः पिण्डार्थः संवर्णीयः? वायाभियोगेण यदा हवति संयमं, जहा भणह मारैतो अदोसोत्ति 'ण तास्सिं वायमुदाहरेज्जा' सद्रोहमित्यर्थः, अट्टाणमेतं कुशला वंदति-यथा कण्टकाग्रं स्थालं वा सलिलस्थास्थानं एवं तुब्भंऽपि इमं वयणं, अज्ञानदोषोऽस्तीति, अहिंसकादीनां गुणानामस्थानं अनवकंभाजनमपि, निजे वित्थरेण दिक्खातो मोक्खत्थं गुट्ठि निमुत्तय शिरस्तुण्डमृण्डनं कृत्वा त्रूयात् 'सुराल'-मिति, सुरालमेतत्स्थूलं हिंसकत्वात् 'अदिक्खितस्मवि, किं पुण दिक्खितस्स?, एवं असंचिन्तिते, न कर्मवन्धो भवतीति अज्ञान-श्रेयसं सर्वसम्यग्दृष्टिप्रसङ्गश्चेति, वैदिकाः संसारभोचक्राश्च निर्दोषाः एव भवन्मतेन-शाक्यं हेडयित्वाऽऽर्द्रको मुखीभूत्वा प्रपंचमाह लद्धे अट्टे अहो एव तुब्भे ॥७०२॥ वृत्तं, लब्धः प्राप्तो यदज्ञानं श्रेयस्ततः किं ज्ञानाधिगमः क्रियते?, कुतो एस तुब्भेहिं अट्टो लद्धो जेण अजाणंता सव्वतो मुच्चति?, अहो दैन्यविषयादिषु, दैन्यं तावत् जहा कोयि कंचि दिमूढं

उपपहेण अडतं ददुं भणति-अहो अयमेवं वराओ किलिद्धो किलिस्सति, एवं तुब्भे उम्मग्गपडिन्ना मोहं किलिस्समह, सास्सयेति विस्सये, अयं शोभनो अहो सिद्धान्तो यत्राचिंतितं कर्मचयं न गच्छति, कार्यकारीयमता एवं अयं जीवाणुभागे सुविचित्त-यंता ॥७०३॥ वृत्तं, कक्षेपां अनुभागस्तनुसुखप्रियताः दुःखोद्विगता, तत्किमुक्तं भवति ?, एवं जीवाणुभागे सुत्तिओ भवति, यदुत सर्वसत्त्वानामात्मोपमानेन न किंचि दुःखमुदपसदिति, अहोशब्दः सर्वत्रानुवर्तते अहो वचस्तेन गुरुणा करतल इवामलकं सर्वलोकोऽवलोकितः, ज्ञात इत्यर्थः, किमुक्तमुच्यत इत्यर्थः, इति चेत् येनाज्ञानं श्रेय इति, स्यादेप भवतां किं चिन्तितः कर्मवन्धो भवत्याहोखिदचिंतितो मोक्षो वेति, अत उच्यते-‘ओधारीया अन्नविधीए सोहि’ मोक्ष इत्यर्थः, स्यात्करोत्यन्यो विधिर्येनार्या शोधि-मिच्छन्ति, तत उच्यते, जहा छणणं, नापि संचिंतितं कर्म वज्झत इति सिद्धान्तः, किं तर्हि ?, अस्माकं प्रमत्तस्य कर्म वध्यते, अप्रमत्तस्य मुच्यते, अप्रमत्तः शुद्धत इत्यर्थः, एवं शोधिराहुराचार्याः, ण वियागरे ण वाकरेंति, छद अपवारणे, छज्जते तस्स छन्नं छन्नमप्रकाशमदर्शनमनुपलब्धिरित्यनर्थान्तरं, पदं चेष्टितं, छन्नपदेन उनजीमनधर्मा छन्नपदोपजीवि, कथं ?, अज्ञानस्स बंधो णत्थि तथा ण विआगारे, छणपदोपजीवि, पठ्यते गृहविजागरे छणपदोपजीवि, छण हिंसायां छणणमेव पदं छणणपदं ततो वागरेज्जा, जहा अजाणंतस्स कम्मबंधो णत्थि, ते एवं श्रोतॄणां निर्दयादयो दोषाः, स्यात्किं व्याकरितव्यं कथं न ?, उच्यते, जहा छणणं न होति जीवाणं, अज्ञानकृते तु बंधो णत्थि उच्यमानेन प्रमादं करिष्यति, तेण छणणं अनुज्ञातं भवति, तदेप पिण्डार्थः-जहा छणपदोपजीवि ण छणणपदोपजीविणो वाकरेंतीति वाक्यशेषः, तथा ण वियागरेज्ज, अयं इदानीं आपोऽर्थः, जीवाणुभागं अनुचिन्तयतो वियागरे अछणपदोपजीवि, एकाग्रत्पस्य लोपे कृते छणपदोपजीवि भवति, अचिंतिते कर्मवन्धो नास्ति ण च साधु

वियागरे, अल्लणपदोपजीवि 'एसोऽणुधम्मो' अनु पथाद्भावेऽनुधम्मस्तीर्थकराचीर्णोऽयमुपचर्यते इति अनुधम्मस्तीर्थकरानुधम्मिमणः साधव इहेति, इह प्रवचने संजयाणं एवं सीलं, न घटते भवतां, जोऽवि अ तुज्झं अशीलमंताणं देति सोऽवि अप्येवं बध्यते, ण मुच्यते, जं भणसि-सिणात्तागाणं तु दुवे सहस्से ॥ ७०४ ॥ वृत्तं, सिणातगा सुद्धा द्वादशधूतगुणचारिणो भिक्षवः, जेवि दोऽवि सहस्से भुंजावेति सोवि ताव मुच्यति, किं पुण जो एकं वा दो वा तिणी वा, एते णिच्चं दिणे दिणे असंजता लोहितार्द्रपाणि सद्यधातीत्युक्तं भवति, गहर्हि-निन्दा इत्यर्थः, ज्ञानाद्यार्याणां धर्मः अज्जः, जइ लोके भिक्षुकाणां च गरहितो धम्मः अजाणमाणाणं, इह हिंसानुज्ञानात् अपात्रदायकचिकाउं गरहितो, सावधं छक्कायवधेण, अजयाणं अपात्रेषु व दिज्जमाणं, कम्मवन्धाय भवति, इतश्च तुब्भे य अपात्राणि दक्षिणाया इत्यर्थः, जेण मंसं खायह तह णत्थि एत्थ दोसो, अहवा शीलं तुज्झं दूसितं दाणपि ण जुज्जति, इतश्च शीलं नास्ति, जं भणह-थूलं उरब्भं० ॥७०५॥ वृत्तं, 'थूलो'ति महाकायो उपचितमांसधेह लोके शाक्यधर्मे एव मारेह, यथा शाक्या उदिसितुं भिक्षुसंवं प्ररुलयंतः, केण सार्धेति?, तं लोणतेलपिप्पल्यादीनि वेपणाणि गृहीतानि हिंशुकुच्छंभरादीनि वाऽन्यानि, तमेवमादीहिं वेसणेहिं भिक्खुद्वाए पकरंति । तं भुंजमाणा पिशितमिति ॥ ७०६ ॥ वृत्तं, मांसं प्रभूतमाकण्ठाय बहुप्रकारं वा, अप्येवं दिणे दिणे णेव लिप्पामो वयं, कस्मात्?, त्रिफणशुद्धत्वात्, इच्चेमस्माकं, अहं खु बुद्धः तेन प्रमाणमित्यतस्तत्प्राप्याद्भ्यामः, तदुच्यते-इच्चेममाहंसु, अणज्जबुद्धो वा अण्णे वऽज्जे केइ एवमक्खातवन्तः साम्प्रतं आइक्खंति वा मांसदोपमिति, सर्वे ते अणारिया बाला मूढा रसेसु, रसशब्दो वा सुखे भवति, सुहेसु विसएसु, सुहे गिद्वा । जे यावि भुंजंति ॥७०७॥ वृत्तं, जे य बुद्धा वा अबुद्धा वा पुत्रमांसोपमं मांसं प्रदोषंतिक्काउं भुंजंति, चशब्दादुपदिशन्ते मांसमदोपमिति,

सेवंति ते पात्रमजाणमाणा, हिंसादी उपार्जयन्तीत्यर्थः, अहवा ते मांसासिणां निरणुकं जीवेसु बुद्धसंज्ञिकं पात्रं सेवंति, तद्दोषम-
जानमानाः, अथवा जावंणं मंसखायेण पात्रं बज्जति तं च तुमं पात्रं अजाणमाणो, जहा एत्थ वधाणुमाणागतं घणं चिक्कणं पात्र
वज्जति, तेण खणं ण, एवं कुशला ददंति तंमि मांसादे, सुद्धे, मांसभक्षणोपदेमएण एवं तच्छमाणे कुब्बंति भुक्तिमीत्यर्थः मंस-
भक्षणे, वा अथवा 'मणं ण एतं सुद्धं, कुशला जाणका मनजाना मणंपि न कुब्बंति ज्ञातपुत्रीया, वतीति एसा मंसमदोसंति बुइया
असच्चा, किल कम्मणो कर्तुः, स्यादुद्दिष्टं भक्तं, उच्यते-सन्वेसि ॥७०८॥ वृत्तं, पाणा पृथिव्यादयः तेसिणिकायं णिखिप्प, दंडो
मारणं, सहावज्जेण सावज्जं पचनपाचनानुमोदनानि, यो वाऽन्येन प्रकारेण दंभनवाहनमारणा, दण्डं सावज्जं दोसं परिवज्जयित्ता
'तस्संकिणो' वा, शंक ज्ञाने अज्ञाने भये च, ज्ञाने तावत्कथं जानमानः उद्दिश्य कृतदोषं तं गृहीयात्, अज्ञाने संकितो कंखो
वित्तिनिच्छासमावणो संकमाणो, भए 'आहारुम्मणं भंते ! भुंजमाणे किं पगरंति ? उच्यते अट्टकम्मपगडीओ सिट्ठिलवंधण-
वद्वाओ धणित०' एवंविधा संका जेसिं ते भवंति तस्संकिणो इसिणो णातंपुत्ता णातस्स पुत्ता ते भूताभिसंकाए दुगुंछमाणा
॥७०९॥ वृत्तं, जम्हा भूतो भवति भविस्सति तम्हा 'भूते'ति, संका भये ज्ञाने अज्ञाने च पूर्वोक्ता, इह तु भए द्रष्टव्या, तच्च
मरणभयमेव, मारेमाणेहिं इह परत्र च संकते विभ्यत इत्यर्थः, इह तावत्प्रतिवैरस्य संकते वंधवधरोहदंभणाणां च, परलोए णर-
गादिभयस्स, उक्तं च-"जो खलु जीवं उद्देवेति एस खलु परमवे तेहिं वा अण्णेहिं वा जीवेहिं उद्देविज्जति" इह लोके तु भयेण
'सन्वेसु पाणेसु'त्ति पाणा एगिंदियादिया आयुः प्राणादि, धाहणो घातयति निक्षिप्यते, एवं समणुणाते, 'तम्हा ण भुंजंति' तस्मा-
द्वाऽनुमत्याः कारणत्वं इह परलोकापायदर्शनाच्च न भुंजंति 'तहप्पगारं' अन्यदपि जं साधुं उद्दिश्य तं कृतं 'एसोऽणुधम्मो, जहा लोए

अणुराणो धम्मो, उक्तं च—“यद्यदाचरते श्रेष्ठः” तथा “देशे २ दारुणो वा सिवो वा” एवमिहापि, अनु पथाद्भावेतिकृत्वा तीर्थक्रमणधरेहिं वज्रितमुद्देशितं, तदनु तच्छिष्याः अपि परिहरन्ति, अथवा अणुः सूक्ष्म इत्यर्थः, सूक्ष्मो धर्मो भगवता प्रणीतः स्तोत्रेनाप्यतिचारेण बाध्यते शिरीषपुष्पमिव तदनुतापेन, संयताः साधवो, निगंगंथधम्माण (धम्मंमि) ॥ ७१० ॥ वृत्तं, निगंगंथस्स धम्म एव येषां धर्मः तेन भवंति निगंगंथधम्मणो, अथवा निगंगंथो भगवानेव, गंथा अतीता अत्ता, चेअणभूतेण निगंगंथेण तुल्लो जेसिं ते भवंति निगंगंथधम्माणः, तत्सहधर्माणः इत्यर्थः, इमो इति प्रत्यक्षीकारणे, समाधिः समाधिः मनः-समाधानमित्यर्थः, अथवा मणस्स हि इहेव समाधी भवति, द्वन्द्वाभावात्, परमसमाधी य मोक्षो, ये पुनः पचनपाचनरता आरम्भ-प्रवृत्ताश्च तेपामनेकाग्रीभावः, कुतः समाधिः?, उक्तं हि—“स्नानाद्या देहसंस्काराः” समणे भगवं महावीरे इति खलु से भगवं महावीरे समन्तात् प्राप्नोति, मोक्षमित्यर्थः, इहार्चनं श्लोकं च प्राप्नोति, श्लाघा कथने, श्लोको नाम श्लाघा, कथं श्लाघ्यते?, इहेव तावत् उराला किञ्चित्त्रणसदसिलोगा परिवुअंति इति खलु समणे ३, परत्तंमि सिद्धे बुद्धे, तथा वा “णवि अत्थि माणु-साणं” परत्र च श्लोकं प्राप्नोति, श्लाघामित्यर्थः, यस्तु अबुद्धोऽशीलगुणोपेतः पचनपाचनाद्यारम्भप्रवृत्तः साताचहुलस्नानादि-शरीरसंस्काराणादिपरिग्रहे व्याप्तिर्यमाणोऽसमाधियुक्तः इहेति निन्द्यो भवति यथा “ग्रामक्षेत्रगृहादीनां” तथाऽऽहुः—“यथाऽपरे संकथिका” भावबुधास्तु तच्छिष्या श्लाघ्या भवन्ति “नैवास्ति राजराजस्य तत्सु०” स एवं तान् शाक्यान् सप्रपंचं निहत्य भगवतामेव प्रतिपत्तिमान् ऊर्ध्वज्वलद्भिर्धिग्जातिभिः परिवार्यापदिश्यते—भो आर्द्रक राजपुत्र ! मा तावद्भच्छ, तावदस्माकं वेदसिद्धान्तं शृणु तद्यथा—आदिसर्गे किल विष्णोर्नाभ्यां समुत्पन्नं पद्मं नैकेकेसराकुलं, तस्मिन् ब्रह्मा समुत्पन्नस्तेन सृष्टमिदं जगत्, स मुखतो

ब्रह्मणोऽसृजत्, ततः शुद्रांस्त्रिवर्गपरिचारकान्, क्षत्रियान् सु०, एकमेव वर्णं परिचरन्ति, तत एव च श्रेष्ठोऽवाप्नुवन्ति, यस्मा-
चैवं तस्माद् ब्रह्मोत्तरं जगत्, तदेवं त्रयाणामपि वर्णानां ब्राह्मणा एव पूज्यतमाः, आह च—“ब्राह्मण एव जायते०” ते च द्रव्य-
क्षेत्रकालभावोपधानशुद्धेन दानेन पूजनीयाः, तत्तेनोपधानशुद्धेन गोहिरण्यसुवर्णधनादीनि देयानि, क्षेत्रशुद्धमपि स्वगृहेऽभ्यागत-
स्यानाविस्कृतक्रियस्य सुखामनासीनस्य, अथवा क्षेत्रशुद्धं पुष्करादिषु क्षेत्रेषु दीयते क्षेत्रमिदं विरूपांतं, कालशुद्धमपि दर्शपूर्ण-
मासमावास्यासु, तथा अन्येषु च सर्वेषु पूर्वास्ति, तथा चाह—‘अतुल्याण्यत्रिरात्राणि, तीर्थाण्यनभिगम्य च । अदत्त्वा काश्चनं
गाश्च, दरिद्रस्तेन जायते ॥ १॥’ भावोपधानशुद्धमपि लोकाग्रत्युपकारादित्यतः अदिन ए यदीयते तद्भावोपधानशुद्धं, अभासो,
भावस्तु पात्रमित्यर्थः, पात्रशुद्धमेव हि शुद्धिमुत्पादयति, अहन्यहनि दातव्यं, तत्र पात्रशुद्धिमधिकृत्योच्यते—सिंघायमाणं तु
दुवे सहस्से ॥७१॥ वृत्तं, स्नातकाः शुद्धात्मानः, यज्ञादिषु पट्कर्माभिरताः, अथवा स्नातकादि इति वेदपासकाः प्रवक्तारः,
आह च—“समं न ब्राह्मणे दानं” ते यदात्मानं पात्रीकृत्य केवलं परानुग्रहार्थमेव परिगृह्णन्ति तदा दातारमात्मानं च तारयति,
तत्परिमाणं दुवे सहस्से, तेषु च एगदिणेन बहुएहि वा दिणेहिं वा दिणेहिं पूरति जो भोजयतीति, बद्धानुलोभ्या भोजये-
जेति, येति दिणे दिणे, षेकतियं वा णितियं एगे अणेगे वा भोजावेति सदक्षिणे वा जपे य पौडरीकादी वा यज्ञं यजते, तत्फल-
प्रसिद्धये त्वपदिश्यते, ‘ते पुण्णखंवे सुमहज्जणिता’ ते इति ते प्रागुपदिष्टाः द्रव्योपधानशुद्धैर्दानैः स्नातकब्राह्मणपूजयितारः,
पुनातीति पुण्यं, स्कन्धग्रहणात् सुमहत्पुण्योपचयं सम्यगुपार्जयित्वा, परत्र बह्वेद्रग्रजापतिविष्णुलक्ष्यादिषु देवा भवन्तीति प्रद-
र्शनार्थः, यथा तावत्परसमये क्रियावद् गुणवद् समवायि कारणांमिति द्रव्यलक्षणं, समयेऽपि इच्चेहि छहिं जीवनिहाएहिं, वेदानां

वादो वेदवादो, वेद एव हि परं प्रमाणं, आह हि—“वेदाः प्रमाणं” एवं त्रयी वर्तमानमाश्रित्य, राज्यं गत्वा राज्याभिषेकं प्राप्य इष्टेभ्य स्नातकेभ्यः ब्राह्मणेभ्यः गोहिरण्यादीनि दानानि त्यजस्व प्रयच्छस्व, आह च—“यान् यान् कामान् ब्राह्मणेभ्यो ददाति तान् कामान् प्रजनोपभुक्ते” यज्ञांश्च भूहिरण्यदक्षिणां यजस्व, आह च—“जहत्ता विउले जण्णे” तदेवं श्रेयसीमवाप्स्यति, तत्कथं?, यदा ह्येतानि यथोद्दिष्टानि धर्मसाधनानि अभ्युदयिकं धर्ममुद्दिश्य करोति तदा नापवर्गमवाप्नोति, यदा त्वपवर्गमुपदिश्य धर्मसाधनेषु वर्तते तदा अपवर्गमवाप्नोति, तदेवं स्वर्गपवर्गफलं वेदानां धर्मं प्रतिपद्यस्व, किं तैजिनैः संयमपुरस्सरैस्तपोभिः अपार्थक्यैराचीर्णैः?, तानेवं जाल्यादिमदोद्धृतां संसारमोचकतुल्यधर्मा भगवानार्द्रं उवाच—यद् ब्रूत जातिशुद्धा पट्कर्मनिरताश्च शीलमन्तरेणापि स्नातका ब्राह्मणा भवन्ति, कथं?, व्याधकोपाख्यानात्, आह हि—“सप्त व्याघ्रा दशर्णेपु” तथा च “सद्यः पतति मांसेन” किंचान्यत्—“वर्णप्रमाणके”, अथवा पञ्चभिरिभैः कारणैः ब्राह्मणत्वं न घटते, तद्यथावत्—“जीवो जातिस्तथा देहः” एवं च श्लोकः, किंचान्यत् “विद्याचरणसंपन्ने” तथा चाहुः “न जातिर्दुष्यते राजन्” यस्वभिप्रेतं ‘यजनादिप्रवृत्ता ब्राह्मणा भवन्ती’ति (तन्न) कस्माद्विसक्तत्वात् यज्ञस्य, आह हि—“पट् शतानि नियुज्यंते” न च हिंस्रान् भोजयमानस्य स्वर्गोऽपवर्गो वा भवति, तन्नोदाहरणं लोकमिव । सिणायगणं तु दुवे सहस्से ॥७१२॥ वृत्तं, स्नातका ग्रामारण्या वा विडालमूषकादिमांसाशिनः किलाहारकाः स्युः, ते स्नातकत्वे सति क्षुदाक्षाः परिमाणंता च द्वे सहस्रे णिति ए णिचे—दिणे दिणे वा दो सहस्साणि अधिगाणि वा कुत्सितं रौतिलीयते वा मार्जारा ‘से गच्छति लोलुवसंपगाढे’ एवं हि सपापो लोलुपः स्वाभाविकैः शीतोष्णाभिः परस्परोदीरितैः संक्लृष्टा-सुरोदीरितैश्च दुःखैर्भूमिगता अभिगता लोलुप्यन्ते लोलविजंते वा भृशं गाढं तीव्रं, एवं शीताद्याः स्वाभाविकाः परकृता वा तीव्रा-

नुभावा येषु अनु पश्चाद्भावे जेहिं अण्णे सत्ता दुःखेहिं ताविता ते पच्छा दुःखमनुभवंतीत्यनुभावः णरकः उक्तः, पठ्यते च-तीत्रा-
मितावी, तिव्वं अभितावेति जे चिति ततोऽधीको अभितावो जेसु णरएसु ते तिव्वामितावा णरका तीत्रमित्येकोऽर्थः, सेवितो,
जहा सो कुललोभी जी णरगं गच्छति जणिका ते वराते मारेमाणा, ये चान्ये पापके तृणकाष्ठगोमयाश्रिता संस्वेदसिताः महीसिता
चेव कृष्णादिषु च कर्मसु वर्त्तमाना बहून् जीवान् घातयन्ति ते च विपयोपभोगदृष्टान्तसामर्थ्याद्विसममेव प्रज्ञापयन्ति ब्रुवन्ति च,
“आततायिनमायातं, अपि वेदान्तगं रणे । अहत्वा बल्लहतो वा, हत्वा पापात्प्रमुच्यते ॥१॥ तथा च शूद्रं हत्वा प्राणायामं जपेत्,
विहस्सतिकम्मं वा कुर्यात्, यत्किञ्चिद्वा दद्यात्, तथा ‘अनर्थीकानां शकटभारं मारयित्वा बाल्मणं भोजयेत्’, एवं ते हिंसकं धम्मं देशतो
जहा कुलाला कुलपोसगा य णरए पचयन्ति एवं तेवि द्विजा हिंसकत्वात् कुलाला एव नरकं वचन्ति, जेवि तेसिं देति तेवि कुलपोसगा,
इह सह तेहिं णरगं वचन्ति । तएवं दयावरं धम्म ॥७१३॥ वृत्तं, दूसेमाणो दया परा जस्स दयाणरः, दसो वा दया वा वरा
जस्स स भवति दयावरः, यः किल आततायिनमायातं न घातयति सो णरगं गच्छति, बहावहं धम्मं वधा पराः वधादिति
पंचमी, वधाद्धि परो धम्मः, कथं?, आह हि-“हत्वा स्वर्गे महीयति” तथा चाह-“अपि तस्य कुले जायासदो” ण उ तमेवं
वधावधं पसंसमाणा एगंपि जे भोजयती कुशीलं, प्रगाहस्य ग्रहणं कृतं भवति, यत्रायं पाठः-‘दयावरं धम्म दुगुल्लमाणो’ वधावधं
पसंसमाणा एगंपि’ अथवा दया परिगृह्यते, दयावरं धम्मं दुगुल्लमाणा, वधावधं धम्मं पसंसमाणा, एवं प्रकारा दया एगंपि भोज-
यति कुशीलं, किं बहुए?, कुत्तितं शीलं कुशीलः हिंसाद्याश्रवद्वारप्रवृत्तको हिंसकधर्मोपदेशको, अणिधो णिधं णाम अयः उसितं
अधिकारं, दुरुत्तरं नरकमिति वाक्यशेषः, अन्तकाल इति मरणकालः । तानेवं बल्लवतिनः प्रतिहत्य भगवानार्द्रको भगवन्तमेव प्रति

प्रातिष्ठ, अथैनं विदं त्रिदण्डकुण्डीय जाव पविचगिहस्थगता परित्राजकाः परिवार्य उभयपक्षाविरुद्धाभिराशीभिर्दण्डमागा एव-
मूचुः—भो भो आर्द्रक राजपुत्र ! इदं तावदस्माकं सिद्धान्तं शृणु तद्यथा—‘तमः खल्विदमग्रे आसीत्’ अव्यक्तमित्यर्थः, तस्मा-
दव्यक्तत्वान्मात्रेन्द्रियभूतानां प्रादुर्भावः, आह हि—“प्रकृतेर्महांस्ततोऽहङ्कारस्तस्मादण्ण पोडशकः। तस्मादपि पोडशकात्पञ्चभ्यः
पञ्च भूतानि ॥१॥ इत्येतच्चतुर्विंशकं क्षेत्रं, पञ्चविंशतितमः पुरुषः, तत्र न किञ्चिदुत्पद्यते विनश्यति वा, किन्तु केवलमभिव्यज्यते
तमसि प्रदीपेन घटः यथा, भूमिदेशद्विगोदाद्वा मूलोदगादीन्यभिव्यज्यन्ते, एवं प्रभवः, संहारकाले च यद्यस्मादुत्पन्नं तत्तत्रैव
लीयते इत्यतः सत्कार्यं, भवतामपि च द्रव्यार्थतया नित्याः सर्वभावाः, इत्यतः सत्कार्यपरिग्रहः एव यथाऽस्माकं, स्वरूपं चैतन्यं
पुरुषस्य नैःश्रेयसिके मोक्षे इत्यर्थः, न त्वभ्युदयिके इष्टविषयप्रीतिप्रादुर्भावात्मके, अनैकान्तिको चाऽसौ य नियमलक्षणो धर्मः,
तत्र पञ्च यमाः अहिंसादयो भवतामपि पञ्च महाव्रतानि पञ्चयमो धर्मो, नियमोऽपि पञ्चप्रकार एवेन्द्रियनियमः, ‘अस्मि सुद्विच’ति,
यथा भवतोऽस्मिन् स्वधर्मे यमनियमलक्षणे एवं स्वस्थिताः एवं वयमपि स्वे धर्मे यमनियमलक्षणे स्थिताः, न फलमुक्तककुह-
काजीवनार्थं लोकप्रत्ययार्थं वा ‘एसकालं’ति यावज्जीवा, न एवं तावदावयोरविशेषः, किंच—आचाशीलं २ तत्राचारः यथा भवतां
शुगमात्रान्तरदृष्टत्वं एवमस्माकमपि, यथा रजोहरणं प्रमार्जनार्थं एवमस्माकमपि केसरिका, यथा वचो वाक्यमिति एवमस्माक-
मपि मौनानां नात्युच्चैर्भाषणं वा, अथवा शीलं भद्रं मुदुस्वभावता आक्रोशमत्सरो वा, बुद्धिं बुद्धं, ज्ञानमुपदेश आचारः शीलं
यस्य ज्ञानस्य तदिदमाचारशीलं, अथवा ज्ञानमिति भवतामपि चैतन्यात् अनन्य आत्मा, तदेवं सर्वमविशिष्टं ‘ण संपराए विसेस-
मत्ति’ चशब्दः समुच्यार्थः, किं समुच्चिनोति ?, पूर्वोक्तकारणानि ‘दुहतो वि धम्ममि समुद्धियामो’ यथा एतेष्वपि अविशेषः एवं

संपराद्वतोवि, संपरीत्यस्मिन्निति सम्परायः स च संसारः भवतामपि संसारत्वात्मा अस्माकमपि कारणात्मा संसरति, आह हि—
संसरति० वेदयन् मुञ्चन् सर्वथैवाविशेषः, कस्मात्, परमात्मनोः संपारित्वात्, उक्तं हि—अवत्तरूवं पुरिसं महंतं ॥७१५॥ वृत्तं,
अव्यक्तं रूपं यस्य स भवत्यव्यक्तरूपः, पंच तन्मात्राणि बुद्धिर्मनोऽहङ्कार इति पुरं, अथवा से शरीरं पुरं तस्मिन् पुरे शयत
इति पुररूपः, ‘महन्त’ इति सर्वगतः, सर्वथा वा प्रकृत्या गतः, सनातनः पुरातन इत्यर्थः, आह हि—‘अजो—नित्यः शाश्वतो यो न
क्षीयते घटवत्’ इत्यतः कृतो—‘नैनं छिदन्ति शास्त्राणि’ अव गतिप्रजनकान्त्यशनखादनेषु, अथयोऽपि कश्चिद्व्यायति परमाणुवत्,
परमाणुर्व्ययति गच्छतीत्यर्थः, आह हि—‘अच्छेद्योऽयमभेद्योऽयं’ से सव्वपाणेषु स सव्वगतोऽसौ सर्वप्राणाः करणात्मानः, अथवा
आयुरिन्द्रियशरीरबुद्धिपाणा, ‘से’ इति तस्यात्मनो निर्देशः, सर्वत इति सर्वाणु दिक्षु, सर्वकालं च नित्यमित्यर्थः, आह हि—‘सर्वं
सर्वत्र सर्वकालं च’ नित्य इत्येको विशिष्यते, सर्वकारणात्मनामन्यः, यथा चन्द्रमाः सर्वग्रहनक्षत्रताराभ्यो वर्णप्रमाणसंस्थानलक्ष्म-
लक्ष्मीप्रभाकान्तिमौम्यतादिभिर्विशिष्यते एवमसावपि परमात्मा कारणात्मभ्यो विशिष्यते, सांख्यप्रक्रियाचारः, अथवा वैदिका-
नामयं सिद्धान्तः ‘अवत्तरूवं पुरिसं महंतं’ तेषामेक एव परमात्मा, शेषास्तु तत्प्रभवाः, आह हि—‘यस्मात्परं नापरमस्ति किञ्चित्’
स एव च सनातनोऽक्षयो अव्ययश्च पूर्ववत्, ‘सव्वेषु पाणेषु’ कथमिति, ते उच्यते—यथा हिमहम(पट)लविप्रमुक्तत्वात् भूरि-
तेजसाऽऽदित्यविम्बाद्द्रुमयः सर्वतो निस्सरंते, निःसृत्य च तमेव पुनः प्रविशन्ति, न च तस्याबाधां कुर्वन्ति, एवं सर्वात्मनस्त्रिका-
लावस्थिताः कूटस्थान्निस्सरंति निःसृत्य च तानि स्वकर्मविहितानि शरीरानि निवर्तयित्वा सुखदुःखादि चानुभूय पुनः पुनस्तमेव
परमात्मानं प्रविशन्ति, एतच्च सूत्रं सांख्यवैदिकयोस्तुल्यं व्याख्यायते, नैके परमात्मानो, वेदिकानां तु एकः, सांख्यवैदिकयोः प्रक्रि-

यावादः, तदुत्तरं तु यदि सर्वगत आत्मा सांख्यानां एवं न अग्रियन्ति न संसरन्ति ॥७१६॥ वृत्तं, 'मृड् प्राणत्यागे' असर्व-
गतस्य हि प्राणत्यागो युज्यते, यथा-देवदत्तः स्वगृहं त्यक्त्वा अन्यत्र गच्छति, न चैवं सर्वगतस्य शरीरादिप्राणत्यागो युज्यते,
असर्वगतस्यैव संसारो घटते देवदत्तवदेव, न सर्वगतस्यैव, सर्वगतस्य न तु किञ्चिदप्राप्तं यत्र गच्छतीत्यतः संसारो न घटते, किंच-
'ण बंधणे स्वत्तिय वेम पेमा' तत्र ब्रह्मणोऽप्यत्यानि वृद्धन्मनस्त्वाद्वा ब्राह्मणाः, क्षतान्नायन्तीति क्षत्रियाः, कलादिभिर्विशन्ति लोक-
मिति वैश्याः, प्रदेशास्पृष्टा श्रावन्तोऽन्येषात्मात्मनां प्रदेशास्पृष्टः, तत्र कथमवसीयते यथा तुल्ये चात्मानि शरीरं तनुः शेषाणा-
मित्यपसिद्धान्तः मल्लदासीवत्, यथा मल्लदासी सर्वेषां मल्लानां सामान्या एवं ब्राह्मणशरीरमपि सर्वेषां क्षत्रियविद्वद्ब्राह्मणां सामा-
न्यमिति, यथा ब्राह्मणं शरीरं तथा क्षत्रियविद्वद्ब्राह्मणशरीराण्यपि सर्वात्मनां समानीत्यतश्चातुर्वर्णं न घटते, किंच—'कीडा (य)
पक्खी (य) सरीस्मिवा (य)' सर्वगतत्वे सति अयं कीडोऽयं न कीड इति न घटते, तदेवं ब्राह्मणशरीरवत्समानः सर्वः, एवं
पक्खी वा, सर्पन्तीति सर्पः नरः, अथवा देवलोकेषु भवा देवलौकिका अमरा इत्यर्थः एतदेव चोत्तरं एकात्मकवादिवैदिकानां,
किंच-एकात्मकत्वे च सति पितृपुत्रादिरिति वार्ता न घटते, तत्सर्वज्ञप्राणत्यात्मांख्यज्ञानप्राणप्राणात्, ब्रह्मापि च किल सर्वज्ञः,
तेन चोक्तं—“यस्मात्परं नापरमस्ति किंचित्” तत्कथं केवलज्ञानदृष्टमनुत भविष्यति इति ?, उच्यते-नैव ते केवलिनो भवन्ति, कथं ?,
अनन्तत्वादशित्वात्, स्रवं त्वदृष्टमिति ?, उच्यते, ननूक्तमेवं 'न मिज्जति ण संसरति', वैदिकानामपि एकात्मकत्वे च ये केवलज्ञानेन
लोकमज्ञात्वा जहा ब्रह्मादीभिस्तीर्थं प्रवर्त्तयन्ति तेषां कथं वाक्यं ग्रमाणं स्यादिति, अथ मूत्रम्-लोयं अयाणिस्तिह केवलेण
॥७१७॥ वृत्तं, लोको नाम द्रव्यक्षेत्रकालभावानां यथावस्थितिः तं लोकमज्ञात्वा तेन येन धर्मं कथयन्ति अजाणमाणा णासन्ति

अप्पाण परं च णट्ठा जहा अन्धो देशकोऽध्वानं अप्पाणं परं च णसेति एवं तेवि, जे पुण लोकं विजाणाति च केवल्लेणं-केवल-
ज्ञानेन 'पुण्ये'ति पुण्णेण 'नाणेण' ज्ञानेन 'धम्मं समनं च कहति जे उ' समस्तो नाम सर्वचनीयदोषैर्विमुक्तः, जहा देसिओ
जाणओ अदिसामूहो णरो पेमं अकुडिमं मगं अवतारेण जहिच्छं देसं सम्मं वा णयति, एवं तेवि केवल्लेणेण भगवन्तो तित्थ-
गरा अप्पाणं परं च संसारसमुद्दमहाकान्तरातो तारंति, सर्वगतत्वे सत्यात्मनि जे गरहियं ठाणमिहावसंति ॥७१९॥ वृत्तं,
गरहितं-निन्द्यं जातितः कुलतश्च, तत्र जातितश्चाण्डालाः कर्मतश्चाण्डालत्वेऽपि सति ये सौकारिकाश्च, स्थानं वृत्तं कर्मत्यनर्थान्तरं
आवसन्ति उवजीवन्ति, चरणं वृत्तं मर्यादित्यनर्थान्तरं, चरणेण उव्वेति, तदपि जो जातितो वृत्ततश्च, जातितो मिथ्यादृष्टिः लोकः,
समता बाह्मणः परित्राज् व्रजितः, एतदुभयमपि भवन्मते नैव, उदाहरति हि उदाहरणं भवति, अथार्थापत्तिः एतदापद्यते सर्व-
गतत्वे सति सर्वात्मनां समतेति, समता समं तुल्यमित्यर्थः तुल्याहृतद्रव्यवत्, सति एचि बुद्धीए, एवं प्रकाराए सर्वगत आत्मेति,
सत्तीएत्ति वा एगट्ठ, 'अथाउसे विप्परियासमेव' अथ इत्यानन्तरे, सर्वगतत्वे सति सर्वात्मा निकृष्टोत्कृष्टयोः समता इत्यर्थः,
'आउसे'त्ति हे आयुष्मन्तः ! विद्धी योगो विपरीतो असौ विपर्यासः, विपरीत इत्यर्थः, कथं ? सर्वगतत्वेन चेदानीं निकृष्टो-
त्कृष्टानां साम्यं भविष्यति, अथवा संविदधिगमो ज्ञानं भाव इत्यनर्थान्तरमिति कृत्वा विपरीतभावमेव सर्वगतग्राह इत्यर्थः, अथवा
विवजास इति मत्तोन्मत्तप्रलापवदित्युक्तं भवति, तावन्न चैतस्स्यात् सर्वगतत्वे सति सर्वात्मनां, निकृष्टोत्कृष्टानां तुल्यत्वे च सर्व-
गतमित्यन्यथा वा का प्रत्याशा ? एतदेवोत्तरमेकात्मवादिनामिति, एवं सांख्यान्निर्लोह्य भगवंतमेव प्रति तिष्ठतमाद्रकं केचि-
दतिदीर्घश्मश्रुनखरोमाणो जटामुकुटदीपशिरसो धनुष्पाणयो हस्तापसाख्याः परिवाजोऽभ्येयुः, भो भो ! क्षत्रियकुमारः आद्रक !

तिष्ठ तावदीपत्तरं इमामस्माकं सिद्धान्तोदितां पुष्करचर्यां शृणु, श्रुत्वा रोचयिष्यसि याथासिवा, तत ईपद् व्यवस्थिते राजपुत्रे पञ्चशतपुरुषपरिवारो हस्तितापमानां वृद्धतमस्तमुवाच, वयं द्वादशाग्रात् अभ्युदयार्थिनः मुमुक्षवो हस्तितापसा वा इति वाच्या महाजनेन, ते च वयं परमकारुणिकाः सन्वेष्टु, वने हि वमतां मूलस्कन्धोवधात आहारार्थः सुमहादोष इति मत्वा तेन संवच्छरेणावि य एगमेगं ॥७२०॥ वृत्तं, संवसन्ति तस्मिन्निति संवत्सरः, एकैकमिति वीप्सा एकैके, मासे एकैके 'वाणेण' सरेण विसलित्तेण वा ममं घंतुत्ति मारेणं, महागजंति गजंति वा गजः महाकायं महागजं मत्तं मज्जमाणं गंधा, सेसाणं जीवाणं सेयत्थि विजा, वणस्सत्तिकाइयमूलपत्रपुण्यफलप्रवाण्डुलराधा वानस्पत्या स्थावरा जङ्गमाश्च मृगाद्या, दयानिमित्तं, मांसमास्वाद्य स्वां वृत्तिं परिकल्पयामः । खंडोखंडिं काण्डं समे भागेसु कवल्हूरं पञ्जलेऊणं खायामो, एवमेवेण जीवधातेण सुवहु जीवे रक्खामो, जे पुण वणतावसा बहूणि कन्दफलाणि धातेंति ते दिणेण गामधातं करेंति, न चाशरीरो धम्मो भवतीत्यतः अल्पेन व्ययेन बहु रक्षामः वणिजवत्, जंप्पि तदर्थं किंचित्पापं भवति तदपि आतावणोववामजापवन्नचयैः क्षपयामः, विद्वामिन्नेणाप्युत्तं—“शक्यं कर्तुं जीवता कम्म पापं” णणु च तुम्हेवं पडिक्कण्णादिकाउस्सग्गेण सोधथा, अयं चास्माकं स्मृतिविहित एव हस्तितापसधर्मस्तमेनं प्रतिपद्यस्व आगच्छ, तानेवं ब्रुवाणान् आद्रिक्क आह—संवच्छरेणावि य ॥७२१॥ वृत्तं, एकतरं प्राणिनं हस्तिनं, सा हिंसा, ततो अणियत्ता अणिपत्तिदोसा जिब्भिदियदोसाओ य, किंचान्यत्—जा सा जिवांसा सा रौद्रता, कथं हस्तिनि परं मग्गमाणा मंसलोलुपा अत एव हेतुउ हिंसा एक्का चेव गरगपजन्ता, किंवा सेसाण जीवाणं?, जं च भणह—‘सेसाण जीवाण दयदुताए’त्ति तं ण भवति, सो हत्थी विद्धो उप्फडितो वणस्सत्तिकाए हरते गुच्छगुमादीए पेल्ले तणाति महंते न रक्खे भंजति, कुंथुप्पिप्पीलिकादिए य जाव पंचिदिए

पेच्छेति, जे य मंसं पयंता सुंटीए चुल्लीसु वा अगिमंथेण वधए, उक्तं च-“तणरुद्धगोमयमाहणस्मिया संसेदसिदा मट्टिस्सिता चेव” एवं सेसाण जीवाण लग्गह पाणातिवाते, सिया यथैव, स्यादेतत् सर्वमपि तं सह हत्थिवधेण जे य अण्णे य पंडतो मारेति एगे य डञ्जति, सर्वमेतं थोवमुच्यते, निदिणोवि ते य बहुजीवे जे ण मारंति, कथं ? ते लोगं सर्वं जीवेहिं ओतप्रोतं, सो य निही तिरियलोए वसति, उड्डलोए अधोलोए य ण मारंति, एवं जाव जंबुदीवे भरहे मगधाए सणमरे, ते छव्विसे खेचे वा, एवं सोऽपि नाम धार्मिकः । किंच-संवत्सरे ॥७२२॥ वृत्तं, प्राणं हस्तिनं, श्रमणव्रतानि अहिंसादीनि तानि किलास्य हस्तितापसस्य श्रमण-व्रतानि सन्तीति श्रमणवती, तुर्विशेषणे, किंच मारयति च कस्येदं हास्यं न स्यात् ? ‘आताहिते’ आत्मनः अहितो य, एवं परू-वंते आयरिचं च, सो नट्टो अण्णं पि णासेति, जहा सो दिसामूढो अण्णे य देसिए णासेति, अणारिओ दंसणाओ चरित्ताओवि प्रागेव ज्ञानतः, ण तारिसं धम्मं हिंसकं केवल्लिणो भणंति करंति वा, किं ब्रूते ? वस्सा केवली, तेन तदुपदिष्टं हस्तितापसव्रतं, तदुच्यते-ण तारिसे केवल्लिणो भवंति करंति वा, जे हिंसगं धम्मं पणवेंति तिलोति, सा जेण णो तिण्णा अण्णतेसु च, सो नट्टो अण्णं पि णासेति जहा हाणिकताणि, एवं बह्ववद्धिः संसारमोचकवैदिकादीनां पक्षसिद्धिः प्रसाधिता भवतीत्यन्यथा वा का प्रत्याशा ? इत्थेवं तौस्तापसान् प्रतिहत्य भगवत्समवसरणमेव प्रति प्रतिष्ठते, तत्थ य आरण्णो हस्ती णवग्रहो आलाणखंभे चद्धो सण्णी, तं जणसहं सुणेति, जहा एसो अहओ रायरिसिपुत्तो णियआलाणाणि भंजिऊण तित्थगरसमीवं पइड्डो, परतित्थिए पड्डिहणिऊण, लोएण अभियुञ्चमाणो पुण्फंजलिहत्थएण अचिज्जमाणो वंदिज्जमाणो निरवेक्खो हतपच्चत्थिपक्खो वच्चति, अहो धण्णो य, तं जइ अहं पि एतस्स पभावेणं इमाउ वंधणाओ मुचेज्ज-तो णं वंदिज्ज, वंदिता णमंसित्ता णियंगवणं पाविऊण संजूहे णागस्स बह्वहिं लोड्डएहि य

बहूहि कलभेहि हत्थीहि य २ बहूहि उज्जारएहि जाव सच्छंदसुहं विहरेजा, एवं चितितमेत्त एव तडतडस्स बंधणाइं छिण्णाइं, छिण्णबंधणो ऊसितहत्थो भगवंतमार्द्रकरिपित्तेण संपत्थितो, पच्छा लोएण भीतेण कलकलो कओ, हो हो अहो ! आर्द्रकराज-
पुत्रो इमिणा दुट्ठहत्थिणा मारिज्जतिच्चिकाऊण, इच्चें भाणिऊण भयसंभंतो सव्वओ समंता विप्पलाइतो, तते णं सो वणहत्थी भत्ति-
संभमोणवग्गहत्थो णिच्चलक्कणकओलो विणयणउत्तिमंगो धराणितलणिम्मिमगजंदंतो आर्द्रकराजपुत्रस्य पादेसु णिवडितो, मनसा
चेव इणमववीत्—‘भद्रं ते भो आर्द्रकरायरिसि यथाऽभिलपितान् मनोरथान् प्राप्नुहि, बंधनाद्विप्रमुक्त’ इत्येवं मनसा उत्तवा यथेष्टं
वनं प्राप्तवान्, तत्सुमहान्तं प्रभावं दृष्ट्वा लोकस्यातीव तपस्सु सविस्मया भक्तिर्बभूव, एताए एव वेलाए सेणिओ राया भट्टारक-
पादसमीवं वंदिउं पत्थितो किमेयंति पुच्छति, गहियत्थेहि य से महामत्तेहि य पउरेहि य भिच्चेहि य पउरेहि य कथितं, जहा सो सव्व-
लक्खणसंपणो आरण्णो हत्थी चारिं पाणियं च अणभिलसमाणो आर्द्रकस्य रायरिसिस्स तवप्पभावेण बंधणाइं छिंदिऊण अहयं
रायरिसिं वंदिऊण पलाओ, पच्छा सो सो णियराया तं सोऊण जणकलकलं अविम्हयं अहरायपुत्तं वंदिऊण णंससित्ता एवं वदासी-
अहो भगवं दुक्कराणि तपांसि महानुभावानि च, कथं ? तपसा तप्यते पापं, तप्तं च प्रविलीयते । देवलोकोपमानानि, सुजंत्य-
प्सरसः स्त्रियः ॥ १ ॥ विन्यस्तानि हि पुण्यानि, येषां तपः फलं ततः ॥’ सेणिओ ब्रवीति, णणु भगवत्त एव दुक्कराणां तपमां
प्रभावादसौ वनहस्ती आयसानि शृङ्खलवन्धनानि शस्त्रैरपि तीक्ष्णैर्दुच्छेद्यानि छित्त्वा यथेष्टं वनं प्रयातः, इत्यहो दुक्करं, आर्द्रक
उवाच—‘‘ण दुक्करं वा णरपासमोयणं, गयस्स मत्तस्स वणम्मि रायं । जहा उ चचावलिएण तंतुणा, सुदुक्करं मे पडिहाइ मोयणं
॥ १ ॥’’ इत्येवमुत्तवा भगवत्समीपं प्राप्यार्द्रकः ताणि पंच सिस्ससताणि भगवत्तः शिष्यतया प्रददौ, भगवानपि च तान् प्रवाज्य

तस्यैव तान् शिष्यानुज्ञातवान् । बुद्धस्स आणाएँ इमं समाधिं ॥७२३॥ वृत्तं, कतो स बुद्धो ? ननु भगवानेव वद्धमानः, आह-अज्जवि सो ताव भट्टारगं ण पेच्छति तो कंहं तस्स आणाए बुद्धो वड्ढति ? उच्यते-ननूपदिष्टानि महाध्ययनानि, अनागतं चेव तेण भट्टारकेण णातं जहा आर्द्रको नाम तत्सभीपं एंतो अण्णउत्थिए हंतुं विहरिस्समि, बुत्तो य समाणो एताणि एरिसाणि उत्तराणि दाहितिच्चि तेण भगवता भासितं, गणधरेहिं तु सुत्तीकतं, उक्तं च-“अगागतो भासियाणि” कायेत्ति अतिकंतं एवमिणं, अथवा प्रत्येकबुद्धो सो तेण पुव्वं एते अत्था आगमिता, तेण तेसिं अण्णउत्थियाणं तमुत्तरं देइ, इच्चेवमेसा भगवतो पुव्ववित्थ-गराणं च समाधी बुत्तो, एत्तो तिविधो दंसगादि, तत्थ विसेसेण दंसणसमाधिणा अधिगारो बुच्चति, जेग मिच्छदिट्ठीसु पडिहतेसु संमत्तं थिरीहोति, सति य संमत्ते णाणचरित्ताइपि होति, आँस्स समाधौ त्रिविधेऽपि सुट्ठु स्थित्वा वा, तिविधेणपि मणसा वयसा कायसा, मणसा तावत् ण मिच्छदिट्ठीए समणुण्णाति तिणिण तिसट्ठाणि पावादियमतानि, जेसिं एतेसिं पंचण्हं गहणेण सव्वेसिंपि गहणं कतं भवति, ते सव्वे असम्भावात्थिते मण्णति; वायाएवि पडिहणति, कायेणवि तेसिं अबुट्ठाणाति वा अहो सन्मार्गाव-स्थिताः यूयमिति हस्तपरिवर्तनादिभिः क्षेपेस्ताभिरासत्करोति, एवं अण्णाइपि साङ्ख्यैकेपिकवौद्धादीनि तिविधेण करणेण गच्छति गरहति, इच्चेतानि तिणिण तिमट्ठाणि कुप्पावयणाणि य सताणि मिच्छादंसणसमुदं तरित्ता, मिच्छादंसणसमुदओहमिति जलं, मिच्छा-दंसणे हि तस्मिन् मिथ्यादर्शनसमुद्भवो भवतीति कारणे कार्यवदुपचारो, महाभावो महाथासो भावो, यत्थ महाभवौघः महंतो वा भवौघो यथा मिथ्यादर्शनोघन्तरित्ता संमत्ते क्कति एवं अन्नाणौघं भवकारणंतिकाज्जण तं तराति, अचरितोघं संवरणावारूढो तरिअ आदाणवत्ति, आदीयत इत्यादानं, एतान्येव ज्ञानदरिणचारित्राणि आदानं, मुमुक्षोः कम्मं उदीरेज्जा कथयेत्यादि, उक्तं-“अड्डिते

ण ठवेति परं" तथा चोक्तं—'गुणसुदृढितस्य वयणं०' इति ब्रवीमीति अजसुधम्मो जंबुसामीं भणति, इति उदाहरेज्जासिति सुधर्मो, परोपदेशाच्चैवं बवीमि ॥ इति आद्रिकीयाख्यं षष्ठमध्ययनं समाप्तम् ॥

साम्प्रतं णालंदइजं, तस्म संबंधो, अहे आयासुत्तं वुत्तं, इमं सावगसुत्तं, यत्राक्षेपपरिहारैः श्रावका वर्ण्यन्ते, अथवा प्रायेण आयासे सुयगंडे य हेहा साधुसुत्ताइं वुत्ताइं, इह तु सावगधम्मअधिगारो, कथं?, मावयस्म साधुमूले धूले पाणातित्राते पञ्चकखा-यंमि सुहुमा णाणुजाणति, अथवा छट्ठे अणउत्थियएहिं सह वातो, इह तु सतिथिएहिं, सूत्रस्यापि सूत्रेण 'आदाणवं धम्म उदा-हरेज्जा', सो य धम्मो दुविधो—साधुधम्मो अ गिहीधम्मो अ, साधुधम्मो पंचमछट्ठेसु वुत्तो, इह तु मावगधम्मो इत्युक्तः सम्बन्धः, णामणिप्फण्णे णालंदइजं, णालंदा, नगरश्चेति, आह च—'गतं न गम्यते किंचित्, अगतं नैव गम्यते। गतागतविनिर्मुक्तं, गम्यते' तमेवायं, अकारो वर्तमानमेवार्थं प्रतिपेधयति, यथाऽघटः, माकारः क्रियानिपेधकः यथा मा गच्छ, मा कुर्वीत, आह च—'मा कार्पुः कम्माणुचिन्ने परो' मा गीत तिष्ठतं, अन्योर्ध्वजातिधर्मात् स्वात्मानं वधत, शान्तं वा, नोकारस्तु प्रदेशं प्रतिपेधयति, स च त्रिष्वपि कालेषु, यथा नो अहमेवं कृतवान् नो करोमि नो करिष्यामि, तदुपयोगस्तु नो सदाऽऽसीत्, इदानीं नकारस्त्रिकालविषयी, नाहमेवं कृतवान् न करोमि न करिष्यामि, आह हि—'नाशिस्तुष्यति काष्ठानां०' उक्तो नकारः, इदानीं अलंशब्दस्य व्याख्या, अत्र गाथा—णाम अलं ठवणअलं ॥२०१॥ पर्याप्तिभूषणवारणेपु, अत्र गाथा—पज्जत्तीभावे खल्ल पढमो वीओ भवे अलंकारे ॥२०२॥ पर्याप्तौ ताव अलं देवदत्तो यज्ञदत्ताय, अलं केवलज्ञानं सर्वभावोपलब्धी, अलं च श्रुतज्ञानं उपलब्धी, भावे त्वेवं, उक्तं च—'द्रव्यास्तिकन(ह)या-रूढः, पर्यायोद्यतकार्मुकः। युक्तिसन्नाहवान् वादी, अ(ग्र)वादिभ्यो भवत्यलं ॥१॥' विभूषणेऽपि, अलंकारैः अलंकृता स्त्री, वर्तमानेन

अलंकृतं नभश्चन्द्रमसा, उक्तं च—‘भवतस्त्वलमेव संस्तवेन’, वारणेऽपि अलं, अलं तमैतेहिं, अलं प्राणातिपातेन यतः इहामुत्रा-
पायाः, उक्तं च—“अलं कुतीरैरिह पर्दुपासितैरलं वितर्काकुलकाहलैर्मतैः। अलं च मे कामगुणैर्निपेवितैर्भयंकरा ये हि परत्र चेह च
॥१॥” अत्र प्रतिषेधेऽलंशब्देनाधिकारः, अत्र गाथा—पडिसेहणगरस्सा इत्थिसद्देण चैव अलसद्दो० ॥२०३॥ स्त्रीलिङ्ग-
मेतत्, रायणिहे णगरंसे णालंढा णिवासिणां देति विभवं सुखाद्योश्च इत्यतो णालंढा, बहिर्नगरस्य बाहिरिका, णालंढायां भवं
णालंढइज्जं, अत्र गाथा—णालंढाए समीवे ॥२०४॥ ‘पासावच्चिज्जे’ पश्यतीति पार्श्वः तीर्थकरः पासस्म अवचं पासावचं, नासौ
पाश्वर्खाभिना प्रव्राजितः, किन्तु पारम्पर्येण पाश्वर्गापत्यस्यापत्यं पासावच्चिज्जं, स भगवं गौतमं पासावच्चिज्जो पुच्छिताइओ अज-
गौतमं उदओ, जहा तुभं सावगाणं विरुद्धं पञ्चक्खवाणं, पुच्छा गतो उत्तमं, चोरगगहणविमोक्खणता, तथा च—इह खलु गाहा-
वतिपुत्ता वा धम्मसवणवत्तियाए एज्ज वा, से तां जाव सचेव से जीवे जस्म पुच्चिं दण्डे अणिकिखत्ते इदाणि णिकिखत्ते, एवं
परियागावि, तह दीहाउअ, अप्पाउअ समाउअत्ति, एवमाइयाइं, उवम्माइं सोतुं उवसंतो। सुत्ताणुगमे सुत्तमुच्चारेतव्वं—तेणं
कालेणं तेणं सम्मएणं (सूत्रं ६९) अतीतानागतवर्त्तमानस्त्रिविधः कालः, तेनेति च तृतीया करणकारकं, तेन यदतीतेन कालेण
राजगृहस्य सम्प्रयोगोऽभूत्, समयग्रहणं तु कालैकदेशे, यस्मिन् समये गौतमो पुच्छितो स व्यावहारिकः नैधयिकोऽपि तदन्तर्गत
एव, जहा कज्जमाणो कडे, एवं पुच्छेज्जमाणे विबुद्धो, अत्र समयो गृहीतः, सेमा तु णो पुच्छासमया, एत्थ णयमग्गणा कायव्वा,
राज्ञो गृहं राजगृहं, पासादीयं०, तस्य राजगृहस्य बाहिरिया णालंढा अद्धतेरस कुलकोडीओ०। तत्थ लेवे नामं गाहावई
(सूत्रं ७०) लेवे णाम संज्ञा, गृहस्य पतिः गृहपतिः, होसुं होत्था, आदिः आदित्यो वा आढ्यः दीपचिच्चो नाम तुष्टः, पर्याप्तधन-

वान् 'विच्छिण्णविपुलभवनसयणासण(जाण) वाहणाइण्णे' विस्तीर्णानि आयामतो विस्तरतश्च, कानि तानि ?, भवनशयनासनानि, विउलानि बहूनि, 'पुल महत्त्वे' विशेषेण पुलानि विपुलानि, कानि तानि ?, यानानि वाहनानि 'यथासंख्यमनुदेशः समाना' मिति-कृत्वा तैर्विस्तीर्णैः भवनशयनासनैर्विपुलैश्च यानवाहनैराकीर्ण उपभोग्यतः संग्राप्ता इत्यर्थः, धनं कृतं, अथवा धनग्रहणेन वैद्व्यादीनि रत्नानि परिगृह्यन्ते, धनधान्य इति च कृता, शाल्यादीनि धान्यानि बहुजातरूपरयतं कंठ्यमेतत्, आयप्यओत इति आयोगो वृद्धिकाप्रयोगः (व्यापारः) इत्यर्थः, अथवा आयोगस्यैव प्रयोगः, इन्द्रो वा समाससंज्ञा, ताभ्यां संयुक्तं, विविधं विशिष्टं वा छडितं विच्छडितं दीयमानं भुजमानं वा भुक्तशेषं च, बहुदासीदासं कण्ठ्यमेतत्, 'बहुजन' इति उत्तमाधममध्यमो जनस्तस्य जाति-कुलैश्चर्यवृत्तैरपरिभूतो मान्यः पूज्य इत्यर्थः, से णं लेवे समणोवासए होत्था, जाव् विहरति । तस्स णं लेवस्स गाहावईस्स णालंदाए बाहिरियाए बहिता उत्तरपुरिच्छिमे दिसि-भागे एत्थ णं (सूत्रं ७१) लेवस्स गाहावईस्स हत्थि-जामे णामं वणसंडे होत्था, किण्हे किण्हछायो, प्रायेण हि वृक्षाणां मध्यमे वयसि पत्ताणि किण्हाणि भवन्ति, तैस्सि किण्हणं छाया किण्हछाया, फलितत्तणेण आदित्यरस्मिन्वारणात् कृष्णो भवति, बाल्यावस्थानि क्रान्तानि पर्णानि शीतलानि भवन्ति, यौवने तान्येव किसलयमतिक्रान्तानि रक्तभावा ईषद्वरितालाभानि पाण्डूनि हरितानीत्यपदिश्यते, हरितानां छाया हरितच्छाया, एत एव कृष्णनीलहरिता वर्णा यथास्वं स्वे स्वे वर्णे अत्यर्थं युक्ततमा भवन्ति, स्निग्धाश्च तेण पिद्धो घणकडितडिछायत्ति अन्योऽन्य-शाखाग्रशाखानुप्रवेशा वणकडितडिछाए, रम्मे महामेघ इति जलभारणामे प्रावृड्मेघः, समूहः संघात इत्यनर्थान्तरं, मूलान्येषां बहूनि दूरावगाढानि च संतीति मूलवन्तः, एवं श्लेषाप्यपि, पिट्ठुरं यद्यपि पाण्डुरजीर्णत्वाद्वाङ् शुष्यंते तथाप्यच्छेद्यात् तन्निरूप-

भोगत्वाच्च वृक्षाणां कालेनैवापाण्डुरा भवन्तीति मूलवन्तः, एवं ताव पासादीया, तस्स णं बहुदेसम-
उस्स भाए लेवस्स गाहावतीस्स सेसदविया णाम तस्स णवगं धरं, तथा जं सेसं गृहोपयोज्यं काष्ठेष्टकालोहादि, तेण कृता,
केचिद् ब्रुवते-गृहोपयोज्यात् द्रव्यात् यच्छेपं तेन कृता, उदयशाला उदकप्रवाहो सुहं होत्था । तस्सिं च णं गिहपदेसम्मि
(सूत्रं ७२), तत्थोवरगउवट्ठाणियगपाणियधराणि पदेसा, तत्थणतरे पदेसे भगवं गौतमे विहरति, कथं ? द्वितो, कथं विहरति ?
उच्यते, ण चंक्रमणादिलक्षणे विहारो गृहीतः, किन्तु उदंजाणुअधोसिरिज्ञाणकोट्ठोवगते, विसेसेण वा कम्मरजो हरतीति विहरति,
कथं सावओ ? कथं प्रपा ? उच्यते, प्राग् श्रावकत्वात् प्राक्श्रावकता, साम्प्रतं निरुपभोगित्वादल्पसागारिका, अत एव भगवान्
गौतमः अत्रावस्थितः, भगवं च णं अहे आरामंसि आगत्य रमंते यस्मिन् इत्यारामः, अहे वा आरामस्य, गृहं अधो अधः, तत्थ
भगवान् वर्द्धमानसामी द्वितो सेसा य साधवो, तत्थ तत्थ देउलेसु मभासु द्वितो, अह उदए पेढालपुत्ते पासावच्चिज्जे ॥२०५॥
निगन्थे निर्गन्थो, किलायं भगवं वर्द्धमानस्वामी भवति न भवतीति ? दुक्खं हि भगवान् अयं ज्ञास्यत इति गौतमस्वामी आगत्य
भगवं गौतमं एवमाह-अत्थि खलु मे आउसे ! (सूत्रं ७३), प्रदिश्यते इति प्रदेशः, प्रवचनस्य प्रश्न इत्यर्थः, तथाऽहमपि,
व्याकराहि, एवं पुट्ठे उदएण पेढालपुत्तेणं सवायं शोभनवाक् सवायः, शोभना तु 'अलियमुवघातजणणं' इत्यादि, अथवा निर्व-
हणसामर्थ्यात् शोभनवाक्, सोच्चा जाणिस्सति, किंचि सुच्चेवि ण संमते, वितियचउत्था भंगा सुण्णा, तदेवं ब्रूहि-यदि शुत्वा
ज्ञास्यामः ततो वक्ष्यामः, न चेत् ज्ञास्यामो भगवंतं प्रक्ष्याम इत्यर्थः, भगवता गौतमेनोक्ते-सवायं उदए पेढालपुत्ते य एवं
वयासी सवायंति न मिथ्याहिमानात् पूयाविमत्या, केवलं तत्त्वोपलंभात्, अत्थि खलु गौतम ! कम्माउत्तिया णाम कम्म करो-

तीति कर्मकारः संज्ञैषा शिल्पी वा कर्मकारस्य पुत्राः कर्मकारपुत्राः, कर्मकारपुत्राणामपत्यानि कर्मकारीयपुत्रा, समणे उवा-
सन्तीति समणोवासा, तुव्भआगंति शुष्माकं प्रवचनं, सत्वादितौ वा वचनं प्रवचनं, गाहावति समणोवासए 'एवं पञ्चस्वावेति'
स्यात्कथं मया श्रुतं ताव, क ? , साधुममीपं गतेन वा, वसता तवामं समीपा गतागते तुस्सइत्ति, कथं ते प्रत्याख्यानमित्युक्तं एव
माह—'णणत्थ अमिओएणं' अन्यत्रेति परिवर्जनार्थः, अभियुज्यत इत्यभियोपः, तंजहा—रायामिओगेणं गणामि० बलामि०
रायामि० जहा वरुणो नागमच्चु(णत्तु)ओ रायामियोगात् संग्रामं कृतवान्, अण्णो वा कोयि रायवित्तो वा जीवो संग्रामे परा-
हन्यते, एवं गणामियोगेवि, मल्लगणादी, जहा रायभियोगो तथा हिंस्रव्याघ्रमादिजीवितान्तकरां निवारयेत्, नाशरीरस्य धर्मो
भवतीत्यतः ते, अत्रापि रायामियोगवद्द्रव्यं, आकार एव च एतावान् भवति, जे पञ्चक्खाओ चेव रायामियोगादि आगारं करोति,
जहा स हिमादिअभिभूतो पलायंतो तसे पेछेति, स्यात्, कथं तसपाणेषु णिक्खित्तंस्स आयरियस्स एगिंदियवधाणुणा ण
भवति ? , उच्यते—'चोरग्गहण(वि)मोक्खणयाए'त्ति उदाहरणं—एगंमि णगरे रण्णा तुट्ठेण अंतेपुरस्स रत्ति सच्छंदपयासो दिण्णो
णागरेहिंवि रायाणुवत्तीए, वरिसे वरिसे तदिदं संहिलाचारोऽणुणातो य, पत्ते च दिणे रण्णा घोसावित्तं—जो पुरिसो अतीति
तस्स दंडो सारीरो, ते च णिति, चिट्ठेसु बारेसु ताओ रायाणिओ णगरमहिलाओ य सच्छंदं सुहं रत्ति अभिरमंति, तत्थ कदायि
एगस्स वाणियस्स पुत्ता मावणे ववहारमाणा अतीव कयविकये वदमाणा अत्थलोमी जहिच्छित्तं पणियं चिकेमाणा ते वड्डिता जाव
सरो अत्थंतो, महिलाओ य आहिडिऊण पव्वत्ताओ, ते य भीता तंमि चेव सावणे णिलुक्का, वत्ते महिलाचारे सूचकेहिं रण्णो
कहिता, वज्झा आणत्ता, पिता य तंमि सव्वपगतीहिं समं णिणवेति, दण्डं देमि, अप्पथ मम पुत्ते, राया अतीव वड्डिजमाणो

भणति-एकं ते जेष्ठपुत्रं मुआमि, सो भणति-सन्वे मुअह, इतरो भणति-जेष्ठपुत्रं ते मुआमि, इतरे ण मुआमिचित्तिट्ठु, तं मोहुं
सेसा विस्समाणस्स घातेति, एवं साधूनि सावंगं भणति-छमु जीवणिकाएसु णिक्खिप्प दंडं, सो गेच्छति, इत्यतः चोरग्रहण-
मोक्खणट्ठताए साधुणा सेमा काया अणुणाता ण भवंति, स्यात् कथं चोरास्ते स्सगृहे तिष्ठन्तः?, उच्यते, राज्ञा न तेषां अनु-
ज्ञातस्तस्यां रात्रौ नगरे वास इत्यतः, अथवा सेत्ति पुत्ता रण्णा कम्हि य आयोए णिउत्ता, तेहिं किंच किंचि तत्थ अविहतं,
तत्रापि तदेव जाइज्जमाणो राया चिराणुगतोत्तिकाऊण एकं विमजेति, उदए आह-तसेहि वेइंदियादीहि 'णिधय'न्ति धकारस्स
इस्सत्वे कृते निधय भवति, निक्षिप्येत्यर्थः, एवं तैस्सि साधूणं पच्चकखंताणं सव्वगतिप्राहितात् त्रसानां दृषक्खखातं भवति, तथा
च-न जातित्रसः कश्चिज्जीवोऽस्ति, त्रसानां सर्वकालत्वात्, तथा प्रत्याचक्षणाणां श्रावकाणामप्यमर्षकालत्वादेव त्रसाणां दृषक्-
कखातं भवति, एवं ते परमं पच्चकखावेति-माणंति, पर इति, साधूनां तावत्परः श्रावकः, अतिचरंति सयं पतिणं, अतीत्य चरंति
अतीत्य वर्त्तन्त इत्यर्थः, कतरं?, पतिणं च यथा वयं तसेभ्यो विस्ता इत्यर्थः, यदि हि अन्यन्तत्रमाः स्युः त्रसकाथे मोहुं
अणत्थ, अणत्थ ण उववजेज्ज इत्यर्थः, श्रावकानामतिचारेयुः स्वां प्रतिज्ञां, जम्हा य ते साधुणो जाणंति णत्थि कोयि अचंत-
तसाति, सो हि य पच्चकखावेन्ता विजादिता भवंति श्रावकाः, मृषावादादिदग्धातिचरन्ति, स्वां मृषावादेवमणप्रतिज्ञां, श्रावक-
स्यापि साधू पच्चकखंतिओ परो तेण परेण अप्पणो पच्चकखावेमाणा असर्वकालत्वात् त्रसानां अतिचरंति स्वां प्रतिज्ञां, य था वयं
त्रसेभ्यो विस्ता इति, अप्पणं साधुं च पच्चकखायंतयं विसंवादयन्ति 'कस्स णं तं हेतुं'ति कस्माद्वेतोरित्युक्तं भवति, संसारित्वात्स-
र्वजीवानामिति हेतुः खल्विति विशेषणे, किं विक्षिनिष्टि?, न कश्चित्संसारी जीवोऽस्ति हि तासु तासु गतियु न संसरति, थात्रावि त्रिप्र-

काराः त्रिप्रकारेष्वेव त्रसेषूपपद्यन्ते, त्रसा अपि त्रिप्रकाराः त्रिप्रकारेष्वेव स्थावरेषूपपद्यन्ते, थावरा पाणा विष्पमुच्चमाणा केयि थावरा, थावरत्ता य कालं किञ्चा तसकायंसि उववज्जते ततो सावगस्स तसस्स द्वाणं पइणं भवति, जओ सावगेणं स्थावरणं ण पच्चक्खा-
यंति, तसावि केह तसचाओ कालं किञ्चा थावरकायंसि उववज्जेजा, ततो सावगस्स तं थावरद्वाणं अधत्तं भवति, जतो सावगेण
तसाणं पच्चक्खातंति, घातनीयं घात्यं वा घत्तं, दोच्चेव एताइं संसारिजीवद्वाणाइं, तसद्वाणं थावरद्वाणं च, तं च तसद्वाणं सावगस्स
रथूलत्वात् प्राणातिपातस्य तीव्राध्यवसायोत्पादकत्वाहोकरहितत्वाच्च अधत्तं, स्थावरद्वाणं पुनस्तैरेव कारणैः सह तेजोवायुभ्यां
घत्तं, दृष्टान्तो नागरकवधनिवृत्तिवत्, यथा कश्चिद् ब्रूयात् मया नागरको न हन्तव्य इति, स च यदा तं नागरकं ग्रामगतं हन्यात्
तदा तर्त्तिक प्रत्याख्यानं न भग्नं भवति, स्यात्कथं सुप्रत्याख्यापितं भवति साधोः कथं च सुप्रत्याख्यातं भवति श्रावकस्य, त-
उदओ आह-तत उच्यते, तेसिं साधूणं पच्चक्खायंताणं एवं पच्चक्खायमाणाणं सुपच्चक्खातं होजा सात्रगाण तेहिं साधूहिं पच्च-
क्खावैताणं एवं सोपच्चक्खातं होजा, एवं ते परं पच्चक्खावेमाणा, परशब्दो हि उभयग्राहि, पचाइक्खंतस्स हि पच्चक्खावेमाणे
परो, पच्चक्खावैतस्सवि पच्चक्खाइओ परो, इत्थुवाच, यथापि परशब्दः नातिचरन्ति स्वां स्वां प्रतिज्ञां, णणत्थ अभिजोएणंति, सो
हि गाहावतिच्चि यावन्न व्रतानि तावद् गृहपतीत्युच्यते गृहीतानुव्रतस्तु श्रावकः उपासको वा, 'तसभूतेहिं पाणेहिं' ति कजुसुवादा-
रभ्य सर्व एव उपरिमा णया नैयायिका ते तु वर्त्तमानमेवार्थं प्रतिपद्यन्ते न त्वतीतानागते इत्यतो नैश्चयिकनयमधिकृत्योच्यते
त्रसत्वं भूतं येषां तत्र भूता, वर्त्तमानमित्यर्थः, न त्वनागतं घृतघटदृष्टान्तसामर्थ्याच्च ते भवन्ति त्रसभूताः, ते हि त्रसभूतेहिं पच्च-
क्खंतस्स साधुस्स अलियवयणवेरमणं ण भग्नं भवति, पच्चक्खावैतस्स य सावगस्स स्थूलगणातिपातवेरमणं ण भग्नं भवति,

को दृष्टान्तः?, क्षीरविगतिप्रत्याख्याने दधिपानवत्, यथा क्षीरविगतिप्रत्याख्यायिनः सस्वरमपि दधि पिवतः प्रत्याख्यानं न भजते एवं त्रसभूता मया सत्त्वा न हन्तव्या इति स्थावरानपि हिंसतोऽपि न प्रत्याख्यानातिचारो भवति, एवं त्रसभूते पञ्चकखालं सावगस्स, थावरेसु त्रसत्वं नास्तीतिकृत्वा स्थावरान हिंसतोऽपि न त्रसप्राणातिपातातिचारो भवति, एवं सति भासापरक्रमे—विज्रमाणे भासापरिक्रमे णाम वाग्विषयविशेषः, स्यात् को विशेषः? ननु भासाभिधानभूतशब्देन सङ्गृहीतं नित्यं यो विशेषो विज्रमाणो, को हि णाम अविसेसीतं पञ्चकखाह?, कोधेण, माणोऽपि कोधाणुगतो चेव धूमाग्निवत्, लोभेण सावगा जाता संता अहं असणादी दाहन्ति, देशो नाम उपदेशः दृष्टिर्वा उपदेशः, अपिः पदार्थादिषु, उम्मगगंदेसणा य भवति, यत्तु पञ्चकखालं सुज्झति, मोक्खं णयणशीलो जेयाउओ, अविद्याइं जाव रोयह। गौतमो भगवानाह—णो खल्ल आउसो! (सूत्रं ७५), पेढालस्य तत्कथं न रोचति?, उन्मार्गवर्जनवत्, को णाम सचेतणो जाणमाणो उज्जुयं खेमं आसण्णगमणं च पंथं मोत्तूण तच्चि-वरीतेण पंथेण वच्चेजा?, को वा जाणंतो णिन्विसं भोअणं मोत्तूण सविसं भुंजेजा?, समणा चेव माहणा तत्तुरुपः समासः, अथवा माहणा श्रावकः, एवं आइक्खंति जाव पणवेंति—णो खल्ल समाणे समाणा समणेहिं तुल्या समाणा असब्बूमणैस्तुल्या इत्येवमाख्यान्ति, अणुगामियं खल्ल जाए अणुगच्छन्ति संसारं सा अणुगामिया भवति, अभूतोऽभावानं अभ्याख्यानं भवति, निह्वो वा, संयतवत्, सो असंयतं संयतं ब्रवीति सो अभ्याख्यातो भवति, संयतं वा असंजतं भणति सोवि अभिक्खातो भवति, उक्तं हि—“जे णं भंते! परं असंतेणं० अत्तपंगं पि अब्भाइक्खा०” विधिं अजाणंति, अहं पञ्चमखाणविधिजाणगा, ते समणेत्ति ते आय-रिया सिस्साणं समणाणं उनदिसंति जहा सावगाण एवं पञ्चमखावेज्जाह, जेहिवि अण्णेहिं पाणेहिं जाव सत्तेहि संजमंति तेवि

स्यात्कयरे स्याद्रन्ये ग्राणा एगिदिपु० प्रंचिदिपु० तत्थ वणस्सत्तिकाएण दरिसणेइ, वणस्सत्तिकायसमारंभस्स पच्चक्खाणं तं आद्र-
छेदस्येत्यर्थः, तत्थ गाम तेण वणस्समत्तिभूतस्स पच्चक्खातं, किं कारणं?, सोवि संसारी कदापि पुढविकाएसु उववज्जति तेण तं
पुढविकाइयं वधतेण तुब्भंचणं पच्चक्खाणं भगं भवति, अथ भूतशब्दमंतरेणपि वणस्सइत्ति समारंभपच्चक्खाणं सुज्झति, कस्स
त्रसेव्वपरितोपः, अथवा जेहिवि अण्णेहिवि पंचाइक्खंति तेवि ते अब्भाइक्खंति, कथं तहि?, अत्र हि प्रत्याख्येया गृह्यन्ते, नतु
पच्चक्खंतओ पच्चक्खावैतओ वा कथं अब्भाइक्खत्ता भवंति?, जेण तेसु भूतशब्दः प्रयुज्यते, भूतशब्दो हि यातोऽंगगतिं गत्वा
औपम्ये वा तदर्थं वा, औपम्ये ताउत् सो देवलोक्कभूतेऽन्तेपुरे गतो, तदर्थेन सीतीभूतो परिणिवृतो, औपम्ये तावन्न घटते, किं
कारणं?, नत्थि अण्णो कोयि तसकायो, जहा देवलोके देवड्डी, तत्र शब्दादिगुणोपेतत्वाद्देवलोक्कभूतं अंतपुरं वरं, एवं ताव नत्थि
कोइ अतसओ जेण तसा तसभूता बुच्चेजा, तदर्थोऽपि न घटते, कथं?, जात्यभेदात् यथा उदकं अभिन्नायामुदकजातो अशीतं
सीतीभवति, शीतं वा अशीतीभवति, किमेवं त्रसस्सत्त्वेनाविगत एवं सन् त्रसीभवति, त्रसीभूतश्च पुनस्त्रसीभवति? यस्माच्चैवं
तस्माद्भूतशब्दो होढ एव, होढश्चाभ्याख्यानमित्यतो येऽपि प्रत्याख्येया तेऽपि अब्भाइक्खंति, कथं?, जो हि साधुं साधुभूतं
भणेजा तेण सो अब्भक्खातो, कथं गाम सो साधु साधुभूतो पुण असाधु साधुभूतं भणतो तं साधुमब्भाइक्खंति, कस्स णं तं
हेतुं?, कस्माद्धेतोः अब्भक्खा होति, जेण तसथात्राणं पाणाणं अण्णोणं संक्रमणं अविरुद्धं, सत्यप्यविरोधे तसेसु उववण्णा थावरणं
तसट्ठणं अवत्तं अघातनीयमित्यर्थः, अर्थतः प्राप्तं तसाणं थावरस्रववण्णाणं ठाणमेतं घत्तं, तदपि अणट्ठाए अघत्तं, अट्ठाए घत्तं,
शेपं कंठं पागंओ मए ण घातेतिव्वोचि तं गामपि गतं यो घातेति तेण पच्चक्खाणं भगं भवति, एवं तसा मए ण घातयि-

तद्वा, सो य थावरेपि तच्चाए गते घातेतो तमथावरेण पुढो, जइ पुण तसभूतो भणेज तो मुंचेजा, तदयुक्तं, कथं?, निच्छयणए पडुच्च गगरट्ठितो गागरओ तीर्थकाकवत्, एवं सो मए तसो ण घातेयब्बोत्ति तस्यामेव जातौ वर्त्तमानोऽधात्यः, थावरगतो पुण ण चेव तसो भवतीत्यतो तसद्धानं अधत्तं, उदओ सवायं उदए (सूत्रं ७६), ण रोसेण पडिणिवेसेण वा, ओभावणट्ठता वा न केवलं, किं तु कुमलं गवेयित्वा, कतरे तुब्भे वदह तसपाणा कंठो, सवायं भगवं गोयमे उदयं पेढालपुत्तं एवं वयासी-जे तुब्भे वयह तसभूता पाणा ते वयं वदामो तसा पाणा भूता, एते तसा विज्जंति, तसा य तमभूता, यद्यप्येकः भूतशब्दोऽधिकः, तस्याप्यर्थः भवतो न भवतीत्यतो तुल्या, एकाश्रयत्वात् एगट्ठा, सुखं सुखोच्चारणात्, सुपनीततराप्येवं उपनीयतरा, तसा पाणा, अर्थमुपनयतीत्युपनीतं भवति, किं सुखतरं तसभूताभिधाने अस्थो वणिज्जति?, मन्यत इत्यर्थः, तसाभिधानेन सुखतरं उवणिज्जति, भूतसद्दो पुण औपम्ये तदर्थे च वर्त्तते, तदर्थे तावत् जम्हा भूतो भवति भविस्सति तम्हा भूते, अथवा सीतीभूते परिणिब्बुडे य, तम्हा उस्सिणे उस्सिणभूते जाते आविहोत्था, औपम्येऽपि स देवलोकभूते, स एवं द्विधा भूतशब्दो वर्त्तते, अप्येवं संभोहं जनयति नतु निणयं, कथं?, न हि कश्चिन्नसतुल्योऽन्यः कायोऽस्ति जेण वच्चेज्ज, परिशेपात् तदर्थ एव घटते, तदर्थोऽपि च भूत-शब्दमन्तरेणापि स एवार्थः सेत्सति, परि समन्तात् कुश आक्रोश, नेनिदध आक्रोशत् इत्यर्थः, नयनशीलो नेयाइओ मोक्षं नयतीत्यर्थः, अभिमुखं नंदध प्रशंसत इत्यर्थः, अयं निदेशे, दर्शनं दृष्टिर्वा देशः उपदेशो मार्गः, स्वसिद्धान्तख्यापनार्थमित्यर्थः, किंचान्यत्-जं तुब्भे भणह तसभूएहि पाणेहि निक्खिण्ण दंडंति तं समयविरुद्धं, कहां?, भगवं च उदाहु संतेगइया पुरिसा भवन्ति, गवभवंकंतिया संखेज्जासाउया आयरिया बुत्तपुब्बत्ति अतीतकालो गहितो, एगगहणेण वट्टमाणोवि गहितो अणागतोवि,

अतीतगृहणं तु अनादिसिद्धमार्गास्थापनार्थं, 'गुण रक्षणे' तस्या गोत्रं भवति, उक्तं हि- "ण णिव्वहे मन्तपदेण गोत्तं" संयममित्यर्थः, 'अणुपुण्वेण'ति अनुव्रतानुक्रमः, अथवा थोवथोवं संजममाणो जाव एगारस समणोवासगण्डिमा, एवं अणुपुव्वीए 'माणुस्सखेत्त-जाति०' अथवा 'अट्ठहं पगडीणं' अथवा 'सवणे णाणे य विण्णाणा' संखं ठावेंति, किं?, कोयि एक्कं अणुवत्तं कोयि दोणिण जाव पंच एवं उत्तरगुणेषु विभासा, नागार्जुनीयास्तु एवं अप्पाणं संक्रसावेंति, 'कप गतौ' तस्मिन्नेव गृहीधर्मे सम्यक् आत्मानं कसावेंति संक्रसावेंति, न प्रव्रजतीत्यर्थः, ताणि पुण वताणि एवं गेण्हंति णणत्थ अभिजोएणं जाव अहाकुसलमेव, जहा साधू सव्वतो विरतो एवं तेसिंयि, जहा इत्युपमाने, थकारस्य व्यञ्जनलोपे कृते आकारे अवशिष्टे भवति, किं ज्ञापकं?, ततो पच्छा तसा अथा ल्हूए स णाम पट्टवेत्तन्वे सिया, जेसु पुण सो पच्चक्खाणं करेति तसथावरा वा स्यात्, कथं?, तसो थावरो वा भवति?, उच्यते-तसावि बुच्चंति (सूत्रं ७७), तहा ल्हूए स णाम एस्सा तसत्ति संज्ञा सा दुविधा, गोणी पारिभाषिकी च विभाषितव्या, इयं तु न पारिभाषिकी इन्द्रगोपकवत्, गोणि भास्करवत्, तत्कथं संभारकडेण तसा णाम, णामसमारंभो णाम, प्रसत्वात् त्रसेषूपपद्यते, किमुक्तं भवति?, जइवि तेहिं थावराणामकर्म वद्धं तं च ल्हुं थावरेवि, थावरेसु ण उव्वज्जंति, उक्तं हि-यदुरुसं-पच्चासन्नं, त्रसंतीति त्रसा गोणीसंज्ञा, जति पुण तसा वचेजा तेण तसभूतणामं णामकर्म बुच्चेज, तत्रोद्यतो तेण तसा चेव अब्भु-वगतंति, लोचुरे च तसा चेव अब्भुपगम्यन्ते, न तु तमभूता, उदग आह-केचिं तसा बुच्चंति?, जाव तसाऊ अपलिकखीणं, उक्कोसेणं जाव तेत्तीसं सागरोवमाणि, नागार्जुनीयास्तु आउअं च णं पलिकखीणं भवति तसकायट्ठितीए वा न ततो आउअं विप्पजहिच्चा तिण्हं थावराणं अण्णतरेसव्वज्जंति, थावरावि बुच्चंति संभारकडेण, उदिज्जमाने उदीरेणं इत्यर्थः, णामं च णं तहेव

अपलिकखीणे दो आदेसा, ते ततो आउयं विण्णजहिचा, लोगोचि, ते तसा ते पाणावि, अपि पदार्थादिषु, पाणावि भूता जाव सत्तावि, एवं ताणं चत्तारि णामाणि अविशिष्टानि तसेसु वटंति, इदं तु विशिष्टं तसा बुचंति, महाकायिनि, प्रधानेनाहिगतं तीर्थ- करवैक्रियाऽऽहारकशरीराणि प्रतीत्य बहुत्वं वैक्रियं प्रतीत्य, योजनशतसहस्रं, त्रिगट्ठतीयं तेत्तीसं सागरोवमाहं ॥ सवायं उदए भगवं गोतमं (सूत्रं ७८), आउसंतो ! गोतमा ! छिण्णं सो कोयि जाव सव्वपाणेहिं स दंडो णिक्खित्तो स्यात्, को हेतुः ? , उच्यते—‘संसारिया खलु’ खलु विशेषणे, संसारिया एव संसरंति, ण तु सिद्धा इत्यर्थः, अविरुद्धः संक्रम इति कृत्या, सव्वेवि तसा थावरकाए उववण्णा, तेसिं च सव्वेसिं पाणाणं थावरेखववण्णाणं ठाणमेयं घत्तं, जं तसपाणा एव सव्वे तसथावरा होज्जा, थावरा वा तसा होज्जति, ततो सावओ कतरे ते तसा जेसु संजतो होज्जा ? , सवायं भगवं गोतमे उदयं पेढालपुत्तं—अस्माकं वक्तव्यं, किं उत्तरमत्र ? निमित्ताभावे नैमित्तिकाभाव इति कृत्वा प्रदीपप्रकाशवत्, तावकं प्रवादं अनुसृत्य वादोऽनुप्रवादः, अनुसृत्य योऽन्यः प्रवादः, जहा ‘पुढवीआउजलेण य अग्निधणेणं तणेण य भूइहं । कज्जं जणो करेति अत्थत्थी धम्मकामे य ॥१॥ एवं उववत्तीए णज्जति, जइ सव्वे थावरा तसेसु उववज्जेज्जा जेसु य सावएण णिक्खित्तो दंडो, पच्छा सावगस्स तेसु थावरेसु तसीभूतेसु ठाणमेतं अवत्तं, कतरेसु थावरेसु ? , जेसु सावओ दंडं णिक्खित्तो, ज्ञापकं प्रियमाणावि हु उदयं रुचंति, उदगं अप्पकाएवि पुण्णाए, अथवा अपगंतव्वयं संसारिणो पाणा तसा थावरेसु उववज्जति, थावरावि तसेसु, एवं अम्हं वत्तव्वे तुम्हेवि अणुवदह, जइ एवं समं मुणह से एगतिया, ण सव्वेसिं, थावराणं तसेखववण्णाणं ठाणमेयं अवत्तं, ते पाणावि बुचंति ते अप्पतरा ते बहुतरा जाव णो णेआउए ॥ इह खलु संतेगतिया मणुस्सा (सूत्रं ७९), संखेज्जासाउथा कम्मभूमगा आयरिया असावगा, दंसण-

ज्ञानता तुत्ता, पुत्रं तिविधो कालो गहितो, जे इमे मुंडा एतेसु इमो आह-मर्षादायां जायजीयाए उक्तं भवति, तेसिं च अगारीणं केह पव्वइता, पच्छा मो, ते जइवि पुंवि अघकारिणो तथावि ण उद्वेति, कदाइ ते पव्वइजा पच्छा पचक्खाणी, जइवि उद्वेति वेरेण अण्णेण वा केणइ कारणेण तहावि तस्स तस्स तं पचक्खाणं ण भज्जति, उक्तो दृष्टान्तः अयमर्थोपनयः—एवमेव समणो वासगस्मवि थावरेसु पाणेसु दंडो णिक्खित्तो, ते य थावरा कालं काऊण तसेसु उवमज्जति पच्छा सो मारेति जहा सो पचक्खाणी पव्वइतं संतं ण मारेति उप्पव्वइतं मारेति एवं सावओऽवि तसं तसीभूतं न मारेइ, पुणरनि थावरीभूतं मारेमाणो वि ण अपचक्खाणीति, से एवमाजाणहचि उवसंहारो गहितो, एवं च ज्ञायमाने वा सम्मं णाणं पडिक्खणं भवति, एवं ताव नेसु पचक्खाणं करेति तेषु कर्मभूतेषु विधिरुक्कः, इदानीं प्रत्याख्यानिनो गृह्यन्ते, ते च पूर्वमप्रत्याख्यानीभूतं पश्चात्प्रत्याख्यान्ति, पच्छा पुणरवि अपचक्खाणं भवति, तं जहा-भगवं च णं उदाहु णियंठा खलु गाहावतिं तहप्पगारेहिं कुलेहिं आरिएहिं भोजि-यट्ठियपव्वावणारिया, शेषं कंठयं, शुभोऽव्याधिः, कुष्ठादिस्तु विशेषतः, मनसा ज्ञायते मनोज्ञः मनसा नामः, दुक्खिणो सुहो जइवि अहं तेण रोगान्तकेण अभिभुतो बंधवे भणेज, हंत संप्रेपणे, भयात्रायंतीति त्रातारो इमं दुक्खं परिएत मम अर्जनरक्षणादि-समुत्थं भवति, निमित्तमेव दुक्खमुत्थितं मा वधते, तद्धवं तदेणं प्रत्यापयन्तु, स्याद् अचेतनत्वात्, कामभोगानामाभ्रणं, उक्तो आगारः, दृष्टान्त उच्यते, पृथक् स्त्रीकरणं?, उच्यते, णिक्खेवो बुत्तो वितिए दंडे, णिक्खेत्तेसु भुंजतिकामो दरिसितो, अथवा समणोवासगा अधिकृता, तेसिं च णो कप्पति अण्णउत्थिया वा अन्नउत्थियदेवताणि वा, साधुणा ते दूरतो वज्जेयव्वत्तिकाऊणं ते उट्ठितेवि ण पचक्खावेस्सति इत्यतः पृथक् स्त्रीकरणं, णियंठा पुच्छितव्वत्ति, ते चैव पासावच्चिंजा णियंठा पुच्छिज्जंति तुभंति,

किं पुरा संमतं उदाहृणाचि, अथवा पुच्छिञ्जति तुभ्यं किं दार्ष्टान्तिकोऽर्थो दृष्टान्तेन साध्यते?, न तु प्रतिज्ञामात्रेण, देवसिद्धिः आज्ञामात्रादिति चेत् सर्वस्य सर्वसिद्धिरिति परिक्षेपात् दृष्टान्तसिद्धिरिति, तत्र दृष्टान्तः, इह खलु परियागा चरगादयः परियाग इयाओ तेमिं चेत् यथासं प्रवृजिताः स्त्रियः, यथा चरिकाभिन्नुणीत्यादि, अण्णउत्तिययाई तित्थाप्रतणाई, ते चेत् पासंडिया चरिगादयः, ते पुण केइ चरगेसु चेत् प्रवृजति, केइ अण्णे चरगतव्वणियादि वुत्ता जेसु पच्चक्खायिता सावगा, जे य पच्चक्खायिता सावगा आगारिणो परियाइगां य, इदाणि जं वुत्तं णत्थि ण से केइ परियाए जेण समणोवाग्गस्स एग्गपाणां एवि दंडे णिक्खित्ते सव्वपाणे हिसादंडे अण्णिक्खित्ते, तत्थ वुत्ते ते दुविधा सावगा साभिग्गहा य निरभिग्गहा य साभिग्गहे पडुच्च वुच्चति भग्गवं च णं (सूत्रं ८०), भग्गं तित्थगरो चग्गव्वेन शिष्या ये चान्ये तीर्थकराः, संतेगइया समणोवाग्गसा जेमिं च णं जो खलु वयं पव्वइत्तए, वय णं चाउहसहुमुदिट्ठं पडिपुणंति चतुर्विधं, थूलगं पाणाइपातं पच्चक्खाइस्सामो जाव थूलगं परिग्गहं, सो चतुर्विधं पोसहिन्नो णियमा सामाइयकंडो चेव होति सामाइयकंडो य भणति—मा खलु समड्ढाए किंचि रथणपयणण्हाणुम्मदणविलेवणादि करेह, महेलियं अण्णं भणति—कारवेह, होति इस्सरो महेलियं दोसीणमहाणसियाण वा संदेसं देति, तत्थ विपस्सामोत्ति, एवं अगारिसं देसए दायव्वे, अथवा यदन्यत् सामाइयकडेण कर्त्तव्यं तथावि पच्चक्खाणं करिस्सामो ते, अभोज्जत्ति अपेयत्ति आहारपोसहो गहिन्नो, असिणाइत्तिचि सरीरसक्कारपोसहो, आसंदपलियं० दब्भसंथारगतो पोसहो चेत्, सातासोक्खाणव्वन्धो य सुसिरं च, जे पुण ते तहा पोसहिया चेव दंडुणिकखेवो, एवं सव्वपोसहेवि, जेण वातादिएण वग्गदीण वा कुइडपडणेण वा ते केवि वत्तव्वा संमं कालगता, न बालमरणेनेत्यर्थः, नागार्जुनीयास्तु सामाइयकडेडहिकाउं सर्वपाणातिवातं पच्चक्खाइक्खिस्सामो तद्विवसं, उक्तं

हि—“सामाहयंमि तु कते०” यतश्चैवं तेण जं भणितं णत्थि णं से केयि परियाए जेण समणोवासगस्स एगपाणाएवि दण्डे णिक्खित्ते, णणु पोसहकरणेण चैव दंडणिकखेवो एवं सव्वपोमहे देसपोमहेवि देसदंडणिकखेवो, उक्तं च—‘जत्तो जत्तो णियत्ति०’ एवं ताव साभिग्गहा वुच्चंति । भगवं च णं उदाहु संतेग्गया समणोवासगा भवंति तेसिं च णं एवं खलु मुंडा भवित्ता णो खलु वयं अनुव्वताइं मूलगुणे अनुपालेत्तए, णो खलु उत्तरगुणे, चाउइसट्ठमीसु पोसहं, अनुव्वयं सम्महंसणसारा, अपच्छिममारणंतिम- णवक्रंखमाणोत्ति, मा य हु चित्तेज्जासि जीयामि, वरं सव्वं पाणातिवायं पच्चक्खाइम्मसामि, वुत्ता चउहिं आलावएहिं पच्चक्खाइणो, इदार्णि जेसु पच्चक्खाति ते पुणो वुच्चंति—भगवं च णं संतेगतिया मणुस्सा महारभा महापरिग्गहा अधम्मिया सव्वतो पाणाइ- वातातो अपडिविरता जाव परिग्गहातो, आदानसोत्ति कम्मणामादाणं जाव कर्मादानानां प्रकारा हिंसाद्या तेसु ‘सगमादाए’त्ति खकम्मं आदाय दुर्गतिगामिणोति निरयदुर्गतिं गच्छति, ते पाणावि वुच्चंति तसावि वुच्चंति जाव णेयाउए । जइ सव्वे तसे मरिउं बायरे उववज्जेज्जा तोवि तुब्भच्चयं वयणं ण गेज्जं होज्जा, जेण केइ तमा तसेसु चैव उववज्जंति तेण अणेगंतिया वा प्रमाणं । भगवं च णं संतेगतिया मणुस्सा अपरिग्गहा अधम्मिया जाव सगमादाए सोग्गइमायाए सोग्गइगामिणो देवेपूत्पद्यन्ते देवगतिं गच्छं- तीत्यर्थः, ते पाणाइ०, भगवं च णं संतेगतिया मणुस्सा अप्परंभा अप्परिग्गहा जाव एगच्चाओ पाणाइवायाओ पडिविरता एग- चाओ अपडिविरता चैव सावगा, जेहिं समणोवासगस्स आदानसो दंडे णिक्खित्तो ततो आउसं सगमादाए सोग्गइगामिणो देवेषूपपद्यन्ते, उक्कोसं जाव अब्बुओ कप्पे, ते पाणावि वुच्चंति, भगवं च णं संतेग्गया पचायान्ति ते पाणा यित्थ य परत्थ य संते० णो विप्पजहंतीतिकट्ठ, तेसु सावगस्स सुपच्चक्खातं भवति, जम्हा य ण सव्वे तसा थावरेसु उववज्जंति, तम्हा अणेगंतो, अणेगं-

तिक्रश्च हेतुः ? भगवं च० संतेगतिया पाणा दीहाउया, कयरे पाणा ?, तसा, तत्थवि नारकदेवा अवज्झा तहवि सावओ तेसु पच्च-
 कवइ, सेसतिरिक्खजोणिया वेइदिया जाव पंचिदियतिरिक्खा मणुस्सा, एतेसु दन्वपाणातिवादो भवति, भावपाणाइवादो तु
 चउसुवि गतिपु, मणुस्सतिरिया पुण दीहाउया गिरुक्कमाओ उत्तरकुरुगादीणं अवि दन्वपाणाइवादो णत्थि, धम्मचरणं पडुच्च
 दीहाउया वा अप्पाऊ वा, सेसेसुवि सुसमकालेसु उसणं गिरुक्कमाऊया, दोसु दुस्समकालेसु चउट्ठाणपडिता, इह तु चरणकाले
 चेव सावगो भवति, तेहिं दीहाउएहिं सावओ पुव्वामेव कालं करोति, ते य दीहाऊया तसत्तणं विप्पजहति, तेसु सावगस्स सुप-
 च्चक्खातं भवति, समओ विसए सुपच्चक्खातं भवति, कथं ?, भो तेहिं समाउआ इच्चेंव कालं करोति, ते य तसेसु वा अणत्थ वा
 उचवज्जंति जावज्जीवं पच्चक्खाणंति तसेसु विरता चेव होंति, तेण अप्पाउआ तसा ते पुव्वामेव समणोवासगाओ कालं करेति, तत्थ
 जइ तसेसु उचवज्जंति तेसु पच्चक्खातं चेव, अथ स्थावरसु आसी ततो सोऽविरतो चेव, दृष्टान्तः स एव क्षीरप्रत्याख्यायी, तदेव
 क्षीरं दधिभूतंपि, सुप्रत्याख्यातं भवति, इदाणिं दिसिवतं देसावगासियं च पडुच्च बुच्चइ, भगवं च उदाहु एवं वुत्तं भवति-णो
 खलु वयं संचाएमो गुंडे भवित्ता० णो खलु चाउइ० णो खलु अपच्छिम० वयं पव्वदिवसेसु वा दिया वा रातो वा अभयं तं
 चंक्रमणादि कुर्वते न भवति, खेमं करोतीति खेमंकरः, सामाइयदेसावगा० पुरओ काउं पुरस्कृता पाइणं खेमं पयच्छामो अभयं,
 तं चंक्रमादि कुर्वतो न भवति खेमं करोतीति खेमंकरः ॥ तत्थ आरेणं (सूत्रं ८१), परेणं जावतिए णिविखत्ते दिसिवतं देसा-
 वगासियं वा कतं, णव भंगा नवसूत्रदण्डकाः, श्रावकेन पञ्च योजनानि किल देसावगासिकं गृहीतं तत्र चेयं भावना-पंचभ्यो
 योजनेभ्यो आरतो ये त्रसाः प्राणिनस्तेषां प्रत्याख्यानं करोति, तत्र ते पंचयोजनाभ्यंतरे केऽपि त्रसाः ते स्थानत्रये उत्पद्यंते,

तत्र प्रथमं तावत्पञ्चयोजनीभ्यः अंतरवर्त्तिषु त्रसेवाश्रयः प्रथमसूत्रदण्डकः, तथाऽमावेत्र त्रयः पंचयोजनीभ्य उत्तरवर्त्तिषु स्थान-
रेपून्पद्यते द्वितीयः, तथाऽमावेत्र पंचयोजनवर्त्ती स्थावरः पञ्चभ्यो ये परेण वर्त्तन्ते त्रसस्थावरास्तेपूत्पद्ये तृतीये, दानीं ते पंचभ्यो
योजनेभ्यः परेण वर्त्तन्ते त्रमस्थावरास्ते पंचयोजनाभ्यन्तरवर्त्तिषु त्रसेपूत्पद्यन्ते ते प्रथमः तथा त एव पंचयोजनवर्त्तिष्विर्वाचिनो त्रस-
स्थावराः पंचयोजनाभ्यन्तरवर्त्तिषूत्पद्यन्ते द्वितीयस्तु, त एव पञ्चयोजनवर्त्तिष्वेव उत्पद्यन्ते तृतीयः, एते च सर्वे मिलिता
नव भवन्ति, अयं भावार्थः—पञ्चयोजनीअभ्यन्तरवर्त्तिषु त्रसेषु सूत्रदण्डत्रयं, एतं पंचयोजनाभ्यन्तरवर्त्तिषु स्थावरेषु सूत्रदण्डक-
त्रयं, तथा च पंचयोजनवर्त्तिष्विर्वाचिनो ये त्रसाः स्थावरास्तेषु सूत्रदण्डकत्रयं, अत्र च ये ते पंचवर्त्तिष्विर्वाचिनो त्रमाः स्थावरास्ते परि-
हारमङ्गीकृत्यैकाकारा एव, जपि दिसिवतं न संखेवितं भवति तं पि दिणे दिणे देभावगासिएणं संखेवेति, जण्णं दिवसं खिचं तरति
संखिवन्ति, अह्मा णाम कुण्यादिकर्मसु जे तसे विरोधेति, अथवा आयह्माए परह्माए उभयह्माए वा, अणह्मा णाम भमंतो खुदंतो
वा विरोधेति, जं च वुत्तं जहां सब्वे तं मा थावरा हंतं तेण तं ठाणं घत्तंति काउं कथं सावओ विरतिं करिस्सति?, णेतं भूतं
वा भव्वं वा जण्णं सब्वथावरा तसीहोहिनन्ति, ये ते ण घाएत्ति सावओ तेणं अविस्ते भविष्यतीत्यत्र त्रमो—भगवं च णं एतं भूतं
वा भव्वं वा, एवं सो उदओ अणगारो जाहे भगवओ गोतमेण वहुहिं हेऊहिं णिरुत्तरो कतो ताहे अंतो हिनएणं एवमेतंति पडि-
वज्जमाणो वाहिरं चेहुं ण पयुंजति, जहा एवमेतं तुब्भे, वीरत्तेण दोण्ह वोच्छहत्ति, तते णं भगवं गोतमे णं उदगं एवं वदासी-
आउसो ! उदग जेणं समणं वा माहणं वा समं पणवेमाणं वा स परिभासेइमिच्चि—परिभवति मच्चति एवं वुद्ध्वा गृह्णाति मिथ्या-
ध्यवसायेन, अथवा परि समन्ता मामेस परिभापते, कथं नाम एस एतं अहुं गेण्हेजा एवं मत्था, सेसं च तसो आयहिताय णाण

दंसणचरित्तुत्तं मग्गं परिभापते सेव तं परिचज्जा, भासिजमाणं आगमिच्चा ज्ञात्वेत्यर्थः, णाणं सुतणाणं प्राप्य वा आगमिच्चा, दंसणं सम्यग्दर्शनं प्राप्य, आगमेणं चरित्तं लब्ध्वा प्राप्य इत्यर्थः, पावाणि हिंसादीनि, अथवा अट्ट कम्मपगडी गहिताओ, खलु एवंकम्मं परलोअं दव्वभावे पल्लिपथो, विग्घा वक्खोडा, मोक्खं ण गच्छति, नागार्जुनीयास्तु जो खलु समणं वा हीलमाणो परिपासति, ह्री-लज्जायां, हेब्बमाणः परिभासति मनसावि, तत्र वयया तस्मिं स द्रुते, अट्टे भासिजमाणे यदि सत्यमेव तन्मनसा गृह्णाति तथावि बाहिरकरणेण वायाए ण पसंसति यथा साधु साध्विति, कायेन नांगुलिस्फोटनादिभिः प्रशंसति, मनसा नास्य नेत्रवक्त्रप्रसादो भवति, अथवा वायाए हेलयति छिन्धतीति तदा काएण विक्षिपति मनसा नेत्रवक्त्रप्रसादो न भवति आगमि-त्ताणं २ भावाणं जाणणत्ताए आगमिच्चा दंसणं भावाणं दंसणत्ताए आगमेत्ता चरित्तं णायाणं पावाणं अकरणता, से खलु परलोहा अपण्डिमंथत्ताए चिद्धति, प्रशस्तमिदानीं सो खलु समणो वा माहणो वा परिभासति सत्तिमिति मण्णति त्रिभिरपि कायवाङ्मनो नोभिर्निन्दति साधु सुष्ठु वा अगुलिस्फोटनादिभिः प्रशंसति मनसा नेत्रवक्त्रप्रसादेन परलोगविसुद्धिचि मोक्खं आगमेसिभद्रो देवेसु उव्वज्जति ?, एवं पृष्ठो भगवता गोतमेणं, तते णं से उदए जमेवं स्यात्, किं कारणं अणाढायमाणो प्रस्थितो, जतो ण जाणामि किं भगवं गोतमेणं भणिहिति ?, तते णं भगवं गोतमे उदगं एवं वयासी-आउसो उदगा जो खलु तहारूवस्स मच्चस्स समणस्स वा माहणस्स वा अंतिए एगमवि० सोच्चा अप्पणो चेव सुहुमा अप्पणो चेव आत्मनिगता सूक्ष्मः अन्तगता, नान्ये, ज्ञायते अनन्यतुल्यं अनुत्तरं, योगानां क्षेमं निरपायं लभित्ता प्रापित्ता अथवा सूक्ष्मं पडिलेहति किं एसो जाणति छिण्णसंशयः सोवि ताव तं वंदति जाव पुज्जुवासति अर्थतोऽपदिश्यते, इत्युक्तो भगवं उदगाह-वंदियन्वे जाव पुज्जुवासियन्वे, गौतमाह-जइ

एवं जाणसि किं न वंदसि?, इत्युक्तौ गौतमेन ततः स उदगः पैठालपुत्तौ भगवं गौतमं एवं वदासी-एतेसि णं भते! पदाणं कतरां जाइं पुच्छणाए बुचाणि मदीयपक्षस्य तानीत्यर्थः, अण्णाणता० एवमहुं णो सहहितं, एतेसिणं इयाणि जाणणताए एतमहुं सदहामि जह सुत्तेति णेयव्वं सव्वमिति ॥

नमः सर्वज्ञदेवाय विगतमोहाय, समाप्तं चेदं चूर्णितः सूत्रकृताभिधानं द्वितीयमङ्गमिति ॥

